



הספרים החיצונים

לתורה לנביאים לכתובים ושאר ספרים חיצונים

היעתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י ה"ם תשס"ט

בשני כרכים
עם מבואות ופירושים
ערוכים בהשחתפות כמה למדנים ע"י
אברהם כהנא

כרך ראשון
ספר ראשון: לתורה

חל אביב
הוצאת מקורות
תרצ"ז

הקדמה

יום שמחת לבנו הוא היום הזה: בו חזרת אל מחננו תקופת ספרות תמימה וגדולה במנין ובמעלת חשיבות. אלפי שנים נדְחָה היתה לבין מחנות של נכרים. דורש לא היה לה בקרבנו. חיצונית קראו לה. הדורות הקודמים לא זכו להחזירה. אולי לטובתה היה שלא טרחו בה: הם הלא חסרים היו עדיין הוצאות כדוקות ומבוקרות לנוסח הספרים. לדורנו ניתנה אפשרות זו.

והנה מגזע עתיק יומין המטוחלב מדורי דורות עולות יונקות, והן מלאות הוד של תחיה והתחדשות. סוף סוף שבו לצאת אל דרכן שלהן.

ודאי היה לו לכל ספר מאותם הספרים שנכתבו עברית מתחלה משלל צבעי הקשת ומהמון קרני אורה ראשוניים. על כרחם קָבוּ התרגומים, בלי ספק, כמה מאותן הקרניים. אבל המתרגמים – נֶאֱמַר הדבר בשבחם – לא החליטו באחרות: הם לא שָׁפְרוּ דברי הקדש והשאירום כמות שהם, כי על כן קדש היו להם הדברים ואין תמורה בקדש אף לכשהוא מחליף את לבושו.

יהי זכרם לברכה: בנאמנותם למלאכת הקדש הקלו לנו בתרגומיהם את עבודתנו שלנו בבואנו להחזיר את הקדש אל מקדשו, את הספרים העברים אל לשונם העברית.

הוצאה זו של הספרים החיצוניים שְׁאוּפִית היא: חבורה של אנשי מדע הקרובים אל המקצוע נודמנו כאן, איש ועבודתו, מכל מקום נשמרה מדה אחת בתכניתו של המפעל עד כמה שהיה אפשר: כל ספר וספר מבוא לו בראשו, תרגום מן הנוסח הבדוק ביותר בזמנו ופירושו בצדו.

הן במבואות והן בפירושים נָתְנוּ הדברים במדה הדרושה לקורא העברי. כאן אין מקום למשא ומתן של חקירות מפורטות. על המשתתף בעבודתו בקובץ כגון זה לעמוד בינו לבין עצמו על פרטי הפרובלימות ולהגיש לקוראיו רק את התמצית ממה שהעלה במצודתו. וכן הדין אף במראי המקומות לפסוקים שבתנ"ך וכדומה: רק הגחוף ביותר לקורא העברי עליו ליתן.

אף בעצם הנוסח של התרגום העברי נִתְּנָן כאן יש מדה של צמצום: לפעמים טעמו העברי של המתרגם הביאהו לידי הוספות לשון או השלמות לשון, והן נסגרו במרובעים ולקורא העברי מדברות הן בעדן ואינן נזקקות להארכת לשון של ביאורים: הקורא יודע מעצמו שאין כאן אלא השערה של תיקון.

והוא הדין ברשימות של ביבליוגרפיה הניתנות בסוף כל מבוא לספר מן הספרים: נראה צורך להזכיר רק את הספרים העיקריים, כגון על נוסח הסיכסטים או עבודות יסודיות. אבל לא כאן הוא המקום לשירוטי דברים המפורזים בכמה ספרים ומאספים שבלשונות שונות: אלו מחכרים רק דרך אגב, לפי הצורך לרמוז עליהם, במבוא או בפירושו.

תכּן כרך א' ספר א'

V—XVII	מאת אברהם כהנא	מבוא כללי
א' — י"ח	מרדכי נק	אדם וחוה
ק"א — י"ט	אברהם כהנא ויעקב פייטלוביץ	חנוך א'
קמ"א — ק"ב	אברהם כהנא	חנוך ב'
קמ"ב — רס"ז	ישראל אוסטירזיצר	צוואות השבטים
רס"ז — שי"ב	משה גולדמאן	ספר היובלים
שי"ד — שכ"ה	אברהם כהנא	עלית משה

מבוא כללי לספרים החיצונים

א. על ספרים חיצונים בתקופת התהוותם של כתבי הקדש.

עוד בימי קדם, בתקופה שהיו הולכים ומתהווים כתבי הקדש, היו קיימים בצדם של ראשוני הספרים שנתקבלו ונתקדשו באומה, ואף בעצם שעת יצירתם של אותם הספרים, כמה ספרים חיצונים, כלומר ספרים שהיו חשובים למדי ומשמשים אף מקור ליצירות החדשות, אלא שלא שחק להם מולם שיהיו נכנסים אף הם, החיצונים, לתוך קבוצת הספרים שנתקבלו ונקבעו באוצרה הספרותי של האומה. כבר אז, בימים הראשונים, היו איפוא ספרים שגשאריו עומדים מבחוץ, ודאי חביבותם על קוראיהם לא פקעה. אלא שלדבר אחד לא זכו והוא גרם להם שישתקעו וישתכחו מן העולם: הם לא הגיעו לאותה המעלה שתהא האומה המטולסלת בתבל מטלטלת אתה אף אותם בגלגולי גליותיה, — כמו שהיתה נוהגת בספרים המקודשים שהיו משמשים לה לאומה סמל שכינתה הגולה עמה יחד.

לכן לא זכו אותם הספרים החיצונים לאריכות ימים והלכו לאיבוד בהמשך הזמנים, רק זכר נשאר להם בכתבי הקדש. יש מהם ששימשו אף מקור ליצירות שבכתבי הקדש והובאו מדבריהם, והם ספר מלחמות ה' (במד' כ"א י"ד — ט"ו, כ"ז — ל'), ספר הישר (יהושע י' י"ג, ש"ב א' י"ח), ספר דברי שלמה (מל"א י"א מ"א). ויש מהם ששמותיהם בלבד ברמז, והם ספר דברי הימים למלכי ישראל (שם י"ד י"ט, ט"ו ל"א), ספר דברי הימים למלכי יהודה (שם ט"ו ז'), ספר מלכי ישראל (דה"א ט' א'), דברי שמואל הרואה (שם כ"ט כ"ט), דברי גד החוזה (שם), דברי נתן הנביא (שם, דה"ב ט' כ"ט), נבואת אחיה השילוני (דה"ב שם), חזות יעדי החוזה (שם), דברי שמעיה הנביא (שם י"ב ט"ו), דברי עֲדו החוזה (שם), מדרש הנביא עֲדו (שם י"ג כ"ב), דבר יהוא בן־חנני אשר העלה על ספר מלכי ישראל (שם כ' ל"ד), דברי עזיהו אשר כתב ישעיהו בן־אמוץ הנביא (שם כ"ו כ"ב), דברי חזון (שם ל"ג י"ט).

ב. על הספרים החיצונים שלאחר חתימת המקרא ועד תקופת המשנה.

אף לאחר הזמן שנחתם הקובץ של המקרא, היינו בתקופת המעבר לכתיבת המשנה, היתה הולכת ונוצרת ספרות חיצונית בישראל. מעינותיה של היצירה הלאומית היו הולכים ומפכים כל אותו הזמן בסוגי הספרות השונים שהיו רווחים בעולמם של ישראל, הן בארץ והן בחוזה לארץ. ספרים חשובים נכתבו באותם הזמנים.

אבל אף הספרים של אותה התקופה לא היו בני־מזל. אף הם נכנסו בתחום של ספרות חיצונית, ולפיכך יש מהם שכלו מן העולם כליון גמור, ויש שכליונם היה למחצה: רק מתוך הספרות העברית נעלמו, אבל נתקיימו לדורות בתרגומים שונים. התרגומים יש מהם — והם תרגומים ראשוניים — שנעשו בידי ישראל, כלו בידי יהודים שנתפטו ללשונות לועזיות, ויש מהם — והם התרגומים השניים, ואף השלישיים — שנעשו בידי גכרים, שהיו מעבירים את הספרים החיצונים שנתקדשו אצלם מן התרגום היווני או הרומי ללשונותיהם.

ג. על הספרות החיצונית בתקופת ההתיוונות.

משכבש אלכסנדר הגדול את יהודה והעביר משם מנין הגון של יהודים למצרים התחילה התקרבות יתירה בין היהודים וההילינים. אמת, עוד קודם לכן היו היהודים קשורים

עם מצרים. מס' ירמיה (מ"א-מ"ד) ידוע על כמה מושבות יהודיות שהיו באותו זמן במצרים. כמרכן ידוע על המושבה היהודית של קהלת קֶנְגָה (באיליפנטינה), שהיו יושביה היהודים שומרים על גבול מצרים בבחינת חיל-הקֶפֶר. אף באגרת אריסטיאס (י"ג) מסופר על פסאמיטיכוס II (589 – 594) שהביא חיל יהודי לעזרתו במלחמתו עם כוש. אבל על כל אלו הישובים היהודיים היה עולה במנינו הישוב היהודי שנתרבה במצרים, ביחוד באלכסנדריה, בימיהם של אלכסנדר והתלמיים שמלכו אחריה. למן יסודה של אלכסנדריה היו היהודים נמנים בין אזרחיה (ע' יוספוס מלחמות ב' י"ח ד', קדמ' י"ט ה' ב', נגד אפיין ב' ד'). שוב שמענו (אגרת אריסטיאס י"ב – י"ג) שתלמי I לגוס הביא למצרים מאת אלף יהודים ותלמי II פילדלפוס שחרר מעבדותם את כל היהודים השבויים שהיו בימיו במצרים. למן אותם הדורות ואילך נעשית מצרים מרכז גדול ליהודים, עד שלדברי פילון (In Flauto 6,43) היו בימיו במצרים לא פחות ממיליון יהודים. באותו מרכז יהודי, שהיה לו קיום מזהיר אף בזמניהם של התלמיים והסליבקים הראשונים, שהיה להם יחס הגון אל היהודים, היתה הקהלה היהודית שבאלכסנדריה תופסת מקום בראש. בכלל הגיעה עיר זו לידי מדרגה גבוהה בהתפתחותה, אוכלוסיה היו מרובין והיה לה כח גדול הן בהמרות והן ברוחניות, עד שעלתה במהירות גדולה ונעשית המטרופולין הראשית בעולמם של היוונים. ואף הקהלה היהודית שבתוכה תפסה שם בין הישוב הנכרי מקום חשוב, שהרי היו מרוכזים בה באותה קהלה כחות יהודיים גדולים.

מתוך כמה טעמים היו מוכרחים היהודים שבמצרים, ובפרט היושבים באלכסנדריה להסתגל אל הלשון היוונית והיא נעשית אף לשונם שלהם. נראה שענין זה לא עלה להם בקושי, שהרי עוד כמאתים שנה ויותר לפני החרבן היתה היוונית רווחת אף בארץ ישראל גופה, כמו שנראה מתוך אגרת אריסטיאס, שאין בה אף תמיהה קלה שיהודים מארץ ישראל יבאו למצרים ויתרגמו את התורה יוונית והתרגום יצטיין בשלימותו לפי כל ההשגה שהיתה שוררת אז על עבודה כזו בעולמם של היוונים. אף כן-סירא ומגלת אסתר נתרגמו יוונית בידי בני ארץ ישראל.

יש להגיד שבסבבם של יהודי מצרים שעם כל הכרתם במעלותיהן הגדולות של היצירות היווניות הכבירות ועם כל התעמקותם במחשבה היוונית והתפעלותם מפי-קסמיו של הפיוט היווני לא נפתה לבם בכתם של כל אלו הסגולות היווניות עד כדי לסור מעל אוזרותיה של היהדות. והרי תהום עמוקה היתה לפניהם בין ההיליגיות והיהדות. היהדות היתה מלמדתם השקפת עולם נבדלת ומיוחדת במינה, ועל סמך אותה ההשקפה וברוחה היתה יוצרת להם יהדותם אף היים מיוחדים מובדלים מכל אשר בסביבתם, היים שהיו מבוססים על העיקרים הנעלים והקדושים שבחורת היהדות ועל מדות ומנהגי האומה שהיו מושכים ומשתלשלים מתוך עברה ההיסטורי. ועבודת שמים היהודית אף היא שונה היתה הן בצורה והן בתכנן מכל אותם הפולחנים שהיו נוהגים בהם השכנים הנכרים הקרובים קרבת מקום אל יהודי מצרים. ועוד זאת: הרי את ערכי תרבותם היהודית היו יונקים לא מתוך המקור הזך של הלשון העברית, אלא דרך צנורות של כלי שני שבתרגומים שונים, ומכל מקום לא היה בכחן של הלשון היוונית והתרבות היוונית לסנוור את העינים ולעכור את הנפש היהודית.

באמת, לנו האחרונים קשה לעמוד על התופעה המזרה שבאותה מזיגה כפולה: מצד אחד הסתגלות לתרבות הנכריה והניגודית במדה של התעמקות שלימה והשתתפות בחייה הפוליטיים והחברתיים, ומצד שני שמירה קסדנית על התרבות העצמית שלהם בחיים הלאומיים הפרטיים עד כדי מעשה יצירה מקורית.

ולא עוד, אלא שמתוך התחזקות ההכרה העמוקה במעלת תורתם שואפים היו להכניס את אור אֶתְנֶתָה היהדותית אף אל תוך החברה האלילית ולשפץ בדרך זו אף לאותה החברה

בקניניהם הרוחניים-התרבותיים ילידי אמונתם הטהורה והמוזככת מכל תערובת אלילית ובמוסרם הנעלה האידיאלי.

ושאיפות אלו הן הן שהולידו ביוונית ספרות עשירה מאוצר המחשבה של היהדות. כך היתה פעולתם הספרותית של יהודי מצרים בלשונם היוונית תריצדדית: תרגומית ומקורית.

הספרות היהודית שביוונית פתחה בתרגומים של ספרי המקרא. נראה שהצורך בתרגום כתבי הקדש ליוונית לאו דווקא דתי היה אצלם, שהרי לא הסתפקו בתרגומים של אלו בלבד, אלא אף הספרים החיצוניים שהיו רווחים הרבה במקורם העברי בארץ ישראל היו מגיעים למצרים ותובעים להם תרגום יווני. מתוך כך נראה שאצל יהודי מצרים לא היה שורר המושג על שלימותו של קנון לספרי המקרא. כמו שהיה מקובל בארץ ישראל: הקובץ של כתבי הקדש לא היה סגור אצלם בפני כל ספר חדש. אדרבה, כל אחד מהם היה מכניס אל תוך הביבליה שלו מן הספרים החיצוניים החביבים עליו ביותר. דבר זה אנו למדים מן הכ"י העתיקים של הביבליה היוונית שנשארו לנו לפליטה: משינוי התכנן של הכ"י מוכח שאלו היו מעדיפים לספרים אלו והכניסום לתוך קובצם ואחרים היו נותנים יתרון הכניסה לספרים אחרים. — כל בעל ביבליה וטעם שלו.

היו להם ספרים מן החיצונים שהיו חשובים בעיני כלם כל כך עד שהיו נוהגים לקבוע אותם במקום הנכבד ביותר: הס' ברוך נכנס לביבליה היוונית קודם מגלת איכה, ואגרת ירמיהו — קודם לס' ירמיהו וסדרם הוא עד עכשיו: ברוך, איכה, אגרת ירמיהו וס' ירמיהו. הרי הקדימו את סופרו של הנביא לנביא עצמו, את התלמיד לרבו! —

אבל יהודי מצרים לא היו מוצאים, כאמור, את סיפוקם רק בפעולה תרגומית מעברית בלבד. כשהגיעו לידי השתתפות בעבודת הספרות היוונית עמדו להם כמה מטובי סופריהם שכתבו אף ספרים יהדותיים ביוונית. והואיל ואותם הסופרים קבלו השפעתה של הספרות העברית, אם גם בלבושה היווני והיו אדוקים בה, ממילא מובן שבכיוונה וברוחה של אותה ספרות היו יוצרים. וכך יצא שלספריהם היה חסרונם כמעט רק מצד לבושם הנכרי, שיוונית נכתבו, ואילו תכנם היה מעיד על רוח היהדות המובהקה.

אותם הספרים היהדותיים-היווניים במקצועות שונים נכתבו: בפילוסופיה ובמוסר

ובהיסטוריה, ובעיקר באפולוגיה של היהדות.

דווקא הם, יהודי מצרים, לאפולוגיה של היהדות היו צריכים: היוונים, ואחריהם הרומיים, בורים גמורים היו בעיני היהדות. לא היתה להם שום תמיכה בתורה זו ומתוך כך היו באים וטופלים על היהודים כמה האשמות, שהיו מונים אותם, למשל, שהם חסרי אלהים (ἀθεότης) ומזלזלים באלהים (contumelia numinum) וחדלי חברה (ἀμικία), ואף בשנאת אדם (odium generis humani) לא היו נמנעים מלחייב אותם. לפיכך ראו היהודים צורך בהגנה על יהדותם בעזרת הספרות וכתבו ספרי אפולוגיה.

כך העשירו היהודים במצרים את הספרות החיצונית, שמולדתה העיקרית היתה ארץ ישראל, ונצטרף אצלם אוסף מעורב של ילדי א"י וילדי חוץ, שהיו שוים אצלם במעלה, ואלו ואלו היו להם דברי אלהים חיים, עד שהיו נכנסים אצל אדם מישראל אל הקובץ של כתבי הקדש ונעשים כולם אגודה אחת.

ויש להעיר שמנהגם של בני ארץ ישראל ליחס את ספריהם החיצונים לאנשים גדולים המפורסמים בהיסטוריה של האומה היה נוהג אף אצל יהודי מצרים בספריהם, אף על פי שברובם נתכוונו לכתוב דברי תוכחה כלפי עובדי אלילים דווקא ולהעיר את אונם למוסר שהם חסרים רליגיוסיות ומוסריות צרופות שהן הן המאור שביהדות.

ד. על גורלם של הספרים החיצונים בתקופת התנאים ואילך.

אבל לעומת עלייתם של הספרים החיצונים ביוונית היתה להם ירידה בעברית. בתחלה ודאי היתה חשיבותם בלשון העברית גדולה בהמשך דורות הרבה: נראה שיחסם של ספרים אלו לגבי כתבי הקדש היה כיוחסם של ברייתא (=משנה חיצונה, במד"ר י"ח ב') לגבי המשנה. יש רמז שהיו מונים בהם אף את הפסוקים, ממש כמו שהיו מונים בכתבי הקדש (1). על יחס הגון לספרים החיצונים נראה אף מעדותו של יוסטוס (C. Ap. I, 8), ואף הוא השתמש בהם בתורת מקור בריסמכא בספרו קדמוניות היהודים.

אולם בדורות הראשונים להתהוותה של הנצרות, כשרבים מקרב היהודים היו מקלקלים ונטפלים על אותה כת, ולא די היה להם במעשה שעשו לעצמם אלא היו שואפים עוד לדחות את אחיהם מן היהדות המקובלת ולמשכם אל תוך חבורתם. ולתכלית זו היו נכנסים ביוכוחים שבהם היו מביאים ראיות של מה בכך לשם חיזוק עיקרי אמונתם מתוך תאות הניצוח, לא רק מתוך כתבי הקדש אלא אף מן הספרים החיצונים. היו קדמונינו מתמרמרים על התנהגותם במדה זו ומתוך כך היתה הולכת וגדלה קרירותם ביחס אל חשיבותם של הספרים החיצונים. לבסוף באו לידי כך שנמנו וגמרו לוותר ויתור גמור על הספרים החיצונים המלאים ענין כל כך מן הצד הלאומי והדת. במעשה זה גרמו להפסקת ההמשך של שלשלת האגדה. כדי להמשיך את החוט היו בעלי האגדה מוכרחים לטוות את רקמתה מחדש מבלי לשים לב כמעט אל פרקי האגדה הקודמת שבספרים החיצונים.

כך הלכו והתפתחו הדברים עד שר' עקיבא הוציא את פסק ההלכה המפורסם שהקורא בספרים החיצונים אין לו חלק לעולם הבא. אף הוא הביא דוגמה להגדרת הלשון של ספרים חיצונים ואמר שהכוונה היא לספרים כגון ספרי בן־סירא (אבל לעומת־זאת אמר ר' יוסי: מילי מעליתא דאית ביה דרשינן להו) וספרי בן־לענא. כמרכן העבירו רבותינו קו מבדיל בין הספרים החיצונים שנכתבו עד לאותם הזמנים, שאסרו לקרא בהם כל עיקר, ובין הספרים החיצונים שנכתבו מכאן ואילך שאמרו כי הקורא בהם כקורא באגרת, שלהגיון ניתנו ליגיעה לא ניתנו (ע' סנהדרין י"ד א').

ויש להעיר שבעיקר החמירו על הקריאה בספרים חיצונים בארץ ישראל, אבל לא כל כך בבבל וכאן אמרו על פסוק מן סירא: ומשולש בכתובים, ב"ק צ"ב ב', וכן הוציאו הירונימוס בלשון (scriptura sancta) משום שבא"י היו מינים הרבה (ע' פסחים בבלי נ"ב א'). דוגמה חותכת לכך יש בויתורם על חשיבותה של ספרות חנוך. בשמו של חנוך בן מתושלח היו תלויים כמה ספרים. כל אותם ספרי האגדה נוסדו על מה שאירע לחנוך הצדיק שנסתלק מן העולם בעודו בחיים, כמו שכתוב (ברא' ה' כ"ד) ויהלך חנוך את־האלהים ואיננו כִּי־לֶקַח אֹתוֹ הָאֱלֹהִים. במעשה זה מצאו להם בעלי האגדה מקום לקשור יצירות שונות על מה שראו עיניו של אותו צדיק בעולם העליון. וכאן מצאה לה המיסטיקה בית־אחיזה ובית־קִיבּוּל לסיפור על הענינים מן הנעשה בשמים ובארץ.

אבל מוסיב זה גופו, שבשר ודם נסתלק מן החיים הארציים בלי שום שינוי ועלה למרום כמות שהוא קיים בעולם השפל ואף מקום נכבד נקבע לו בעולם העליון, שנתעלה להיות יושב בבחינת שר־הזכרונות על יד בורא העולם, – מוסיב זה חשיבותו היתה מרובה לגבי הנוצרים, שהרי מכאן דווקא אפשר היה להם לשלשל רמזים וסיוע לעניניהם הדתיים שלהם. לפיכך היו מרבים להציק ליהודים ומונים אותם במעשה חנוך, וגרמו בהתנהגותם זו שלא רק שביטלו רבותינו את הספרים החיצונים התלויים בשמו של חנוך, אלא אף על עצם צדקתו של חנוך היו חולקים, למרות הכתוב המפורש שבחורה. ור' חמא בר' הרשעיא (במאה

(1) השו"ת ילקוט דברים תתנ"ח: כך הכל בספרי פסוקי תנ"ך כ"ג אף קצ"ט, מלבד ספרי חיצונים.

הג' (סה"נ) אמר בפירוש שהנוך אינו נכתב בתוך טומוסן (τόμος = ספר היחש) של צדיקים אלא בטומוסן של רשעים, ור' אייבו אמר שהנוך חנף היה, פעמים צדיק פעמים רשע, אמר הקב"ה, עד שהוא צדיק אסלקנו (ב"ר).

ואת גופו של הכתוב המפורש על הסתלקותו של חנוך בעודו בחיים הוציאו מידיו שמוסר: — המינים שאלו את אבהו. אמרו לו, אין אנו מוצאים מיתה לחנוך. אמר להם, למה. אמרו לו, נאמר כאן וברא' ה' כ"ד] לקיחה ונאמר באליהו ומליב ב' ג' לקיחה. אמר להם, אם לקיחה אתם דורשים — נאמר כאן וברא' שם] לקיחה ונאמר ביהוואל וכ"ד ט"ו] הנני לוקח ממך את מחמד עיניך (במגפה). אמר ר' תנחומא, יפה השיבם (ב"ר כ"ה א').

על כל פנים, במאות הראשונות לחרבן השני עוד היו הספרים החיצונים מתהלכים בעמ, אבל עם אבדן השיבותם בעיני האומה היו הולכים ונעלמים וכלים מן העולם בין שהיו ספרים של אמונות ודעות, כגון ספרי חנוך, ובין שהיו ספרים היסטוריים טהורים, כגון הס' דברי ימי יוחנן הורקנוס (שמביאהו בעל ס' המקבים א' ט"ז כ"ג—כ"ד, וכבר לא היה ידוע ליוספוס) או ספרים שהיו בגדר של יצירה ספרותית-לאומית.

דוגמה לכך הוא גורלו של הס' ברוך. ספר זה סופרו גופו יעדו לקריאה בשעת תפלת ציבור (א' י"ד). ובאמת זכה שיהא נקרא בישראל יחד עם הקינות שבמגלת איכה בתשעה באב (ע' לקמן עמ' שני"ד): כך מביא בעל הס' תקנות האפוסטולין (Constitutiones Apostolorum). שנכתב בסוריה בסוף המאה הדי' (או בתחלת הה') על סמך מקורות קודמים שהיו לפניו. אבל בתחלת המאה הדי' מעיד כבר הירונימוס (ודאי לפי הידיעות שהיו לו מיהודי א"י) בהקדמת תרגומו לס' ירמיה שספר ברוך אצל היהודים אינו נקרא ואינו במציאות (neo legitur nec habetur). ואף משאר הספרים החיצונים יש שכבר היה לו, להירונימוס, קשה לראותם במקורם העברי. כן, למשל, אע"פ שהוא אומר בהקדמתו לס' יהודית: אצל היהודים נחשב הספר יהודית בין הגנוזים (inter apocrypha), מכל מקום הוכרח כבר הוא גופו לעשות את תרגומו לספר זה מתוך ספר ארמי, שהיה יהודי מתרגם לו מארמית לעברית והוא מתרגם לרומית מעברית, — משמע שכבר לא היה בידו למצוא לו ספר עברי לשם עבודתו. כמורכב תרגם את הס' טוביה מארמית ולא מעברית. וכבר כתב אוריגינס (ע' Swete, Introd. 273) שאין היהודים מושיבים ספר זה.

היו ספרים שמרוב חביבותם על העם קשה היה לו להפרד מהם והם האריכו ימים בתוך האומה יותר מן הספרים האחרים. כן מצינו לאותו הירונימוס אומר (Sp. LXXVIII, ad Fabiolam mansio 18) בדבריו על פירוש השם רָפָה (במד' ל"ג כ"א): עד כמה שזכרוני מגיע איני יודע אם מצאתי מלה זו במקום אחר בכה"ק של העברים, חוץ מבספר האפוקריפי שהיוונים קורין לו λειπή, כלו' בראשית זוטא (=ספר היובלים). ושוב הוא רומז (באותה אגרת mansio 24) לספר היובלים בכנותו אותו בשם ספר בראשית מן הגנוזים (apocrypha). (Geneseos volumine).

הוא אומר שס' היובלים היה מצוי עדיין אצל בני ארץ ישראל ואף ניתן לו להירונימוס לקריאה.

ובהמשך הזמן נתנכרו החיצונים כל כך עד שכשזדמן לרז"ל ספר חיצוני כבר היה להם הענין למאורע ארכיאולוגי חשוב: שלח ליה רב הנן בר תחליפא לרב יוסף, מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש. אמרתו לו, זו מניין לך. אמר לי, להיילות של טרס נשכרתי ובין גנוי פרס מצאתיה. וכתוב בה, לאחר ד' אלפים ומאתים ותשעים ואחת שנה לבריאתו של עולם העולם יָפָה, מהן מלחמות תנינים, מהן מלחמות גוג ומגוג, והשאר ימות המשיח, ואין הקב"ה מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה (סנהד' צ"ו ב').

מציאותו ותכנו של אותו ספר חזון (אפוקליפטיס) עשו רושם גדול על רב חנן בר תחליפא עד שלא יכול להתאפק וכתב על כך אל רב יוסף –

כך נדחו מבית חייהן הרבה יצירות לאומיות־דתיות שהיו ממלאות בספרות ישראל ובמחשבת ישראל תקופה שלמה, הזמן שבין אחרוני הספרים שבמקרא ובין הראשונים שבספרות התנאים. והרי אותה תקופה – כארבע מאות שנה – כבירה היתה במומינטים החשובים שחלו בהתפתחותם של חיי המחשבה והעיון שבישראל, הן בשרשים, כגון התבצרותה של אמונת היחוד המוחלטת ביהדות והתעקרותו של יצר עבודה זרה מן העולם הישראלי, והן בענפים, שכמה פרטים קבלו צורה בולטת, כגון אמונת המשיח ותחיית המתים וכיוצא בהם. כל אלו העניינים מצאו להם ביטוי מלא בספרות החיצונית דוקא, שבאותה תקופה נסתמנו לה לאומה ההכנות וההכשרות לחיי עולם.

אבל קשה היה להשלים עם הרעיון על העדרם של הספרים החיצונים, ולפיכך היו הדורות הבאים מכניסים במקומם יצירות חדשות בצורה של מדרשים קטנים וגם גדולים, שבעצם היו אף אלו מתעסקים כמעט בכל אותם העניינים שהיתה הספרות החיצונית מלאה אותם, אלא שכל אלו החדשים ברוח אחרת ובכוון אחר נאמרו וחותם זמנם המאוחר הוטבע עליהם. ואילו הספרים החיצונים גופם עטופי לבוש יווני נתגלגלו ובאו לידי נכרים לבין אומות שונות, בתרגומים ובתרגומים מתרגומים, וכל המעץ בגורלם יאמר: גורלם של ישראל סימן לפרי רוחם.

ה. על גלגולם של הספרים החיצונים אצל הנוצרים.

למן אותו פרק שהיהדות ויתרה מכמה טעמים על חשיבותה של הביבליה היוונית מיסודו של חרגום הע' והגיחתה ברשותם של הנוצרים לדורות נשתקעו אצלם, יחד עם הביבליה, אף הרבה מן הספרים החיצונים, הן מן המתורגמים מעברית ליוונית והן מן הכתובים מלכתחלה יוונית, מן הביבליה היוונית העבירו להם הנוצרים את הספרים החיצונים אף אל הביבליה הרומית, ואף לביבליות שבשאר לשונותיהם.

הם היו קורין לאותם הספרים החיצונים שבביבליה היוונית בשם ספרים אפוקריפיים (ἀποκρυφα βιβλία = ספרים סודיים או נסתרים, נגזר מן הפעל ἀποκρύπτειν), כלומר ספרים שאינם ניתנים לקריאה לעם מחמת חכמת הנסתר שבהם, שהיא קדושה ביותר או עמוקה ביותר (מעין מעשה בראשית ומעשה מרכבה לרנ"ל). התאר אפוקריפיים שניתן להם לשבח ניתן (ולא כמו שהושאל במשך הזמנים הלשון אפוקרימי לגנאי, היינו לדבר שהוא מזויף או אפיקורסי מעיקרו). כן, למשל, מצינו התאר אפוקריפוס בשער של ספר קדוש המיוחס למשה (משערים, שספר זה הוא מן המאה הא' לסה"נ, הו"ל Dietrich, Abraxas, 169) בזה הלשון: ספר קדוש למשה אפוקריפי ($\text{Μωσέως ἑρὰ βιβλος ἀπόκρυφος}$). ויש כאן מבחינת מה שנאמר בדניאל י"ב ד': ואתה דניאל קח את הדברים הנחשבים הספר עדיפת קץ ישטשו רבים ותרבה הדעת (כיוצא בזה נאמר בחנוך א' צ"ג י' ובעליית משה א' ט"ז – י"ז).

לפי זה יצא שהספרות הביבליית נתחלקה לשנים: החלק האחד ירוץ בו כל קורא מן העם והחלק האחר לא נועד אלא לנבחרים (והשהה חזון עזרא י"ד מ"ז – מ"ח על הספרים שרק ראויים מותרים בקריאתם ועל הספרים שאף לבלתי ראויים ניתנו).

בהמשך הזמנים הושאל התאר אפוקריפיים אף לספרים שהיו בבחינת טפלים ועומדים במדרגה שניה לגבי ספרי המקרא. כן, למשל, מבדיל אוריגינס (Comm. in Matth. 18, XIII, 57) בין ספרים שנקראים בציבור ובין ספרים אפוקריפיים.

אבל דבריו אלו של אוריגינס רק דברים בעלמא הם, כלומר דרך דרוש היה מבחין הוא וכיוצא בו בין ספרים קנוניים ובין ספרים בלתי קנוניים, ולמעשה היו אצלם כל

הספרים כולם קדושים מבלי שיבחינו כלל בין אלו לאלו. הספרים החיצונים היו מושכים את לב הקוראים בפרטים המעניינים שבסיפוריהם על המאורעות ועל האישים המפורסמים שבספרי המקרא. שם, בספרי המקרא, המאורעות והאישים נזכרים בקיצור וברמז עד כמה שהיה צורך בהזכרתם לשם ההמשך הכללי, ואילו בספרים החיצונים מסופר עליהם בפרטות ובאריכות יתירה. הרי מה שנעלם בהיסטוריה שבספרי המקרא נגלה כאן לפרטי פרטי: על אדם וחוה, למשל, ניתנו אף היום והשעה של חטאם ופרטי חייהם לאחר שנטרדו מגן עדן. או שניתנו הפרטים על חיי האבות, או הידיעות על מה שעחיד לבוא באחרית הימים ובעולם הבא, וכיוצא בהם באלו העניינים. ועוד חשיבות נודעה לאותם העניינים שלא סופרים סתם, אלא גדולי עולם ומן הראשונים דוקא, כגון חנוך ואברהם ומשה ושלמה, מספרים עליהם. חוץ מזה, עוד יש שם, בספרים החיצונים, כמה דברים מעולים בחקירה ובמוסר ובמדות. כל אותו החומר מענין היה ומלבב לא רק לתאבי דעת אלא אף לקוראים סתם מתוך סקרנות.

ומוזר הדבר שאף בבחינת היחס המקומי לאותם הספרים ניכרת אצל הנוצרים השפעתם של היהודים, בעלי הספרים.

אותם הנוצרים שהיו קשורים בארץ ישראל, ומשום כך היה עסקם בכתיבי הקדש במקורם העברי, כגון אפריקנוס והירונימוס, היו רואים את הספרים החיצונים כספרים ממדרגה שניה, כאפוקריפיים, אם גם היו סבורים שהקריאה באלו הספרים מביאה תועלת גדולה בתיקון המוסר והמדות והירונימוס אומר שהאפוקריפין מועילים לתיקון ההמון – *(ad aedificationem plebis)* והיו קורין להם בשם ספרים של הכנסייה ⁽¹⁾ *(ecclesiastici)*. והוא ההבדל שעשה הירונימוס בין ספרים קנוניים *(libri canonici)* ובין ספרים של הכנסייה *(libri ecclesiastici)*. ואע"פ שהוא, הירונימוס, גופו הכניס כמה מן הספרים החיצונים אל תרגומו לכתבי הקדש², מכל מקום אמר בפירושו³ – ועלינו לידע שכל ספר מחוצה להם (כלו לכתבי הקדש) נכנס לאפוקריפיים. –

כך היה סבור הירונימוס, תושב ארץ ישראל. אבל הנוצרים היוונים, כגון אוריגינס וקלימינס, היו מכבדים את הספרים החיצונים בתארים כגון כתבי הקדש, בעלי רוח הקדש. יחס כזה היה שורר אף בכנסייה המערבית, כגון אצל אנגוסטינוס שהעמיד את הספרים החיצונים במעלה שוה לכתבי הקדש, אלא שהוא חילק את החיצונים גופם לשתי מחלקות: ספרים שנחשבו אצל כל הכנסיות. והם גדולים במעלה, וספרים שלא זכו להתקבל אצל כל הכנסיות.

ו. על הספרים החיצונים שהלכו לאיבוד.

ברירה זו שעשו בעלי הכנסייה הנוצרית, שהבדילו בין ספרים חיצונים ממדרגה ראשונה לבין ספרים חיצונים ממדרגה שניה, העמידה בסכנה כמה מן הספרים החיצונים שהלכו לאיבוד מחמת שהיו נחשבים בין נחותי דרגה. יש מאותם הספרים האבודים שנשתייר להם זכר או לכל הפחות שם בשני מקורות: א) בציטטות המועטות שהביאו מהם אבותיה הראשונים

(1) כפעם הראשונה נמצא תאור זה אצל רופינוס (מת 410).

(2) הוא הכניס לתוך תרגומו את הספרים הללו: תלתי משנה, ט' ברוך, אגרת ירמיה, חכמת שלמה, חוספוט לאסתר, חוספוט לזינאל, עזרא החיצוני, חזק עזרא, מקבים א' וב', בן-סירא, טוביה היהודית. –

3) Prologus galeatus: ut soire valeamus, quidquid extra hos est inter apocrypha esse ponendum. –

של הכנסיה הנוצרית (רוב הציטטות הוא אצל היוונים ומיעוטן אצל הרומיים), ב) ברשימות הספרים שנאסרו לבוא בקהל. כשראו בעלי הכנסיה הנוצרית צורך לחוות דעתם על הספרים, אילו מהם מועילים למאמיניהם ואילו אינם מועילים, חיברו לכך רשימות מיוחדות לספרים המתורים והאסורים. מאותן הרשימות הגיעו אלינו ג' יווניות, אחת רומית ועוד כמה בלשונות אחרות, ביחוד בארמינית. באחת הרשימות היווניות ניתן לגבי שמו של כל ספר אף מנין השורות (Stichoi) הנמצאות בו (הספרים היו מקבלים שכר העתקה לפי מנין השורות, שהיו כמדת השורות שבהומירוס, היינו ליד—ל"ו אותיות השורה), ועל שם כך היו קורין לרשימה ממין זה בשם Sticho-metros (=מדת השורות). מתוך רשימה זו אנו עומדים אף על ערך כמותו של כל ספר וספר מן האבודים¹.

ז. על יחס הנוצרים בדורות המאוחרים לספרים החיצונים.

על כל פנים, אותם הספרים שמולם גרם להם להתקיים בעולם היו רווחים ונכבדים אצל הקוראים הנוצרים לכל כתותיהם. גם הקתולים הכריזו בוועידתם שבטריאנט (1546) חרם על מי שלא יחשיב את הספרים החיצונים לכל חלקיהם כפי שנחקבלו בכנסיה ונכללו בוולגאטה הקדומה, וגם הפרוטיסטנטים הודיעו שהספרים החיצונים מצטרפים אל כתבי הקדש שבעברית: לותר הכניס את הספרים (חוץ מעזרא החיצוני וחזון עזרא) מתוך הולגאטה אל התוספת שביבליה שלו (1534) ורשם בתחלתם: „אפוקריפין—הם הספרים שאינם חשובים ככתבי הקדש ובכל זאת מועילים הם וטובים לקריאה“.

כך היה היחס מצד הכנסיה הדתית. אבל מן הצד המדעי לא היו מתעסקים בספרים החיצונים כלל עד לאמצע המאה הי"ט. באותו סרק נתעוררה באירופה השאלה אם הספרים החיצונים ראויים להיות מצורפים אל כתבי הקדש. פולמוס גדול היה אז: הללו מתירים והללו אוסרים. פולמוס זה הביא את אנשי המדע, ביחוד בגרמניה, לידי הקירה בערכם של אותם הספרים. מזמן לזמן היו מופיעים מאמרים וספרים במקצוע זה. הענינים היו תלכים ומתפתחים עד שזכה המקצוע של החקירה בספרים החיצונים לתפוס מקום חשוב במדע הכללי של חקירת המקרא.

ח. היחס אל הספרים החיצונים בספרות העברית המאוחרת.

בדורות הבינונים היו חכמי ישראל הוגים בספרים החיצונים ומוציאים מהם חומר לעבודתם הספרותית.

הספר הרווח ביותר בתקופת בעלי התלמוד היה ס' בן־סירא, שהיה מצוי עוד זמן רב. כנראה, במקורו העברי. נראה שגם משאר הספרים היו נמצאים עוד בידם ספרים בעברית. ואם מן ההקדמה שבראש ס' רפואות שנקרא על שם אסף הרופא (הי במיסופוטמיה בסוף המאה ה'ט') הכוללת תולדות הרפואה למימי קדם ושסופרה השתמש לכך בעיקר בפרק י' מס' היובלים²) אין בידנו להכריע על האבטינסיות של אותה הקדמה, שנראית כתובה בידיו של אחד מתלמידי אסף הרופא, ועל השימוש בס' היובלים בנוסח עברי או באחד התרגומים, הרי מדברי אחד מתלמידיו של רס"ג המזכיר „ספר היובלות שהביא אלפיומי רב סעדיה גאון מספרי הישיבה (שבאלסיום?)“ נראה מן הלשון ושמו של הספר שאותו הספר בעברית היה כתוב (השאלה היא רק אם היה אותו נוסח כנוסח ס' היובלים הכושני)³.

(1) ע' על כל זה בס' M. R. James, The Lost Apocrypha of the O. T., London 1920 —

(2) ע' L. Venetianer, Asaf Judaea, 6—8 —

(3) ע' מירוש על דברי הימים מיוחס לאחד מתלמידי סעדיה גאון, מוצא לאור בירוש ע"י רפאל

שוב מצינו לבעל מדרש תדשא¹) ולבעל מדרש ויסעו או ספר מלחמות בני יעקב²) שהשתמשו הרבה בס' היובלים ובצוואות השבטים.

על כל פנים הדורות הבאים אחר אלה היו משתמשים בספרים החיצונים מתוך תרגומים לועזיים, וכבר הביע בעל ס' הזהר³) את צערו על כך, כלומר על אבדן הנוסח העברי והצורך להשתמש בתרגומים: רבי שמעון אמר, אילו הוינא שכיח בעלמא כד יהב קודשא בריך הוא ספרא דהגון בעלמא וספרא דאדם אתקיפנא דלא ישתכחון ביני נשא, בגין דלא חיישו כל חכמאן לאסתכלא בהו וטען במלין אחרנין לאפקא מרשו עילאה לרשו אהרא, והשתא הא חכמי עלמא ידעין מלין וסתמין לון ומתקפי בפולחנא דמאריהון. —

יש מהם מהכמינו שהיו מתיחסים אל הסופרים החיצונים בשלילה ויש מהם — בחיוב, כן, למשל, מצינו לרשב"ם שהוא מתיחס בשלילה אל הספרים החיצונים: „ואין להוש לספרים חיצונים“ (שמות ד' י"א, והשה ג"כ דברי ראב"ע בשמות ב' כ"ב, ד' כ"א). אבל רמב"ן היה לו יחס חיובי אל הספרים החיצונים, והוא השתמש בתרגומם הסוריים בהקדמתו לפירוש התורה הביא דברים מס' חכמת שלמה ובפירושו לדברים כ"א י"ב הזכיר ס' שושנה (הוא קורא לו ס' מגלת שושן), שניהם מובאים אצלו דבריהם בסורית. ממקום אחר בפירושו נראה שעדיין אף בספר או ספרי המקבים. ודאי ג"כ בסורית.

כמובין היו משקיעים בעלי הכרוניקות בספריהם סיפורים מתוך הס' החיצונים, כגון ס' יוסיפון וס' ירחמאל וס' יוחסין, ואחרים.

בזמנים שונים נעשו אף נסיונות לתרגם ספרים מן החיצונים לעברית. התרגומים נעשו על הרוב מן הרומית, ויש שנעשו מתרגום שבלשון מאוחרת, כגון הגרמנית. מס' מקבים הראשון הגיע אלינו קטע של תרגום שהמתרגם שילב לתוכו אף פרטים מתוך הספר השני. תרגום זה נעשה לפני ראשית המאה הי"ב⁴).

מס' טוביה נדפסו בקושטאנדינה שני תרגומים (בש' 1516 ובש' 1519 בתוך ס' מעשיות). מענין הוא ששנים מגדולי התאולוגים הנוצרים, שידעו עברית, היו סבורים שהתרגומים הללו אינם אלא גופו של המקור העברי, ולפיכך נודרו כל אחד מהם והוציא הנוסח שבא לידו עם תרגום רומי בצדו: סיבאסטיאן מינשטר הוציא ס' טוביה עם תרגומו הרומי ועם הערות פעקים (בסיליאה 1549, 1542) ופאגיוס אף הוא הוציא את הנוסח השני עם תרגומו הרומי (איסנה 1542, ובשער הס' כתב בפירושו: *ut is adhuc hodie apud iudaeos invenitur*). אח"כ נדפסו שני הנוסחאות שוב בפוליגלוטה (בש' 1657).

חוץ מאלו יש עוד נוסח של תרגום עברי לס' טוביה שפרסם גאסטר⁵. מס' יהודית נעשו כמה תרגומים: האחד נדפס בקושטאנדינה 1519 (ושנית בוויניציה 1544) ושני — בוויניציה (בערך 6—1651)⁶) בספר מעשה יהודית ודניאל (כלו מעשה בל והתנין), ועוד תרגום שלישי נעשה (בש' 1679) ע"י עקיבה לוי מהאלבירשטאדט ונדפס בברלין 1766 (יחד עם תרגום לעברית-טיטש מאת מאיר בן אשר כץ ועם מגלת אנטיוכס). חוץ מאלו נעשו הרבה קיצורים מס' יהודית, למן הקיצור שנמצא בס' חיבור יפה

1) ע' אברהם אנטונין, מקדמוניות היהודים, ווינא תרמ"ז. —

2) הוציאו יעקב בצלאל ליטריבאן בקובץ מאמרים לזכרון רצ"ט חיות, ווינא תרצ"ג. —

3) זהר לבראשית ע"ב ב'. —

4) כך העלה חולטון בהקדמתו לקטע זה שת"ל בשם „שריד ופליט“ בקובץ על יד של „מקצת נרדמים“

⁴ (ברלין תרנ"ז—תרנ"ח). —

5) ע' ספרו 14—1, Studies and Texts III. —

6) ע' קליוג בודיאנה למסינשוניור No. 1340. —

מהישועה לר' נסים בן יעקב ובס' ירחמאל ועד ההרצאה החפשית שבס' חמדת ימים (בפרק של הנוכה).

ויש להעיר שר' עזריה מן האדומים (מאור עינים פרק נ"ו) מבחין בין מגלת יהודית שבעברית ובין מגלת יהודית עצמה המקובלת לנוצרים.

חוץ מן התרגום שבס' יהודית (כאמור לעיל), הכניס אף ירחמאל את התוספות לס' דניאל (תפלת שלשת הבחורים ומעשה התנין) לתוך ספרו בתרגום ארמי¹. כמרכן הכניס לספרו תרגום עברי לצואת נפתלי בן יעקב².

בפתיחה לתרגום של תוספות ס' דניאל כתב ירחמאל: – ועתה אעתיק חסרון ההודאות והשירים אשר היללו ושבתו שלשת הבחורים, שמצא תודוס³ שאינו בכ"ד ספרים. ודין הוא סידרא די סדר בסידריה תודוס גבר חכים די פתר ביומוהי דקומודוס מלכא דרומאי, דהא לא אישתכח בספרא דעבראי, אילהין מן שבעים סבייא די פתרו סיפרא דאורייתא עם אלעזר כהנא רבא, דאיתקטיל ביומוהי דאנטיוכוס שחיק סמיא, די פתרו כל אורייתא ביומוהי דתלמי מלכא דמצראי, ואף גובריא אילין תרין די שמהתהון סומכוס ועקילס די פתרו ביומוהי דאדריינוס מלכא הוו מן פותרנייא ואקילס הוא אונקלוס. ודין הוא סידרא די לא כתיבא בסידרא דעיבראי דהא תודוס אשכחא. –

מתוך פתיחה זו נראה שירחמאל, שסופר עברי היה, הוציא את התרגום הארמי מתוך ספר ארמי או סורי וקבעהו בספרו כמות שהוא.

חלום מרדכי והתוספות למגלת אסתר תרגם מרומית ר' יעקב בן מכיר⁴. אף אגרת אריסטיאס מרומית ניתרגמה ע"י ר' עזריה מן האדומים, שהדפיסה בספרו מאור עינים⁵.

אבל ביחס לאגרת אריסטיאס נראה שבין היהודים היתה רווחת סברה שהאגרת היא יצירה נוצרית, כמו שמשמע מדבריו של בעל שלשלת הקבלה⁶:

– בימיו (של יוסי בן יוחנן איש ירושלים) היה אלעזר הזקן כ"ג שכתב לו טולומיאו מלך מצרים שישלח אליו זקנים להעתיק התורה מעברית ללשון יוונית, והנוצרים השימו כל המעשה הזה בספר בפני עצמו ותלו אותו במגן הביבייה (Bibbia) שלהם וקראוהו אריסטיאו. –

ביחוד התחילו מתעניינים בספרים החיצונים בתקופת ההשכלה. הראשון היה נפתלי הירץ וויזל שפרסם תרגום הס' חכמת שלמה ואף פירוש גדול בשם רוח הן כתב לו⁷.

יהודה ליב בן-זאב תרגם מסורית את הס' בן-סירא⁸, ואף מגלת יהודית הוציא לאור בעברית ועברי-טייטש עם פירוש עברי⁹.

(1) ע' גאסטר, שם 21–16. –

(2) שם 30–22. –

(3) כותבו לתאודוסיין המהרס היווני של מקרא. –

(4) ע' בית המדרש לילינק, דור ת"י. –

(5) מאור עינים, מנסובה של"ד–של"ה. –

(6) שלשלת הקבלה, וויניציה שמי, דף כ"ג א'. –

(7) ס' חכמת שלמה, [ברלין] 1780. –

(8) חכמת יהושע בן-סירא נעתק כלשון עברי ואשכנזי התרגום ארמית עם ביאור, ווינא 1814 (מהדורה כ',

וינא 1828). –

(9) מגלת יהודית... נעתק ללשון עברי ומתורגם אשכנזית ומבואר, ווינא 1819. –

ב„בכורי העתים“ (1) נדפסה תפלת מנשה בתרגום אנונימי. אחריהם בא יצחק ויקיל פרינקל איש המוניא (=המבורג) והוציא בשם כולל „כתובים אחרונים“ קובץ הספרים החיצונים שהנוצרים קורין להם בשם אפוקריפין. בשער הספר כתוב: „כתובים אחרונים הנודעים בשם אפוקריפא אשר לא נדעו לישראל מימי הכתבם (2) עד היום הזה ועתה העתיקם מלשון יון לשפת עברית ויוציאם לאור יצחק ועקיל פרינקיל איש המוניא, שנת תק”ץ לפ”ק“.

אחר השער יש הקדשה לג’ אנשים: לגיוניוס החכם מן הנכרים, לישראל קלייא חתן המחבר, ועם השנים השלישי נכבד אשר חכמתו עמדה לי במלאכה הזאת סופר נאמן הוא בקהל עם והגנו אלהים רוח דעת עצה ובינה חכמתו תאיר כשמו רב מאיר המכנה בַרְעֶסְעֵלוֹי נִיְדוֹ. אין פרינקל אומר מה היתה עזרתו של מאיר בריסלו בעבודתו. ובאמת נראה שהשנים האחרים, גיוניוס וקלייא, אף הם חכמתם עמדה לו, שהרי אין שום הקדמה עברית בתחלת הספר, אלא הקדמה רומית ארוכה (שבעה עמודים) דוקא, ובאותה הקדמה נאמר שהאפוקריפין לא נכתבו כלל בעברית, ממש כמו זינדאוויסטה והקוראן, ומבחינה זו בלבד הוא משיג על נפחלי הירץ וויזל, שהוא היה סבור בתומו שהס’ חכמת שלמה נכתב באמת על ידי שלמה המלך. שוב יש בהקדמה מקום שמדובר בו על התועלת שיביא הספר לתלמידים מן הנכרים הלומדים עברית שיוכלו להתרגל בו בקריאה עברית. מתוך כל זה נראה שההקדמה נכתבה לא ע”י יהודי, אלא ע”י נכרי דוקא, ויש לשער שבעל ההקדמה הוא גיוניוס, ועל סמך הסברה שהאפוקריפין לא נכתבו מעולם עברית נטל המתרגם רשות לעצמו למסר תרגומו בדרך פראפראסה ובסגנונם של בעלי המליצה מן המשכילים. והתרגום לא נעשה מן היוונית, כנראה מהרבה מקומות, ומה שכתוב בשער שהתרגם מיוונית (ועל ס’ טוביה נאמר בהקדמה שנתרגם לא מיוונית, אלא מרומית, מחמת שביוונית יש בו בספר זה חזרות מיותרות) אולי אין זה אלא לתפארת המלאכה והמליצה, ואפשר שאחד משני עוזריו היהודים הכשילהו, שהיה סבור שהוא יודע יוונית.

יותר מפרינקל הצליח בעבודתו שלמה פליסנר. כשהיה בן י”ז נתקא בוויזל ובכנזאב ואמר לתרגם שאר הספרים החיצונים ותרגם אחדים מהם מתוך הביבליה הגרמנית. אח”כ ראה שעבודתו זו לא תצליח וגמר בדעתו לעשות כבכנזאב ולתרגם מן הסורי שבפוליגלוסה. לתכלית זו למד סורית ואף ערבית קצת ותרגם אותם הספרים שוב מסורית.

ו’ אדר תקע”ז פרסם „מודעה גדולה“ בעברית וגרמנית על קבלת חתימה על הספרים החיצונים בעברית. אבל חותמים לא היו והענין נשתקע. בשנת תקע”ט הוציא את החוספות למגלת אסתר בתרגום גרמני. ורק בש’ תק”ב כשיצא ממקומו לאסוף חתומים על ספר שהיה בדעתו להוציאו ושהיה כולל ענינים שונים העירוהו רוב החתומים על הצורך להוציא אף את הספרים החיצונים, ואז החליט להוציאם בארבעה חלקים, אבל בינתיים שמע שפרינקל הוציא את ספרו „כתובים אחרונים“ ורפו ידיו. ורק לאחר שעיין בספרו של פרינקל והכיר שמקום הנית לו להתגדר בו, משום שפרינקל „היה כמחבר ולא כמעתיק“, ואף ראה – כך משמע מדבריו – שפרינקל לא תרגם מכלי ראשון, והוא באותו הזמן כבר הספיק ללמוד אף את היוונית ולתרגם מתוכה שנית אותם הספרים (חוץ מאגרת ירמיה ותפלת חנניה מישאל ועזריה ושירתם) שכבר תרגמם פעמים – פעם מגרמנית ופעם מסורית.

אולם אחר כל התאמצותו לא נתקיימה מחשבתו בידו להוציא קובץ הספרים החיצונים בפני עצמם, אלא אחדים מן הקטנים שבהם פרסם בקובץ נזולים מן לבנון (3) הכולל חידושי תורה ושירים ודרשות. הספרים שהדפיס בקובצו זה הם: ברוך א’ וב’, אגרת ירמיה, תוספות לס’ דניאל, תפלת מנשה ותהלים קנ”א.

(1) בכורי העתים, כרך ה’ 1824 (עמ’ 12 ואילך). –

(2) ספר נזולים מן לבנון, חלק ראשון (יותר לא יצא), ברלין 1833. –

כך נשאר הקובץ „כתובים אחרונים“ של פרינקל יחידי בספרות העברית ונדפס כמה פעמים (בתיקונים בלשון ובניקוד מצד המדפיסים) בכמותו, עד שבא המדפיס יצחק גולדמאן והוסיף עליו (בתרגום מגרמנית) את הספרים: אגרת ברוך אל עשרת השבטים ומזמור קנ"א על נצחון דוד במלחמתו עם גלית.

המדפיס גולדמן היה סופר בן-תורה ובקי בספרות ולפיכך כדאי לעמוד על יחסו אל הספרות החיצונית.

הוא היה מחשיב הרבה את הספרים החיצונים והיה שואף להכניסם אל תוך הסביבה של הקוראים בבחינת ספרי קדש. דבר זה, אם לא בפירוש אמר, נראה על כל פנים מהשתדלותו להדפיס את הספר בצורת תנ"ך עברי. ומכיון שלא היה לו הוצאה עממית יסה מן התנ"ך העברי, חוץ מן התנ"ך הקטן של הוצאת החברה הביבליית שנספח הרבה בעולם, לפיכך ראה צורך לחקות אותה ההוצאה בכל, לא רק בתבנית ובאותיות, אלא אף בכתבות רומיות בצדן של העבריות לשמות הספרים בראש כל עמוד ועמוד ואף ברשימה של שמות הספרים שבראש הקובץ ובציוני הפרקים והפסוקים בכל הפרטים¹.

ומכל מקום, מצד אחר, אופיים הם דבריו בהערתו לפני הספרים שהוסיף הוא על הקובץ של כתובים אחרונים:

— עד פה באו ספרי האפוקריפי הנצתיים ברוב הלשונות הישנות והחדשות. ולהשלמת ההדפסה החדשה הזאת הוספתי בזה העתקת אגרת ברוך אשר שלח לגלות עשרת השבטים ע"י שלמנר מלך אשור, כפי שנמצאה בלשון ארמית (זיריש) לבדה. ועוד מזמור אחד כעין מזמורי תהלים נמצא בתנ"ך הגדול (בפוליגלוטה) בסוף תהלים, בארבע לשונות קדמוניות, יונית ארמית ערבית כושית.

הרב הדאק' קאססעל העתיק מיונית לאשכנזית עוד ספר עזרא ג' (ספר נחמיה יקרא בכל העמים עזרא ב') גם ספר חשמונאים ג', ואמרתי בלבי להעתיקם ג"כ לעברית ולהדפיסם, אבל בדקתי אחריהם ומצאתי ספר עזרא ג' כלו מלוס, ראשיתו מן דה"ב ל"ה במסח יאשיהו עד סוף ד"ה, ואח"כ יתחיל מן תחלת עזרא ומעתיק והולך באיזה שינויים קטנים, ואח"כ באים דברים מן נחמיה (ועזרא ב'), וכן מדלג מזה לזה, ומסיים בנחמיה ח' פסוק י"ב, כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם. ומאשר אין בו כל חדש נחמתי מלהעתיקו. וכן ס' חשמונאים ג' מלא ספורים מגוזמים, ולא לחנם שמטו ידיהם ממנו המעתיקים לרוב הלשונות. —

אף נכרים היו במתרגמים לעברית: ס' ברוך נתרגם ע"י Kneucker הגרמני (1879) ואנטונין הרוסי (1902), ומזמורי שלמה נתרגמו ע"י טראנק דליטש (התרגום נמצא בכ"י באוניברסיטה שבליפסייה) וע"י פראנקינברג (1896).

אהר הקובץ של „כתובים אחרונים“ הופיעו כמה ספרים בודדים, מהם תרגום מתוך תרגום²) ומהם תרגום מתוך המקור³). אבל שום נסיון לא נעשה להוציא את הספרים החיצונים בקובץ שלם ובשיטה מדעית. אמת, מעל כזה אי-אפשר היה שפעשה כהוגן בזמן הקודם, שהרי רק בעשרות השנים האחרונות נעשו מהדורות בקרתיות לגוסם של כמה מן הספרים. רק עכשיו נעשה הדבר אפשרי ובכחות משותפים של כמה מאנשי המדע יוצאים בזה הספרים החיצונים מכונסים כלם בשני כרכים: א) הספרים המתחילים בצד מן הצדדים אל

(1) כתובים אחרונים... ונטף עוד מה שלא היה בראשונים... וארשה ברוס ר' יצחק גולדמאן ג"י, שנה

תרמ"ו ל"ק.

(2) בוק ס' היובלים מאת ש. רובין (וינא 1871, מגרמנית) חזן הסבילות מאת יחזע שיינברג (וארשה

1887, מגרמנית) ס' תנך מאת גולדשמיט (ברלין 1892, מגרמנית).

(3) בוק תחלות שלמה ועליית משה מאת א"ש קאמיניצקי (בחשלת, כרכים י"ג וט"ו).

תורה נביאים וכתובים, ב) ושאר ספרים שאין לתלותם במחלקה מן המחלקות שבכתבי הקדש לא מצד התכן ולא מצד היחוס לאחד האישים שבמקרא.

ט. על שיטת הסידור הנכונה לספרים החיצונים בעברית.

בין הנוצרים מקובלת חלוקת הספרים החיצונים לשתי מחלקות: אפוקריפין ופסיבדאפיגרפין. בשם אפוקריפין (*ἀποκρυφα*) הם מכנים (למן תרגומו של לוותר, כשהדפיסו אותם הספרים בסוף הביבליה שלו) את הספרים שנתקבלו בוועידותיה של הכנסייה הנוצרית בבחינת ספרים מועילים לתיקון המוסר, ולשאר הספרים החיצונים נהגו לקרא בשם פסיבדאפיגרפין (*ψευδεπίγραφα*=מיוחסים), כלו' ספרים המיוחסים לאדם גדול שבאמת לא הוא כתבם כלל. אבל חלוקה זו בעצם אין לה שום זכות לקיום, שהרי אין הבדל, למשל, בין הספר חכמת שלמה, הנחשב אצלם בין האפוקריפין, ובין הספר מזמורי שלמה, הנמנה לגבם בתוך הפסיבדאפיגרפין, כאילו באמת אפשר להניח שהס' חכמת שלמה נכתב בעצם ידו של שלמה והס' מזמורי שלמה הוא רק מיוחס לשלמה.

ויש מהכמיהם שהרגישו הזרות שבחלוקה זו, ולפיכך סידרו את הספרים לפי אלפבית, כלו' לפי האות הראשונה שבשמות הספרים.

אפשר היה לחשוב עוד על חלוקת הספרים לפי הלשון העיקרית שבה נכתבו, היינו להבחין בין הספרים שמלכתחלה נכתבו עברית, אלא שהם מצויים עכשיו בתרגום ובין הספרים שמעיקרם יוונית נכתבו, או לעשות את החלוקה לפי ארץ מולדתם של הספרים: אותם שנכתבו בארץ ישראל, והם עברית נכתבו, ואתם שנכתבו בחוצה לארץ, והללו יוונית נכתבו. אבל משתי החלוקות הללו, שבעצם הן ממין אחד, אי אפשר לאחזו אף באחת, שהרי עדיין לא הכריעו חכמים על הלשון העיקרית של כל ספר מן החיצונים ועל ארץ מולדתו. ואף בסדר כרונוולוגי, לפי זמן כתיבתם של הספרים, לתחום להם תחומין ולומר, למשל, שאלו לפני תקופת החשמונאים ואלו בתוך אותה תקופה ואלו לאחריה נכתבו, אי אפשר לערוך את הספרים, משום שאין בידנו לברר בדיוק לגבי כל ספר וספר את הזמן שבו נכתב. כמרכן קשה לחלק את הספרים למחלקות לפי תכנם - כגון למחלקות של היסטוריה, חזון ודברי מוסר, - שלא דבר קל הוא לעשות חלוקה פרטית ולהכריע, למשל, בין דברי היסטוריה לדברי אגדה, או בין דברי מוסר ודברי שיר, וכיוצא בכך.

לפיכך נראית לנו דרך חדשה לסידורם של הספרים החיצונים, והדרך החדשה ישנה היא, משום שהיא קרובה להגיון המקובל שבמסורת ישראל, - היינו לערוך את הספרים על הסדר המקובל בישראל בקובץ ספרי תנ"ך. כל ספר וספר יתכן להכניסו למחלקה המתאימה לו אם מצד הענינים הכלולים בו אם מצד האיש שאליו מיוחס אותו ספר.

לפי שיטה זו נסדרו בזה הספרים החיצונים בכלל בארבע מחלקות: א) לתורה,

ב) לנביאים, ג) לכתובים, ד) שאר הספרים.

ובפרט כך סידורם:

א) הספרים החיצונים לתורה: ספר אדם וחיה - ספר חנוך א' - ספר חנוך ב' - צוואות השבטים - ספר היובלים - עלית משה.

ב) הספרים החיצונים לנביאים: תפלת מנשה - אגרת ירמיה - ספר ברוך - חזון ברוך א' - חזון ברוך ב'.

ג) הספרים החיצונים לכתובים: תהלים מזמור קנ"א - מזמורי שלמה - חכמת שלמה - ספר דברי איוב - תוספות למגלת אסתר - תוספות לכפר דניאל - עזרא החיצוני - חזון עזרא.

ד) שאר הספרים החיצונים: אגרת אריסטיאס - ספר המקבים א' - ספר המקבים ב' - ספר המקבים ג' - ספר המקבים ד' - טוביה - יהודית - חזון הסבילות - ספר בן-סירא.

ספר אדם וחווה

מ ב א

א. על ספרות אדם וחווה.

פרשת אדם וחווה בגן עדן ולאחר טרידתם משם בעטיו של נחש מרגלית יקרה היא באפוס הישראלי, ואין סלא אם האגדה הישראלית הרבחה לספל בה כל כך למן הימים הראשונים, — ודאי למן זמן מתן ספר בראשית לאומה ואילך.

שרידים ורמוזים מעידים שספרות שלימה על אדם וחווה היתה רווחת בימי קדם, בימי יצרנותה של אגדת ראשונים: הפנססיה היתה מוצאת לה כאן כר גרחב למעשי שובבותה ואף יתד נאמנה לתלות עליה את כלי שעשועיה. כל מעשי רוים ורוין דרוין היו משתבצים להם יסוה בתולדותיו של אדם. הרי הוא ידע הכל: הקביה הראה לו דור דור ודורשיו (ע"ז ה' א'). לא לחנם אכל מעץ הדעת. ודעתו של אדם אף לשגרה היתה בלשון בני אדם שיודעים היו על החכמה שבספרותו. כך משמע מתוך שיחות קדמונים: כשהצטער, למשל, רבי בשיחתו עם מר שמואל שלא עלתה בידו להעניק לו סמיכה, השיבוהו מר שמואל בזה הלשון: לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתוב ביה שמואל ירחינאה חכים יתקרי ורבי לא יתקרי (בי"ם ס"ה ב').

רמוזים אלו וכיוצאים בהם מעמידים אותנו על מקצוע שלם בספרות האגדה שהיה לנו ונעלם מאתנו בהמשך הדורות.

אכל הענין של חסא אדם קדמאה חשיבות יתירה יש לו לגבי הנצרות, ומהאי טעמא שרכבו להם ראשוני הנוצרים כמה וכמה מאותו הרכוש שבאגדת ישראל ושם עיברו להם והחליטו לפי טעמם וצרכיהם הדתיים והעבירו את הענינים מצורתם העיקרית עד שקשה להציל מהם שום שריד ופליט מכל מהמדינו.

מכל אותו שפע של יצירות קדומים שבמקצוע הספרות של אדם וחווה אין לנו, היהודים, שיוור אלא ספר אחד, הוא ספר אדם וחווה, שאהרי כל הגלגולים בין שאר הספרים החיצוניים ביוונית עדיין עמד טעמו העברי בו בשלימותו.

ב. שמו של הספר.

מתוך הפסוק הראשון שבספר (ויתכן שמעיקר כך היה: זה ספר...) נראה ששמו הנכון צריך להיות ספר אדם וחווה, וקרוב לכך הוא מכונה אף בתרגומו הארמיני: ספר אדם (JQR VII, 218). אף בתרגומו הרומי שמו: Vita Adae et Evae (רומה לו אף בנוסחאות הסלאביות).

וטעות היתה בידי טישינגורף וצ'יריאני — שניהם מוציאים לאור את הנוסח היווני — שקראו לספר זה בשם Apocalypsis Mosis (=חזון משה). נראה שרשימה שהוסיף סופר מאוחר, טעה או הוזה, בסופו של הספר (בנוסח הארמיני עדיין היא בסופו) ביוונית ושהסופרים שבאו אח"כ קבעוה בתחלתו הטעתם. אותה רשימה כך לשונה: — ספור חיי ושהסופרים (Διήγησις καὶ πολιτεία) אדם וחווה היצורים הראשונים (πρωτοπλαστάων) שנגלה מטי הגבורה למשה עבדו כשקבל לוחות תורת הברית מידי ה' על פי מיכאל המלאך הראש.—

ג. טיבו של הספר.

הספר הוא כלו יהודי מתחלתו ועד סופו: תחלתו בדברי אגדה וסיומו בדברי הלכה. וקרוב לוודאי שסיומו עלה במחשבה תחלה והוא תכליתו של הסופר בספרו. מגיד לך: שני דינים יש באבילות, שאינה נוהגת אלא ששה ימים ואינה נוהגת בשבת. ושניהם מקדמת דנא הם קבועים: הלכה לשת בן-אדם מפיו של מיכאל המלאך, שרם של ישראל.

ד. זמנו.

התרגום הארמיני (ע' לקמן) נעשה מתוך התרגום היווני קודם ש' 360. אבל סימניו הפנימיים של הספר גופו מוכיחים עליו שהוא קדום על כל פנים לזמן של הויכוחים שהיו בין המינים. הם ראשוני הנצרים, ובין היהודים: לא רק שאין בו שום כוונה לכך, אלא אפילו למשיח אין בו רמז כל עיקר. ועוד ראייה על קדמותו: אילו נכתב הספר לאחר התהוותה של הנצרות ודאי לא היו הנצרים מאספים אותו לתוך ספרותם. אמור מעתה: לא רק לפני חורבן הכית, אלא אף קודם להתהוותה של הנצרות נכתב.

ה. לשונו העיקרית של הספר.

כמה סימני לשון מוכיחים שהספר נכתב מעיקרו עברית:

(א) המלאכים פונים אל אלהים בכינוי יְהוָה אֱלֹהִים (כ"ט ד', ל"ג ה'), והמתרגם נתקשה במסירתו וכתבו בדרך טראנסקריפציה: Ἰαήλ. אף הלשון הקלוּזָה (מ"ג ד') מסר כך: Ἀλληλοῦτα.

(ב) לשונות עבריים מסר בתרגום כמות שהם בלשון העברית, כגון בְּיַעֲסֵ ב' (ב' – ὄργης υἱός (השוה משלי י"ז כ"ה ובע', ודליטש מוסר τέκνα ὄργης, אל האפסיים ב' ג', בלשון בני רגז), חי אלהים (י"ח א') – ζῆ ὁ θεός, דברי בליעל (כ"א ב') – λόγοι παρονομίας הנני (מ"א א') – Ἰδοὺ ἐγώ.

(ג) שימושי הלשון העברית, כגון העץ אשר יזל בו (ט' ג', י"ג ב') – ἐὺλον ἐν φῶ ἔσει, בשמרנו (ט"ו ב') – ἐν τῷ φυλάσσειν ἡμῶν, דבר אשר בו (ט"ז א') – ἔρημα ἐν φῶ, בדעת טוב ורע (י"ח ג') – ἐν τῷ γινώσκειν, ועוד.

(ד) טעות בקריאה במקור העברי, שהחליף חייט בהי"א, שנתחלפו לו חבלים (כ"ה א') בהבלים (ἐν μεταλοῖς).

ו. על התרגום היווני.

התרגום היווני הוא עיקר לנוסח הספר, שהרי שאר התרגומים מתוכו נעשו. חוץ מזה הוא גם אחדותי ושלם בתוכן.

את התרגום היווני הוציא לאור קונסטנטינוס טישנדרוף בספרו Apocalypses apocryphae (Lipsiae 1866) בשם (מוטעה, על פי הרשימה ההתחלית שבכ"י ABCD, ע' לעיל פרק ב') Apocalypsis Mosis (=חזון משה) על פי ארבעה כ"י, מהם שנים (AD) מאיסליה (מוויניציה ומילאנו) ושנים (BC) מווינא, והם:

כ"י A (מוויניציה, מן המאה הי"ג).

" B (מווינא, מן המאות י"ב-י"ד).

" C (" " " ")

" D (ממילאנו, מן המאה הי"א).

והואיל וטישנדרוף השתמש בהוצאתו בכ"י D לא בשלימותו, אלא רק בתחלתו

ובסופו. בא אחריו A. M. Ceriani והוציאהו כלו בקובצו Monumenta sacra et profana, V (1868), 19-24 באותו השם Apocalypsis Moysi.
 חוץ מאלו השתמש פוקס בתרגומו הגרמני (בקובצו של Kautzsch) בעוד שני כ"י, והם: E1 (מפאריס, מן המאה הטיז), E2 (ממונטפלייר - Montpellier).
 ויש להעיר שמכל הכ"י הנזכרים רק הכ"י C נשתמר בשלימותו.
 הכ"י הנזכרים מסומנים לקמן - בפירוש - כך: א. A = A, ב. B = B, ג. C = C, ד. D = D, ה. E = E, וכן הנוסח הארמיני = א"ר, והסלאבי = ס.

ז. שאר התרגומים.

שאר התרגומים נעשו מן היווני. ולא עוד, אלא שבהם דוקא חלו ידיים נצריות אם מעט ואם הרבה: יש מהם שאפשר עוד להפריש בתוכם את העיקר מן התוספת, ויש שאי אפשר לעשות זאת כלל.
 בעיקר יש להזכיר, מן הצד היהודי שנשתייר בהם מן המקור, את הנוסחאות: הרומי, הארמיני והסלאבי (או: הסלאביים).

א) הרומי, שנקרא Vita Adae et Evae, יצא לאור ע"י W. Meyer (Abhandlungen d. kgl. Bayer. Akad. d. Wissensch. XIV, 1878, Abt. III). לדעתו של Meyer נעשה תרגום זה מיוונית תיכף אחר המאה הדר'. תרגומים גרמני ואנגלי ממנו ניתנו בקובצי הספרים החיצונים של קייטש וצ'ארלס בצדו של תרגום הנוסח היווני.

ב) הארמיני יצא לאור בתרגום אנגלי (על פי כ"י משנת 1539 שבסמריה Etschmiadzin מאת F. D. Conybeare בשם JQR VII [1894], 216-235). לדעתו של Conybeare נראה מן הלשון הקדומה שהתרגום נעשה במאה החמישית - הששית, בערך. ונראה שהתרגום נעשה מתוך יווני דוקא (ולא מסורי או כושי, כסברתו של Conybeare). שהרי בפרק כ"ז ניתנו ד' מיני הצמחים בהעתקת שמותיהם היווניים, ועוד יותר מזה נראה בפרק ל"ז שהלשון sea not made with hands אינו מתפרש אלא מתוך השערה שלמני הארמיני היה בנוסח היווני בטעות ἀειροποίητος λίμνη במקום ἀειροποίησις λίμνη.

ג) הסלאבי הוציא ממנו Н. Тихонравов בקובצו Памятники отреченной русской литературы. (I, 1863) שני נוסחאות:

1) Слово о Адаме (стр. 1-15), 2) О исповѣданіи Евины (стр. 293-304)
 ואין כאן אלא שתי רידקציות של ספר אחד והן מתחלפות זו מזו רק בסדר ההרצאה ובמסטים אחדים, אבל בעצם התכן הכללי יש כאן ספר אחד, שבו מתוארים ימיו האחרונים של אדם וקבורתו ווידויה של חוה לפני בניה ובני בניה על החטא הראשון שגרם לפרידה מגן-עדן, - ממש באותו התכן ובאותו הסדר שבנוסח היווני. רק בסוף מצורפות אנדות נצריות שהיו רווחות בעולםם, ואגדות אלו השרו מרוחן על הספר כלו ועשאוהו כמין יצירה נצרית, וכבר עמד И. Порфирьевъ באריכות על ניתוחן וערכן של אותן הנוסחאות בתוך שאר דבריו על האפוקריפין של אדם וחוה בפרק סייחד שבספרו Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ людяхъ и событіяхъ, Казань 1873 (стр. 168-197).

א' ב'

1) בניכילוגראפיה רוסים חוקרים לא מקורות אלו, אלא Jagić, Die altkirchenslavischen Texte des Adambuches (Wien 1893), ולצרי אינו נכיר.

ספר אדם ותנה

א זה ספר תולדות אדם וסוף: וניהו אחרי צאתם מגן-ערן
 ב ויקח אדם את-תנה אשתו וילך קדמה: וישב-שם שמונה עשרה
 ג שנה ושנים חדשים: ונדע אדם את-תנה אשתו ופתח ופלד שני
 ד קנים את-הקאור הנקרא קין ואת-הנלֵקב הנקרא הבל:
 ה ואת-ריבן הוּ אדם ותנה ויהי בְּשִׁבְבָם וְתֵאמֶר תנה
 ו אל-אדם: אדני ראיתי הלילה בקלום וְהִנֵּה) דם-בְּנִי הַנֵּלֶקֶב הַנִּקְרָא
 ז הבל נִשְׁפָּךְ אֶל-שִׂיבְתִּי אֲחִיו וְהוּא שָׁמָּה אֲתוּ בְּאֲבָרֵי־וֹת: וַיִּקְרָא אֵלָיו
 ח וְהִבֵּל) כִּי-יִזְתֵּיר לוֹ מִמֶּנּוּ מָעַם: וְהוּא לֹא שָׁמַע לוֹ כִּי אִם-שָׁמָּה
 ט אֲתוּ עֲרִיקָמוּ וְהִבְדִּים) לֹא נִשְׁאַר בְּקִרְבּוֹ כִּי אִם-נִצָּא מִסּוּי: וַיֹּאמֶר
 אדם קִוְיָמָה וְנִלְקָה וְנִרְאָה מִה-הִנֵּה לָהֶם אוֹיְלֵי גִלְתָּם הַאוֹנֵב קָם:

א-ו. לידתם של קין והבל - הלוחה של חוה ומיתת הבל - לידת שת ושאר בני אדם.

א זה... וחוה. כתבת הספר. לכתבת זו קודמת בכל כפי היווניים, אבל לא בארמיני.
 כתבת אחרת (ע' מבוא ב'). - ספר תולדות. ברא' ה' א'. היווני: *δυστοχίαις* = סיפור (ע'
 מבוא שם). אר *History* = תולדות. - אחרי צאתם מגן ערן. כך טישנורף, דהאר נמשך
 אל הכתבת. - וילך קדמה וישב שם. דרש וישכן מקדם (ברא' ג' כ"ד) = וישכון מקדם.
 וכן בביר (כ"א ט'): ,רב אמר בכל מקום רוח מזרחית קוללת, ויגרש את האדם וישכן מקדם
 לגן עדן. קין-ויצא קין... וישב... קדמת עדן" (וכיצא בו בע', והשוה ברומי י"ח וכ"ב). -
 וידע אדם את חוה אשתו. אר(ד). - ותלד שני בנים. מכאן שקין והבל תאומים
 היו (ביר כ"ב ג', פר"א כ"א) ונולדו לאחר הגירוש (יובל' סוף ג'). ולא כמאן דאמר שבו
 ביום שנבראו (אדם וחוה) נולדו קין והבל (ביר כ"ב א'-ב'). - הנאור: הגוין שרשית,
 במשקל עשוק (ירמ' כ"ב ג'), ומירושו: המשחית, ההורס, כמו נאר מקדשו (איכה ב' ד'). השה
 לקמן ג' ב' נוסח אר. ויש מפרשים כך גם נאור (תהל' ע"ו ה'), ע' רש"י (שם) רד"ק
 (שרש נאר) ועוד. היווני *Διάφωτον* = מלא אור (כמו ע', ועל פי הרומי *laoidus*). ד'אר(ה)
 מתקנים: **Aδιάφωτον* (= חסר אור). - הנלבב. בעל לב (איוב י"א י"ב). היווני *Ἀμύλαβής* -
 מירושו אינו ידוע והוא כנראה טראנסקריפציה ממלה עברית שנגזרה מהשם לב, וכעין זה אר
 Barekhuoh (= well-minded) = בעל לב טוב. גינצברג (*Legends V, 135*) סבור: תקחבל. -
 ב אל-אדם. כך אר השה הרומי ב' וז'. בשאר הנוסחאות: לאדוניה אדם. - אדוני
 , שאין חוה קוראה לאדוניה מתחלה אלא רבי' (אדריג גיא א'). והוא על דרך שקראה
 שרה לאברהם (ברא' י"ח י"ב). - באכוריות. *ἀνελετημόνως* (השה משלי כ"ו ד'),
 אפטוביצר (בספרו *Kain u. Abel, 51*) מצא כאן בצדק השפעה על בעל הזהר (שמות רל"א)
 שאומר: ,אשכחנא בספריין קדמאין דכר קטל ליה קין להבל נשך ליה נשיכין כחויא
 עד דאפיק נשמתיא וקטיל ליה". - ויאמר אדם. אנ מוסימיס: אל חוה. -

- ג וילכו שניהם וימציאו את־הקל הרוג בידי קון אֶחָיו: ואלהים
 ב אָמַר אֶל־מִיכָאֵל הַשָּׁר הַגָּדוֹל אָמַר אֶל־אָדָם אֶת־הָרוּ אֲשֶׁר יִדְעָתָה
 אֶל־תִּגַּל לִקְוֹן בְּנֶהָ כִּי בְדַבְעָם הוּא וְאֶל־מַעֲצָב כִּי אֶתְדַלְקָה בֵּן
 ג אַחֵר תִּהְיֶינּוּ וְהוּא יוֹדִיעַ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 הַגִּיד הַמַּלְאָךְ לְאָדָם וְאָדָם שָׁמַר אֶת־הַדְּבָר בְּלִבּוֹ וְאַחֵר הִתְאַבְּלָה
 תְּהָה עַל־הַקֵּל בָּנָם:
 ד וַיַּדַּע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־שֵׁשֶׁת: וַיֹּאמֶר אָדָם
 ב אֶל־סִתְהָ הַנָּה יֶלֶד לָנוּ בֵּן תַּחַת הַקֵּל כִּי הָרִינוּ קוֹן וַעֲשֶׂה נִמֵּן כְּבוֹד
 לְאֱלֹהִים וְהִבְאֵנוּ לוֹ מִקְנֵה:
 ה וַיֹּלֶד אָדָם שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת וַיְהִי אָדָם תִּשְׁעַ
 ב מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה: וַיַּחַל אֶת־חֲלֹיו וַיִּקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל
 ג וַיֹּאמֶר יְבֹאוּ אֵלַי כָּל־בְּנֵי לְמִעַן אֲרָאם בְּפָנֵם אָמוֹת: וַיֵּאָסְפוּ כָּל־ם
 ד כִּי הָאָרֶץ הִיטָה נוֹשֶׁבֶת בְּשֹׁלֶשֶׁת רִחוּתֵיהֶּ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו שֵׁשֶׁת בְּנֵי
 ה אָבִי מִה־חֲלֵיהֶ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אָדָם כָּאֵב גָּדוֹל אֶחְזִי וַיֹּאמְרוּ מִה
 הוּא כָּאֵב מִה־הוּא חֲלִי:

- ג ב הַשָּׁר הַגָּדוֹל ἀρχάγγελος (ע' דניאל י"ב א') - הרז. הכוונה לחזיון שראה אדם
 לאחר שנטרד מגן עדן ושהוא מסופר ברומי כ"ה-כ"ט. - בן־כעס. ὀργῆς υἱός (ע' מבוא
 ה' ב'), אר a son of destruction, ולמי נוסח זה יתכן שהיה במקור: בן סרץ, ע' ברכות
 י"ז ב' (כ"ימ) והשוה יחזק' י"ח י'. - את כל אשר תעשה. א(ג) מוסיפים: לו, ואתה
 ג אל תגד לו דבר. - את הדברים האלה... הבל בנס. כך ד(ב). -
 ד עוֹד. אר. ברא' ד' כ"ה. ביווני חסר כמו בע'. - נתן כבוד לאלהים והבאנו
 לו מנחה. השוה תהלי' צ"ו ו'-ח' ולקמן כ"ט ג'. -
 ה-יד. חליו של אדם וסיפורו על החטא - שת וחיה הולכים לנן עדן - שנישחם בחיה - דבר אלהים -
 שיבחס.

- ה א שלשים בניס ושלושים בנות. אר שלשים בניס בלבד. וכן כתב בעל שלשלת
 הקבלה צ"ב ב': „אומות אומרים... והוליד אדם עם חוה אשתו ל' בניס זולת קין והבל ושת".
 ב השוה גם יוספוס קדמ' א' ב'-ג'. - ויחל את־חֲלִיו. ואין צריך להוסיף: אשר ימות בו,
 כי לפי האגדה כל חלי היה גורם מיתה עד ימי חזקיהו מלך יהודה (ב"ר ס"ה ט', פריא
 ג"ב, תנח' ברא' כ"ז, מובא בערוך). - בטרם אמות. ג מוסיף: וישלח את בנו את שת
 ג להגיד להם. - רוחותיה. μέθη. יחזק' מ"ב כ'. - בשלשת רוחותיה. רמו לברא' ט'
 י"ט. וכן מצינו במה"ג שם ט' כ"ה: „שביקש הקב"ה להעמיד מנח ארבעה בניס שיירשו
 את ארבע רוחות העולם". אג מוסיפים: ויבאו אל פתח הבית ו: לפניו במקום אשר
 ה-ה היה בא שמה להתפלל לאלהים. - אבני. גאר. אבד: אדם אבני. - ויאמר אליו אדם.
 אבד: ויאמר בני. - מה הוא חלי. א: מה הוא כאב וחלי. ב: מה הוא כאב, אבני -

- 1 ויען שתי ויאמר לו הלא תזכר אבי את-עץ הנון אשר אכלתה
 2 ממנו ומעצב: אמר-בן אסוא הנידה-לי והלכתי והבאתי לה פרי מן
 הנון כי אעלה עשר על-ראשי ואבכה ואתחנן ושמע אלי ון ושלח
 3 את-מלאכו והבאתי לה למען ירחם הקאב ממנה: ויאמר לו אדם לא
 שתי בני בני חלי ומקאוב-לי ויאמר לו שתי ואיה בואו עליה:
 4 ויאמר אליו אדם באשר בקראנו אלהים אותי ואת-אמכם אשר
 5 בגללה אני מת נתן לנו את-קל-עץ הנון ועל-האחד אנון לבלתי
 6 אכל-ממנו: ובהגיע שתי המלאכים שמרי אמכם לעלות ולהשתחות
 7 לנו ואני הייתי רחוק ממנה ונרע האויב כי לבדה היא ויטדה
 8 ותאכל מן-העץ: אמר-בן נתנה גם-לי לאכל:
 9 ויחר אף-האלהים בנו ונבא ון אל-בנו ויקרא בקול נזרא
 10 לאמר אדם איכה ולמה נחבאתה ממני הוסתר בית מסני בנהו:
 11 ויאמר אלי יען אשר עזבת את-בריתי אביא על-בשרך שבעים
 12 ושנים נעים הראשון נגע העינים השני נגע השמע וכן ונבאו עליה
 13 קל-הנעים וה אחרונה:
 14 את-הבשרים האלה רכר אדם אל-בניו ונאנח אנחה גדולה
 15 ויאמר מה-אעשה ובצרה גדולה אני: ותבה גם-תנה ותאמר אל-
 16 אדם אדני קומה תנה-לי סצי חליה ואשאנו כי מאתי היתה זאת
 17 לה בגלתי מצאתה בתלעה: ויאמר אדם אל-תנה קומי לבי את

- 1 ו ת ע צ ב אאר מוסיפים: לחמוד אותה. - והלכתי. אב: ואני הולך. - והבאתי.
 2 και ενέγκω - ראייה על ויו המהפך. ואולי היה במקור: ואני הולך ומביא. - והבאתי
 3 לך למען. ב: ויביא לי מן העץ אשר יזל בו השמן (אר: מפרי גן (ז) החיים למאכלך). -
 4 אשר בגללה אני מת. השוה ב"ט כ"ה כ"ח (כ"ד), ב"ר י"ז ח' ולקמן י"ד. -
 5 עץ. אבד: נטע (φυτόν). אר: פרי. - נתן... ממנו. ג: נתן לנו את הרשות לאכל
 6 מכל עץ הגן מלבד אחד כי על הנטע ההוא האחד והיחיד אמר לנו לבלתי געת בו. - ממנו.
 7 אבדה מוסיפים: אשר בגללו אנחנו מתים. ה ממשיך: ויתן לנו גם שני מלאכים לשמירה. -
 8 המלאכים שמרי אמכם. הכוונה לשני מלאכי השרת המלווין את האדם (יובל' ד' כ"ב,
 9 הרומי כ"א, חגיגה ט"ז א' ועוד). - ואני הייתי... העץ. ג. אבד (אר): וימצאה לבדה
 10 יתן לה ותאכל מן העץ בדעתו כי אינני קרוב ולא מלאכי הקדש. - ואני הייתי רחוק
 11 ממנה. השוה ב"ר י"ט ג'. -
 12 ויחר אף. גדאר. אב: וכאשר אכלנו שנינו חרה אף... - היסתר בית מסני
 13 בנהו. השוה ת"י לברא' ג' ט', ישע' י' ט"ז, ירמ' כ"ג כ"ד. - שבעים ושנים. ד.
 14 השוה משנה נעים א' ד', ספרא י"ג ד' ועוד. -
 15 חליך. ס: חלק מכאבך (וכן ברומי). - התלאה. אדאר. ב(ג): מצאוך תלאה

ושת בננו וקרבנתם אל-גן-עדן והעליתם עִשָּׂר על-ראשכם ובקיתם
 והתחננתם לאלהים כי ירחם עלי וישלח את-מלאכו לגן-עדן וגם
 לי מן-העץ אשר יזלבו השמן והבאת לי ואסוקה ואתה מקלני:
 וילך שת ומה אל-קצה גן-עדן: ויהי בלכתם ותרא חנה את-
 בנה והנה חנה נלקמת בו: ותבך חנה ותאמר אויבא לי כי באשר
 אנניע ליום התקומה וקללני כל-החטאים באמרם לא שמרה חנה
 את-מצות האלהים: ותקרא אליה-חנה ותאמר הוי חנה רעה הלא
 תיראי משני צלם האלהים להלקחם-בו איך נסתח סוף איך תקו שנגר
 איך לא תזכרי עבדותך אשר נעבדת בראשונה לצלם האלהים:
 ותקרא חנה אל-חנה ותאמר: לא עלינו חסדך ובבך כי
 אם-עליך יען כי מסך יצא שלסון החיות: איך נסתח סוף לאכל
 מן-העץ אשר צוד האלהים לבלתי אכל-במני: בגלל הדבר הזה
 שנה גם-טבענו: ועתה לא תוקלי שאת אם-הואלתי להוכיחך:
 ויאמר שת אליה-חנה סגרי סוף ורמי וטורי מעל-צלם האלהים
 עדי-יום הדין: ותאמר חנה אלישת הנני ואסורה מעל-צלם
 האלהים: ונתפן ותלך אל-משקנה:
 ויבא שת ומה אמו ער-קצה הן ויבכו-שם ויתחננו אל-
 אלהים כי ישלח את-מלאכו וגם להם את-שמן הנשע: וישלח
 אלהים את-מיקאל השר הגדול ויאמר אלישת איש האלהים אל-
 תיגע בתסקה על-העץ אשר יזלבו השמן לסוף את-אדם אביך
 כי לא יתדלך עתה כי אם-לקח הנמים: אז יקום כל-בשר מנימי

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12

ומכאוב. ד מוסיף: בעבודי בזעת אפיק תאכל לחם (ברא' ג' י"ט). - ה עץ. עץ החיים מתואר
 בחנוך א' כ"ד ג-ד ועוד (ע' גינצברג 119, v). - ואחיה מחליני. אב: ונחתי והגדתי לך
 את הדרך בה הודחנו לראשונה. -

1
 2

ותרא. ג: ותרא מרחוק... - חיה נלחמת בו. מלחמת החיה בשת באה להראות
 שאחר החטא ניטלה אימת האדם על החיה. בשעה שברא הקב"ה את אדם השליטו על הכל...
 כיון שחטא המרידן עליו" (בר' כ"ה ב'). וביתר פירוט ילק"ש משפטים ר' ש"ב (השוה שם
 ברא' ר' מ"ב, איוב סוף תתק"ו). -

1
 2

חמסך. χαρῆς, ע' סומ' לחבקוק א' ט', ב' י"ז -
 מעל צלם האלהים. א מוסיף: ותברח החיה ותשאירוהו פצוע. - משכנה.
 מאורתה. γαστήρ. ג: מאורתה (χοίτη). -

1
 2

ויבא. אר. היווני: וילך. - וישלח. א: וישלח אלהים. - או יקום כל בשר.
 וכך בפסיק"ר ל"ו (השוה ילק"ש ישעיה ר' שנ"ט): „אף אותם מתים שמתו מימות אדה"ר

1
 2

ד אדם ועד-היום הגדול שהוא וקנה לעם קדוש: ואז תקמן להם כל
ה שקמת נר-עדן וקנה אלהים בתוכם: ולא יהיו עוד חסאים לשניו
ו כי יוסר מהם הלב הרע ונסן להם לב אשר ישכיל להיטיב
ו ולעבד את-האלהים לבדו: ואתה שוב אל-אביה כי קלאו ימיו
למות ועוד-לו שלשת ימים ובצאת נקשו תראה את-עליה הנוראה:
יד וכדבר המלאך את-הדברים האלה ויעל מעליהם: ויבא שת
ג וטהר אל-האהל אשר אדם שכב שם: ויאמר אדם אל-תנה מה-עשית
לנו ותביאי עלינו קצף גדול את-המנות למשל בכל-ורענו: ויאמר
ד אליה קראי לכל-בנינו ולבני ובנינו ונהידי להם את דבר ששיתנו:
טו ותאמר אליהם הנה שמעו כל-בני ובני בני ואנידה לכם איד
ג השיאנו האונב: בשמרנו את-הגן איש הלקחו אשר נתנה-לו מאת
האלהים ואני שמרת נחלתי ואשר נסלה ליו בדרום ובמערב:
ג וילך הששן אל-נחלת אדם אשר הסיוות הנקרים שם פי האלהים
הלקדלנו את-הסיוות את כל-הנקרים ונסן לאביהם ואת כל-הנקבות
קמן לי:
טו וידבר הששן אל-הנקש לאמר: קומה בואה אלי ואנידה לך
ג דבר אשר תהנה לך תועלת בו: ונקם ויבא אליו ויאמר לו הששן
ד נאיתי פי קרום אתה מקל-המנה ואבא להשכיחך בינה: למה

ח ועד עכשו... ולא אלו בלבד אלא אף נפלים יושעו... (ע' לקמן כ"ח). - כי יוסר מהם
ה לב הרע. ע' יחוק' י"א י"ט, ל"ו כ"ו, במד"ד סוף י"ז ועוד. -
יד מה-עשית לנו, השה חנוך ב' ל' י"ח, ברומי מ"ד. רואה הוא כאן את חוה כסיבה
ראשונה להסא (בניגוד לחוון עזרא ג' כ"א המאשים את אדם).

טו - ל. סיפורה של חוה על התסא.

טו ב-ג את הגן, אב מוסיפים: שמרנו. - בדרום ובמערב, השה הרומי ל"ב. - החיות
הזכרים, כי הנחש הוא מין זכר. - כי האלהים חלק, הסברת אד(ב). השה פריא
כ"ג, Philo, De vita contempl. II 476, 32. -

טו השטן אל-הנחש, לפיסקה זו כדאי להשוות פריא י"ג: „הקנאה והתאהוה הכבוד
מוציאין את האדם מן העולם, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה... מה אדם ותדעהו... אמרו
אם אין אנו באים בעצה על אדם שיחטא לפני בוראו אין אנו יכולין בו. והיה סמאל השר
הגדול שבשמים... לקח את הכת שלו וירד וראה כל הבריות שברא הקב"ה ולא מצא חכם
להרע כנחשו... והיה דמותו כמין גמל ועלה ורכב עליו... כך הנחש כל מעשיו שעשה וכל
דבריו שדבר לא דבר ולא עשה אלא מדעתו של סמאל... - ויקם ... השטן, ג. - ראיתי.

ג אר, אבד: שמעתי, ג: נודע לי. - להשכיחך בינה, אב באה תוספת (לקוחה מן הרומי
ד י"ד): ומצאתיך גדול מכל החיות והם מתרועעים אתך ובכל זאת תשתחווה לחלש ממך. - מוונני.

ה תאכל מזוני אדם ולא מסרי הֵנָן: ועתה קומה ונעשה אשר יגֵרֵשׁ
 ו מִדֶּהֵנָן בְּגִלְלֵי אִשְׁתּוֹ כַּאֲשֶׁר גֵּרֵשְׁנוּ גַם־אֲנַחְנוּ בְּגִלְלוֹ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 ז הִנֵּקֶשׁ יְרֵא אֲנִי שְׂדֵי־חֵר אֶף הָאֱלֹהִים בִּי: וַיֹּאמֶר לוֹ הִשָּׁטֵן אֶל־
 תִּירָא הַיְהוּדִי אֶךְ קָלִי וְאֲנִי אֲדַבֵּר בְּסוּף דְּבַר אֲשֶׁר תִּשְׂאֶהוּ בּוֹ:
 יז וַיֵּאחֶז הִנֵּקֶשׁ שְׂתָאָם בְּחֹמַת הֵנָן וְכַעֲלוֹת הַמַּלְאָכִים לְהַשְׁתַּמּוֹת
 לְאֱלֹהִים וַיְהִי מִרְאֵה הִשָּׁטֵן כְּמִרְאֵה מַלְאָךְ וַיִּגְלַל אֶת־וַיִּקְרָא
 ב הַמַּלְאָכִים: וְאֲנִי הִשְׁקַפְתִּי מִדֶּבְחֻמָּה וְאֶרְאֶהוּ בְּדַמּוֹת מַלְאָךְ וַיֹּאמֶר
 ג אֵלַי הֵאֵת הַנָּה וַאֲמַר אֲנִי: וַיֹּאמֶר אֵלַי מִה־תַּעֲשֶׂי הֵנָן וַאֲמַר לוֹ
 ד הָאֱלֹהִים שָׁמְנוּ וּבֹו לְשִׁמְרוּ וְלֹאֲכַל מִסְרֵיו: וַיַּעֲנֵנִי הִשָּׁטֵן בְּסִי הִנֵּקֶשׁ
 ה הַיּוֹסֵבְתֶם עֲשֵׂה אֶף בִּי־לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַיָּעַן (הֵנָן): וַאֲמַר אֵלָיו מִכֹּל־
 עֵץ הַיָּעַן נֹאכַל רַק מִדֶּהֵעַן אֲשֶׁר בְּתוֹדֶהֵנָן אָמַר אֱלֹהִים לֹא
 תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמָתוּן:
 יח וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנֵּקֶשׁ חֵי אֱלֹהִים בִּי צִרְיָלִי עֲלִיכֶם בִּי כְּבַהֲמוֹת
 ב נְדַמִּיתֶם וְאֲנִי לֹא אֶחְפֹּץ בִּי תִבְעֶרוּ מִדַּעַת: קוּמִי אִסּוּא בּוֹאֵי הַנָּה
 ג וְשַׁמְעִי לִי וְאֶבְלִי וַיַּדַּעַת אֶת־עֶרְךָ הָעֵץ: וַאֲמַר לוֹ יִרְאֵתִי שְׂדֵי־חֵר
 ד אֶף הָאֱלֹהִים בִּי כַּאֲשֶׁר אָמַר לָנוּ: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֶל־תִּירָאִי בִּי בְיוֹם
 ה אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעִי מוֹב וְרַע: כִּי יִדַּע
 ו אֱלֹהִים בִּי־תִהְיֶה כְּמַהוּ וַיִּקְנֵא כֶּכֶם וַיֹּאמֶר לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ: הֲלֹא
 ז תִּסְנִי אֶל־הָעֵץ וְרָאִית אֶת־הַקְּבוּר הַגְּדוֹל הַחֹפֵף עָלָיו: וַיְהִי בִּי
 יִרְאֵתִי לְקַחַת מִסְרֵיו וַיֹּאמֶר אֵלַי בּוֹאֵי הַנָּה לְכִי אִתִּי וְאֶתְנַהוּ לָךְ:
 יט וַאֲפַסְחִילוּ וַיָּבֵא אֶל־הֵנָן וַיִּלְךְ לְשָׁנִי וַיְהִי בְּהַתְּהַלְכוֹ מִעֵט וַיִּשָּׁן

Ἰζαύλων, כנראה מלה שמית. ע' משנה כלאים א' א': החטין והזונין אינן כלאים זה בזה.
 והשוה ירו' שם: אמר רבי יונה מין חטין הן (הזונין) אלא שהפירות מְזִינִין, והשוה מתיא י"ג
 כ"ה-מ' (משל על 'הזונין בתוך החטים'), ערבית زول = Lolium temulentum (ע' באריכות
 דאלמאן Arbeit u. Sitte II, 248-250). - מזוני אדם. אב מוסיפיים: ואשתו - קומה.
 א(ב): ובואה הנה. - בגללו. ע' הרומי יא-יז. - כלל. השוה סוף הקטע פריא י"ג
 המובא לעיל, גם שם מ"ה (במעשה העגל). -

יז בחומת. אבר: בחומות. - וכעלות המלאכים. א(ב): ובערך בשעה
 (התשיעית) כאשר... -

יח כבהמות נדמיתם. תהל' מ"ס כ"א. לפי פריא י"ט קראו מלאכי השרת את
 י הפסוק הזה על אדם וחוה בשעה שנטרדו ויצאו מן הגן. - כי ידע אלהים... הדילטוריה
 של הנחש על בוראו ידועה במדרשים (כגון ב"ר י"ט ד' ועוד). - הכבוד הגדול. א(ב)
 מוסיפיים ואפן אל העץ וארא את כבודו הגדול החופף עליו ואמר לו כי נחמד הוא לעינים
 להשכיל. - ויחי כ"י. א(ב): ואירא לקחת מסריו ויאמר אלי בואי הנה ואתן לך לכי אתי. -
 יט ויבא אל-הגן, שהשטן היה מחוץ לגן (ע' אדר"ג הוצ' שיכטר, עמ' 157). - ויעל

אלי ויאמר נחמתי לך לא אתננו לך לאכלל עד-אם-נישבעת לי לתת
 גם-לאישה: ואמר לא נדעתי מה השבועה אשר-אשבע לך אך
 זאת נדעתי ואנידה בקסא ו: וכברובים וקעץ הסיים כי אמן גם-
 לאישי לאכלל: וכהשביעו אותי וינש ואל-העץ ויעל עליו וישל
 בשרי אשר נתן לי לאכלל את-והמתו את-המתאנה כי המתאנה ראשית
 קל-חשאת היא ויש את-הענתה אךצה וקוח מסריו ואכלל:
 בעת שהיא נסקחו עיני וארע כי עירמה אנכי מן-הצדק אשר
 לבשני ואבך ואמר לו: מה-זאת עשית-לי כי ששמת מעלי קבורי
 אשר לבשני: ואבך גם-על-השבועה אשר נשבעתי והוא נרד מעל
 העץ ואנינו: ואני בקשתי בחלקתי עלה לכסות את-ערותי ולא מצאתי
 כי באדלי נבלו העלים מכל-העצים אשר בחלקתי לכד מן-התאנה:
 מקנה לקחתי עלים ואעש לי חגרות והן מן-העץ אשר-אכלתי מסריו:
 ואקרא בקול גדול ואמר אדם אדם איכה קומה בואה אלי
 ואודיעך דו גדול: וקבוא אביכם דברתי אליו דברי בליעל אשר
 הורידנו מקבורנו הגדול: כי קבואו שתחתי כי והשמן דבר (בא)
 ואסל להבינו לאמר: בוא הנה אדוני אדם שמעני ואכלל מסרי
 העץ אשר אמר לנו אלהים לבלתי אכל-ממנו והייתם כאלהים:
 וישן אביכם ויאמר נרא אנכי פרוצר את-י: כי: ואמר אליו אל-
 תירא כי ביוםם אקלה (ממנו) מדע טוב נרע: וקכה סתיתיו קל-
 מהרה ויאכל והנה נסקחו עיניו ונדע גם-הוא את-מעקריו: ויאמר
 אלי הוי אשה רעה מה-עשיתי לך כי הרחקת מעלי קבור האלהים:

עליו. מעין זה (אדריג א'): „מה עשה הנחש... עמד ונגע באילן בידי וברגליו
 והרתיעו. - ויטל ... את-התאנה. כיוצא בו עיו כיב ב': „בשעה שבא נחש על חיה
 הטיל בה זוהמא“ (וכך הנוק א' סיס ו' ועוד). -
 עירמה אנכי מן-הצדק. השוה ישע' ג'ט י'ט, איוב כ"ט י"ד, תהל'
 קליב ס'. וכך ביר י"ט ו': „אפילו מצוה אחת שהיתה בידו נחערטלו ממנה. - פשטת
 מעלי כבודי. ע' לקמן כ"א. - נבלו העלים מכל-העצים אשר בחלקתי לבד
 מן-התאנה. כיוצא בזה ביר ס"ו ז': „ר' יוסי אומר תאנים היו... לבן מלכים שקלקל עם
 אחת משפחותיו, כיון ששמע המלך סרדו והוציאו חוץ לפלטין והיה מחזר על פתחיהן של
 שפחות ולא היו מקבלות אותו, אבל אותה שקלקלה עמו פתחה דלתיה וקבלתה. כך בשעה
 שאכל אדה"ר מאתו האילן סרדו והוציאו חוץ לגי'ע והיה מחזר על כל האילנות ולא היו
 מקבלין אותו... אבל התאנה ע"י שאכל מפירותיה פתחה דלתיה וקבלתו. -
 כא-ה אדוני. ע' לעיל ב'. - כבוד האלהים. שהיה לבושו. השוה ילק"ש (דברים ר'
 תחקניא) בשם דברים זוטא: „אותו כבוד שניתן לך ניטל ממך“. ובב"ר י"א ב': „נטל זיוו

כב ביום ההוא שמענו את-מיכאל השׁר הגדול תוקע בשופרו
 ב וקורא למלאכים לאמר: כה אָמר יי באו אתי אל־הַן ושמעוּם
 ג את־הַמַּשְׁפָּט אֲשֶׁר־אֶשְׁפָּט־בו אֶת־הָאָדָם: וכאֲשֶׁר הוֹפִיעַ אֱלֹהִים
 ד בְּרַכֵּב כְּרוּבִים בֵּן וּמְלָאכִים הוֹלְכִים לִפְנֵי וְאוֹמְרִים שִׁירָה קָרְחוּ
 קֶלֶע־צִי־הַן נִם־בְּנַחֲלַת אֲבִיכֶם נִם־בְּנַחֲלָתִי: וכסא הָאֱלֹהִים עָמַד
 נכון במקום אֲשֶׁר־שָׁם עַץ הַהַיִּים:

כג ויקרא אֱלֹהִים לָאָדָם לאמר אָדָם אִנְּךָ הַיֹּשֵׁת בֵּית מִסְּנֵי
 ב בנהו: ויען אֲבִיכֶם ויאמר לא נִחְבָּאנו יי לַמַּעַן הַסֵּתֵר מִסְּנֵי בֵּי
 ג וְרַאֲתִי בִּי־עִירֹם אֲנֹכִי וְאֶסְתֵּד מִסְּנֵי יי: ויאמר לוֹ אֱלֹהִים מִי הַיָּד
 ד לָךְ בֵּי עִירֹם אִתָּה הַעֲזֹבֶת אֶת־מִצְוֹתֵי אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לִשְׁמֹרָה:
 ה ויִּפֹּר אָדָם אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלָיו לא תִּסְכֵּן בְּיַד־
 ו: וישן וְאֱלֹהִים אֵלֵי ויאמר מִה־זֹּאת עֲשִׂית ויאמר הַנְּחָשׁ הַשֵּׁיֶאֱנִי:
 כד ויאמר אֱלֹהִים אֶל־אָדָם וען אֲשֶׁר לא שָׁמַעְתָּ לְמִצְוֹתַי וְתִשְׁמַע
 ב לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ אֲרוּרָה הָאָרְמָה כַּעֲבוּרָה: בֵּי תַעֲבֹדָה לא תִּמְנַן כְּחָה
 ג לָךְ קוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ בְּזַעַת אִסְיָה תֹאכַל לֶחֶם: תִּלְאָתָהּ
 ד תִּרְבֶּה מְאֹד תַּעֲמַל וְלא תִּנְיַח תִּשְׁכַּע מְרוּרִים וְלא תִּשְׁעֵם מִתֵּק
 ה תִּחַר מִנִּי־חֶרֶב וְתִקְדַּר מִנִּי־קֶרֶח תִּינַע הַרְבֵּה וְלא תַעֲשִׂיר תִּשְׁמַן
 ו וּבְאֶמְרִיתָהּ לא תִּקּוּם: וְהִסִּיָּה אֲשֶׁר רָדִיתָ בָּהּ תִּקּוּם עֲלֶיהָ לְמַרְד
 כי לא־שָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוֹתַי:

כה וישן יי אֵלֵי ויאמר בֵּי שָׁמַעְתָּ (בְּקוֹל) הַנְּחָשׁ וְתִמְרִי אֶת־מִצְוֹתַי
 ב יהיו לָךְ עֲבָלִים וּמִקְאוּבִים וְדוֹלִים מִנְּשׂוֹא: בְּחִיל וְרַעְדָה תִּלְדִּי

כב א סמנר. ובפריא ייד: מה היה לבושו של אדהיר. עור של צפורן וענן כבוד מכוסה עליו, כיון שאכל מפירות האילן נפשט עור צפורן מעליו וראה עצמו ערום ונסתלק ענן הכבוד מעליו. — בשופרו. גם בימי המשיח, יעמוד מיכאל ויתקע בשופר (אוחות המשיח, ביהמיד ילינק ב' סיא). — המשפט. כך א. אדם הראשון נידון בסנהדרין שלימה (ב' כ' ד'). — ב וכאשר... מכאן עד סוף הפרק לפי כ"י ג. — ברכב כרובים. רכב שכרוכים בין גלגליו (ע' מדרש תהלי' י"ח ט"ו, יוספוס קדמ' ז' ייד י'). — פרחו כל־עצי הגן. בשעה שהקביה נכנס בגן עדן... עץ החיים נוחן ריח... וכל העליון מרגנין (סדר גיע נויב, ביהמיד ילינק ג' קל"ח). השוה יומא ליט ב' ולקמן ליח. — וכסא האלהים... במקום אשר־שם עץ החיים. השוה חנוך ב' ח' ג'. — כד ג בעבורך. ככתוב בברא' ג' י"ז, רק ג' שאר כ"י: בעבודתך (כמו בע'). — תשב. קרי αληθεύς במקום αλιβεύς שאינו אלא כפל מהחרוז השני. — תחר מני חרב... קרת. השוה ברא' ליא מ', איוב ו' י"ז, לי' כ"ח ול'. — על מרד החיות ע' סרק י'. — כה א חבלים. כך הגיה פוקס במקום μεταίους (=הבלים) שבכ"י. והשוה אר in empty pains. — בחיל ורעדה. τρόμος. — כך הגיה טישנדרוף (במקום τρόπος שבכ"י). —

בנים ובשעה אחת תקריבי ללדת ותקפדי מניח מלב צער ומכאובים: ג
 והתנודית ואמרת: וי הביילני עתה ולא אסנה-עוד לחטאת בשרים: ד
 ולכן כדברך אשפטך באיבה אשר-שם האונב בך ואל-אישך
 תשוקתך והוא ימשל-בך:

כז ואל הנפש שנה בקצת גדול ויאמר לו כי עשית זאת ותשנה כז
 ושרי-לב ארור אתה מקל-הבהמה ומקל-החיה: ממאכלך אשר ג
 אתה אכל תגור ועקר תאכל כל-ימי חיה: על-גחוקך מלך גדיף ג
 ורגליה תחמר לא-תשאר לה און ולא קנה ולא אבר אחד מקל- ד
 אשר התעיתם ברשעתך ותעש אשר יגרשו מנו-עדן: ואיבה אשית ד
 ביקה ובין גרעו הוא ושוקף ראש ואתה תשוקנו עקב ער-יום הדין: ה
 וכדברו את-הדברים האלה ויצו: ואת-מלאכיו לגרשנו מנו כז
 עדן: ובהיותנו משלחים ודוים קרא אביכם אל-המלאכים לאמר ג
 הניחו לי מעט למען אקרא לאלהים וירחם עלי ויחנני כי אני ג
 לבדי חטאתי לו: ונתתו משלחו וישן אדם את-קלו בבכי לאמר ג
 סלח-נא לי אלהי לאשר עשיתי: ויאמר: למלאכיו מהו עוונתם ד
 משלח את-אדם מהגן הדי העז אמ-עול שקסתי: וישלו המלאכים ה
 ארצה וישתחוו לני ויאמרו צדיק אתה: וינשר משקטיה:

כח ואל-אדם שנה: ויאמר לא אמנה להיות בגן-עדן מעתה: כח
 ג-ג וישן אדם ויאמר תדלי: מען החיים ואכל בשרם אגדש: ויאמר ג-ג
 וי לאדם לא תקח ממנו עתה כי צויתי את-הברובים ואת-להט ג-ג
 החרב המתהפכת לשמרו מסנה למען לא תשעם ממנו ולא תהנה ג-ג
 ו-ה לעולם: כי עתה תלחם את-המלקמה אשר-שם בך האונב: את ג-ג
 בצאתך מנו-עדן ונשמרת מקל-דבר רע ונכרת את-נוים הנמות

ג-ג לחטאת בשרים, כדעת האיטיים. ע' יוכפוס מלח' ב' ח' ב'. - בא יבה. ἐχθρα. אולי יש להגיה: בתאוה (ע' לעיל י"ט, גם ההמשך מחייב). - ת שוקתך. אר thy turning (כמו בע'). מעין זה דרשו בב"ר כ' ו': ,בשעה שהאשה יושבת על המשבר אומרת איני נוקקת לביתי עוד מעתה, והקב"ה אומר לה תשובי לתשוקתך לתשוקת אישך". -

כז אבר אחד. לנחש הקדמוני היו ידים ורגלים (ע' ב"ר י"ט א', כ' ח'). לסמאל שמים עשרה כנפים (פ"א י"ג). - עד יום הדין. השוה תרג' ירו' לברא' ג' ט"ז. - את מלאכיו. הקב"ה אמר למלאכים שישלחוהו מן עדן' (מדרש אגדה סוף ג'). - אביכם. אב מוסיפים אדם. - סלח-נא. אדם חזר בתשובה (ב"ר כ"ב י"ג, פ"א כ"ו). - וישר משפטיו. תהלי קיים קל"ז (וכן א"ר). -

כח וזכרת... המות. אר. השוה הדרש על חכר את בוראיך (קהלת י"ב א') - חכר את בורך, קברך (קהלת רבה שם) והרוצה לנצח את יצרו הרע, יזכור יום המיתה" (ברכות ה' א').

- וכיום התקומה אקים אותה ואז יגמולך מעץ הסנים ותניח לעולם:
 כט את-הדברים האלה דבר יי ויצו לקרשנו מן-ערן: ואביכם
 ב בכה לפני המלאכים מקדם לכן ויאמרו אליו המלאכים מה-בקשתך
 ג אדם ונעשה-לך: וישן אביכם ויאמר להם הנה אתם מן-רשים
 אותי ועתה הניחורנא לי ואקחה נוחחים מן-הנן ואביא מנחה
 ד לאלהים אסרי צאתי למען נענני: וישו המלאכים אל-האלהים
 ויאמרו זה אל מלך עולם צוהנא יי לתת לאדם סמים מהנן
 ה וורעים למאכלו: ויאמר אלהים לאדם לבא ולקחת נוחחים
 ו ובשמים מהנן וורעים למאכלו: ויתגהו המלאכים ללכת ויקח
 ארבעה מינים פרבם ונרד וקנה וקמון ונתר הזרעים למאכלו
 ז ויקח את-קל-אלה ויצא מן-הנן: וקבוא אל-הארץ:
 ל ועתה בני הנה הודעתים איך פתינו ואתם השמרו לכם
 לבלתי עזב את-הדרך הטובה:
 לא את-הדברים האלה דברה מנה בקרב בנייה ואדם שכב
 ב בקליו ועוד לו יום אחר עדי-צאת נששו: ויאמר אליו מנה למה
 ג זה אשה מת ואנכי סנה וכמה אהנה אסרי מותך הנידהנא לי:
 ד ויאמר לה אדם אל-תדאני לדבר הנה בי לא-תאסרי ממני כי
 ה יחדו נמות שנינו ובאשר אקבר תקברי: ובמותי תענבוני ואיש
 לא-ינעו בי עדי-אשר ידבר מלאך אלהים דבר על-אדומי: כי
 לא-ישקחני אלהים בירסקר וסקר את-יצורו שלו ועתה טוב
 ו כי תקומי ותתפללי לאלהים עדי-אשר אשיב רוחי לך
 הנותנה: ואנחנו לא נרע איך נראה את-שני עשנו ואם נאנה-קנו
 או ישוב ורחמנו:
 לב ותקם מנה ומצא החוצה ותפל (על-פניה) ארצה ותבך
 ב ותאמר: חטאתי אלהי חטאתי אבי-כל חטאתי לך חטאתי למלאכיך
 בחיריך חטאתי לקרובים ולשכרשים חטאתי לבסאף הנורא אשר

היווני: „כמבקש (ג: כהולך) למות“ אינו מובן. ואולי היה במקור: ונשמרת מכל חטא למות
 (ע' במד' י"ח כ"ב), והשאר תוספת ביאור של המתרגם. -

י כט י י"ב. - ארבעה מינים. אר. - כרכם ונרד וקנה וקמון. ביובלים (ג' כ"ו):
 י לכונה חלבנה נטף ונרד. על הסמנים שהשתמשו בבית המקדש שבאו מג'ע ע' גינצברג
 v. 106. לעומת זה ב"ר כ' ט': אילו זכית היית נוטל עשבים מג'ע וטועם בהם כל מעדנים. -

ג לא ימיט וקל-הקטאים קאו לעולם בגללי: וחוה עודנה ברעת
 ומתפללת והנה מלאך יי ברמות-איש קא אליה ויקומה ויאמר:
 ד קומי חנה מתשובתך כי הנה (נשמת) אדם אישך יוצאת מגנותו
 קומי וראי את-נשמתו העולה אל-עושה:
 לג וסקם חנה ותמח בגדה את-דמעתה מעל-פניה: ותבט אל-
 ג השמים ותרא והנה רכב אש קא על-ארבעה נשרים מאירים
 לא-יוכל גלוד אשה להגיד הדרך ולראות את-פניהם ומלאכים
 ג הולכים לפני הרכב: וכאשר קאו אל-המקום אשר אדם אביכם
 ד שכב שם עמד הרכב והנשרים בין אביכם ובין הרכב: וארא
 ו[הנה] מהתות-נהב ושלש כפות וקל-המלאכים ולכונה (בידיהם)
 לקחו את-המחנות וקאו בהפזון אל-המנבט ונשחו עליהן ונזנו
 ה הקמרת (עלה) ויכס את-הרקיעים: וישלו המלאכים וישתחוו לאל
 ויקראו ויאמרו זה אל קדוש סלח ולאדם] כי צלמה-הוא ומעשה-הגדף:
 לד ואני חנה ראיתי שמי ותמונת] פלאים גדלות ונראות עמדות
 ג-ג לפני יי: ואבך מסחד ואקרא לבני לשת ואמר: קום שת מעל-גות
 אדם אביך ובוא אלי וראית את-אשר לא ראתה עין אדם מעולם:
 לה ויקם שת ויגש אל-אמו ויאמר אליה מה-לך ולמה תבכי: ותאמר
 ג לו שא-נא עיניך וראה שבעת הרקיעים שתוחים וראה בעיניך נשמת
 אביך נשלת על-פניה וקל-המלאכים מתפללים בעדה ואומרים סלח
 ג לו אבי-כל כי צלמה-הוא: אך בני שת מה-יהיה קמי וימן בידי
 אבינו ואל-הינו הנעלם ומי-הם שני הכופים העמדים על-תפלת אביך:

לא-מג. פטירתם של אדם וחוה.

לב-ג אשר לא ימוט. אב מוסיפים: חטאתי ה' הרביתי לחטוא חטאתי לך. - מלאך ה'
 בדמות איש. אר. הלשון ἀγγελος τῆς ἀνθρώπων (מלאך האנושות) שבכ"י אבג יש
 להגיה לפי זה: ἀγγ. κυρίου ἐν ἀνθρώπου εἶδελ. התיבה κυρίου נמצאת גם בכ"י ג'
 מלאך מיוחד ממנוה על האנושות אינו ידוע לא בספרות העברית ולא בספרות היונית. אדרבא,
 לכל מלאך חפקיד שלו. -

לג ותמח בידה את דמעתה מעל פניה. אר. אבג: ותשם את ידה על פניה.
 אב מוסיפים: ויאמר אליה המלאך התרוממי מן הארציות (γηίνων). ג: מן והארץ. -
 ג רכב אש. אר. אנ: רכב אור (אור?). - ארבעה נשרים. ראתה את פני הנשר
 של ארבע החיות הכרובים (יחז' א' י', י"ט וכו'). - לקחו. אר. - אל-המזבח.
 על מזבח גדול בימי אדה"ר השה ב"ר ל"ד ט'. -

לד מלאים. אר. אבג: רוים. -
 לה-ג שבעת הרקיעים. השה חגיגה י"ב ב'. - נשמת אביך נופלת. אר. - תפלת
 אביך. התפלה שמתפללים על אביך. -



לו ויאמר שנת אל אמו: אלה הם השמש והירח נפלים גסיהם
 2 ומתפללים בעד אדם אבי: ותאמר אלי סנה ואזה אוכם ומדוע
 ד קדרו: ויאמר אליה שנת אוכם לא נדעך אף להאיר לא-יוקלו
 לפני אור-עולם אבי הארות על-בן נמנע אוכם מהם:
 לו ויהי קדבר שנת אל-אמו והנה המלאך תקע בשופרו ונקומו
 קל-המלאכים הנפלים על-פניהם ויקראו בקול רעש גדול ונורא:
 ג-ג ברוך כבוד ה' ממעשיו כי הגן יציר כפיו את-אדם: ואסרי אשר
 השמיעו המלאכים את-הכלות האלה בא אחר מדה-שקרים בעלי
 שש הנקפים ונחמף את-האדם וישאחו אל-רגיון הנקר ויטבלהו
 שלש ששמים ויביאהו לפני האלהים:
 לט ויאמר אליו אלהים מה-עשית אדם לו שמרת את-מצותי לא-
 ב שמחו אשר הורידוך אל-המקום הזה: אף אמר אני לה כי את-
 ששונם אהפך לאכל ואת-אבלך אהפך לששון ובישיבותיה לקדמתך
 ג והושבתוך על-כסא מתעה: והוא יוטל אל-המקום הזה למען
 ד יראך יושב ממעל לו: אז יוקא במשפט הוא והנשקמים לו
 והתעצב מאד בראתו אותך יושב על-כסא כבודו:

לו ד לא נדעך אורם. אדאר-אור עולם. ביווני: אור-כל. השוה חנוך ב' י"ד כ"ד.
 לו ב בקול רעש גדול ונורא. (אר). - ממעשיו. ג: על מעשיו. לא נתברר לי מה
 ראה שכתב ממעשיו במקום ממקומו (יחו' ג' י"ב). השוה: ונתתי לאל רגן ושבח חמר
 ממעשיו" (פר"א י"ט). - יציר כפיו. אדם יציר כפיו של הקב"ה (כ"ר כ"ד ה').
 ג שאר הנבראים במאמר ובראו. - רגיון הנהר. נזכר בפסיק"ר כ', ילק' ראובני סוף
 משפטים. וכיון שעבר משה מסנדלפון פגע בו רגיון נהר של אש... וכך מפורש על יד
 דניאל ו' י' נהר די נור... נהר של אש ששמו רגיון... ויוצא לפני הקב"ה מתחת כסא כבוד...
 והקב"ה יושב על כסא דין וכשמלאכי השרת באין לדין מתחדשין וטובלין באותו נהר של
 אש" (מעין חכמה ביהמ"ד ילינק א' 60-59). והשוה חגיגה י"ג ב' שנהר די-נור יוצא מזיעתן
 של החיות שתחת כסא הכבוד ונשפך על ראשי הרשעים בגיהנם. ובכה"מ של ורטהיימר א'
 י"ח: ,לאחר י"ב חדש מורידין אותן (את הרשעים) לארקה (=מדור בגיהנם) ומעמידן אותן
 תחת הנהר של אש שיוצא מתחת כסא הכבוד". קהוט (ערוך השלם ו' עמ' רנ"א) מביא
 אמונת הפרטים שלע"ל נהר אש וזחל להרע לרשעים ולהיטיב לצדיקים. ובמאמרו Eschatolog.
 (ZDMG XXI, 582) הוא מביא גם תקבלות מתוך המדרש (השוה גינצברג ה' קכ"ה. הערה
 קל"ד). כתבתי רגיון הנהר במקום γερουσία λίμνη שבכ"י (ד: ἀγεροουσία). טישנדרוף הגיה
 ἀχέροουσα בסמכו על Ap. Pauli, 22 ששם מסופר שבעל השובה נסמר למיכאל ומשליכים
 אותו אל 'Αχ. λ. הנהר 'Αχέρον' ידוע במיתוס היווני (Plato, Phädon 113 α' ועוד) כאחד
 מנהרי שאל שנשמות המתים עוברות בו. וצ"ע. -

לו ד ויהי אדם משקב שלש שעות ואחר-כך שלח אבי-כל את-
 ידו והוא ישב על-קסאו ויקח את-אדם ויתנהו אל-מיקאל השר
 ה הגדול ויאמר: שאהו אל-גן-עדן אל-הרקיע השלישי והניחהו שם
 ו עד היום הגדול והגורא יום בו אהדש את-העולם: ויקח מיקאל
 את-אדם וניחהו במקום אשר אמר לו אלהים:
 לח ואחר-כך נשא מיקאל השר הגדול תפלה בעד קבורת
 ב עשרו: ויצו אלהים אשר נאספו כל-המלאכים לשגנו איש על-
 ג מקומו: ונאספו כל-המלאכים אלה מסויקים מתותות בידיהם ואלה
 ד שופרות: והנה ין צבאות רכב על-ארבע רוחות וקרובים נוהגים
 ברוחות ומלאכי השמים עברים לשגנו ונבאו אל-המקום אשר-שם
 ה גזית אדם ויקחיה: ונבאו אל-גן-עדן וניטעו כל-עצי הגן עד-אשר
 נרדמו כל-צאצאי אדם מרים הניחום מלבד-שת ביהוא נולד
 ו בדבר האלהים: ותהי גזית אדם משקבת על-הארץ בגן-עדן ושת
 התאבל עליה מאד:
 מ וידבר אלהים אל-מיקאל השר הגדול ולאמר: לך לגן-עדן
 ג ברקיע השלישי והבאת לי שלשה קריני בר: ויאמר אלהים אל-
 מיקאל ואל-גבריאל ואל-אוריאל ואל-רפאל פשו את-גזית אדם
 בשרינים והביאו שמן מן-השמן הטוב וצקו עליה ויעשו-כך ויחנמו
 ד-ה את-גזיתו: ויאמר אלהים תוקא נם-גזית הקל: ויביאו קרינים
 ו אחרים ויחנמו נם-אותה: כילא נקבר הקל למך-היום אשר הרגו
 י קין אחיו באשר רבת יגע קין לשקנו ולא יכל: כי מאנה הארץ

לו פרק ל"ט העברתי לתוך פרק ל"ז בין מסוק ג' ד' (על פי Charles). ל"ז ד'-ר' הוא למי ד'. -
 א אל-הרקיע השלישי רמו שג"ע של מעלה הוא ברקיע השלישי (=בשחקים) נמצא בסדר
 ג"ע ג"ב (ביהמ"ד ילינק ג' קל"ט): והגן עדן הוא מכון כנגד שחקים... ושחקים נכנסין
 בגן...-אחדש את-העולם. אר. - ע' ילק"ש ישע' ר' שע"ב-ג. -
 לח א קבורת עפרו. השה קהלת י"ב ז'. ביווני: ἐπιτάφιος τοῦ λευψάνου. -
 ד-ה וקרובים נוהגים ברוחות. ע' תהל' י"ח י"א. - נרדמו. נדהמו. ע' דניאל ח' י"ח.
 י"ט. במדרש ידועה תרדמת מרמוטה (בר' י"ז ח'). -
 מ בד. ג: סדיני בוך וטוריים (συνδόνες... βυσσίνες καὶ συμαίς). - אל-מיקאל
 ג אל-גבריאל ואל-אוריאל ואל-רפאל. הם ארבעת השרים הגדולים העומדים בראש ד'
 כחות של מלא"ש המקלסין לפני הקב"ה (מס' היכלות בביהמ"ד ילינק ב' מ"ג. פר"א ד'). והשות
 ילק"ש תהל' רמו תתפ"ט (בשם בר'): בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג' כחות של מלאכים
 מטפלים בו, וע' דבר' י"א י' ולקמן מ"ג. - ויחנסו. ἐνεταφιάσαν(=)
 שבע' לברא' ג' ב', ופירושו: עשו צרכיו, צרכי מת. אר' enfolded - כרכוהו (תכריכים). השה

לקבל את-גונותו וקול יצא מן-הארץ לאמר לא-תשמן בי קל-גויה
 אחרת עד-שוב אלי עטר היצור הראשון אשר לקח ממני: ויקחהו
 המלאכים בשת כהיה ונשימהו על-סלע עד-אשר מת אדם אביו:
 והי אטרי חלט את-הקל ויאמר אלהים וישאום אל-קצה נדענן
 אל-המקום אשר-שם קצא אלהים את-העסר וייצר ממנו את-
 האדם ויעש אשר יקרו שם מקום-קבר לשונם: וישלח אלהים
 שבקה מלאכים לנדענן ויביאו גיחוחים לרב ונשימום בתוך-
 האדמה ואחר-כך לקחו את-שתי הנגיות ויקברו אותן במקום אשר
 קרהו ויקנהו:

ויקרא אלהים ויאמר אדם אדם: ותען הגויה מן-האדמה
 ותאמר הקני אדני: ויאמר אליה אלהים הן אמתני לה כי עשר
 אותה ואל-עשר תשוב: ועשה הקני מבטימה שנית על-התקומה:
 הקם אקים אותה באחרית הימים בשת תקומת קל-איש אשר
 מן-עשה-הוא:

אמר הדברים האלה עשה אלהים חותם משלש ויחתם את-
 הקבר למען אשר לא-יעשה לו איש מאומה ששת הימים עד-

בר' י"ז ה' - מאנה הארץ לקבל את גויתו. אר. ג: כי לא קבלתו הארץ
 לאמר. ד: כי הגויה קפצה ותעל מן הארץ. - הארץ ממאנת לקבל חללים, ע'
 ע' מכילתא בשלח ט' ט"ז י"ב, מדרש תהלי' כ"ב ב', ועוד. לפי בר' כ"ב ח' (בכ"י חסר, ע'
 הוצ' תיאודור) טפל אדם בקבורתו של הבל. אולם מאידך גיסא מצינו בבר' (שם) גם רמו
 ברור לאגדה מעין זו שלכאן: „לעלות למעלה לא היתה (נפשו של הבל) יכולה שעדיין לא
 עלתה שם נשמה, ולמטה לא היתה יכולה שעדיין לא נקבר שם אדם, והיה דמו מושלך על
 העצים ועל האבנים“ (השוה גם יובל' ד' כ"ד ומשנה סנהדרין ד' ה'). - מן הארץ. ד"א. -
 לקח ממני. וכן בר' כ' ט': „קומץ עפר של אדמה שנבראת ממנו לא גזולה בידך“. -
 וייצר ממנו את האדם. כיצא בזה בר' י"ד ח', נזיר ירו' ז' ב'. העפר שממנו נברא
 אדם לוקח ממקום ביהמ"ק - המזבח, ולא כמאן דאמר שקבץ את עפרו של אדה"ר מארבע
 פנות הארץ (סנהד' ל"ח א-ב, פ"א י"א). קבורתו היתה בו במקום, לפי המדרש - במערת
 המכפלה (בר' ג"ח ח', פ"א כ'). שהיא „סמוכוהו לסתח גן עדן“ (וזה חדש, רות ל"ג א',
 הוצ' ויניציה ת"ח).

הקם אקים אותך באחרית הימים. לדעתו של ר' נחמיה (בר' כ"א ז') „אדה"ר
 שולח מנ"ע בעולם הזה ובעולם הבא לא שולח... לכשיקץ אותו שנברא בדמותו... -
 חותם משלש. מדרש משלי (כ"ב כ'): „כל מעשה תורה משולש... אותיותיה
 משולשים אמת. שבת נ"ה א': „חותמו של הקב"ה אמת“. השוה ירו' סנה' א' א'. גם „קריאת
 שמו (של הקב"ה) אותיות משולשות“ (א"ב דר"ע, ביהמ"ד ילינק ג' י"ז). היווני תרגם

כ-ג שוב אל-ואדם] צלעתו: וילך :: ומלאקיו למקום: ולמקן ששת
 ד גמים מטה גס-תנה: ובעודנה חיה בקבה מר יען אשר לא-נדעה
 ה איפה הושם: כי בהיות :: בגן-עדן לקבר את-אדם נרדמה היא
 וקניה מלכד שת ער-אחרי קבר אדם וכל-איש בארץ לא ידע
 ו את-קבורתו מלכד שת בנו: ותתפלל תנה בעת מותה על-דבר
 ז הקברה במקום אשר אדם אישה קבור שם: ותאמר :: :: אליהי
 ח כל-השוב והישר אל-תנכר אותי אמתה מגונת אדם כי מצלעותיו
 עשיתי: ונני גס-איתי הנקלה והחשאה להתסבב אל-גנותו באשר
 ט הניתי אתו יחד בגן-עדן וגם-אחרי אשר נדחתי בחטאנו ולא
 נסרדנו בן גס-עתה אל-נא תפרידנו: ואחרי התפללה נשאה עיניה
 השמיקה ומאנה ותך על-לבה ותאמר אליה-כל קח את-נשמת
 וברגע מסרה את-נשמתה לאלהים:

מג ויבא מיכאל ויורה את-שת איכה וקבר את-תנה: ושלשה
 ב מלאכים באו ויקחו את-גנותה ויקברוה במקום אשר גונת אדם
 ג וגונת הכל קבורת שם: ומיכאל השר הגדול אמר אל-שת בכה
 ד וקבר כל-אדם אשר ימות ער-יום התקומה: ואחרי תתולו את
 ה השביעי תנוח ותשמח-בו: כי בעצם היום הזה שמת אלהים
 ושמחים גם-אנחנו המלאכים בהתרום הנשמה השהורה מעל-
 ו לארץ: וקברו את-הדברים האלה עליה מיכאל השר הגדול
 השמיקה והוא משבח ואומר הללויה קדוש קדוש קדוש :: צבאות
 אשר-לו הקבוד והעז לעולם ועד אמן:

ה בטעות τοῦτον - צלעתו = אשתו שלוקחה מצלעותיו. ע' קדושין ר א'. - מלבד שת...
 מלבד שת. ג נפל כל הלשון הזה מחמת שויון הקצוות. -
 יוטר מששת ימים. למדנו מכאן שאדם מת ביום א' בשבוע. - מג ו

ספר חנוך א

מבוא

א. על ספרות חנוך.

אחד המוטיבים שהיו רווחים ביצירותיה של האגדה הישראלית למימי קדם היה שגדולי הצדיקים מן הראשונים היו זוכים למעלה נכבדה יותר משאר בני חמותה והיו קצלים מעל פני הארץ למרומי שמים בעורם בחיים בגוף ונפש, ושם – למעלה – היו מתמנים לשרת את פני רבונם בתפקידים חשובים שהיה מטיל עליהם, כיוצא בזה שנו רבותינו (בספרי דברים שניז) על משה: – וימת שם משה [דב' ליד ה'–ו']... ויש אומרים לא מת משה אלא עומד ומשרת למעלה. – והרי אגדה זו היא נגד כתוב מפורש בתורה על מיתתו של משה וקבורתו.

עד כאן על משה, ואילו על הסתלקותו של אליהו מן העולם מספרים הכתובים בעצמם שלא טעם טעם מיתה ועלה בסערה השמימה (מליב ב' א'). ודאי נשאר שם חי וקיים, כמו שבאה האגדה והשמיעתנו שהוא כותב שם מעשה כלם (סדר עולם רבה יז). ומה שהוא כותב הקביה חותם (קידושין ע' א').

אבל חבה יתירה נודעת במינה זו מאת האגדה ל חנוך בן ירד. על סמך הכתוב (ברא' ה' כ"ד) ויתהלך חנוך את-האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים נוצרו בישראל ואף היו חוזרים בכתב כמה ספרי אגדה על הסתלקותו של חנוך הצדיק (השוה בן סירא מ"ד ט"ז, מ"ט י"ד), אמת, בעלי אותם הספרים השתמשו בחומר של האגדה על הסתלקותו של חנוך למרזם בעודו בחיים ועל היותו מקורב אל רבוננו, ויחד עם זה באמונות¹ עם ובשיטות של אותן האמונות שהיו קשורות בהסתלקותו של חנוך, רק לשם מסגרת לגופו של תכין כל ספר וספר, ובעצם היה כל בעל ספר חנוך מכניס אל תוך המסגרת את עניניו העסיקים אותו והכוללים השקפתו שהיתה סוכנת בו על מה שנעשה ומה שהיה ראוי להיות נעשה בשמים וכארץ.

אותם הספרים שהיו נושאים עליהם את שמו של חנוך היו נפוצים ומפורסמים באומה וחביבים על העם ממש כחביבותו של עצם המוטיב האגדי על חנוך.

אבל לאחר שנתהוותה הנצרות וראשונה התחילו משלשלים מתוך הספרות החנוכית רמזים וסיועים לענינים שבמסתורי דתם, היו היהודים הנאמנים נמלכים בדעתם ומוותרים על אותן היצירות החביבות, וכבר מעיד סירטוליאנוס אחד מראשוני הנצרים (הי בסוף המאה ה"ב) שלהם חביב ס' חנוך, ואילו היהודים דחוהו, כדרכם לדחות כל מה שיש לו רמז לנצרי, ולא רק את היצירות הספרותיות התלויות בשמו של חנוך דחו מתוך ספרות ישראל, אלא אף על עצם צדקתו של חנוך היו מערערים², מטעם זה היו נוהגין לעכור עליו בשתיקה (בכל ספרות התנאים ושני התלמודים אין זכר לחנוך!) והגיעו הדברים לידי כך שר' המא בר' הושעיא² אמר שחנוך אינו נכתב בתוך סומס

(1) ויש להעיר שדעה זו על חנוך, שלא היה כלו צדיק, מציינו גם לפילון (על אברהם ג'): אדם שערב

מחיים רעים לטובים... וחלשון לקח ענינו פניה ושיגור, וחוא שינוי לטובת שנעשה ע"י השגחה אלהית". –

(2) חי במאה ה"ג לס"נ (ע' באכירי (Agada d. Paläst. Amoröer III, 549), ואף ר' אייבו (ע"ש 63

ואילך) גראה שבאותו זמן היה. –

τὸς=ספר יחש) של צדיקים אלא בטומוסן של רשעים. ור' אייבו אמר שחנוך חנף היה — פעמים צדיק פעמים רשע. אמר הקב"ה, עד שהוא צדיק אסלקנו (צ' ב"ר). דברים אלו וכיוצא בהם נאמרו בשעתם נגד המינים, הם ראשוני הנצרים, שהיו מתרבים באותם הזמנים בישראל והיו נכנסים בכל פעם להתווכח עם אחיהם היהודים ומונים היו להם בענין של חנוך, שנכתב עליו בתורה שנשתלק מן העולם בעודו בחיים. כלו' מביאים היו ראייה מן התורה למוטיב שהוא קרוב כל כך לעיקר שבדתם, ולשיכך הלכו קדמונינו עוד הלאה והיו מסרבים להסכים להם, למינים, אף על פשוטו של עצם הכתוב, שהוא מתכוון להשתלקותו של חנוך כשהוא חי: — המינים שאלו את אבהו, אמרו לו, אין אנו מוצאים מיתה לחנוך, אמר להם, למה, אמרו לו, נאמר כאן (ברא' ה' כ"ד) לקיחה ונאמר באליהו (מליב ב' ג') לקיחה, אמר להם, אם לקיחה אתם דורשים, נאמר כאן לקיחה ונאמר ביחזקאל (כ"ד ס"ג) הנני לוקח ממך את מחמד עיניך (במגפה). אמר ר' תנחומא, יפה השיבם (ב"ר). —

ולא עוד אלא שבעל תרגום אנקלוס ראה צורך למסור את הלשון כילקח אתו אלהים בלשון זה: ארי אמית יתיה ה' (=כי המית אותו אלהים).

ורק לאחר זמן, כשנעשית התבדלות גמורה והמינים רחקו ממחנה ישראל לחלוטין, נעשה שוב הענין של חנוך חביבה של אגדת ישראל, והתרגום הירושלמי (=תי') מוסר כבר בתרגומו אותו הכתוב שבבראשית (ה' כ"ד) כמשוטו: ומלח חנוך בקושטא קדם ה' והא ליתוהי עם דיירי ארעא ארום איתנגיד וסליק לרקינעא במימר קדם ה' וקרא שמה מיסטרון ספרא רבא (=ועבד חנוך באמת את ה' ואיננו עם יושבי ארץ כי נמשך ותועלה למרום בגזרת ה' וקרא שמו מיסטרון הסופר הגדול).

ועם כל זה לאחרי שויתרה כבר הספרות העברית לנמרי על הספרים הקדומים שהיו קשורים בשמו של חנוך לא החזירתם עוד, מכיון שנעשו נחלתם של הנצרים, והתחילה יוצרת לה מחדש וברוח חדשה לגמרי ספרות הנוכחית-מיסטרונית, ספרות מאוחרת זו מתעסקת אף היא במעשה בראשית ובמעשה מרכבה, שלפי נוסח כיאורו המוצלח של ר' מנחם המאירי¹, ענין מעשה בראשית הוא ידיעת חכמת הטבע ונכלל בה ידיעת שני עולמות, ר"ל עולם היסודות ועולם הגלגלים, ומעשה מרכבה... היא ידיעת מה שאחר הטבע, והוא ע"ס המלאכים, ר"ל ידיעת אמתת מציאותם וידיעת מציאותו ית' ואחדותו. ואף על פי כן לא כלם היו יכולים להשלים עם אבירתה של ספרות חנוך הקדומה מתוך מחנה ישראל, וכבר הצטער בעל ס' הזהר (ברא' ע"ב ב') על השתכחותו של ס' חנוך הקדום מישראל ועל הכנסו לתוך רשותם של נכרים: — רבי שמעון אמר, אילו הוינא שכיח בעלמא כד ייהב קדשא בריך הוא ספרא דחנוך בעלמא וספרא דאדם אתקיפנא דלא ישתכחון בניי נשא, בגין דלא חיישו כל חכמאן לאסתכלא בהן וסען במלין אחרנין לאפקא מרשו עלאה לרשו אחרא, והשתא הא חכימי עלמא ידעין מלין וסתמין לון ומתתקפי בפולחנא דמאריהון. —

ועל תכנו של אותו ספר חנוך שהוא, בעל ס' הזהר, השתמש בו הוא משמיענו (שם ל"ז ב'):

— ספר הוה ליה לחנוך ודא ספר מאתר דתולדות אדם הוה ודא הוא רזא דחכמתא, דהא מארעא אתנטייל, דהא היא דכתיב ואיננו כי לקח אתו אלהים (ברא' ה' כ"ד)... וכל גנוי עלאה אתמסרן בידיה ודא מסיר ויהיב ועביד שליחותא, ואף מפתחן אתמסרן בידיה, מאה ברכאן נטיל בכל יומא וקשיר קשירין למאריה, מעלמא גטיל

(1) בפי' לחגיגת י"א ב', הוצ' לאנני, פ"ס תרס"ח.

ליה קדשא בריך הוא לשמושיה. הדא הוא דכתיב כי לקח אתו אלהים. ומן דא אתמסר ספרא דאקרי ספרא דחנוך. בשעתא דאחיד ליה קדשא בריך הוא אחמי ליה כל גנוי עלאי. אחמי ליה אילנא דחיי בגו מציעות גנתא נקפוי נקפוי. וכלא חמינן בספריה...— ובמקום אחר (שמות נ"ה א') הוא אומר:

— אשכחנא בספרא דחנוך דלבתר דסליק ליה קדשא בריך הוא ואחמי ליה כל גנויא דמלכא עלאי ותתאי אחמי ליה אילנא דחיי ואילנא דאתמקד עליה אדם ואחמי ליה דוכתיה דאדם בגנתא דעדן. וחמא דאלמלא נסיר אדם פקודא דא יכיל לקיימא תדירא ולמהוי תדירא תמן. הוא לא נטר פקודא דמאריה נפק בדימוס ואתענש. — ועוד הוא אומר (ויקרא י' ב'):

— תאנא בספרא דחנוך. בשעתא דאחויאו ליה חכמתא דרזין עילאין וחמא אילנא דגנתא דערן אחויאו ליה חכמתא ברזא עילאה וחמא דכלהו עלמין הוו מתקשרן דא ברא. שאיל לון על מה קיימין. אמרו ליה על י' קיימי כלהו ומניה אתבניאו ואשתלשלו (גיא אתבריאו ואשתכללו)... וחמא דכלהו מזדעופי מדחילו דמאריהון ועל שמה אתקרין כלהו. —

ורגיל הוא. בעל ס' הזהר. להביא ספרא דחנוך יחד עם ספרא דאדם (ברא' ג"ח ב'). וכך הוא אומר (שם נ"ה ב'): וכן לחנוך (כמו לאדם) אתייהיב ספרא ואסתכל מניה ביקרא עילאה. והוא מדבר על ס' חנוך בלשון: הכא אית רזא דרזין בספרא דחנוך (שמות ק' א'). או: כמה דאיתמר בספרא דחנוך. או: והכי אכר בספרא דחנוך (שם ק"ה ב'). או: בספרא דחנוך אשכחנא (שם קצ"ב ב'). או: ורזא דא אשכחנא בספרא דחנוך (שם ר"ז א'). ופעם אחת מצינו לו הלשון: ובספרא דרזין דחנוך (שם ק"פ ב'). ושוב מצינו בג' מקומות בס' במדבר שהוא רומז לס' חנוך וכונה על דבריו את דרשותיו בלשונות: בגין דחמינא בספרא דחנוך (במד' ר"מ א'). אשכחנא בספרא דחנוך (שם רמ"ח א', רנ"ג ב').

למדנו מכאן עד כמה היה יקר לו ס' חנוך. אע"פ שלא היה נמצא בידו אלא בתרגום לועזי.

ב. על גילוי ס' חנוך בתרגום הכושי וקטעים יווניים ופרסומם.

לא רק היהודים דחו את ספרי חנוך אלא אף הנצרים מאסו בהם אחר כך. כשנפסקו ויכוחיהם עם היהודים ולא היו צריכים עוד להביא ראיות לעניני אמנותם מתוך דברי אגדה על הסתלקותו של חנוך מן העולם כשהוא חי. אוריגינס (חי בתחלת המאה הג') מקיים בסירושו שהכנסייה הנצרית לא קבלה את ס' חנוך. ובאמת לכנסייה המערבית הלכו ספרי חנוך לאיבוד, ורק בכנסייה המזרחית נשארו שנים מספרי חנוך לפליטה: אחד בלשון הכושית (=חנוך א') ואחד בלשון הסלאבית (=חנוך ב'). — שניהם תרגומים מתוך תרגומים יווניים שנעשו בשעתם מתוך הגוף העברי.

את חנוך הכושי (משערים שתרגומו נעשה במאה הששית, בערך) גילה בשנת 1769 הנוסע האנגלי Bruce באפריקה. הוא הביא אתו מחבש לאירופה שלשה כ"י מס' חנוך. אחד מהם נתן לספרייה של המלך בפריז. אחד הכניס לספרייה שבאוכספורד. ואחד — שהיה קבוע (לפני ס' איוב) בתנ"ך חכשי — השאיר לעצמו.

מתוך הכ"י שבאוכספורד עשה R. Laurence את תרגומו האנגלי. שהויל בשם The Book of Enoch the Prophet an apocryphal production, supposed to have been lost for ages — —, Oxford, 1821
Versio Aethiopia (Oxoniae, 1838)

אחריו בא דילמן והוציאו לאור על פי חמשה כ"י: Dillman, Liber Henoch, Aethiopicæ, ad quinque codicum fidem editus, cum variis lectionibus (Lipsiæ, 1851).
 אחרי דילמן הוציאהו פלימינג על פי חמשה עשר כ"י: Fleming, Das Buch Henoch, Aethiopischer Text (Leipzig, 1902).
 ובאחרונה פרסמהו צ'ארלס על פי עשרים ושלושה כ"י: Charles, The Ethiopic Version of the Book of Henoch edited from twenty-three Mss. (Oxford, 1906).
 חוץ מזה שחק לו מזלו לנוסח הכושי ונמצא אף חלק הגון מאביו היווני. הקסעים היווניים שנמצאו מוצאם משני מקורות:

- (א) הפרקים א' א' - ל"ב ו' ו"ט ג' - כ"א ט' נתגלו בשנות 1886-1887 ע"י המיסיון הארכיאולוגית הצרפתית שבקהיר. בתוך שאר ענינים שבספר קטן על קלף שנמצא בקבר נצרי באכמים (Panopolis). ונתפרסמו ע"י M. Bouriant בכתבים של אותה מיסיון (כרך ט', 1892, עמ' 136-91) בשם Fragments grecs du livre d'Enoch (רשימת המקומות שנדפסו בהם הקסעים היווניים אחיכ והערכתם נתן Charles במבוא לחנוך הכושי שלו, עמ' XI-XIII. וכמו כן הוא מברר שם בעמ' XIII-XVI את יחסם אל התרגום הכושי). קסעים אלו רגילים לסמן G¹ (והמקומות הכפולים שבהם נסמנים G¹, G²).
 (ב) קסעים ו' א' - י"ד, ט"ו ח' - ט"ז א', ח' ד' - ט' ד' שנשתמרו אצל גיאורגיוס סינקילוס (חי במאה השמינית). הם נסמנים G³ (והכפולים שבהם נסמנים G¹, G²).
 חוץ מן הקסעים היווניים נתפרסם אף קטע רומי קטן (ק"ו א' - י"ח) ע"י Charles בתרגומו לס' חנוך.

ג. שם הספר.

פשוט הוא שהספר נקרא בשם ספר חנוך (כגון אוריגינס De Princ. I, 3, 3 מזכירו in Enoch Libro = בספר חנוך. ועוד) או חנוך סתם (אוריגינס In Ioannem VI, 25; De Cultu Fem. II, 20 או טירטוליאנוס = ὡς ἐν τῷ Ἐνώχ γέγραπται at Enoch refert = כמו שמספר חנוך). או דברי חנוך (כגון בס' היובלים כ"א י': כי כן מצאתי כתוב בספרי אבותי ובדברי חנוך ובדברי נח).

ועוד מצינו לראשונים שהיו נוהגים לקרא את הספר בלשון רבים: ספרי חנוך. שם זה נהוג הן בספרים החיצונים (כגון צוואת יהודה י"ח א': בספרי חנוך הצדיק. או צוואת לוי י' ה': ככתוב בספרי - כך בקצת נוסחאות. ובאחרות בלי יחיד - חנוך) והן בספרי הנצרים הראשונים (כגון אוריגינס Contra Celsum V, 54: τὰ ἐπιγεγραμμένα τοῦ Ἐνώχ; = βιβλία = בספרים [הקטנים] הנקראים חנוך. או in Num. Homil. XXVIII: in libellis qui appellantur Enoch; = Chronographia, ed. Dind. I, p. 20): τῶν πρώτων βιβλίων τοῦ Ἐνώχ; (=מן הספר הראשון של חנוך).

ועדיין אין אנו יודעים איך היה ספר חנוך מחולק. אפשר שהראשונים היו מחלקים אותו לפי הרשימות ההתחליות שבספר בכמה מקומות (י"ד א' - דברי הצדק. ע"ב א' - ספר מהלך מאורות השמים. ע"ב א' - ועתה מתושלה בני כל אלה אספר לך ואכתב לך. ע"ב א' - ספר כתוב ביד חנוך. ק"ח א' - ספר שני אשר כתב חנוך). ואולי - וזה נראה קרוב לוודאי - היתה בספריהם החלוקה היסודית שיצאה מידי בעל הספר בעצמו.

ד. חלוקתו היסודית של הספר ותכן חלקיו.

נראה שהמחבר גופו חלק את הספר לחמשה חלקים. חלוקתו בולטת מתכנו האחדותי של כל חלק וחלק ומן הפתיחה שכתב לכל חלק באופן שמתחלתה של כל פתיחה אפשר להוציא שמו של אותו חלק מגוסח כמעט על ידי הסופר בעצמו. חמשת החלקים הם:

- (א) ספר על מה שהראוהו והשמיעוהו המלאכים (א' ב') בקשר עם מעשה המלאכים שקלקלו עם בנות האדם ועם סיוריו של הנוך בשמים ובארץ מתוך תעופת מרום (א'—ל"ו).
 - (ב) ספר החכמה או ספר המשלים (ל"ז—ע"א).
 - (ג) ספר מהלך מאורות השמים (ע"ב—פ"ב).
 - (ד) שני מראות (היסטוריים) (פ"ג—צ').
 - (ה) דברי חנוך לבניו על המאורעות שעתידים לבוא (צ"א—ק"ה).
- תכן הספר הוא בקירוב כך:
שער הספר (א' א').

ספר המלאכים: פתיחה (א' ב'—ה' ט'). שבה מסופר על חנוך שראה בחזון מה שהראוהו המלאכים והודיעוהו על יום הדין שלעתיד לבוא לרשעים ועל השלום והטוב הגנוזים לבחירים ולצדיקים. אחר הפתיחה בא גופו של הספר (ו'—ל"ו): ה' פקד על המלאכים שקלקלו עם בנות האדם את עונם ופטר את הארץ מרשעתם. מלאכי מרום שולחים את חנוך אל הארץ להודיע לבנילים על הפורענות שעתידה לבוא עליהם. כשראו אותו התחננו לפניו להתפלל בעדם. אבל תפלתו במחזה נדחתה והוא נצטוו להודיעם שוב על אכזרם. דרך אגב מספר חנוך מה שראה ממסתרי הבריאה ומה שלמד ממהלך חלקי הבריאה: אף קצות הארץ הראוהו והמקום ששם נשרפים המלאכים הרשעים ומקומן של גשמות הצדיקים והרשעים וגן־עדן ועץ הדעת ועץ החיים המיועד לגשמות הבחירים ומקום הפורענות לרשעים.

ספר החכמה או המשלים. מחזה זה נחלק לשלושה גאומים: (א) חנוך רואה משכנות הצדיקים והקדושים ורבוה רבכות המשמשים לפני אדון הרוחות וארבעת השרים—מיכאל ורפאל וגבריאל ופנואל. כמו כן רואה הוא את מסתרי השמים: אוצרות הרוח והשמש והירח והכוכבים, וכלם בשמות יקראו והם נשמעים לקוראיהם (ל"ח—מ"ד). (ב) לחנוך נגלה ענין הבחירה, הוא המשיח, וטיבו ותפקידו שהוא עתיד לדון את העולם (מ"ה—נ"ז). (ג) על הטוב הגנוז לצדיקים ולבחירים ועל מסתרי הברק והרעם ועל הדין שיהא נעשה על ידי הבחיר (נ"ח—ס"ט). ולבסוף בא סיום לבי הגאומים (ע'—ע"א).

ספר מהלך מאורות השמים והיא שיטת הקלינדר שנמסרה לו ע"י אוריאל המלאך (ע"ב—פ"ב).

שני מראות היסטוריים: (א) גח ראה במחזה ענין המבול שעתיד לבוא על הארץ המקולקלת, והוא מתפלל שלא ישמדו כל בני האדם (פ"ג—פ"ד). (ב) מחזה המשל של הבקר והצאן והרועים והחיות הרעות, והנמשל היא כל ההיסטוריה הישראלית למן אדם הראשון ועד ימות המשיח (פ"ה—צ').

דברי חנוך לבניו (צ"א—ק"ה): בחחלה פתיחה (צ"ב) ואחר כך חזון השבועות, כל"ה תקופות ההיסטוריה—שבוע א' של חנוך, ב' של נח, ג' של אברהם, ד' של משה, ה' של בנין הבית, סוף ו' חורבנו, ז' דור של פושעים ובסופו יקדעו לצדיקים רזי שמים, ח' מלחמת הצדק בחרב, ט' עריכת המשפט, י' בחלקו השביעי יהיה המשפט לעולם (צ"ג, צ"א י"ב—י"ז). אחר כך באה תוכחה: אוי להם לרשעים מאבדנם לעתיד

לבוא ולצדיקים יש שמחת תקוה (צ"ד-צ"ה). אחר כך בא ספור לידתו של נח והודעתו של חנוך על המבול, שעתיד להיות בימיו של נח (ק"ו-ק"ז). וסיום (ק"ח) על אש הגיהנם המוכנה לנמשות הרשעים ועל הברכות המזומנות לצדיקים.

ה. הספר הוא מידי סופר אחד.

ספר חנוך מידי סופר אחד יצא. על זה מעידה האחדות הן בסגנון והן בלשונות הבודדים המזורים בכל חלקי הספר.

על אחדות הסגנון יש להביא ראיה. למשל, מן המדה שנקט בה לעבור תוך כדי המשך הדיבור מגוף גסתר לגוף מדבר בעדה, כגון א' ב', י"ב א'-ג', ל"ז א'-ב', ע' א'-ג', ע"א ה' צ"ב א' ועוד.

הלשונות הבודדים הדומים, כגון הכתירים והצדיקים (א' א', ל"ח ב' ונ' וד', ל"ט ו', מ"ח א', נ"ח א' וב' ס"א י"ג, ס"ב י"ב וס"ו, ע' ג') וכדומה. מזורים הם בכל הספר וכל קורא ירגיש בהם.

אחדותו של הספר נראית ג"כ מתוך הרעיון האחד היסודי העובר כחוט השני בדרך כלל הספר, והוא: דינם של הרשעים והחוטאים באהרית הימים, היינו כימות המשיח. ברעיון זה קשורים כל הענינים, למן הענין של קלקול מלאכי מרום עם בנות האדם שממנו נתהוותה ההשחתה המרובה בארץ, ועד הרעיונות העיקריים על סדרי העולם ועל הנהגתו בידי רוחות שונים שהם סמל לתופעות הטבע. כל אלו הענינים מוכיחים על יד אחת שהיתה שוקדת על השלמת עיבודו של הספר וסידורו על פי מהלך המחשבה האישית בזמנים שונים להתפתחותה.

אבל הספר לא בכת אחת נכתב, אלא הוא בבחינת קובץ כולל לכתיב הסופר. שאסף לתוכו וסידר - הוא גופו דוקא, וודאי בסדר כרונולוגי - אחת לאחת את יצירותיו שכתב בזמנים שונים. לסיכך אין תמיהה אם לאחר דיוק יפגאז כמה הבדלים בתיאורים או בפרטים אחרים בין חלק אחד לשני. כן ירגיש הקורא שבמקום אחד (ל"ג ד') כותב לו לחנוך אוריאל המלאך, ואילו במקום אחר (ע"ב א') מראה לו אוריאל לחנוך את מכתבי השמים, ועוד מצינו (ע"ד ב', ע"ה ג', ע"ט ב'-ו') שחנוך בעצמו כותב לאחר שהראהו אוריאל את הענינים השונים. או שהוא כותב ספר מיוחד למושלח בנו (ס"ב א'). והוא הדין, למשל, בהפרש שבין תיאור הרוחות בצאתם ממשכנותיהם שבין פרקים ל"ד-ל"ז ובין פרק ע"ו, או שבמקום אחד (י"ח י"ב-ס"ו, כ"א א'-ו') משמע שצבא השמים הם בעלי דעת, וממקום אחר (ע"ב-ס"ב) יוצא שאין בהם דעת, וכיוצא בהן מן הסתירות והחזרות שהן תלויות בכל פעם בהלך הנפש והפנטסיה של הסופר.

ו. האיש וספרו.

הסביבה שהיה האיש נתון בתוכה היתה מחולקת לשני פאנות מתנגדים זה לזה ונלחמים זה בזה בחרף גמש: המחנה האחד היה שומר אמנים ליהדות ולתורתה מורשת אבות, והמחנה השני היה מן העוזבים נחלת אבות והולכים בדרכי הגוים עד הגבול האחרון, עד עבודת אלילים ממש.

למחנה זה של הנסמעים היו שייכים עשירי העם (צ"ד ו'-ז') ואילך, צ"ז ה', צ"ט י"ג), שהיו חיים חיי הוללות ומתמכרים לתענוגים נפרזים בחייהם: הגברים היו מתקשטים בתכשיטי גשים ומתנהגים בדרכי מותרות עד לאין שיעור (צ"ח ב') והיו עובדים עבודה זרה לכל פרסיה ולכל מיני אליליה (צ"ט ז'-ט') ולא היה לבם נושה לשום ענין מן הדברים שביהדות (צ"ט י"ד).

על צדה של כת זו וברשותה היו הרבה מאנשי רוח, נואמים וסופרים, שהיו מבעלי אותה השיטה של הוללות וסמיעה, והם היו סובבים בעם ועושים נפשות לרעיונותיהם ולדרכיהם בלעגם לצד שכנגד, לנאמני היהדות, בטה ובכתב. הם היו לועגים לאותם הצדיקים (שבס' הנוף) ואומרים שלשוא הם מענים את נפשם לבלתי ראות בטובה בחייהם, שהרי סופם של אלו ואלו, של הצדיקים והרשעים, אחד הוא (ק"ב ו' ואילך). והם היו מצליחים הרבה והיה עולה בידם למשוך אל צדם אנשים שעשו את עצמם לאשר לא היו מקודם, — לחסאים, כמו שמעיד בעל ס' הנוף בעצמו (צ"ט ב'). ועוד הוא נאנח במר נפשו: — ידעתי כי החסאים יפתו אנשים לעשות רע לחכמה לבל ימצא לה מקום וכל עצה לא תחסר להם (צ"ד ה').

והמלחמה בין שני המהנות היתה לא לחיים אלא למות, הרשעים היו מתנהגים כצוררי היהודים ממש: הם היו מתרימים את הצדיקים (צ"ה ד'), היו הורגים בשכניהם הצדיקים (צ"ט ס"ו), שורפים אותם (ק' ז'), רודפים את בתיהכנסיות (מ"ו ח'), שלא יהיה להם ליהודים הנאמנים מקום להתפלל (נ"ג ו'), ואף לשלטונות שהיו על צדם של הרשעים (ס"ג ז') היו מלשינים עליהם (צ"ה ז').

ובמערכת הצדיקים, בראש מחנהו, כנראה, היה עומד בעל ס' הנוף, שהיה מקנא לחכמה, כלפי לחכמת התורה והיהדות (צ"ח ג'), שהיא תורת עולם (צ"ט ב'), והיה נלחם נגד האנשים הנפסדים ונגד הרעות הנפסדות.

כל הימים היה מתכוון למלחמה סופית, גדולה ומכריעה, של שסך דמים בלי קץ (צ"ט ו') עד שישפטו נחלים מדמם של הרשעים (ק' א').

בעיקר היה מתמרמר על המלחמה שהיו מנהלים אותם הרשעים בספרות: ממש כאותם האמצעים שבהם אפשר להפיץ את דברי התורה בעולם, בדיו ובנייר, היו מנהלים הם את מלחמת השקר שלהם, מוטב היה להם לאמצעים אלו שלא יהיו ידועים כלל בעולם אם לתכלית זו הם משמשים, ולפיכך גדול הוא ענשו של אותו מלאך מן המלאכים שקלקלו שירד אל הארץ ולימד את בני האדם לכתב כדיו של עמצים ובנייר, שחטאו בהם רבים מן העולם ועד העולם ועד היום הנה (ס"ט ט'), והוא — בעל ס' הנוף — נלחם מלחמת הקידש נגד אותם הספרים הסמאים שהם מלמדים את ההפך מדבריהם של שלומי אמוני ישראל והם משפיעים הרבה, והוא מכיר בהשפעתם והוא צווח במר לבו: — אוי לכם כותבי שקר ודוברי רשע כי יכתבו שקריהם למען ישמעו אליהם אנשים ופועלי רע לשכנם (צ"ח מ"ו).

— ועתה ידעתי את הסוד הזה כי החסאים ישנו הרבה ויסו דברי יושר וידברו דברי רשע וישקרו ויעשו מעשים גדולים ויכתבו ספרים על דבריהם (ק"ד י').
ונראה שאותם הספרים היו נכתבים לועזית דוקא — ודאי יוונית, ואולי גם ארמית — והוא היה כותב רק עברית, אבל מקוה היה לתרגמם תרגום מדויק:

— אכן כאשר יכתבו באמונה את כל-דברי בלשונותיהם, ולא ישנו ולא יחסרו מדברי כי אם יכתבו באמונה את כל אשר העידותי בראשונה עליהם, אז ידעתי סוד אחר כי ספרים ינתנו לצדיקים ולחכמים להיות לשמחה וליושר ולחכמה רבה ולהם ינתנו הספרים והם יאמינו בהם וישמחו עליהם ואז כל הצדיקים אשר למדו בהם את כל דרכי היושר יבאו על שכרם (ק"ד י"א-י"ג).

בטוח היה בהשפעתם של דבריו: מקוה היה שאפילו הרשעים יכירו ויבינום (ק' ו'), יש לשער שהיה רושם לו בכתב ומאסף חומר על מעשיהם של הרשעים, ובאמרו שחטאיהם נכתבים יום יום (צ"ח ח', ק"ד ז') אל כרוניקה של עצמו הוא מתכוון שהיה רושם לו פעם בפעם.

ומאותן הרשימות ומתוך הרוגז התמידי והתסיסה התמידית שבלב יצאו אחר כך היצירות הבודדות שחרון וסידרון לספר בן חמשה חלקים, וכל חלק הקדים לו לדברי חזון שבו מתיחה מענייני הזמן.

הספר נתלה באילן גדול. כמו שהחטא והקלקול שבעולם מוצאו מימי קדם. עוד למן המלאכים שנשתלחו לארץ בראשית הימים והם במקום לתקן קלקלו. כך אף הצדק שלשלת יוחסין קדומה לו: הוא הולך ונמשך מאת הנוך שהיה ראשון לצדיקים ואף הכיר הצדק והרשע ועושיהם לפי מה שגילו לו והראו לו ברשימות שבשמים. ואת הדברים שכתב במקודת מלאכי מרום (פי"א ה') מסר חנוך למתושלח בנו (ע"ו י"ד. ע"ט א', פ"ב א'). גם נח קבל הימנו (ס"ח א'). והוא, הנכד, הכניס לתוך הספר של זקנו אף מזכרונות של עצמו על ענין המכול (ס"ה-ס"ז).

ספר חנוך בן הוא לגנואה ואב לאגדה. רוחם של כתבי הקדש מרהף על הספר: תופעות הטבע כלן ברוח המקרא נאמרו וכל המליצות הציוריות שבמקרא כמשמעותן ניטלו משם: אוצרות הרוח והשלג והגשם והכפור והטל והברקים והרעמים. ואבן הפנה - יסוד הארץ ועמודי השמים - וקשתות וחצים ואשפות שבשמים. - כל אלו לציוריות שבמקרא הם שייכים (השוה ישע' כ"ד י"ח, חבקוק ג' ט', תהי' ו' י"ג, י"ז ח' וס"ז-ס"ו, ל"ז ג', קמ"ג ו' א"י, ו' ד', ט' ו', ל"ח ו' ט' ס' ועוד).

ולעומת הענינים על המלאכים - הגדולים והקטנים - השרים הממונים על האומות ועל תופעות הטבע ועוד. - כל אלו רק רמזים קלים יש להם במקרא וכאן הם מורחבים ומפורטים בהרצאה של שיטה, ואין כאן אלא מעבר אל האגדה שלדורות הבאים.

ז. זמנו של הספר ומקומו.

זמנו של ס' חנוך נקבע מתוך הלך רוחו של הסופר: בחלק הרביעי הוא גומר בתסיסת המרר של החשמונאים. לטלאים צמחו קרנים והוא מאמין שבהן ינגחו את האיבים וינצחו. אבל בשעה שכתב את דבריו אלו עדיין לא היה נצחונם של הצדיקים על הרשעים נצחון שלם: בחלק החמישי עדיין מרחיב הוא הדיבור על מה שעתיד לבוא בקץ הימים. אם כן נגמר הספר לפני מותו של יהודה המקבי (בשנת רל"א לפני חרבן הבית). ואולי עוד קודם טיהורו של הבית על ידי יהודה.

נראה, שהסופר היה יושב וכותב לא בירושלים, שהרי הוא מתגעגע בעיקר על בנין בתי כנסיות, ואילו על בית המקדש אינו מדבר כמעט, ואין בדבריו שום זכר לקרבנות ולעבודת המקדש. רק בחלק האחרון, כשהוא מהרהר על נצחון גמור ועל החזרת השלטון לידי יהודים נאמנים חושב הוא אף על החזרת ירושלים לידים נאמנות ואתה אף בית מקדשה - מרכזה.

ח. השפעתו של הספר על הספרות שלאחריו.

ס' חנוך השפיע הרבה על מהלך המחשבה בישראל ובנוצרים¹⁾ וראשונים היו מסת"יעים בו כבבריסמכא. השפעתו נראית כבר בראשוני הספרים החיצונים: בס' היובלים. צוזאות השבטים, העלאת משה, חזון ברוך הסורי, חזון עזרא. עקבות השפעתה של ספרות חנוך נראית בספרות העברית המאוחרת בכלל²⁾ ובפרט

1) וכבר הקדיש לכך Charles בתרומתו היינגליים לסי' חנוך פרקים מלאים על הסת"יעות וציטטות מס' חנוך הנמצאות לרוב הן בספרים החיצונים והן בספרי הנוצרים.

2) השוה, למשל, דבריו של סטר הקנה (קוריץ הקמ"ד, דף ק"ז א') שכתב, כנראה, בהשפעת ס' חנוך (ע' לעיל בסוף א'): 'וכן אמרו רז"ל ספר היה לו לחנוך, זה הספר הוא הספר שחיה לאדם הראשון לשבח

באותה הספרות המאוחרת המוקדשת להנוך ביחוד³, והם המדרשים הקטנים. כגון ס' היכלות ושיעור קומה ומרכבה רבה וכיוצא בהם. ספרות מאוחרת זו כלה רוויה היא וספוגה היאורים ורעיונות מִשָּׁל ספר חנוך הקדום.

ט. תרגומים חדשים מן הנוסח הכושי.

(א) בעברית:

(1) ספר חנוך אחד מן הספרים הגנוזים נמצא מקרוב בארץ כוש ועתה נעתק מכושית לעברית ונוסף עליו באר יוסף הוא ביאור מספיק וחוקר אל תולדות אגדות רבות בספרי דורות החרבן ובתלמוד ובמדרשים ובכתבי המקובלים וערכם לספרי הקדש מאת יוסף הלוי 1864. Bucaresei.

מהוצאה זו היה בידי רק הגליון הראשון (שהשאיילני כטובו ר' ג"ש ליבוביטש מברוקלין). בן שמונה עמודים. הכוללים שער הספר ושמונה פרקים ראשונים (הסיכסס באותיות מרובעות בניקוד והפירוש באר יוסף בכתב רש"י).

על תרגומו ועל הוצאתו זו – שנדפסו הימנה רק שנים או שלשה גליונות – מספר יוסף הלוי במאמרו⁴, "אלה דברי יוסף הלוי (בהקדמתו לספר חנוך המתרגם מאתו משפת כושית לעברית עם באור נרחב)" דברים אלו:

– הספרים האלה [הוצאת ספר חנוך בכושית ותרגומו בגרמנית מאת א' דילמאן] הגיעו לידי ימי מספר אחרי צאתם לאור, ובהתבונני אליהם [נקשרה נפשי בספר חנוך. ולא שקטתי ולא נחתי עד אשר תרגמתי לעברית את הנוסח הכושי וגם עטרתיו בביאור נרחב לתועלת בני עמנו הדורשים קדמוניותם. אולם תקותי להעלותו על המכבש ולהפיצו בקהל רב עלתה בתוהו. וגם בשנת 1863 [צ"ל 1864] אשר חדשתי בה את הנסיון לגלותו בקרב עם לא יכלתי להדפיס ממנו יותר משנים או שלשה עלים ונלחצתי לשום קץ למגמתי ממחסר הכסף הנדרש להוצאות הדפוס. על כן נשאר כתב ידי טמון וכמוס וכסוי אבק בתוך המגלות אשר בהחתית ארגוני עד היום. אולם מקרוב העירני לבי עליו על פי סבה מעצבת לב ומדיבת נפש אשר יסודתה במצב רב עמנו בעת ההיה הזאת הקרוב מאד למצב אבותינו בעת אשר נכתב בה ספר חנוך. ואחרי התבונני למדי השבתי כי הגלות הספור הזה היום אולי לא יהיה בלי כל תועלת לרבים מאחינו היודעים שפת עברית באשר הם יסודות נאמנים לנחלת אבותם... כל התנחומים אשר נוכל לתת להם לא למותר יהיו. יבא נא כותב ספר חנוך גם הוא בתוך הבאים ויטיף נספי נחומיו ויחליפו כח!

כך כתב הלוי בשנת תרנ"ב בעשותו הכנות לגשת שוב להוצאת תרגומו. אבל

סאריה דעלסא... וכל הסודות [העלמות ומסרו בידו של חנוך ע"י ת"ת (=תפארת) ואלף בפתאות ומסרו בידו וקשר בתרים למאריה דעלסא וקב"ה לקח אותו... ובשעה שמתיוחד הקב"ה עם חנוך מראה לו גנוי עלאת מראה לו אילנא רחוי בתוכו וסרפי דאילנא וענפיו וכולם רואה (ע"ש דף י"ט ב').

(3) על הספרות המאוחרת של חנוך (למן ס' הישר לסדר בראשית ועד ביה"מ של ליינץ ב' ג'ניה, ד' קל"ט ואילן, יעור) ע' ס' מרכבה שלמה, כולל בריחות בהתנאים רבי עקיבא ורבי ישמעאל כה"ג.. יצא לאור פעם ראשונה מעצם כ"י ישנים... ירושלים תרפ"ה, והס' H. Odeberg, 3 Enoch or the Hebrew Book of Enoch (Cambridge, 1928) נפרט מענינים במבוא לספר זה של אחיבינדג הטיקים המוקדשים לרעיונות המקבילים שבין חנוך הכושי וחנוך הסלאבי (המקוצר, שהוציאו Charles-Morfill) ובין חנוך המאוחר (אודיבירג מכנהו בשם חנוך ג').

(4) המליץ לשנת תרנ"ב. גלין קל"ט.

הפעם לא עלה בידו אף להתחיל בהדפסת הספר מחמת שקפץ צעיר בן עשרים והתחרה בו (אף-על-פי שידע על תרגומו של הלוי) והוציא סרי בסר שלו. והוא:
 2) ספר חנוך תרגם משפת הכושית לשפת העברית והוסיף עליו מבוא הערות ובאורים [הכל בגרמנית] אליעזר גולדשמידט. ברלין 1892.
 ב) באנגלית (חוץ מתרגומו של Laurence שנזכר לעיל):

- 1) Charles, The Book of Enoch translated from Dillmann's Ethiopic Text, emended and revised in accordance with hitherto uncollated Ethiopic MSS. and with the Gizeh and other Greek and Latin Fragments, Oxford, 1893.
- 2) . The Book of Enoch... translated from the Editor's ethiopic Text..., Oxford 1912.
- 3) . Book of Enoch (Apokr. and Pseudep. II, 163-281).
- 4) Schodde, The Book of Enoch, Andover, 1882.

ג) בגרמנית:

- Beer (Kautzsch, Apokr. und Pseudep. 1900, II, 236-310).
 Dillmann, Das Buch Henoch, Leipzig, 1853.
 Flemming u. Radermacher, Das Buch Henoch, Leipzig, 1901.

ד) בצרפתית:

- Martin, Le Livre d'Hénoch, Paris, 1906.

התרגום הניתן כאן נעשה מתוך ההוצאה הכושית של צ'ארלס על ידי א' כהנא ויעקב נת פייטלוביץ: הראשון אחראי לעצם התרגום והמבוא וההערות, והשני - לבדיקה מדויקת מלה במלה מתוך הנוסח הכושי.
 החלוקה לפרקים (מאה ושמונה) ולפסוקים נעשית לפי דילמן. שכוון מבלי דעת לחלוקה שקדמה לו באחד הכ"י (מן המאה הי"ח). אם גם בשינויים בגודל הפרקים (אבל בשאר כ"י החלוקה לפרקים ופסוקים מחולפת. כמו שהעיר Laurence בסוף המבוא לתרגומו. וע' Charles במבואו לתרגומו משנת 1912. עמ' XXII).

א' כ'

ספר חנוך א

- א דברי ברכת חנוך אשר ברך את הבחורים ואת הצדיקים אשר יהיו ביום המצוקה כאשר יבחרו בל־הרעים והרשעים:
- ב וישא משלו ויאמר חנוך איש צדיק אשר עניו נסקחו ביד ה' ונתנו ממונה קדש בשמים אשר הראוני המלאכים ומהם שמעתי הכל ומהם בינותי את אשר־ראיתי ולא לדור הזה כי אמ־לדור רחוק אשר יבוא: על הבחורים דברתי ועליהם אשא משלי הקדוש והגדול יצא ממקומו: ואלהי עולם ידרך וארץ על־הר סיני ורח ע־מצבותיו ובעו חילו יוסיע משמים: וסדרו כלם וקעירים וחילו וסדר גדול ורעד יאסומו ע־קצות הארץ: ורעשו הקדים הרמים והנקעות הנשאות תשפלה ונמסו כדונג משני להבה: ונקעה הארץ בקוים וכל אשר־על־הארץ יאבד והנה משפט על־בל: ולצדיקים כלם יעשה שלום ואת־הבחורים ישמר והקדו והנה עליהם והיו כלם לאלהים והיושבי להם ומבשרים יהיו ואור אלהים להם יזרח: ואתא ע־דבבות קדש לעשות משפט בכל ולבקרית את־הרשעים ולהוכיח לכל־בשר על־כל־אשר עשו החוטאים והרשעים ואשר הרשיעו לשניו:
- ב התבוננו אל־כל־המעשים אשר בשמים והם לא ישנו את־דרךיהם והמארות אשר בשמים והם יעלו ויבאו כלם כמשפט

חלק א: ענין המלאכים שקלקלו וחנוך בשמים וסידוריו (א-לו).

א-ה. פתיחה לחלק א: משלו של חנוך על גורלם של הצדיקים והרשעים לעתיד.

- א כל הרעים. ביווני G⁶: בל־הצרים, בחילוף עיין בצדיי (כיוצא בכך משלי כ' כ"ב
- ב בע'). - G⁶ יש תוספת בסוף המסוק: והצדיקים יצילו. - יצחו. היווני מסר: ויחזו (=ויאחו=
- ד אֵאֻוֹן) מחזה קדוש ושמים. - אשר הראוני. המעבר מגוף נסתר לגוף מדבר שכיח בספר זה (השוה י"ב א'-ג', ל"ז א'-ב', ע' א'-ג', ע"א ה', צ"ב א'). - אשר יבא. אני מדבר (G⁶). - ידרך [ארץ]. כך ביווני (השוה מיכה א' ג'). ובכושי: ידרך משם. - על הר סיני. מהמיה, שהרי אין ענין הר סיני אצל יום הדין הגדול, ואולי עיקרו: וְנִצְעַלְה־ר־סִינִי, כלו' ירעיש העולם כבמעמד הר סיני, והיא השוואה שכיחה לגבי משוררים ראשונים. - ואלהי עולם. תרתי משמע: אלהי הנצח ואלהי התבל. - והעירים. על מלאכי מרד אלו - שקלקלו בחטאם עם בנות האדם - הורחב הדיבור בפרק ו' ואילך (רע' חנוך הסלאכי ז'). - ונבקעת... בקיעים. כך ביווני. -

ב איש בעתו ולא יעברו [חק] מערכתם: ראו את-הארץ והתבוננו
 אלה-המעשים הנעשים עליה מראשון ועד-אחרון כי לא ישנה כל-
 ג מעשה האלהים בהראתו: ראו את-הקוץ ואת-החרף כי מלאה
 קל-הארץ מים ועננים וטל ומטר יגוחו עליה:

ג התבוננו וראו את-העצים בלם והם נראים כמו ייבשו וישירו
 את-עליהם וזלתי ארבעה עשר עץ אשר לא ישירו כי אם-יעמדו
 [בעליהם] הישנים ער-בא חדשים מתחיתם שנים וישלשה חדשים:
 ד ושבבתם והתבוננתם אל-ימי הקוץ בהיות השמש ממעל לה
 ולארץ ממולה ואתם תבקשו סבה וצל מלהט השמש והארץ גם-
 היא תחר מלהכ-חרב ואתם לא תוכלו לדרך על-הארץ ועל-
 הסלע מרב חמם:

ה התבוננו בהתבסות העצים ורק עלים ובעשותם פרי ושימי
 לבבכם אל-קלו-אלהו ודעו כי הוא החי לעולם עשה אלה בלם:
 ב ומעשיו לפני שנה ושנה ונבאו וכל-מעשיו מפניו וקנעו ולא ישנו
 ג כי אם-כאשר צנה אלהים פן יעשה פל: וראו איך הנמים
 ד והנהרות יחד יפעלו את-פעלתם: ואתם לא נאמנתם ולא עשיתם
 א-ת-מאות האדון כי אם-ששעתם ותדברו נבחה ודברים קשים
 ה בסיכם השמא על-גדלו קשירלב לא יהי שלום לכם: לכן תקללו
 את-ימיהם ושנות מניכם תבדתנה ושנות הברכתם תרבינה בקללות
 ו עולם ולא יהי לכם חסד: בימים ההם תתנו את-שמכם לקללת
 ז עולם לקל-הצדיקים ובכם יקללו כל-המקללים וכל החוטאים יחד:
 ח ולבחירים יהי אורה ושמחה ושלום והם יירשו ארץ ולכם הרשעים
 ח תהי קללה: ואז תגמן להם לבחירים חכמה והם יחיו בלם ולא
 ט ותטאו-עוד לא בידון ולא בשנה ביהם החכמים ענוים יהיו: ולא
 ט ישובו לששע ולא יאשמו כל-ימי מיתתם ולא ימותו במנוסה וקאף

ג זולתי ארבעה עשר עץ... Geoponica 11^a (מכילא Charles) מוזכרים ייד אילנות
 שהם ירוקים תדיר ואינם משירים עליהם בחורף. - הרסים. בכושי: כרמת. ואעים
 שמלה זו משמשת במקומות אחרים (כגון י"י) לענין שנה. כאן ענינה חרף ממש.
 כנראה מן המסוק הבא הווחח בקיץ. -
 ח-ט שעתם. ἀπέστρεψε. - ולא יאשמו. לא יחסאו. כך ביווני GA—ἀμάρτωσαν. וזמן
 ובכושי: ולא יפשוטו. כלו בעד אשמתם. וידוע שהפעל אשם בעברית טובל ב' המשמעות. -
 כסגסוה וקצף. ביווני: במנסח קצף. -

ומקסר ימיהם ימלאו וארכו ימיהם בשלום ושנות שמחתם תרבינה
באשר עולם ובשלום כל ימי ימיהם:

- ו ויהי כירבבו בני-האדם בימים ההם ובנות נסות ונאות ילדו
 ב להם: וקראו אותן המלאכים בני-השמים ונקדו אותן וידבר איש
 אל-רעהו לכה נבחרה-לנו נשים מבנות האדם ונולידה-לנו בנים:
 ג ויאמר אליהם שמחוני והוא נשיאם וראתי שנתמאנו לעשות את-
 ד הדבר הזה והניתי אני לבדי נושא העון הגדול: ונענהו קלם
 ויאמרו השבע נשבע קלנו והתקשרנו בחרם קלנו בינותינו לבלתי
 ה סור מן-העצה הזאת וכה נעשה את-המעשה הזה: אז נשבעו קלם
 ו וחד ויתקשרו ביניהם בחרם: ויהיו קלם מאתים מלאך ויגדו בימי
 גרד על-ראש הר-חרמון ויקראו להר חרמון כי בו נשבעו
 ו והתרימו ביניהם: ואלה שמות נשיאיהם שמחוני והוא הגדול בהם
 ארבעה קמאל פוקביאל קמיאל קמיאל קמיאל וקמאל בקמיאל

ו-יא. קלקול המלאכים - קלקולם של בני האדם - המלאכים בשמים ממליצים לבני האדם - גור דין
 נחרץ על המלאכים שקלקלו - מלכות המשיח.

- ו פרק זה הוא מדרש אגדה שיסודו כבראשית ו' א'-ד', ואף שם הוא פותח בלשון
 ויהי כיו... - אגדה זו רווחת בספרות המדרשים והקבלה בקשר עם דורו של נח (השנה
 ג י' א'). דור המבול. - שמחוני. בצורה זו הוא מצוי בספרות העברית. ואף (בהילוף
 חייית כעין) בצורת עזא או עוזא (אם כן שמחוי = שמעוני). ובנושית צורתו סמיון או
 סמין (יוסף הלוי מסרו: שמיעון). בזהר (ברא' ל"ו א') נעשו הימנו שני מלאכים:
 ד סמיא עזא ועזאל. - את הדבר הזה. כך ביווני. ובכוש גס כאן: את העצה הזאת. -
 ו כתוב זה נמסר כאן לפי הנוסח היווני G² (בכושי הנוסח: וירדו אל ארץ' והוא ראש
 הר חרמון ויקראו להר חרמון כי בו נשבעו ויתקשרו בחרם ביניהם). וללשון וירדו
 בימי ירד השנה ס' היובלים ד' ס"ו: ירד כי בימיו ירדו מלאכי ה' על הארץ (אבל
 שם - וע' ג"כ שם ה' א' ואילך - ניתן טעם אחר לירידת המלאכים על הארץ). והשוה לקמן
 ז ק"ו י"ג. - ברשימת המלאכים יש כאן רק י"ט שמות, ואחד חסר (אחר טראל). - א ר כ ב ה. - G².
 Ἀραρούφ. הלוי מעתיק (מבלי להודיע טעמו) באותיות עבריות: אַרְרָוּף. G²-Ἀραρούφ.
 גינצברג (Legends V, 153) פותרהו: ארעא תקיף, ואין להכריע. - ר מ א ל. G²-Ἀραρούφ.
 (=ארקיאל). ולקמן (ח' ג') בנוסח זה כשמדובר עליו נאמר: השלישי לימד אותות הארץ,
 אם כן ארקיאל=הסמונה על ארקא (=ארץ, בארמית). וכן העתיקו הלוי: אַרְרָוּף. -
 ח מ י א ל. לפי צ'ארלס: תהמיאל (=ממונה על תהום). G²-Θραμμιάη. והעתיקו הלוי:
 תְרַמְיָאֵל. - ר מ י א ל. אולי: רעמיאל (=ממונה על הרעם). - ד נ י א ל. לפי גינצברג (שם)
 הוא משובש מן ליליאל (=ממונה על לילה). שנוצר בספרי חנוך המאוחרים (ע' למשל,
 ס' חנוך לר' ישמעאל כיג הוצאת אודיבירג ג' י"ט, או בס' מרכבה שלמה י"א
 ב'). - ז כ י א ל. הלוי גורס צחיאל (בכושי: אַזְקָאֵל). ולפי צ'ארלס עיקרו: שַחְקִיאֵל.
 ושניהם לנוסח G² נתכוונו. שנאמר בו (ח' ג') על מלאך זה: השמיני לימד לראות
 בשחקים (ἀερεσκοπία). וגינצברג (שם) משער שעיקרו ויקיאל (שבחנוך המאוחר, שם) =

עזאל ארמלם בטרילאל עניאל זקאל סקססאל סטראל קראל
 יומיאל ארנול: אלה הם שריהם לעשרותיהם:
 ויקחו להם הם וכל־האחרים עמהם גשים ויבחרו להם איש
 אחת אהת ויחלו לבא אליהן וידבקו בהן וילמדון קסמים וכשמים
 ויורון לברת שרשים וצמחים: והן הרו וסלדנה גבורים גדולים
 שלשת אלפי אמה נבהם: אשר אכלו את כל־יניע בני־האדם וכאשר
 לא יכלו עוד בני־האדם לכלבלם: ונהקכו הגבורים נגדם ויאכלו את־
 בני האדם: ויחלו לכתא בעוף ובחיה ובשרץ ובדנה ולאכל איש
 בשר רעהו ולשתות את־דמו: אז האשימה הארץ את־בני־הקסם:
 ועזאל למד את־בני האדם לעשות סרבות ומאכלות ומגנים
 ושריונות ויודיעם את־מחצבות האדמה ומלאכת מחשבתן וצמידים
 ועדיים ומעשה הפוך ולנפות את־נבות העינים וכל־האקנים הנקרות
 וכל־צבאי רקמתים: ויהי רשעה רבה ויגשו זמה ויהיו וישחתו
 בכל־דרכיהם: שמחו למד קשאים וברת שרשים ארמלם הסר

ממונה על הזיקים. - עזאל. בכושי: אזאל (באליף), כדרכו. - ארמרס. לפי G¹ (ח' ג')
 לימד זה (Φαρμαρός, ובנוסח G² Ἀραρώς) להתיר כשמים, ועל סמך זה ניסחהו
 הלוי: צרסראש. - בטרילאל. כך מנקד הלוי: בטרילאל (בסרית שואיה). גינצברג (שם) סבור
 שהוא משובש מן מטריאל (=ממונה על מטר), שבחנוך המאוחר (שם). - עניאל. בכושי.
 כדרכו: אַנְאָל (באליף). - סמפסאל. אולי משובש מן שקשיאל (=ממונה על השמש).
 שבנוסח G¹ לקמן (ח' ג') נאמר עליו: שלימד אותות השמש. והלוי מסרו: שקשיאל. -
 סטראל. הלוי: סרתאל=שרותיאל. - טראל. הלוי: טרילאל. - יומיאל. ממונה על
 היום. ובחנוך המאוחר (שם) שקשיאל שמו. - ארזיל. אין עיקרו רזיאל, משום שמנוסח
 G¹ (ח' ג') נראה שעיקרו פטרילאל (=לימד אותות הירח), וכך מסרהו הלוי. -
 שריהם לעשרותיהם. כך לפי G² (ἀρχαὶ αὐτῶν), ובכושי צורת הסטוק: אלה הם
 נשיאי מאתים המלאכים והאחרים כלם עמהם. -

וידבקו בהן. G¹: ויטמאו בהן. - לברת שרשים וצמחים. לשם כישופים
 בעניי אהבה של אישות. - וצמחים. כך G²: βοτάνας, ונכון. בכושית טובל שם זה
 אף ענין עצים. - גבורים גדולים. בנוסח G¹: ותלדנה להם שלשה מינים (γέννη).
 בראשונה גבורים גדולים והגבורים הולידו נסילים ולנסילים נולדו עליונים
 (Ἐλιούδ). ויגדלו לפי גדלם. כל זה הוא דרש על פי הכתוב בברא' ר' ד': גבורים
 נסילים ואנשי השם. וכבר השתמש בזה הדרוש בעל ס' היובלים (ו' כ'). -

ועזאל. אולי הוא קרוב לעזאל שבויקרא סיו' ח' (ובכש' הוא נכתב שם להריא
 עזואיל). שם זה מצוי אף בקיצור: עזאל (והשוה ביהמ"ד של ילינק ד' קכ"ז: עזאל לא
 חזר בתשובה ועדיין הוא עומד בקלקולו להסית בני אדם לדבר עבירה במיני צבעונין של
 נשים... והוא עזאל שבתורה). שני ענינים שמביאים הסד לעולם לימדם עזואל: עשיית
 כלי זין ועשיית תכשיטין של מתרות. - מחצבות האדמה. (G²) μέταλλα. - שם חז"ל.

קָשָׁיִם בְּרִקְיָאֵל חֲזוֹת בְּכּוֹכְבִּים בּוֹכְבִּיאֵל מַעֲרַכַת הַבּוֹכְבִּים וְתַמְיָאֵל
 ד רְאוֹת בְּכּוֹכְבִּים וְסִרְיָאֵל תְּקוּסַת הַגֶּרֶם: וְהִי בְּאֶשֶׁר נָעַו בְּנֵי הָאָדָם
 וַיִּנְעֲקוּ וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם הַשְּׁמַיָּה:

מ וְאֵן הַשְּׁקִיפֵי מִבְּאֵל וְאִרְיָאֵל וְרִשְׁאֵל וְנִבְרִיאֵל מִשְׁמַיִם וַיִּרְאוּ
 אֶת־הֵרֶם הַרְבֵּי אֲשֶׁר נִשְׁפָּךְ עַל־הָאָרֶץ וְכַל־הַחֲמָם הַנִּעֲשֶׂה עַל־
 ב הָאָרֶץ: וַיִּדְבְּרוּ זֶה אֶל־זֶה הָאָרֶץ נִתְדַרְתָּ יוֹשְׁבֵיהָ צוֹעֲקִים וְקוֹל
 ג צַעֲקָתָם עַד־שַׁעַר הַשְּׁמַיִם: וַעֲתָה אֲלֵיכֶם קְדוֹשֵׁי הַשְּׁמַיִם נַפְשׁוֹת
 ד הָאֲנָשִׁים מִתַּחֲנֻנֹת לֵאמֹר הַגִּישׁוּ מִשְׁשָׁמְנוּ לִפְנֵי עֲלִיּוֹן: וַיֹּאמְרוּ אֶל־
 (רַבּוֹן הָעוֹלָמִים) אֲדוֹן הָאֲדוֹמִים אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים מִלֶּךְ הַמַּלְכִּים כִּסֵּא
 כְּבוֹדְךָ בְּכַל־דְּרוֹת הָעוֹלָמִים וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ וּמְהֻלָּל וּמְבֹרָךְ בְּכָל־
 ה הָעוֹלָם: אַתָּה עֲשִׂיתָ כָּל וְיָקָר כָּל עַל־כָּל וְהַכָּל נָלוּי וְפַתּוּחַ לַעֲיִינֶיךָ
 ו כָּל תִּרְאֶה וְאֵינְךָ דָּבָר וְכָל לְהַשְׁמֵר מִמֶּךָ: אַתָּה רְאִיתָ אֵת אֲשֶׁר־
 עָשָׂה עֲוֹאֵל אֲשֶׁר לָמַד אֶת־כָּל־הַחֲמָם עַל־הָאָרֶץ וַיַּגֵּל מִמִּתְרֵי עוֹלָם
 ז אֲשֶׁר נִעֲשׂוּ בַשְּׁמַיִם (וְאֲשֶׁר לָדַעַת) שְׁאֵסוּ בְּנֵי־אָדָם: וְשִׁמְחוּ אֲשֶׁר־
 ח לֹו נִתְּתָ אֶת־הַכָּח לְמַשַּׁל בְּחִבְרֵי אֲשֶׁר עִמּוֹ: וַיִּלְכוּ וַיִּתְּרוּ אֶל־בְּנוֹת
 הָאָדָם עַל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁבְּבוּ עִמָּהֶן עַם־הַנָּשִׁים וַיִּשְׁמְאוּ וַיַּגִּלוּ לָהֶן כָּל־
 ט הַחֲסָאִים: וְהַנָּשִׁים יָלְדוּ אֶת־הַגִּבּוֹרִים וַתִּמְלֹא כָּל־הָאָרֶץ דָּם וְחַמָּם:
 י וַעֲתָה הִנֵּה נַפְשׁוֹת הַמֵּתִים קָרְאוֹת וְשִׁלְחוֹת פִּתְחוּנֵיהֶן עַד־שַׁעֲרֵי
 הַשְּׁמַיִם וְאִנְחוּמֵיהֶן עָלוּ וְלֹא תוֹכְלֶנָה לְצַאת מִפְּנֵי מַעֲשֵׂי הַחֲמָם
 אֲשֶׁר נִעֲשׂוּ עַל־הָאָרֶץ: וְאַתָּה יָדַע כָּל־דָּבָר בְּסֵרָם יְהִי וְאַתָּה
 יא רְאִיתָ אֶת־הַבְּדָדִים הַהֵם וַתִּשְׂאֵם וְלֹא אָמַרְתָּ לָנוּ דָּבָר לַעֲשׂוֹת לָהֶם
 עַל־אֵלֶּה:

י וְאֵן אָמַר הַעֲלִיּוֹן הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ דָּבָר וַיִּשְׁלַח אֵת אִרְיָאֵל אֶל־
 ב בְּרִלְמָךְ וַיֹּאמֶר אֵלָיו: (לֶךְ אֶל־נַחַם) וְאַמְרַתְּ אֵלָיו בְּשֵׁמִי הַקְּתִירָה

בכּוּשִׁי: אִמּוּרַס. - חֲזוֹת הַכּוֹכְבִּים, ἀστροσκοπία (G⁶). - מַעֲרַכַת הַכּוֹכְבִּים, ἀστρολογία (G⁶). - וְסִרְיָאֵל, כֶּךָ (G⁶): Σερύ(λ), וּבְכּוּשִׁי נִשְׁתַּבַּשׁ: עֲשֵׁרְדָאֵל (וּלְעִיל ו' ד': אַרְזִיל). -
 [רַבּוֹן הָעוֹלָמִים]. בְּכּוּשִׁי: אֲדוֹן הַמַּלְכִּים, וְאֵין לֹוּ כַּאֲן מְקוֹם, מִשׁוּם שֶׁהַתֵּאֵר הוּא
 ח מֶלֶךְ הַמַּלְכִּים, הַבֵּא לְקַמֵּן. - וַיִּשְׁבְּבוּ עִמָּהֶן עַם־הַנָּשִׁים, כֶּךָ הוּא בְּכּוּשִׁי, וְהוּא
 בַּסְּבִיבּוֹן שֶׁל לִשׁוֹן חַכְמַיִם (G⁶ נִמְשַׁךְ הַלִּשׁוֹן עַם־הַנָּשִׁים אֶל־הַפַּעַל שֶׁלֹא חֲרִירִי: וַיִּסְמְאוּ עַם־הַנָּשִׁים). -
 י אִרְיָאֵל, G⁶, כֶּךָ צִ"ל (הַשׁוּה ט' א'). וּבְכּוּשִׁי אֶפְרַיִלְגָר, וְקָרׁוּב לֹוּ G⁶:
 יא Ἰστραήλ, - [לֶךְ אֶל נַחַם]. עַל פִּי G⁶ - G⁶ יוֹתֵר מֵלֵא: תִּלְמַד אֵת הַצִּדִּיק אֵת אֲשֶׁר
 ג עָלָיו לַעֲשׂוֹת [אַחַ] בֶּן לְמֶךָ וְשִׁמְרָה אֵת נַפְשׁוֹ בַּחַיִּים וְנִמְלֵט בַּעוֹלָם וּמִמֶּנּוּ יִצָּעַע נִצָּעַע אֲשֶׁר

ראשה וגלית לו את־הקץ הבא כי כל־הארץ תבסר ומבול יבא
 על־כל־הארץ ומחה את כל־אשר עליה: ועתה תלמדוהו להקלם
 ונשאר נרעו לכל־דורות העולם: ועוד אמר :: אל־דסאל אסר את־
 עזאל נדיו ורגליו והשלקתו אל־החשך ועשית שמת אל־הסרָבָר
 אשר בדודאל והשלקתו שמה: ושמת עליו סלעים קשים וסדים
 וכסיתו בחשך וישב שם עד־עולם וכסית את־שניו לכל־יקרא־האור:
 וקיום הדין הגדול ישלף אל־תוף האש: ורפאת את־הארץ אשר
 השחיתו המלאכים ובשרת רפואת הארץ ב־גרסא לארץ ולא
 יקדרו כל־בני האדם מפני כל־הרזים אשר גלו העירים: ותשחת
 כל־הארץ בלמד־מששי עזאל וקמדת עליו את־כל־החטא: ואל־
 גבראל אמר :: צא לקראת הממונים והמתקבים וילדי הזקה
 והבסדת בני הזקה ובני העירים מתוך האנשים והוצאתם ושלחתם
 איש ברעהו למען ישמידו איש את־רעהו במלחמה כי ארץ ימים
 לא־יהי להם: ולכל־אשר ישאלו ממך אבותיהם לתקונתם כי בנייהם
 יקשכו לעולם וכי כל־איש מהם יתנה עמו מאות שנה אל־תשקע:
 ויאמר :: אל־מיקאל לך ואסרת את־שקסוי ורעיו אשר עמו
 שהתחברו אל־גנשים וישמאו אתן בשמאתן: וכאשר ירצחו כל־
 בנייהם וכאשר יראו בהשמד אהוביהם תאסרם לשבעים דור מתחת
 לגבעות הארץ עד־ייום דינם וכלותם עד־כלות המשפט אשר
 לעולמי עולמים: בנימים ההם יובאו אל־תחמיות האש אל־הצער
 והמאסר והיו בלואים בו לעולם: ואשר יקבע וישמר מהם יאסר
 אתם יחד עד־סוף כל־הדורות: והשמדת את כל־רוחות המאנה
 ואת־בני העירים יען אשר עשו חמס לבני האדם: וכשרת את־
 כל־החמס מעל שני־הארץ וכל־מעשה רע יסוף והופיע נסע הארקה
 והישר והנה מעשה הארקה והישר לברכת עולם ונשעו בשמחה:
 ואז־ימלשו כל־הצדיקים והיו עד־אשר יולידו אלה בניו וכל־ימי
 יח געריהם ושיבתם יכלו בשלום: ובנימים ההם תעבד כל־הארץ

ד יעמד כל דורות העולם. - לעזאל נתבצר מקום פורענות בפני עצמו. - המדבר אשר
 בדודאל. הוא המדבר של בית חדודי (עי' משנה יומא ו' ח'). וכן תי' לויקרא ס"ז
 ח כ"א-כ"ב). ייב מילין מירושלים. - סלעים. הם הסלעים הקשים והחדים שבבית חדודי עד
 טו-סז היום הזה. - נסע הצדקה. ישראל שהם זרע שנורע מאת ה' (ס"ב ח'). - ושיבתם.
 המתרגם הראשון טעה וקרא: ושמחתם ותרגם τα σάββατα αὐτῶν = שבתותיהם. ולא הרגיש

ט בְּצַדִּיקָה וְנִשְׁעָה בְּלֵה עֲצִים וּמִלֵּאָה בְּרִבְּהָ: וְכָל-עֲצֵי הַחֲמֻדָּה יִנְטְעוּ
 עֲלֶיהָ וְהַגִּסְנִים וְהַגִּסְנִים אֲשֶׁר יִשְׁעוּ עֲלֶיהָ יַעֲשׂוּ בֵּן לָרֶב וְכָל-זֶרַע אֲשֶׁר
 יִזְרַע עֲלֶיהָ מִדָּה אֶחָת אֶלֶף תַּעֲשֶׂה וּמִדַּת זַיִתִּים אֶחָת עֲשֶׂרָה בַת
 כ שָׁמֶן תְּכִיל: וְאִתָּה תִּסְבֵּר אֶת-הָאָרֶץ מִכָּל-לַחֵץ וּמִכָּל-חֶקֶם וּמִכָּל-
 חֲטָא וּמִכָּל רָשָׁע וְכָל-הַשְּׂמָאָה הַנּוֹעֶשֶׂה עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁמִיד מִעַל פְּנֵי-
 כא הָאָרֶץ: וְכָל-בְּנֵי הָאָדָם יִהְיוּ צַדִּיקִים וְכָל-הַעַמִּים יִמְלִיכוּ וְיִכְרְבוּ
 אוֹתִי: וְהָאָרֶץ תִּסְבֵּר מִכָּל-רָשָׁע וּמִכָּל-חֲטָא וּמִכָּל-קֶצֶף וּמִכָּל-צֶעַר
 וְלֹא אֲשַׁלַּח עוֹד עֲלֶיהָ לְדוֹר דוֹר וּלְעוֹלָם:

יא וּבַיָּמִים הֵהֵם אֶסְתַּח אוֹצְרוֹת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם לְשִׁלְחָם
 ב אֶל-הָאָרֶץ עַל-מַעֲשֶׂה בְנֵי-הָאָדָם וְעַמִּלָּם: וַיֵּשֶׁר וַשְׁלֹם יִהְיוּ יַחְדָּו
 כְּלַיְמֵי-הָעוֹלָם וְכָל-לְחֻדֹת הָעוֹלָם:

יב לִפְנֵי הַבְּרָרִים הָאֵלֶּה נְעַלְמֵי חֲנוּךְ וְאִישׁ מִבְּנֵי הָאָדָם לֹא-יִזְדַּע
 כ אִימָה נְעַלְמֵי וְאִיו וּמַה-דִּהְיֶה-לּוֹ: וְכָל-מַעֲשָׂיו הָיוּ עִם-הַעִירִים וְנָמְיו
 ג הָיוּ עִם-הַקְּדוֹשִׁים: וְאִנִּי חֲנוּךְ בְּרַבְתִּי אֶת-יְיָ הַגְּדוֹל מִלֵּךְ הָעוֹלָמִים
 ד וְהִנֵּה הַעִירִים קָרְאוּ אֵלַי חֲנוּךְ הַסּוֹסֵר וַיֹּאמְרוּ אֵלַי: חֲנוּךְ אַתָּה סּוֹסֵר
 הַצַּדִּיק לְבָהּ וְהַזְדַּעַת לְעִירֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר עֹבְדוּ שָׁמַי מַעֲלָה אֶת-
 הַמִּקּוֹם הַקְּדוֹשׁ לְעוֹלָם וַיִּשְׂמְאוּ בְנֵי-שָׁמַיִם וַיַּעֲשׂוּ כַּמַּעֲשֶׂה בְנֵי-הָאָדָם
 ה וַיִּקְחֵוּ לָהֶם נָשִׁים הַשְּׂחֵת הַשְּׂחֵתוֹ הַרְבֵּה עַל-הָאָרֶץ: וְלֹא יָהִי לָהֶם
 ו שְׁלֹם וּקְלִימַת חֲטָא: וְתַחַת שְׂמֵחָם בְּבִנְיָתָם בְּרַצַּח אֶהוֹבִיָּהֶם יִרְאוּ
 וְעַל-הַבְּחַר בְּנֵיהֶם וְקוֹנֵנוּ וְהַתְּפִלָּלוּ לְנַצַּח וְרַחֲמִים וְשְׁלֹם לֹא-יִהְיוּ
 לָהֶם:

יג וַיִּלְךְ חֲנוּךְ וַיֹּאמֶר אֶל-עֲזֻוָּאל לֵאמֹר יְיָ שְׁלֹם דִּין קִשָּׁה
 ב יֵצֵא לְאַחֲרָה: וְלֹא תִהְיֶה-לָּהּ חֲנִיגָה וּשְׂאֵלַת וְרַחֲמִים עַל-הַחֲמָם
 ג אֲשֶׁר הוֹרִית וְעַל-כָּל-מַעֲשֵׂי הַרָשָׁע וְהַשָּׂשֵׁעַ וְהַחֲטָא אֲשֶׁר הִרְאִית
 ד לְאֲנָשִׁים: וְאַלְךָ וְאֶדְבַר אֶל-בָּלָם יַחַד וַיִּירְאוּ וַיִּסְתַּר וַרְעַד אֶחְזוּם:

ט שנעוריהם מוכיחים על שיקתם. - ע ש ר ה ב ת . כן להדיא G¹ : βάρους δέμα . -

יב-טו . חנוך מתפלל בעד עזאל וחבריו ושליחותו אליהם להוריעם על סוסם .

יג לפני הדברים האלה . שנאמרו קודם לכן . וכוונתו לנזרה על העיריין

(שבפרק י) . - נעלם . לשון זה (השוה לקמן ע"א א' ויה') הוא כעין הפעל לקח שבברא' ה'

ג כ"ד . - העיריים קראו . המלאכים הממונים בשמים להוציא בנזר-הדין לפועל שלחו את

חנוך להודיע העניין לחבריהם שקלקלו . -

יג ושאלת [רחמים] . בכושי ויווני : ושאלה (ἐρώτησις) סתם . והוספתי מסברא . -

ד וּבְקִשׁוֹ מִמֶּנִּי לְכַתֵּב בְּקִשָּׁה בְּעַרְם בִּירִמְצָאוֹ סְלִיחָה וּלְהַעֲלוֹת אֶת־
 ה בְּקִשְׁתֶּם לִפְנֵי אֲדֹנָי הַשָּׁמַיִם: כִּי מֵעַתָּה לֹא־יִוָּקְלוּ הֵם לְדַבֵּר עִמּוֹ
 וְלֹא לִשְׁאֵת אֶת־עֵינֵיהֶם לְמָרוֹם מִחֲרַסֶּת עֲוֹנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר עָלִיהֶם
 : נְדוּנוֹ: וְאֶכְתֵּב אֶת־וּקְרוֹן בְּקִשְׁתֶּם וְאֶת־הַתְּסֵלָה לְקִשְׁוֹתֵיהֶם
 וּמִעֲשִׂיהֶם לְקַל־אֶחָד עַל־דְּבַר בְּקִשְׁוֹתֵיהֶם לְסְלִיחָה וּלְאֶרֶךְ וְאַפְסוֹם:
 ז וְאֵלֶּךְ וְאַשְׁבַּע עַל מִי־רֵדוֹן בְּאֶרֶץ־דָּוָן אֲשֶׁר מִזְמִין לְמַעַרְב חֲרָמוֹן
 ה וְאֶקְרָא אֶת־וּקְרוֹן בְּקִשְׁתֶּם עַד־אֲשֶׁר נִרְדַּמְתִּי: וְהִנֵּה חֲלוּם בָּא
 אֵלַי וּמְרֹאוֹת נִסְלוּ עָלַי וְאָרָא מְרֹאוֹת קָצָת וַיִּבֹא קוֹל מִצִּוּהָ עָלַי
 ט לְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי מָרוֹם וּלְהַזְהִירָם: וְכֹאֲשֶׁר הִקְיֹצוּתִי בְּאֵתִי אֶלִיָּהֶם
 וְהֵם הָיוּ יוֹשְׁבִים כְּלָם נְאֻסָּסִים יַחַד אֲבָלִים בְּאֲבָלִים אֲשֶׁר בֵּין
 י לְבָנוֹן וְשֹׁנֵי וּפְנֵיהֶם חֲפוּ: וְאַסְפֵּר לָהֶם אֶת־קַל־הַמְּרֹאוֹת אֲשֶׁר
 רָאִיתִי בַשֶּׁנָּה וְאַחַל לְדַבֵּר דְּבָרֵי צְדָק וּלְהַזְהִיר אֶת־עֵיבֵי הַשָּׁמַיִם:
 יד סָפֵר דְּבָרֵי הַצְּדָק וְהַזְּהִירָה לְעֵיבֵי הָעוֹלָם כְּמַצּוֹת הַקְּדוֹשׁ
 ב הַקְּדוֹל בַּמְּרֹאָה הַהוּא: רָאִיתִי בַשֶּׁנָּתִי אֲשֶׁר אָגִיד עִתָּה בְּלִשׁוֹן
 ג בָּשָׂר וּבְרוּחִי אֲשֶׁר נָתַן הַקְּדוֹל שֶׁה לְאֲנָשִׁים לְדַבֵּר וּלְהִבִּין בַּלֵּב:
 נ כֹּאֲשֶׁר בָּרָא וַיִּמַן לְאָדָם כֹּחַ לְהִבִּין דְּבָרֵי חֲכָמָה בֵּן בָּרָא גַם־אוֹתִי
 ד וַיִּתְּדִלִי לְהַזְהִיר אֶת־הָעֵיבֵרִים בְּגַי־הַשָּׁמַיִם: אֲנִי כִתְבֹתִי אֶת־בְּקִשְׁתְּכֶם
 וּבְמִדְּרָאֵי רָאִיתִי כִכָּה פִי בְּקִשְׁתְּכֶם לֹא־תִתְּנֶנּוּ לָכֶם קְלִיָּמִי עוֹלָם
 ה וְכִי דִין נִחְרַץ עָלֵיכֶם וּבְקִשְׁתְּכֶם לֹא־תִתְּנֶנּוּ לָכֶם: וּמֵעַתָּה לֹא־
 ו תַּעֲלוּ לְמָרוֹם עַד־עוֹלָם וּבְאֶרֶץ יִצְחָק הַגּוֹרֵה לְאַסְרְכֶם לְקַל־יָמִי
 ז עוֹלָם: וְלִשְׁנֵי־כֵן תִּרְאוּ בְּהִקְחֵר בְּנִיכֶם הָאֵהוּבִים וְלֹא יְהִי לָכֶם קַל־
 ח דְּבַר בָּהֶם בִּירִשְׁלוֹ לְסַנִּיכֶם בְּחֶרֶב: וּבְקִשְׁתְּכֶם בְּעַרְם לֹא־תִתְּנֶנּוּ
 וְאִף לֹא כְעַדְכֶם גַּם בִּירִתְּכֶם וְתִתְּחַנְנוּ וְתִדְבְּרוּ אֶת־קַל־הַדְּבָרִים
 ט הַנִּמְצָאִים בַּסֶּסֶר אֲשֶׁר כִּתְבֹתִי: וְהַמְּרֹאָה נִרְאָה אֵלַי כִּכָּה הִנֵּה
 בַּמְּרֹאָה עָבִים קְרֹאֲוֵי וְעַרְשָׁל בְּקִשְׁנִי וּמִקְלָהּ הַבּוֹקְבִים וְהַמְּרֹאוֹת
 הַרְיֹצוּתִי וּבְהִילוּתִי וְהַרְוִחוֹת בַּמְּרֹאָה הָעֵיפוּתִי וְשִׁלּוּתִי וַיִּשְׁאֲוֵי אֶל־
 ט הַשָּׁמַיִם: וְאָבֹא עַד־אֲשֶׁר קִרְבֹּתִי אֶל־חֹמֶה בְּנוּיָה אֲבִנִי בְּדִלַח

ז על מי מירדן. אחד מסניפי הירדן. יוספוס קורא לו הירדן הקטן (קדמ' ה' ג' א' ח' ה'
 ט ד'). - באבליים. או באביליק (Abelíyn). עיר באנטילבנון. ולשון נוסל על לשון הוא:
 אבליים באבליים. ובכּוּשִׁי נשחבש: אבִלְסִיָּאל. - וּשְׁנִיר. כינוי לחרפון (רבי ג' ט' שח"ש
 ד' ח'). בכּוּשִׁי: סַסֶּר. -

ומוסקה לשנות אש ויחל להמראה) להסחידני: ואבא אל-תוף
 לשנות האש ואקרב אל-בית גדול והוא בניו אבני בדלח וקירות
 הבית היו קצין מרצפת אבני בדלח ורצפתו היתה בדלח: פשתו
 היתה קצין שבייל הפוכבים והמארות וביניהם היו כרובי-אש
 ושמיים מים: ואש להטת הקיטה את-הקירות ופתחיהם היו
 לבטים אש: ואבא אל-הבית שהוא ויהי חם קאש וקר בקרח
 כל-תענוג חיים לא-היה בתוכו שחר בסני ורעד אחרני: ועד-אני
 מתחלחל ורועד ואפל על-פני וארא מראה: והנה בית שני גדול
 מזה וכל-המסתחים היו סתוחים לפני והוא בניו להבת-אש: ונעלה
 הנה בכל-רוב הדר וקבור וגדל עד לאין-ובלת לתאר לכם את-
 הדרו ואת-גדלו: ורצפתו היתה אש ומפעל לו בקקים ומרוצת
 הפוכבים וכפתו גם-היא אש להטת: ואביט וארא שם בסא רם
 מראהו בבדלח וסביבו פשמש זרה ושם ומראהו כרובים: ומסתח
 לבסא יצאו נהרות-אש להטת עד לאין-ובלת להביט: והקבור
 הגדול ישב עליו ומעילו הנהיר משמש והלבין מקל-שלג: כל-
 מלאך לא-יכל לבא ולא יכל לראות את-פני הקבור וההדר
 וכל-בשר לא-יכל לראותו: האש הלהטת היתה מסביב לו ואש
 גדולה עמדה לפניו ואיש מסביב לא-יכל לקרב אליו רבי רבבות
 עמדו לפניו ולא הנה לו חסוך בכל-יועץ: וקדושי הקדושים
 הקרובים אליו לא-התרמקו בלולה ולא הלכו מפניו: ועד-אז
 היותי נפל על-פני רעד ויקראני יי בסיו ויאמר אלי קרב הנה
 חנוך ואל-קול קדשי: ונאמר הקדושים נגש אלי ויעוררני ושמידני
 ויקריבני אל-הסתח ואני הורדתי סני למטה:
 ונען ויאמר אלי ואני שמעתי את-קולו אל-תקרא חנוך איש
 צדיק ומוסר צדק קרב הנה ושמע קולי: לך והגדת אל-עירי
 השמים אשר שלחוך לבקש בעדם עליכם לבקש בעד אנשים ולא
 אנשים בעדכם: למה עזבתם את-השמים העליונים והקדושים
 מעולם ותשקבו עם-נשים ותטמאו עם-בנות האדם ותקחו לכם
 נשים ותעשו כבני הארץ ותולידו בנים גבורים: ואתם קדושי-
 רוח החיים חני נצח ותטמאו בנשים ותולידו בדם-הבשר ובדם-

אדם מקדמם ומעשו קשר נדם קמעשי אלה המתים והאברים:
ה על-כן נתתי להם גשים לעבר אותן ולהוליד בנים על-ידן לכל
ו יצחק [נרעם] על-הארץ: ואתם מקדם היותם בני-ידות חיים חני נצח
ז וקני אל-מות לכל-ידות העולם: ועל-כן לא יעדתי להם גשים כי
ח כבני-ידות בשמים משקנם בשמים: ועתה הגבורים אשר נולדו
ט מרות ובקשר רוחות רעות יקראו על-הארץ ועל-הארץ יהי משקנם:
י רוחות רעות יצאו מגיומיהם כי ומאנשים נולדו ומעירין קרישין
י תחלתם ושרשם הראשון ורוחות רעות יקראו: ורוחות השמים
יא בשמים משקנם יהי ורוחות הארץ אשר נולדו על-הארץ משקנם
על-הארץ יהי: ורוחות הגבורים [מענים] קרבאים משחיתים
יב מתנפלים עושים רעות ומעשי הרם על-הארץ ועושים עמל הם
לא יאכלו אבל ופי אס-ירעבו ויבאוי כשלו: והרוחות
ההן תתנשאנה על-בני האדם ועל-הנשים כר-על-כן מהם יצאו:

טז מימי ההרג וההרס ומות-הגבורים בשקר-רוחות בצאתן מנששות
קשרן ששחתנה בלי משפט כן פשחתנה ער-יום האחרית הדין
הגדול אשר-בו יקלה העולם הגדול עס-העירים והרשעים קלם
ז וקלו: ועתה העירים אשר שלחוה לבקש בעדם אשר היו לפני
ז כן בשמים ותאמר להם: אתם היותם בשמים אבל הרזים קלם
לא-ינגלו עוד אליכם [ורק] אחרים הודעתני להם ואלה בקשיר
ד לבכם הודעתם לנשים וברזים אלה נשים ואנשים יעשו רעות על-
הארץ: ואמרת אליהם אין שלום לכם:

יז וישאוני [ונביאוני] אל-מקום אחר אשר הנמצאים שם הם
ב כאשר להקטת ובחשכם והושיעו כאנשים: [ונביאוני] אל-מקום סוסה
ג ואל-הר אשר קצה ראשו מגיע השממה: וארא מקום המארות
והרעם ובקצה העמק אשר שם קשת-אש וחצים ואשפתם והרבי-
ד אש והבדקים קלם: ויקחוני אל-המים החיים ואל-אש המערב

טו ט"א [מאנשים]. כך י"ג. ובכושי: מעליונים. - [מענים]. כך מגיה צ'ארלס. ובכושי
ענגים. ואין לו מובן. - [כי אם ירעבו]. כך G². - ירעבו ויצמאו. כלו תמיד
וזללים הם וסובאים. -

יז-לו. הלוכו של חנוך בארץ ובשאל.
א) יז-יט. ההלוך הראשון.

יז א-ב [ויביאוני]. כך G². - אל-מקום סוסה. השוה איוב ל"ז ט' מן-החדר תבוא

ה המקבילת קליבוא השמש: ואבא אל-נהראש וקאש תמשך-בו
 ו כמים וזרמת אליהם הגדול לצד מערב: ראיתי את-הנהרות
 הגדולים ואבא אליהם-שך הגדול ואלף אל-מקום אשר קליבשך
 ו-ח לא גיע: ראיתי הרי חשך שלחנה ורחבי-מים שלתהם: וארא
 סר-כל-נהרות הארץ וסירתהם:
 יח ראיתי אוצרות קליהרות וארא איך הוא קשט קהם את-
 ב קליהבריאה ומופדי הארץ: וארא אבן סנת הארץ וארא את-
 ג ארבע הרוחות אשר תשאנה את הארץ ואת רקיע השמים: וארא
 את-הרוחות אשר תקושנה את-כפת השמים ותמנותן בין שמים
 ד וארץ הן עמודי השמים: ראיתי את-הרוחות הפוכבות את-השמים
 ה והן מעריבות את-תקופת השמש וכל-הפוכבים: ראיתי את-רוחות
 הארץ הנשאות את-העננים ראיתי את-גת-יבות המלאכים ראיתי
 ו בקצה הארץ את-רקיע השמים ממעל: ואעבר דרומה וארא מקום
 ז הבשר יומם ולילה ושם שבע גבעות אבנים נהרות שלש לצד
 ח מנח ושלש לצד דרום: ומן האבנים הצבעוניות האלה אשר לצד
 ח מנח אחת שנינה ואחת ישפה ואשר לצד דרום אבן אדם: ואשר
 ט בתוך הניצה ער-השמים ככסא אבן סוף ומראשות הכסא הנה
 ט-י ספיר: ואש להטת ראיתי בקל-הגבעות: וראיתי שם מקום מעבר
 יא ארץ הגדולה שם נקוו המים: וארא תהם עמקה ועמודיה אשר
 יב שמים ובתוכם ראיתי עמודי אש יורדת והם לאין ערוך לגבה
 וקלמק: ומעבר תהם הריא ראיתי מקום אין רקיע השמים ממעל
 יג לו ולא קרקע מופדה מלמטה-לו לא היו מים עליו ולא עוף כי
 יד אס-מקום-שקמה ונורא הנה: ראיתי שם שבעה כוכבים קהרים
 גדולים בצרים: ובהקרי אותם אמר המלאך המקום הנה הוא קצה
 השמים והארץ והוא בית-אסורים לבוכבים ולגבאות השמים:
 טו והבוכבים המתגללים באש הם אשר עברו מצות יי בתחלת
 טז עלותם כי לא-ראו בעתם: ויקצה עליהם ונאפרם ולעשרת אלפי
 שנה ער-הקין אשר תתם טפאתם:

י סופה. - הרי חשך. השה ירמי י"ב ט"ז הרי נשף. -
 יח-יט ישמה. כך מתקן Ch. - נקוו המים. נ"א: קלו השמים. - (לעשרת אלפי
 שנה). כך G. ובכופי: בשנה הסתומה. אבל השה כ"א ו'.

יט ואוריאל אָמר אלי פֿה יעמדו המלאכים שהתחברו עם-נשים ורוחותיהם לבשו צורות הרבה ותטמאנה את-האנשים ותתעצנה לנבם לשדים קלאלהים (נפה יעמדו) עריוֹם הדין הגדול שבו ידונו ער-בלותם: ונשיהם של המלאכים אשר תעו באנשי שלומן תקנינה: ואנכי חנוך לבדי ראיתי את-המראה קצת-כל ואיש לא-יראה באשר ראיתי אני:

כ ואלה שמות המלאכים הקדושים השוקרים: אוריאל אחד המלאכים הקדושים אשר על-תבל ועל-שואל: רסאל אחד המלאכים הקדושים אשר על-רוחות האנשים: רעואל אחד המלאכים הקדושים הלוקח נקם מעולם המאורות: מיכאל אחד המלאכים הקדושים להמלצה אשר הקטר על-הטובים באנשים ועל-הרעים: שךקאל אחד המלאכים הקדושים אשר על-הרוחות החסאות בקשש: גבריאל אחד המלאכים הקדושים אשר על נך עדן ועל המנינים ועל הקרובים: ורמיאל אחד המלאכים הקדושים אשר שקמו אלהים על-המתקוקמים):

יט ורוחותיהם לבשו צורות הרבה. בכושי: ורוחותיהם הרבה מראות (ל)מכונותיהם. - לזבח לשדים. הוה דבי ליב ייו. תהלים קיז ליו. ברוך ד' ז'. - זנשיהם של המלאכים אשר תעו. מן ג² נראה בנין זה של לשון חכמים: *ai yunaikes autōn tōn parabātōn āγγέλων* = ונשיהם של המלאכים החוטאים. - כאנשי שלום. כך בכושי. אבל ג²: *eis serēvas* (=לסירינות). וקשה להכריע מי טעה. אולי היווני שקרא כך במקום *ōs elqetaiai* (ועל סירינות ע' חוון ברוך הסורי י' ה'). -

כ. שמוח שבעת המלאכים הראשים ותפקידיהם.

ב ועל שואל. כך ג¹, ג²: *Tartrōus*. ובכושי רעד (=τρωμου). ואינו. - על תפקידו של אוריאל ע' סרק יט. וכן כ"א ה' וט'. כיו ב', ליג ג'-ד'. ועל השנחתו בתבל ע"ב ואילך. חוון עזרא ד' א. - רסאל. ע' י' ד' וז'. כיב ג' וז'. אבל ליב ו' הוא עושה מלאכתו של גבריאל (לקמן בסיו). - רעואל = עושה רצונו של אל. - המאורות. כן ג^{1,2}. בכושי: ומן המאורות. - להמלצה. בכושי: סני. זהו תפקידו של מיכאל שהוא שומרם ומליצם של ישראל (למן דניאל י' יג וכ"א. י"ב א') (ואילך). - ועל העם. כן בכושי. ומשובש נוסח ג^{1,2}: *ἐὰν τῷ χάφ* (=על התהו ובהו). במקום *ε. τ. λαφ*. - שרקאל. ג^{1,2}: *Σαρούλ* (=שריאל). - והתנינים. בכושי: אציפת. - פסוק זה הוא על פי ג² ועיקרו כפרשה זו. כמו שנראה מן התוספת בנוסחאות ג^{1,2}: שמות המלאכים הראשים שבעה (*ἐπτά*). - רמיאל. ע' עליו חוון ברוך הסורי ג' ב'. חוון עזרא ד' ליו ועוד. -

כא ב ואַעֲבֹר אֶל־אֲשֶׁר שָׁם בְּהוֹ: וְאָרָא שָׁם מַעֲשֵׂה נִוְרָא נִם שְׁמַיִם
 ג מִמַּעַל נִם אֶרֶץ מוֹסְדָה לֹא רָאִיתִי כִּי אִם־מְקוֹם בְּהוֹ וְנוֹרָא: וְשָׁם
 ד רָאִיתִי שְׂבָעָה כּוֹכְבֵי שְׁמַיִם קְשׁוּדִים יַחְדָּו מִלְמַעְלָה כְּהָרִים גְּדוֹלִים
 ה וּבַעֲרִים בָּאֵשׁ: וְאָמַר מָה תִּשְׂאֲתֶם כִּי נִאֲסְרוּ וְעַל מָה הִשְׁלַכְנוּ הַנְּהָ:
 ו וַיֹּאמֶר אוּרִיָּאל אַחַד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר אֵתִי לְנַחֲוִיתִי וַיֹּאמֶר
 ז חֲנוּךְ לָמָּה תִּשְׂאֵל וְלָמָּה תִּתְקַר וְתִדְרֹשׁ: אֵלֶּה הֵם מִן־הַכּוֹכְבִּים
 ח אֲשֶׁר עָבְרוּ מִצְנוֹת יְיָ וְהֵם אֲסוּרִים מִה עַד־אֲשֶׁר יִבְלוּ עֲשֶׂרֶת אֱלֹשֵׁי
 ט שָׁנָה שְׁנֵעֲבָרוּ מִסְפָּר יְמֵי תִּשְׂאֲתֶם: וּמִשָּׁם הִלְבִּיתִי אֶל־מְקוֹם אַחַר
 י אֲשֶׁר הִנֵּה נִוְרָא מִזֶּה וְאָרָא דְכָר נִוְרָא אִשׁ גְּדוֹלָה שָׁם בַּעֲרַת
 וְלִהְשֵׁת וְהַמְקוֹם שָׁם בְּקוּעַ עַד־תִּבְלִית תְּהִים וְהוּא מְלֵא עַמְּוִד־אִשׁ
 זָדוּלִים מוֹנְדִים וְלֹא יִבְלִיתִי לְהִשְׁקוּף עַל־דְּהַבּוֹ וְעַל־זָדְלוֹ וְלֹא
 ח יִבְלִיתִי לְשַׁעַר אֶת־הַקְּפּוֹ: וְאָמַר מִה־נִּוְרָא הַמְקוֹם הַזֶּה וּמָה אֵיִם
 ט לְהַבִּישׁ אֵלָיו: וַנִּעֲנֵי אוּרִיָּאל אַחַד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר אֵתִי
 י וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲנוּךְ לָמָּה תִּוְרָא כְּכָה וְתִרְשָׁד וְאַעֲזוּ מִשְׁנֵי הַמְקוֹם הַנִּוְרָא
 וּמִשְׁנֵי מִרְאָה הַצֵּעֵר הַזֶּה: וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמְקוֹם הַזֶּה הוּא בֵּית
 אֲסוּרִים לְמַלְאָכִים וּפֹה יִהְיוּ אֲסוּרִים לְעוֹלָם:

כב וּמִשָּׁם הִלְבִּיתִי אֶל־מְקוֹם אַחַר וְנִרְאֵנִי בְּמַעֲרָב הַר גְּדוֹל וְאָרְךְ
 ג וְסֹלֶעַ קָשָׁה: וְאֶרְבָּעָה מְקוֹמוֹת יָסִים וּבְתוֹכָם עֵמֶק וְרִחַב וְחֶלֶק
 ד מְאֹד בְּגִלְגֵּל חֶלֶק וְעֵמֶק וְחֹשֶׁךְ לְהַבִּישׁ שָׁמָּה: וַנִּעֲזוּ רַפְּאֵל אַחַד
 ה הַמַּלְאָכִים הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר אֵתִי וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמְקוֹמוֹת הַיָּסִים הָאֵלֶּה
 וְהַמְקוֹמוֹת הַחִלּוּלִים הָאֵלֶּה לְמַעַן יִבְאוּ בָהֶם הַרוּחֹת לְנַפְשׁוֹת
 ז הַמֵּתִים וְיִבְרָאוּ מִה שְׂכָל־נַפְשׁוֹת בְּנֵי הָאָדָם וְאִסְפוּ הַנְּהָ: וְהַמְקוֹמוֹת
 ח הָאֵלֶּה נַעֲשׂוּ לְהוֹשִׁיב אוֹתָם עַד־יוֹם דִּינָם וְעַד [בא] עֲתָם עַד־[בא]
 ט הַדִּין הַגְּדוֹל עֲלֵיהֶם: רָאִיתִי אֶת־רוּחֹת בְּנֵי־הָאָדָם שְׁמַתּוֹ וְקוֹלָן

G ט-כ: הַחֲלוּךְ הַשְּׁנִי.

כא-כב. מְקוֹם בֵּית הָאֲסוּרִים לְמַלְאָכִים (=כּוֹכְבִּים).

כא בַּהוּ. כֵּן G⁵: 1.2 ἀκατασκεύαστο והוא תרגום הע' לבהו ברא' א' ב'. ובכּוּשִׁי:
 אֲשֶׁר שָׁם לֹא נַעֲשֶׂה דְבַר. —
 כב ג וּאֶרְבָּעָה מְקוֹמוֹת. שְׁנַיִם לְצַדִּיקִים (בַּפִּיָּה-ט') וּשְׁנַיִם לְרַשָּׁעִים (בַּפִּיָּה-י"ג). —
 יָסִים. בְּנוֹסַח G⁵: חֶלְקִים. אוּלֵי καλοὶ καὶ σοφοὶ בְּחֶלְקֵי וְנַחֲלֵף לוֹ לְכוּשִׁי. — צוּרַת הַכְּתוּב
 בְּנוֹסַח G⁵: וְאַרְבַּעַת מְקוֹמוֹת שֵׁם חִלּוּלִים וְעֵמֶק לָהֶם וְחֶלְקִים מְאֹד שְׁלוֹשָׁה מֵהֶם חֲשָׁכִים
 וְאַחַד מְאִיר וּמַעֲזִין מִיָּם בְּתוֹכּוֹ וְאִפְרָה מִה־חֶלְקִים הַמְקוֹמוֹת הַחִלּוּלִים הָאֵלֶּה וְעֵמֶק וְחֹשֶׁךְ
 לְרֵאוֹת. — צוּרַתָּם שֶׁל שְׁנֵי פְּסוּקִים אֵלּוּ בְּנוֹסַח G⁵: רָאִיתִי [רוּחַ] אָדָם מִתְּמַאוּנָן וְקוֹלוֹ

ו הנה מגיע עד לשמים והוא קול נקאים : ואשאל את־דסאל
המלאך אשר אתי ואמר אליו למי הרוח הזאת ולמי הקול המגיע
ז ומתאונן : ונענני לאמר היא הרוח הבאה מאת הקל אשר ברנו
ח קון אחיו והוא מתאונן עליו עד־שנסוף ורעו מעל שני הארץ ורעו
ט וקחד מתוך רע אנשים : ואשאל על־זה ועל־כל־מקומות הרין
ס מדוע נבדלו האחד מן־השני : ונענני ויאמר אלי שלשה אלה נעשו
י למען תבדלנה נפשות המתים ולהקריד נפשות הצדיקים אשר בו
י' מענן מים מאירים להן : וכן נעשה לרשעים במותם ובהקברם
יא בארץ ורין לא־נעשה בהם בתייהם : פה תבדלנה נפשותיהם
בשני הגדול הנה עד־יום הרין הגדול והמצוקה והענוי לאלה
אשר יקללו עד־עולם ויגמול לנפשותיהם פה יאסרם לעולם :
יב ולהקריד את־הנפשות המתאוננות אשר ראו את־השמן בשנהרנו
יג בימי החטאים : כן נעשה לנפשות האנשים אשר לא היו צדיקים
יד כי אם אשר היו חוטאים גמורים [אל־פושעים כמוהם התחברו
אבל נפשותיהם לא־תהרננה ביום הרין ולא תוקמנה מזה : אז
ברבתי לאדון הקבור ואמר ברוך אדני אדני־הצדק המושל
עד־עולם :

כג מנה הלבתי אל־מקום אחר מערבה לקצות הארץ : וארא אש
כ בערת הורמת בלי־הקנות ולא עמדה במרוצתה יומם ולילה כי אם
ג-ד תמיד ותרוץ : ואשאל לאמר מדוע לא תנוח : ונענני רעואל אחר
המלאכים הקדושים אשר אתי ויאמר אלי מרוצת האש הזאת אשר
ראית היא אש המערב הדלקת אסרי כל־מארות השמים :
כד ומנה הלבתי אל־מקום אחר בארץ ונראני הרי־אש הבצרים
ב יומם ולילה : ואלך לעברו וארא שבעה הרים נהדרים וקלם

היה מגיע עד לשמים והוא מתאונן. ואשאל את־דסאל המלאך אשר היה אתי ואמר
ח אליו הרוח הזאת המתאוננת למי היא למי הקול המגיע ומתאונן עד־השמים. - על זה.
ט : המקומות החלולים כלם. - לאדון הכבוד. השנה התאר מלך הכבוד בתהלי כד.

כג. האש המערבית הדולקת אחרי מאורות השמים.

ד הדולקת. נראה שכך היה במקור העברי. בנוסח G ניתנה המשמעות הנכונה
כאן : ἐκδιῶλον = הירודפת. אבל בכושי נמסר בלשון שריפה. ואפשר להסיק מכאן שלפני
הכושי היה תרגום יווני אחר. -

שונים זה מזה והאבנים נהדרות ונפות וקלן נהדרות במראה נקבד
 וסנייהן נסים שלשה לפאת מנחה ומתקנים זה עליוה ושלשה לפאת
 דרום זה עליוה וניאיות עמקים עקומים ולא קרב זה אליוה:
 ונהר השביעי בתוך אלה בנהבם נמשלו לכסא מלוקה (נהם)
 מקסים צדי-בשם: וביניהם עץ אשר לא-תריחתי עוד ריח קריחו
 ולא הנה-עוד אחר בהם כמהו ולא היו אחרים כמהו ויהי ריחו
 טוב מקל-ריח ועלהו וסרחו ועצו לא יכלו לעולם וסריו נסה
 וסריו דומה לממר: ואמר מה-נסה העץ הזה ומה-טוב מראהו
 ועלהו נאה וסרחו עדין מאד למראה: וישן מיכאל אחד המלאכים
 הקדושים והנקבדים אשר אתי והוא עליהם:

כה ויאמר אלי חנוך למה זה תשאלי עלי-רית העץ הזה ולמה
 תשאל ותפצר לדעת: ואענהו לאמר אני חנוך רצוני לדעת הכל
 ועל הכל וברצוני לדעתו על-העץ הזה: וישן לאמר הנה הנבה
 הזה אשר ראית אשר ראשו בכסא אלהים הוא כסאו אשר ישב
 עליו הקדוש והגדול ארון הכבוד מלך העולם בדרתו לסקר את-
 הארץ בתקד: ועך-הבשם הזה לא-יכול לגשת בו כל-בשר בלי
 רשות עדי-יום הדין הגדול אשר ישרע והביא וכלו עד-
 תכליתו לעולם ואן יגמן לצדיקים ועניים: מסריו יתנוו חיים
 לבחירים וצמונה אל-מקום קדוש אל-עבר בית יי מלך העולם
 ישתל: אן יגילו בשמחה וישלחו בקדש וריחו יבא בעצמותיהם
 והאריכו ימים על-הארץ כאשר היו אבותיה ובימייהם לא-יגע בהם
 כל-יגון ומסלה ותלאה ונגע: ואברך את-אלהי הכבוד מלך העולם
 אשר הבין כאלה לאנשים צדיקים וברא כאלה ואמר להם להם:
 כו ואלך משם אל-טבור הארץ ונרא מקום מברך נטוע ובו
 ב עצים ודליות קומות וצצות מתוך עק-ברות: ושם ראיתי הר-

כד-כה. שכעת ההרים שבצפונית-מערבית ועץ החיים.

כד ב בארץ. בארץ המערב. ביתר דיוק: לצפונית-מערבית הלך. - והאבנים. אותם
 ג הרים כעין סלעים של אבנים יקרות היו. - שלשת ההרים כנגד השלשה הם כמשענות
 ד לכסא והתיכוני הוא כעין עצם הכסא. - ולא היו אחרים. כלו מחוץ לאותם עצר
 בשם גיכ לא היה כאילן זה. -

כו. ירושלים והריה ועמקיה ונחליה.

טבור הארץ. ירושלים היא טבור הארץ. - עץ כרות. כוונתו כרות לגזרים,

- ג קדוש ומתחת לקר לצד מנרה מים והנחל לצד דרום: וארא לצד מנרה הר אסד נבזה מזה וביניהם גיא עמק ולא רחב גסדבו מים
- ד נוזלים לעבר החר: ולמערב משם הר אחר ששל מזה ולא נבזה וגיא מתחתיו ביניהם וגיא אחר קמק ויבש לצד שלשת הקצוות: והלנהיאות עמקים ולא רחבים משלע קשה ועצים אינם גסועים עליהם: ותמהתי עלהסלעים ותמהתי עלהניאות תמה היותי מאד:
- ו ואמר למה הארץ המברכת הזאת המלאה קלה עצים והניא במקלל הנה בתוך: וישן אוריאל אחר המלאכים הקדושים אשר אתי ויאמר הניא המקלל הנה הוא למקללים לעולם פה נאספו יחד כללהמכשאים בששתיהם דברר-בלע נגד יי ועל-קבורו ודברו קשות פה נאספו יחדו ופה מקום דינם: באחרית הימים והנה להם מסוה דיןצדק בשני הצדדיקים לעולם כללהימים ההם וקרבו המרחמים לארון הקבור מלך העולם: בימי דינם יקרבהו על הרמנים אשר חלק להם: אזברכתי לארון הקבור ואדבר אליו ואומר נדלו בגאה:
- כח ומה הלכתי לצד מנרה בין הרי המדבר וארא כקר והואו
- כג-ג שוממה: מלאה עצים ווקעים וימים זרמים ממרום: גרם נראה קשטת כביר לצד צפון ולצד מערב מעלה מים ושל מהם:
- כט ומשם הלכתי אלמקום אחר במדבר ואקרב לצד מנרה החר
- ג הנה: ושם ראיתי עציררים המלאים בים לבונה גמר והעצים דומים לעץ שקר:
- ל ומפעל להם עליהר המנרה לא רחוק ראיתי מקום אחר

וירמו אל בית ישראל שהם קרועים ביניהם לכמה קרעים של מפלגות (השוה כיו א').
 כג-ג הר קדוש. הר ציון. - והנחל. הוא השילוח. - הר אחר. הר היותים. - גיא עמק. עמק יהושפט. - מים נוזלים. נחל קדרון. - הר אחר. לסי דאלמאן (Jerusalem u. sein Gelände, 186) הוא ההר הנקרא בטי הערביים ג'בל אבו תור (ועיש 147).
 גיא מתחתיו. גיא בןהנום. -

כז. תשישו של הגיא המקולל.
 כז ג הגיא. היווני מסר דרך טראנסקריפציה ומלה יוונית כאחת: ה'ך. -
 כח-לג. המסך הילוכו לצד מזרח.
 כח ג וזרעים. כוונתו לפרי העצים. -
 כט ג עציררים. כך מגיה Ch במקום κλειστος δένδρα (=עצי דין) שבכושי ונוסח G².
 המלאים. כך בכושי (=πλέοντα). אבל G²: πνεύματα = הנותנים. ונכון. - שקד. כך G².

ב נָא מֵלֹא מִיּוֹם אֲשֶׁר לֹא נִחַרְבוּ: וְאָרָא עַץ יָסָה וְהוּא דָמָה לְעֵצֵי
 ג רִיחַ כְּעֵץ שָׁרָף: וְלִסְמַת הַנְּאֻיֹת הָאֵלֶּה רְאִיתִי כְּנִמְזֻקֵּשֶׁם וְאֲחֵרֵי
 אֵלֶּה כְּרִבְתֵי אֶל־הַמְּוֹרָח:
 לֹא וְאָרָא הָרִים אֲחֵרִים וּבִינֵיהֶם עֲצִים וּמֵהֶם נִלַּל קֶסֶן וְקֶשֶׁר
 ב הִנְקֵרָא אָרִי וְחִלְבְּנָה: וּמַעֲבָר לְהָרִים הָאֵלֶּה רְאִיתִי הֵר אֲחֵר לְמִנְחַח
 קִצּוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁם עֲצֵי־אֲהֵלִים וְכֹל־הַעֲצִים הָיוּ מִלֵּאִים שְׁקָרִים
 ג קָשִׁים: וְכֹאֲשֶׁר יָקַח אִישׁ מִן־הַסָּרִי הַזֶּה יִיטַב־לוֹ מִכָּל־בָּשָׂם:
 לֹא וְאֲחֵרֵי הַבְּשָׂמִים הָאֵלֶּה כֹּאֲשֶׁר הִשְׁקֵסְתִּי אֶל־הַצָּחוֹן מַעַל לְהָרִים
 וְאָרָא שִׁבְעָה הָרִים מִלֵּאִים נֶרְדַּךְ נִבְחָר וְעֲצֵי־בָשֶׂם וְקִנְמוֹן וְסַלְסֵל:
 ג וּמִשָּׁם הִלְבַּתִּי מַעַל רְאִישֵׁי כָּל־הַהָרִים הָאֵלֶּה הִרְסַק הִרְסַת מִנְחַח
 הָאָרֶץ וְאֲעֹבֵר עַל־יַם־סוּף וְאֵהִי הִרְסַק מִמֶּנּוּ וְאֲעֹבֵר מַעַל הַמִּלְאָךְ
 ג וְיִסְיֹאֵל: וְאָבֹא אֶל־גִּוְרֵהַצֶּדֶק וְאָרָא מֵאֲחֵרֵי הַעֲצִים הָאֵלֶּה עֲצִים
 גְּדוֹלִים צְמַחִים שָׁם וְרִיחָם טוֹב יָסִים מְאֹד וְיִקְרִים וְעַץ הַדַּעַת אֲשֶׁר
 ד מִמֶּנּוּ יֹאבְלוּ וְנָדְעוּ דַעַת רַבָּה: וְהַעֵץ הַהוּא דָמָה כְּנִקְהוּ לְאִשׁוּחַ
 וְעֵלְיוֹ דוֹמִים לְעֵלֵי חֲרוֹב וְסָרְיוֹ לְאִשְׁבָּלוֹת גִּסָן יָסָה מְאֹד וְרִיחַ
 ה הַעֵץ נִוְרַח לְמַדְחֹק: וְאָמַר מַה־יָּסָה הַעֵץ וּמַה־נִּחְמַד מִרְאֵהוּ:
 ג וַיַּעֲנֵי רַסְאֵל הַמִּלְאָךְ הַקְּרוֹשׁ אֲשֶׁר אֲתִי וַיֹּאמֶר אֵלַי הוּא עֵץ הַדַּעַת
 אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ אָבְלוּ אֲבִיךָ הַזֶּה וְאִמְךָ הַזֶּה אֲשֶׁר הָיוּ לְפִנֵּיהָ וַיִּלְמְדוּ
 דַּעַת וְעִינֵיהֶם נִפְקַחוּ וַיִּדְעוּ כִּי עֵינֵיהֶם הֵם וַיִּגְרְשׁוּ מִן־הַזֶּה:
 לֹא וּמִשָּׁם הִלְבַּתִּי אֶל־קִצּוֹת הָאָרֶץ וְאָרָא שָׁם חַיֹּת גְּדוֹלוֹת וְשִׁנּוֹת
 זו מִזֵּו וְעוֹפוֹת שׁוֹנִים לְמִרְאֵה וְלִיֹּסִי וְלִקְוִל הָאֶחָד שׁוֹנֵה מִן־הָאֲחֵר:
 ג וּמִנְרֵקָה לַחַיֹּת הַזֶּה רְאִיתִי קִנְיֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁם יְנִיחוּ הַשָּׂמִים
 ג וְשַׁעֲרֵי הַשָּׂמִים פְּתוּחִים: וְאָרָא בְּצִמַת כּוֹכְבֵי הַשָּׂמִים וְאֲסַפֵּר אֶת־
 הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יֵצְאוּ וְאֲכַתֵּב אֶת־כָּל־מוֹצְאֵיהֶם כָּל־אֶחָד וְאֶחָד
 לְמַסְקָרָם וְלְשִׁמוֹתֵיהֶם מִהִלְכָּם וּמַעֲמָדָם וּמוֹעֲדֵיהֶם וְחֻדְשֵׁיהֶם כֹּאֲשֶׁר
 ד הַרְאֵנִי אוּרִיֹאֵל הַמִּלְאָךְ הַקְּרוֹשׁ אֲשֶׁר אֲתִי: הוּא הַרְאָה כָּל־דְּבָר
 וְכַתְּבָם לִי גַם שְׁמוֹתֵיהֶם כְּתַב לִי וְחֻקֵּיהֶם וְחֻבְרָתָם:
 לֹא וְאַלְךָ מִשָּׁם לִסְמַת צָחוֹן אֶל־קִצּוֹת הָאָרֶץ וְשָׁם רְאִיתִי סֵלָא
 ג גְּדוֹל וְנִבְבָּד כְּמִנְיֵי כָּל־הָאָרֶץ: וְשָׁם רְאִיתִי שְׁלֹשָׁה שְׁעָרֵי שָׂמִים
 פְּתוּחִים בְּשָׂמִים כְּכֹל־אֶחָד מֵהֶם מִצְאָנָה רַחְוֹת הַצָּחוֹן בְּנִשְׁבָּן יְהִי

ג לר ברך קרח שלג של ומסר: ומתוך שער אהר תשקנה למוכה
אבל בגשבו דרך שני השערים האחרים ותשקנה) כלם וקסנע על
הארץ והן נשבות בפה:

לה ומשם הלכתי לפאת מערב אל-קצות הארץ וארא שם שלשה
שערי שמים פתוחים כאשר ראיתי במקרה הוא המספר לשערים
והוא המספר למוצאים:

לו ומשם הלכתי דרומה אל-קצות הארץ וארא שם שלשה
שערים פתוחים בשמים ומשם יבא קדים של נשם ורוח: ומשם
הלכתי מן-קצה לקצות שמים וארא שם שלשה שערי מנחה

נ בשמים פתוחים ושערים קטנים עליהם: דרך כל-אחד מן-השערים
הקטנים האלה נעברו כוכבי השמים וראו במהלכם מערבה בדרך
אשר הם מראים: ומדי ראותי אותם ברבתי את-אדון הקבוד

ד ומברך הוייתי את-אדון הקבוד אשר עשה נסלאות גדלות ונהדרות
להראות גדל מעשהו למלאכיו ולנשיות האדם למען לשבתו
מעשהו וכל-בריותיו וראינה כח מעשהו לשבתו מעשה גריו הגדול
ובקרהו ער-עולם:

לו המראה השני אשר ראה מראה החכמה אשר ראה חנוך בר
ג בדרך בן-המלאל בן-בנון בן-אנוש בן-דשת בן-אדם: ואת ראשית
דברי החכמה אשר נשאתי קולי לדבר ולהגיד ליושבי ארץ

ג שמעו ראשונים וראו אחרונים את-דברי הפחד אשר אדבר לפני
אדון הרוחות: טוב להגידם לראשונים ולא נחשך ראשית החכמה

ד גם-מך-האחרונים: ער-היום לא נתנה מעולם מלפני אדון הרוחות
בחכמה הזאת אשר קבלתי בהתאמצי בן-צון אדון הרוחות אשר

לד-לת. הילוכו לצד ארון.

לו. הילוכו לצד דרום.

קדים. אגב (כך מתורגם בכושית קדים בשמות ייג, תהלי עיה כיה, איוב ליה כיד). -

חלק ב': ספר החכמה (לו-עא).

לו. פתיחה לספר החכמה הכולל שלשה מסלים.

לו המראה השני אין לשון זה אלא רשימה התחלית כעין שער שעשה בעל
הספר לחלק זה על סמך מה שנאמר לים ד, ומכאן שחלק א' של הספר הוא לו
המראה הראשון אשר הראוהו וספרו לו המלאכים (א' ב'). -

ה מאתו נמדולי חלק ברחמי העולם: שלשה משלים היו לי ואשאם ואביעם לשבני ארץ:

לח המשל הראשון באשר תופיע ערת הצדיקים והחושאים ב

בחקאייהם יהיו נהונים ונרשו מעל שני הארץ: וכאשר יופיע הצדיק לעיני הצדיקים אשר מצשיהם הנבחרים תלויים בארון הרוחות

ג ואורה תופיע לצדיקים ולבחירים היושבים על-הארץ ואיפה משכן החושאים ואיפה מקום מנוחה לאשר ברחמי בארון הרוחות נות

ד הנה להם שלא נבדאו: כאשר יגלו מסתרי הצדיקים והחושאים ידוני והרשעים ישררו מלפני הצדיקים והבחירים: ומאן מושלי

ה הארץ לא עוד יהיו מקופים ורמים ולא יוכלו לראות את-פני הקדושים הצדיקים והבחירים: ואכדו המלכים והמקיסים ונתנו

ו בידי הצדיקים והקדושים: ומני-אז איש לא עוד יבקש-הסוד להם מארון הרוחות כי קץ היתהם בא:

לט והנה בנמים ההם ונדרו הנמים הבחירים והקדושים ממרומי השמים ונרעם ותאחד עם-בני האדם: ובנמים ההם קבל חנוך

ב ספרי הנאה ונעם וספרי רגז וטרוד ורחמים לא-יהיו להם אמר ארון הרוחות: ובנמים ההם נשאתני סערה מן-הארץ ותניחני

ד בקצה השמים: ושם ראיתי מראה שני משכנות הקדושים ומקמות מנוחת הצדיקים: שם ראו עיני את-משכנותיהם ומלאכי קדשו

ה ומקמות מנוחתם עם-הקדושים והם בקשו וסארו והתפללו בעד בני-האדם וצדקה היתה ששפת לשניהם כמים ורחמים כשל על-

ו ארץ כן יהיה בתוכם לעולמי עולמים: ובמקום ההוא ראו עיני את-בחיר הצדקה והאמינה וצדק יהיה בנפיו ובצדיקים והבחירים

ז יהיו לסגנו בלי מספר לעולמי עולמים: וארא את-משכנו תחת כנפי ארון הרוחות וכל-הצדיקים והבחירים לסגנו ואירו כמארות

ח אש ופיהם מלא ברכה ושפתותיהם משבחות שם ארון הרוחות וצדק לא-יעבר מלפניו וישר לא-יעבר מלפניו עד-עולם: שם

לח-מד. המשל הראשון.
 לח. משפט הרשעים לעתיד לבוא.
 לט. משכן הצדיקים והבחיר ושכחי הכבוד.
 כתוב זה מסיים הענין שבפרק ל"ח. -

ט המדתי לשכן ורומי אונתה את-המשכן ההוא שם הנה חלקו מקדש
 כ-כז כ-כז קום עלי מלפני ארון הרוחות: בימים ההם שפחתי ועליתי
 את-שם ארון הרוחות בקרבות ושבתים כי יעדני לבקרה ולקבוד
 כ-כח כ-כח ארון הרוחות: רבות הביטו עיני אל-המקום ההוא ואקבדו
 כ-כט כ-כט ואשבתו לאמר ברוך הוא וברוך יהי מראשית ועד-עולם: ולפניו
 ז-לז ז-לז אין תקלה הוא ידע עד-לא נקראה מכל את אשר יקנה לעולם
 ז-לח ז-לח ומדור לדור: אשר אין שנה לפניהם הם יעמדו לפני כבודך
 ז-לח ז-לח וברכות ושבתות ועלוך לאמר קדוש קדוש קדוש ארון הרוחות
 ז-לח ז-לח קלהאדך ומלא רוחות: ושם נאני את-קל-אשר אין שנה
 ז-לח ז-לח לפניהם הם יעמדו לפני וברכו ואמרו ברוך אתה וברוך שם יי
 ז-לח ז-לח לעולמי עולמים: ונני שנו עד אשר לא-יכלתי להביט עוד:
 ז-לח ז-לח ואמר-יכן ראיתי אלטי אלוים ורבו רבבות המון לאין מספר
 ז-לח ז-לח וחשבון העמד לפני ארון הרוחות: ועל-ארבעת עברי ארון
 ז-לח ז-לח הרוחות ראיתי אך-ענה סנים שונים מאשר אין שנה להם ואלמד
 ז-לח ז-לח את-שמותיהם כי המלאך החלף אתי הודיעני את-שמותיהם
 ז-לח ז-לח והראני את-קל-הנסתרות: ואשמע קול ארבעת הסנים ההם
 ז-לח ז-לח משבתים לפני ארון הקבוד: הקול הראשון ברך את-ארון הרוחות
 ז-לח ז-לח לעולם ועולם: הקול השני שמעתי מקרב את-הבחיר ואת-הבחירים
 ז-לח ז-לח התלוים בארון הרוחות: והקול השלישי שמעתי מכפוש מתפלל
 ז-לח ז-לח על-קל-יושבי ארץ ומתחנן בשם ארון הרוחות: ואשמע את-הקול
 ז-לח ז-לח הרביעי המגרש את-המשמינים ועוצר בעדם לבוא לפני ארון
 ז-לח ז-לח הרוחות להאשים את-יושבי הארץ: אמר-יכן שאלתי את-מלאך
 ז-לח ז-לח השלום החלף אתי אשר הראני את-קל-הנסתרות מרבה ארבעת
 ז-לח ז-לח הסנים אשר ראיתי ואשר דבריהם שמעתי וכתבתי: ויאמר אלי
 ז-לח ז-לח הראשון הוא מיכאל הרחום ואר-האסים והשני הממנה על-קל
 ז-לח ז-לח ממלה וקצע בגיהאדם הוא רסאל והשלישי הממנה על-קל
 ז-לח ז-לח גבורה הוא נבריאאל והרביעי הממנה על-התשובה והתוקלת לנפלי
 ז-לח ז-לח סירנצח פנואל שמו: אלה הם ארבעת מלאכי ארון הרוחות
 ז-לח ז-לח וארבעת הקולות אשר שמעתי בימים ההם:

מא ואסרי אשר ראיתי את-מסתרי השמים ואיך תחלק הממלכה
 ב ואיך מעשי האדם ישקלו במאוננים: ראיתי שם את-משכנות
 הבחירים ומשכנות הקדושים ועיני ראו שם את-כל-החושאים
 המגדשים משם הכותרים בשם ארון הרוחות והנסתכים משם ואין
 ג להם תקומה מפני הגמול היוצא מאת ארון הרוחות: ושם ראו
 עיני מסתרי הכרך והרעם ומסתרי הרוחות איך יחלקו לנשב על-
 הארץ ומסתרי העבים והשל ושם ראיתי המקום אשר-יצאו ממנו
 ד והמקום אשר ממנו ישבעו עפר הארץ: ושם ראיתי סדרים סגורים
 אשר מתוכם יחלקו הרוחות סדר הכרך והרוחות סדר האד
 ה והעבים ואת-הקב השם משם על-הארץ מראשית העולם: וארא
 סדרי השמש והירח אשר משם יצאו ושמה ישובו ומבואם הנהדר
 ואיך האחד גבוה מעל השני ומהלכם הקבוע ואיך לא יעזבו את-
 ו מהלכם ולא יסיסו על-מהלכם ולא יגרעו ממנו והם שומרים
 אמינותם זה לזה בשבועה אשר התקשרו בה זה לזה: ובראשונה
 יצא השמש ועשה את-דרךכו כמנות ארון הרוחות יגדל שמו
 י לעולמי עולמים: ואחר-כך ראיתי את-דרך הירח הנסתר והגלוי
 והוא משלים את-מהלך דרכו במקום שהוא בינם וכלילה האחד
 ח כגם מול השני לפני ארון הרוחות והם מודים ומשפחים ולא ינחזו
 כי תודתם היא מנוחתם: והשמש מרבה תקופתו לברכה או
 לקללה ומרוצת דרכו הירח היא אור לצדיקים וחשך לחושאים
 בשם ו: אשר הכדיל בין האור ובין החשך ויחלק בין רוחות
 ט האדם ויחזק את-רוחות הצדיקים בשם צדקו: וכל-מלאך לא
 יעצר וכל-לפת לא-יוכל לעצר כי יסקד דגן לקלם והוא ידין את-
 בקלם בשגיו:
 מב החקמה לא-מצאה לה מקום לשכנה וינתן-לה מקום בשמים:
 ב החקמה יצאה לשכן בין בני-האדם ולא מצאה לה משכן ותשב-
 ג לה החקמה אל-מקומה ותשב בין המלאכים: והחכם יצא מסדריו
 ואשר לא-חשב עליהם מצא וישכן עמם פושם בערכה וכשל
 בארץ צחיתה:

- מג ועוד ראיתי בקרקים ובוכבי השמים וארא איך יקרא לקלם
- ב בשמותיהם והם נשמעים לו: וארא איך ישקלו במאזני צדק למדת
- אורם ורחב ששתייהם ויום הוסיעם ואיך מהשקתם תוציא ברק
- ומהשקתם היא למקסר המלאכים והם שומרים אמונתם זה לזה:
- ג ואשאל את המלאך ההולך אתי אשר הראני את הנקשרות מה
- ד אלה: ויאמר אלי ארון הרוחות הראה את משלם אלה הם שמות
- הקדושים יושבי הארץ ומאמינים בשם ארון הרוחות לעולמי
- עולמים:
- מד ועוד ראיתי בקרקים איך מרוב בוכבים יקומו ויהיו לברקים
- ולא יוכלו להקסר מרמותם:
- מה ובמשל השני הזה על הבוקרים בשם משכן הקדושים וארון
- ב הרוחות: ואל השמים לא יעלו ואל הארץ לא יבאו זה נורל
- החוקאים הבוקרים בשם ארון הרוחות ועל כן נשמרו ליום צרה
- ג ומצוקה: כיום שהוא ישוב בחירי עליבסא תכבוד וקתר את
- ד מעשיהם ומקומות מנותחם יהיו לאין מקסר ונקשותיהם בקרבים
- המזוקנה למראה בחירי ותקראים בשם כבודי: כיום שהוא אשכנ
- א את בחירי בתוקם והקלמתי את השמים ועשיתים ברבת נצח ואור:
- ה והקלמתי את הארץ ועשיתיה ברבה ושכנתי את בחירי עליה
- ו ותחוקאים ועושי הרע לא ידרכו עליה: והשונתתי אל צדיקי
- ז והשכשתים שלום ושכנתים לשני ולחוקאים משפט קרוך עמדי
- למשפידם מעל פני הארץ:
- מז וארא שם את אשר הוא ראש היםים וראשו כצמר לבן ואתו
- אחר והוא שקניו כמראה אדם וקניו מלאים הן כאחד המלאכים
- ב הקדושים: ואשאל את המלאך ההלך אתי ומראני את כל
- ג הנקשרות על ברך האדם שהוא מרהוא ומאין הוא ומדוע הלך עם
- ד ראש היםים: ויען ויאמר אלי הוא ברך האדם אשר לו הצדקה

מג-מד. שוב מסתרי האסטרונומיה.

מה-מז המשל השני

מה. גורלם של הכופרים - השמים החדשים והארץ החדשה.

ז בחר. לשון בחינה הוא (ולא כמו שתרגם היווני. ומסנו הכושי. בלשון בחירה ממש).

מו. ראש הימים ובן האדם.

ז ראש הימים. השוח פיו ג, מיח ב' ג.

ואתו תשכן צדקה והוא מגלה את כל אוצרות הבתרים כי ארון
 הרוחות בסר בו זלחלקו יתרון לפני ארון הרוחות בצדקה לעולם:
 וכן האדם הזה אשר ראית יסיר את המלקים ואת המקיסים
 ממשבותיהם ואת בעל הבלה מכסאותיהם וספח מוסרות הסנקים
 ושבד שני החופאים: והוא יוריד מכסאותיהם ומממלכותיהם את
 המלקים אשר לא ירוממו וישבחו אותו ולא יודו מאין נתנה להם
 הממלכה: והוא ישיל לפני הסנקים ומלא אותם בשת וחשך והי
 משקנם ורמה תהי משקבם ולא יקויו לקום ממשקבם יען כי שם
 ארון הרוחות לא יעלו: והם השקמים את כוכבי השמים וירימו
 ודיהם נגד עליון ויךרכו על הארץ וישבו עליה וכל מעשיהם
 יוכיחו רשעתם וחילם בעשרם ואמונתם באלהים אשר עשו ודיהם
 וקשם ארון הרוחות וכהשו: והם רופים את קמיו ואת
 הדברים בשם אלהי הרוחות:

ובמים ההם תעל תסלת הצדיקים ודם הצדיקים מדהארץ
 לפני ארון הרוחות: בימים ההם הקדושים היושבים בשמים ממעל
 יתאחדו בקול אחד והתמננו והתפללו ושבחו והודו ובכרו את
 שם ארון הרוחות על דם הצדיקים אשר נשפך ותסלת הצדיקים
 לא יתנה לדיק לפני ארון הרוחות ומשקם יעשה כי לא לעולם
 יסבלו: בימים ההם ראיתי את דאש הנמים והוא ישב על כסא
 כבודו וסגרי החיים נסתחים לפניו וכל צבאותיו אשר בשמים
 ממעל ומסביב לו עמדים עליו: ולבות הקדושים מלאים שמחה
 כי מספר הצדיקים קרב ותסלת הצדיקים נשמעה ורמי הצדיקים
 נדרשו לפני ארון הרוחות:

ובמקום ההוא ראיתי את מעגן הצדקה אשר לא יגדל ומסביב
 לו הרבה מעונות חקמה וכל הצמאים ישתו מהם וקלאו חקמה
 ומשקנם עמדה הצדיקים והקדושים והבחורים: ובשעה ההיא אשר
 בן האדם יקרא בשם אל לפני ארון הרוחות ושמו ראש הנמים:

מז. חלח הצדיקים וסמחם לרישת דמיהם.

ק ר ב. אל קצו. -

מח. מקור הצדק - בן האדם עמוד הצדק - משפט במלכים ומקיסים.

ב ראש הימים. בכושי: ראשית ראש הימים (אולי ב' נוסחאות). מתוך ס"ב-ג

נראה שכן האדם = ראש הימים. -

- ג ובשרם השמש והאורות יבואו בשרם כוכבי השמים יעשו נקרא
- ד שמו לסני ארון הרוחות: הוא יהיה משה לצדיקים לתקדשו
- ה לעמד ולא לקפל ואור לגוים יהיה ותקנה לנשבריי-לב: כל-יושבי
- ארץ לסני יפלו והשמשו ושבתו יבדכו וזמרו לארון הרוחות:
- ו-ז ועל-כן נבחר ונקטר לסני בשרם תקרא מכל ועדי-עולם: ותקמת
- ארון הרוחות וקמה אתו לקדושים ולצדיקים כי ישמר את-הללם
- יען שגאו וימאסו בעולם הרשע הזה וישגאו את-כל-מעשיו ודרגו
- ח בשם ארון הרוחות בשמו יושעו ובקצו יתיו: בנימים ההם מלכי
- הארץ והסוקים מושלי הארץ יפלו סניהם בעד מעשי ידיהם כי
- ט כיום שחדם וצרתם לא-יצילו את-נפשם: ומסרתים בגד-בחירי
- פקש פאש יבערו לסני הקדושים בעוקרת פנים יאללו לסני
- י הצדיקים ושאריה לא תמצא להם: וכיום צרתם תהי מנוקה על-
- הארץ ולפניהם יפלו ולא יקומו עוד ואין ממזיק בגדם להקיים
- כי בארון הרוחות ובמשיתו שקרו יהי שם ארון הרוחות מברכה:
- מט כי חכמה נשפכה כמים וקבוד לא תהיה לסני עדי-עולם:
- כ כי אדירה הוא בכל-מקטרי הצדק והרשעה כצל מעבר ולא מעמר
- כי הבחיר יעמד לסני ארון הרוחות וקבודו לעולמי עולמים
- ג ויבחרתו לדור-דור: ובו משכן רוח החכמה והרוח אשר תמן בינה
- ד ורוח דשת ויבונה ורוח הנאספים בצדק: והוא ירין את-הנשקרות
- ואיש לא-יוכל לדבר שקר לסני כי הוא הבחיר לסני ארון
- ה הרוחות אשר רצה בו:
- ו ובנימים ההם תהי שיבה לקדושים ולבחירים ואור בנימים
- ז עליהם ינה ותפארת וקבוד ישובו אליה-קדושים: כיום צרה אשר
- ח בו יוצא הרע עליהחוסאים מתוך-קאוץ והצדיקים ינצחו בשם
- ארון הרוחות והוא יוכים לאתרים כי ישובו וינצחו מעשי ידיהם:
- ג קבוד לא-יהי להם מאת שם ארון הרוחות אך בשמו יושעו והרון
- ד הרוחות ירמסם כי רבים רמסיו: והוא צדיק נס-בדינו ובכני
- ה קבודו לא-יעמדו הפשעים ואשר לא ישובו יאבדו לסני בדין:
- ח ומעקה לא ארמסם אמר ארון הרוחות:

מס. כחו וחכמתו של הבחיר.

ג. על חסרתם ונצחונם של הצדיקים - חסונת הרשעים.

נא ובגמים ההם תשיב גם הארץ את-סקדונה ושאל תשיב גם
 ב היא את אשר קבלה ואכדון ושיב את-חובו: ובחר את-הצדיקים
 ג ואת-הקדושים מתוכם כי קרב היום בו יושעו: ובחיר ישוב
 בגמים ההם על-בסאי וסיו נסוק כל-מסחרי חכמה ונעה כי אדון
 ד הרוחות נתן-לו (ואלה) ונסארהו: ובגמים ההם ירקדו הקרים כאילים
 והנבזעות בבני צאן שבעי חלב ידלגו וקלם כמלאכים יהיו בשמים
 ה והאירו סניהם משמחה: כי בגמים ההם יקום הבחיר והארץ תגיל
 והצדיקים וישפנו עליה והבחירים יהיו מהלכים עליה:
 נב ואחרי הגמים ההם במקום אשר בו ראיתי את-כל-חיונות
 ב הנסחרות כי העליתי בסערה וביאוני לצד מערב: ראו שם עיני
 את-כל-סחרי השמים אשר יהיו בר-ברנל ובר-גושפת ובר-קסח
 ג ובר-הקב ובר-המתכת מן-קקת ובר-עופרת: ואשאל את-המלאך
 ד האלף אתי לאמר מה-הם הדברים אשר ראיתי בסחר: ויאמר
 אלי הדברים האלה אשר ראית קלם ושרתו את-ממשלת משיחו
 ה לבעבור יהנה מושל ומקיף על-הארץ: ומלאך השלום שנה
 ויאמר אלי שבה מעט ונגל-לך כל-הנסחרות העפרות לאדון
 ו הרוחות: והקרים האלה אשר ראו עיניך בר-ברנל ובר-הגושפת
 ובר-הקסח ובר-המתכת מן-קקת ובר-העופרת כל-אלה
 יהיו בסני הבחיר כדונג בסגראש ובמים במקרים במורד מעל
 ז הקרים ההם ואין-אונים יהיו לסני רגליו: והנה בגמים ההם לא
 ח יושעו לא בזהב ולא בקסח ולא יוכלו להקלם: ולא יהנה ברנל
 למלקמה ולא ילביש איש שריון וקדיל לא יועיל ולא יחשב
 ט ועופרת לא יהי חסך בה: וכל-אלה יקמרו מעל פני האדמה
 כהוסיע הבחיר לסני אדון הרוחות:
 נג שם ראו עיני נחל רחב וסיוחיו עמקים וכל-היושבים על-
 הארץ ועל-הים ועל-אנ-הים יביאו אליו מתנות ואשכרים ומנחות

נא. תחית הממים והפרדת הצדיקים מן הרשעים.

נג. שבעת הרי-החצב והבחיר.

ב. מתכת מן-קקת. מתוך פ"ח אפשר לחשוב שכונתו לבדיל, אולם מתוך פ"ח ז'-ח' נראה שמתכת מן-קקת לחוד ובדיל לחוד.

נג. עמק המשפט (=עמק יהושפט) - מלאכי הפרענות - עדות הבחיר.

ב ובהנחל העמק שהוא לא יקלא: וידיהם תעשינה מעשי קשע
 ובהחוסאים יאכלו את כל-אשר דקאו בקשע ובהחוסאים יקחדו
 מלפני ארון הרוחות ונרשו מעל פני אדמתו ואבדו לעולמי עולמים:
 ג כי ראיתי את-כל-מלאכי הפרענות יושבים ומכינים את כל-קלי
 ד הששן: ואשאל את-מלאך השלום ההלך אתי למי יבינו את-
 ה הפלים האלה: ויאמר אלי את-אלה יבינו למלכים ולמקושי הארץ
 ו הזאת למען יקחדו בהם: ואחר-כך יגלו הצדיקים והבחיר את-
 ז בית-גרתו ולא יהיו נקרעים עוד בשם ארון הרוחות: והקרים
 ח האלה בארץ לא יעמדו לפני אדמתו והבקעות תהינה במעגניקים
 ט והצדיקים ינחו מלחץ החוסאים:

נד ואביש ואשן אל-חלק הארץ האחר וארא שם נחל עמק בער
 ב קאש: וביאו את-המלכים ואת-המקושים וישליכום אל-הנחל העמק
 ג הנה: ושם ראו עיני בעשותם את-קליהם בבלי ברנל ואין שעור
 ד למשקל: ואשאל את-מלאך השלום ההלך אתי לאמר למי מכינים את-
 ה הבקלים האלה: ויאמר אלי את-אלה מכינים לצבאות עזאל לקחת
 ו אותם ולהשליכם אל-התהומות כל-העגש וכפו את לחניהם באבנים
 חדות כאשר צנה ארון הרוחות: ומיכאל ונבדיאל ורסאל וסנאל הם
 י תקששו בהם ביום הגדול שהוא והשליכום ביום שהוא אל-התנור
 ז הבער למען ישרע ארון הרוחות מהם בשל-עונם בשמקם אל-
 ח הששן ובהתעורם את-ישובי הארץ: ובגמים ההם קבא פרענות
 ט מאת ארון הרוחות והוא יסתח את-כל-אוצרות המים אשר בשמים
 י ממעל והמעגנות אשר מתחת לארץ: וכל-המים יקברו אל-המים
 כ אשר בשמים ממעל הם וקרים והמים אשר מתחת לארץ הם
 ט וקבות: ומחו את-כל-הישוב עלי-הארץ ואת-כל-הישובים תחת
 י קצות השמים: ובהבירם ברעומיהם אשר עשו עלי-הארץ ואבדו בהן:
 נה ואחר-כך נחם ראש-המים ויאמר לשון אבדתי את כל-
 ב יושבי הארץ: וישבע בשמו הגדול לא אוסיף לעשות-כך לכל-
 י יושבי הארץ ושמתי אות בשמים ונהה לעד עולם ביני וביניהם

ג ג והגבעות תהיינה כמעין מים. על דרך יואל ד' ייה והגבעות תלכנה חלב.
 ג ד-נה. הכנה גיהנום לצבאות עזאל ונבואה על בוא המבול וסוף דינו של עזאל.
 ג ה ע'ד עולם. בכושי: לאמונת עולם. —

ימי השמים על-הארץ וזאת במצותי: כאשר הספתי להגן עליהם
 בידי המלאכים ביום מצוקה וקאב ככה אעשה בהם משפטי ואפי
 אמר אליהם ארון הרוחות: מלכים אדירים היושבים על-הארץ
 תראו את-בחירי בשבתו על-בסא הכבוד ודן את-עגנואל וקל-
 ענתו וקל-צבאותיו בשם ארון הרוח:

וַאֲרָא שָׁם צְבָאוֹת מַלְאכֵי הַמַּשְׁפָּט בְּלִקְתָּם וְהֵם אֲחֻזִּים מִשְׁפָּט
 וּכְבֹלֵי כַרְזֵל וְנְחוֹשֶׁה: וְאָשַׁל אֶת-מֶלֶאךָ הַשָּׁלוֹם הַהוֹלֵךְ אִתִּי לֵאמֹר
 אֲלֵמִי אֵלֶּה וְאֵלֶּה הָאֲחֻזִּים מִשְׁפָּט הוֹלְכִים: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֶל-בְּחִירֵיכֶם
 וְאֶהְיִיבֵיכֶם לְהַשְׁלִיכֶם אֶל-תְּהוֹם הַגַּחַל הַשֶּׁמֶק: וְכַאֲשֶׁר יִמְלֵא הַגַּחַל
 בְּחִירֵיכֶם וְאֶהְיִיבֵיכֶם וַיְמִי חַיִּיכֶם וַתְּמוּ וַיְמִי הַתְּעוֹתֶם לֹא יָבֹאוּ
 בְּמִסְפָּר: בְּיָמִים הָהֵם יָשׁוּבוּ הַמַּלְאכִים אֶל-מִוְרָח אֶל-בְּנֵי הַסְּרָתִים
 וּבַמִּדְיָיִם וְהַרְגִּיזוּ אֶת-הַמַּלְכִים וְרוּחַ סַדְדָה תָּבֹא עֲלֵיהֶם וְהַוְדַעְשׁוּ
 מִבְּסֻאוֹתָם וְהַתְּפָרְצוּ כְאֲרִיזוֹת מִתּוֹךְ מַרְבָּעַם וּבְזָאכִים רַעֲבִים בְּתוֹךְ
 עֲדָרֵיהֶם: וְעָלוּ וְדָרְכוּ עַל-אֲרֶץ בְּחִירָיו וְאֲרֶץ בְּחִירָיו תִּהְיֶה
 לְסִנִּיחָם בְּמִסְלוֹל וְדָרְךְ: וְעִיר צְדִיקֵי תִהְיֶה מִבְּשׁוֹל לְסוּסֵיהֶם וְעָשׂוּ
 מִלְחָמָה בְּיַנְיָהֶם וַיִּמְיָנָם תַּחֲזֹק עַל-נַפְשׁוֹתֵיהֶם וְאִישׁ לֹא-יַדַּע אֶת-
 אָחִיו וְלֹא בֶן אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ עַד-אֲשֶׁר לֹא-יִהְיֶה מִסְפָּר לְסִנְיָי
 חֲלִילֵיהֶם וּמִשְׁפָּטָם לֹא יִהְיֶה לְשׂוֹא: בְּיָמִים הָהֵם תִּסְתַּח שְׁאוֹל סִיָּה
 וְהֵם יָרְדוּ לַתּוֹכָהּ וְלֹהֲשֶׁמְדָם יָבֹא תַקַּע וּבְלִטְהָ שְׁאוֹל אֶת-הַחוּסָאִים
 לְעֵינֵי הַבְּחִירִים:

וַיְהִי אַחֲרֵיכֵן וַאֲרָא שְׁנֵית שַׁעֲתָ עֲגֻלוֹת וְהֵן נוֹשְׂאוֹת אֲנָשִׁים
 אֲשֶׁר בָּאוּ עַל-הַרוּחוֹת מִמִּוְרָח וּמִמְעַרְב דְּרוֹמָה: וְהָר שְׁאוֹן עֲגֻלוֹתֵיהֶם
 נִשְׁמַע וּבְהִיזוֹת הַרְעֵשׁ הַרְגִּישׁוּ הַקְּדוּשִׁים מִן-הַשָּׁמַיִם וְעַמִּידֵי הָאֲרֶץ
 גָּעוּ אֲשִׁיזוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁמַע מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד-קְצֵיהֶם יוֹם אֶחָד: וַיִּפְּלוּ
 קָלָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ אֶל-אֲדוֹן הַרוּחוֹת וְזֶה סוּף הַמִּשְׁלַל הַשְּׁנֵי:
 וְאֶחָל לְשֹׂאת אֶת-הַמִּשְׁלַל הַשְּׁלִישִׁי עַל-הַצְּדִיקִים וְעַל-הַבְּחִירִים:
 בְּרוּכִים אַתֶּם הַצְּדִיקִים וְהַבְּחִירִים כִּי מִפְּאָר יִהְיֶה גוֹרְלְכֶם:
 וְהַצְּדִיקִים יִהְיוּ בְּאֹר הַסְּמָה וְהַבְּחִירִים בְּאֹר הַגִּירָנָצַח וַיְמִי חַיִּיכֶם

11. מלחמה אחרונה - כעין מלחמת נוג ומגוג - לאומות העולם בישראל.

12. עא. המשל השלישי.

13. ברכת הקדושים.

ד יהיו בל-רעק וימי הקדושים לאין מספר: ובקשו את-האור ומצאו צדק
 ה וארון הרוחות ושלום יהיה לצדיקים בשם ארון עולם: ואחר-כך
 ויאמר לקדושים בשמום לבקש מסתרי האצקת נחלת האמונה כי
 ו האיר בשמש על-הארץ והחשך חלף: והיה אור אשר לא יסוף
 ו ובמספר הימים לא יבאו כי בראשונה יבחר החשך והאורה תבונן
 ו לפני ארון הרוחות ואור הישר יבון עד-עולם לפני ארון הרוחות:
 נמ בימים ההם ראו עיני את-מסתרי הברקים והמארות ומשפסם
 ב והם מאירים לבקרה או לקללה כחשך ארון הרוחות: וארא שם
 את-מסתרי הרעם וברעמו ממעל בשמים ישמע קולו ויראני את-
 ג משקנות הארץ אס-הם לשלום ולבקרה או לקללה כדבר ארון
 ה הרוחות: ואחר-כך כל-מסתרי המארות והברקים הראיתי והם
 מאירים לבקרה ולשבע:
 ס בשנת חמש מאות בחדש השביעי בארבעה עשר לחודש
 לחי חנוך במשל שהוא ראיתי איה הרעישו את-שמי-השמים
 רעש גדול וצבא העליון והמלאכים אלפי אלפים ורבו רבבות
 ב הודעו וזועו רב: וראש-הימים ישב על-בשא כבודו והמלאכים
 ג והצדיקים עמדו מסיבי-לו: ודעה גדולה אהותני וסוד התוכני
 ד וכתני התחלסלו וכליותי נסתחו ואפל על-פי: ומיכאל שלח
 מלאך אחר מן-הקדושים ונקימו ובקומו אותי שבה רוחי כי לא
 ה יכלתי לשאת את-מראה הצבא הזה ואת-תנועת השמים ורעשם:
 ו ומיכאל אמר אלי מה-לך כי נרעשת ממראה הזה עד-היום הנה
 ז יום רחמי והוא הנה רחום וארד-אסים אל-יושבי הארץ: וכאשר
 ח יבא היום והשלטון והגמיל והמשפט אשר הכין ארון הרוחות אל-
 כל-אשר לא יקנעו למשפט האצק ואל-הכופרים במשפט האצק
 והנושאים את-שמו לשוא היום שהוא הוכן ולבחרים בדות
 ז ולחושאים שקרה: וביום שהוא יהיו שני תנינים נקודים תנין נקבה
 ח הנקרא לוחן לשמן בטהמות ים על-מעונות הכנים: והנדר אשר
 שמו בטהמות והוא ממלא בטהו מדבר שקמה ושמו דוגדן אשר

נס. המארות והרעם.

זמשמסם. על דרך מהייתה משפטהנער ומעשהו (שופ' י"ג י"ב). -

ס. רעד השמים - בטהמות ולוחן - היסודות.

מקדם לָנֹן וְשֵׁם וְשָׁכְנֵי הַבְּחִירִים וְהַצְּדִיקִים אֲשֶׁר מִשָּׁם לָקַח אָבִי
הַגִּבּוֹן הַשְּׂבִיעִי לְאָדָם הָאָדָם הַרְאִשׁוֹן אֲשֶׁר בָּרָא אֶדְוֹן הַרְחוּת:
וְאֶבְקֶשׁ מֵאֵת הַמַּלְאָךְ הָאֵסֵר לְהַרְאוֹתֵנִי אֶת־כַּחַת הַתַּנִּינִים הַהֵם אִיךְ
נִקְרְדוּ בַיּוֹם אֶחָד וְהִשְׁלִכּוּ הָאֵחָד אֶל־תְּהוֹמוֹת־יָם וְהַשֵּׁנִי אֶל־אֶרֶץ
בְּקֶשֶׁת הַמַּדְבָּר: וַיֹּאמֶר אֵלַי אַתָּה בְּרִאשֹׁתָם בְּזֶה בְּקֶשֶׁת לְדַעַת אֵת
אֲשֶׁר נִקְרְדוּ: וְהַמַּלְאָךְ הָאֵסֵר הִהוֹלֵךְ אִתִּי וּמְרַאֲנִי אֶת־הַנִּסְתָּרוֹת הַיְגִיד־
לִי מִהַרְאִשׁוֹן וְעַד־הָעֲסָרוֹן בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וּבְעַמְקֵי הָאֶרֶץ מִתַּחַת
וּבְקִצְוֵי הַשָּׁמַיִם וּבְמִסְתָּרוֹת הַשָּׁמַיִם: וְאוֹצְרוֹת הַרְחוּת וְאִיךְ נִחְלְקוּ
הַרְחוּת וְאִיךְ יִשְׁקָלוּ וְאִיךְ נִחְשְׁבוּ הַרְחוּת כִּלְאֶחָד לְסִי כַח הַרוּחַ
וְכַח מְאֹרוֹת הַיָּרֵחַ וְלִסִּי הַכַּחַת כִּמְשַׁסְמוֹ וְחִלְקַת הַכּוֹכָבִים לְשִׁמּוֹתֵיהֶם
וְאִיךְ כִּלְ־הַחֲלָקוֹת נִחְלָקוֹת: וְהָרַעְמִים לְסִי וְרִידָתָם וְכִלְ־הַחֲלָקוֹת
שֶׁנֶּעֱשׂוּ בֵּין הַבְּרָקִים לְבָרֵק וַיִּבְרָאם יְמַהֵר לְהִשְׁמַע: כִּי לְרַעְמִים יִשְׂ-
שָׁם מְקוֹמוֹת מְנוּחָה לְחַכּוֹת בְּמַתָּן קוֹלָם וְהָרַעַם וְהַבְּרָק אֵינָם
נִחְלָקִים וְגַם־כִּלְ־אֶחָד מֵהֶם וְשִׁנֵּיהֶם יִלְכוּ יַחַד וְדָרַךְ הַרוּחַ וְלֹא
יִפְרְדוּ: כִּי כֹּאֲשֶׁר יִבְרֵק הַבְּרָק יִמֵן הָרַעַם אֶת־קוֹלוֹ וְהַרוּחַ בְּעֵתוֹ
יָנוּחַ וּבִדְבַר־כְּבוֹד יִחְלַק בֵּינֵיהֶם כִּי אוֹצֵר עֲמִיחָם הוּא כְּחוֹל וְכִלְ־
אֶחָד מֵהֶם יֵאָחַז בְּמַתָּג וְשָׁב לְאֲחוֹרָיו בְּכַח הַרוּחַ וְנִהְיֶה לְסִנּוּ
לְסִי רַב גְּבוּלוֹת הָאֶרֶץ: וְרוּחַ הַיָּם כְּאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וְלִסִּי־כַחַת גְּבוּרָתוֹ
יִדְחֶסְהוּ לְאֲחוֹרָיו בְּמַתָּג וְכִבְיָה וְהִדְרָה גַם־לְסִנּוּ וְהַתַּסְפֹּר אֶל־כִּלְ־הַיָּרֵי
הָאֶרֶץ: וְרוּחַ הַקִּיָּה הוּא מַלְאָךְ לְנִשְׁשׁוֹ וְרוּחַ הַבְּרָד הוּא מַלְאָךְ
טוֹב: וְרוּחַ הַשֶּׁלֶג עוֹב מִסִּנּוּ גְבוּרָתוֹ וְאֶת־אוֹצְרוֹ לֹא רוּחַ מִן־הָאֵד
וְהַעוֹלָה מִמֶּנּוּ בְּעֵשֶׂן הוּא וְקִיָּה שְׁמוֹ: וְרוּחַ הָאֵד לֹא יִחְבֵּר אֶל־יָהּ
בְּאוֹצְרוֹתֵיהֶם כִּי אוֹצֵר מִן־הָאֵד לֹא וּמִהִלְכוֹ בְּנִסְחַת בְּאוֹר וּבְחִשְׁךְ
וּבְחִרְף וּבְקוֹץ וּבְאוֹצְרוֹ מַלְאָךְ: וְרוּחַ הַשֶּׁלֶג מִשְׁבְּנֵי לְקִצְוֵי הַשָּׁמַיִם
וְיִחְבֵּר אֶל־אוֹצְרוֹת הַמַּשָּׁר וּמִהִלְכוֹ בְּחִרְף וּבְקוֹץ וּשְׁנֵי עֲנֵי הָאֵד
מִחְבְּרִים וְהָאֵתֵר יִמֵן אֶל־הַשֵּׁנִי: וּבְנִית רוּחַ הַמַּשָּׁר מְאוֹצְרוֹ וּבְאוֹ
הַמַּלְאָכִים וְהַרְחִיבוּ אֶת־הָאוֹצֵר וְהוֹצִיָּאוּהוּ וּבְסוּצוֹ עַל־כִּלְ־הָאֶרֶץ וְיִחְבֵּר
כב אֶל־מִימֵי הָאֶרֶץ וְכֹאֲשֶׁר יִחְבֵּר בְּכִלְ־עֵת אֶל־מִימֵי הָאֶרֶץ[---]: כִּי
הַמַּיִם הֵם לְמַעַן יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ כִּי מִתְּנָה הֵם לְאֶרֶץ מֵאֵת הַשְּׁלִיחַ

כא-כב כאיש גבורתו. בכושית: זכר הוא וגבור. - מכיא נראה קסוע בסופו (וכן סכיד). -

כג אשר בשמים ועל-כן יש מדה למסר והמלאכים קבלו זאת: וקל
 כד אלה ראיתי ער-גן הצדיקים: ומלאך השלום אשר אתי אמר אלי
 כה אלה שני המנינים הצרוכים בגדל יי: וספרו (— — —): כֹּאֲשֶׁר יָנוּחַ
 עליהם משפט ארון הרוחות ינוח לבל-יתהו משפט ארון הרוחות
 לשוא והמית את-הבנים עם-אמותיהם והבנים עם-אבותיהם ואסתר
 כז והנה המשפט ברחמי ובארץ אפס:
 סא וארא בנמים שהם והנה נתנו מקלים ארבים אל המלאכים
 ב הים ויחחו להם בנשים ונעומו ונלכו אל-צד צפון: ואשאל את-
 המלאך ואמר אליו למה לקחו אלה את-המקלים ונלכו ויאמר אלי
 ג הם הלכו למד: והמלאך החלף אתי אמר אלי הן מדות הצדיקים
 וקשר הצדיקים לצדיקים למען ישענו על-שם ארון הרוחות
 ד לעולמי עולמים: ושבו הבחירים ושכנו עם-הבחירים ואלה הן
 ה המדות אשר תתמנה לאמונה ואשר תתנוקנה את-הצדקה: והמדות
 האלה תגלינה כל-מסתרי עמק הארץ ואשר נקסרו במדבר ואשר
 נקסרו על-ידי הסיות ואשר נאכלו על-ידי דגת הים למען ישובו
 ונשענו ביום הבחיר כי איש לא-יבחר לפני ארון הרוחות ואיש
 ו לא-יוכל להבחר: ואל-השוכנים בשמים ממעל יצא צו וכח וקול
 ז אהר ואור אהר הדומה לאש: לקרכו בדבר הראשון ולעלה
 ח ולשבת בבקמה ולהיות מקמים בדבור וברוח התיים: וארון
 הרוחות הושיב את-הבחיר על-בסא הבבור ושפט את-כל מעשי
 ט הקדושים בשמים ממעל ובמשקל ישקלו מעשיהם: וכאשר ישא
 י סניו לשפט את-דרכיהם הנסתרים בדבר שם-ארון הרוחות ואת-
 ארחותיהם במשפט הצדק אשר לארון הרוחות ידברו בלם בקול
 י אהר וברכו ושבחו ועלו וקדשו את-שם ארון הרוחות: וקרא לכל
 יא צבא השמים ולכל-הקדושים ממעל ויצא יי: הבדוכים השרפים
 והאוספים וכל-מלאכי כח וכל-מלאכי השלמנות ואת-הבחיר ואת
 הכחות אשר על-הארץ ועל-המים: וביום ההוא ירימו קול אהר
 ויברכו ושבחו ועלו ברוח אמונה וברוח חקמה וברוח אהר אפים
 וברוח רחמים וברוח משפט ושלום וברוח חסד ואמרו בלם קול

נראית דעתו של Ch הקובע פסוק זה קודם פסוק זי. —

סא. מלאכים הולכים למד את-הגן — משפט הצדיקים על ידי הבחיר — שבת הבחיר והאלהים.

מלאכי השלמנות. כלוי השרים המסונים על האומות. —

יב אַחַד בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שֵׁם-אֲדוֹן הַרוּחוֹת לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: כָּל-
 אֲשֶׁר לֹא יִישָׁנוּ בְּשֵׁמִים מִמַּעַל וּבְרַבְהוּ בְּלִי-הַקְדוּשִׁים אֲשֶׁר בְּשֵׁמִים
 וּבְרַבְהוּ וְכָל הַבְּחִירִים הַשׁוֹבְנִים בְּגוֹדֵה־חַיִּים וְכִלְדוּחַ אוֹרָה אֲשֶׁר
 תּוֹכַל לְבָרֵךְ וּלְשַׁבַּח וּלְעַלֵּה וּלְקַדְּשׁ שְׁמָהּ הַמְבָרָךְ וְכִלְבָּשֶׁר וְשַׁבַּח
 יג וּיְבָרֵךְ בְּרַב-כַּחוֹ אֶת-שְׁמָהּ לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: כִּי רַבִּים רַחֲמֵי אֲדוֹן
 הַרוּחוֹת וְהוּא אֲרֵךְ אַפַּיִם וְכִלְמַעֲשָׂיו וְכִלְמִדַּת מַעֲשָׂיו גִּלְהָ לַצַּדִּיקִים
 וּלְבְחִירִים בְּשֵׁם אֲדוֹן הַרוּחוֹת:

סב וְכֵן צִוָּה אֲדֹנָי לַמַּלְכִּים וְלַתְּקִיפִים וְלַרְמִים וְלַיּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
 וַיֹּאמֶר בְּקִחוּ עִינֵיכֶם וְהָרִימוּ קוֹנֵיכֶם אִם-תִּוְכְלוּ לְהַבִּיר אֶת-הַבְּחִיר:
 ב וְאֲדוֹן הַרוּחוֹת הוֹשִׁיבוּ עַל-כֶּסֶף כְּבוֹדוֹ וְרוּחַ הַצֶּדֶק נִשְׁפָּר עָלָיו
 ג וְדַבֵּר סוּי נְמִית כָּל-הַחֹשָׁאִים וְכִלְהַרְשָׁעִים יַעֲמְדוּ לְסָנְיוֹ: וְקָמוּ
 בָּיּוֹם הַהוּא כָּל-הַמַּלְכִּים וְהַתְּקִיפִים וְהַרְמִים וְשִׁכְנֵי הָאָרֶץ וְרָאוּ
 ד וְהִבִּירוּ בְּשִׁבְתוֹ עַל-כֶּסֶף כְּבוֹדוֹ וּבַצֶּדֶק יִשְׁפָּטוּ לְסָנְיוֹ וְכִלְדַּבֵּר
 ה שְׁקֵר לֹא יֵאמֶר לְסָנְיוֹ: וְכֹא עֲלִיהֶם חֵיל בְּאִשָּׁה בְּצִינִיָּה בְּחוּלָה
 וְלָדַת בָּבֶא וְלָדָה עַד-סִינְדָתָם וְהִיא חֵלָה בְּלִדְתָהּ: וְהַבִּישׁוּ קִצְתָם
 וְאֶל-קִצְתָם וְחָתוּ וְהוֹרִידוּ אֶת-סָנְיָהֶם וְחֵיל יִתְחַמְּמוּ בְּרֹאוֹתָם אֶת-בֶּן-
 ו הָאָדָם יוֹשֵׁב עַל-כֶּסֶף כְּבוֹדוֹ: וְהַמַּלְכִּים וְהַתְּקִיפִים וְכָל מוֹשְׁלֵי
 ז הָאָרֶץ יִבְרָכוּ וַיִּשְׁבַּחוּ וַיְרוּמְמוּ אֶת-הַמוֹשֵׁל עַל-כָּל-נַעֲלָם: כִּי מִקְדָּם
 ח הָיָה בְּזוֹהָאָדָם נַעֲלָם וְהַעֲלִיזוֹן שְׂקָדָהּ לְסָנְיָ כַחוֹ וַנִּגְלְהוּ אֶל-הַבְּחִירִים:
 ט וַעֲדַת הַבְּחִירִים וְהַקְדוּשִׁים תִּנְרַע וְכִלְהַבְּחִירִים יַעֲמְדוּ לְסָנְיוֹ בָּיּוֹם
 ס הַהוּא: וְכִלְהַמַּלְכִּים וְהַתְּקִיפִים וְהַרְמִים וּמוֹשְׁלֵי הָאָרֶץ יִשְׁלּוּ לְסָנְיוֹ
 עַל-סָנְיָהֶם וְהַשְׁמַחֲוּ וְקוּי לְבִן-הָאָדָם וּבִקְשָׁהּ וּשְׂאֵלוּ רַחֲמִים מֵאֲתוֹ:
 י וְאֲדוֹן הַרוּחוֹת יֵאֵץ בָּהֶם כִּי יַמְהַר לְצִאת מִלְּסָנְיוֹ וּסְנִיָּהֶם יִלְבָּשׁוּ
 יא בְּשֵׁת וְעֲלֻמּוֹת יִכְסֶה סְנִיָּהֶם: וְנִמְסְרוּ אֶל-מַלְאָכֵי הַמַּשְׁפָּט לְהַשְׁרַע
 יב מֵהֶם עַל-דְּבָאָם אֶת-בְּנֵי וְאֶת-בְּחִירָיו: וְהָיוּ לְרֹאשֵׁי לַצַּדִּיקִים
 ג וּלְבְחִירָיו וְשִׁמְחוּ עֲלֵיהֶם כִּי מָרוֹן אֲדוֹן הַרוּחוֹת יֵנִיחַ עֲלֵיהֶם וְרוּחָהּ
 ד מִדְּמַם מְרִבּוֹ: וְהַצַּדִּיקִים וְהַבְּחִירִים יִמְלְטוּ בָּיּוֹם הַהוּא וְלֹא יוֹסִיפוּ
 ה לְרֹאוֹת סָנְיָ הַחֹשָׁאִים וְהַרְשָׁעִים: וְאֲדוֹן הַרוּחוֹת יִשְׁכַּן עֲלֵיהֶם וְעַם-
 ו בְּדוֹהָאָדָם הַהוּא יֵאָכְלוּ וְשָׂבּוּ וְהַקִּיצוּ לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: וְהַצַּדִּיקִים
 ז וְהַבְּחִירִים יִנְשְׂאוּ מִדְּהָאָרֶץ וּבְנֵיהֶם לֹא-יִשְׁלּוּ עוֹד וְלָבָשׁוּ בְּגָדֵי

- טו תפארת : ואלה יהיו בגדיהם בגדי חיים מאת ארון הרוחות ובגדיכם לא יבילו ותפארתכם לא תחלה מלפני ארון הרוחות :
- טז בגדים יהם ובקשו התקייסם והמלכים מושלי הארץ מאת מלאכי המבלה אשר נקשרו בידיהם לטת להם מנוחת-מקט למטן ויכלו לגפל ולהשתחוו לטני ארון הרוחות ולהתנדות על-הפואמיהם לטניו : ובכחו ושבחו לארון הרוחות ואמרו ברחה ארון הרוחות וארון המלכים וארון התקייסם וארון העשירים וארון הכבוד וארון ההקמה : ונהדר כל-דבר-סתר בקתה מדור לדור ובכודה לעולמי עולמים עמקים כל-מסתריה ואין להם מספר ואדקה אין סקר לו :
- יז עתה הכרנו לשאר ולקרף ארון המלכים ואשר הוא קלף כל המלכים : ואמרו מי יתן-לנו מנוחה לשאר ולהודות ולהאמין לטני כבודה : ועתה נכססנו למנוחת-מקט ולא מצאנו דדסנו אמריה ולא מצאנוה ואור חלה מלסנינו וחשף משכן לנו לעולמי עולמים כי לא-האמנו לטניו ולא סארנו שם ארון הרוחות ולא סארנו אדוננו כי תקונו היתה בשקט ממלכתנו ובתפארתנו : וקיום עמלנו וערתנו לא יושיענו ולא נמצא מנוחת אמונה להודות כי נאמן אדוננו בכל מעשיו ובמשפטיו ובאדקתו ומשפטיו לא ישאו סני-איש : ואנחנו חולסים מלסניו מפני מעשיו וכל-תסאינו נחשבו בעדק : ועתה יאמרו לנשם נשוחינו מלאות המון רשע ולא ימנע אותנו מרדת אל-בסן שאול : ואמרי מלאות פניהם חשף ובשת לטני בדהאדם ונרשו מלסניו והתרכ תשבן בתוקם לטניו : פה אמר ארון הרוחות זאת הסקדה והמשפט על-התקייסם והמלכים והקמים ומושלי הארץ לטני ארון הרוחות :
- סז וסנים אמרים ראיתי במקום-סתר שהוא : שמשתי קול המלאך לאמר אלה הם המלאכים אשר קדו אל-הארץ ויגלו את אשר נסתר מבני האדם ונתשו את-בני האדם לחטא :
- סח ובגמים יהם ראה נח את-הארץ והנה שקעה וקרוב (יום) כ השקעה : וישא את-רגליו משם וילך אל-קצו הארץ ויקרא בקול

סג. תשובת המלכים והתקייסם בגלוי.

סד. מראה הנפלים במקום הסודנות.

סח—סח א—כעין זכרונות שמספר נח (השוה הלשון בראש המסוקים ג' ה' ט').

סח. חנוך מתנבא לנח על ביאת המבול ועל הצלתו.

אֶל־חַנוּךְ אָבִיו הִגִּיל וַיִּקְרָא נָח שְׁלֹשׁ שָׁעִמִּים בְּקוֹל מַר שְׁמַעֲנִי
 שְׁמַעֲנִי שְׁמַעֲנִי: וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַגִּידָה־לִּי מַה־עָשִׂיתָ עַל־הָאָרֶץ שֶׁהָאָרֶץ
 כָּבֵה עֲנִיבָה וְתִגְנֹעַ כִּי יִרְאֵתִי שֶׁנֶּאֱבָר אֶתְּהָ: וְאַחֲרֵי־כֵן הָיָה רַעַשׁ
 גְּדוֹל עַל־הָאָרֶץ וְקוֹל נִשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם וְאָפֵל עַל־סָנִי: וְחַנוּךְ אָבִי
 הִגִּיל קָא בַּעֲמֵד עַל־גְּרִי וַיֹּאמֶר אֵלָי מַדּוּעַ אֲעַקֶּתְךָ אֵלָי אֲעַקֶּתְךָ מִן־הָאָרֶץ
 וְיִבְכְּכִי: וַיִּפְקְדָה וַיֵּצֵא מִלְּפָנֵי אֲדָנָי עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי־מְלֹאָה
 שְׁחִיתוּתָם וְעַן אֲשֶׁר לָמְדוּ אֶת־כָּל־מִסְתָּרֵי הַמַּלְאָכִים וְכָל־חֲמָם בְּנֵי־
 הַשָּׁמַיִם וְכָל־מִסְתָּרֵי כַחוֹמֵיהֶם וְכָל־כַּחַם הַמַּכְשָׁשִׁים וְכַח הַחֲבָרִים וְכַח
 עוֹשֵׂי חֲסִילֵי מַסְכָּה לְכָל־הָאָרֶץ: וְאִיד מוֹצִיאִים כֶּסֶף מִעֶסֶר הָאָרֶץ
 וְאִיד מַסְכָּת מִן־קִקְלֵת טַעֲשָׁה מִן־הָאָרֶץ: כִּי עוֹפְרַת וְגִדִיל אֵינָם
 מוֹצִיאִים מִן־הָאָרֶץ כְּמוֹ הַקּוֹרְמִים מִעֵינֵי הוּא הַמוֹצִיא אוֹתָם וּמְלֹאָךְ
 עֹמֵד בְּתוֹכָם וְנִשְׁלָה הוּא הַמְּלֹאָךְ הַהוּא: וְאַחֲרָי אֲשֶׁר אֲחֻזֵּי חַנוּךְ
 אָבִי הִגִּיל בְּגִדֵי וַיִּקְיַמֵנִי וַיֹּאמֶר אֵלָי לֵךְ כִּי שְׁאַלְתִּי מֵאֵת אֲדוֹן
 הַרְוּחוֹת עַל־הַרַעַשׁ הַזֶּה עַל־הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֵלָי בְּרַשְׁעֵתָם גְּחֵתָם
 מִשְׁפָּטָם וְלֹא יִחַשְׁבוּ לִסְנֵי הַתְּרָשִׁים אֲשֶׁר חִקְרוּ וַיִּרְעוּ כִּי הָאָרֶץ
 תִּבְחַד וְכָל־הַיּוֹשְׁבִים עִלֶּיהָ: וְלֹא תִהְיֶה לָהֶם שְׁלִישָׁה לְעוֹלָם עַל־
 הוֹרְוֹתָם לָהֶם אֶת־הַנְּסֻתוֹת וְהֵם גְּדוֹנֵי וְאַתָּה בְּנֵי אֲדוֹן הַרְוּחוֹת יִרַע
 כִּי שְׁהוֹר הַנֶּה וְנִקְוֵי מֵאֲשַׁמָּה זֹאת בְּנִסְתָּרוֹת: וְהוּא חוֹק אֶת־שְׁמָךְ
 לְהִיּוֹת בֵּין הַקְּדוֹשִׁים וַיִּשְׁקָרֶךְ בֵּין הַיּוֹשְׁבִים עַל־הָאָרֶץ וַיַּחֲזֵק אֶת־
 יַרְעֵ אֲרָקָה לְמַלְכוּת וּלְכַבּוֹד גְּדוֹל וּמִגְרָעָה יֵצֵא מִעֵינֵי הַבְּדָרָה
 וְהַקְּרָשָׁה בְּלֵי מַסְסֵר לְעוֹלָם:

וְאַחֲרֵי־כֵן הִרְאֵנִי אֶת־מְלֹאָכֵי הַחֲבָלָה הַנְּכֹוִיִּם לָבוֹא וּלְשַׁחַח
 אֶת־כָּל־שְׁפַעַת הַמַּיִם אֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת לְהַבְיֹא מִשְׁפָּט וּכְלִיּוֹן עַל־
 כָּל־יּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְשׁוֹבְנֵיהָ: וְאֲדוֹן הַרְוּחוֹת שָׁקַד עַל־הַמְּלֹאָכִים הַיּוֹצֵאִים
 בְּלִי־גֵרִימֵי אֶת־הַגְּדִים כִּי אִם־יִנְיָחֻם כִּי הַמְּלֹאָכִים הֵהֱם הָיוּ עַל־
 שְׁפַעַת הַמַּיִם: וְאַצָּא מֵאֵת פְּנֵי־חַנוּךְ:

וּבְגִמִּים הֵהֱם הָיָה רַבֵּר וְ: אֵלָי וַיֹּאמֶר אֵלָי נָח חֲלָקָה קָא

סז ■ כמו הקודמים. כמו כסף ומחכת מווקקת. שגזכרו קודם לכן. —

סז. מלאכי המים נצטוו לעצור בהם.

הידים. ברור לפי ההמשך שהידים הללו עיקרם המים. —

סז. הבטחת ה' לנח — מקומות הפרצות למלאכים ולמלכים.

ב לאני חלק בלי אשם חלק אהבה וישר: ועתה יעשו הפלאים
 ומכתו עץ ונהיה בהשליכם אתהמלאכה ושמי אתידי עליה
 ג ושמרתיה ומנה נצא ורע חיים ותליפה תבארה והארץ לאתשאר
 ד בלי יושב: ואני אחזק אתיורעה לפני לעולמי עולמים ותסיצותי
 ה משם אתהשוכנים אתך ולא נדחו ואתיורעהו עלארהארץ כי
 ו אסוברך ורב עלהארץ בשם יי: וכלא אתהפלאים אשר
 ז הראו רשע בנחל הפוער אשר הראני לארצו סגוד אבי הגן
 ח במערכ בן הרי ורב וקשה וברזל ומתכת מןקנה ועיסרת: ואת
 ט אתהנחל שהוא אשרבו היתה המיה גדולה והמת המים: וכאשר
 י היה כלזה מדהמתכת ההיא הנמשה באש שהמיה אשר יצאה
 יא במקום שהוא היה שם בית נפרית וחקבר אלהמים ההם ונחל
 יב הפלאים אשר התמאו בשר מתחת לארץ ההיא: ובנחלים האלה
 יג משכו נהרותאש אשר בהם גרנו הפלאים אשר התעו את
 יד יושבי הארץ: והמים ההם יהיו בימים ההם למלכים ולתקנים
 יו ולרמים וליושבי הארץ למרשא בקשר ולמוטר הרים כי רוחם
 יז קלא מאה למען יקרו בקשרם כי כחשו בארון הרוחות והם
 יח יראו מוקדם יום יום ובשמו לא יאמינו: וקרב פרשת גיוסיהם בן
 יט ושנה רוחם לעולמי עולמים כי לפני ארון הרוחות לא ידבר איש
 כ דברדפי: כי המשפט יביאם עלהאמינם בתאות בקשרם ובקשרם
 כא ברות יי: והמים ההם ישנו בימים ההם וכאשר יהונו הפלאים
 כב ההם פמים ההם ישנו מעני המים ההם אתחכם וכעלות הפלאים
 כג ההם ישנו מי המענות ההם והתקררו: ואשמע אתמיכאל ענה
 כד ואומר המשפט הזה אשרבו ישמנו הפלאים עד הוא למלכים
 כה ולתקנים משלי הארץ: כי מדהמשפט האלה מרשא לקשר
 כו מלכים ותאות בקשרם והם לא יראו ולא יאמינו כי המים ההם
 כז ישנו והיו לאש הבושרת לעולם:
 סח ואמררבו נתדלי סגוד אבי הגן אתתורת כלבהנסתרות
 בספר ובמשלים אשר נתגדלו באקסס וחד למעני בקברי ספר

סז-ג-2 לא תשאר בלי יושב. בכושי: לא תשאר ערומה. - מלכים. הגהת חסד
 הלוי במקום מלאכים (שבכושי). -

ב המשלים: וביום ההוא ענה מיכאל לרסאל ויאמר למה הריח נעבירני
 ונרניני משני קשי דין הנקטרות דין המלאכים מידוכל לשאת את-
 ג הדין הקשה אשר נחרץ ואשר נמונו בקניו: ומיכאל ענה שנית
 ויאמר אל-רסאל מיהוא אשר לבו לא-ינרד מזה וכליותיו לא
 ושתוקן בדבר המשפט הזה אשר יצא עליהם בשל אשר הביאום
 ד לזאת: והיו בעמדו לפני ארון הרוחות ויאמר מיכאל אל-רסאל
 אני לא אהנה בעדם לעני הארון כי ארון הרוחות קצף עליהם
 ה גזן ששותם בדמות הארון: ועל-כן כל-הנעלם וביא עליהם לעולמי
 עולמים כי גם-מלאך גם-אדם לא יקחו חלק והם לכדם קבלו
 משפטם לעולמי עולמים:

סמ ואסרי המשפט הזה נסחידום ונרניזום על-הראותם זאת אל-
 ב יושבי הארץ: ואלה שמות המלאכים הבה הראשון בהם הוא
 שמימו השני ארסקוסא והשלישי ארמן והרביעי כוכבאל החמישי
 סוראל הששי רומיאל השביעי הנאל השמיני נקאל התשיעי ברקאל
 העשירי גנאל האחד עשר ארמלם השנים עשר בקריאל השלשה
 עשר בססאל הארבעה עשר הנאל החמשה עשר מראל והששה
 עשר סמסמיאל השבעה עשר נתראל השמונה עשר תומאל התשעה
 ג עשר סראל והעשרים רומאל והעשרים ואחד גנאל: ואלה הם
 ראשי מלאכיהם ושמותיהם מהם שר מאה ומהם שר תמשים
 ד ומהם שר עשרה: שם הראשון יקן הוא אשר התקה את-כל-לבי
 ה המלאכים ויורידם על-הארץ ונתעם בבנות האדם: והשני הנה
 שמו עוכיאל הוא יעץ לבני המלאכים הקרושים עצה רעה ונתעם
 ו עד-שמאם את-בשרם בבנות האדם: והשלישי הנה שמו ערריאל
 הוא אשר הראה לבני האדם את-כל-תבלי המנת והוא התקה את-
 ו הנה והראה את-כלי המנת לבני האדם ואת-השריון ואת-המגן
 ואת-הרב המלקמה ואת-כל-כלי המנת לבני האדם: ומירו יצאו
 ח על-יושבי הארץ למן-ביום ההוא ועד-עולם: והרביעי הנה שמו

סח ב בשל אשר כלר בסבת אותם המלאכים ראשיהם שהביאום לידי כך -
 י בדמות הארון ריל כאילו הם הארון בעצמם -

סס שמותיהם ותפקידיהם של המלאכים שקלקלו - ענינה של שנועת הסתרים.

סס ואלה שמות המלאכים ההם. בכושית יש כאן חזרה: ואלה הם שמותיהם -

ס פנמואה הוא הורה לבני האדם את המר ואת-הקחוק והוא הורה
 י להם את כל-תעלמות חקמתם: והוא למד את-האדם לכתב בדיר
 י עפאים ובגנר וקנה תפאו רבים מן-העולם ועד-היום
 יא הנה: כי בני האדם לא-ינקראו לשם-נה לחזק את-אמונתם בעמ
 יב ובדיר-עפאים: כי לא-ינקרא האדם בדרך אחרת מן-המלאכים כי
 יג אם להיות שהורים וצדיקים והמות המכלה כל לא-יגיע אליהם
 יד ורק ברקתם יאבדו וכלם זה יבלעני אותי: והחמישי שמו הנה
 יו כשדנא הוא אשר הראה לבני האדם כל-מכות הרוחות והשרים
 יז הרעות ומכות העקר בעמן אשר יפל ומכות הנקש נשיכות הנקש
 יח והמכות הבאות בצהרים והוא בן-הנקש הנקרא טקעת: וזאת
 יט בקרת קנזיאל שר השבועה אשר הראה לקדושים כאשר הנה
 יכ שוכן במרום בקבוד ושמו ביקא: הוא אשר למיקאל להראותו את-
 יל השם הנקלם למען יוכל להזכירו בשבועה להחרידם משני השם
 ימ שהוא השבועה אלה אשר הראו לבני-האדם את-כל-אשר הנה
 ינ נקלם: וזה-כח השבועה הזאת כי כבירה ועצומה היא וישם את-
 יס השבועה הזאת בנד מיקאל: ואלה הם מסתרו בשבועה הזאת
 יט והוא אמיץ בשבועתו ובה נתלה הרקיע עד-לא נקרא העולם
 יז ועד-עולם: והאנץ נוסדה על-המים וממסתרי הקרים: ובאו מים
 יח ימים למד-קריאת תכל ועד-עולם: ובשבועה ההיא נקרא הים
 ואת-החול שם-לו גבול לשת-מצה ולא יעבר למן-קריאת תכל

ח-יא לשמות המלאכים יש להשוות ו' ז' - פנמואה. חשיבותו בשמו: מלאך המנים. - ובכח
 יז זה יבלעני אותי. בכח דעתי שקניתי מן הספרים שבכתב כלע המות גם אותי.
 יח [הוא] בן-הנחש הנקרא טבעה - נראה כגליון ביאורי למכות הבאות בצהרים. שהכוונה
 להקשתו של אותו מין נחש. שאולי הוא נקרא טבעת על שם צורת התקפלותו (השוה
 למשל. ישעי' כ"ז א' נחש בריח ונחש עקלתון). - משפט. בכושי: מנין. וכבר עשה Ca
 יט ממנין ענין. - כזביאל (=קסבאל בכושי). קודם נפילתו היה שמו בקא. כלי' שלם ונאמן (ע'
 קלקלתו הוסב שמו לגנאי. ואודיכירג (p. 49) ממשיך לכאן שמו של קסציאל=קסמיאל
 המלאך (שכס' חנוך לר' ישמעאל כ"ג. פרק א'). - נראה שענינו של כזביאל כך היה:
 מתהלה היה שוכן במרום בין הקדושים והיה מסונה על אותה השבועה (כעין השבעה)
 שבה סידר הבורא את העליונים והתחתונים, והראה אותה לקדושים שבמרום. ואתיכ
 נמלך וברמאותו נטל ממיכאל את השם המפורש ובצירוף של שניהם - השבועה והשם
 המפורש - עשה מה שעשה ולפיכך נהפך שמו לגנאי. -

ועד-עולם: ובשבוּעה הַהיא חָקוּוּ תַחֲמוֹת וַיַּעֲמְדוּ וְלֹא יָנוּעוּ מִמְּקוֹמָם
לְמִדְּהֵעוֹלָם וְעַד-הָעוֹלָם: וּבִשְׂבוּעָה הַהיא וַשְּׁלִימוּ הַשְּׂמֵשׁ וְהַגִּבֹּרֹת
מִהַלְבָּם וְלֹא יִסּוּרוּ מִמְּקַדְתָּם לְמִדְּהֵעוֹלָם וְעַד-הָעוֹלָם: וּבִשְׂבוּעָה
הַהיא וַשְּׁלִימוּ הַבּוֹכִיִּים אֶת-מִהַלְבָּם וְקָרָא לָהֶם בְּשֵׁמוֹתֵיהֶם וְהֵם
יַעֲזְרוּ לְמִדְּהֵעוֹלָם וְעַד-הָעוֹלָם: וְכֵן רִחוּת הַמַּיִם וְהַגְּשֵׁיבוֹת וְכָל-
הַרִחוּת וְדַרְכֵיהֶם מִכָּל-אֲגָדוֹת הַרִחוּת: וְכֵה מִשְׁמָרִים קְלוֹת הַרְעַם
וְאוֹר הַבְּרָק וּמִשְׁמָרִים כֵּה אוֹצְרוֹת הַבְּרָד וְאוֹצְרוֹת הַבַּסּוּר וְאוֹצְרוֹת
הָאֵד וְאוֹצְרוֹת הַמָּטָר וְהַשֶּׁל: כָּל-אֵלֶּה נֶאֱמִינוּ וַיִּזְדוּ לִפְנֵי אֲדוֹן
הַרִחוּת וַיִּשְׁבַּחְהוּ בְּכֹל-יָבָתָם וּכְלִפְלִתָם בְּכָל-הַיּוֹדָעָה זֶה הֵם יִזְדוּ
וַיִּשְׁבַּחוּ וַיְרוֹמְמוּ אֶת-שֵׁם אֲדוֹן הַרִחוּת לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: וַעֲלִיָּהֶם
קִנְיַת כָּל-הַשְּׂבוּעָה הַזֹּאת וְכֵה הֵם מִשְׁמָרִים וְדַרְכֵיהֶם מִשְׁמָרִים
וּמִהַלְבָּם לֹא יִסְרְעוּ: וְתִהְיֶה שְׂמֵחָה גְדוֹלָה לָהֶם וַיִּבְרְכוּ וַיִּשְׁבַּחוּ
וַיְרוֹמְמוּ כִּי שֵׁם בְּיָדְהֶאֱדָם הַהוּא נִגְלָה אֲלֵיהֶם: וְהוּא יֹשֵׁב עַל-
כִּסֵּא כְבוֹדוֹ וְכָל-הַמִּשְׁפָּט נִתְּנָלוֹ לְבְּיָדְהֶאֱדָם וְהוּא בֹסֵיד אֶת-
הַחוֹמָאִים וַיִּבְחָדֵם מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ וְאֲשֶׁר הִתְעוּ אֶת-הָעוֹלָם:
בְּבָבֶלִים וַאֲסִרוּ וּבִאֲסַסֹּת שְׁחִיתוּתָם וַהֲיוּ כְלוֹאִים וְכָל-מַעֲשֵׂיהֶם
יִאֲבְדוּ מֵעַל-פְּנֵי הָאָרֶץ: וּמַעֲתָה לֹא יִהְיֶה-עוֹד מִשְׁתַּת כִּי בְּיָדְהֶאֱדָם
הַזֹּשִׁיעַ וַיֹּשֵׁב עַל-כִּסֵּא כְבוֹדוֹ וְכָל-רָע יִמָּלֵךְ וַיַּעֲבֵר מִפְּנֵי וּמֵאֲמַר
בְּיָדְהֶאֱדָם יָקוּם לִפְנֵי אֲדוֹן הַרִחוּת זֶה מִשְׁלַח-נוֹךְ הַשְּׁלִישִׁי:

וַהֲיוּ אֲחֵרֵי-כֵן כֹּאֲשֶׁר הָיָה שְׁמוֹ נִשְׂאָ כָּל-דְּוָמִים מִיָּד עַד-בְּרַךְ
הָאֲדָם הַהוּא וְעַד-אֲדוֹן הַרִחוּת מִתּוֹךְ יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: וַיִּנְשֵׂא בְּרַבְרֵי
רוּחַ לְמַעַלָּה וַיִּאָּסַף שְׁמוֹ מִתּוֹכָם: וּמִדְּהַיּוֹם הַהוּא לֹא-יִהְיֶה-חֲשֵׁבְתִי
עוֹד עִמָּהֶם וַיּוֹשִׁיבֵנִי בֵּין שְׁנֵי הַרִחוּת בֵּין הַצָּפוֹן וּבֵין-מַזְרָג אֲשֶׁר
שָׁם לְקַחוּ הַמַּלְאָכִים אֶת-הַתְּהַלְלִים לְמַדְּלֵי מְקוֹם-בְּחִירוֹם וְקַדוּשֵׁיִם:
וְשָׁם רָאִיתִי אֶת-רֵאשׁוֹנֵי הָאֲבוֹת וְאֶת-הַצַּדִּיקִים שׁוֹכְנֵי הַמְּקוֹם הַהוּא
מִרְאִשִׁית:

יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ע
ב
ג
ד
עא

וַהֲיוּ אֲחֵרֵי-כֵן כֹּאֲשֶׁר נִעְלְמָה רוּחִי וְשַׁעַל הַשְּׂמֵימָה וַאֲרָא אֶת-
כְּנֵי הַמַּלְאָכִים הַקְּדוּשִׁים וְהֵם הוֹלְכִים עַל-לִבְבוֹת-אֵשׁ מִלְּבוּשֵׂיהֶם

סח כז-כט. חתימת הפסל השלישי.
ע. הסתלקותו של הנוך.
עא. מראה הנוך לאחר הסתלקותו.

ב לקנים ועשייתיהם ופניהם מאירים כשילג: ונארא לפני נהרות-אש ואור
ג האש מאיר כבדקת ואפל על-שני לסני אדון הרוחות: ומיקאל
המלאך אחד מראשי המלאכים אחוני ביד ימיני ונקימני ויביאני
ד אל-כל-המקטרים ונראני כל-מקטרי הרמסים ונראני את-כל-מקטרי
ה הצדק: ונראני את-כל-מקטרי קצות השמים וכל-אוצרות המוכבים
ה והמארות אשר משם יצאו לפני הקדושים: ונעלם את-רוחי בשמי
ו השמים ונארא שם קעין ובנון עשוי אבני אלגביש ובתוך האבנים
ז לשונות אש טהה: ורוחי ראתה את-האזור האור את בית-האש
ההוא ועל-ארבעת קצותיו נהרות מלאים אש טהה והם אורים
ח לבית ההוא: ומסביב שרפים קרובים ואופנים והם אשר לא יישנו
ט ושקרו את-כסא כבודו: ונארא מלאכים לאין מספר אלפי אלפים ורבו
כ רבבות מוכבים לבית ההוא ומיקאל ונבריאול ורסאל וסנואל והמלאכים
ס הקדושים אשר ממעל לשמים יוצאים וקאים בפני ההוא: ויצאו
ז מן-הבית ההוא ומיקאל ונבריאול רסאל וסנואל ומלאכים קדושים
י לרב כלי מספר: ואתם ראש-הימים ראשו הנה לבן ונקו כצמר
יא ולבושו לא ותאר: ואפל על-שני וכל-בשרי נמם ורוחי נהקפה
יב ונאקרא בקול גדול בריח-עו ונאברך ונאשבח ונארוםם: והברכות הן
יג אשר יצאו מפי היו לרצון לפני ראש-הימים: וראש-הימים בא עם-
יד מיקאל ונבריאול רסאל וסנואל אלפי אלפים מלאכים כלי מספר:
והוא נגש אלי וישאל לי לשלום בקלו ויאמר אלי אתה הוא בן
האדם אשר נולד לצדקה וצדקה טניח עליך וצדקת ראש-הימים
טו לא תעזבה: ויאמר אלי הוא שואל לך לשלום בשם העולם
טז הבא בי משם יצא שלום למן-בריאאת העולם וכן יהי לך לעולם
זו ולעולמי עולמים: וקלם ילכו בדרכיה וצדקה לא תעזבה לעולם
איתה יהיו משקנותיהם ואתה חלקם ולא ישרדו מאתה לעולם
יז ולעולמי עולמים: וכן יהנה ארד-ימים עם-בן-האדם ההוא ולצדיקים
יהי שלום ולצדיקים דרך ישרה בשם אדון הרוחות לעולמי
עולמים:

עא כ כבדקת. בכושי: יכנת (δαιμόνων), ולמדתי שברקת=יקינתון מכלל דבריהם
י ש בשמיד סוף ל"ח: לוי דייקינתון... על ברקת היה כתוב לוי. - והוא. כלו מלאכי
טו מנהיגי. - ויאמר. המלאך-המנהיג. -

עב

ספר מלהך מארות השמים כל-אחד ואחד למששת-יניהם
 לממשלותיהם ולמניניהם ולמקמות מולדתם ולתקשיניהם
 אשר הראני אודיאל המלאך הקדוש אשר אתי והוא מנהלם והוא
 הראני את-כל-מכתביהם כמו שהם לכל-שנות תבל ועד-העולם
 עד-תשלם הבריאה הנרשעה אשר תעמד לנצח: וזה תקדמה-ארות
 הראשון מאור השמש מוצאו בשערי מזרח השמים ומבואו בשערי
 מערב השמים: וארא ששה שערים אשר בהם יצא השמש וששה
 שערים אשר בהם יעריב השמש והימים יזרח ויעריב בשערים
 האלה ומנהלי הכוכבים עם-אשר ינהלו אותם ששה במזרח וששה
 במערב וקלם הולכים זה אחר-זה במשטר ושר ונגד-חלונות רבים
 מימין השערים האלה ומשמאלם: וראשונה יצא המאור הנדול
 ושמו שמש וסביבתו כסביבת השמים כלו מלא אש מאירה ובערת:
 והמדרבב אשר יעלה עליה ונהיג הרים והשמש יעריב מן-השמים
 ושב דרך צפון לבא אל-המזרח ונהל עד בואו אל השער שהוא
 וזרח על-שני השמים: בן יצא בחרש הראשון בשער הנדול והוא
 הרביעי מששת השערים במזרח: ובשער הרביעי אשר משם יצא
 השמש בחרש הראשון שנים עשר חלונות פתוחים לרוחה שמהם
 יצא אש בשחם נסתחים בעתם: בשמש זרח בשמים יבא
 דרך השער הרביעי שלשים בקר וזרד ושר בשער הרביעי
 במערב השמים: ובעת ההיא ילך היום וארץ והלילה ילך וקצר
 עד-הבקר השלשים: ביום ההוא יארץ היום מן-הלילה בתשיעית
 והיום יגיע לנכון לעשרה חלקים והלילה לנכון לשמונה חלקים:
 ויצא השמש מן-השער הרביעי והעריב ברביעי ושב אל-שער
 המזרח החמישי שלשים בקר ויצא ממנו והעריב בשער החמישי:
 ואז יארץ היום בשני חלקים והנה לאמר עשר חלקים והלילה
 יקצר והנה לשבעה חלקים: ושב אל-המזרח וקא אל-השער הששי
 ויצא והעריב בשער הששי שלשים בקר ואחד על-פי האות שלוש:
 ביום ההוא יארץ היום מן-הלילה והיום יתה שש-שנים מן-הלילה
 והיום יתה לשנים עשר חלקים והלילה יקצר והנה לששה חלקים:

ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד

חלק ג: ספר מלהך מאורות השמים (עב-סב).

צב. פתיחה כללית ועל השמש.

- טו והשמש יעלה לקצר את-היום ולהאריך את-הלילה ושב השמש
 למזרח וקא אלי-השער הששי ונרח משם והעריב שלשים בקר:
 טז וכעבר שלשים בקר יחסר היום חלק אחד לנכון והנה לאחד
 יז עשר חלקים והלילה לשבעה: ונצא השמש מן-השער הששי
 במערב והלך למזרח ונרח בשער החמישי לשלשים בקר והעריב
 יח במערב שנית בשער המערב החמישי: ביום ההוא יחסר היום
 שני חלקים והנה היום לעשרה חלקים והלילה לשמונה חלקים:
 יט ונצא השמש מן-השער החמישי והעריב בשער החמישי במערב ונרח
 כ בשער הרביעי לשלשים בקר ואחד לסי האות שלו והעריב במערב:
 כא ביום ההוא ישנה היום ללילה והנה שנה לו והלילה הנה לתשעה
 חלקים והיום לתשעה חלקים: ונצא השמש מן-השער ההוא והעריב
 כב במערב ושב למזרח ונצא שלשים בקר בשער השלישי והעריב
 במערב בשער השלישי: וכיום ההוא נארך הלילה מן-היום ולילה
 נארך מלילה ויום יקצר מיום עד-הבקר השלשים והלילה יהנה לנכון
 כג לעשרה חלקים והיום לשמונה חלקים: ונצא השמש מן-השער
 השלישי והעריב בשער השלישי במערב ושב אלי-המזרח ושלשים
 כד בקר יצא בשער השני במזרח וקמרחו יעריב בשער השני במערב
 השמים: וכיום ההוא יהנה הלילה לאחד עשר חלקים והיום
 כה לשבעה חלקים: ונצא השמש ביום ההוא מן-השער השני והעריב
 במערב בשער השני ושב אלי-המזרח אלי-השער הראשון לשלשים
 כו בקר ואחד והעריב בשער הראשון במערב השמים: וכיום ההוא
 נארך הלילה והנה סיר-שנים מן-היום והלילה יהנה לנכון לשנים
 כז עשר חלקים והיום לששה: וקנה ישלים השמש את-מחלקותיו
 ושב והקיף את-מחלקותיו וקא בשער ההוא שלשים בקר והעריב
 כח גם-כן במערב ממולו: ובלילה ההוא ימעט הלילה בארבו בתשיעית
 והוא חלק אחד והנה הלילה לאחד עשר חלקים והיום לשבעה
 כט חלקים: ושב השמש וקא בשער השני במזרח ושב במחלקותיו
 ל הנה שלשים בקר בנרחו ובהעריבו: וכיום ההוא ימעט הלילה
 לא בארבו והנה הלילה לעשרה חלקים והיום לשמונה: ונצא השמש
 ביום ההוא מן-השער ההוא והעריב במערב ושב למזרח ונרח
 בשער השלישי לשלשים בקר ואחד והעריב במערב השמים:

ביום ההוא יתמעט הלילה והנה לתשעה חלקים ותשעה חלקים ותיום לתשעה חלקים וישנה הלילה ליום ותשנה היא בנמיה לנכון שלש מאות ושלשים וארבעה: וארץ היום ומלילה וקצר היום והלילה נבדלים הם בתקופת השמש: ועל-כן ארץ מהלכו מיום ליום וקצר מהלכו מלילה ללילה: וזה הקד-השמש ומהלכו ותשובתו גשבו וישים פעם ויצא המאור הגדול שהוא שנקרא שמש לעולמי עולמים: ואשר יצא הוא המאור הגדול וכן יקרא לתופעתו כאשר צוה אדני: קצאתו בן יבא ולא יתמעט ולא ינוח כי אמרו יוםם ולילה ואורו שבעמים מאור הנרם ובגדל ישו שניהם: ואשרי החק הנה ראיתי חק אמר למאור הקמן ושמו נרם: ותקופתו בתקופת השמים ומדבבתו אשר ירכב עליה תנשא על-ידי הרים ואור נתדלו במדה: ובכל-חדש ישנה צאתו ובאו וקמו בימי השמש ובשימלא אורו והנה לחלק השביעי מאור השמש: וכן נרח וראשונה יצא במנחה בבקר השלשים וכיום ההוא נראה והוא לכם ראש החדש ביום השלשים יחד עם-השמש בשער אשר בו יצא השמש: וחציו האחד יתרחק בחלק שביעי וכל-עגולו ריק בלי אור מלבד חלקו השביעי החלק הארבעה אשר מאורו: ובשת-קבלו חלק שביעי מחצי אורו והנה אורו לחלק שביעי אחד וחצי: והעריב עם-השמש ובנרם השמש נרח הנרם אתו וקבל החצי מחלק-אורו ובלילה ההוא בתחלת בקרו בתחלת יום הנרם יעריב הנרם עם-השמש והחשוק בלילה ההוא בשבעה ושבעה חלקים וחצי החלק מהם: ונרח ביום ההוא בחלק שביעי לנכון ויצא ונקה מן-רסחת השמש וביתר קמו יאיר בששה ושבעה חלקים: וארא מהלך אמר וקדלו ואיר לסי החק ההוא יעשה מהלך חדשו: ואוריאל המלאך הקדוש והוא מנהיג לבלם הראני את כל-אלה ואת-מושבותיהם ואת-מושבותיהם כאשר הראני ואת-החשיהם כמו שהם ומראה אוריהם עד-עבר חשיה

לב
 לג
 לד
 לה
 לו
 לו
 עב
 ב
 ג
 ד
 ה
 ו
 ז
 ח
 ט
 ב

ער. הירח ומקופותיו.
 ראש המסוק בכושי: וחצי-מרחקו שבעה חלקים אחד. -
 ער. שנת הירח.

ג עָשָׂר יוֹם: בַּשְּׁבִיעִיּוֹת שְׁבִיעִיּוֹת יְחִידוֹת וְשָׁלִים אֶת-כָּל-אֹרֹחַ בְּמִנְחָה
 וּבִשְׂבָעָה שְׂבָעָה חֲלָקִים יְחִידִים וְשָׁלִים אֶת-כָּל-הַשְּׂבֹב בַּמַּעֲרָב:
 ד וּבַחֲדָשִׁים מְעֻדִים וְשָׁנָה אֶת-הַעֲרָבָתוֹ וּבַחֲדָשִׁים מְעֻדִים יֵלֶךְ
 ה בְּמַהְלָכּוֹ אֶחָד לְאַחֵד: בַּשְּׁנֵי חֲדָשִׁים יַעֲרִיב הַגֵּרֶם עִם-הַשֶּׁמֶשׁ בַּשְּׁנֵי
 ו הַשְּׁעָרִים הַמַּיְכוּנִים הָהֵם בַּשֶּׁעַר הַשְּׁלִישִׁי וְהַרְבִּיעִי: וַיָּצֵא לְשַׂבָּעָה
 ז יָמִים וַיִּסַּב דְּרֹךְ הַשֶּׁעַר אֲשֶׁר שָׁם יָצָא הַשֶּׁמֶשׁ וְהַשָּׁלִים אֶת-
 ח כָּל-אֹרֹחוֹ וְנָשָׂה מִן-הַשֶּׁמֶשׁ וּבַשְּׂמוּנָה יָמִים יָבֵא בַשֶּׁעַר הַשְּׁשִׁי אֲשֶׁר
 ט מִקְנֵנו יָצָא הַשֶּׁמֶשׁ: וּבַצֵּאת הַשֶּׁמֶשׁ מִן-הַשֶּׁעַר הַרְבִּיעִי יָצָא לְשַׂבָּעָה
 י יָמִים עַד-אֲשֶׁר יָצָא מִן-הַחֲמִישִׁי וְשָׁב עוֹד הַסַּעַם בַּשְּׂבָעָה יָמִים
 יא בַשֶּׁעַר הַרְבִּיעִי וְהַשָּׁלִים אֶת-כָּל-אֹרֹחוֹ וְנָשָׂה וַיָּבֵא בַשֶּׁעַר הַרְאִשׁוֹן
 יב בַּשְּׂמוּנָה יָמִים: וְשָׁב עוֹד הַסַּעַם בַּשְּׂבָעָה יָמִים בַּשֶּׁעַר הַרְבִּיעִי אֲשֶׁר
 יג מִקְנֵנו יָצָא הַשֶּׁמֶשׁ: כֵּן רָאִיתִי אֶת-מוֹשְׁבֹתֵיהֶם בְּזֶרֶם הַיַּרְדֵּי
 יד וּבְהַעֲרִיב הַשֶּׁמֶשׁ בַּיָּמִים הָהֵם: וּבְהַתְּחַבֵּר חֲמֵשׁ שָׁנִים גִּיעַ לְשֶׁמֶשׁ
 טו שְׁלֹשִׁים יוֹם וְכָל-הַיָּמִים הַנוֹקְסִים לוֹ בְּאַחַת מִחֲמֵשׁ הַשָּׁנִים הָהֵן
 יז בְּשֵׁת־מִלְּאָנָה תַּהְיֶינָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשָׁשִׁים וְאַרְבָּעָה יָמִים: וְעַד
 יח הַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים גִּיעַ לְשֵׁשָׁה יָמִים בְּחֲמֵשׁ שָׁנִים שֵׁשֶׁת הַיָּמִים
 יט גִּיעוּ לְשְׁלֹשִׁים יוֹם וְחִסְרוּ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים חֲדָשׁ שְׁלֹשִׁים יוֹם:
 כ וְהַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים יוֹצִיאוּ אֶת-כָּל-הַשָּׁנִים לְנֶכּוֹן וְלֹא יַעֲדִיפוּ אוֹ
 כא יַחֲסִירוּ אֶת-מוֹשְׁבוֹתָם יוֹם אֶחָד עַד-עוֹלָם וְשָׁלְמוּ אֶת הַשָּׁנִים בְּצִדְקָה
 כב נֶכּוֹן בְּשֵׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשָׁשִׁים וְאַרְבָּעָה יָמִים: בְּשֵׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיוּ אֵלֶּף
 כג וְחֲשָׁעִים וּשְׁנַיִם יָמִים וּבְחֲמֵשׁ שָׁנִים אֵלֶּף וּשְׂמוּנָה מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים
 כד יוֹם אֶבְרֵן בַּשְּׂמוּנָה שָׁנִים יִהְיוּ אֶלְפִים וְחֲשָׁעִים מֵאוֹת וּשְׁנַיִם עֶשְׂרִים
 כה יוֹם: לְזֶרֶם בְּלֶבֶד גִּיעוּ יָמֵי אֵלֶּף וְשָׁשִׁים וּשְׁנַיִם בְּשֵׁלֹשׁ שָׁנִים
 כו וּבְחֲמֵשׁ שָׁנִים יַחֲסֵר חֲמֵשִׁים יוֹם כִּי בָצֵאתוֹ מוֹסִיפִים לְמַסְפֵּר אֵלֶּף
 כז וּשְׂבַע מֵאוֹת וְשָׁבְעִים אֵלֶּף וְשָׁשִׁים וּשְׁנַיִם יָמִים: וּבְחֲמֵשׁ שָׁנִים
 כח יִהְיוּ אֵלֶּף וּשְׂבַע מֵאוֹת וְשָׁבְעִים יוֹם וּבַשְּׂמוּנָה שָׁנִים יִהְיוּ לְזֶרֶם
 כט אֶלְפִים שְׂמוּנָה מֵאוֹת וְשָׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם יָמִים: כִּי בַשְּׂמוּנָה שָׁנִים
 לד יַחֲסֵר שְׁמוֹנִים יוֹם כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר יַחֲסֵר בַּשְּׂמוּנָה שָׁנִים שְׂמוֹנִים
 לו יוֹם: וְהַשָּׁנָה תִּשְׁלַם לְנֶכּוֹן לְטִי מוֹשְׁבוֹת הָעוֹלָם וּמוֹשֵׁב הַשֶּׁמֶשׁ
 לו הַיַּרְדֵּם מִן-הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יִנְרַח וַיַּעֲרִיב שְׁלֹשִׁים יוֹם:
 עה וּמִנְהַלֵּי שְׂרֵי הָאֶלְפִים אֲשֶׁר עַל-כָּל-הַבְּרִיָּאָה וְעַל-כָּל-הַכּוֹכָבִים

עם-ארבעת הניקסאים לא-ישרדו ממקומם לפרח-שבון השנה והם
 ישמשו לארבעת הנמים אשר לא-נחשבו בחשבון השנה: ובהם
 יפעו האנשים כי המאורות ההם ישמשו באמונה למושבות העולם
 אחד בשער הראשון ואחד בשער השמים השלישי אחד בשער
 הרביעי ואחד בשער הששי וסדר העולם נשלם בשלש מאות
 וששים וארבעה מושבות העולם: כי האותות והנמנים והשנים והנמים
 הראני אוריאל המלאך אשר ארון הכבוד שקמו לעולם על-כל
 מאורות השמים בשמים ובתבל למשל על-פני השמים ולהראות
 על-הארץ ולהיות מנהיגי היום והלילה והם השמש והירח והכוכבים
 וכל-הבריות הפוכבות בכל-מרכבות השמים: כמרכן הראני אוריאל
 שנים עשר שתוחים לרוחה משביב למרכבת השמש בשמים
 אשר מתוכם תצאנה קרני השמש ומהם יצא חם על-פני הארץ
 כשיוסתחו בעמיהם המנומנות: ובער הרוחות וגישיבת השל כשיוסתחו
 לרוחה בשמים בקצות: כאשר יסתחו שנים עשר השערים בשמים
 בקצות הארץ אשר מהם יצא השמש הירח והכוכבים וכל-מעשי
 השמים במזרח ובמערב: וסלונות רבים שתוחים משמאלם ומימנם
 וסלון אחד בעתו מוציא חם בשערים ההם אשר מהם יצאו
 הכוכבים כאשר סקר עליהם ואשר שמה יצריבו במספרם: וארא
 מרכבות בשמים רצות בתבל ממעל לשערים אשר בהם יסבו
 הכוכבים אשר לא יצריבו: ואחד יגדל מקלם והוא יסובב
 בתבל בקלה:

ובקצות הארץ ראיתי שנים עשר שתוחים אל-כל-
 הרוחות אשר מהם תצאנה הרוחות ונשבו על-הארץ: שלשה מהם
 שתוחים אל-פני השמים ושלשה במערב ושלשה אל-זמין השמים
 ושלשה אל-השמאל: ושלשת הראשונים הם ממזרח ושלשה מצפון
 ושלשה אחריו אלה משמאל לדרום ושלשה ממערב: בארבעה
 אלה תצאנה רוחות ברכה ושלוש ומשמנה ההם תצאנה רוחות
 מחבלות בשהן משתלחות והביאו שחיתה לכל-הארץ ולמנו אשר
 עליה: והרום הראשונה מן-השערים ההם הנקראת מנחתית מצא דרך

עו. על ארבעת הימים שמתוך לחשבון ועל הכוכבים ועל השמש.

עו. על שמים צורה הרוחות ושעריהן.

ו השער הראשון אשר במנחה בנמוחה דרוכה מקנה נצא שממון
 בצרת חרב ושחיתה: ומן השער השני במנחה נצא במדה וממנו
 נצא קשר וקרנה ושלום ושל ובשער השלישי אשר לצד צפון נצא
 ח קר ובצרת: ואמרי אלה מצאנה הרוחות הדרומיות בשלשה שערים
 ח בשער הראשון מהם הנוטה למנחה נצא רוח חמה: ובשער
 ט התיכון קרוב אליו נצאו מתוכו רוחות טובים ושל ומקר ושלום
 ט ומינים: ובשער השלישי אשר מצד מערב נצא מתוכו של ומקר
 י וארבה ושממון: ואמרי אלה רוחות מצד צפון מדהשער השביעי
 יא מצד מנחה נצא מתוכו של ומקר וארבה ושממון: ומן השער
 התיכון אשר נצאו תנים קשר של ושלום ובשער השלישי מצד
 יב מערב נצאו מתוכו ענן וקסוד ושלג ונשם ושל וארבה: ואמרי
 יג אלה ארבע הרוחות אשר מצד מערב בשער הראשון אשר לצד
 יג צפון נצאו מתוכו של וקסוד וקר ושלג וקרח: ומן השער התיכון
 נצא של ומקר ושלום וקרבה ובשער האחרון אשר מצד דרום
 יד נצא מתוכו בצרת ושממון וחרב ושחיתה: וקנה ותמו שנים קשר
 השערים לארבע רוחות השמים וכל-הקרים וכל-שגשגם וכל-שלומם
 הראיתיך מתושלח בני:

עז הרוח הראשונה קדם קרא לה כי קדמונית היא והשניה
 קרא לה דרום כי לרב נדר שם והרם המבדק לעולם נדר שם:
 כ והרוח ממערב מערב שמה כי שם כל-מארות השמים מתמעטים
 ג ויורדים: והרוח הרביעית ושמה צפון נחלקה לשלשה חלקים
 ד מהם הראשון הוא למשכן האנשים והשני קמימימים ותהמות
 ויערות וקירות וחשך וענן והחלק השלישי בגן הצדק: ראיתי
 ה שקעה קרים גבוהים והם גבוהים מכל-הקרים אשר על-הארץ
 והם קסוד נצא נמים מוצרים ושנים נחלפו: ראיתי שקעה
 וקרות על-הארץ גדולים מכל-הקרות מהם אחר נצא מן-המערב
 ו השער מימין אל-הים הגדול: ושנים מהם מצפון ער-הים ונאו

עז. ארבע רוחות העולם - שכנת ההרים - שכנת הנהרות - שכנת האיים.

עז ג דרום... הוא דורש דום=נקודת רם (=העליון). - מערב... הוא דורש מערב לשון
 פחיתה וירידה (=נתג כבושית=demptus, exemptus. - כך במילונו הכושי של דילמן). -
 ג-א צפון דרש כך משום שכמה ענינים צפונים שם. - הים הגדול. ים התיכון (ע'
 במד' ליד ו-ז). -

וְשָׁבוּ מִימֵיהֶם אֱלֹהִים-סוּף בְּמוֹרָתוֹ: וְאֶרְבַּעַת הַנְּזוּתִים יָבֹאוּ בְּצַד-
 צְפוֹן עַד-יָמִים וְיָמִים אֱלֹהִים-סוּף וְשָׁנִים אֱלֹהִים הַגְּדוֹל וְהֵם
 ח מִשְׁתַּפְּכִים שָׁמָּה (וְיֵשׁ אוֹמְרִים אֶל-הַמְּדַבֵּר): שִׁבְעָה אַיִם גְּדוֹלִים
 רָאִיתִי בַיָּם וּבָאָרֶץ שָׁנִים בָּאָרֶץ וְהַמְּשָׁה בַיָּם הַגְּדוֹל:
 עח ב וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַשְּׂמֹשׁ הַרְאִישׁוֹן אוֹר-תָּרַם וְהַשְּׂנִי חָמָה: וְלִגְרַם
 אֶרְבָּעָה שְׁמוֹת הַשֶּׁם הַרְאִישׁוֹן אִישׁוֹנָה הַשְּׂנִי לִבְנֵה הַשְּׁלִישִׁי קָדַר
 ג כְּסָה וְהַרְבִּיעִי יָרַח: אֵלֶּה הֵם שְׁנֵי הַמְּאֹרוֹת הַגְּדוֹלִים עֲגוּלָם קַעְגוּל
 ד הַשְּׂמִים וְשָׁנֵיהֶם גְּרַל עֲגוּלֵיהֶם שְׁנָה: בְּעֲגוּל הַשְּׂמֹשׁ שִׁבְעָה חֲלָקֵי
 אֹר הַנוֹסְפִים לוֹ עַל-הַיָּרַח וּבַמְּדָה קָצְבוּ-לוֹ עַד-אֲשֶׁר יִתֵּם הַחֶלֶק
 ה הַשְּׂבִיעִי שְׁלֹשָׁמֶשׁ: (וְהֵם) מַעֲרִיבִים וְבָאִים בְּשַׁעֲרֵי הַמַּעְרָב וְסָבוּ
 ו בָּצִפוֹן וְיָצְאוּ בְּשַׁעֲרֵי הַמּוֹרָח עַל-שְׁנֵי-הַשְּׂמִים: וְכַעֲלוֹת הַיָּרַח נִרְאָה
 חֲצִי הַשְּׂבִיעִית בְּשָׁמִים וְאֹרֹו יִתְמַלֵּא בְיוֹם הַתְּרַבְּעָה עֲשָׂר׃ יִמְלֵא
 ז אֹרֹו: וְשִׁלְשָׁה סִרְתְּמֹשָׁה אֹר נִקְצְבוּ-לוֹ עַד יוֹם הַתְּמַשָּׁה-עֲשָׂר
 בְּשִׁיתְמַלֵּא אֹרֹו לְשִׁי אוֹת הַשְּׂנָה וְהָיָה לְשִׁלְשָׁה סִרְתְּמֹשָׁה וְהָיָה
 ח הַיָּרַח לְחֲצִי-שְׂבִיעִית הַחֶלֶק: וּבְהַתְּמַעֲמוֹ יִקָּטַן בְּיוֹם הַרְאִישׁוֹן לְאֶרְבָּעָה
 עֲשָׂר חֲלָקֵי אֹרֹו בְּשִׁנִּי יִתְמַעַט לְשִׁלְשָׁה עֲשָׂר חֲלָקֵי אֹר בְּשִׁלְשִׁי
 יִתְמַעַט לְשָׁנִים עֲשָׂר בְּרַבִּיעִי לְאַחַד עֲשָׂר חֶלֶק בְּחַמִּישִׁי יִתְמַעַט
 לְעֶשְׂרֵה חֲלָקִים בְּשִׁשִּׁי יִתְמַעַט לְתֵשְׁעָה חֲלָקִים בְּשַׁבְּעִי יִתְמַעַט
 לְשִׁמוֹנֵה חֲלָקִים בְּשָׁמִינִי יִתְמַעַט לְשִׁבְעָה בְּתֵשִׁיעִי יִתְמַעַט לְשָׁשָׁה
 בְּעֶשְׂרִי יִתְמַעַט לְחַמְשָׁה בְּאַחַד עֲשָׂר יִתְמַעַט לְאֶרְבָּעָה בְּשָׁנִים עֲשָׂר
 יִתְמַעַט לְשִׁלְשָׁה בְּשִׁלְשָׁה עֲשָׂר יִתְמַעַט לְשָׁנִים בְּאֶרְבָּעָה עֲשָׂר
 יִתְמַעַט לְחֲצִי-שְׂבִיעִית וְכִלְ-חֲלָקֵי אֹרֹו בְּיוֹם הַתְּמַשָּׁה עֲשָׂר יִתְמַעַט
 ט כִּלְ-הַנְּזוּתִ: וְלְחַדָּשִׁים אֲחָדִים הָיוּ עֲשָׂרִים וְתֵשְׁעָה יָמִים לְחַדָּשׁ
 י וְיֵשׁ מֵהֶם לְשִׁמוֹנֵה וְעֶשְׂרִים יוֹם: וְחֶק שְׁנֵי הַרְאֵה-לִי אוֹרֵיאל מְתִי
 יא יִקָּצֵב אֹר לְיָרַח וְיִתְּנֵה-לוֹ מֵאֵת הַשְּׂמֹשׁ: כִּלְ-הַעֲשָׂר אֲשֶׁר יִתְקַדֵּם
 הַיָּרַח בְּאֹרֹו יִנָּק אֵלָיו לְשִׁנִּי הַשְּׂמֹשׁ עַד-אֶרְבָּעָה עֲשָׂר יוֹם אֹרֹו
 יב יִתְמַלֵּא וּבְקִשְׁהוּא מֵאִיר כֵּלֹו אֹרֹו נִשְׁלַם בְּשָׁמִים: וּבְיוֹם הַרְאִישׁוֹן

עח. השמש והירח - גידול הירח והתמעטותו.

ואלה שמות. בנוסח הכושי נשתבשו שמות השמש והירח מרוב העזקת -
 אור-חרס. בכושי ארְיַס. - חמה. בכושי חַמְס (חית בחיז נשתבשה והיא בסמך). -
 אישוניה. בכושי אֶטְנֵי. - לבנה. בכושי אֶבְלֵי. - בן-כסה. בכושי בָּנֵס. - ירח.
 בכושי אָרְא. -

עח

ג

יג יקרא מולד כי ביום שהוא יעלה עליו האור: ויהי היום קלא
 בעצם היום שהשמש ירד במערב ומדמהו ירח הוא עולה בלילה
 וכל-הלילה יאיר היום עד-ירח השמש ממולו והיום נראה מול
 יד השמש: במקום אשר משם יצא אור היום שמה ישוב להעלם
 עד-העלם כל-האור וימי היום יחלפו ויהי עגול ריק כלי אור:
 טו ושלשה חדשים של שלשים יום יעשה ובעתו לפי-המקום יעשה
 שלשה חדשים של עשרים ותשעה ימים החדש ואז יעשה
 הטמטמותו במועדו הראשון ובשער הראשון למאה ושבעה ושבעים
 טז יום: ובעת צאתו נראה שלשה חדשים לשלשים יום החדש
 יז ולשלשה חדשים נראה תשעה ועשרים החדש: בלילה נראה
 קצין אדם עשרים יום בכל-שעם וכיום נראה קצין הרקיע כי אין
 בו כל-דבר מלבד אורו:

עט ועתה בני הראיתיה הכל ותקל-בדבקי השמים נשלם:
 ב ונראני את כל-חקי אלה לכל-יום ולכל-מועד ממשל ולכל-שנה
 ג ולצאתה ולמשקמה בכל-חדש ובכל-שבוע: והתמטמות היום אשר
 ד תקנה בששת השערים כי בששת השערים האלה ישלם אורו ויהי
 ד תקנה תחלת התמטמותו: [וההתמטמות] אשר תקנה בשער הראשון
 בעתה עד-אשר ישלמו מאה ושבעה ושבעים יום לסי השבון
 ה השבעות עשרים ותשעה [שבעות] ושני ימים: הוא יתמטט מן
 ו השמש וממערבת הכוכבים משה ימים בקוץ אחר בדיוק ובעת
 ששקום הנה אשר ראית יגמר: זה מראה כל-מאור ופרשתו
 אשר הראני אוריאל המלאך הראש שהוא מנהיגם:

טז ובמים קהם ענה אוריאל המלאך ויאמר אלי חנוך הנה
 הראיתיה הכל ואגל-לה הכל למען תראה את-השמש ואת-
 היום ואת-מנהיגי כוכבי השמים וכל-המסוכבים אותם מעשיהם
 ז ועשיהם ומצאיהם: ובימי החוקאים תקצרנה השנים וירעם
 ב באדמותיהם ובשדותיהם ואחר וכל-דבר על-הארץ ושנה ולא
 ג נראה בעתו וננשם וכלא והשמים יעצרו: ופרי האדמה בימים
 ד קהם אפיל ויהי ולא יגדל בקמנו ופרי העץ בעתו יכלא: והיום

עט. חזרה על חקים אחרים.

פ. החוסאים גורמים במעשיהם לשינויים בחקי הטבע.

ה וְשָׁמַע אֶת-הַקוֹל וְלֹא יָרָאָה בְּעֵתוֹ: וּבַיָּמִים הֵהֵם יָרָאָה וְהִשְׁמָעוּ
 וּשְׁמָעוּ וּמְהֵלֶךְ וְהָיָה וּבְעֵרְבוֹ בַקְּצוֹת הַמְּרֻבָּבָה הַגְּדוּלָּה בְּמַעְרֵב
 וְהַרְבֵּה לְהֵאִיר מִמִּשְׁפַּט הַמְּאֹר: וְרַבִּים מֵרֵאשִׁי הַבּוֹכָבִים יַעֲבֹרוּ
 חֲקָם וְשָׁנוּי אֶרְחוּסֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם יָרְאוּ בְּמוֹעֲדֵיהֶם הַסְּקוּרִים עֲלֵיהֶם:
 ה וְכִלְ-מַעֲרֶכֶת הַבּוֹכָבִים תִּסְמַר מִן-הַחֻשָּׁאִים וּמִתְשַׁבֵּת (וְהַיּוֹשְׁבִים) עַל-
 הָאָרֶץ תִּתְעַה בָּהֶם וְסָרוּ מִכִּלְ-דַּרְכֵיהֶם תּוֹעִים יִהְיוּ וְלֹא-לֵהִים יִתְשַׁבּוּם:
 וְרַבְתָּה הַרְעָה עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּט יָבֹא עֲלֵיהֶם לְאֵבֶד הַכֹּל:

פא וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲנוּךְ הַתְּבוּנָה בְּלַחֹת הַשָּׁמַיִם וְקִרְאתָ הַבְּתוּב
 ב עֲלֵיהֶם וְנִדְעָתָ אֶת-הַכֹּל אֶתֶּר לְאֶתֶר: וְאֶתְבוּנָה בְּלַחֹת הַשָּׁמַיִם
 ג וְאֶקְרָא אֶת-כִּלְ-הַבְּתוּב וְאֶבִּין הַכֹּל וְאֶקְרָא סָסֵר כִּלְ-מַעֲשֵׂי הָאָדָם
 ד וְכִלְ-יְלִידֵי קֶשֶׁר אֲשֶׁר יִהְיוּ עַל-הָאָרֶץ עַד דְּרוֹת עוֹלָם: וְאֶבְרַךְ
 ה אֶת-הָאָדָם הַגְּדוֹל מִלֶּךְ הַקְּבוּר לְעוֹלָם עַל-עֲשֹׂתוֹ אֶת-כִּלְ-מַעֲשֵׂי
 ו תָּבֵל וְאֲשַׁכַּח אֶת-אֲדֹנָי עַל-אֲרֶךְ אַפּוֹ וְאֶבְרַכְהוּ בְּעַד בְּנֵי-הָאָדָם:
 ז וַאֲמַר אֲשֶׁרֵי הָאִישׁ הַמֵּת בְּצַדִּיקָה וּבְטוֹב אֲשֶׁר אֵין כִּלְ-בְּתָב אֲשַׁמָּה
 ח וּבְתָב עָלָיו וְאֲשֶׁר יוֹם הַדִּין לֹא-יִמָּצֵא נִגְדוֹ: וְשִׁבְעַת הַקְּדוֹשִׁים
 ט הֵהֵם הַקְּרִיבוֹנֵי וְנִשְׁיִמוֹנֵי עַל-הָאָרֶץ לִפְנֵי סַתַּח בֵּיתִי וַיֹּאמְרוּ אֵלַי
 י הוֹדַע הַכֹּל לְבָנָה לְמַתּוֹשְׁלַח וְהַרְאִיתָ לְכִלְ-בְּנֵיהָ כִּי כִלְ-בְּשֵׁר לֹא-
 י וַיִּצְדַּק לִפְנֵי אֲדֹנָי כִּי-הוּא בּוֹרְאָם: שְׁנָה אִסַּח וַעֲזָבָה עַם-בְּנֵיהָ עַד-
 ז אֲזוּתָהּ לְלַמֵּד אֶת-בְּנֵיהָ וּכְתַבְתָּ לָהֶם וְהַעֲיִדוּתָּ בְּכִלְ-בְּנֵיהָ וּבְשִׁנָּה
 ח הַחֲתִירַת וְקַחוּהָ מִקְרָבָם: וְאַמֵּץ לְבָבָהּ כִּי הַטּוֹב יוֹרֵיעַ צַדִּיקָה לַטּוֹב
 ט צַדִּיק עִם צַדִּיק וְשִׁמְחָה וּבְרַכּוּ זֶה אֶת-זֶה: וְהַחֻשָּׁאִים עִם-הַחֻשָּׁאִים
 ס וּמּוֹתוּ וּסּוֹשַׁע עִם-סּוֹשַׁע וְיִטְבַּע: וְעוֹשֵׂי צַדִּיקָה עַל-מַעֲשֵׂי בְנֵי הָאָדָם
 ז וּמּוֹתוּ וְעַל-מַעֲשֵׂי הַרְשָׁעִים וְאַסְפוּ: וַיְכַלּוּ לְדַבֵּר אֵלַי בַּיָּמִים הֵהֵם
 וְאָבֹא אֶל-עַמִּי בְּבָרְכֵי לְאָדָם הָעוֹלָם:

סב וְעַתָּה מַתּוֹשְׁלַח בְּנֵי כִלְ-אֵלָה אֲסַפְרֶלְךָ וּכְתַבְתִּי לָהּ וּגְלִיתִי לָהּ
 הַכֹּל וְנִסְתִּי לָהּ סְסָרִים עַל-כִּלְ-אֵלָה וְאֶתָּה בְנֵי תִשְׁמַר אֶת-הַסְּסָרִים
 ג מִיַּד אֲבִיךָ לְמַעַן תִּמְקַרְסֵם לְדְרוֹת הָעוֹלָם: הִקְבָּה נְסִתִּי לָהּ וּלְבְנֵיהָ

ו בימים ההם... הגדולה במערב. לשון זה מסרע את ההפך העוסק בירח. ולפי צ'ארלס אין מקומו כאן. ואף הוא תיקן המוסגר במרובעים, ובנוסח הכושי שיעורו של הלשון: ובימים ההם יראה בשמים ובאה בצרת בקצות המרכבה הגדולה במערב. - מא. לוחות השמים ושליחותו של חנוך. סב. דברי חנוך אל מתושלח במסרו לו את ספרי החכמה.

ס ב

א אשר יהיו לה למען אשר נתנם לבניהם לדרות את-החכמה הזאת
 ג העולה על-משבתם: והמבינים זאת לא ינומו והאוינו ללמד את-
 ד החכמה הזאת ונעמה לאוכליה ממאכלי-תאנה: אשרי כל-הצדיקים
 ה הולכים בדרך צדקה ואין בהם חסא בחוסאים מספר כל-ימיהם
 ו אשר ילך השמש בשמים בבואו ובצאתו בשערים שלשים יום
 ז עם-שרי האלפים ממערכת הבוכים ועם-ארבעת הנוססים המבדילים
 ח בין ארבעת חלקי השנה אשר נהיגום ויבאו אטם ארבעה ימים:
 ט ובהם יתעו אנשים ולא יחשבום בחשבון כל-העולם כי מועים הם
 י האנשים ולא ידעים במשפטם: כי הם בחשבון השנה יבאו ובאמת
 י ירשמו עד-עולם אחד בשער הראשון ואחד בשער השלישי ואחד
 י ברכיצי ואחד בששי והשנה תשלם בשלש מאות וארבעה וששים
 יז יום: ודברו קום והחשבון הרשום שלם כי המאות והחדשים
 ח והמוצרים והשנים והימים הראני אוריאל ונגל-לי אשר אדון כל-
 ט בריאת תבל המקודהו על צבא השמים: ולו השלטון על-לילה
 יז יום בשמים להאיר האור לבני האדם שמש ירח ובוכים וכל-
 יז כחות השמים הבוכים בגלגליהם: ואלה מערכות הבוכים אשר
 יז תבאנה במקמותיהן ובעמיהן ובמועדיהן ובחךשיהן: ואלה הם שמות
 יז מנהיגיהם השומרים הבאים בעמיהם אלה המנהיגים למקמותיהם
 יז למערכותיהם לעמיהם לחךשיהם בממשלתם ובמושבותיהם: ארבעת
 יז מנהיגיהם המבדילים את-ארבעת חלקי השנה יבאו בראשונה
 יז ואחריהם שנים עשר מנהיגי המערכות המבדילים את-החדשים
 יז ולשלש מאות וששים היום שרי אלפים המחלקים את-הימים
 יז וקארבעת הימים הנוססים עליהם מנהיגים המחלקים את-ארבעת
 יז חלקי השנה: ושרי האלפים האלה נוססים בין מנהיג למנהיג כל-
 יז אחד מאחורי התנה ומנהיגיהם הם המחלקים: ואלה שמות
 יז המנהיגים המחלקים ארבעת חלקי השנה אשר קדרו מלביאל
 יז אלימלך ומלאיאל ונראל: ושמות מנהיגיהם אדנראל וישושאל
 יז ואלומיאל אלה השלשה ילכו אחרי מנהיגי המערכות הולכים
 יז אחרי מנהיגי התננות המחלקים ארבעת חלקי השנה: בראשית
 יז השנה ירח בראשונה ומשל מלביאל הנקרא בשמו תימני ושמש
 יז וכל-ימי ממשלתו אשר ישלש תשעים ואחד יום: ואלה אותות

הַנְּמִים הַנִּרְאִים עַל־הָאָרֶץ בְּיָמֵי מִקְשַׁלְתּוֹ וְעַתָּה הֵם וּמְנוּחָה וְכָל־
הָעֲצִים יַעֲשׂוּ סָרִי וְעָלִים וַיָּאֵאוּ עַל־כָּל־הָעֲצִים וְכָשֶׁל קָצִיר הַחֹשֶׁה
וּפְרִי־וְרֻדִים וְכָל־הַבְּרָחִים וַיָּאֵאוּ בַשָּׂדֶה וַעֲצֵי הַחֶרֶף יִיבָשׂוּ: וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת הַמְּנַהֲיִים אֲשֶׁר תַּחְתִּיבֵם בְּרִבְעָל וְלִבְשָׂאֵל וְאַחַר הַנוֹסֵף שֶׁ־
הָאֵלֶּף שְׁמוֹ אֶלְנֶסֶף וְיָמֵי מִקְשַׁלְתּוֹ תָּמוּ: הַמְּנַהֵג הַשְּׁנֵי אַחֲרָיו הוּא
אֶלְיִמְלֵךְ שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ שְׁמֶשׁ זֹרֵחַ וְכָל־יָמֵי אוֹרֹו אַחַד וַתִּשְׁעִים יוֹם:
וְאֵלֶּה אוֹתוֹת וּמִוֵּי עַל־הָאָרֶץ סְרָרוֹת וַיִּבֶשׂ וְהָעֲצִים יוֹצִיאוּ פְרֹוֹם
נְמוֹר וּנְתַנוּ אֶת־כָּל פְּרֹוֹם נְמוֹר וְכָשֶׁל וְהַצֹּאֵן תַּתְּחַבְּרֶנָּה וְתַעֲבְרֶנָּה
וְכָל־סָרִי הָאָרֶץ יֵאָסֵף וְכָל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וּבְנֵת אֶלֶּה יִהְיוּ בְיָמֵי
מִקְשַׁלְתּוֹ: וְאֵלֶּה הֵם הַשְּׁמוֹת וְהַמַּעֲרֻכוֹת וּמְנַהֲיֵי שָׂרֵי הָאֱלֹסִים הֵהֵם
נְדָאֵל קָאֵל וְהָאֵל וְשֵׁם שֶׁ־הָאֵלֶּף הַנוֹסֵף עֲלֵיהֶם אֶסְפָּאֵל וְיָמֵי
מִקְשַׁלְתּוֹ תָּמוּ:

וְעַתָּה מִתּוֹשְׁלַח בְּנֵי אֶרֶץ אֶת־כָּל־הַמַּרְאוֹת אֲשֶׁר רָאִיתִי
וְאֶסְפְּרֶם לְסִנְיָה: שְׁנֵי מַרְאוֹת רָאִיתִי לִפְנֵי נְשָׂאֵי אִשָּׁה וְהָאֶחָד לֹא
יָדָעָה לְשֵׁנֵי הַרְאִשׁוֹן בְּלִמְדֵי לְכַתֵּב וְהַשְּׁנֵי לִפְנֵי נְשָׂאֵי אֶת־אִמָּה
וְאֶרָא מַרְאֵה נֹרָא וְעֲלֵיהֶם הַתְּפִלְלָתִי אֵל אֲדֹנָי: שׁוֹכֵב הָיִיתִי בְּבֵית
מִבְּלָלָאֵל אֲבִי הַזֶּה וְאֶרָא כַּמַּרְאֵה וְהִנֵּה הַתְּמוֹסֵטוֹ הַשְּׁמִים וַיִּקְרַעוּ
וַיִּפְּלוּ לָאָרֶץ: וְכַאֲשֶׁר נָפְלוּ לָאָרֶץ וְאֶרָא וְהִנֵּה הָאָרֶץ נִבְלָעָה בְּתֵהֶם
גְּדוּלָה וְהָרִים נִתְּלוּ עַל־הָרִים וּנְקֻעוֹת עַל־נְקֻעוֹת שָׂבְעוּ וְעֲצִים
גְּבוּהִים נַעֲקְרוּ מִשָּׁרְשֵׁיהֶם וַיִּפְּלוּ וַיִּמְכְּעוּ בְּתוֹךְ תְּהֵם: וְדָבָר נֶסֶל
אֲזַ לְתוֹךְ סִי וְאִשָּׁא קוֹלִי לִקְרָא וְאָמַר הָאָרֶץ נִחְרַבָּה: וּמִבְּלָלָאֵל
אֲבִי הַזֶּה הִעִירֵנִי בִּי שְׁכַבְתִּי אֲצִלּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלַי לְמָה תִּגְעַק בְּבָה
בְּנֵי וְלְמָה בָּבָה תִּנְיָלִיל: וְאֶגִּיד־לּוֹ אֶת־כָּל־הַמַּרְאֵה אֲשֶׁר רָאִיתִי
וַיֹּאמֶר אֵלַי נֹרְאוֹת רָאִיתָ בְּנֵי מַרְאֵה קָשָׁה בְּחִלּוּמָה מִסְתְּרֵי כָּל־
חַשְׁאֵת הָאָרֶץ בְּתֵהֶם תִּמְכְּעַ וְחֶרֶבֶן גְּדוֹל תִּחְרַב: וְעַתָּה בְּנֵי קוּמָה
וְהִתְחַנְּטוּ לְאֲרוֹן הַכְּבוֹד בִּי אֲמוּנָה בְּךָ לְמַעַן יִשְׁאָר שְׁאָר עַל־הָאָרֶץ
וְלִכְּל יִסְרִיב אֶת־כָּל־הָאָרֶץ: בְּנֵי כָל־זֶה יָבֹא מִן־הַשְּׁמִים עַל־הָאָרֶץ

חלק ז': שני מראות (היסטוריים) (פג-ז).

פג-זד. מראה החלום הראשון על המבול והפלת חנך.

שני מראות ראיתי. בחלום. אבל שאר מראות חנך שבספר בהקץ היו. שהראוהו המלאכים לאחר שהעלוהו למרום. - לפני נשאי אשה. חנך נשא אשה בהיותו בן סיה (ברא' ה' כ"א) ושם אשתו עֲדָנָה (לקמן סיה ב'). -

י וחרבן גדול יהנה על־הארץ: אסר־יבן קמתי ואתסלל ואתחנן
 יא ואשאל ואתבט את־תסלתי לדרות עולם ואראך הכל מתושלח
 בני: וקצאתי למשה וארא את־השמים ואת־השמש יוצא במזרח
 ואת־הים יורד במערב ובוכים אקדים ואת־הארץ קלה וכל
 דבר באשר הכינהו מקראשית ואברך את־אדון המשפט וארוממנהו
 אשר הוציא את־השמש מחלונת המזרח וישל ויזרח על־סר־
 השמים וינשא בגלגל בדרך אשר הראהו:

סד ואשא את־ידי בצדק ואברך את־הקדוש והגדול ואשים ברום
 סי ובלשון קשר אשר עשה אלהים לבני בשר־אדם למען ידברו
 ג בה נימן להם רום וְלִשׁוֹן וְסֵה לְמַעַן יִשְׁיחוּ בָהֶם: בְּרוּךְ אַתָּה אֱלֹהֵי
 המלך הגדול והגבור בגדלה אדון כל־בריות השמים מלך המלכים
 ואלהי כל־הארץ וממשלתה ומלכותה וְגִדְלָה נַעֲמְדוּ לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי
 עוֹלָמִים וְשִׁלְמוֹנָה לְכָל־הַדְּוֵי הַדְּרוֹת וְכָל־הַשָּׁמַיִם כִּסְאָה לְעוֹלָם וְכָל־
 ג הָאָרֶץ הַדּוֹם רַגְלֶיהָ לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: כִּי אַתָּה עֲשִׂיתָ וְאַתָּה
 תַּמְשַׁל בְּכָל וְכָל־דָּבָר לֹא יִשְׁלַא מִמֶּךָ חֲקָמָה לֹא תַעֲבֹר מִמְּבוֹן
 כִּסְאָה וְלֹא תִחַלַּף מִפְּנֵיהָ וְאַתָּה טַרַע וְתַרְאֵה וְתִשְׁמַע בְּכָל וְאִין כָּל־
 ד דָּבָר וְחִמַּר מִמֶּךָ כִּי אַתָּה תַרְאֵה הַכָּל: וְעַתָּה מִלֵּאכֵי שְׁמִיָּה הַרְשִׁיעוּ
 ה וְעַל־בְּשַׂר־אָדָם יִהְיֶה אִפְּךָ עַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל: וְעַתָּה אֱלֹהִים
 ואלני ומלך גדול אתחנן ואשאל ממך לקבל תסלתי להשאיר לי
 שארית על־ארץ לבלתי השחית בשר־אדם ולעשות הארץ שמה
 ו להיות חרבן עולם: ועתה אלני מחה מעל הארץ את־הבשר אשר
 עורר אפך ובשר־הנצדק ותישר תקים לנמע גרע עולם ואל־תסתמך
 פניך מתפלת עבדך אלני:

סח ואסר־יבן ראיתי מלום אחר ואראך בני את כל־המלום:
 ב וישא חנוך את־קולו ויאמר אל־מתושלח בני אליך בני ארבר שמע

א הכינהו ברור שעיקרו הכינהו (בכ"ף). ובכ"ושי הבינהו (בב"ית). כי כ"ף בכ"ית נתחלפה לו
 למתרגם הראשון.

סד יחרה אפך בכושי: יהיה אפך.

סח—x. מראה החלום השני של חנוך— תולדות העולם מאדם הראשון ועד ביאת המשיח.

בני האדם נמשלו בבעלי חיים אחרים: אבות האומה הישראלית נמשלו בעדים, והבאים אחריהם—בצאן.
 אומות העולם נמשלו בחיות רעות ובעופות דורסים. המלאכים— הנפילים— ככוכבים, ומלאכים שבשמים—
 בבני אדם. אף שם שמים נמשל בארזי הצאן.

סח. אדם זהוה ובגיהם.

דברי הטה אונקו ולשמעו מראה חלום אביה: לפני נשאי את-הנה
אמה וארא במראה על-משכבי והנה בן-בקר יוצא מן-הארץ ובר
הבקר הנה לבן ואמריו יצאה עגלת-בקר ואתה יצאו לפני בני-
בקר אחד מהם שחור והשני אדם: ויגה בן-הבקר השחור את-
האדם וירדסהו על-הארץ ומאן לא-יבילתי לראות עוד את-בן-
הבקר האדם: וכן-הבקר השחור גדל ועגלת הבקר באה אתו
וארא שרים רבים יצאו ממנו אשר דמו אליו והלכו אחריו: והשנה
הראשונה יצאה מאת שני בן-הבקר הראשון לבקש את-בן-
הבקר האדם ולא מצאתו ותקונן קינה גדולה עליו ותחפשנהו:
וארא עד-אשר בא אליה בן-הבקר הראשון ויניחה וילמן העת
שהיא לא-נעמה עוד: ואמריו כן ילדה בן-בקר לבן אחר ואמריו
ילדה בני-בקר רבים ושרות שחורות: וארא בשנתי את-בן-הבקר
הלבן שהוא והנה גדל גם-הוא ויהי לבן-בקר גדול לבן וממנו
יצאו בני-בקר לבנים לרב וידמו לו: והם הסלו להוליד בני-בקר
לבנים רבים אשר דמו אליהם האחד הלך אחר השני:
וארא עוד בעיני כאשר ישנתי וארא את-השמים ממעל והנה
כוכב נסל מן-השמים וקם ויאכל וירעה בין השרים ההם: ואמר-
כן ראיתי את-השרים הגדולים והשחורים והנה הסליוו כלם את
רסמיהם ומרציהם ואת-בקרם וחסלו לחיות האחד עם-השני: ועוד
ראיתי במראה ואביט אל-השמים והנה ראיתי כוכבים רבים יורדים
ונסלים מן-השמים אל-הכוכב הראשון שהוא ויהיו לבני בקר בין
הבקר שהוא וירעו עמקם: ואביט אליהם וארא והנה כלם מוציאים
ערוניהם פסוקים וחסלו לעלות על-שרות השרים ותעברנה כלן

ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד

בן-בקר בכושי בא השם להב. ושם זה משמעותו לפי ההמשך שבפרשה: קר או
פרה. ובריבוי: פרים או פרות או בקר. - הכל לפי הענין. - לבן. סמל הצדק (השוה
ישע' א' יח. תהי' נ'א ז'). - הרמז שבפסוק זה הוא לאדם וחוה ולקין-השחור
ולהבל-האדום (שנשפך דמו ע"י קין). - ועגלת הבקר באה אתו. אשתו של קין
שגולדה אתו תאומים ושמה עון (ס' היובלים ד' א' וס'). - חוה יצאה לבקש את הבל.
ע' היובלים ד' ז', שאדם וחוה התאבלו על הבל שמונה ועשרים שנה. - וארא עד-
אשר... ארמיסמוס (השוה דנ' ז' ס'). - בן-בקר לבן. שת. - בפיט מדובר על שת. -

סו
סא
סב
סג
סד
סה

פו. קלקול המלאכים עם בנות האדם.

כוכב נסל מן השמים. עזואל (השוה פ"ח א'). - פילים גמלים וחמורים.
רמו לג' מיני הענקים (ע' בפי' ז' ב'). -

סו
סז

ה ותלךנה פילים ומלים וממזרים: וקל-הסרים קראו וקראו ממניהם
 ו נחלו לקשף בשניהם ולקבלע ולגנח בקרניהם: ונחלו לקבלע את-
 הסרים ההם והנה קל-בני הארץ הסלו לרעד ולחיל לשניהם
 ולקרח מפניהם:
 סו ועוד ראיתי בהחלם לגנח זה את-זה ולקבלע זה את-זה
 ב והארץ הסלה לועק: ואשא עיני שנית אל-השמים וארא במראה
 והנה יצאו מן-השמים בדמות אנשים לבנים וארבעה יצאו מן
 ג במקום שהוא ושלשה אתם: והשלשה אשר יצאו באחרונה
 אהיוני בני וישאני מעם-משפחות הארץ ויעלוני אל-מקום נבוא
 וראוני מגדל נשא מעל לארץ וקל-הנקעות היו שסלות ממנו:
 ד ויאמרו אלי שבה פה עד-אשר תראה את קל-אשר נבא על-
 הסילים והמלים והממזרים ועל-הבוכבים והסרים ועל-קבלם:
 מח וארא אהר מן-הארבעה ההם אשר יצאו בראשונה והוא
 אחו את-הבוכב הראשון והוא אשר נסל מן-השמים ויאמר את-
 ג דיו ואת-דגליו וישליכוהו אל-תהם ותהם צרה היא ועמקה ונוראה
 וקשקה: ואהר מהם שלח חרב ויתנה אל-הסילים והממלים
 ג והממזרים ונחלו להבות זה את-זה וקל-הארץ רעה בגללם: עוד
 ג אני רואה במראה והנה אהר מן-הארבעה ההם אשר יצאו השליח
 עליהם (ואבנים) מן-השמים ויאסף ויקח את קל-הבוכבים הגדולים
 אשר ערותיהם קערות סוסים ויאמרו את-קבלם ידיהם ורגליהם
 וישליכוהם אל-תהום הארץ:
 מט ואהר מן-הארבעה הלך אל-הסר הלקו ויודע לו סוד מבלי
 שיתקד הוא נולד פה והיו לאדם ויקדלו סבה גדולה וישב
 ב בתוכה ושלשה סרים ישבו אתו בתוכה והיא מכסה עליהם: ואשא

סו. ביאת שבט מלאכי הראש.

מז ב כדמות אנשים לבנים. הם המלאכים שלא חטאו. - בני אדם נמשלו בחיות. ומלאכים - בבני אדם. -

מח. ענשם של הנפילים עי מלאכי הראש.

מח קרוב למה שנאמר כאן נאמר אף לעיל י' ד' -ה. - הכוכב הראשון. עזאל
 ג-ג שהושלך למדבר של בית חורוי (ע' שם). - השוה י' ס' -י. - השוה י' י"א -י"ב. -

מט. א-ט: המבול והגלות של נח.

מט השוה י' א' -ג': אוריאל משתלח אל נח לגלות לו על ענין המבול שעתיד
 להיות. - ושלשה סרים. שם חם ויפת. - מכסה עליהם. השוה ברא' ד' ס"ז ויסגר

זיני שנית לצד השמים וארא נג גבוה ועליו שבע ארבות והארבות
 מזלות מים רבים אל-תוך גדרה אסת: וארא עוד והנה מעגנות
 נסתחו בארץ על-שני הגדרה הגדולה ההיא והמים ההם הסלו
 לגבר ולהתנשא על-הארץ וארא את-הגדרה עד-אשר קל-
 שניה קפו מים: והמים והמשקה והאר נברו עליה וארא את-גבה
 המים ונקהו המים מעל גבה הגדרה ויךמו מעל הגדרה
 ויעמדו על-הארץ: וכל-בשר הגדרה נאספו וחדו עד-אשר
 ראיתי בשבעם ויבצעו ויאבדו במים: והמכה ששה על-שני המים
 וכל-הסרים והסילים והגמלים והסמורים צללו עד-הקרקע עם-כל
 החי עד-אשר לא יכלתי עוד לראותם והם לא יכלו להקלם
 ויאבדו ויצללו בתהמות: וארא עוד במראה עד-אשר ארבות
 המים הרמקו מעל הנג גבוה ומעגנות הארץ נספרו והתמות
 אחרות נסתחו: ויסלו המים לרדת אל-תוכן עד-אשר נגלתה הארץ
 והמכה נחה על-הארץ והחשך חלה ויהי אור: והסר הלבן אשר
 הנה לאדם וצא מן-המכה ושלשת הסרים אתו ואסר משלשת
 הסרים הנה לבן ויךמה לשר ואסר מהם הנה אדם כדם ואסר
 שחור והסר הלבן נסרד מאתם: ויסלו להוליד את-תנועת השדה
 ואת-העופות ויהיו מהם קלם למשפחותיהם אריות ונמרים וזאבים
 וכלבים וצבועים וסוירי-אשר ושושלים ושסנים וסוירים ונצים ואיות
 ודיות וקשרים ועורבים ובתוכם נולד סר לבן: ותלו לנשך איש
 את-רעהו והסר הלבן ההוא אשר נולד בתוכם הוליד סרא וסר
 לבן אתו והסרא רבה: והסר ההוא אשר נולד ממנו הוליד סויר-
 יער שחור ושה לבן וסויר-הנער ההוא הוליד סוירים רבים והשה
 ההוא הוליד שנים עשר צאן: וכאשר נדלו שנים עשר הצאן
 ההם ויךמו את-האסר מהם לתמורים והסמורים ההם נתנו גס-הם
 את-השה ההוא לזאבים והשה גדל בין הנאבים: ואדני הביא את-

אלהים בעדה ולעיל ס"ז ב' - נסרד מאתם, נח מת. -

י-כז: סמותו של נח ועד יציאת מצרים.

סר לבן, אברהם. - סרא, ישמעאל (ברא' ס"ז י"ב והשוה ס"ז וס"ז). -
 וסר לבן, יצחק. - סויר-יער שחור, עשו (השוה סמ"ב ס"ג, מ"ט, ס"ו). - ושה
 לבן, יעקב, ישראל נמשלו בצאן מרעיתו של הקביה (ירמ' כ"ג א', תהלי' ע"ד א',
 ע"ט י"ג ק' ג'). - האחד מהם, יוסף. - לתמורים, למדינים שהם מצאצאיו של

אחר עשר הצאן להיות אתו ולרעות אתו בין הזאבים וירבו ויהיו
 לעדר-יצאן רבים: ויחלו הזאבים לרא מסניהם וילקצום עד-אשר
 אבדו את-בניהם וישליכו את-עולליהם אל-נהר מים רבים והצאן
 החלו לזעק על-אדות עולליהם ולשוע אל-אדוניהם: ושה אשר נצל
 מן-הזאבים קרח וימלט אל-חמור-הבקר וארא את-הצאן בבכותם
 ובושקם ובקקשם את-אדוניהם בכל-בתם עד-אשר אלני הצאן ויד
 לקול הצאן מקובל קרום ויבא אליהם וירעם: ויקרא אל-השוע
 אשר נמלט מן-הזאבים וידבר אליו על-הזאבים אשר יעיד בהם
 לכלתי ונע בצאן: והשה הלך אל-הזאבים בקרב אדני ושה
 אחר קנשהו וילך אתו ושניהם הלכו ויבאו וחד אל-אספת
 הזאבים: וידברו אליהם ויעירו בהם לכל-יגעו עוד בצאן וארא
 אז את הזאבים בלחצם מאד את-הצאן בכל-בתם והצאן זקנו:
 ויבא אלניהם אליהם אל-הצאן ויחלו להכות בזאבים בהם
 והזאבים החלו לללל והצאן היו שקטים ויחדלו לזעק מאז:
 וארא את-הצאן עד-אשר יצאו מבין הזאבים ועיני הזאבים השכו
 ויצאו הזאבים בהם לרדת אסרי הצאן בכל-חילם: ואדני הצאן
 הלך אהם לקחתם וכל-צאנו הלכו אחריו וסגנו היו מאירים ונבדרים
 ויוראים למראה: ויחלו הזאבים לרדת אסרי הצאן עד-אשר הגיעו
 אל ים-המים: ויסתמים נבקע והמים עמדו מזה ומזה לסניהם
 ואדוניהם הוליקם ויעמד ביניהם ובין הזאבים: ולא ראו עוד
 הזאבים את-הצאן ההלכים בתוך ים-המים וירדפו הזאבים אסרי
 הבקשים וירוצו אחריהם אל-תוך ים-המים: ובראותם את-אדני
 הצאן וישובו ויבדחו משגיו ויסתמים התאסף ויהי עד-מקרה
 קמבר-אתו והמים שקטו ויגהו עד-כפותם את-הזאבים: וארא עד-
 אשר אבדו כל-הזאבים אשר נרדפו אסרי הצאן וימקעו: והצאן
 עברו מתוך המים ויצאו אל-המקבר אשר איך-שם לא מום ולא
 דשא ויחלו לסקח עיניהם וייראו וארא את-אדני הצאן ברעותו

טו ישמעאל הפרא (עי' סי'א). - לזאבים. למצריים. - ושה אשר נצל. משה. - אדני
 י-כ הצאן. כינוי הוא במרשה זו לאלהיהם של ישראל. - ושה אחר. - אהרן. - ויחלו.
 כא גראה שכוונתו למשה ואהרן. ולפי ההמשך צ"ל ויחלו. וחזור אל אדני הצאן. - יציאת מצרים. -
 כח-ט: ישראל במדבר - מתן תורה - כיבוש הארץ.
 כח-כט ויחלו לסקח את עיניהם. להשיג גודל השגחתו של ה' עליהם. - משה עלה

כט אותם וכתתו להם מים ונדשא ואת-השנה בלכתו ובנחותו אותם: והשנה
 ל עלה על-ראש הסלע הנבונה ואדני הצאן שלקחהו אליהם: ואחר-
 כן ראיתי את-אדני הצאן העומד לפניהם ומראהו גדול ונורא
 לא ונשגב וכל-הצאן ראהו וייראו משניו: וקלם שחרו וירצרו משניו
 ויצעקו אל-השנה אשר אתם אשר הנה בתוכם כי לא-נוכל לעמד
 לב לפני אדונינו להביאם אליו: והשנה אשר נחם עלה אל-ראש הסלע
 לג ושיני הצאן החלו להתעורר ולסור מן-הדרך אשר הראה להם
 והשנה לא נדע: ויקצף אדני הצאן עליהם קצף גדול והשנה
 נדע זאת ונרד מראש הסלע ויבא אל-הצאן וימנא את-דבם שיניהם
 לד ערות והם סוררים: ובכראותם אותו וייראו וירצרו משניו ויחשבו
 לה לשוב אל-מקלאותיהם: והשנה לקח עוד צאן אתו ויבא אל-הצאן
 לו אשר סוררו ויחל להמיתם והצאן נראו משניו וישב את-הצאן
 אשר סוררו וישבו אל-מקלאותיהם: וארא במראה הנה עד-אשר
 הנה השנה לאדם ויכן בית לאדני הצאן ויבא את-כל-הצאן אל-
 לו הבית ההוא: וארא עד-אשר ישכב השנה אשר שגש את-השנה
 אשר נחם וארא עד-אשר כל-גדולי הצאן נסעו והקסנים קמרו
 לה במקומם ויבאו אל-מקצה ויקרבו אל-נחל מים: ואז השנה מנהלם
 אשר הנה לאדם נסרד מאתם וישכב וכל-הצאן בקשהו ויצעקו
 לה על-אדותיו אצקה גדולה: וארא עד-אשר חרלו מצעק על-אדות
 השנה ויעברו את-נחל המים ויקומו אתרים מן-הצאן למנהלים סתת
 מ המנהלים אשר ישכבו ויעובום: וארא עד-אשר באו הצאן אל-
 מקום טוב וארץ נחמדה ונכבדה וארא עד-אשר הצאן שבעו
 מא והבית ההוא והנה בתוכם בארץ הנחמדה: וקסמים נקקחו שיניהם
 וקסמים קורו שיניהם עד-אשר קם שה אחד וינהלם וישיבם קלם
 כו ושיניהם נקקחו: והקבלים והשועלים וקוריו הנער החלו לבלע את-

לה להר סיני וחזר אל ישראל במצות ה' (ככתוב בשמות י"ט). - בני ישראל צעקו אל
 לב-לז אהרן. - ישראל חסאו בעגל. - לשוב אל מכלאותיהם. כוננתו לחזור בתשובה. -
 לו השה הוא. משה. - בית. המשכן. - ויבא את כל הצאן. הביא את ישראל אל
 לו המשכן לעבודת שמים. - שכב. מת. - אהרן מת וכל דור המדבר. - אל מרעה. אל עבר
 לה-לז הירדן המזרחי. - נחל מים. הירדן. - פסירת משה. - אחרים מן הצאן. יהושע וכלב. -
 מ-מז וארץ נחמדה. ארץ ישראל. - על תקופת השופטים הוא מדבר. - שה אחד. בכושי: אחר
 מב (בריש), וברור שהיה בעברית: שה אחד (בדלית). וכוונתו לשמואל הרמתי. - והכל ביים.
 פלשתים (השנה סמיו-מיו). - והשועלים. לפי דילמן כוונתו לעמלק. ולא נראה מפני שהשועלים

הצאן עד-אשר תקים אלני הצאן שה אחר אול אחר מקרבם אשר
 נהלם: והאיל החל לנגף מזה ומזה את-הקלבים את-השועלים
 ואת-חמורי הנער קהם עד השמידו קלם: והשה שהוא אשר נסקחו
 עינו ראה את-האיל אשר הנה בקרב הצאן אשר קוב את-קבורו
 ונהל לנגף את-הצאן וקמם עליהם וילך בלא-דרך: וישלח אלני
 הצאן את-השה אל-שה אחר ויקימהו להיות לאיל ולנהל את-הצאן
 סחת האיל אשר קוב את-קבורו: וילך אליו ונדבר אליו לבדו
 ויקימהו לאיל ויעשהו לקניד ולמנהל הצאן וקבל-אלה הקלבים
 לתצו את-הצאן: והאיל הראשון רדף אחריו האיל השני וקם
 האיל הראשון: והאיל השני קם ונהל את-הצאן והצאן נדלו
 ורבו וקל-הקלבים והשועלים וחמורי הנער קראו ויקרחו מסניו
 והאיל נגף וינהג את-החיות הרעות והחיות הרעות לא הנה בהן
 עוד קל-כח בין הצאן ולא קמם עוד מהם דבר: והאיל הוליד
 קבשים רבים וישקב ושה קשן הנה תחטיו לאיל ויהי לקניד ויהי
 מנהל את-הצאן והבית הנה גדול ורחב ויבנה למען הצאן ומגדל
 גבוה וגדול יבנה על-בית אדוני הצאן והבית הנה ששל והמגדל
 הנה רם וגבוה ואדני הצאן שכן במגדל ושקחן מלא הקריבו לסניו:
 ועוד ראיתי את-הצאן תופים שנית והולכים בדרגים רבים ויעובו
 את-ביקסם שהוא ואדני הצאן קרא לאתרים מקרב הצאן וישלחם
 וב אל-הצאן והצאן הסילו לברג קהם: ואחר מהם נצל ולא קהרג

אויבים לישראל כאן עד קרוב לזמן גלות בבל. ואילו עמלק אחרי זמן דוד לא מצאנוהו
 עוד בתולדות ישראל. ולפיכך תצדק דעתו של Charles שהשועלים הם העמונים. שהיו
 אויבים לישראל עד זמן החשמונאים. - וחזירי היער. אדום (השנה פייב, פיג, מיט.
 מג-סד סיו). - השמידו כלם. בקטע היווני: רבים (πολλούς). - אשר נסקחו עיניה
 לראות מעשי שאול. - בלא דרך. כך ביווני: ἀνοδία, השוה תהלי ויתעם בתהו לא-דרך.
 מה-טו ובכושי: שלא בדרך הישר. - דוד נמשח למלך עיי שמואל. - שיעור הכתובים ניתן
 פה-סג-כאן על פי Ch שהלך בעקבות הקטע היווני, ובכושי השיעור הוא כך: מיח, מיח.
 מה-טז. אחיכ הלשון: והצאן גדלו ורבו, ואחריו ג'. - את-הצאן. בכושי נוסף: המעטים.
 מה-טז-17 וביווני אין, ונכון. - דוד מת ושלמה מלך במקומו. - כבר ראה דילמן (עיי השואה
 לפניו. סיו ואילך) עיי ובאילך) שהבית כאן הוא ירושלים והמגדל - בית-המקדש (ופרש כך
 בעל צוואת לוי י' ד). - ושלחן מלא. קרבנות. - על עשרת השבטים הוא רומן. -
 קרא לאחדים... נביאי ישראל. - להרג בהם. אינבל אשת אחאב הכריחה את נביאי
 ה' (מליא י"ח ד). - אליהו הנביא ניצל והוכיח את ישראל ואחיכ עלה השמימה. -

ויברח ויפצע על-הצאן ויבקשו להמיתו ואדני הצאן הביקלו מיד
 הצאן וישלחו ויחשיבהו אצלו: ועוד אחרים שלח אל-הצאן מקרבם
 להעיד בהם ולקונן עליהם: ואחר-כך ראיתי בעקבם את-בית אדני
 ואת-מגדלו ויסורו קלם ושיניהם קורו וארא את-אדני הצאן בשלחו
 בהם הרג רב בערריהם עד-אשר נסקו הצאן על-ההרג שהוא
 נשוכו אליו: ויתנם בידי האריות והנמרים והזאבים והצבועים
 ובידי השועלים וכל-החיות הרעות והחיות הרעות החלו לשרף
 את-הצאן: וארא והנה עוב את-ביתם ואת-מגדלם וימסרו קלם
 בידי האריות לשרף ולבלע אותם בידי כל-החיות הרעות: ואני
 החלוטי לזעק בכל-פחי ולקרא אל-אדני הצאן ולבראות לו על-
 הצאן הנקלעים על-ידי כל-החיות הרעות: והוא החשה אסנים-
 ראה זאת וישמח כי הם נבלעים ונאכלים ונתחמסים ויעזבם להיות
 נבלעים בידי כל-החיות: ויקרא לשבעים רועים ויתן להם את-
 הצאן לרעות אותם וידבר אל-הרועים ואל-נעריהם מטפה ירעה
 כל-איש מקם את-הצאן וכל-אשר אצוקם תעשו: ואני אמר אותם
 לקם במקשר והנחתי לקם את-מי מהם תאבדו ואכרתם אותם
 וימסר להם את-הצאן: ויקרא אל-אחד ויאמר אליו ראה והתבונן
 אל-כל-אשר תעשו הרועים לצאן כי יאבדו מהם יותר מאשר
 צויתים: וכל-יתרה וכל-יון אשר יעשה בידי הרועים וכתבתם כמה
 יאבדו במצותי וכמה בשרירותם וכתבתם על-כל-דועה ורועה כל-
 אבדה אשר תעשו: וקראתם לפני את-המקשר אשר יאבדו וכמה
 ימסרו לאבד למען יהיה-לפי לעדה נגדם ונדעתי כל-מעשה הרועים

21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

האריות והנמרים. אשור ובבל. - והוא בים. מצרים (השוה פירג). - והצבועים. אולי
 לכושים הוא מתכוון. - מקובל מימי קדם שלאומות העולם - והן שבעים במנין - יש שרים
 ממונים עליהם בפמליא של מעלה: אומה ואומה ושר שלה (בס') חנוך לר' ישמעאל כיג סרק
 ייד וסיו ועוד הם מכוונים: שרי מלכיות שבמרום). כיון שגלו ישראל לבין האומות אסף
 הקב"ה. שהוא רועה ישראל. את שבעים השרים-הרועים ונעריהם וצוה עליהם להתנהג
 עם ישראל על דרך הכתוב בירמ' ה' י': עלו בשרותיה ושמתו כלו' במדה. וכלה אל-
 תעשו (והשוה ירמ' ה' י"ח ל' י"א. מיו כ"ה ועוד). אבל מתוך שהוא יודע אכזריותם
 של אלו ביחס לישראל קרא אליו מלאך אחר מן הצד וצוה עליו לנהל חשבון-צדק
 ולהודיעהו. לקמן (צ' כ"א-כ"ה) נראה אותם השרים עומדים במחיצה אחת עם הנפילים.
 נראה שפרשה זו של שבעים הרועים בה שפעת זכריה י' ג' וי"א ד' ואילך נכתבה. אם גם
 אין זה דומה לזה. - אל-אחר. קרא אל מלאך אחר. מחוץ לאותם שבעים המלאכים
 הרועים. ומינהו משגיח על התנהגותם עם ישראל. יתכן שהוא מיכאל (ע' צ' י"ד וכ"ב). -

21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

ומלתי ונראיתי את-אשר נעשו אם ישמעו למצותי אשר צויתים
 טד אמר-לא: אך-הם אל-נדעו זאת ואל-תודיעם ואל-תנחירם כי אם-
 תכתב כל-אברות הרועים איש איש בעתו והבאת הכל לפני:
 טה וארא עד-אשר הרועים דשו ואיש עמו ויחלו לחרג ולעבר יותר
 טו מאשר ציו ויתנו את-הצאן ביד האריות: והאריות והנמרים אכלו
 וקלטו את רב-הצאן וחוירי הנער אכלו אותם וישרפו את-המגדל
 טז ויחריבו את-הבית: ואתעצב הרבה מאד על-המגדל כי נחרב בית-
 טח הצאן ואחר-כך לא-יכלתי לראות אם-באו הצאן אל-הבית: והרועים
 והגללים עליהם נתנו את-הצאן לקל-הסיוות הרעות לקלעם ואיש
 איש מהם בעתו במספר קבל והאמר יכתב במספר לאחד אחד
 סט את-הנשקדים: ואיש איש המית והשמיד יותר מחקו ואני החלותי
 ע לבבות ולגלל על-אדות הצאן: וארא במראה גם-את-הפוסר שהוא
 בכתבו אחת לאחת את-כל-הנשקדים בידי הרועים יום יום ויהי
 עולה ומניח ומראה את-כל אשר (גרשם) במסרו לאדני הצאן כל-
 אשר עשו וכל-אשר אבר איש איש מהם וכל-אשר נתנו להשמיד:
 עא והספר יקרא לפני אדני הצאן ויקח את-הספר מידו ויקרא בו
 עב ויחקמהו ויניחהו: ואחרי כן-ראיתי ברעות הרועים שמים עשירה
 שעה והנה שלשה מן-הצאן שבו ויבאו ויחלו לקומם כל-אשר
 עג נסל מן-הבית שהוא וחוירי הנער נסו להסריע בעדם ולא יכלו:
 עד ויחלו לבנות שנית במקדם ויקימו את-המגדל ויקראו לו המגדל
 הדם וישבו לצרף שלחן לפני המגדל אך כל-הלקחם אשר עליו היה
 עז קמא ולא מהור: ועם-כל-אלה נתעוררו עיני הצאן ולא ראו וגם-עיני
 רועיהם נתעוררו וימסרו אותם לרב בידי רועיהם להשמיד וירקסו
 עה את-הצאן ברנליהם ויבלעום: ואדני הצאן החשה עד-אשר נפוצו כל-
 הצאן על-פני השדה ויתקרבו בתוכם והם לא-הצילוה מידו הסיוות:
 עו והפסב את-הספר העלהו ונראהו ויקראו לפני אדני הצאן ויתחנן
 לפניו בעדם ויבקש ממנו עליהם ונראהו את כל-מעשי הרועים
 עז וינער לפניו נגד כל-הרועים: ויקח את-הספר וישימהו על-גדו ויצא:

טה-טו האריות. אשור (ע' בסנה'ה) - והנמרים. בבל (שם) - וחזירי היער. אדום (ע'
 בפי"ב, והשוה ישעי' ס"ג א'-ד', עובדיה י'-י"ב, יחזי כ"ה י"ב, תהלים קל"ז ז.) -

טח-עא: למן גלות בבל ועד שיבת ציון.

עב-עז: למן כורש ועד אלכסנדר מקדון.

ז וארא עד-אֲשֶׁר שְׁלֹשִׁים וּמֵמֶשֶׁה רוּעִים רָעוּ כָּכָה אֶת-הַצֹּאֵן
 וְכֵלָם כִּלּוּ עֲתוּמֵיהֶם כְּרֹאשׁוֹנִים וְאַחֲרֵיהֶם נִתְּנוּ בִּידֵיהֶם לְרַעוּתָם
 ב קַעֲתָם כַּל-הַרְעָה בְּשֵׁתוֹ: וְאַחֲרֵיכֵן רָאִיתִי בְּמַרְאֵי אֶת-כָּל-עֹפֹת
 הַשָּׁמַיִם בָּאִים הַנְּשָׁרִים הַבְּדִיּוֹת הָאֵלוֹת וְהַעוֹרְכִים וְהַנְּשָׁרִים הָיוּ
 מְנַהֲלִים אֶת כָּל-הָעוֹפוֹת וְנִחְלוּ לְבַלֵּעַ אֶת-הַצֹּאֵן וּלְנַקֵּר אֶת-עֵינֵיהֶם
 ג וּלְבַלֵּעַ אֶת-בְּשָׂרָם: וְהַצֹּאֵן זָעָקוּ כִּי-נֹאכַל בְּשָׂרָם עַל-יְדֵי הָעוֹפוֹת
 וְאֲנִי רָאִיתִי וְאָבָה בְּשֵׁנָתִי עַל-הַרְעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר רָעָה אֶת-הַצֹּאֵן:
 ד וְאֲרָא שַׂדֵּי-אֲשֶׁר נִבְלָעוּ הַצֹּאֵן עַל-יְדֵי הַבְּלָבִים וְהָאֵלוֹת וְלֹא הִשְׁאִירוּ
 לָהֶם בְּשָׂר וְעוֹר וְגִידִים וְלֹא הוֹתִירוּ רַק עֲצָמוֹתֵיהֶם לְבָדֵן וְגַם-
 ה עֲצָמוֹתֵיהֶם נִסְלוּ לְאֶרֶץ וַיִּמְעְמוּ הַצֹּאֵן: וְאֲרָא שַׂדֵּי-אֲשֶׁר עָשְׂרוּ
 וּשְׁלָשָׁה הָיוּ רוּעִים וַיִּשְׁלִימוּ בְּעֲתוּמֵיהֶם שְׂמוּנָה וּמְמַשִּׁים זְמַנִּים:
 ו וְהִנֵּה סִלְאִים נוֹלְדוּ לַצֹּאֵן הַבְּלָבִים וְנִחְלוּ לִשְׂקֹם אֶת-עֵינֵיהֶם וְלִרְאוֹת
 ז וּלְקַרְא אֶל-הַצֹּאֵן: הֵם צָעֲקוּ אֵלֵיהֶם וְאָלָה לֹא הִאֲזִינוּ אֶל-דְּבָרֵיהֶם
 ח כִּי תַרְשִׁים הָיוּ מְאֹד וְעֵינֵיהֶם כְּהוּ מְאֹד מְאֹד: וְאֲרָא כַּמְרָאָה וְהִנֵּה
 הִתְנַסְּלוּ הָעוֹרְכִים עַל-הַסִּלְאִים וַיִּתְקַשּׁוּ סָלָה מִן-הַסִּלְאִים וַיִּקְרַעוּ
 ט אֶת-הַצֹּאֵן לְגוֹרִים וַיִּבְלָעוּם: וְאֲרָא שַׂדֵּי-אֲשֶׁר צָמְחוּ קִרְנִים לְסִלְאִים
 וְהָעוֹרְכִים גִּדְעוּ אֶת-קִרְנֵיהֶם וְאֲרָא שַׂדֵּי-אֲשֶׁר צָמְחָה קִרְן גְּדוֹלָה
 י לְאֶהָר מִן-הַצֹּאֵן וְעֵינֵיהֶם נִסְקְחוּ: וַיִּבַט אֵלֵיהֶם וְעֵינֵיהֶם נִסְקְחוּ
 יא וַיִּקְרָא אֶל-הַצֹּאֵן וְהָאֵלִים רָאֵהוּ וְכֵלָם רָצוּ אֵלָיו: וְעַם-כָּל-אֵלָה
 וְרֵאִיתִי שַׂדֵּי-אֲשֶׁר הַנְּשָׁרִים וְהַבְּדִיּוֹת וְהָעוֹרְכִים וְהָאֵלוֹת הָיוּ מוֹרְסִים
 אֶת-הַצֹּאֵן וַיִּמְעְמוּ אֵלֵיהֶם וַיִּבְלָעוּם שַׂדֵּי-אֲשֶׁר נִדְּמוּ הַצֹּאֵן אֶף הָאֵלִים
 יב הֵם כָּבוּ וַיִּצְעֲקוּ: וְהָעוֹרְכִים נִלְחַמוּ וַיִּרְיְבוּ אִתּוֹ וַיִּבְקְשׁוּ לְהוֹרִיד
 יג אֶת-קִרְנוֹ וְלֹא יָבִלּוּ לוֹ: וְאֲרָא שַׂדֵּי-אֲשֶׁר בָּאוּ הַרוּעִים וְהַנְּשָׁרִים
 וְהַבְּדִיּוֹת וְהָאֵלוֹת וַיִּקְרָאוּ אֶל-הָעוֹרְכִים כִּי יִשְׁבְּרוּ אֶת-קִרְנוֹ הָאֵיל הַזֶּה
 ד וַיִּלְחַמוּ וַיִּרְיְבוּ אִתּוֹ וְהוּא רַב אִתָּם וַיִּקְרָא לְעוֹרָו כִּי יָבֹא: וְאֲרָא שַׂדֵּי-
 אֲשֶׁר בָּא הָאִישׁ אֲשֶׁר כָּתַב אֶת-שְׁמוֹת הַרוּעִים וַיִּבְיֵאֵם לִפְנֵי אֲדֹנָי
 הַצֹּאֵן בָּא וַיַּעֲרְהוּ וַיּוֹשִׁיעֵהוּ וַיִּנְרָאֵהוּ הַכֹּל הוּא יָרַד לְעֹנַת הָאֵיל:

ז. א-ה: מוּמְנוּ שֶׁל אֲלֵכְסַנְדֵּר מִקְדוֹן וְעַד מַמְשַׁלַת הַיוּנוּנִים-הַסּוּדִים.
 שְׁלֹשִׁים וְחַמֵּשֶׁה בְּכוּשֵׁי: שְׁלֹשִׁים וּשְׁבַע-ה. -
 ו-יב: מוּמֵן מַמְשַׁלַת הַיוּנוּנִים-הַסּוּדִים וְעַד סִרְד הַחֲשִׁמּוֹנִים.
 וִירִיבוּ אִתּוֹ אֶת הָאֵיל. -
 יג-יט: הַתְּנַפְלוֹת-הַגּוֹיִם הָאֲחֵרוֹנָה עַל הַיְהוּדִים.

ט: וארא ער-אשר בא אלני הצאן אליהם בחר-אף וכל-אשר
 כו: ראהו נסוצו וקלם נסלו בצלו מלסקיו: כל-הנשרים והדיות
 י: והעורכים והאיות נקבצו יחד ויבאו אתם כל-צאן השדה קלם באו
 יח: יחד וישרוו זה לזה לגדע את קרן האיל שהוא: וארא את-האיש
 אשר קתב את-הספר במצות אלני ער-אשר שחח את-הספר על-
 השמד אשר הביאו שנים עשר הרועים האחרונים ונרא לפני אלני
 הצאן כי השמידו הרבה נטר מד-הראשונים: וארא ער-אשר בא
 אלני הצאן אליהם ויקח בגדו משה ועמו ונר את-הארץ והארץ
 נבקעה וכל-המיות וכל-עופות השמים נסלו מתוך הצאן ויקלעו
 יט: בארץ ומכם עליהם: וארא ער-אשר נתנה חרב גדולה אל-
 הצאן ויצאו הצאן אל-כל-מיות השדה להמיתן וכל-המנה ועוף
 השמים נסוצו לפניהם: וארא ער-אשר הוקם כשא בארץ החמדה
 כ: ואדני הצאן ושב עליו ונהאמר לקח את-כל-הספרים המתומים
 כא: וישחח את-הספרים לפני אלני-הצאן: ויקרא אלני אל-האנשים
 ההם ואל-ושבעת הלקנים הראשונים ויצו עליהם להביא
 לפניו למד-הבוכב הראשון אשר הלך בראש הבוכבים אשר
 כב: צרמיהם היו בקרות סוסים וביאו את-קלם לסקיו: ונדבר אל-
 האיש אשר קתב לסקיו והוא אמר משבעת הלקנים ההם ויאמר
 אליו קח את-שבעים הרועים אשר מסרתי בידם את-הצאן והם
 כג: לקחו אותם ונמיתו מהם יותר מאשר צויתים: וארא והנה קלם
 כד: אסורים והם עומדים לסקיו: והמשפט הנה בראשונה על-הבוכבים
 וימצאו חובים וילכו אל-מקום הגזרה וישלכו אל-תוך עמק קלא
 כה: אש ולהקב וקלא עמודי-אש: ושבעים הרועים נשפטו וימצאו
 כו: חובים וישלכו אל-תוך מעמקי האש ההיא: וארא בעת ההיא
 והנה נסחח עמק אחר קנה בתוך-הארץ והוא קלא אש וביאו
 את-הצאן העורים ההם וישפטו קלם וימצאו חובים וישלכו אל-
 תוך עמק-האש ההוא ויקשרו וקעמק קנה מנמן לבית ההוא:
 כז-כח: וארא את-הצאן ההם והם בשרים ועצמותיהם בשרות: ואקום

כ-כז: דין על הנפילים והרועים הכופרים.

[וחאחר]. כך מגיה Charlee. - עמק אחד. גיא בן הגם (עי' לעיל כ"ו ד'). -

כ-כז

כח-לח: ירושלים החדשה - התיירות הנכרים שנשארו בחיים - תחית הדיוקים - המשת.

לראות עד-אשר בסו את-הבית הישן ההוא וישאו את-כל-העמודים
 ואת כל-קרות הבית וצעצויו ונכסו אתו וישאום וישליכום אל-
 מקום אחד מדרום הארץ: וארא עד-אשר הביא אלני הצאן בית
 קדש גדול ונבנה מן-הראשון ויקימהו במקום הראשון אשר קשה
 כל-עמדיו היו חדשים וצעצויו היו חדשים וגדולים מן-הראשון
 הישן אשר נשא משם וכל-הצאן היו בתוכו: וארא את-הצאן אשר
 נשארו וכל-החיות אשר על-הארץ וכל-העופות אשר בקרע השמים
 נופלים ומשתחיים לצאן ומתהננים אליהם וישקעים להם לקל-
 דבר: ואחר-כך אחווי שלשת לבושי הלבן בקרי וידה-האיל אסורה
 בי גמפן ויקחוני וצעמידוני בתוך הצאן והם לפני היות המשפט:
 לב-לג ונהצאן היו קלם לבנים וצמרם גדול וצח: וכל-האבדים והפוזרים
 וכל-חיות השדה וכל-עוף השמים נאקפו בבית ההוא ואלני הצאן
 שמח שמחה גדולה כי קלם היו בטוב וישובו אל-ביתו: וארא
 עד-אשר הגיחו את-התרב אשר נתנה לצאן וישיבוה אל-הבית
 ומתתם לפני אלני וכל-הצאן נקראו אל-הבית ולא הביל אותם:
 ועיני קלם נפקחו וקראו את-הטוב ולא הנה בתוכם איש אשר לא
 ידע רעה: וארא כי הבית הנה גדול ורחב ומלא מאד: וארא והנה
 נולד סר אחד לבן וקרניו גדלות וכל-חמת השדה וכל-עוף השמים
 קראו מקניו ויתחננו אליו בכל-עת: וארא עד-אשר שנו כל-משפחותיהם
 וקלם היו לשרים לבנים והראשון בהם הנה ולטלה והטלה הנה
 לחנה גדולה וקה ברנים גדלות שהרות על-ראשה וארון הצאן
 שמח עליהם ועל-כל-השרים: ואני ישנתי בתוכם ואיקץ וארא
 הכל: זה המראה אשר ראיתי בשנתי ואיקץ ואברך את-אדון
 הצדק ואמדלו שבח: אחר בכיתי בקי גדול ודמעותי לא חדלו
 עד-אשר לא יכלתי נשא עוד ובקאותי גלו עד-אשר ראיתי כי
 הכל יבא וקם וכל-מעשי האדם בסדרם הראיתי: כל-זה ההוא
 זכרתי את-הסלום הראשון ועליו בכיתי ואת-אבל על-ראותי את-
 המראה ההוא:
 ועתה מתושלח בני קרא אלי את-כל-אחיה ואקסדה-לי את-

חלק ה: ספר חנוך לבניו על הקורות לעתיד לבוא (צא-נפ).
 הפרקים בחלק ה נסמרים, ודאי מסכות סכניות - שנחלפו בכ"ו הראשון דפוס, וכרומה - וכבוד שבועיקר
 אל הפירוט בפרשת עשרת השבועות שבהם נחלקה ההיסטוריה העולמית, היינו שפרק צ"ב (העוסק

ב-ל-בני אמה כי הדבר קרא אלי וקרוח נשפכה עלי למען אראכם
 ב את-כל אשר יקרה אתכם עד-העולם: ואחר הליך מתושלח ויקרא
 ג אליו את-כל-אחיו ויאסף את-בני משפחתו: וידבר אל-כל-בני
 הוצדק ויאמר שמעו בני חנוך את-דברי אביכם והאזינו היטב
 ד לאמרי פי העידותי בכם ואנידה לכם אהובי אהבו ישר ולכורבו:
 ה ואל-תקרבו אל-ישר בלב ולב ואל-תתחברו אל-אנשי לב ולב
 ו רק בצדק מלכו בני ונתה אתכם בדרךים טובות וצדק יהנה
 ו מלנה אתכם: כי נדעתי חמם ירב בארץ ומשפט גדול תעשה על-
 ז הארץ וכל-הרשעה תתם ושרשה וכל-בגונה יתרום: והנה עוד
 ח רשעה על-הארץ וכל-מעשי רשע וחמם ורשע ירבו פי-שונים:
 ט וכאשר ירבו חמם ורשע ונאצה וחמם בכל-המעשים וכחש וקשיעה
 י וקמאה יגברו תבא ארענות גדולה מן-השמים על-כל-אלה והארון
 יא הקדוש יצא בועם ועברה לעשות משפט על-ארץ: בימים ההם
 יב יעקר החמם משרשיו והרשעה והתקמית מתחת השמים: וכל-
 יג צלמי הגוים והיכליהם ונתנו לשרפת אש והתחידים מכל-הארץ
 יד והם ושלכו אל-משפט האש ואברו בועם ובמשפט אים לעולם:
 טו וצדיקים יקיצו משנתם ותקמה תקום ונתנה להם: ואמרי העקר
 טז שרשי הרשע והחוטאים בתרב ישמדו והמקוריים בכל-מקום יקרתו
 טז וכל-חרשי חמם וכל-עשי מעשי חרות בתרב יאברו: אז יהנה
 יז שבוש אחר השמיני שבת הוצדק ותרב תנתן-לו לעשות משפט
 יח צדק בבני החמם והחוטאים ימסרו בידי הצדיקים: ובאמריהו
 יט יקנו דתים בצדקתם ויבית יבנה למלך הגדול לתפארת עד-
 כ העולם: ואחר-יכן בשבוש התשיעי יגלה משפט הוצדק לכל-
 כא העולם וכל-מעשי הרשעים יחלפו מכל-הארץ והעולם יכתב להשחת
 כב וכל-אדם יביט אל-דרך הישר: ואחר-יכן בשבוש העשירי בחלק
 כג השביעי בו יהנה משפט-עולם הגדול אשר בו יקח נקם מן-
 כד המלאכים: והרקיע הראשון יעבר ויחלף ורקיע חדש יראה וכל-
 כה צבא השמים יאירו שבשמים: ואחר-יכן יהיו שבעות רבים בלי

בשבעת השבועות הראשונים) היה המשכו צא יב-יז (על שלשת השבועות האחרונים), ונראית, רעתו
 של Ch ששעורם של הפרקים כך היה: צ"ב (מתאים למי סגנונו להיות פתיחה של ספר), צא א-י
 ויח-י"ט, צ"ג א-י, צ"א יא-י"ז, צ"ד.

מקשר עדי-העולם וקלם יהיו בטוב ובצדק וחסא לא יקרי-עוד
 עדי-עולם: ועתה אנידה לכם בני ואראכם ברכי-צדק ודרכי חסם
 והראיתים לכם עוד השעם למען פרעו את-אשר יבא: ועתה
 שמעו אלי בני ולכו בדרך צדק ואל-תלכו בדרך חסם כי כל-
 ההלכים בדרך רשע לעולם יאכרו:

ספר כתוב ביד חנוך ונוכתב חנוך את-תורת החקמה הזאת
 המקללה בפי כל-אדם והשופשת את-כל-הארץ לקל-בני הישבים
 על-הארץ ולכל-ההדרות הבאים אשר יעשו ישר ושלום: אל-גא
 תרנו רוסקם על-העמים כי הקדוש והגדול וזמן ימים לקלן: והצדיק
 יקום משנתו ויעבר בדרך-צדק וכל-דרכו ימחלכו והנה בטוב
 ובחסד עולמים: וזמן את-הצדיק וזמן לו ישר עולמים וזמן לו
 שלשון והנה בטוב ובצדק והלה באור עולם: ואכר החסא בחשך
 עדי-עולם ולא עוד גראה למך-היום ההוא לנצח:

ואחר-יכן הואיל חנוך להגיד מתוך השקרים: ויאמר חנוך
 על-בני-הצדק ועל-בחירי העולם ועל-נמע הישר אדבר אליכם
 בני אני חנוך ואודיעכם את-הדברים האלה כאשר נגלה אלי
 במראה השמים ואשר נדעתי מדברי מלאכי הקדש ואשר למרתי
 מעל לחות השמים: ויחל חנוך להגיד מתוך הספר ויאמר אני
 נולדתי השביעי בשבוע הראשון בהיות עוד משפט וצדק: ואסרי
 יקום בשבוע השני רשע גדול ותרמית תצמח ואז יהנה הפן
 הראשון ואז ינצל האדם ובגלותו תגדל הרשעה וחק יעשה
 לחטאים: ואחר-יכן בשבוע השלישי בסופו אדם יבחר לנטע
 משפט-צדק ואחר-יכן יצא נטע הצדק לנצח: ואחר-יכן בשבוע
 הרביעי בסופו מראות הקרושים והצדיקים יראו וחק לדורי ררות:
 ואחר-יכן בשבוע החמישי בסופו בית-התפארת והמלכות יבנה
 עדי-עולם: ואחר-יכן בשבוע הששי כל-החיים בו יקרו ולב קלם
 ירשיע מבלי חקמה ובו אדם יעלה ובסופו בית-המלכות ישרף
 באש וכל-זרע השרש הנבחר יאָר: ואחר-יכן בשבוע השביעי
 יקום דור תהפכות ורבים יהיו מעשיו וכל-מעשיו יהיו מעשי

- י תהשבות: ובסומו יבחרו הצדיקים הנבחרים מנשע צדק העולם
- יא אשר תנחן להם שבשמים חקמת כל-בריות: כי מי מקל-בגדי האדם אשר יוכל לשמע את-קול הקדוש ולא יחרד ומי יוכל לחשב מהשבותיו ומי הוא אשר יוכל לעזן בקל-מששי שמים:
- יב ומי הוא אשר יוכל לעזן בשמים ומי הוא אשר יוכל להבין את בריאת השמים ולראות נפש או רוח ויוכל לדבר ועליהם או לעלות ולראות את-קל-קצותיהם ולהבירם או לעשות כמותם: ומי בקל האנשים אשר יוכל לדעת מה רחב הארץ וארצה ואשר הראו לו את-מדת כל: הניש אדם אשר יוכל להשיג ארץ השמים ונבדקם ועל-מה נוסדו ומה-מספר הכוכבים ואיפה ינחו כל-המארות:
- צד ועתה אמר לכם בני אהבו צדק ולכו בו כי דרכי הצדק ראויים לאחו עהם ודרכי הרשע יכלו שתאם ואברו: ולאנשים ידועים גדור יגלו דרכי החקם ונסות וזה ירחקו מהם ולא ילכו עהם: ועתה אמר אני לכם הצדיקים אל-תלכו בדרכי רשע ובדרכי מות ואל-תקרבו אליהם שדתאברו: ובקשיתם ובתרתם לכם צדק ותמים נבחרים והלקתם בדרכי שלום ותויתם והייתם מאשרים: ושמרתם את-דברי במהשבות לבקבם ואל-ימחו מעל לבבכם ונדעתו כי החשאים יפתו אנשים לעשות רע להקמה לכל-ימצא לה מקום וקל-עצה לא תחסר להם: אוי להם לבונים רשע ושמו תרמית יסודום כי שתאם יקרמו ואין שלום להם: אוי לבונים בתיהם בקחא כי מקל-יסודותיהם יקרמו ובחרב יפלו והרבשים יקב וקסח שתאם במשפט יאברו: אוי לכם עשירים כי בשחתם בעשרכם ומעשרכם תסדרו כי לא-זכרתם את-העליון בימי עשרכם: עשיתם נבלה ורשע ונלקח תקויו נבונים ליום ששודדם ויום חשך ויום הדין הנדול: כן אני אומר לכם ומודיע לכם כי בוראכם ישילכם וילמסלתכם לא-יהי רחמים ובוראכם ישמח לאבדנכם: וצדיקוכם יהיו בימים ההם תוכחה לחשאים וקלרשעים:
- צה מי יתן עיני ענר-מים ואבקה עליכם ושכחתי עליכם בענין מים למען ינח לי מינון לבבי: מי יתן לכם לעשות תרפה ורשע בלא משפט יבוא עליכם החוקאים: אל-תיראו מפני החוקאים אתם הצדיקים כי ישוב אלני ויתנם בידכם ועשיתם עהם משפט בקחאכם:

ד אוי לָקַם הַמְּטִילִים חַרְמִים שְׂאִין לָהֶם הַתְּרָה רְשׁוּאָה תִּרְמַק מִכֶּם
 ה מִשְׁנֵי חַטָּאתֵיכֶם: אוי לָקַם הַנּוֹמְלִים רָעָה לְשִׁכְנֵיכֶם כִּי כִמְעַשְׂיֵיכֶם
 ו תִּגְמְלוּ: אוי לָקַם עֲדֵי שְׂקָר וְהַשְׁוֹקְרִים עַל חַמָּס כִּי סַתְּאִם תִּאבְדּוּ:
 ז אוי לָקַם הַחֹטְאִים עַל־רַדְרָסְכֶם צַדִּיקִים כִּי תִמְקְרוּ אֶתֶם וְתִרְדְּסוּ
 בְּעַד רֶשַׁע וְכַבֵּד עֲלֵיכֶם עֲלוּ:

צו קוּי צַדִּיקִים כִּי סַתְּאִם יִאבְדּוּ הַחֹטְאִים מִשְׁנֵיכֶם וְלָקַם יְהִי
 ב הַשְׁלֵטוֹן עֲלֵיהֶם כְּחַטָּאתֵיכֶם: וּבְיוֹם מִצִּיּוֹת הַחֹטְאִים יִרְוּמוּ בְּנֵיכֶם
 וְעָלוּ בְּנִשְׁרִים וְהִגְבַּהֲתֶם מִדִּיּוֹת קוֹנֵם וְעֲלִיתֶם וּבְאֶתֶם בְּמַחְלוֹת
 ג הַאֲרָמָה וּבְנִקְרוֹת סִלְעֵי עוֹלָם בְּשִׁסְנִים אֶל־פְּנֵי הַרְשָׁעִים וּכְשֹׁעִירִים
 ד וְיִלְלוּ בְּגִלְלָתְכֶם וּקְבוּ: וְאַתֶּם הַסֹּבְלִים אֶל־תִּירְאוּ כִּי רְשׁוּאָה תִּהְיֶה
 לָכֶם וְאוֹר קִהִיר יֵאִיר לָכֶם וְקוֹל מְנוּחָה תִּשְׁמַעוּ מִדְּבַשְׁמִים: אוי
 ה לָכֶם חַטָּאִים כִּי עֲשִׂיתֶם וְדָמָה אֶתְכֶם לְצַדִּיקִים אַךְ לָכֶם יוֹכִיחַ
 ו לָכֶם כִּי חַטָּאִים אַתֶּם וְנָה יַעֲדִיר נִגְדְּכֶם לְזִכְרוֹן רַשְׁעֵתְכֶם: אוי לָכֶם
 ז הַאֲבִלִים חִלַּב חֶסֶה וְעוֹשֵׁי־שֶׁרֶשׁ הַמַּעֲזָן יִשְׁתּוּ וְאֶת־עֲנוּיִם תִּרְמְסוּ
 ח בְּלַחְכְּמֵיכֶם: אוי לָכֶם הַשְׂתִּים מִים [מִכָּל מְקוֹר] כִּי סַתְּאִם יָבֵא גְמוּלָתְכֶם
 ט וּכְלִיתֶם וּיְבַשְׁתֶּם כִּי עֲזַבְתֶּם מְקוֹר חַיִּים: אוי לָכֶם עֲשׂוּ רֶשַׁע וְחַרְמֵי
 ח וְהַדּוּסִים וְזָרוּן יִהְיֶה נִגְדְּכֶם לְרָעָה: אוי לָכֶם עֲרִיצִים הַמְדַבְּאִים
 ט צַדִּיקִים בְּכַתֶּם כִּי יוֹם מִסְּלַתְכֶם בָּא: בְּיָמֵם הָהֵם יָמִים רַבִּים וְמוֹבִים
 יבֵּאוּ לְצַדִּיקִים בְּיוֹם מִשְׁפָּטְכֶם:

צו הַאֲמִינוּ צַדִּיקִים כִּי הַחֹטְאִים יִהְיוּ לְחַרְפָּה וְאִבְדּוּ בְּיוֹם [מִשְׁפָּט]
 ב הַרְשָׁע: וְדוּעַ יְהִי לָכֶם כִּי הָעֲלִיּוֹן יִזְכֵּר לְהַשְׁמִידְכֶם וּמִלְאֲכֵי שָׁמַיִם
 ג יִשְׁמְחוּ לְמִסְּלַתְכֶם: מַה־תַּעֲשׂוּ חַטָּאִים וְאֵנָה תְּנוּסוֹן בְּיוֹם הַמִּשְׁפָּט
 ד בְּשִׁמְעַכֶּם קוֹל תִּסְלַת הַצַּדִּיקִים: אַתֶּם תִּהְיוּ כְמוֹתֶם אֲשֶׁר נִגְדֶם
 ה תַּעֲדִיר זֹאת חֲבָרִים הָיִיתֶם לְחַטָּאִים: וּבְיָמֵם הָהֵם תָּבֵא תִסְלַת
 ו הַצַּדִּיקִים אֶל־אֲדָנִי וְלָכֶם יָבֵאוּ יָמֵי מִשְׁפָּטְכֶם: וְכִלְדִּבְרֵי רַשְׁעֵתְכֶם
 ז יִקְרְאוּ לְשָׁנֵי הַגְּדוֹל הַקְּדוֹשׁ וּשְׁנֵיכֶם יִחַפוּ וְהוּא יִנְרֶה כִלְמַעֲשָׂה
 ח נוֹסֵד בְּרֶשַׁע: אוי לָכֶם חַטָּאִים אֲשֶׁר בָּיַם וּבִיבֻשָׁה כִּי רָעָה סִקְנֵתְכֶם
 ט נִגְדְּכֶם: אוי לָכֶם הַאוֹצְרִים כֶּסֶף וְזָהָב בְּלֹא־צַדִּיק וְאוֹמְרִים עֲשֵׂה
 ט עֲשֵׂרְנוּ וְיִהְיֶה לָנוּ רְכוּשׁ וְנִצְרָר כָּל אֲשֶׁר חִסְצָנוּ: וְעַתָּה נַעֲשֵׂה כָכֵל
 אֲשֶׁר יִזְמְנוּ כִּי אֲעַרְנוּ כֶּסֶף וְאֲצִרוֹתֵינוּ מִלְּאִים כְּמוֹ מִים וְרַבִּים

וכשעירים. בכושי צדנת (= צדנת בערבית). - ועז-שרש המעין. כך בכושי.
 לפי Ch יש להגיה: ינן במנרקים ישתו. - [מכל מקור]. בכושי: בכל עת. -

תורש-אדמה בקמינו: אכן כמים ימפו שקריכם כי עשךכם לא יקום ומהרה יעלה מקם כי אספתם את-כל-אלה ברשע והייתם לקללה רבה:

ועתה הנני נשבע לכם החכמים והבסילים כי רבות תראו עליהארץ: וען אתם הנקרים תשימו עליכם עריוס יומר מדהנשים ורקמה יומר מן-הבתולות במלכות ובגדל ובשלטון ובקספת ובנהב ובאזנמן ובזהר ובאכל כמים ישסכו: ועל-כן אין לכם תורה ורקמה ועל-כן יאבדו עם-עשרם נחר עם-כל-תסארתם ויבונדם ויחרשו ויבהרו ובקני גדול תשלבנה נשמותיהם אל-תנור אש: נשבעתי לכם חסאים כי קהר אשר לא-יהנה לעבד וכנבצה לא-יהנה שפחת וקרת פן החטא לא-ינשלח על-הארץ ויקהאדם בנששו קרא אתו ובקללה רבה יהנה כל-עושהו: ועקרות לא-ינתנה לאשה כי אם-יגלל מעשי ידיה תמות בלי בניים: נשבעתי לכם חסאים בקדוש הגדול כי כל-מעשיכם הרעים גלויים בשמים וממעשה לתצקם לא קסה ולא נסתר דבר: ואל-תדמו בנששכם ואל-תאמרו בלבבכם כי לא-יודעתם ולא ראייתם כי כל-חטא נקתב יום יום בשמים לפני העליון: וידעתם מעתה כי כל-לתצקם אשר תלחצו נקתב יום יום ער-יום דינקם: אוי לכם האוילים כי באנלתכם תאבדו ואתם חוטאים לחכמים וטוב לא-יהנה לכם: ועתה מדעו כי נבונים אתם ליום אכדון ולכן אל-תקוו לחיות אתם החסאים כי אם-תחלוסו ומתם כי לא-יודעתם כל-פטר כי נבונים אתם ליום-הדין הגדול ליום מצוקה וחרפה גדולה לנששומיכם: אוי לכם ערלי-לב עושי-רע ואבל-רדם מאין לכם לאכל דברים טובים ולשחות ולשבע מכל-הדברים הטובים אשר שם אדני העליון על-הארץ לרב לא יהי שלום לכם: אוי לכם אהבי מעשי רשע מאין תקוו לטוב לכם דעו כי בידי הצדיקים תנמנו והם יערפוקם והמיתוקם ולא ירחמו עליכם: אוי לכם השמחים במצוקת הצדיקים כי כל-קבר לא יקרה לכם: אוי לכם השמים לאל דברי הצדיקים כי לא-תהי לכם כל-תקוה בחיים: אוי לכם פתבי שקר ודברי רשע כי יכתבו שקריהם למען ישמעו אליהם אנשים ומעלי רשע לשכנם: לא יהי להם שלום אך שתאם מות ימותון:

צח
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז

צט ואזי לָכֶם עֲשֵׂי-רָשָׁע וּמִתְּסַאָּרִים בְּדַבְרֵי שִׁקְרָה וּמִכַּבְּדִים (אוֹתָם) א
ב אָבֵר תֹּאבְדוּ וְחַטֵּי אֲשֶׁר לֹא יִהְיוּ לָכֶם: אוֹזֵי לֵהֶם הַחֲסִידִים דַּבְרֵי-
ג יִשָּׂר וְעֹבְרִים תּוֹרַת עוֹלָם וְעוֹשִׂים נַפְשָׁם אֶת אֲשֶׁר לֹא-יִהְיוּ לַחֲטָאִים
ד תְּפִלּוֹתֵיכֶם וְלִשְׁמֵן לַעֲדָה לִסְנֵי הַמַּלְאָכִים לְמַעַן יִשְׂמְנוּ עִוֵּן הַחֲטָאִים
ה לְזַכְרוֹן לִסְנֵי הַעֲלִיּוֹן: וּבְנֵימִים הֵהֱם וַתַּעֲזְרוּ הַעַמִּים וּמִשְׁפָּחוֹת הַלְאָמִים
ו יִקּוּמוּ בַיּוֹם הַכְּלִיּוֹן: וּבְנֵימִים הֵהֱם וַיֵּצְאוּ הַשְּׂדוּדִים וְסָרְפוּ אֶת-
ז יְלָדֵיהֶם וְעַנְבוּם וַיְלַדְיָהֶם יֹאבְדוּ עַל-גֵּדֵם וְאֶת-עוֹלְלֵיהֶם יִזְקְנוּ שְׂדֵימִים
ח עֲזָבוּ וְלֹא יִשְׁכּוּ אֲלֵיהֶם וְעַל-אֶהוּבֵיהֶם לֹא יִרְחַמוּ: וְנִסְיַנְשִׁבְתִּי
ט לָכֶם חֲטָאִים כִּי עִוֵּן נִכּוֹן לַיּוֹם שִׁפְךָ דָּמִים כְּלֵי הַסִּנּוֹת: וְהַמִּשְׁתַּחֲוִים
י לְאֲבָנִים וְעוֹשִׂים פְּסִילֵי זָהָב וְכֶסֶף וְעֵץ וְחֲמָר וְהַמִּשְׁתַּחֲוִים לַרוּחֹת
יא דְמוֹת וְלִשְׂדִים וְלַכְּלֵאֲלִילִים כִּלְאֵי דָעַת לֹא יִמְצְאוּ כְלֵי-תְשׁוּבָה
יב מֵהֶם: וְהַרְשִׁיעוּ בְּאֵלֹת לָכֶם וְעִינֵיהֶם תִּתְּעוֹרְקָה בַסֶּחֶר לָכֶם וּבְמֵרְאוֹת
יג חֲלוּמוֹתֵיהֶם: בְּאֵלֶּה יִרְשִׁיעוּ וְסָחְרוּ כִּי כְלֵי-מַעֲשֵׂיהֶם עֲשׂוּ בְּשִׁקְרָה
יד וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאֲבָן לְבֶן בַּהֶרֶף עִוֵּן יֹאבְדוּ: וּבְנֵימִים הֵהֱם אֲשֶׁרֵי כְלֵי-לֶקְחֵי
טו דַּבְרֵי חֲבָמָה וּמְכִינִים כֵּהֶם וְשִׁמְרִים בְּרִכֵּי עֲלִיּוֹן וְהוֹלִכִים בְּדַרְךְ
טז אֲדָקוּ וְאִינָם מִרְשִׁיעִים עִם-הַרְשָׁעִים כִּי הֵם יִנְשְׁעוּ: אוֹזֵי לָכֶם מְסִיבֵי
יז דָּע בֵּין שִׁבְנֵיכֶם כִּי בְּשֹׂאֵל תּוֹמְתוּ: אוֹזֵי לָכֶם עֲשֵׂי מַדּוֹת תַּרְמִית
יח וְשִׁקְרָה וַיִּשְׁבְּחוּ וְרָעוּ עַל-הָאָרֶץ כִּי בָזָה יְסוּסוּ: אוֹזֵי לָכֶם בּוֹנֵי כְּמִיתָם
יט בַּעֲמַל אֲחֵרִים וְכַל-חֲמָר בְּנִגְנָם לְבָנִים וְאֲבָנִים שֶׁל חֲטָא אָמַר אֲנִי
כ לָכֶם לֹא-יִהְיֶה שְׁלוֹם לָכֶם: אוֹזֵי לָהֶם עֲזָבֵי הַמֶּדָּה וְנִחַלַת עוֹלָם
כא מֵאֲבוֹתֵיהֶם וְנִשְׁוֹמֵיהֶם דְּבִקּוּ בְּאֵלִילִים כִּי לֹא-יִתְּהִי לָהֶם מְנוּחָה:
כב אוֹזֵי לָהֶם עֲשֵׂי-רָשָׁע וְעוֹרֵר-חֲמָם וְהַרְגִי-שִׁבְנֵיהֶם עַד-יּוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל:
כג כִּי הוּא יוֹרִיד אֶת-קְבוּרָכֶם וְהִבִּיא כָאֵב אֶל-לִבְכֶם וְהַעִיר אֶת-חֲרוֹן
כד אַפּוֹ וְהִשְׁמִדְכֶם כְּלָכֶם בַּחֲרֵב וְכַל-הַקְּדוֹשִׁים וְהַצַּדִּיקִים יִזְכְּרוּ אֶת-
כה חֲטָאֵתֵיכֶם:

ק וּבְנֵימִים הֵהֱם וַתִּרְגְּמוּ אֲבוֹת וּבְנֵיהֶם בְּמִקּוֹם אֶחָד וְאֲחִים יִסְלוּ
ב יַחַד עַד-אֲשֶׁר יִשְׁטַפוּ נְחָלִים מִדָּמָם: כִּי אִישׁ לֹא-יִמְנַע אֶת-יָדוֹ
ג מִחֵמֶת אֶת-בְּנֵי וְאֶת-בְּנֵי בְנָיו וְהַחֲטָא לֹא-יִמְנַע אֶת-יָדוֹ מֵאֲחֵיו
ד הַנִּבְקָד מַעֲלוֹת הַשָּׁמַשׁ וְעַד-בּוֹאוֹ יְמֵיתוּ אִישׁ אֶת-אֲחִיו: וְהַפּוֹס עַד-
ה צְנָאָר וְחָצָה בְּדַמֵּי הַחֲטָאִים וְהַעֲנִלָּה עַד-נִבְהָה תִּטְבָּע: בְּנֵימִים הֵהֱם

ירדו המלאכים אל-מקמות הסתר ואָסמו חזרו לקום אָהר את-
 מזירי החסא והעליון יקום ביום הדין לעשות דין גדול בחסאים:
 ה ועל-קל-הצדיקים והקדושים יסקוד שומרים מתוך-מלאכי הקדש
 לשמדם בקבתי-עין עד-שומו קץ לקל-רשע וחסא ואם-גם ייִשנו
 ו הצדיקים שנה כבירה לא יסחרו: וְכֵן הָאָרֶץ יֵרְאוּ אֶת-הַחֲקָמִים
 כבשחונם והבינו את-דברי הספר הזה והפירו כי עשרם לא-יוכל
 ו להצילם במהסכת חפאתיהם: אוי לכם חסאים ביום מצוקה גדולה
 ה מעגרי-הצדיקים ושרטיהם קאש כי גמול מעשיכם ועשה לכם: אוי
 לכם עקש-לֵב השוקדים לעשות רשע פחד יבא עליכם ואיש לא
 ט יעזר לכם: אוי לכם חסאים מדברי סיכם וממעשי יריכם אשר
 י עשיתם רשעתכם בלהבת אש נושבת תשרפו: ודעו כי מורה-מלאכים
 יא ידרש את-מעשיכם בשמים מורה-שמש ומורה-נר ומורה-בוכים על-
 חפאתיכם בעד עשותכם על-הארץ משפט בצדיקים: והעיד קדם
 בל-עין נאד ושל ומקור כי קלם יקנעו בגללכם מרדת עליכם והם
 יב את-עונותיכם יסקרו: ועתה הביאו שיי אל-המקור כי לא יקנע
 מרדת עליכם ואל-הטל למען ירד על-קבלו וְהַב נִקְסָה מֵאֲתָכֶם:
 יג וכאשר ירדו עליכם הקסור והשלג בקרתם וְכִלְסוּמוֹת שֶׁלֵג בְּכֹל-
 סבותיהן בימים ההם לא תוכלו לעמד בסניהן:
 קא בני השמים התבינו אל-השמים וְכִלְמַעֲשֵׂה העליון ויראתם
 ב מסניו ואל-תרטו לסניו: אם יסגר את-חלונות השמים וסגר את-
 ג המקור ואת-הטל מרדת בגללכם על-הארץ מה-תעשו: ואם-ישלח
 את-עמו עליכם בגלל מעשיכם לא-תוכלו לקרא אליו כי דברתם
 ד דברי נאנה וכוז נגד צדקו לא יהי שלום לכם: הלא תראו מלמי
 ה האניות בנוע אניותיהם מסני הגלים והן מספרות קרוחות והם
 ח בצנה גדולה: ולכן ייראו שן-יבד קל-הונם וסובם אתם אל-הים
 ו כי טובות לא יקבא להם לכם כי הים יבלעם ואָבְרו בתוכו: הלא
 ז הים קלו וְכִלְמִיָּמִיו וְכִלְתַּנּוּעֵתוֹ מעשה העליון הם וְהֵלֵא הוּא
 עשה חק למעשיו ושם חול גבול-לו: ומגרתו יירא ויבש וְכִלְ-

ק ו יבני הארץ. כוונתו לעמי הארץ העשירים. - בכושי שיעור הכתוב: ובעת יראו
 אנשי החכמה והבינו בני הארץ את כל דברי הספר הזה והכירו כי עשרם... -
 קא בני השמים. באירוניה הוא מכנה כך לאותם בני הארץ (השוה קי ו) הרשעים
 והחסאים שבהם הוא נלחם. - מלחי. הגהת יוסף הלוי. במקום פלגי שבכושי. -

דנתו תמות וכל אשר בו ואתם החסאים אשר על הארץ לא תיראו מפניו: הלא הוא עשה את השמים ואת הארץ וכל אשר בהם מי נתן רעת ובינה לכל מתנועע על הארץ ובנים: הלא ייראו מלתי האניות את הים והחסאים לא ייראו את העליון:

בנימים בהם כאשר ישלח עליכם אש נוראה אנה תנוסון

ואיפה תושעו וכאשר ישלח את דברו נגדכם הלא תבהלו ותסחרו:

וכל המארות יבהלו בסחר גדול וכל הארץ תבהל ורעה וחתה:

וכל המלאכים ימלאו את שקדנתם ובקשו להסתר מפני הכבוד

הגדול ובני הארץ ירערו ויחילו ואתם החסאים תקבלו לעולם

ולא יהי שלום לכם: ואתן נשמות הצדיקים אלה יראנה וקיו אתם

אשר מתם בצדק: ואל תעצבו אם נשקם לשאול נרדה בגנון ואם

בתיכם בשרכם לא יראנה בשוכה קראוי לשובכם וחיבתם ליום

משפט החסאים וליום קללה ותוכחה: ואמרו מותכם יאמרו עליכם

החסאים במוטנו אנו מתו הצדיקים ומה שבר וקבלו הם בעד

מעשיהם: הלא כמונו מתו גם בהם בגנון ובחשך ומה יתרון להם

עלינו מעטה נשתינו: ומה יקבלו ומה יראו לעולם הנה מתו גם

המה ומעטה ער נצח לא יראו אור: אמר אני לכם חסאים רבי

לכם לאכל ולשתות ולחמם ולחמא ולהקשים אנשים עירמים ולצפר

עשר ולראות ימים טובים: הראיתם את הצדיקים מה אחריתם

כל ימים לא נמצא בהם ער מותם: ויאבדו ויהיו כלא היו ונשמותיהם

בגנון שאול תרדנה:

ועתה נשבעתי לכם הצדיקים בכבוד הגדול והמפאר והכבוד

ובעו מלכותו ויגדלו נשבעתי לכם: ורשתי רן וקראתי לחות השמים

וראיתי בספרים הקדושים ומצאתי כתוב בהם ותקוק עליהם: כי

כל טוב ושמה ותסארת נכונו להם ורשומים לנשמות המתים

בצדק וכי רב טובה נתתם לכם חלה עמלכם ורב חלקכם מחלק

החיים: ונשמותיכם אתם המתים בצדק תהינה ותשמחה ותגלנה

ונשמותיהם לא תאכנה ויכרוגם לא יוסוף מלפני הגדול לכל

ירות העולם ועתה אל יסחרו מתרפתם: אוי לכם המתים חסאים

במותכם בכבוד חסאיכם והדומים לכם יאמרו עליכם מאשרים

החסאים הם ראו כל ימיהם: ועתה מתו כאשר ובעשר ולא ראו

ח

ט

קב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

ט

י

יא

קג

כ

כ

ד

ה

ו

ז

צרה ורצח בְּחַיֵּיהֶם וּמִוְתוֹ בְּכַבּוּד וּמִשְׁפָּט לֹא־נִעְשָׂה בָּהֶם בְּחַיֵּיהֶם:
 וַיִּדְעֶתֶם כִּי נִשְׁוֹמְתֵיהֶם שְׂאוֹל תוֹרְדָנָה וְאִמְלָלִים יְהִיו בְּמִצְוֹתֵיכֶם
 הַגְּדוֹלָה: וּבְחִשְׁבָּה וּבְזָקִים וּבְלִהְבָּה בּוֹעֶרֶת אֲשֶׁר שָׁם מִשְׁפָּט גְּדוֹל
 תְּבִאֶנָּה נִשְׁוֹמְתֵיכֶם וּבַמִּשְׁפָּט הַגְּדוֹל יִהְיֶה לְקַלְדֵּרוֹת הָעוֹלָם אוֹי לָכֶם
 כִּי לֹא־יְהִי שְׁלוֹם לָכֶם: אֶל־תֹּאמְרוּ עַל־הַצְּדִיקִים וְהַשּׁוֹבִיִּים אֲשֶׁר
 בְּחַיִּים בְּיָמֵי מִצְוֹתֵיכֶם הִרְבֵּה עָמְלָנוּ וְכִלְצֵשׁ רָאִינוּ וְרָעָה רַבָּה
 מִצְּאֵתָנוּ וְאֶבְלַתָּנוּ וּמִעֲשׂוֹים הָיִינוּ וְרוּחַנוּ קָצְרָה: וְנִבְרַתְנוּ וְלֹא מִצְּאֵנוּ
 עוֹד לָנוּ בְּאֶמֶר וּבְכִלְדֵּבָר עָנִינוּ וְנִבְחַדְנוּ וְלֹא קוִינֵנו לְרֹאוֹת חַיִּים
 מִיּוֹם לַיּוֹם: קוִינֵנו לְהַיּוֹת הָרֹאשׁ וְגַהִי הַגֹּב רַבֹּת עָמְלָנוּ וְלֹא הָיָה
 לָנוּ שִׂכָר בְּעָמְלָנוּ וְגַהִי מֵאֲכָל לַחֲשָׂאִים וְלַחֲוֻמִּסִּים וְהֵם הַכְּבִידוּ אֶת־
 עַלְמֵם עָלֵינוּ: הֵם מִשְׁלוּ בָנוּ הַשְּׂנְאִים אוֹתָנוּ וַיְבִיטוּ וַלְסָנֵי שְׂנְאֵינוּ
 קִפְסָנוּ אֶת־עַרְפָּנוּ וְהֵם לֹא רַחֲמוּ עָלֵינוּ: בְּקִשְׁנוּ לְלַקֵּת מֵאֲתֶם לְהַקְלִט
 וְלָנוּחַ וְלֹא מִצְּאֵנוּ מָנוּחַ לְהַקְלִט מֵהֶם: וּבְרִיבִים אָצַקְנוּ אֶל־הַמּוֹשְׁלִים
 בְּמִצְוֹתֵיכֶם וְשׁוֹעֲנוּ נֶגֶד הַבּוֹלְעִים אוֹתָנוּ וְהֵם לֹא־רָאוּ אֶעֱקֹתָנוּ וְלֹא
 שָׁמְעוּ קוֹלָנוּ: וְהֵם עָזְרוּ לַחֲוֻמִּסִּים וְלַבּוֹלְעִים אוֹתָנוּ וְלֹאֲשֶׁר הִמְעִיטוּנוּ
 וְהֵם הִסְתִּירוּ אֶת־חַמְסָם וְלֹא הִסְתִּירוּ מִעָלֵינוּ אֶת־עַל־הַבּוֹלְעִים אוֹתָנוּ
 וַיִּזְקְנוּ וַיִּמְיָתְנוּ וַיִּסְתִּירוּ אֶת־דַּבְּרֵיכֶם וְלֹא יָזְכְּרוּ כִּי הָרִימוּ אֶת־יְדֵיהֶם
 נִגְדָנוּ:

קד נִשְׁבַּעְתִּי לָכֶם כִּי הַמְּלֹאכִים וַיְבִירוּכֶם לְמוֹקֵה בְּשָׁמַיִם לִסְנֵי
 הַכְּבוֹד הַגְּדוֹל וּשְׁמוֹתֵיכֶם בְּתוֹבִים לִסְנֵי הַכְּבוֹד הַגְּדוֹל: קוו כִּי
 לִסְנֵים הָיִיתֶם עֲצוּבִים בְּצִרָה וּבְעָנִי וְעָתָה תוֹהִירוּ כְּמֵאוֹת שָׁמַיִם
 תוֹהִירוּ וּתְרָאוּ וְשַׁעֲרֵי שָׁמַיִם יִשְׁתַּחוּ לָכֶם: וּבְזַעֲקֵיכֶם וְעִקַּת מִשְׁפָּט
 יוֹסִיעַ לָכֶם כִּי כָל־מִצְוֹתֵיכֶם תְּבִיא עַל־הַמּוֹשְׁלִים וְעַל־כִּלְצֵשׁ אֲשֶׁר
 עָזְרוּ לַחֲוֻמִּיכֶם: קוו וְאֵל תַּעֲזֹבוּ אֶת־יִתְקוֹנְתְּכֶם כִּי שִׁמְחָה גְּדוֹלָה
 תִּהְיֶה לָכֶם (כּוֹשֵׁמַחַת) מִלֹּאכֵי שָׁמַיִם: מִה־עַלְיֵיכֶם לַעֲשׂוֹת עֲלֵיכֶם
 לֹא לְהִתְבַּא בְּיוֹם הַדִּין הַגְּדוֹל וְלֹא תִמְצְאוּ בְּחֲשָׂאִים וּמִשְׁפָּט עוֹלָם
 יִרְחַק מִכֶּם לְקַלְדֵּרוֹת הָעוֹלָם: וְעָתָה אֶל־תִּירְאוּ צְדִיקִים בְּרֹאוֹתֵיכֶם
 אֶת־הַחֲשָׂאִים עוֹשִׂים חַיִּים וּמַצְלִיחִים בְּדַרְכֵיהֶם אֶל־תִּתְחַבְּרוּ אֲלֵיהֶם
 כִּי אִם־תִּרְחַקוּ מִחַמְסָם כִּי אֲתֶם תִּתְחַבְּרוּ אֶל־צְבָאוֹת הַשָּׁמַיִם: וְאִם־
 תֹּאמְרוּ אֲתֶם הַחֲשָׂאִים כָּל־חַטָּאֵינוּ לֹא יִדְרָשׁוּ וְלֹא יִבְחַטּוּ בְּכִלְזוֹת
 חַטָּאֵיכֶם נִכְתָּבִים יוֹם יוֹם: וְעָתָה הִרְאִיתִי לָכֶם כִּי אוֹר וְחֹשֶׁךְ יוֹם

וְלִילָה נִרְאוּ אֶת־קַל־הַסְּאִיִּם: אֶל־תִּרְשִׁיעוּ בְלִבְכֶם וְאֶל־תִּשְׁקְרוּ וְאֵל
 תִּטּוּ דְבָרֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־תִּבְחִישוּ דְבָרֵי הַקְּדוֹשׁ הַגָּדוֹל וְאֶל־תִּרְוַמְמוּ
 אֶת־אֱלֹהֵיכֶם כִּי כָל־שִׁקְרְכֶם וְכָל־דְּשַׁעְתְּכֶם לֹא לַצְדָּקָה יִהְיוּ לָכֶם
 כִּי אִם־לְחַטָּאָה גְדוֹלָה: וְעַתָּה יִדְעַתִּי אֶת־הַסּוֹד הַזֶּה כִּי הַסְּאִיִּם
 וְשֵׁנוּ הַרְבֵּה וְנִטּוּ דְבָרֵי־יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ דְבָרֵי רָשָׁע וַיִּשְׁקְרוּ וַיַּעֲשׂוּ
 מַעֲשִׂים גְדוֹלִים וַיִּכְתְּבוּ סִסְרִים עַל־דְּבָרֵיהֶם: אָכֵן כֹּאֲשֶׁר יִכְתְּבוּ
 כֹּאֲמוּנָה אֶת־קַל־דְּבָרֵי בְלִשְׁנוֹתֵיהֶם וְלֹא יִשְׁנוּ וְלֹא יִחַסְרוּ מִדְּבָרֵי
 כִּי אִם־יִכְתְּבוּם כֹּאֲמוּנָה אֶת־קַל־אֲשֶׁר הַעִידוֹתַי בְּרֹאשׁוֹנָה עֲלֵיהֶם:
 אֲזִי יִדְעַתִּי סוֹד אֲחֵר כִּי סִסְרִים יִקְרְאוּ לַצְדִּיקִים וְלַחַטָּמִים לַהֲלוֹת
 לְשִׁמְחָה וְלִישְׂרָאֵל וְלַחֲכָמָה רָבָה: וְלָהֶם יִקְרְאוּ הַסִּסְרִים וְהֵם יֵאֱמִינוּ
 בָּהֶם וַיִּשְׂמְחוּ עֲלֵיהֶם וְאֲזִי קַל־הַצְדִּיקִים אֲשֶׁר לְמַדּוּ בָּהֶם אֶת־
 קַל־דְּרָכֵי הַיִּשְׂרָאֵל יִבְאוּ עַל־שִׁבְרָם:

בַּיָּמִים הָהֵם אָמַר אֱלֹהֵי לִקְרָא וְלִקְרָא בְּכֵנִי הָאָרֶץ עַל־
 חֲקֻמָּתָם הַרְאוּנָה לָהֶם כִּי אַתֶּם מְנַבְּלִיהֶם וְשִׁבְרָם עַל־קַל־הָאָרֶץ:
 וְאֵלֵי וּבְנֵי נִתְחַבֵּר אַתֶּם לְעוֹלָם בְּדִרְכֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחַטֵּיהֶם שְׁלוֹם יִהְיֶה
 לָכֶם שְׂמֵחוּ בְּנֵי הַיִּשְׂרָאֵל אָמֵן:

וְאַחֵר יָמִים נָשָׂא מִתּוֹשְׁלַח בְּנֵי אִשָּׁה לִבְנֵי לִמְךָ וְנִסְחַר לֹא
 וּמִלֵּךְ בֶּן: וּבְשָׂרוֹ הָיָה לִבֶּן כְּשִׁלְג וְאֵלֶם כְּסִרְחַח שׁוֹשָׁן וְשַׁעַר רֹאשׁוֹ
 יִקְנָצוּתָיו כְּצִמְרֵי וְעֵינָיו יִסּוֹת וּבִסְקָתוֹ אֶת־עֵינָיו הַאִיר אֶת־קַל־
 הַבַּיִת כְּשֶׁמֶשׁ וְכָל־הַבַּיִת הָיָה מְאִיר מְאֹד: וְיָקָם בְּיַדִּי הַמְּלַכְרֵת
 וַיִּסְמַח אֶת־סִפּוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־אֲדוֹן הַצְּדָקָה: וְלִמְךָ אָבִיו נִרְאָה מִשְׁנֵי וַיִּנָּם
 וַיִּבְאֵר אֶל־מִתּוֹשְׁלַח אָבִיו: וַיֹּאמֶר אֵלָיו בֶּן מִיֹּדֵךְ טוֹלֵךְ לִי מִשְׁנָה
 וְאֵינְנוּ קֹדְדִים וְהוּא דוֹמָה לִבְנֵי אֱלֹהִים כְּשֶׁמֶשׁ וּבְרִיתוֹ מִשְׁנָה וְאֵינּוּ
 דוֹמָה אֵלֵינוּ וְעֵינָיו כְּקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ וְשִׁנּוּ מְאִירִים: וְנִרְאָה לִי שֶׁהוּא
 אֵינּוּ מִמֶּנִּי כִּי אִם־מִן־הַמַּלְאָכִים וְאִירָא שְׂדֵינְהֵי אִיתָּ בְּגִמּוֹ עַל־
 הָאָרֶץ: וְעַתָּה אֲבַקֵּשׁ מִמֶּךָ אָבִי וְאַתְחַנֵּן לְסִנְיָה כִּי תִלָּךְ אֶל־חַנוּךְ
 אָבִינוּ וְיִדְעַתְּ מִמֶּנּוּ אֶת־הָאֱמֶת כִּי עַם־הַמַּלְאָכִים שְׂבָתוֹ: וַיְהִי כְּשֶׁמֶשׁ
 מִתּוֹשְׁלַח אֶת־דְּבָרֵי בְנֵי וַיִּבְאֵר אֵלַי אֶל־קִצּוֹת הָאָרֶץ וְאָבּוֹא אֵלָיו

קה ב ואני ובני בכושי: כי והרבה ריזין עבריות יש שהן נמסרות עיי המתרגמים לפי ההמשך שהיה נראה להם. ונראה שבעל הספר לענין אבטוביוגרפי נתכוון: באותם הימים אף הוא ובנו יצטרפו אל הצדיקים והישרים. -

וְאָמַר אֵלָיו הֲגִי בְנֵי לֵמָּה בָּאתָ אֵלָי: וַעֲנֵן וַיֹּאמֶר בְּשֵׁאלָה גְדוּלָּה
 בָּאתִי אֵלֶיךָ וּמִסְנֵי מִרְאָה קָשָׁה קָרַבְתִּי: וְעַתָּה אָבִי שְׂמַעֲנִי לִלְמַד
 בְּנֵי נוֹלָד בֶּן אֲשֶׁר אֵין דּוֹמָה לוֹ וּבְרִיתוֹ אֵינְנָה בְּבִרְתֵי אִישׁ וּמִרְאֵהוּ
 לִבְנֵי מִשְׁלֵלָנִי וְאֵלֶם מִסְרַח שׁוֹשֵׁן וְשִׁעַר רֵאשׁוֹ לִבְנֵי מִצְעַר צִמְרֵי וְעֵינָיו
 קִמְרָנִי הַשְׂמֵשׁ וּכְאֲשֶׁר סָקַח אֶת-עֵינָיו הַאִיר קְלִיבָתָי: וְנִקְּם בְּיַדִּי
 הַמִּינְלֶדֶת וַיִּסְתַּח אֶת-סִיּוֹ וַיִּקְרַךְ אֶת-אֲדוֹן הַשָּׁמַיִם: וְלִמָּד אָבִיו סִסְד
 וְנִקְּם אֵלָי וְלֹא יֵאֱמִין כִּי הוּא מִמֶּנּוּ רַקדְהוּא בְּדַמּוֹת מִלְּאֲכֵי שָׁמַיִם
 וְעַתָּה בָּאתִי אֵלֶיךָ לִמְעַן תּוֹדִיעֵנִי אֶת-הַקְּאֵמֶת: וְאֵעַן אֲנִי חֲנוּךְ וְאָמַר
 אֵלָיו אֲדֹנָי עֲשֵׂה עֲדָשָׁה עַל-הָאָרֶץ וְאָנִי קָבַר רְאִיתִי זֹאת בְּמִרְאֵה
 וְאוֹדִיעָה כִּי בִימֵי גֵר אָבִי עָבְרוּ (מִלְּאֲכֵי) מִמִּלְּאֲכֵי הַשָּׁמַיִם אֶת-
 דְּבַר אֲדֹנָי: וַיִּחְסְאוּ וַעֲבָרוּ חֹק וַיִּדְבְּקוּ בְּנָשִׁים וַיִּחְסְאוּ אִתָּן וַיִּשְׂאוּ
 מִתָּן וַיִּלְיִדוּ מִתָּן בָּנִים: וַיִּלְיִדוּ עַל-הָאָרֶץ גְּבוּרִים לֹא בְרוּם כִּי
 אִם-בְּבִשָׁר וּמִשְׁמֵשׁ גְּדוּל יִהְיֶה עַל-הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ תִּסְתַּר מִכָּל-שְׂמֵאָה:
 וּכְלִיּוֹן גְּדוּל יָבֹא עַל-כָּל-הָאָרֶץ וְהִנֵּה מִבּוֹל וּכְלִיּוֹן גְּדוּל שָׁנָה אֶחָת:
 וְהֵבֵן הַזֶּה הַנוֹלָד לָכֶם יִשְׂאֵר עַל-הָאָרֶץ וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו יִמְלְטוּ אִתּוֹ
 וּכְאֲשֶׁר יִגְדַע כָּל-אֲדָם אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ הוּא וּבָנָיו יִמְלְטוּ: וְעַתָּה
 הוֹדַע לִלְמַד בְּנֵה כִּי הַנוֹלָד הוּא בְּנֵי בְּאֵמֶת וְקִרְאָתָּ שְׂמוֹ לֵם כִּי
 הוּא יִשְׂאֵר לָכֶם וְהוּא וּבָנָיו יִמְלְטוּ מִדְּהַכְּלִיּוֹן אֲשֶׁר יָבֹא עַל-הָאָרֶץ
 עַל-כָּל-הַחֲסָא וְעַל-כָּל-הַחֲקָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה עַל-הָאָרֶץ בְּנִיּוֹ: וְאֶסְתַּר
 בֶּן יִרְבֵּי הַחֲקָם עַל-הָאָרֶץ מֵאֲשֶׁר נַעֲשֶׂה בְּרֵאשׁוֹנָה כִּי יִדְעִתִּי מִסְתַּרִּי
 הַקְּדוֹשִׁים כִּי הוּא הָאֲדוֹן הַרְאֵנִי וְהוֹדִיעֵנִי וְאֶקְרָא אוֹתָם בְּלַחֹת הַשָּׁמַיִם:
 וְאֶרְאֵ קְתוּב עֲלֵיהֶם כִּי מַדּוּר לְדוֹר יִחְסְאוּ עַד אֲשֶׁר יָקוּם
 דּוֹר אָדָם וְהַרְשָׁעָה תִּכְלֶה וְהַחֲסָא יַעֲבֵר מִדְּהָאָרֶץ וּכְלִי-טוֹב יָבֹא
 עֲלֵיהֶם: וְעַתָּה בְנֵי לֵךְ וְהוֹדַעְתָּ אֶל-לְמַד בְּנֵה כִּי הֵבֵן אֲשֶׁר נוֹלָד
 הוּא בְּנֵי בְּאֵמֶת וְאֵינְנֵי שִׁקְרָ: וַיְהִי כַשְׂמֵעַ מִתּוֹשְׁלַח אֶת-דְּבָרֵי
 חֲנוּךְ אָבִיו כִּי הִרְאֵהוּ כָּל-הַמַּעֲשִׂים בְּסוּר וַיִּשָּׁב וַיִּרְאֵהוּ אֶת-שָׁם
 כִּבּוֹן לֵם בִּירְהוּא וַיִּחַם אֶת-הָאָרֶץ אֶחָרִי כָּל-הַכְּלִיּוֹן:
 סָסֵר שְׁנֵי אֲשֶׁר כְּתוּב חֲנוּךְ לְמִתּוֹשְׁלַח בְּנֵי וְלֵאשֶׁר יָבֹאוּ אֶחָרָיו
 וַיִּשְׁמְרוּ אֶת-חֹק בְּאֶחָרֵית הַנְּיָמִים: אִתָּם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם טוֹב תִּחַבּוּ
 לְיָמִים הֵהֶם עַד-אֲשֶׁר יִסּוּפוּ עוֹשֵׂי רָשָׁע וַיִּסּוּף לֵם הַרְשָׁעִים: וְאִתָּם

ט
 י
 יא
 יב
 יג
 יד
 (יו)
 (טז)
 (טז)
 יח
 יט
 ק
 כ
 ג
 ד
 קח
 כ
 ג

חכו ער-אשר תחלה החשא כי שמומיהם ימחו מספר החיים
 ומספרי הקדושים ונרצם יחסר לעולם ונששומיהם תומתנה והילילו
 במקום מדבר שקמה ובאש תשרפנה כי אין שם ארץ: וארא שם
 דצידענן בלתי נראה כי מרב עמקו לא-יכלתי להביט אליו וארא
 להבת אש בהירה נושבת וקצין הר-והר סובבים ומעוססים הנה
 והנה: ואשאל אתו המלאכים הקדושים אשר הנה עמדי ואמר
 אליו מה-הדבר הזרח הנה אשר איננו רקיע כי אם-להבת אש
 בוערת בלכד וקול בבי ואעקה ויללה ובאב חזק: ויאמר אלי
 המקום הנה אשר תראה אליו תשלכנה נששות החשאים והמנדסים
 ועושי רשע וההוסכים כל-אשר דבר אלני בסי הנביאים את-
 הבאות: כי מהם כתובים וחקוקים ממעל בשמים למען יקראו
 בהם המלאכים ונרעו את אשר יקרה לחשאים ולנששות הענוים
 ואשר ענו את-בשרם ושקרו מאת אלהים ואשר נתנו להרשה
 ביד אנשים רשעים: אשר נאקבו את-אלהים ולא אהבו וזה או
 כסף או כל-דבר טוב אשר בעולם ואך לענוים נתנו את-בשרם:
 אשר מעדם לא-התאוו למאכלי הארץ כי אם-חשבו את-נפשם
 לרוח עבר וישמרו זאת ואלני הרבה לנסותם ונששומיהם נמצאו
 שהרות למען יקרכו את-שמו: וכל-ברכותיהם הנוכחות רשמתי
 בשמים והוא יעד להם את-שקרום כר-נמצאו אהבים לשמים
 מנששומיהם ואם-נם-נרמסו ברנלי רעים וישמעו מסייהם בלמות
 ובוו ויהיו להרשה ברכוני: ושתה אקרא לנששות הטובים אשר
 לדור האור ואהפך את כל-אשר נולדו בחשך אשר בבשרם לא-
 קבלו את-הקבוד קראוי לאמונתם: והבאתי את-אהבי שם קדשי
 אל-אור זרח והושבתים איש איש על-בסא כבודו: והזהירו לשמים
 אין מספר כי צדק משפט האלהים ולנאמנים הוא יתדאמן במושב
 ברכי הישר: וראו את-אשר נולדו בחשך משלבים אל-חשך
 והצדיקים הזהירו: והחשאים יארחו וראו בזהרם גם הם ולכו אל-
 אשר נכתבו להם שם ימים ושתים:

ספר חנוך ב

מבוא

א. לתולדות גילוי ספר חנוך הסלאבי.

ידוע שהספרים החיצונים עברו מביזנטיה לארצות הסלאבים – בולגאריה, סירביה ורוסיה – בתחלת התהוותה של הספרות הסלאבית. היינו בזמן שבאו הסלאבים לידי הכרת הספרות הביזנטית. ביחוד הצטיינו בכך הרוסים. שמומן התנצרותם ואילך היו מקבלים מביזנטיה את הספרים החיצונים בתרגום סלאבי: אותם הספרים היו מביאים אליהם הכמרים היוונים. ואף הם, הרוסים עצמם. היו הולכים לפעמים קרובות לארץ יוון ושם היו מתעסקים שנים רבות בהערכת ספרים ואף בתרגומם. הכרוניקן הרוסי מספר, למשל, על המלך יארוסלב א' (1054–1019) שהיה מאסף ספרים (כוונתו לספרים סלאביים). והספרים שלא היה להם תרגום היה מצוה לתרגמם לו מיוונית לסלאבית.

ואע"פ שהגיעה מיוון לרוסיה הרשימה של הספרים הנדחים (ἀπόδητα—отреченныя). שנתחברה על סמך פסקי דינים שונים של הכנסייה הוצרית. ובתוך אותם הספרים הנדחים נמנו אף כמה מן הספרים החיצונים. מכל מקום לא הסריעה אותה רשימה לספרים החיצונים שיהיו רווחים בעולמם של הסלאבים.

בין הספרים הנדחים היה אף ספר חנוך. אבל איסורו של הספר לא עיכב הרבה בעד הפצתו. והעתקות וקיצורים וקטעים הימנו היו חוזרים בתוך העם הרוסי במדה מרובה. הספר היה חביב על קוראיו.

בסעם הראשונה הופיע בדפוס קטע של חנוך הסלאבי בשנת 1862 ע"י А. Н. Пыпак בשנת 1869 פרסם А. Н. Попов קטעים חדשים מספר חנוך. אח"כ, בשנת 1880, פרסם סומוב¹) נוסח שלם של הספר רזין של חנוך (Книга о тайнах Еноховых) מתוך כ"י שנכתב בשנת 1679 בפולטאבה (מקבוצת הספרים של А. И. Хлудовъ). סומוב נדר לכתוב ספר חקירה על ספר זה ולא הסתייג משום שקידמנו המוח (1881).

בשנת 1884 הדפיס סטויאן נובאקוביץ' הסירבי (במאסף Starice, XVI) נוסח הספר חנוך מתוך כ"י No. 151 שבספרייה העממית בבילוגראד, מבלי שידע כלל על הוצאתו של סומוב. הנוסח שהוציא נובאקוביץ' הוא קיצור מנוסח סלאבי שלם. אבל הוא לא הרגיש בכך. ואף נעלם הימנו שבאותה ספרייה שבבילוגראד יש עוד כ"י מסי חנוך והוא מתוקן ושלם באמת.

בשנת 1896 הוציא R. H. Charles האנגלי (על פי תרגום שהכין בשבילו W. R. Morfill) ב' הנוסחאות של סומוב ונובאקוביץ'. זה לעומת זה, עם מבוא והערות²). אבל השוואת ב' הנוסחאות הללו אין לה ערך אלא לתולדות הספר חנוך בתוך הספרות הסלאבית גופה.

1) Византійскія Императорскогъ Обществѣ Исторія и Древностей Россійскихъ при Москоу. 1896. (ספר ב') בתוך עבודתו הכללית Библиографическіе матеріалы IV. אח"כ חזר Charles ומדפיס מתוך הוצאתו זו את הספר במיספרו The Book of the Secrets of Enoch, Oxford 1896. (II, 425–469).
2) ככלי לידע על ההוצאות והחקירות שהופיעו ברוסיה אחר שנת 1896. ואע"פ שסוקולוב שלח לו קצה יריעה במכתב (כך מספר סוקולוב בח"ב עמ' 154 מספרו Славянская книга Еноха Праведного) מכל מקום לא השתמש בהן. חוץ מחילומי קצה גוסחאות – הן ממה שהודיענו סוקולוב והן ממה שנמצא בנוסח המקור מהוצאת נובאקוביץ' – שהוא מביא בגיליון שנספרי. גט Bonwetsch גרמני הוציא Das slavische Henochbuch (Abhandlungen d. Göttinger Gesellsch. d. Wiss., philol.-hist. Klasse, Neue Folge I, 3), Berlin 1896.
כ"י שנמצא בווינה. —

ולא לחקירת הנוסח היסודי, כל"ה הנוסח היווני, שממנו נעשה בזמנו התרגום הסלאבי. לתכלית זו מועילות הרבה חקירותיו של M. И. Соколовъ הרוסי. לסוקולוב נגלה מה שהיה נעלם מעיני נובאקוביץ': בשנת 1886 מצא באותה הספרייה שבכילוגראד את הכ"י No. 321 הכולל נוסח מלא של ספר חנוך. והוא קדום בזמן מאותו של סומוב. את הנוסח המלא הזה הוציא סוקולוב לאור³ בשנת 1899 עם חילופי גירסאות לפי נוסח פופוב (Π) וכ"י איבארוב (γ). ואף תרגום רומי עשה בצדו. חוץ מאלו גודמן לו לסוקולוב אחר כך עוד כ"י אחד של הנוסח השלם (הוא מסמנו Q). שחשיבותו מרובה לבירור הנוסח⁴.

במחקרו הרחב על ספר חנוך הסלאבי עלה לו לסוקולוב לקבוע שהספר הסלאבי היה חוזר בעם ב"י נוסחאות: בנוסח שלם ובנוסח מקוצר (שנעשה מן הנוסח הסלאבי השלם). ויש להעיר שאף סוקולוב, כאותם החוקרים הסלאבים שקדמוהו, עסק בעיקר בחקירת ערכם ומקומם של נוסחאות הס' חנוך בתולדות הספרות הסלאבית-הרוסית. מצד זה טרח הרבה לתאר באריכות את כל כתבי היד מבחינת תכנם וסגנונם. הרחיב הדיבור על השפעתו של הספר על הספרות הסלאבית-הרוסית ועל סיבו של חנוך הסלאבי ביחס לשאר שרידי הספרות הביזאנטית, המזרחית והמערבית, וכיוצא באלו העניינים. אף הוא, כסומוב, לא זכה להשלים ולפרסם את מחקריו בחייו. וספרו נערך ע"י M. Сперанский⁵ כעין המשך לחלק העבודה שפרסם בחייו. ואף שער כללי ניתן לעבודתו: M. И. Соколовъ, Славянская книга Еноха Праведнаго, тексты, латинскій переводъ и вѣдѣваніе. Посмертный трудъ автора приготовилъ къ изданію М. Сперанскій. Москва, Синодальная типографія, 1910 (17×182×167 עמודים).

ב. על לשונו העיקרית של חנוך הסלאבי.

מצד הלשון וההרצאה נראה שהספר נכתב מתחלה עברית. הראיה הראשית היא שהספר ניתן להתרגם עברית כמעט תיבה בתיבה. אף על פי שאינו אלא תרגום מתוך תרגום. ואילו היה הספר כתוב מעיקרו יוונית הרי היה המתרגם העברי מוכרח לנהוג בו טראמטאזה לא רק במסירת תכנם של הכתובים, אלא אף בתיבות בודדות היה מוצא קושיים בתירגומן כצורתן. שכך טיבה של הלשון היוונית המקורית מחייב, שהיא ניהגת להשתמש בהרכבת כמה מלין למלה אחת לשם הבעת מושג. ואף דרכי הצירוף ובנין המשפטים ביוונית אינם פשוטים כל כך כמו צירופן של המלים ובנין המשפט בעברית. כמו כן מעידים על העברית שמות החדשים העבריים: סיון וטבת ואייר (כ"ד ז') וניסן (כ"ד ט'). ולשונות עבריים מיוחדים. כגון אם טוב בעיניך חנוך ועשינו לחם לפניך (כ"ד ב'). האדם מביא מן הבהמה הסהורה... מן העופות הסהורים (ס"ו י'). עמוד לפני (פרק ב' צ'...) ולפני (впередъ) מזבח ה' (כ"א ב') וכדומה. חוץ מזה, יש בספר כמה טעויות שאינן מתפרשות אלא מתוך בחינה גראמטית של המקור העברי שהיה לפני המתרגם היווני, כגון

י' ג'	קרא המתרגם הימים	במקום הַנְּדָפִים
י"א ח'	" " " " " "	" אוריאל
י"ג כ"ב	" " " " " "	" משכן הרוח (אולי)
כ' א' וכ"ג מ"ה	" " " " " "	" משכן הרוח
		" אַרְבָּנָה

3) במאסף. Чтенія и т. д. תג"ל בשנת 1899 (ספר ד', עמ' 112-1).

4) בחלק ב' של ספרו (שיצא אחר מותו), עמ' 48-53.

5) במאסף. Чтенія и т. д. הג"ל, שנת 1910, ספר ד' (ואף בספר כפני עצמו).

ואף על פי שהספר הוא כלו עברי, מכל מקום מצינו לו למתרגם היווני שהרשה לעצמו לעשות לו כאן ושם מסעמים שינעמו לחכו של הלועזי. כן, למשל, הרחיב את האגדה העברית שהקביה צבר את עפרו של אדם מארבע רוחות העולם (יא סיג) והכניס לתוכה את הדרוש שהיה מסורסם בעולם ההיליניסטי שהשם אדם — Ἀδάμ נוסריקון שלו ביוונית ארבע רוחות העולם: ἀνατολή, δύσις, ἄρκτος, μεσημβρία (— מזרח, מערב, צפון, דרום) ב. ממש על הדרך שהיו קדמונינו נוהגין אף בלשונות אחרים לדרשם על פי היוונית (ע"ש בפירושו).

כמו כן הוא נוהג למסור שמות עבריים בשמות יווניים שהיו ידועים לקוראיו. ואין לעמוד עכשיו על טיבם בעברית, כגון ארכס (יא סיז), פוניכס וכלכידרה (ו' ר). כיוצא בכך הן הסיריגות שהכניסו המתרגמים היוונים של ס' חנוך א' (י"ט ב') וחזון ברוך הסורי (י' ח'), ואנו כבר קשה לנו להכריע מה היה כתוב במקור העברי. ואף את תרגום הע' הוא מעדיף על המקור העברי והוא נותן (א' א') את מנין שנותיו של חנוך עד הולדת מתושלח מאה וששים וחמש שנים, ולא ששים וחמש ככתוב במקור העברי (ברא' ה' כ"א). ודרכו זה הוא כדרך שהיו נוהגין שאר המתרגמים, שהיה כל אחד ירדע את הנוסח של הביבליה שלו, וכמו שעשה אף יוספוס (השוה קדמ' א' ג' ב').

ג. על טיבו של הספר ותכנו.

הסופר רצה ליתן דברי אגדה על השתלשלות הכהונה הגדולה מימי קדם, שהיא נמשכת והולכת למן דורו של נח ועד מלכי־צדק, כלר' עד זמנו של אברהם, ומכאן ואילך אין צורך עוד לבדיקה וסיפור, שהרי הכל ידוע מן התורה. לתכליתו זו הוא מאריך הדיבור, בקשר עם תולדותיהם של הכהנים הגדולים והנסלאים שהיו מימי קדם, אף על השיבותם של הקרבנות. לפי תכנו מתחלק הספר בדרך כלל לשני ראשים:

א) א—י"ט: על עלייתו של חנוך למרום והליכתו בז' הרקיעים וחזרתו אחר כך אל הארץ (א'—י"ב) ודבריו אל בניו ועלייתו שנית למרום (י"ג—י"ט).

בחלק זה השתמש הסופר בחומר של מוטיבים שהיה רווח ומשותף לכל הספרות החנוכית, כגון שהיה חנוך מהלך בשבעת הרקיעים וצופה שם מה שנסתר מעיניהם של שוכני ארץ, אלא שכל סופר וסופר היה מרצה אותם הענינים לפי חמצו והלך גפשו. ב) כ—כד: הרצאה על השתלשלות הכהונה הגדולה מחנוך אל מתושלח וניר ומלכי־צדק ונח.

ד. המקום שבו נכתב הספר במקורו ותרגומו היווני.

נראה שהספר נכתב בארץ ישראל ובירושלים דוקא, במקום ובזמן שהיה בית המקדש קיים: דבר זה נשמע מתוך פרשת מעשה הקרבנות והחשכתם.

ותרגומו היווני של הספר במצרים נכתב: כך נראה מן ההערה הארכיאולוגית לשמות החדשים העבריים, שהוא מוסיף בצדם את שמותיהם המצריים (כ"ד ז' וס'). והואיל וידוע שהנוצרים לא היו מקבלים עוד שום ספר יהודי לאחר סופה של המאה הא' או תחלתה של המאה הב' למנינם, על כרחך תרגומו היווני של הספר קודם לאותו זמן נעשה.

ה. על התרגום העברי.

תרגום זה ניתן לפי הנוסח הביולוגראדי שהויל סוקולוב עם חילופי נוסחאות לפי כ"י ג' (שנדפס בחלק ב' מספרו, עמודים 53—48). החלוקה לפרקים ופסוקים היא של סוקולוב.

ספר חנוך ב

ספרי רזי-קדש לחנוך לאיש תכם ואמן גדול אשר לקחהו ::
 ונאקבהו למען יראה משקנות מרומים ומלכות התקמה היתרה
 והגדלה והנשגב ואר-המשתנה אשר לאל שדי והמשמר הנשלא
 מאד והנקבד והמאיר ומרבה-העינים של משרטי :: וכסא :: הבלתר
 נע ומעלות והוסעות אבאות לא-בשר והמון רב של יסודות
 דמהקרת אי-מבארת ומראות שונים ושירת אבאות הקרובים
 לא-מבשת ואור בל-מדה ראה בעיניו:

א אמר חנוך בשת שהוא באשר קלאו לי מאה ותמש וששים
 שנה הולדתי את בני מתושלח ואחר-כך היותי מאתנם שנה
 ב וימלאו כל שנות חיי שלש מאות ותמש וששים שנה: בתרש
 ג הראשון ביום מועד לחדש הראשון ביום הראשון אני חנוך לבדי
 היותי בביתי ואנחם על-משקבי ואישן: וכאשר ישנתי נשל עצב
 ד גדול על-לבי ואבך בעיני בשנה ולא נבלתי להבין מה-העצב הזה
 ה או מה-הנהגה-לי: ונראו אלי שני אנשים גדולים מאד אשר לא
 ה ראיתי כמוהם מימי על-הארץ: וסנייהם היו מזהירים כשמש
 עיניהם בוערות כלשירים אש מסייהם ויצאת בגדיהם נוצות שונות
 למראה רגליהם בארנמן בגסייהם מזהב מזהירות וידיהם משלג זכות:
 ו-ו ויעמדו על ראש מרתי ויקראו-לי בשמי: ואני הקיצותי משנתי
 ז וארא בהקיצ את-האנשים ההם בעמדם על ידי ואמרו ואשת-מה
 ח לקניהם ואספר ומראה שני שנה מסחר: ויאמרו אלי האנשים
 חוק חנוך אל תירא אלהי-עולם שלחנו אליך והיום אתה עולה

ספרי רזי-קדש לחנוך. בנוסח Y: מן הספרים הנסתרים על העלאת חנוך
 הצדיק, ובנוסח P: ספר רזי חנוך בן ירד. נראה שסתחה זו על הכן הספר נכתבה
 בידי אחד הקוראים. - ואמן. художника. ובנוסח Y: книжника (=סופר). בנוסח H נוסף:
 וסופר. - יסודות. стихи. - במחברת אי-מבארת. мешкажемааго сложенія. -

חלק א': העלאתו של חנוך למרום והחזרתו לארץ
 והעלאתו שנית (א'-י"ט).

ביום מועד לחדש הראשון, כוונתו: ראש חודש - יום מועד - היה ביום
 הראשון בשבוע. - שני אנשים. הם שני המלאכים שמואל ורעואל, הנקובים בשמותיהם

ט אהנו השמומה: ושתה צו אל-בניה ואל-קל-בני ביתה את אשר
 נעשו בלעדיה על-הארץ בביתה ואיש אל-יבקשה עד-אשר ישיבה
 י אליהם: ואמחר לשמע בקולם ואצא מביתי החוצה ואסגר את
 יא הדלת כאשר אמרו אלי: ואקרא אל-מתושלח ואל-רעים ואל-
 עירך בני ואניד להם את-אשר דברו אלי האנשים הנסקלים ההם:
 ב שמעו בני לא אדע אנה אני הלך או את-אשר יקרה אותי:
 ב ושתה בני אל-תסורו מאסרי האלהים התהלכו לפני: ואת-משפטיו
 ג תשמרו: אל-תמנעו מתסקלה לשלומכם לכל ימעים: ואת-עמל
 ד ידכם ואל תחסרו ממנחות: ולא יחסר: את המביאים לו
 ה מנקה מהון-אצרותיכם: קרכו אתי: גם-בבכרות עיריכם גם-
 ה בבכרות בקרכם והיתה עליכם הברכה לעולם: אל-תסורו מאסרי
 ו ואל-תשטמו לאלהי הקל לאלהים אשר לא-עשו את-השמים
 ו ואת-הארץ ואת שאר הבריות כי הם יאבדו ואשר ישתחוו להם
 ו והזק את-לבומיכם בקראתי: ושתה בני איש אל-יבקשני עד אשר
 ישיבני: אליכם:

ג ויהי ככלותי לדבר אל-בני ויקראוני האנשים ההם וישאני
 ב על-פסיהם ויעלוני אל-הרקיע הראשון: ונשמדוני על-העננים
 ג וילכו וארא עוד למעלה את הרוח ולמעלה (ממנו) ראיתי את-
 ג האויר: ונשמדוני ברקיע הראשון וראוני גם רב מאד גדול מים

יא לקמן י"א פ"ח. - השוה ספר הישר: ואלה תולדות חנוך מחושלח ואלישוע ואלימלך
 בנים שלשה ואחיותיהם מלכה ונעמה. - רעים. perima. השוה ברא' י' ז' רעמה=
 בע' Pégma. - עיר ד. rañada (=עיר, וכן י"א ו'). וכן בע' לברא' ד' י"ח עירד=
 Γαϊδάδ (ובפש' עירד). ויש להעיר שעירד (ע' בראשית שם) הוא בנו של חנוך בן קין.-
 ג הרקיע הראשון. השוה חגיגה י"ב ב' (ושאר המקורות ע' בפירושו של תיאודור
 לכיר 45): שבעה (רקיעים) ואלו הן (הוא מונה אותם מלמטה למעלה). וילון רקיע
 שחקים זבול מעין מכון ערבות. וילון אינו משמש כלום (וכן בצוואת לוי ג') אלא נכנס
 שחרית ויוצא ערבית (השוה סדר רבה דבראשית בבתי מדרשות של ווירטהיימר א'. סימן
 ל"ב: וילון דומה לפרגוד של משי שמכסין אותו ובשעה שהוא יוצא מעבירין אותו.
 כך וילון בשעה שיעלה עמוד השחר ותצא חמה לשמש עולה ומכסה פני רקיע ראשון
 מפני גלגל חמה. וכשתכנס חמה מעבירין אותו כדי שתעלה לבנה כוכבים וכל מזלות
 לשמש בעולם) ומחדש בכל יום מעשה בראשית. שנאמר (ישע' מ' כ"ב) הנוסה כדק
 שמים וימחם כאהל לשבת. והשוה ברכות ג"ח ב' וילון הוא דמקדע דמגלגל ומיחוי
 נהורא דרקיעא. והוא שנקרא שמים. ע' ב"ד ו' ו' ברקיע השני שהוא למעלה
 מן השמים. - הרוח... האויר. (=ἀήρ) =בראשית... (ע' לקמן י"א פ"ח). - י"ח
 ג רב מאד. לפי צוואת לוי ב' נמצא אותו ים בין (ἀνάμεισον) רקיע ראשון לשני. -

ד הארץ: ויעבירו לפני את ראשי משטרי הכוכבים ושריהם ונראוני
 מאתים מלאך המשלים על הכוכבים ובגן השמים והם מעופפים
 ה בכנפיהם והולכים מסיב לכל השמים: ושם ראיתי אוצרות השלג
 והקרח והמלאכים המסויקים את אוצרותיהם הנראים ואוצרות
 ו העננים אשר משם יצאו וקאו: ונראוני את אוצרות הטל בשמן
 ונת וקראה אבעו בכל שרתי הארמה ויותר מזה ואת המלאכים
 השומרים על אוצרותיהם ובקשרם אותם ובסתתם:

ד וישאוני האנשים ההם ויעלוני אל הרקיע השני ונראוני ונרא
 ב משכה גדולה מחשבת הארץ: ואביש שם אל האסורים בקבליים
 ג התלויים ושומרים מחכים למשפט בלי מדה: והמלאכים ההם
 מראיהם חשך מחשבת הארץ והם בוכים בכל שעה בלי תמונות:
 ד ואמר אל האנשים אשר היו עמדי מדוע אלה נענים בלי חשך:
 ה וליבוני אלה הם האנשים אשר קרו מאחרי: לא שמעו למצות
 ו נלכו בשרירות לבם ונסורו הם ושרם ונתונים ברקיע הסמישי:
 ו ונהמו מעי להם מאד והמלאכים ההם השפתו לי ויאמרו אלי
 ז איש האלהים התפלל לנו אל: ואען אליהם ואמר מי אני
 ז בדתמותה אשר אתפלל למלאכים מי יודע אנה אלך בנפשי ואת
 אשר יקרני או מי ותפלל לי:

ה וישאוני משם האנשים ההם ויעלוני אל הרקיע השלישי
 ב ונעמידוני בתוך הגן: ונאביש משם למטה [נארא] את המקום שהוא
 לא יקסר טובו ונארא את כל העצים פורחים ופה ופרים בשל
 ג ורים ניתוח לו וכל מאכלים מביאים ורים ניתוח הם שופעים:
 ג ובתוך עץ החיים במקום בו ינוח: מדי בואו לגן עדן והעץ שהוא

ד הכוכבים. ואת השמש ואת הירח ראה ברקיע הרביעי (ע' פרק ו'). ובחגיגה י"ב ב':
 ד קיע - שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועין. אבל השנה ביר ה' איכן הן גלגל
 חמה ולבנה נתונים - ברקיע השני. שנאמר [ברא' א' י"ז] ויתן אתם אלהים ברקיע
 השמים - [ברקיע שהוא למעלה מן השמים. - מסיקתא דריב' כ"ט]. - השמים. כלו'
 ה- הכוכבים. - לפי י"ג י"ח - כ"א ראה שם יותר מאשר נאמר כאן. -

ד לפיה ע' ו' ה' ואילך. וכן ליט-מ' ועיג-ע"ו. - מכל מקום טשמע מסיפורו (לקמן
 ז' י"א. והשוה חנוך א' י"ב-ט"ו) שהתפלל בעדם. אלא שלא הועילה תפלתו לבטל
 את גזר דינם. -

ה בתוך הגן. no. срѣдъ породе. על הגן ע' דברי ה' לקמן י"א מיד וע"א ודבריו
 ג- של חנוך י"ג לי"ב. - התוספת בפי"ב היא לפי גוסט. n. - ובתוך. ע' ברא' ב' ט'. והשוה

לא יתאר טובו וריתו נרחבו ויטה הוא מקלונקרא מסביבו מראהו
 זקב ואדם וקצין האש הוא ומכסה את-קלונקו ובו מקלונקציס
 השתולים ומקלונקסרות ושרש לו בנן בקצה הארץ: ונדערו הוא
 בין הסלוף וארנסלוף: ושני מקננות יוצאים האחד שושף רבש
 ותלב והשניו שמן וזון ונקרדים הם לארבעה ראשים סובבים
 ושקטים הם והולכים ונקטים לתוך נדערו בין הסלוף וארנסלוף
 ומשם יצאו ונקרדו לארבעים חלק והולכים הם על-הארץ ומקלונקם
 בסבובם בשאר יסודות הרים: ואין שם עץ חשיך-סרי וקלונק
 עשה סרי טוב וקלונקמקום מברך: ושלוש מאות מלאכים מאירים
 מאד והם שומרים לזן וקול קלונקסונות וקשירה יפה עובדים
 הם לזן קלונקמים: ואמר מה-טוב המקום הזה: ויאמרו אלי
 האנשים ההם חנוך המקום הזה הוכן לצדיקים אשר נשאו קל-
 הסגעים בטהייהם מדהקרעים לנקשותם סרו ומן השקר את-סיעתיהם
 הסבו ונעשו מששם אדק מלהקם נתנו לרעים וקרבים פשו קנר
 ונוסלים הקימו ולעשוקים ויתומים קרו ותמימים הלכו לפני זן
 ולו לבד עבדו להם הוכן המקום הזה נחלת עולם: ויוליכוני
 האנשים ההם למאת אסון ושם הראוני מקום נורא מאד קלונק
 ועניו במקום ההוא חשך נורא וקנן בלתי מאיר ואיד-שם אוד
 ואש-שכה בערת תמיד ונהראש משך בקלונקמקום ההוא מה
 אש ושם קרה צרב ומקרר: וקטי-קלא קשים מאד ומלאכים חקקים
 קלי רחמים ונשאים הם נשק קשה ומענים הם באקריות: ואמר אוי

ספר היכלות (בס' מרכבה שלמה. ירושלים תרפ"ה, ט' ב'): ביום שטרדו הקביה לאדם
 הראשון מנן עדן היתה שכינה שורה על כרוב החת עץ החיים. - ומכסה את-
 כל-הגן... השוה סרק גן עדן (במחזור ויטרי עמ' 736): ועץ חיים באמצע וגומו מכסה
 על כל גן עדן, ויש בו שמונה מאות מטעמים, ואין זה דומה לדמותו של זה ולא מעמו
 של זה כטעמו של זה ולא ריח זה דומה לריחו של זה. - בין החלוף ואי-החלוף.
 מ.к.д.о.у и н.е.т.л.и.е.т.и.е.m. ברומית יתורגם: inter corruptibilitatem et incorruptibilitatem.
 כוונתו: בין עולם שלמטה לבין עולם של מעלה. - ארבעה נהרות אלו עברו אל הקוראן
 מיז סיו-יין, אלא ששם נתחלף נהר השמן בנהר מים בלי ריח רע (ע' ר' א'...). והשוה
 סרק גן עדן (במחזור ויטרי, שם): וכל חופה וחומה מושכין ממנה ארבעה נהרות, אחד
 של חלב ואחד של יין ואחד של אפרסמון ואחד של דבש. - על סיבם של הצדיקים
 והרשעים ע' נאומו של חנוך לקמן י"ג ליה ואילך. - על גיהנם ע' לקמן י"ג כיד-לי"א
 בנאומו של חנוך. על הכנת המקומות בגן עדן ובגיהנם קודם הלידה י"ג ע"ג. - פה
 אש ושם קרח. השוה סדר רבה דבראשית י"ז: ושאל חציה אש וחציה כרד ורשעים

י" אוי מה-נזרא המקום הנה: ויאמרו אלי האנשים תנ"ך המקום הנה
 הוכן לךשעים לפני האלהים העושים רעות על-ארץ קשאים
 קסמים נחש-שרים המתהללים במעשיהם הרעים הוגבים נששות
 אדם בסתר ומדקאים שגזים וגזלים את-רכושם והם מעשירים
 מרכוש אחרים בקמקס אותם ואשר בקתם להשביע נמיתו קרעב
 ואשר בקתם להקביש יוציאו עירמים והם לא ידעו את-בוראם
 ומשתחווים לאלהים אין בהם רוח אלהי הקל והם פסילים ומשתחווים
 למעשי-ידיהם הנתקבים לקל-אלה הוכן המקום הנה נחלת עולם:
 ויקחוני האנשים ההם ונעלני על-הרקייע הרביעי ונראוני שם
 ב-להמקלים והמעקרים וכל קרני אור השמש והנר: ואמר את-
 מהלכיהם ונאששב את-אורם ונארא והנה לשמש אור פי שבעה
 מאשר לנר: ונארא את-סבובם והמרקבה אשר בה ילך קל-אחד
 קרוח הולכים הם בקהירות נקלאה מאד ואין להם מנוחה יוםם
 וליילה קלקתם ובשוקם: וארקעה כוכבים גדולים וקלל כוכב
 תחתיו אלה כוכב הולכים לימין השמש וארקעה לשמאלו וקלל
 כוכב תחתיו אלה וקלם מקסרם שמונת אלקים והם הולכים עם-
 השמש תמיד: ומליכים אותו ביום חמשה עשר רבוא מלאכים
 ובלילה אלה מלאך וקלל-מלאך שש קנאים והם הולכים לפני
 המרקבה ואש נותנים לו מאה מלאך: ורוחות פורחים בדמות שני
 עופות האחד קעין חיל והשני קעין נחש-נחשת פניהם שני ארנה

י" 1
 2
 3
 4
 5
 6
 7

שבתוכה כשהם יוצאים מן האש לוחץ אותם ברד וכשיוצאים מן הברד דולק אותם האש. -
 העושים על הארץ רעות. בנוסח II: נגד הטבע ניאוף והוא קלקול הילדים... כמעשה
 סדום... המתהללים במעשיהם הרעים בגנבה בשקר בלשון הרע בקנאה בנטירה
 בניאוף ברצח... ומשתחווים לאלהים אין בהם רוח אשר לא יראו ולא ישמעו
 אלהי הכל. -

י" 1
 2
 3
 4

הרקיע הרביעי. לפי חגיגה י"ב ב' הוא זבול שבו ירושלים ובית המקדש
 ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. - והמרכבה. השוה פרקי
 ר' אליעזר הגדול ר': החמה רוכב במרכבה ועולה מעוטר כחתן. - ואש... בנוסח II:
 ומאירים ומחממים את השמש מאה מלאכים. - כחול. החול נזכר עוד בחזון ברוך
 היווני פרק ז' והוא עוף אנדי שלא אכל מעץ הדעה ולפיכך נשאר בן אלמות (ע' ביר
 י"ט ה'). נראה שנקרא בשם זה על שם מרוץ תקופת הזמנים (השוה בערבית - 36). הרבה
 יש על החול (Phoenix, Φοινίξ) בספרות היוונית והרומית. הירודוטוס (II, 73) הקדיש לעוף
 הקדוש פרק מיוחד, שהוא מחחיל בזה הלשון: „אני לא ראיתיו רק בציור, ובאמת, לפי
 דברי בני היליאופוליס, הוא בא למצרים לעתים רחוקות, פעם בחמש מאות שנה. עוף זה

הַרְגֵלִים וְהַגֹּב וְהָרֹאשׁ קָשָׁל לֹוֹתָן מֵרֵאשִׁים אַרְגָּמָן דְּקָשָׁת הַעֲנָנִים
 זָדָלָם תִּשַׁע מֵאוֹת מֵדוֹת כְּנֻפֵיהֶם כְּנֻפֵי מַלְאָכִים וְלִכְל־אֶחָד מֵהֶם
 שְׁתֵּים עָשָׂרָה כְּנָסִים וְהֵם מוֹלִיכִים מִרְקַבַּת הַשֶּׁמֶשׁ וְנוֹשָׂאִים שָׁל
 זָחָם: וְכֹאֲשֶׁר יֵצֵא לָהֶם אֱלֹהִים כֵּן יִסְכּוּ וַיִּוָּרְדוּ וְעוֹלָיִם הֵם בְּשָׁמַיִם
 ח וְבָאָרֶץ בְּאוֹר כְּרַעֲיָהֶם וְנִרְצִים הֵם בְּלִי־הַרְרָה: וַיִּשְׁאוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם
 לְמִנְרַח הַרְקִיעַ הַהוּא וַיִּרְאוּנִי אֶת־הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר מֵהֶם יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ
 לְעֵתִים מְזֻמָּנוֹת וְלִפִּי תְּקוּפַת הַיָּרֵחַ כַּל־הַשְּׁנָה וְלִפִּי מִסְפַּר הַשָּׁעוֹת
 ט בַּיּוֹם וּבְלַיְלָה: וְאַרְבָּע שָׁשָׁה שְׁעָרִים גְּדוֹלִים שְׂתוּחִים וְלִכְל־שַׁעַר
 שְׁשִׁים וְאַחַד אֲמָסָדִין וְרַבַּע הָאֲמָסָדִין הָאֶחָד וְאַמֵּר כְּרָאוּנִי וְאָבִין
 אֶת־גְּדָלָם הַרְבֵּה וְהֵם יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ וְהַלֵּךְ לְמַעַרְב וְהַשְׁתָּה וְהַלֵּךְ
 י כַּל־הַיְּהוּדִים: וּבְשַׁעַר הָרֵאשׁוֹן יֵצֵא שָׁנָיִם וְאַרְבָּעִים יוֹם וּבְשַׁעַר
 חֲמִשָּׁה וְשָׁלְשִׁים יוֹם וּבְשָׁלִישֵׁי חֲמִשָּׁה וְשָׁלְשִׁים יוֹם וּבְרַבִּיעֵי חֲמִשָּׁה
 וְשָׁלְשִׁים יוֹם וּבְחֲמִישֵׁי חֲמִשָּׁה וְשָׁלְשִׁים יוֹם וּבְשִׁשֵׁי שָׁנָיִם וְאַרְבָּעִים
 יוֹם וְעוֹד יָשׁוּב לְאַחֲרָיו מִן הַשַּׁעַר הַשִּׁשִּׁי לִפִּי תְּקוּפַת הַיָּמִים
 וְכֹא דֶרֶךְ הַשַּׁעַר הַחֲמִישִׁי חֲמִשָּׁה וְשָׁלְשִׁים יוֹם דֶּרֶךְ הַשְּׁנֵי חֲמִשָּׁה
 וְשָׁלְשִׁים יוֹם וְכֵן יִכְלוּ יָמֵי כַל־הַשְּׁנָה לִפִּי מִסְוֹר אַרְבַּע הַעֲתִים:
 יא וְעוֹד הָעֲלֹנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם לְמַעַרְב הַרְקִיעַ וַיִּרְאוּנִי שְׁשָׁה שְׁעָרִים
 גְּדוֹלִים שְׂתוּחִים לִפִּי תְּקוּפַת שְׁעָרֵי הַמִּנְרַח לְעֵתָתָם אֲשֶׁר בָּהֶם
 יִשְׁקַע הַשֶּׁמֶשׁ וְלִפִּי מִסְפַּר הַיָּמִים שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְשָׁשִׁים וְחֲמִשָּׁה וְרַבַּע
 יב כֵּן יִשְׁקַע בְּשַׁעַרֵי הַמַּעַרְב: וְכֹאֲשֶׁר יֵצֵא מִשַּׁעַרֵי הַמַּעַרְב וְלִקְחוּ
 אַרְבַּע מֵאוֹת מִלְאָךְ אֶת־עֲטָרְתוֹ וְנִשְׂאוּהָ אֶל־אֱלֹהִים וְאֶת־הַשֶּׁמֶשׁ

בא. כך הם אומרים. כשימות אביו. גדלו ומראהו החיצוני כך הוא. אם רק מציירים אותו
 בדיוק: צבע נוצות החול קצתו זהב וקצתו ארגמן (purpureas, ע' פליניוס 2, X. H.). לפי
 גדלו ובנין גופו ידמה ביותר לנשר. הם מיחסים לחול פעולה זו. שאין אני מאמין:
 כאילו הוא הולך מארץ ערב אל מקדש השמש (שבהיליאופוליס) ומביא שמה את אביו
 כשהוא מונח בתוך זפת של בשם ושם הוא קוברו... לפי טאציטוס (Ann. VI, 28) אין
 לו לחול חבר בעולם (unus in terris). הפייטן היהודי יהוקאל אומר (V, 10) שקולו של
 החול הוא נעים מכל (φωνήν δὲ πάντων ἔχεν εὐπαραπεσάτην). וכן אומר Pseudo-
 Lactantius שקולו הוא נפלא וצלצוליו אין לתאר (de Poenice 46). ויש סבורים - ונראה
 שסברה נדחית היא - שהחול מוזכר באיוב כ"ט י"א - כנחש נחשת. Χαλκεδρία. והוא
 מן הכתוב לקמן בפירד. - שתיים עשרה כנפים. השוה פרקי דר"א י"ג והיה סמאל
 הזר הגדול שבשמים וחיות ושרפים משש כנפים וסמאל משתיים עשרה כנפים. - התוספת
 בסוף פסוק ז' היא לפי נוסח H. - ששה שערים במזרח וששה במערב. השוה י"א נ"א-נ"ב
 בדברי ה' על י"ב החיות. ודברי חנוך י"ג י"ד-ט"ז. - ולקחו... את עטרתו. כלומר

י' וסבו עמ-מרכבתו וקבר בלראור שבע שעות הלילה: ובשעה
 השמינית בלילה יביאו המלאכים ארבע מאות מלאך את-העננה
 י' ועפרוהו: ושרו הסודות הנקראים חיל ונחש-הנחשת והשיק בל-
 טו עוף בקסוי ושמחי לקראת נומן האור ושרו בקולותיהם: וקא
 טו נומן האור ונמן אור לבריאתו: ונראוני את-חשבון מכלך השמש
 י' והשערים אשר בהם יבא ויצא: והשערים האלה גדולים הם אשר
 בראם אלהים לשעות השנה כי על-כן השמש בריאה גדולה הוא:
 י"ה ועוד חשבון של השמש הראוני האנשים ההם וכל-המחלקים
 והמעברים ושמרי הנצח הגדולים שנים עשר למנחה אשר בהם
 י"ט יבא ויצא (השמש) לעתים רגילות: בשער הראשון יבא ימים שלשים
 ואחד לקמות השמש במשפט בשער השני ימים שלשים ותמשה
 במשפט בשלישי ימים שלשים במשפט ברביעי ימים שלשים
 במשפט בחמישי ימים שלשים ואחד שלא במשפט בששי ימים
 שלשים ואחד במשפט בשביעי ימים שלשים במשפט בשמיני ימים
 שלשים ואחד שלא במשפט בתשיעי ימים שלשים ואחד במשפט
 כ' בשנים העשר ימים עשרים ושנים במשפט: וכן בשערי מערב
 לפי הסבוב ולפי המספר אשר בשערי המנחה כן גלך והשלים
 כא את-השנה: לשנת-שמש ימים שלש מאות וששים ותמשה ורבע
 היום האחד ולשנת הירח שלש מאות ותמשים וארבעה והיא עושה
 שנים-עשר חדש אם לחשבון עשרים ותשעה ימים וחסרו בכל-
 שנה אחד עשר יום לגרם התקופה הגדולה הזאת תכיל שנים
 כב חמש מאות שלשים ושתים: הרביעית עוברת בשלש שנים וקרביעית

יסלקו מן החמה את אורה לשעות הלילה. - שבע שעות הלילה. הוא נותן ללילה
 זמן קבוע אחד מבלי להשגיח על השתנות אורך הלילה לפי מהלך הזמנים. - הבריות.
 ctaxia. - מן הלשון ועוד חשבון נראה שעדיין בשמש הוא עסוק ושבמקום הירח
 שבטלאבי ציל השמש (כמו שנתקן כאן בכתוב). ובאמת החשבון מתאים לחמה ולא ללבנה
 וכך הוא אומר בפירושו בפניא. - בשער הראשון. II מוסיף: למקומות מערב השמש. -
 בחמישי... שלא כמשפט. נ"א כמשפט. - בעשירי... כמשפט. נ"א שלא כמשפט. -
 בשנים העשר ימים עשרים ושנים. נ"א עשרים ושמה. - התקופה הגדולה
 הזאת תכיל שנים חמש מאות שלשים ושתים. - ברור שלשון זה אין לו.
 המשך כאן. ובעיקרו הוא הערה בגליון לחשבון של התקופה המיטונית (=תקופה של
 י"ט שנות חמה=6.939,186 ימים=רליה מולדות-לבנה=י"ט שנות לבנה ושבעה חדשים.
 מיסודו של Meton התוכן מאוהנה. בערך 432 לפני ספ"ג). והמנין תקליב הוא מן

י'
 י"
 י'
 כ"

נמלאות כמשפט ולכן הוצאו מחוץ לרקיע בשלש שנים ולמספר
 הנמים לא יספחו ועל-כן ישנו הם את-ומני השנים בשני ירחים
 כנ טרשים למלוא ושנים אחרים לחסור: וכאשר יקלה שער המערב
 כד תחור והלך אל-המזרח באורו: כן יהלך יומם ולילה בתקופות
 כה השמים בתוך קל-התקופות מחר מרום השמים: ורוחות פורחים
 כו שש קנאים לקל-מלאך: שבצה השבונות יש למסור הנרם וסבובו
 כז בתשע-עשרה שנה: ובתוך הרקיע ראיתי בני-חיל מננים עובדים
 לז בתפים ובעונבים בקול בל-הנרף ובשידה יסה ואתענג לשמע:
 ז ויקחני האנשים ההם ויצלוני בכנסיהם אל-הרקיע הסמישי
 ב וארא שם בני-חיל רבים הנקראים בשם עירים: ומראיהם כמראה
 ג אדם ונדלם רב מענקים גדולים ופניהם זועפים ושתיקת תמיד
 ג-ד בשסתותיהם: ולא היתה עבודה ברקיע הסמישי: ואמר אל-האנשים
 ה אשר היו עמי מדוע הם פכה זועפים ופניהם עצובים ושסתותיהם
 ה שותקות ואין עבודה ברקיע הזה: ויאמרו אלי האנשים אלה הם
 ו העירים אשר סרו מאת ז מאתם רבוא ושקנאל נשיאם: וכאשר
 ז הלכו אחריהם אסורים בקבלים ברקיע השני וקביבותיהם חשכה
 ז גדולה: ומהם אשר נדרו על-הארץ מכשא ז למקום תרמון

הכטלה של תקופת החמה בייט שנים בתקופת הלבנה בכ"ח שנים (19X28=532). והיא
 התקופה הגדולה הנקראת תקופת היאנוסיוס או תקופת-הפסח הגדולה. שכל עיקרה
 הוצעה וויקטוריוס מאקוויטניה (בערך ש' 457) לשם סידור החילופים שבנוגע לקביעת
 ראשי חדשים וחגים שחלים בימים קבועים בשבוע ובחדש כבשנות התקופה הקודמת. -
 כה-ט ורוחות. II מוסיף: ובריות ומלאכים. - מזוינים. מחוץ צוואת לוי (ג' ג') משמע
 (אעים ששם הם נמצאים ברקיע השלישי, ולא ברביעי, כמו כאן) שהם מזוינים ליום
 הדין ליפרע מרוחות השקר ומן בליאר. -

הרקיע החמישי נקרא בהגיגה י"ב ב' בשם מעון, שבו כיתות של מלאכי
 השרת שאומרות שירה בלילה ומחשות ביום מפני כבודן של ישראל. ולפי צוואת לוי
 (ג' ז') נמצאים ברקיע החמישי, המלאכים המביאים תשובות למלאכי פנים של ה' -
 עירים. עיר הוא לשון שמירה בסורית, וכן השם rparope שבטלאכי (= Γρηγοροι) כוונתו
 Ereyirooi - שומרים (ע' ד' ה', ובנאמו של ה' לקמן יא ל"ט-מ' וע"ג-ע"ז). וכן
 תרגמו עקילס וסומ' את השם עיר (דניאל ד' י' י"ד וכ'). העירין (הרצאה מפורסת
 עליהם יש בחנוך א' ו-ט"ז י"ט ומ"ז) הם מנהיגי המרד והם עם שרם - שטניאל -
 נמצאים כאן. ברקיע החמישי, אבל אחיהם המוסתים למרד נתונים ברקיע השני (ע' פרק ד').
 למעשה זה המסופר כאן רומז בעל צוואת דן (ה' ה'): קראתי בס' הנוך הצדיק ששרכם
 הוא שטני. - ככה זועפים. מלש מנגרד (= זועפים מאד). - ומהם. כך בנוסח II:
 ומהם ירדו שלשה. גראה שכוונתו לאותם שנתונים בשלשלאות ברקיע השני (ע'

וַיִּסְרוּ אֶת־הַשְּׁבוּקָה עַל־אֲדָמַת הַר חֲרָמוֹן וַיִּרְאוּ אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם
 כִּי יָסוּת הָיָה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים וַיִּטְמְאוּ אֶת־הָאָרֶץ בְּמַעֲשֵׂיהֶם:
 וּבְנוֹת הָאָדָם עָשׂוֹת רָעָה רָבָה קָל־הַנְּקִיּוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה פּוֹעֵלוֹת
 עוֹל עָשׂוֹת תְּבַל וְנוֹלָדִים עֲנָקִים וְאִימִים גְּדוֹלִים וְהַשְּׁחָתָה רָבָה:
 וְעַל־כֵּן שָׁפַט אֱלֹהִים בְּדִין הַגְּדוֹל וְהֵם בּוֹכִים עַל־אֲחֵיהֶם וְהֵם
 וַעֲנָשׁוּ בַיּוֹם־זֶה הַגְּדוֹל: וְאָמַר אֱלֹהֵי־הָעִירִים רְאִיתִי אֶת־אֲחֵיכֶם וְאֶת־
 מַעֲשֵׂיהֶם וְאֶת־עַנְוֵיהֶם וְאֶת־תַּסְלוֹתֵיהֶם הַגְּדוֹלוֹת: וְאֶתְפַּלֵּל לָהֶם וַיִּזְ
 נוּר עֲלֵיהֶם (וְלִהְיוֹת) תַּחַת הָאָרֶץ לְעוֹלָם עַד־בְּלַתִּי שָׁמַיִם וְאָרֶץ:
 וְאָמַר אֲלֵיהֶם וְלָמָּה תַּצַּפּוּ לְאֲחֵיכֶם וְאֵינְכֶם עוֹבְדִים לִשְׁנֵי יְיָ הָיֵל
 תַּעֲרֹכוּ אֶת־עַבְדֹתְכֶם וְעַבְדְתֶם לִשְׁנֵי יְיָ לְבַל־תִּמְדְּעוּם לִי אֱלֹהֵיכֶם
 עַד הַסּוֹף: וַיִּשְׁמְעוּ לְתוֹכַחְתִּי וַיַּעֲמְדוּ אַרְבַּע שָׁאוֹת בְּרַקִּיעַ הַהוּא
 וַיְהִי בְּעַמְדֵי עַם־הָאֲנָשִׁים הָהֵם וַיִּתְקַעוּ אַרְבַּעַת שֹׁשְׁרוֹת יַחַד בְּקוֹל
 גְּדוֹל וַיִּשְׁרְרוּ הָעִירִים בְּקוֹל יַחַד וַיַּעַל קוֹלָם לִשְׁנֵי יְיָ וַיַּעֲדִירוּ רַחֲמִים
 וְאַחֲרָהּ:

וַיִּקְחוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם מִפֶּה וַיַּעֲלוּנִי אֶל־הַרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם וְאָרָא
 שָׁם שְׂבָעָה גְדוֹדֵי מַלְאָכִים מְזוֹהָרִים מְאֹד וְנִבְרָדִים מְאֹד וַיִּסְתַּרְתֶּם
 מִזְּהָרִים יוֹמֵר מִקְרָנֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַמְאִירוֹת וְאֵין לִשְׁנֵי יְיָ לֹא בִּסְתִירָתָם וְלֹא
 בְּדַמְיוֹתָם וְלֹא בְּמַשְׁפַּט בְּגִדֵיהֶם: וְהֵם עוֹמְדִים בְּסֵדֶר וְלוֹמְרִים
 אֶת־מַלְאָכֵינוּ הַבּוֹכִיבִים וְתַקִּיפֵת הַשֶּׁמֶשׁ וְשְׁנֵי הַנְּרָחַ וְהַשְּׂבָת הַעוֹלָם
 וְהַרְשָׁתוֹ הֵם הַזְּאִים וְהַמְסַדְּרִים הֵם מִצּוֹת וְתוֹכַחֹת וְשִׁיר נְעִימוֹת וְכָל־
 שְׂבַח וְקִבְדָּה: הֵם הֵם רְאֵשֵׁי הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר עַל־הַמַּלְאָכִים וְכָל־
 הַסְּמִיּוֹת בּוֹבְשִׁים הֵם בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ: וְהַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר עַל־הָעֵתִים

פרק ד'. וודאי הוא רומז לחבורה של שמחוי וצוא ועזאל שקלקלו עם בנות האדם
 (ע' המקורות בפ' תיאורו לביר 247). ועל האגדה שבני שם היה מושבם בהר חרמון
 ושנקרא ההר בשם זה על שם החרם שהטילו על נפשם בענין התחברות לבנות קין ע'
 חנוך א' ו' ג' וגרינוביץ 1893, p. 73. Neue Beiträge - התוספת ויראו את בנות... היא
 לפי גוסטאוו פ. א. - ואימם. - а. щюдове - אגני ראיתי. ברקיע השני (ד' ה'). -
 ואתפלל בעדם. אע"פ שסירב בפניהם ואמר להם בענותנותו שאין תפלתו חשובה
 לפני המקום (ע' ד' ז'). - התוספת שבסוף מסוקיג היא לפי ח. -

הרקיע הששי לפי חגיגה י"ב ב' הוא, מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד
 ועליית טללים רעים ועליית אגלים וחדרה של טוסה וסערה ומערה של קיסור ודלתותיהן
 אש. והשנה צוואת נפתלי ג'. - כובשים הם. - смръшот. - והם לאכים אשר על
 פרי האדמה. השנה י"ג י"ז. ע' ביר י' ו' אמר ר' סימון אין כל עשב ועשב שאין

ח
 ט
 י
 יא
 יב
 יג
 ח
 ב
 ג
 ד
 ח-ה
 ט
 יג
 ח
 ג-ד

והשנים והמלאכים אשר על-הקורות והים והמלאכים אשר על-
 פרי האדמה ועל-קל-רשם הנוסח כל-מאכל לקל-חי: והמלאכים
 על-קל-נקשות אדם הפותחים כל-מששיתו וסזיהו לפני :: וקהם
 שבקה חולים ושבקה קרובים ושבקה בעלי שש קנסים וקבול
 אחר הם שרים ואין לקאר את-שרים: ושמה :: לקדום רגליו:
 וישאוני האנשים קהם משם ונעלוני לקרוע השביעי וארא
 שם אור כביר מאד וקל-צבא אש של-שרי המלאכים וכחות לא-
 נוף ושלמנות שרים ומושלום קרובים ושרפים בקאות ומלארענים
 עשרה גדודים מעמד אור-האופנים: ואירא ואסחד שחד גדול:
 ויקחוני האנשים ויליכוני אל-תוכם ויאמרו אלי סוק סגוך אל-
 תירא: ויראוני מרחוק את-:: היושב על-בקאו קרם מאד וקל-
 צבא השמים קרבים ועומדים בעשר מעלות על-סדרם ומשמתים
 לו ושוב מתרמקים למקומותיהם בשמחה וששון באור אידסוף
 אופרים שירה בקולות דקים ורבים ובהדר הם עומדים לו אינם
 נסוגים כלולה ואינם סרים ביום ועומדים הם לפני :: ועושים
 רצונו קרובים ושרפים מסביב לכסא יעמדו ובעלי שש קנסים
 מכסים בקאו שרים בקול נמוך לפני :: וקדוש קדוש קדוש ::
 ה אלחי צבאות מלא השמים והארץ קבודתו: וכאשר ראיתי את

ה
ו
ו
ט
ב
ג
ד
ה

לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל, ומדרש תהלי קיד ג' אתה מוצא כל דבר
 ודבר מלאך ממנה עליו. וזה שמות קעיא ב' ולית לך עשבה ועירא בכל עלמא דלא
 שלטא עליה כוכבא ומזלא ברקיעא, ועוד. - השוה למסוק ו' חגיגה י"ב ב' בערבות
 (=הרקיע השביעי), שם אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת וכסא הכבוד מלך
 אל חי רם ונשא שוכן עליהם. -

ו
ט

כסאות. прѣстоли (=Θρόνοι), והוא שם של מלאכים (עי' רשימת ט' מעלות
 של המלאכים לדיאוניםיוס האריאופגי, מביאו Charles בס' Secrets of Enoch, p. 25).
 ומלאי-עינים. השוה יחז' י"ב והאופנים מלאים עינים סביב. לשון זה מצוי בספרות
 האפוקליפטית המאוחרת, כגון מעשה מרכבה י"ט (בבתי מדרשות ב') ומלאי עינים, שם
 כ' וכל אחד ואחד מלא גופו עינים. - עשרה גדודים. מן ההמשך נראה שהאופנים
 בלבד היו מהם עשרה גדודים אלו (ואין הכוונה לעשר מעלות שבסוסק ד'). - אור-
 האופנים. כן בנוסח Y: офанійское. - בעשר מעלות. השוה רמבים (הלכות יסודי
 התורה ב' ז'), שינוי שמות המלאכים על שם מעלתם הוא, ולפיכך נקראים חיות
 הקדש, והם למעלה מן הכל, ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים ומלאכים ואלהים ובני
 אלהים וכרובים ואישים. כל אלו עשרת השמות שנקראו בהן המלאכים על שם עשר
 מעלות שלהן הן, ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלה האל ברוך הוא היא מעלת
 הצורה שנקרא חיות. - קדוש קדוש קדוש... לפי נוסח H. - בנוסח II יש תוספת

ד

קל-אלה ויאמרו אלי האנשים חנוך ער-פה צוינו ללוֹתך וילכו
 ז מעמדי האנשים ולא יספתי לראותם: ואשאר לבדי בקצה השמים
 ז ואירא ואפל על-שני ואמר בלבי אזילי מה-הנה לי: וישלח יי
 ח את-אחד מנגבדיו את-נבריאל שר-המלאכים ויאמר אלי חזק חנוך
 ח אל-תירא קום והלכת אתי ועמדת לפני יי לעולם: ואשיבהו
 ויאמר אדני נששי וצאה מקרבי מיראה וסחד קרא אלי את-האנשים
 אשר הביאתי אליהם-קום הנה כי בהם שמתי בסחוני ואתם אלך
 ט אל-שני יי: וישאני נבריאל בהנשא עליה ברום ויקחני וישמידני
 י לפני יי: וארא את-יי בסקני וסקני סוקים ונגבדים נשלאים ונוראים
 יא זועפים ומבהילים: מי אני אשר אספר את-תכונת יי שאינה משנת
 וסקני הנשלאים מאד ואינם מתארים והמקהלה המקודה מאד ובעלת
 יב כלות הרבה: ואת-בשא יי הגדול מאד ואשר נעשה לא בנדים:
 יג ומעמד המקהלות מסביב לו הקרובים וצבא השרפים ושירתם אשר
 יד אינדלה דומיה: ודמות תפארתו שאינה משתנה ושאינה מתארה
 טו-א ונגל כבודו מי יספר: ואפל על-שני ואשתמנה ליי: ויי אמר אלי
 יז בסיו חזק חנוך אל-תירא קום ועמדת לפני לעולם: ויקמיני מיכאל
 יח שר צבאות יי ונקריבני לפני יי: ויי אמר אל-עבדיו להעמידם
 יט בנסיון וכל חנוך לעמד לפני לעולם: וישתחוו הנגבדים ליי
 כ ויאמרו וכל כדברך: ויאמר יי אל-מיכאל גשה והשפוט את-חנוך
 בא-נג ונעש מיכאל כאשר דבר אליו יי וישחתי וילבישני: ומראה
 השמן שהוא מאיר קאוד גדול ומשיחתו כפול הטוב וריחו כמר
 גג וקריני השמש הוא מנהיר: ואביט אל-נששי ואהי כאמר נגבדיו
 ולא הנה קל-שנוי נקר:

לסוק מ': וארא את הרקיע השמיני הנקרא בלשון העברית מולות (Μουαλοθ) משנה
 העתים יובש ורוטב שנים עשר כוכבים (αοδίαμъ=זוריאקין) אשר על הרקיע השביעי.
 וארא את הרקיע התשיעי אשר אנו קוראים לו בעברית כוכבים (κοухαβιμ) אשר שם
 בתי השמים לשנים עשר כוכבים. ברקיע העשירי ערבות (לפי חגיגה י"ב ב' הוא
 שם הרקיע השביעי). תוספת זו מתוכה היא מוכיחה שאינה מגוף הספר. שהרי אין
 לפי הספר יותר משבעה רקיעים. ומן הלשון אנו קוראים נראה שיהודי כתבה. —
 מיכאל שר צבאות ה'. השוה דניאל י"ב א' מיכאל השר הגדול (וכן חולין מ'
 א'—תוספתא חולין ב' י"ח מיכאל שר צבא הגדול). — בגדי הכבוד שהלביש מיכאל לחנוך
 של אש היו משום שנעשה מלאך השרת (ע' י"ד ד') ומלאכי השרת של אש הם.

י
ב

וַיִּקְרָא יְיָ לְאֶחָד מִשָּׂרֵי מַלְאָכָיו וַשְּׁמוֹ אוּרִיָּאל אֲשֶׁר הָיָה
 מְהִיר בְּחֻקָּהּ מִשָּׂאָר שָׂרֵי הַמַּלְאָכִים וְכַתֵּב בְּלִמְעָשָׁי יְיָ: וַיֹּאמֶר
 אֶל־אוּרִיָּאל הִבִּיֵּאָה אֶת־הַסְּפָרִים מֵאֲצֻרוֹתַי וְלִקְחָתָם קָנָה וּמִמֵּהֶר
 לְקַתְּבוּ וְנִתְּנָה לְמִנוּךְ וְהַנְּתִילֵנוּ אֶת־הַסְּפָרִים: וַיִּמְהַר אוּרִיָּאל וַיָּבֵא
 אֵלַי אֶת־הַסְּפָרִים הַנִּזְכָּרִים מִן־מֶר וּמִן־לֵי קָנָה מִמֵּהֶר לְקַתְּבוּ מִיָּד:
 וַהֲיִי מְדַבֵּר אֵלַי אֶת בְּלִמְעָשָׁי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכִלְיֵהֶסְדוֹת מַעֲבָרָם
 וּמַעֲלָקָם וְרַעַם הַמַּגְלֹת וְהַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וּמַהֲלָקָם וְשִׁנּוּיֵיהֶם
 וְעֵתִים וְשָׁנִים וְיָמִים וְשָׁעוֹת וְעֵלְיוֹת הַעֲנָנִים וַיְצִיאֵת־הַרוּחֹת מִגִּן
 הַמַּלְאָכִים וְשִׁירַת בְּנֵי־סוּל הַמְּזֻנְנִים וְכִלְדִּיבֵר אֲדָם וְכִלְשֹׁן־שִׁירָה
 וְחַיִּי בְנֵי־אָדָם וְהַמַּצּוֹת וְהַתּוֹקְחוֹת וְשִׁירִים גְּעִימֵי־הַקּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר
 מִשְׁפָּטוֹ לְלִמְדָה: וַהֲיִי אוּרִיָּאל מְסַפֵּר־לִי יָמִים שְׁלֹשִׁים וְלֵילוֹת שְׁלֹשִׁים
 וּסְוִי אֵינִי פּוֹסֵק מְדַבֵּר וְאֲנִי לֹא תִדְלַתִּי לְקַתְּבוּ בְּלִי־הָאוֹתוֹת לְכֹל־
 בְּרִיאָה: וְכִבְלֹתַי אֶת־שְׁלֹשִׁים הַיּוֹם וּשְׁלֹשִׁים הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר אֵלַי
 אוּרִיָּאל: אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר סִפַּרְתִּי לָךְ וְאֲשֶׁר כְּתָבָה וְעַתָּה שֵׁב
 וְכַתְּבָה אֶת־כָּל־נִשְׁמוֹת בְּנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר לֹא נוֹלְדוּ וּמְקוֹמוֹתֵיהֶן
 אֲשֶׁר הוֹכְנֵנוּ לָפְנֵי בְרִיאַת הָעוֹלָם: כִּי כָּל־נִשְׁמוֹת הוֹכְנֵנוּ לָפְנֵי
 בְרִיאַת הָעוֹלָם: וְאֲשֵׁב שְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשִׁים לַיְלָה וְאֶשְׁתִּיק כֹּל
 כַּמִּשְׁפָּט וְאֶקְתֹּב שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשָׁשִׁים סָפָר:
 יא וַיִּקְרָאנִי יְיָ וַיֹּאמֶר אֵלַי שֵׁב מִנוּךְ לְשִׁמְאֵלִי עִם־בְּרִיָּאֵל:
 ג-ב וְאֶשְׁמַחֲנָה לָּךְ וַיְיָ אָמַר אֵלַי: כֹּל אֲשֶׁר תִּרְאֶה מִנוּךְ וְכִלְיֵהֶמַּעֲבָדוֹת

ולפיכך כשהיו צריכין לתורידו לארץ היו מוכרחים לקרר את אשו כדי שיהא נהפך
 לבשר ודם (עי' י"ב ב'). —

אוריאל. Врѣвоуила (בנוסח Y: П. веревенли: Прхвоуила). — ממהר לכתב
 כך נוסח P. — והגדת לו את הספרים. כוונתו: תמסור לו מה שכתוב בספרים
 (וכן עשה. עי' סוֹסוֹ ז'). — הגדפים. במקור הַיָּסִים (вященны). וברור ששעות גראמית
 יש כאן. — כל־הנשמות הוכנו לפני בריאת העולם. מתורתו של אפלטון היא
 דעה זו ומצויה היא אף במחשבה היהודית: כל הנשמות שהיו מן אדם הראשון ושהיו
 עד סוף כל העולם כולן נבראו בששת ימי בראשית (תנחומא, פקודי ג') והן ניתנות
 באוצר (ספרי דברים. סוף סימן שמ"ד) שהוא ברקיע השביעי (חגיגה י"ב ב'). והשנה חכמת
 שלמה ח' י"ט-כ': נער יפה מראה הייתי ונפש טובה נסלה בגורלי — יותר נכון.
 בהיותי טוב באתי לתוך גוף סהור. כמו כן מורה פילון (De soma. I, 22) שהאטמוספירה
 מלאה נשמות והקרובות מהן ביותר אל הארץ והנמשכות על ידי הגוף נכנסות לתוך
 בני תמותה. לפי יוספוס (מלחמות ב' ח' י"א) היו מחזיקים בתורה זו האיסיים. —
 ש.ב... לשמאל. השנה סרקי דר"א ד': מהנה שניה של גבריאל על שמאלו. —

י
 ג
 ה
 יא

ד והמקלבים מאתי נגשו: ואני קראשוקה אודיעה את-כל אשר קראתי
 ה מלא-הנה ונראה מלא-נראה: כי גם למלאכי לא-הודעתו דיו ולא
 ספרתי להם על-תקומתם והם לא הבינו את-קריאת איך-סוף שלי
 ו אשר הודעתו לה היום: כי עוד לפני היות קל-נראה אני לבדי
 עובר היותי בתוך לא-נראים בשמש ממזרח למערב ומערב
 למזרח אכל גם-השמש וש-לו מנחה ואני מנחה לא מצאתי כי
 ז הבל היותי בורא: ואמר להעמיד את-היוםוד ולברא את-הקריאה
 ח הנראה: ואצו בעליונים כי יצא אהד נראה מלא-נראים ויצא
 ט-י אוריאל כביר מאד: ונראהו והנה אור גדול לו בקרבו: ואמר
 יא אליו המליקה אוריאל ויהי נראה הנולד מקה: וימלט ויצא אור
 יב כביר ואני בתוך האור: ונרסף האור ויצא מתוך האור עולם
 יג גדול המראה את קל-הקריאה אשר אמרתי לקרא: ונרא כיו-טוב
 יד ונעמיד לי כסא ואשב עליו: ולאור אמרתי עלה למעלה והתנצבת
 טו-טז ממעל לכסא וקוית יסוד לעליונים: ואין כל ממעל לאור: ואשח
 עור ואביש מעל כסאי ואקרא שנית בתחתונים ואמר יצא מלא-
 יז נראים מצק נראה ויצא ארכם קשה וקבד ונשחור מאד: ואמר
 יח השתח ארכם והנולד מקה יהי נראה: וימלט ויצא עולם-חשך
 יט כביר מאד הנשוא את-קל-קריאת תחתית: ונרא כיו-טוב ואמר
 כ אליו רד למטה והתנצבת וקוית יסוד לתחתונים: ואין-כל מפתת
 כא לחשך נגד ויתנצב ויהי יסוד לתחתונים: ואצו כי יקח מן-האור

בראתי מלא-היה ונראה מלא-נראה. לא די לו להביע שהקביה ברא יש מאין
 (השוה ביר א' ט' פילוסופוס אחד שאל את רבן במליאל אמר לו צייר גדול היה
 אלהיכם... אמר ליה... כולם כתיב בהם בריאה...), אלא הוא מוסיף עוד שעשה נראה
 מלא-נראה. אולי מתוך שהיה מפרש את הלשון חהו (=ἀόρατος=לא נראה, בע') ובהו
 (=ἀκατασκεύαστος=לא עשוי, בע') כשני ענינים. - אוריאל. כך נראה שמו מתוך
 ההמשך, ובסלאבי =Адоиал (בדלית), ונראה שהוא מסעות המתרגם היווני שריש
 בדלית נחלפה לו. - ואעמיד לי כסא. כסא הכבוד קדם לבריאת העולם (ע' ביר
 א' ד'), וכן מספרת החכמה במשלי ח' כ"ז לפי הע': בהכינו שמים שם אני בשומו כסאו
 על-פני הרוחות. - ארכם. Archas. נראה שנגזר מן ἀρχή (=ראשית, תחלה). נראה
 שהוא מלאך החשך והוא ניגוד לאוריאל שבפסוק ח'. לפי בר-בהלול הסורי ארכס הוא
 רישא דרישנא דאדר (=ראש לראשי האויר), ולפי Audo (סימא דלישנא טוריאה)
 ו"Al-lobab) Cardahi. בירות (1887) - תגמא דמן תגמא דמלאכא (=גודד מגדודי המלאכים),
 וכן לפי Payne Smith הקטן (p. 29) הוא שם לגדוד השביעי של מלאכים. Cardahi מביא
 הלשון: ופהד ארכוס ושולטנא דהוא חשכא סטנא (עמ' ליב במכתבו 34-VIII-2). -

ומדַּחֲשֹׁף וְאָמַר יְהִי עָבָה וּמִסָּבֵב אֹרֶךְ וְאֶרְקַע אֹתוֹ וַיְהִי כַּיּוֹם:
 כב וְאֶרְקַע מִמֶּעַל לַחֲשֹׁף מִתַּחַת לְאֹרֶךְ [בֵּן רַקְעָתִי אֶת־הַיָּמִים וְהִיא תְהִיָּם:
 כג וְאֶחָדָּן בְּאֹרֶךְ חוּג־יָמִים וְאֶבְרָא שְׂבָעָה חוּגִים בְּתוֹךְ וְאֶצִּוֵּר בְּנִבְיֵשׁ
 רָשָׁב וְיָבֵשׁ וְהוּא וְכֹכְבֵית וְקֶרַח מִסָּבִיב לַיָּמִים וְשָׂאֵר הַיְסוּדוֹת:
 כד וְאֶרְאֶה לְקַל־אֶחָד אֶת־דְּרָכּוֹ לְשִׁבְעַת הַכּוֹכָבִים לְקַל־אֶחָד בְּרַקִּיעוֹ
 כה [בֵּן יִלְכוּ: וְאֶרָא בִּירְשׁוּב וְאֶבְדִּיל בֵּין הָאֹרֶךְ וּבֵין הַחֲשֹׁף לְאָמַר
 בְּתוֹךְ־הַיָּמִים מִזֶּה וּמִזֶּה וְאָמַר לְאֹרֶךְ הַיּוֹם וְלַחֲשֹׁף צִוִּיתִי כִּי יְהִי
 כו-כז לְקִלָּה: וַיְהִי עָרֵב וְעוֹד הָיָה בִקְרֵי וְהוּא יוֹם אֶחָד: בֵּן קִבְעָתִי חוּגֵי
 שָׁמַיִם וְאָמַר כִּי יִקְוֹ הַיָּמִים הַמִּתְחַזְקִים אֲשֶׁר מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־
 כח מִקְנֵה אֶחָד וַיִּבְשׂוּ גְלִיתֵם וַיְהִי כֵן: וּמִן הַגְּלִים בְּרֵאֲתִי אֶבְנִים קִשּׁוֹת
 כט-ל וְהַדּוֹלוֹת: וּמִן־הָאֶבְנִים לְבִדְתִי וּבָשָׂה וְאֶקְרָא לְבָשָׂה אֶרֶץ: וְלֹאֲשֶׁר
 לא בְּתוֹךְ הָאֶרֶץ בְּרֵאֲתִי עִמָּךְ וְהִיא תְהִיָּם: אֶת־הַיָּמִים אֶסְמִיתִי לְמַקּוֹם
 אֶחָד וְאֶקְשְׁרֵהוּ בַחֲזוּל וְאָמַר לָיִם הַיָּה שְׁמִיתִי לָהּ גְּבוּל עוֹלָם וְלֹא
 לב תִּשְׁבֵּר בְּמִימֶיהָ: [בֵּן קִבְעָתִי אֶת־הַרְקִיעַ וְאֶיִּסְדְּהוּ לְמַעְלָה מִדְּבַחֲסוֹם:
 לג הַיּוֹם הַהוּא בְּרֵאֲשִׁית הַבְּרִיאָה בְּרֵאֲתִיו לִי וַיְהִי עָרֵב וְעוֹד בִּקְרֵי
 לד-לה וַיְהִי יוֹם שְׁנִי: וְלְקַל־אֶבְרָא הַשָּׁמַיִם וְצִוִּיתִי תְכֹנֶת־אֵשׁ: וְתַבַּט עֵינֵי
 על־אֶבְרָן מִזְקָה קִשָּׁה מְאֹד וּמִבְרַק עֵינֵי קַבֵּל הַבְּרַק תְּכֹנֶת הַיָּמִים
 והָאֵשׁ הִיא בַּיָּמִים וְהַיָּמִים הֵם בָּאֵשׁ וְלֹא אֵלֶּה יָבִיבוּ לֹאֵת וְלֹא
 לו זֹאת תִּבְשֵׁשׁ לְאֵלֶּה: וְלָכֵן הַבְּרַק הוּא מֵד וּמֵאִיר מִזֶּהֶר הַשָּׁמַיִשׁ
 לז וַיִּמֹּם רַבִּים קִשִּׁים מֵאֶבְרָן קִשָּׁה: וּמִן־הָאֶבְרָן הַצְּבָתִי אֵשׁ גְּדוֹלָה
 ומִן־הָאֵשׁ בְּרֵאֲתִי מִשְׁמֵרוֹת אֶבְרָא לֹא־בְּשָׁר עֲשֵׂרֶת רַבּוֹא מִלְּאָכִים
 לה וְנִשְׁקַם אֵשׁ וּבְנִיָּהֶם לְהִקְהָ לֹהֲטָת: וְאֶצִּו כִּי יַעֲמֵד קַל אֶחָד עַל־
 למ מִשְׁמֵרָתוֹ: וְאֶחָד מִמִּשְׁמֵר שְׂרִירֵי־הַמְּלָאכִים סָר עִם־הַמִּשְׁמֵר אֲשֶׁר פָּתַחְתִּיו
 וַיָּנֹם מִזְמָה לֹא־יוֹכֵל [וְהִיא] לְהַעֲמִיד אֶת־בְּסָאוֹ מִמֶּעַל לְאֶרֶץ לְהַיּוֹת
 מ כַּחוֹ בְּכַחְתִּי: וְאֶשְׁלִיכֵהוּ מִן־הַנֶּבֶה עִם־מְלָאכָיו וַיְהִי פוֹרַח בְּאֹוִיר עַל־
 מא-מכ שְׁנֵי תְהִיָּם תְּמִיד: וְקִבָּה בְּרֵאֲתִי אֶת־כָּל־הַרְקִיעִים: וַיְהִי יוֹם שְׁלִישִׁי:
 מנ וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי צִוִּיתִי כִּי הֶאֱדָמָה תִּצְמִית עֲצִים גְּדוֹלִים וּפּוֹרִים
 מד וְהַקְּרִים כָּל־מִין עֵשֶׂב מִתּוֹךְ וְקַל־יִרַע אֲשֶׁר יִנְרַע: וְאֶשֶׁע בֵּן וְאֶאֱגִדְהוּ

לִי־לִי [בַּחֲזוּל]. בַּסְּלֵאבִי: בעל (игром), והוא טעות המתרגם היווני. — המלאכים נבראו ביום שני (והשוה ב"ר.
 ג' ח': ר' יוחנן אמר בשני נבראו המלאכים... ר' חנינא אמר בחמישי נבראו המלאכים) מאש (ע'
 מסיקתא דריב"ג א' הרקיע של מים והמלאך של אש והם דרים זה את זה ואינן מוזיקים זה
 את זה). — בפליט רמז למרד השטן (ע' לעיל סרקי ב' ח'). — מ מ ע ל ל ש ח ק י מ. — *маше облак*

סה-טו ואעמיד מלאכי אש מן הנגים: וקבה עשיתי חרוש העולם: ויהי ערב
 טו ויהי בקר יום רביעי: וביום הרביעי איויתי להיות המאורות הגדולים
 טז בחוני השמים: בתנו הראשון העליון העמדת את הכוכב שבתי
 בשני למטה העמדת נה בשלישי מאדים קרביעי השמש בחרמישי
 טז צדק בששי כוכב בשביעי הנרם: ובכוכבים הקטנים שארתי את
 ז האור הפתוח: ואעמיד את השמש להאיר היום ואת הנרם ואת
 נא הכוכבים להאיר הלילה: והשמש יהי הולך בקלענול המולות:
 נב-נג ושנים עשר עגולי מולות לסב את הנרם: ואשים שמותיהם ורעמם
 נד לפי עגול המולות ומולדם ומשמם שעומתיהם לפי הסבם: ויהי ערב
 נה ויהי בקר יום חמישי: וביום החמישי איויתי על הים ויצא דגים
 ועופות שונים לרב וכל דקמח הרומש על הארץ והולכי על ארבע
 על הארץ ומעופפים ברומ וקר וקבה למיניהם וכל נפש נושמת
 ט-טו לכליחי: ויהי ערב ויהי בקר יום ששי: וביום הששי איויתי על
 חקמתי לברא אדם משבקה יסודות בשרו מאדמה דמו משל ושמש
 עינו מתהם הים עצמותיו מאבנים מחשבתו מההירות המלאכים
 נח והעננים נידיו ושערו מעשב האדמה נשאו מנשימתי ומרום: ושב
 תבונות נתתילו השמע לבשר הראות לעינם הרים לנפש המשוש
 נט לגידים הטעם לדם הסבלנות לעצמות הנעם למחשבה: ואחשב
 פי יאמר דבר חכמה פי מנשות לא-נראה ונראה בראתי את
 האדם משמיהו מנת וסיים והצלם יודע דבר ואין כל-בריאה כמהו
 ס קטן בגדל ובקטן גדול: ואעמיד אתו מלאך שני בארץ ושר וגדול
 סא-סב ונקבד: ואשימהו מלך על הארץ אשר לו המלוכה בחקמתי: ולא
 סג היה דומה לו בארץ מקל בריותי: ואשים את-שמו מארבעה רוחות

ואין ספק שכוונתו לשחקים דוקא. ושם זה סובל ב' משמעות: עבים ורקיעים. - צויתי
 על חכמתי. האדם נברא על ידי החכמה האלהית. וכן הוא אומר לקמן בפסוק פיה:
 יוצאי הוא חכמתי. השווה דברי החכמה במשלי ה' ל' ואזיה אצלו אמון. ודרשו רז"ל
 (ביר א' ד'): אבון-אופן - התורה אימרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה. והשוה
 תהומא פקודי (סוף ג'): כשרצה הקב"ה לעשות האדם אמר לתורה נעשה אדם. -
 מ: שימתי ומרות. от духа моего и от вѣтра. אולי צ"ל: מנשימתי ומרוחי. -
 טג-סג תכונות. есствъ. - ואשים את שמו... הוא דורש נוטריקון מן השם אדם בכתב
 ובלשון של יוון: Αδამ=דרום) μεσημβρία (צפון) ἀρκτος (מערב) δύσις (מזרח) ἀνατολή.
 ור' יוחנן (סוטה ה' א') דרש נוטריקון מן השם אדם בעברית=אמר. דם מרה. ודרש
 זה היה רוח בין הנוצרים היוונים (ע' 97-98. Πορφύριεβ, Αποκρίφ сказанія, Казань 1872).

טד ממנרד ממשרב ממשון מדרום: ואשמיר לו ארבעה כוכבים מצינים
 טה ואקרא את שמו אדם: ואמר-לו את רצוני ואראהו שמי דרכים
 אור וחשך ואמר אליו זו מוכה לה וזו רעה למען אדע הנש-לו
 יו אהבה אלי אם שגאה למען יוסיע מצרעו אוהב אותי: ואני תבונתו
 ראיתי והוא את-תבונתו לא גרע ואי-הרעת היא רעת החסא ולכן
 יז לו החסא ואמר אמר החסא אין דבר מלבד המנות: ואשמיר לו
 כח אהל ואביא עליו תרדמה וישן: ואקח ממנו צלע בשנתו ואקרא
 טט-ע לו אשה: למען יבא לו המנות על ידי האשה: ואקח את-האוח
 האחרונה משמו ואקרא את-שמה אם היא תהא אדם ו[ואם האדמה
 עא והחיים: ואעש בן בערן מקדם למען יקום את-הבדית וישמר:
 עב ואעש לו השמים שתוחים למען יראה את-המלאכים אומרים שירת
 עג נצח ואור בלי חשך הנה תמיד בנן: ויגן הששן כי עולם אמר
 בראוני לברא אשר יהיה נשמע לאדם על-הארץ ומשל ומלך עליו:
 עד והששן הוא השר במקומות התחתונים כי בדרך מן-השמים נעשה
 ששן ושמו הנה ששנאל ובה נבדל מן-המלאכים ואת-תבונתו לא
 שנה כי אם מחשבתו כמחשבת הצדיקים והחוקאים ויגן את-דינו
 עה ואת-חסאו אשר חסא לטנים: ועל-כן זמם על-אדם ובה קא אל-
 עו הנו וישא את-חף ובאדם לא נגע: ובעד אי-דעקם קללתים:
 עז ואת-אשר ברבתי לטנים אותם לא קללתי ואת-אשר לא ברבתי
 לטנים גם-אותם לא קללתי ולא קללתי את-האדם ולא את-האדמה
 ולא את-שאר הבריות כי אם-את-נרע האדם הרע ולכן בריאה

ואין ספק שרש זה הוא על סמך האגדה שהוצבר עפרו של אדם מארבע רוחות העולם.
 השוה תחומא (פקודי ג'): התחיל מקבץ אה גומו של אדם הראשון מארבע רוחות
 העולם (וע' תי לבראשית ב' ז'. סנהדרין ל"ח ב'. ובאריכות גרינבוים Neue Beiträge 55
 גינצברג 72, Legenda V). ודרושים של לשונות יווניים שכיחים אצל רז"ל. כגון פרי עץ
 הדד (ויקרא כ"ג מ') חרגם עקילס שהוא דר על המים=δλω (ע' סכה ל"ה א'.
 והשוה. Field, Origenis Exaplorum etc. במקומו). הן עם לבדד ישכן (במד' כ"ג ט') - א"ר
 פנחס הכהן בר חמא הן=εν כל' יון אחד (וע' עוד כמה דוגמאות בערוך השלם ערך קן).
 למס מרעהו חסד (איוב ו' י"ד). ועוד. - ארבעה כוכבים. מלאכים מאירים להורות לו את
 טד דרכו. - ואתן לו את רצונו. יש לו בחירה במעשיו. השוה תחומא (פקודי ג'): וכן
 טה גוזר [הקב"ה] על כל קורותיו [של האדם]. אבל אם צדיק אם רשע לא. אלא הדבר
 ע הוא נותנו בידו של אדם בלבד. - אדם ו[ואם האדמה והחיים. נראה
 שכוונתו לפרש ענין שמותיהם של אדם וחיה: אדם ענינו אדמה וחיה - חיים. - שירת
 עב נצח. בכקור שירת נצחון. ואין לזה טעם. ונראית סברתו של גינצברג (Legenda VI, 159)

עח שוכה והוא הפרי אפרי העבודה: ואמר עקר אתה ואלהעקר
 תשוב כי ממנו לקחתיה ולא אאברה כי אם-אשלתה אל-אשר
 עט לקחתיה משם ואז אוכל לקחת אותה בבואי שנית: ואברה את-
 ס כל-בריותי הנראות ואי-הנראות: ואברה את-היום השביעי ובי
 סא שבת הוא אשר בו שבתו מקל מלאבתי: וכיום השמיני קבעתי
 את-היום שהוא להיות השמיני היום הנקרא הראשון ללא-עבודתי
 ולמען יהסך והשבוט לךמות שבעת האלפים והשמיני לראשית
 שמונת האלפים וכיום הראשון לשבוע יהיה חזר תמיד היום
 סב השמיני בשבוע: ועתה חנוך את אשר אפדתי לך ואת אשר הבינות
 ואת אשר ראית בשמים ואת אשר ראית בארץ ואת אשר קבעת
 בקשרים את-קל אלה לברא בקבתי בינותי ואברה למן-היסוד
 סג העליון ועד התחתון ועד-הסוף: ואין יוצע ואין יורש לבריותי:
 סד-סה אני הוא לנצח ולא נעשיתי בגדים: אין שנוי לממשבתי יוצעי הוא
 סו הקבתי ומאמרי הוא מעשה: ועיני רואות הכל ואם-אביט על-הכל
 סז ועמדו ונצדו מסוד ואם-אסיר פני ואבדו כלם: שים לך חנוך
 והדעת את-המדבר אליה ולקחת את-הקשרים אשר קבעת אתה:
 סח ואני הנני נותן לך את-שמואל ואת-דעואל אשר העלית אלי:
 סט והדעת אל-הארץ והנדת לבנה את-אשר דברתי אליה ואת-אשר
 צ ראית למדה-רקיע התחתון ועד-קסאי: כל-הצבאות אני עשיתי וכל-
 הכחות ואין מתקומם נגדי או ממרה את פי כי כלם נשמעים
 צא לקמשלתי הנהיגה ועובדים לקמשלתי הנהיגה: ונתת להם את-
 הקשרים הכתובים בגדה וקראו והכירו אותי הבורא הכל והבינו

שעיקרו שירת נצח (וכן לקמן י"ג ל"ג). והשוה תפלת ש"ע ולנצח נצחים קדושתך
 עת"ע נקדיש. - ואור בלי חשך. כוונתו אור תמיד. - בבואי שנית. ע' ט"ז א'. - בסוף
 ס סטק ע"ט יש הערת גליון: ויהי אדם בנן חמש שעות וחצי. - התוספת שבמרוכעים בפסוק פ'
 סא היא לפי נוסחאות א. - לפסוק ט"א השוה סנהדרין צ"ז ב' א"ר קטינא שית אלפי שני הוו
 עלמא וחד חרוב (רשי: שאלף שנה יהיה הרוב הוץ מששת אלפים אלו. דהיינו אלה שביעי)...
 אבוי אמר תרי חרוב (רשי: תרי אלפים הוא הרב אלה שביעי ואלף שמיני)... תניא
 כוותיה דרב קטינא. כשם שהשביעית משמט שנה אחת לז' שנים כך העולם משמט
 אלה שנים לז' אלפים שנה... ואומר [תהלי צ' ד'] כי אלה שנים בעיניך כיום אתמול
 סח כי יעברו. - השוה ביר מ"ד כ"ב אף מאמרו של הקביה מעשה. והוא על דרך הכתוב
 סט [תהלי ל"ג ט'] כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד. - שמואל... רעואל. Самоула
 и рагоуила. נראית השערתו של גינצברג (ס. 160) ששני שמות אלו הורכבו

צב כי אין עור מלכדי: ומסרו את-השקרים הקתובים בגדה בנים לבנים
 צג ודור לדור ומשפחה למשפחה: ואמר-לה חנוך את-מיכאל שר
 צבאותי להשגיח על-קרב ודף ועל קתב-ידי אבותיה אדם ושת
 ונאוש וקינו ומחללאל ונר אביה ולא אאבדם עד-דור אחרון:
 צד כי צויתי לאריוך וסריוך מלאכי אשר העמדתי בארץ לשומרים
 עליהם ואת-השמים שקדתי לשמר עליהם שר-אבדו במבול הבא
 צה אשר אני עושה בקמיה: כי נדשתי את-רשת בני-האדם שאינם
 מושבים בעל אשר שמתי עליהם ונסירו את-עלי ונקחו להם על
 אחר ויורשו ורע הקל וישמחו לאלהי הקל ויעבדו את-אחיהותי
 צו ותשחת כל-הארץ בעול וברשעה ובנאות ובסבדות אלילים: ולכן
 מביא אנכי את-המבול על-הארץ והארץ נס-היא תשחת בפני
 צז הגדול: והשארתי משפחתה איש צדיק אתו וכל-ביתו אשר יעשה
 צח רצוני: וקם מנעו דור אחר אחרון מאד ומהם רבים יהיו בלתי
 צט שבעים מאד: ובאחרית הדור שהוא ארצה להם את-השקרים
 הקתובים בגדה ובדי אבותיה ושומרי הארץ נראום לאנשי אמונים
 עושי רצוני אשר לא יקראו בשמי לשוא והם יגידו לדור שהוא
 ק והם אסרי אשר יקראו בהם יקבדו בסוף מפתח-לה: ועתה אני נותן
 לה חנוך מועד שלשים יום אחקה ועשית בביתך והנחת לכל-
 בניה ולכל-בני ביתך מלשני ושמעו אל-אשר תאמר אליהם וקראו
 והבינו כי אין עוד מלכדי וקלם ישמרו את-מצותיה והסילו ולקרא
 קא ולהבין בשקרים הקתובים בגדה: ומקץ שלשים יום אשלח את-
 מלאכי וקשאה מעל הארץ ומאת בניה אלי:
 יב ויקרא יי אל-אחד מוקני המלאכים נזרא ואים וישמידהו על-
 כ יד: ומראה המלאך שהוא לבן כשולג ונדין מראהו בקרח ולחן

מן שמיא וארעא (בארמית) והשם אל. והם שני מלאכים הממונים על השמים
 ועל הארץ. - לאריוך וסריוך. וכן בנוסח א. ובנוסח ע: אריוך ומריוך. וקשה
 להכריע על עיקר משמעותם. השם אריוך נמצא בברא' יד א' וס' דניאל ב' יד. -
 קא-ק [לקרא ולהבין]. כך בנוסח ב. - נוסח ע מוסיף בסוף קא: אל המקום אשר הוכן לך
 והיית לפני מהיום ועד עולם וראית את רצני והיית סופר עבד לי כי תהיה כותב את כל
 מעשי הארץ ואשר בארץ ובשמים והיית לי לעד הדין הגדול לדור. הכל דבר ה' אלי
 כדבר איש אל-רעהו. -

יב ב המלאכים הם משני מינים: אותן שהן לצורך שליחות הן של רוח... ואותן
 שהן לצורך שירות הן של אש. שנאמר [עשה מלאכיו רוחות] משרתיו אש להס'

ג קר גדול: ונקרר את-שני כי לא נשאתי את-מראהו באשר לא
 ד יוכלו לשאת את-אש הכבשן ושרב השמש וקר האויר: ויאמר
 ה :: אלי חנוך אם-לא יקררו את-שניך פה לא יוכל כל-אדם להביט
 ו אל-שניך: ואל-האנשים אשר העלוני בתחלה אמר :: גר חנוך
 ז אתכם אל-הארץ והביתם-לו עד-יום המועד: ונשימני בלילה על-
 ח מטתי: ומתושלה הנה מצפה לבואי ביום ובלילה שומר הנה
 ט משמרו על-גד-מטתי ויתסחר בשמעו את-בואי: ואגיד-לו כי יתקסבו
 י כל-בני ביתי ויאדבר אליהם:

יג ב שמעו בני את אשר ברצון :: אני נשלחתי אליכם היום
 להגיד לכם מפי :: את אשר הנה ואת ההנה ואת אשר יהנה עד-
 ג יום הדין: שמעו בני לא מפי אני מגיד לכם היום כי אם-
 ד מפי :: אשר שלחתי אליכם: ואתם שומעים את-דברי מפי ואני
 ה אדם אשר נברא כמוכם ואני שמעתים משראש של :: בימי ::
 ו כבשן אש ודבריו להקה יוצאת: ואתם בני רואים את-שני ואני
 ז אדם אשר נברא כמוכם ואני רואה היותי את-שני :: בברזל מלבן
 ח באש אשר בהנשאו ניצוצות הוא משלם והוא שורף: ואתם רואים
 ט את-עיני כראות אדם הדומה לכם ואני ראיתי את-עיני :: והן
 י מאירות דקרני השמש ומחרידות את-עיני אדם: ואתם בני רואים
 יא אתם זמין עזרת לכם והיא של אדם נברא כמוכם ואני ראיתי
 יב זמין :: העזרת לי והיא מלאה את-השמים: ואתם רואים את-
 יג שער קומתי דומה לשלכם ואני ראיתי את-שער קומת :: ללא-
 יד מדה וללא-דמוי ואין-לו-סוף: הנה אתם שומעים את-דברי-י
 טו ואני שמעתי את-דברי :: בקול-רעם גדול בתוך תנועת עננים בלי-
 טז הרף: ועתה בני הקשיבו שימת אב בשר נדם נזרא וקשה לעמד

(ר) יוחנן במדרש לתהלים קי"ג. וחנוך בשמים נעשה מלאך השדת (ע) לעיל ט
 (כ). לפיכך היה צורך לצננו. שיוכל לירד לארץ (והשוה דברי הסייטן. בפיוט אשנבי
 שחקים. יוצר לשמחת תורה: תקיף מסטרון [חנוך] שר - תהסך לאש מבשר - מלמד
 מוסר - לילדי אור נמסר). על התמנותו של חנוך לשר הפנים (=מסטרון) ע' לקמן
 י"ח ב'.

יג ב שער קומתי. oblitia tibi. - גינצברג (שם) משווה לכאן את דבריו
 של רבן יוחנן בן זכאי קודם מותו (ברכות כ"ח ב' אדר"ג כ"ה ע"ט): אילו לפני
 מלך בשר ודם היו מוליכין אותי. שהיום כאן ומחר בקבר. שאם כועס עלי אין כעסו
 כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם מיתני אין מיתתו מיתת עולם.

לפני מלך אים וקשה מאד כי רצון מלך מנת ורצון מלך חיים
 ומה גם לעמד לפני מלך המלכים וצבאות הארץ והשמים מי
 יא יצמד בן צאת אינסוף והיא: ועתה בני אני יודע הכל אשר משי
 יב וי אשר שיני ראו למראש ועדיסוף ולמן הסוף ועד התשובה: הכל
 אני יודע והכל כתבתי בספרים השמים וקצויהם וקלוזאם וכל
 הצבאות וממלכום מדותי ואת הבוכבים המון רב לאין מספר
 יג רשמי: מי האיש הרואה את ההשכמותיהם ומסבותיהם הלא
 המלאכים לא ידעו את מספרם ואני את כל שמותיהם כתבתי:
 יד את תקופת היום מדותי ואת קרני ספרתי ובאו בכל החדשים
 טו וצאתו ואת שמותיהם אני כתבתי: את תקופת היום מדותי ואת
 הטמעותותו בכל היםים ואת נסינותיו שהוא מתמעט בכל יום
 טז ובכל שעה: ארבע שמים שמי ומד השמים עשיתי ארבע תקופות
 ובתקופות שמי את השנים (ובשנים) שמי את החדשים ומד
 החדשים ספרתי את היםים ומד היםים מדותי את השעות ואמנה
 יז וארשם: אני כל אשר נאכל על האדמה חקתי ואכתב וכל יודע
 אשר תוציא הארץ אשר ירע ואשר לא ירע וכל צמח וכל עשב
 יח וכל פרח וריחניחיהם ושמותיהם: ומשקנות השנים ותקופותיהם
 יט וכנסיהם ומשפט נשאם קטר ונפטר קטר הכל אני חקתי: ואכתב
 כ את דרך הרעם והברק: ונראוני את מסתחותיהם ואת שוקריהם
 ומבואיהם ומוצאיהם אשר בהם ילכו במדה בשלשלת יעלו
 ובשלשלת ירדו שדכעם גדול ובקצף ילכו עני חרון ואברו
 כא כל אשר בארץ: אני כתבתי את אוצרות השלג וממורות הקרח
 וקר האויר ואת שמותיהם חקתי ארצה הדרך נושאי מסתחותיהם
 כב ומלאו בהם את העננים ואינם מריקים את אצרותיהם: אני כתבתי
 את משקבי הרום ואת קר וארא איך נושאי מסתחותיהם יפאו את
 המשקלות ואת המדות ובראשונה ישימו במשקלות ואחרי כן
 במדות ובכשרון יוציאו במדה על הארץ שדכשוקה כבה נמיטו
 כג את הארץ: אני מדתי את כל הארץ והריה והגבעות והשדות

ואני יכול לסייסו בדברים ולשחזו בממן אעמיכ הייתי בוכה ועכשיו שמוליכין אותי
 לפני סמיה הקביה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים ואיני יכול לסייסו בדברים
 ולא לשחזו בממן... ולא אבכה. - נסיגותיו שהוא מת מעט. אין זכר לכך קודם
 יט-כג לכן אבל מדובר על ענין זה במרטות בחנוך א' ע"ד. - דרך. כן ח. - משכב

כד וְהַעֲצִים וְהָאֲבָנִים וְהַקְּהָלוֹת וְכָל־הַמְּקָאִים: אָנִי כַתְּבֵתִי אֶת־הַנּוֹכַח
 כה לַמִּזְבֵּחַ וְעַד־הַרְקִיעַ הַשְּׁבִיעִי וְלִמְקוֹה עַד־שְׂאוֹל תִּתְּמֶנָּה: וּמְקוֹם
 כו הַמִּשְׁפָּט וּשְׂאוֹל הַגְּדוֹלָה מְאֹד הַסְּתוּקָה הַבּוֹכָה: וְאַרְא אֶת־עַמְל
 כז הַשְּׁבוּיִים הַמְּתֻכִּים לַדִּין בְּלִי־מִדָּה: וְאַכְתֹּב אֶת־כָּל־הַנְּשָׁפְטִים עַל־
 כח יְדֵי הַשּׁוֹפֵט וְכָל־הַמִּשְׁפָּט וְכָל־מַעֲשֵׂיהֶם: וְאַרְא אֶת־כָּל־הָאֲנָשִׁים
 מִדוֹר הָאֲבוֹת הַרְאשׁוֹנִים עַם־אָדָם וְחַדָּה וְאַאֲנַם וְאַבְרָהָה עַל־אֲחֵרֵית
 כט רִשְׁעָתָם אוֹיֵלִי מִחֻלְשָׁתִי וְחֻלְשַׁת אֲבוֹתַי הַרְאשׁוֹנִים: וְאַחֲשֹׁב בְּלִבִּי
 וְאֹמַר אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא נוֹלַד אוֹ אֲשֶׁר נוֹלַד וְלֹא תִּשָּׂא לִפְנֵי
 ל יי כִּי לֹא יָבֹא לַמְּקוֹם הַהוּא וְלֹא יִשָּׂא אֶת־עַל־הַמְּקוֹם הַהוּא:
 וְאַרְא אֶת נוֹשְׂאֵי הַמִּסְתָּחוֹת וְאֶת־שׁוֹמְרֵי שְׂאוֹל הַעוֹמְדִים בְּנֻחִים
 לא גְּדוֹלִים וְסַנִּיחִים בְּנֵרוֹת קְבוּיִים וְעֵינֵיהֶם אֵשׁ וְשֵׁנֵיהֶם גְּלוּיוֹת עַד
 לִבְּחֵי־הַמָּוֶה: וְאֹמַר לִפְנֵיהֶם מִי יִמֵן וְלֹא אֶרְאָכֶם עוֹד וְלֹא אֲשָׁמַע אֶת־
 לב מַעֲשֵׂיכֶם וְאִישׁ לֹא יָבִיא אֶת־בְּנֵי עַמִּי אֲלֵיכֶם בְּמָה מַעֲשִׂים הָיוּ
 לִבְּחֵי־הַמָּוֶה בְּחַיִּים הָאֵלֹהִים וּבְחַיֵּי־נֶצַח יִסְבְּלוּ עִמָּל תְּמִיד: אָנִי עֲלִיתִי
 לג לַמִּזְבֵּחַ לַנֹּזֵעַרֵן אֲשֶׁר שָׁם הוֹכְנָה מְנוּחָה לַצַּדִּיקִים וְהוּא סְתוּם
 לְדַרְקֵי הַשְּׁלִישִׁי וְלַצַּדִּיק הָעוֹלָם הַזֶּה הוּא סְגוּר: וְשׁוֹמְרִים הַעֲמַדוּ
 לד עַל־יַד־הַשְּׁעָרִים הַגְּדוֹלִים מְאֹד מִמִּזְבֵּחַ שְׁמַשׁ מִלְּאֲכֵי לֵהַט שְׁרִים
 בְּלִי־הַרְרָה שִׁירֵי נֶצַח שְׂמֵחִים לְבוֹא הַצַּדִּיקִים: בְּיוֹם הַבִּיאָה
 הַאֲחֵרוֹנָה יוֹצִיאוּ לְאָדָם עַם־הָאֲבוֹת וְהַבִּיאוּם הַזֶּה לְמַעַן יִשְׁמְחוּ
 בְּקִרְאָה אִישׁ לְאוֹהְבָיו לְאֵבֶל אֶתוֹ לֶחֶם הַצִּדִּיקִים וְהֵם בָּאִים בְּשִׂמְחָה
 וּמְשׁוֹמְחִים לִפְנֵי הַיֵּכֶל הָאִישׁ הַהוּא בְּשִׂמְחָה וּמְסֻכִּים לְלַחֲמוֹ וּלְעַנֵּי
 לה מוֹב וְעֵשֶׂר בְּלִי־מִדָּה וּלְשִׁשּׁוֹן וְגִיל בְּתוֹךְ אוֹרָה וְסִי־נֶצַח: וְאָנִי
 אֹמַר לְבָם בְּנֵי אֲשֶׁרִי הָאִישׁ יָרָא אֶת־שָׁם יי וְעוֹבֵד לִפְנֵי תְּמִיד
 וּמְבִיא מִנְחוֹת בְּתַרְדֵּה בְּחַיִּים הָאֵלֹהִים וְכָל־הַחַיִּים הָאֵלֹהִים יִחַדָּה בְּצַדִּיק
 לו וְמֵת: אֲשֶׁרִי הַעוֹשֶׂה מִשְׁפָּט צַדִּיק לֹא בְּמַתָּן כִּי אִם־בְּאֵמֶת וְלֹא
 יִקְוֶה אַחֲרָיִכוֹן לְכָל־דְּבַר מִשְׁפָּטוֹ: יָבֹא לְעֵתִיד בְּלִי מִשָּׂא פָּנִים:
 לז לִדְלַח אֲשֶׁרִי הַמְּבַסֶּה עַרְפִּים בְּגָדִים וְלָרְעָבִים יִמֵן לַחֲמוֹ: אֲשֶׁרִי הַרְוֵן

כד הַרוּחַ. אוֹלֵי עֵיקְרוֹ: מִסְכַּן הַרוּחַ. - שְׂאוֹל תַּחְתִּיתָה. אוֹלֵי אֵף לַדַּעְתוֹ שֶׁל בַּעַל הַסֵּפֶר
 ז' מְדוּרוֹת יֵשׁ לְשְׂאוֹל (הַשּׁוֹה). לְמַשַּׁל. סֵדֶר רַבָּה דְּבִרְאשִׁית ס"ו כִּיח וְאֵילֶךְ). אַעֲיִם שֶׁלֹּא
 כח דָּבַר בַּסֵּפֶר עַל מַנִּינִים וְתִיאוֹרֵם. - כָּל הַרְאשׁוֹנִים. לְמַן אָדָם וְהוּא וְאֵילֶךְ. נִסְרָעִים מֵהֶם
 כג-לד בְּגִיהַנֵּם בַּעַד חֲסָאוֹתֵיהֶם. - שִׁירֵי נֶצַח. עֵי לַעֲלִיל יֵיָא עֵיב. - לֹא בְּמַתָּן כִּי אִם
 בְּאֵמֶת. הַשּׁוֹה דְּבָרָיו שֶׁל אַנְטִיגֵנוֹס אִישׁ סוֹכֵו (אֲבוֹת א' ג') אֵל תַּהִיו כַּעֲבוּדִים הַמְּשַׁמְשִׁים

לט משפט-צדק ליתום ואלמנה ולקל-נדקא ועזר: אשרי השב מדרך
 הזון בעולם בהקל הזה והלך בדרך הישרה המוליכה אל-חיי
 ס-א אין-סוף: אשרי הזרע ורע אמת כי שבקשתים יקצר: אשרי האיש
 מב אמת בקרבו ודובר אמת לרעהו: אשרי האיש רחמים בסויו ונגדה
 כג בלבו: אשרי המבין לקל-מעשה :: אשר נקרא והוא משבחו: כי
 מד מעשי :: אמת אכל מעשי אדם מהם טובים ומהם רעים ולפי מעשיהם
 מה יודעו האמנים: בני קל-מעשה וקל-מדה וקל-משקל אני מלתי
 כו ואכתב כאשר צוני :: וקל-אלה מצאתי שנויים: וכשנה נקדה
 משנה בן נקבר אדם מאדם לאחד נקלה רבה ולאחד חקמת-לב
 רבה ולאחד בינת המעשה והאחד בתרשת המעשה והאחד בשתיקת
 שפתים והאחד בטטר והאחד בלם והאחד ביפי והאחד בנער והאחד
 בבריאות והאחד במראה-הגוף והאחד בקברי-גוש ושמש בבל:
 מד-מה ואין יתרון לאיש מירא-:: הוא והלל מכל בדור שהוא: :: בידיו
 סג קרא את-האדם בךמות שני קטן ונדול קרא :: ואשר ינאץ שני
 אדם ינאץ שני מלך ושני :: ומאם הכן לפני אדם הוא לפני ::
 ג יבוז: המבקשים לקל-אדם קלי רעה פעם גדול ורדפהו מאת ::
 נא-נג היזרק בסני אדם נאצה תרדפהו בדין-:: הגדול: אשרי האיש
 אשר לא יטה את-לבו להרע לקל-איש לנשפט ועזר ואת-הנדקא
 ירים ולמבקש יעשה צדקה כי ביום הדין הגדול וקל-מעשה אנוש
 יתחדש בבקבו: אשריהו ולו תהי מדת-צדק ומאנו צדק ומשקל
 צדק) כי ביום הדין הגדול קל-מדה וקל-מאונם וקל-משקל כמו
 במאונם לאמר בקנה יהיו תלונים ועומדים בקנה וקל-איש יכיר
 נד את-מדתו ובמדה וקבל את-גמולו: ואשר ימחר ועשה מנחה
 נה לפני :: ימחר :: בקשת מעשהו ועשה לו משפט צדק: ואשר ירבה
 ט גרות לפני :: והרבה-לו :: שמירתו במלכות שלמעלה: וכי דורש
 :: לתם או גר או איל או שור או קרבנות אחרים לא אלה כי

מה את הרב על מנת לקבל פרס. - ה' בידינו ברא את-האדם. השוה אותיות דר'
 עקיבא (בית המדרש ג' 59): שכל העולם נברא במאמרו של הקביה ואדם בכפו ורשי
 לבראשית א' כ"ז: שהכל נברא במאמר והוא [אדם] נברא בידיים. - סוף הכתוב נ"ב הוא לפי
 נוסח N. - בקנה... בקניה. на ярлыке повешена и на купли стоит. לשון נוסל על
 לשון של קנה וקניה מוכיר את הלשון שבישעיה מ"ב כ"ד לא קנית לי בכסף קנה
 ט (אע"פ ששם קנה הוא מענין אחר). - איל. בסלאבי брава (=חזיר). ואין ספק שאיל

11 אס-לב שיהור ידרש ויבכל-אלה הוא מנקה את-לב האדם: אס-
 12 וביא אדם מנקה למלך אשר נדם והוא בלבו אי-אמונה יחשב
 13 הלא יקצף המלך אשר יראה את-מנהגתו ומסרהו לדין: או אס-
 14 יתניף איש לרעהו בלשון טובה ובלבו רעה הלא יבין לבו זאת
 15 ויקרב נפשו וישפט שאין משפטו בצדק: כאשר ישלח יי אור
 16 גדול והנה משפט צדק וכלי משא פנים לצדיקים ולאנים צדיקים
 17 ואיש לא-יסתר אז: ועתה בני שימו מהשבעה על-לפכם ושמעתם
 18 לרברי אביכם פי מפי יי אנכי דובר אליכם ולקחתם את-הספרים
 19 האלה הבתובים בידי אביכם וקראתם בהם ובהם תדעו כל-מעשי
 20 יי: ספרים רבים היו מתחלת הבריאה עד-סוף הדורות והיו ונם
 21 אחד מהם לא-יודיעכם ככתב-ידי אס-תחזיקו בו לא תחטאו
 22 לני: פי אין מלבד יי לא בשמים ולא בארץ ולא בשאול ולא
 23 בכל-יסוד: יי עשה יסוד על-אי-יודעים ומתח את-הרקיע בנראים
 24 ואת-הארץ העמיד עליהמים ואת-המים יסד על אי-עומדים
 25 וכל-ברואי אינ-מספר ברא לברו: מי קנה עפר הארץ או חול
 26 הים או נפשי המטר או טל העננים או נשיבת הרוחות: מי
 27 קשר את-הארץ ואת-הים בקשרים לא-יחרו ואת-הכוכבים תצב
 28 מן-האש ונתן את-הרקיע: ובתוכם העמיד את-השמש למען ילך
 29 בשבע תקופות השמים מי העמיד מאה ושנים ושמונים כסא
 30 למען יצא ביום קטן ועוד מאה ושנים ושמונים כסא למען יצא
 31 ביום גדול: ושנים כסאות גדולים לו ולשמשו למען ינוח בהם
 32 בשובו בה ובה ממעל לכסא הגרת: מגרח תמוז מיום שבעה עשר
 33 יבא ועד ירח שבת ומשבעה עשר בטבת יצא וכן ילך השמש
 34 בכל-תקופות השמים: וכאשר יקרב אל-הארץ ושמחה הארץ
 35 והוציאה את-שריה וכאשר ירחק והתאבלה הארץ והעצים וכל-
 36 פרי אין להם גדול: כל המדות האלה ומדות-השעה לחלקים
 37 העמידה תקמתו את-הנראים ואת אי-הנראים: מן-אי-הנראים
 38 ברא את-כל-הנראים והוא בעצמו אי-נראה: פן אומר אני להם
 39 בני תנו את-הספרים לבניכם ולכל משפחותיכם וישארי בשךכם:

11 (1 браня) בחזיר נתחלה לו לאחד המעתיקים. וכן לקמן כ' ב' כ"א יד וי"ז. כ"ב ל"ד. Mortill
 (בהוצאת Charles) מוסד בשתיקה בלשון cattle (עמ' 84) או sheep (עמ' 86). - מירח תמרו-

ענ למען יבינו ונראו את-י' וילקחום והיו מוכים להם מקל מאכל
 עד טוב אשר בארץ וקראו להם וקרבנו אליהם: כי אי-מבינים ואי
 עה חושבים על-י' ואי-יראים את-י' הם לא יקבלום כי אם יסורו מהם
 ע ובגדים יהיו להם: אשרי הנושא משאם והקרוב אליהם הוא ינצל
 ש ביום הדין הנדול: והשבע אני להם בני אכל אני לא אשבע את
 שבועה אחת לא בשמים ולא בארץ ולא בקריאה אחרת אשר
 שרא י' כי י' אמר אין בי לא שבועה ולא שקר כי אם-אמת
 ע ואם-אין אמת באדם ישבע בלשון הן הן או לא לא: ואני לשבע
 להם הן הן כי לא הנה לשנים אדם עממי אמו אשר לא הכינותי
 לו מקום לקש ומדה ומשקל אשר שתיד הוא לחיות בידו הנה
 עה למען יקשה-בו אדם: ועתה בני אל תטעו בי שם הוכן מקדם
 עט מקום לקל-קש אדם: אני מעשי קל-אדם בקרב רשעתי ואיש
 מדר-הנולדים בארץ לא יוכל להסתר ולא להסתיר את-מעשהו אני
 ט רואה הכל בקמראה: ועתה בני בסבלנות וענה תשארו מספר
 טא ומיכם למען תנקלו עולם אידסוף לשתיד לבא: קל-הבורה וכל
 שצע וכל-שחין וכל-דבר רע אשר יבואכם מן י' וסבלתם למען
 טב י': ואם תוקלו לנפל פרי-מאה אליהתנקלו לא לקרוב ולא לרחוק:
 טז כי י' הוא הגומל קף והוא ינקם להם ביום הדין הנדול ואל תהיו
 טז אתם נוקמים מה על ידי איש כי אם-שם על-ידי י': איש מקם
 אשר יאבד את-וקבו ואת-קפפו למען אחיו יקבל אוצר מלא בעולם
 טה ההוא: לתתום ולאלמנה ולהלך תשלחו את-יודכם קסי כחותיכם:
 טו ערו לנאמן בצרה ולא תבואכם צרה באצרותיכם וקשת עבודתכם:

במקור פשוט (παμονοуса) ובנוסחאות πη סיון (δικακα). - השוה מדרש עשרת הדברות
 (בית המדרש א' 72): אפילו באמת אין אדם רשאי לישבע, כי כשמרגיל לשונו לישבע
 נשבע היום נשבע למחר ונעשית שבועה שגורה במיו וקלה בעיניו. וכל המחלל שמו
 של הקב"ה ונשבע לשקר או אפילו באמת סופו הקב"ה מגלה משכורתו (שקרוז) ורשעו
 לכל אדם. אוי לו בעולם הזה אוי לו לעולם הבא. וכחב בעל קמחא דאבישונא (בפירושו
 לפיט אלהים בהנהיגך. יוצר ליום ב' של שבועות): ומדרש אגדה דרשו בו. בא הכתוב
 להודיעך כמה חמורה השבועה שאפילו המיוצרך להשבע בבית דין באמת בשם ה' יתן
 צדקה על השבועה שהוצרך לעשות (יע' שמידל בבית תלמוד א' 245-247. גינצברג
 3-672, 1912 MGWJ). - ללשון, אני לא אשבע... לא בשמים ולא בארץ ולא בכריאה
 אחרת יש להשוות באיבנגליון אגרת יעקב ה' י"ב לא תשבעו לא בשמים ולא בארץ
 ולא בכל שבועה אחרת ויהי הן שלכם הן ולא שלכם לא. - דבר רע. слово алое.

17
 18

טו וּכְל־עַל עֲצָב וּכְבֹד כְּאִשֶׁר יִבֹאֲכֶם לְמַעַן יִּי הַכֹּל תִּשְׂאוּ וְתִתְּיָרְהוּ
 טז וְכֵן תִּמְצְאוּ אֶת־שִׁכְרְכֶם בְּיוֹם הַדִּין: בְּבִקְרָה וּבְכַהֲרָיוּם וּבְעֶרְב־טוֹב
 טז לְבֹא לְבֵית יִי לְהִלָּל לְבוֹרָא הַכֹּל: כִּי כֹל־נִשְׁמָה תִּהְלֵלְהוּ וְשִׁבְחָה
 ז כֹּל־בְּרִיאָה נִרְאָה וְאִי־נִרְאָה: אֲשֶׁר־יְהִי אִישׁ אֲשֶׁר שָׂמַח אֶת־פִּי לְהִלָּל
 זא וְהִלָּל לִי בְּכֹל־לְבוֹ: אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׂמַח אֶת־לְבוֹ לְתַרְחַף וְתַרְחַף
 זב אֶת־הַקֶּנִּי וְהוֹצִיא דָבָר עַל־רַעְיוֹנוֹ: אֲשֶׁר־יִשְׂמַח אֶת־פִּי לְתַרְחַף
 זג וְהִלָּל אֶת־יִי: וְאֲרוּר הַפֹּמֶט אֶת־פִּי לְהִלָּל וְלְתַרְחַף כֹּל־יָקִי לְקִנֵּי
 צד־צֶה יִי: אֲשֶׁר־יִמְקַדֵּךְ אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂי יִי: אֲרוּר הַמְּקַרְחָה אֶת־כָּל־
 צו־צו בְּרִיּוֹת יִי: אֲשֶׁר־יִחַוֵּשֵׁב לְכֹלֹת מַעֲשֵׂי יִי: אֲרוּר הַמַּעֲשֶׂה לְאָכֹל
 צז־צז (עֲמַל) אֲחֵרִים: אֲשֶׁר־יִשׁוּמֵר יְסֻדוֹת אֲבוֹתָיו וְאֲבוֹתָיו הַקְּדוּמוֹנִים: אֲרוּר
 ק הַמַּשְׁחִית מִקְדוֹת אֲבוֹת־אֲבוֹתָיו וְאֲבוֹתָיו: אֲשֶׁר־יִנְטֹשׁ שְׁלוֹם־אֲהֲבָה:
 קא־קא אֲרוּר הַהוֹרֵם הַשְּׁלוֹמִים בְּאֲהֲבָה: אֲשֶׁר־יִשְׂאִינוּ מִדְּבַר שְׁלוֹם (רַק)
 קב בְּלִשְׁוֹנוֹ וּבְלִבּוֹ שְׁלוֹם לְכֹל: אֲרוּר הַמְּדַבֵּר בְּלִשְׁוֹנוֹ שְׁלוֹם וּבְלִבּוֹ
 קג אֵין שְׁלוֹם: כֹּל־אֵלֶּה בְּמִדּוֹת וּבְכַסְפֵּי יִי: וְגַלּוֹ בְּיוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל:
 קד וְשָׂהָה בְּנִי אֵל תִּאמְרוּ אֲבִינוּ הוּא עִם־יִי וְהוּא יָנוּ עֲלֵינוּ וְהִתְסַלֵּל
 קה בְּעַד חַטָּאתֵינוּ אֵין שָׁם עוֹזֵר לְכֹל־אֲדָם אֲשֶׁר חָטָא: רְאוּ מַעֲשֵׂי כָל־
 קו אֲדָם בָּלָם כְּחַבְתֵּי אֲנִי לְקִנֵּי הַעֲשׂוֹתָם וְאֶתְּבֹן אֶת כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
 קז בְּכֹל־בְּנֵי הָאָדָם עַד־הָעוֹלָם: וְאִישׁ לֹא יוּכַל לְהַשְׁחִית אֶת־חַבְתֵּי־
 קח יִי: כִּי יִי יִרְאֶה הַכֹּל וּמַחְשַׁבּוֹת אַנְשִׁים רַעִים כִּי הַכֹּל הֵם אֲשֶׁר
 קט יִשְׁכְּנוּ בְּחֻדְרֵי הַלֵּב: וְשָׂהָה בְּנִי הַאֲוִינוּ לְכֹל־דְּבָרֵי אֲבִיכֶם אֲשֶׁר
 אֲנִי מְדַבֵּר אֵלֵיכֶם שֶׁן תִּנְחַמוּ וְאִמְרַתֶם מִדּוּעַ לֹא אָמַר לָנוּ אֲבִינוּ
 קי בְּעֵת הַהִיא אֶת־אִי־דַעַמְנוּ זֹאת: וְהִיוּ הַכַּסְפִּים אֲשֶׁר גָּתַתִּי לָכֶם
 נִחַלְתֶּם מִנּוּחַתְכֶם אֶל־תִּסְתִּירוּם מִפְּנֵי כָל־הַחַסְצִים וּבְאֲרַתֶם אוֹתָם
 קיא לְמַעַן יִדַּע מַעֲשֵׂי יִי הַנִּסְקָלָאִים מֵאֵד: בְּנִי הִנֵּה הוֹלֵךְ וְקָרֵב יוֹם
 הַמוֹעֵד וְהָעֵת הַנִּתְּנָה לִי בָּאָה וְנִדְרָשׁ אֲנִי לְלָבֵת וְהַמְּלָאכִים הַרוֹצִים

טז-קא מסר השם דבר בשם דיבור. ואין זה כאן ענינו. - לבית ה'. לבית המקדש? - השוה ספרי
 דברים שכיט: אין אבות מצילים את הבנים... אחים את אחים מנין. ת"ל אח לא מדה
 יסדה איש [תהלי' מיט ז']. ומדרש תהלים למזמור מ"ו א': אח. כמה קשה אותו היום
 ואין יכול לסדוה. וכן אמרו (סנהדרין ק"ד א'): ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא.
 דכתיב [דב' ל"ב] ואין מידי מציל, אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את
 עשו. וכן הוא אומר (ישע' ס"ג ט"ז) כי אתה אבינו כי אברהם לא יקענו וישראל לא
 יכירנו. ויש לחשוות מקיב ט"ז י"ד שירמיהו מנין על ישראל. -

קיב לקבת אתי עומדים על-הארץ שומרים את-פקודתם: ומחר אני
קיג הולך למרומי השמים לגמלת-עולמי נצח: ולכן צויתכם בני בני
מעשו את-הטוב לפני יי:

יד וישן מתושלח את-חנוך אביו ויאמר: אם-טוב בעיניך חנוך
כ ועשינו לחם לסניף למען תקברך את-בתינו ואת-בניך ואת-כל-

ג-ד ולידי ביתך והתכבדו אנשים בגללה ואמר-יכן מלך כרצון יי:
ויען חנוך לבנו ויאמר: שמע בני למן אשר קשמני יי בשמן

ה תפארתו לא בא אכל בקרבי ונעם ארץ אין נפשי זכרת ואירלי
הסע בדבר מדברי ארץ: אבל קרא תקרא אל-אחיה ואל-כל-בני

ו עלי: וימחר מתושלח ויקרא אל-רעים וריקן ועובן ותרמיון ועירד
ז אחיו ואל זקני כלהקם ויקרא אליהם אל-שני חנוך אביו: וישפתו

טו הלים לשניו וקראם חנוך ויברכם ויברך אליהם לאמר:
שמעו בני בגמים ההם ירד יי למען אדם אביכם על-הארץ

ב ויבקר את-כל-בריותיו אשר ברא באלפי השנים הקודמים ואמר
ג הלים ברא לאדם: ויקרא יי לכל-בהמת הארץ ולכל-רמש האדמה

ד וכל-עוף המעופף ברוח ויבא את-כלם לשני אדם אביו למען יקרא
ה שמות לכל-הולכי על-ארבע: ויקרא אדם (שמות) לכל-החיים אשר

ז על-הארץ: ויעמידהו יי מלך על-כלם ויבנע לשניו את-כלם
ח למשל [בהם] ויעשם אלמים וחרשים למשמעת ולכל-עבודה כמו
ה-ו לכל-אדם: יי ברא את-האדם ארון לכל-הגנני: ואין יי דן כל-

ז נפש בהמה מפני האדם אבל דן הוא נפש אדם מפני נפש בהמה
ז נפיום הגדול: כי הגדול מקום לבני אדם וכל-נפשות אדם הן
ח במקשר בנפשות בהמה ולא תאבד נפש אחת אשר ברא יי עד-

ט הדין הגדול: וכל-נפש בהמה תלשין על-האדם אשר ברע לרעות
ט-י אותה: המעיל לנפש בהמה לנפשו הוא קטל: כי האדם מביא
מדי-בהמה המהורה ועושה קרבן למען תעלה תרוסה לנפשו:

יד-ו משחני ה'... ע' לעיל ט' כ'. - רעים ורימן ועוכן. אין זכר לשלשתם לעיל
א' י"א. -
טו-יג לנפש בהמה אין שכל ואין נסרעין הימנה. אבל נפש אדם היא בעלת שכל
ונסרעין הימנה בעד נפש בהמה. שלמי בעל הספר יש חשיבות לחייה. אולי מיוסדים
כל הדברים הללו על אמונת הגלגול? - מהבאת קרבנות שבסוסק י' נראה שהספר

יא כל אשר נתן לכם לאכל מאסרהו בארבע רגלים זו היא תרוסה
 יב העושה טוב רוסא הוא לנששו: הממית כל-בהמה בלי לאסרה
 יג את-נששו הוא ממית ועושה עולה לבשרו: העושה רשת-מה לכלי
 יד בהמה בסתר עגל הוא ועולה הוא עושה לנששו: העושה רעה
 טו לנשש אדם רעה לנששו הוא עושה ואיך-לוד-תרוסה לבשרו ואיך
 טז לו פליטה לעולם: הרוצח נפש אדם את-נששו הוא ממית ואת-
 טז בשרו הוא רוצח ואיך-לו תרוסה לעולם: הדוחה אדם לרשת הוא
 יז בנששו ילכד ואיך-לו תרוסה לעולם: הדוחה אדם למשפט לא
 יח יממש ענישו בדין הגדול לעולם: העושה רשעה או ידבר רעה
 יט לכלי-נשש לא מעשה-לו צדקה לעולם: ועסה בני שמרו את-
 כ לבוסיכם מכל-רשעה אשר שגא :: פאשר יבקש אדם לנששו מאת ::
 כא פן יעשה לכלי-נשש סנה: כי ביום הגדול אני יודע הפל אוצרות רבים
 הוקנו לאדם טובים לטובים ולרעים רעים בלי מספר לרב:
 כב אשרי מי שינבא לקתים טובים ברעים אין מנוחה ואין תשובה:
 כג שמעו בני הקטנים עם-הגדולים אדם ביריעלה דבר על-לבו
 להביא מנחות לפני :: ונדיו לא-תעשינה זאת וחסיר :: את-שני
 כד מעמל ידיו ולא ימצא פרי עמל ידיו: ואם-ידיו מעשינה ולבו
 ותאוונ לא תחדל מסלת לבו ובהתאוונו תמיד לא יהי-לו כל
 כה פרי: אשרי האיש אשר בסבלו יביא מנחות לפני :: הוא יקבל
 כו פליחה על-החטאים: ואם לפני הזמן ושיב את-דברו איך-לו תשובה
 ואם-יעבר הזמן המועד ועשה איך-לו ברבה ואין תשובה אחר
 כז המנות: כי כל-מעשה אשר יעשה אדם לפני זמנו ואחר זמנו בעם
 כח הוא לפני בני-אדם ולפני :: הוא חוטא: אדם ביר-יכסה שרם
 כט ולרעב ותן מלחמו הוא גמול יקבל: ותאוונ שיתום רעות
 ל יעשה לנששו את אשר נתן אבד וקבלת שברו אין לו: ועני ביר
 השבע לבו או הלבש בשרו והתנאה הוא כל-סבל עניו ואבד ולא
 לא-ל יקבל ברבת הגמול: כי תועבת :: כל-אדם נאה: וכל-דבר-קוב
 בעגל הוא מהדר ובהר הרב המנות הוא נברת ותבריתה התיא איך
 לה תרוסה לעולם:

נכתב בזמן הבית. - השוה תמיד ד' א' לא היו כוסחין את הפלה (רשי: בשעת שחיטה
 ד' רגלים יחד) אלא מעקדין אותו (כלו יד ורגל, כדמפרש בגמרא, והשוה שבת ג'ד א'). -

10 ויהי כאשר בלה חנוך לדבר אל-בניו ואל-שרי הקם וישמעו
 ב כל-האנשים הקרובים והרחוקים בקרא :: אל-חנוך ויתעצו לאמר
 ג נלכה ונשקנו לחנוך: ויתאספו קאלשים איש ויבאו אל-המקום
 ד ארונה אשר הנה שם חנוך ובניו: ויבאו זקני הקם וכל-הקם
 ה וישתחוו וישקו לחנוך ויאמרו אליו: ברוך תהנה חנוך אבינו לנו
 ו כלך העולם: ועתה ברכה את-בניך ואת-כל-האנשים ונברכו
 ז לשנייה היום פי נברכה לפני :: לעולם: פי דך בטר :: מקל
 ח האנשים על-הארץ ונמידך מוסר לבנותיו הנראות ושאינן נראות
 ט ומכשר הפאות אדם ועוזר לבני ביתך: וישן חנוך לאנשיו ויאמר
 י לקלם:

י"ז שמשו בני ער-אשר לא היו קלם ועד אשר לא נבראו כל-
 הברואים בקרא :: את-כל-הברואה הנראה ואי-הנראה פמה עתים
 חלמו ויעברו וידעתם פי אמרי כל-אלה יצר את-האדם בעלמו
 ג וברמתו ויעש לו עינים לראות ואזנים לשמע ולב לחשב ושכל
 ד להבין: וירחב :: את-העולם למען האדם ויקרא את-כל-הבריות
 ה למענו ויחלק לשמים ומן-השמים עשה שנים ומן-השנים קבע ירחים
 וימדה ירחים ימים ויקבע שבעה ימים ובהם קבע שעות ואת-
 ו השעות מרד למלקים למען יחשב האדם את-השמים וימנה את-
 ז השנים ואת-הימים ואת-השעות ואת-השנויים ואת-
 ח הבהמלות ואת-הקצים וימנה את-חניו מתחלה ועד-המנות ויחשב על-
 ט חסאיו וכתב את-מעשהו קרע והשוב: פי אין דבר זעלם לפני
 ד וי יחזיק לדור ודור: וכאשר יכלו כל-הבריות הנראות ואי-
 ה הנראות אשר בקרא :: והלך כל-איש אל-דין :: הגדול: אז תאכרנה
 ו עתים ונס השנים לא-תהנינה עוד ולא ירחים וימים והשעות
 ז יתפוררו ולא ימנו עוד ועולם אחד יקום: וכל-הצדיקים אשר
 ח יקלמו מדין :: הגדול יתקבצו אל-עולם גדול והעולם הגדול
 ט יהיה לצדיקים והנה לנצח: ולא-יהנה עוד בהם לא קאב ולא
 י ממלה ולא דאנה ולא תוחלת קשה ולא עמל ולא לילה ולא

ארונה. פי לקמן כ' א'. - הכל נברא בשביל האדם (תשובה, למשל, תוספתא סנהד' ח' ט'). -

חשף כי אם-אור גדול ונהיה להם חומה גדולה לא-תהרם ונן
 ח גדול על-ישיחת: כי כל-ישיחת יחלה ואי-ינשחת ובה ונהיה
 ט נג למעון-נצח: ועתה בני שמרו על-נפשכם מפל-עולה אשר
 י-יא שגא :: ונהלכתם לסניו בראה ולו לכהו תעבדו: וכל-מנהגה
 יב תביאו לסני :: בצדק ואשר לא בצדק שגא :: כי הכל יראה
 יג :: ואשר יחשב אדם בלבו שקלו יעוץ לו וכל-מחשבה בקאת-
 יד מנהגה היא לסני :: אם-תביטו אל-השמים שם :: כי :: ברא את-
 טו השמים: אם-תביטו אל-הארץ שם :: כי :: יסד ארץ וישם עליה
 טז את-כל-בריותיו: אם-תחשבו על-עמק הזם וכל-תחתיות הארץ
 שם :: כי :: ברא הכל: אל-תשמתו למעשי האדם ולא למעשי
 יז :: בעיניכם את-אדון כל-הבריות כי כל-דבר לא-ישמר מפני ::
 ונהלכתם בני בארץ-אפים בענה בנינו בראנה באמונה בצדק
 כהבשחה בקלשה בתרשה בסצעים בקשיון בקשר בעירום אוהבים
 איש את-ירעהו עד-אשר תצאו מעולם הצער הזה להיות יורשים
 ח עולם אידסוף: אשרי הצדיקים אשר יקלטו בדין: הגדול כי
 ט שבקטנים מן-השמש וארו: כי בעולם ההוא הכל מקבל שבקטנים
 כ אור וחשך ומתוק וקמ ונן ועני: כל-אלה שמתי בקרב למען
 תקראו וקבינו:

יח ויהי כאשר פלה חנוך לדבר אל-אנשיו ויורה :: חשף על-
 ב הארץ ויהי אסלה ותכם את-האנשים העומדים עם-חנוך: וימרו
 כהמלאכים ויקחו את-חנוך ויעלהו אל-הרקיע העליון ושם קבלהו
 ג :: וישמדהו לסניו לעולם: ותצל האסלה מעל הארץ ויהי-אור ויראו
 האנשים ולא ידעו איד נלקח חנוך ויהללו את-:: וילכו אל-בתיהם:
 יט וחנוך נולד בששה לחדש תמוז ויהי שנים שלש מאות
 ב וששים ותמש: וילקח אל-השמים בחדש ניסן באחד לחדש ויהי
 ג בשמים ששים יום: ויקרב את כל-האמות לכל-בריאה אשר
 ד ברא :: ויקרב שלש מאות וששים וששה ספרים ויקרם בנר-

חנוך נחמנה למלאך השרת בתורת שר הפנים (וע' לעיל י"ב ב). - יח ב

חלק ב: על השתלשלות הכהונה הגדולה פחנוך ועד נח (כ-כ"ד).

ט חמו. גם כאן *паконуса*. ובנוסח ו (כן בס"ו): סיון (*цивана*) כמו לעיל י"ג
 ט-ד ס"ח. - בחדש ניסן באחד לחדש. וכן בנוסח א. וכן (השוה א' ב). - שלש

ה-ו קניו: ויהי על-הארץ שלשים יום ונדבר אתם: וילקח אל-
 השמים שנית בחדש תמוז שהוא ביום הששי שהוא אשר בו נולד
 וישקה יהיא: כמו לבל-אדם תכונה דומה בקניו אלה פן גם
 השריון והלדה והוציאה מן-המים האלה: בשעה שבה הורה בה
 נולד ובה מת:

ב וימחר מתושלח ואחיו ובל-קני חנוך ויקנו מנבח במקום
 ארונה אשר שם גלקח חנוך: ויקחו אילים וקרים ויקראו לבל-
 העם ויאכלו את-הקרבן לפני ה': והאנשים אשר באו אליהם אל-
 השמחה הביאו מתנות לפני חנוך ויששו שמחה וגיילו ויששו
 שלשה ימים:

כא וביום השלישי לקת-ערב ויאמרו וקני העם אל-מתושלח
 לאמר: עמד לפני ה' ולפני כל-העם ולפני מנבח ה' ונקברת בתוך
 אנשיה: וישן מתושלח לאנשיו סבו קני אדם ער-אשר ה' אלהי
 חנוך אבי וקטר לו הוא כהן מאנשיו: ויסכו האנשים עוד לילה
 לשוא שם במקום ארונה: וישאר מתושלח על-יד המנבח ויתפלל
 אל-ה' ויאמר: רבון כל-העולם אמה לכהן אשר-קברת בתוך אבי
 קטרנא כהן לאנשיה ולמדת את-לבנותיהם לראה את-קבורה

מאות וששים וששה ספרים. בס' Liber Johannis Apocryphus 890 (במקום שהשתמש
 בו בס' חנוך) ניתן מנין הספרים שכתב חנוך ששים וששה בלבד. - אשר בו נולד.
 הקביה יושב ומלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש (קידושין בבלי
 ל"ח א'). והם מסתלקים מן העולם ביום שנולדו בו. כגון משה שנולד ומת בשבעה
 באדר (תוספתא סוטה י"א ז'-ח'). - תכונה דומה. כך מסר סוקולוב ברומית: aequalum.
 אבל בסלאבי: тъмно (=חשוכה). -

ב במקום ארונה. במקור: אחון = axouzan. לקמן כיג מ"ה-מ"ז נאמר שמקום
 זה הוא בטבור הארץ ושם נברא אדם ושם גיכ קברו ושם קבר אדם את הבל ושמלכי-
 צדק הוא כהן ומלך במקום אחון. מכל אלו הסימנים נראה שכוונתו לירושלים. שהרי
 ירושלים היא טבור הארץ (ע' אגרת אריסטאס מ"ג. והשוה תנחומא כוכב ויקרא 78:
 ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם וירושלים באמצע ארץ ישראל ובית המקדש
 באמצע ירושלים) ואדם הראשון ניטל עפרו ממקום שבו היה המנבח (ע' ב"ר י"ד ח'
 ובפירושו של תיאודור) והוא גופו היה הראשון שבהו (השוה פסיקתא רבתי ק"פ ב':
 מיד הלך דוד... ומצא שם את המנבח שבו הקריב אדם הראשון ובו הקריב נח ובו הקריב
 אברהם. והשוה ת"י לויבן נח מנבח לה'. ברא' ח' כ') והבל נקבר במקום בית המקדש
 (ע' ב"ר כ"ב ח' ויהי בהיותם בשדה - אין שדה אלא בית המקדש) ומלכי-צדק היה מלך
 שלם (ברא' י"ד י"ח) - ירושלים. מכל זה נראה שבמקור העברי היה, במקום ארונה (ע'
 ש"ב כ"ד י"ח). והמחברגם היווני ריש ויו' כתיבת נראו לו וקרא אחזה ומסר באקוסיבוס
 יוני אחון (בגנין בסוף). -

ז ולעשות הכל כרצונה: וישן מתושלח ונרא אליו :: במראה הלילה
 ח-ט ויאמר אליו: שמע מתושלח אני :: אלהי חנוך אביה: ושמת
 לקול האנשים האלה ושמדת לפני מזבחי ואכבדה לפני כל-האנשים
 י והיות נבדד כל ימי חיה: וייקח מתושלח משנתו ויברך את-
 יא הנראה אליו: וימחרו זקני העם אל-מתושלח ויש :: אלהים את-
 יב לב מתושלח לשמע בקול האנשים ויברך אליהם: :: אלהים ומן
 יג ברכה לאנשים האלה לגד עיני היום: וימחר סרסן וסרמי וזם
 יד וקני העם וילבישו את-מתושלח בגדים יקרים וישימו כתר מזוהר
 על-ראשו: וימחרו האנשים ויביאו אילים ופרים ופרהעופות כלם
 טו הידועים למען יקריב מתושלח בשם :: ובשם האנשים: ועל
 טז מתושלח על-מזבח :: ונאירו סגיו כשמש בצהרם עולה וכל-
 מז האנשים הלכו בעקבותיו: ועמד מתושלח על-מזבח :: וכל-האנשים
 יז עמדו מסביב למזבח: ויקחו זקני העם את-האילים ואת-הפרים
 ויאפרו ארבע רגליהם וניחום בראש המזבח ויאפרו אל-מתושלח:
 יח-יט קח את-המאכלת הזאת ונבחת את-הידועים האלה לפני :: ויארש
 כ מתושלח את-בשוי אל-השמים ויקרא אל :: לאמר: אָנָא :: מי
 כא אני כי אעמד בראש מזבחה ובראש האנשים האלה: ועשה ::
 השקשה על-עבדה ועל-כל-האנשים האלה והיו מנסים כלם ונתת
 לעבדה חן לפני כל-האנשים למען יבינו כי אתה העמדת בהן
 כב לאנשיה: והיה כאשר התפלל מתושלח וירעד המזבח ותתרום
 המאכלת מעל המזבח ותקפץ אל-יד-מתושלח לפני כל-העם:
 כג-כד ויחרדו האנשים ויחללו את-::: ויקטב מתושלח לפני :: ולפני
 כה כל-האנשים למך-היום ההוא: ויקח מתושלח ויזבח את-כל-אשר
 כו הובא מאת האנשים: וישמתו האנשים ויגילו לפני :: ולפני מתושלח
 כז בימים ההם: ואחר-כך הלכו העם איש לאהלו:
 כח ויחל מתושלח לעמד על-המזבח לפני :: ולפני כל-האנשים
 למך-היום ההוא אשר שנים בקוותו לנחלת-נצח ובלמדו היטב
 ב לכל-הארץ ולכל-אנשיו: ולא נמצא איש סר אחר ההבל מאחרי
 ג :: כל-הימים אשר הנה מתושלח חי: ויברך :: את-מתושלח וירץ

כא יב סרסן וחרמיט וזים. carsan и хармис и азась. - הידועים. כוונתו: המותרים באכילה. - אָנָא יי. במקור: שמע יי. ובנוסח ИВ: אוי לי יי. -

את-קרבנותיו ואת-מנחותיו ואת-כל-עבודתו אשר עבד לפני ה':
ויהי כאשר קרבו ימי מתושלח למות ויבא אליו ה' במראה הלילה
ויאמר אליו: שמע מתושלח אנכי ה' אלתי מנוך אביה: ודע טרע
אומר אני אליה כי קלו ומי-תינה וקרוב יום שדקדק: קרא אל-
ניר בן-למך בנה אשר נולד השני אסריתם: והלבשתו את-בגדי
דקנתה והעמדתו עליה מנבחי: ואמרת אליו את כל-אשר יהנה
דקמיו כי קרב ומן אברו כל-הארץ וכל-אדם וכל-מי על-הארץ:
ויקמיו תהנה מהפכה גדולה מאד על-הארץ: כי אדם וקנא ברעהו
ואנשים על-אנשים יתנאו ולשון בלשון תלחם ותמלא כל-הארץ
דקס נדם וכל-רע: ונס-עונבו את-בוראם וישתטוו לאלהי הכל
ולרקיע השמים ולמכלה הארץ ולגלי הים: והתנאה האוב ושמח
במצויו לצערי הגדול: וכל-הארץ תסלף את-משפחה וכל-רע
וכל-אשר יסלף את-ורעיו בצפנתם לקח היםים: וכל-הלשונות ישתנו
בארץ לצערי: אז אצנה על-תהם להנרק אל הארץ ואוצרות מר
השמים הגדולים ירדו על-הארץ אל-החמר הרב ולמי החמר
הראשון: ואכר כל-בגן הארץ והמסחה כל-הארץ והנה נעדרת
את-פחה למך-היום שהוא: ואז אציל את-בן-למך בנה את-נח בנח
הבכור: ומצדו אקומם עולם אחר ותרעו יהנה לעולם עד-האבדן
השני כאשר יהיו האנשים חוסאים במרבן לפני: ויזק מתושלח
משנתו ויצציבהו סלומו מאד: ויקרא לכל-זקני העם ויספר להם
את-כל אשר דבר ה' אליו ואת כל-המראה אשר הראה מאת ה':
ככ-ננ-ועצבו האנשים אל-מראהו ונענהו: ה' הוא השליט לעשות כרצונו:
וכ-נה-ועתה מתושלח עשה ככל אשר דבר אליה ה': ויקרא מתושלח
אל-ניר בן-למך אחי-נח תקטן וילבישהו את-בגדי הבהנה לפני
כל-העם ויעמידהו עליה ראש המונח וילמדהו את-כל אשר עשה
באנשים: ויאמר מתושלח אל-האנשים הנה ניר לפניכם והנה נשיא
ומלך מך-היום הנה ומעלה: ויאמרו האנשים אל-מתושלח יהי לנו
בדברה ויהי דבר ה' כאשר דבר אליה: וכאשר דבר מתושלח
אל-האנשים לפני המונח נבוכה רוחו ויקרע על-ברכיו ויקרש את-
פסו אל-השמים ויתפלל אל-ה': ובהתפללו וטעא רוחו אל-ה':

ל-לא וימחר ניר וכל-העם ויעשו קבר למתושלח במקום ארונה: וסא
 ונהבד מלכש בקלו-הקנדים] הקרושים הלך ניר בקבוד רב והאנשים
 לב גשאו את-גנות מתושלח: ובהלל הניחהו בקבר אשר עשו לו
 לג ויבשהו ויאמרו: קרוך הנה מתושלח לפני :: ולפני כל-העם:
 לו-לה וכאשר תצו ללכת ולבטיהם] אמר ניר אליהאנשים: מחרו היום
 והביאו אילים ופרים ותורים ויונים והקרבנו לפני :: ואמר תלכו
 לו לבטיכם: וישמעו האנשים בקול ניר הבהן וימחרו ויביאו ויאמרו
 לו לראש המנבח: ויחך ניר את-המאכלת ויזבח את-כל-אשר הובא
 לה ויקרב לפני :: וישמחו כל-האנשים לפני :: ויהללו ביום ההוא
 לו את-:: אל-הי השמים והארץ אל-הי ניר: למן-היום ההוא הנה שלום
 לו ומשקר בקל-הארץ בימי ניר מאתים ושתים שנים: ואחר-כן שרו
 לו האנשים מעל :: ויחלו לקנא איש ברעהו ואנשים על-אנשים
 לו התקוממו ולשון על-לשון קמה למלחמה: ואם-גם-ששה אחת היתה
 לו להם לבבות שונים קבלו: כי השפן החל למלך בפעם השלישית
 לו בראשונה בטרם יהיה נודען בשנית בנודען ובשלישית מתוץ
 לו מ-לנודען ועד-המבול המשיך: ותקם מלחמה ופרד גדול: וישמע
 לו ניר הבהן ויתעצב מאד ויאמר בלבו: אכן רואה אנכי כי קרב
 לו הוקן והדבר אשר דבר :: אל-מתושלח אבי למך אבי:
 לו ואשת ניר וישמה צוסימה היתה עקרה ולא ילדה לניר
 לו מניחה: ותהי צוסימה לעת וקנתה וסתר בבטנה וניר הבהן לא
 לו ששב אתה ולא ננע בה למן-היום אשר העמידהו :: לשבת לפני
 לו העם: ויהי כאשר ידעה צוסימה על-הריונה ותאדם ותבוש
 לו ותסתתר כל-הימים עד-אשר תלד ואיש לא-ירע: וכאשר קלאו
 לו מאתים ושמונים ושלשים ימים ויום הילדה החל לקרב ויזכר ניר
 לו את-אשתו ויקראתה אליו לביתו לרבר אתה: ותבא צוסימה אל-
 לו ניר אישה והנה לש-לה והריון בבטנה וקרוב היום מועד לדתה:
 לו וקרא אותה ניר ויבוש מאד ויאמר אליה מה-זאת עשית אשתי
 לו ופעמי עלי תרצה לפני האנשים האלה: ועסה לפני מעמדי
 לו והלכת אל-אשר תרית תרפת במגד פדאטמא את-ידי כך ותקאתי

צוסימה. сопанима. בנוסח УБ. Софонима: П. Софонима. - במקור: ותהי צוסימה
 לעת וקנתה וביום מותה, וברור מן ההמשך שהלשון וביום מותה אינו מעיקר הכתוב. -

ח לסני יי: ותדבר צופניקה אל-ניר אישה לאמר אדוני הנה עת
ט- זקנתי וקא יום מותי: לא אדע איך הרקתה הרפת בשני: ולא
יא האמין ניר לאשתו ויאמר אליה שנית לכי מעמדי שן-אבך וקטאתי
יב לסני יי: ויהי כדבר ניר אל-צופניקה אשתו ותפל צופניקה אל-
יג רגלי ניר ותמת: ונתעצב ניר מאד ויאמר בלבו אולי הנה כן משני
יד קולי כי הדבר ובממשקה וקטא אדם לסני יי: ועתה ירםני יי:
טו באמת ודעתי בלבי כי ירי לא היתה קה: ועוד אמר ברוך אתה
טז יי כירלא דע איש על-המעשה הנה אשר עשה יי: וימחר ניר
טז ויסגר דלת ביתו וילך אל-נח אחיו ויגדלו כל-אשר הנה לאשתו:
יז וימחר נח וילך עסניר אחיו לבית ניר על-דבר מות צופניקה
יח וידברו ביניהם מה-היתה בטנה בשעת לדתה: ויאמר נח אל-ניר
יח אל-מעצב ניר אחי כי יי כשה היום את-הקשטנו כי אין איש
יט יודע: ועתה גלך מהר וקברנה בשתר ויי: וסתיר את-בשת
כ הקשטנו: ויניחו את-צופניקה במטה וילבישוה בגדים שחורים
כ ויסגרוה בבית מוקנה לקבורה ויחפרו קבר בשתר: והנער יצא
כא מתוך צופניקה המטה וישב על-המטה מימנה: ונח וניר באו
כב לקבר את-צופניקה וראו את-הנער יושב על-ניר צופניקה המטה
כב והוא משמש את-בגדה: ויספרו נח וניר שחר גדול כיתהנה
כג הנער שלם בגופו כבן-שלוש ויבדד בסיו ומברך את-יי: ויביטו
כד עליו נח וניר והנה תומם בהקנה על-לבו ומראהו נקדד: ויאמר
כה נח וניר הנה אלהים מסדש את-דקנת הבית אסרינו כחשבו:
כו וימחרו נח וניר וירצו את-הנער וילבישוה בגדי קנה ויתורלו
כו-כז מלחם הקנה ויאכל: ויקראו את-שמו מלכי-צדק: ונקח נח וניר
כח את-גנות צופניקה וישימוה את-הבגדים השחורים ויקראוה
כח וילבישוה בגדים מאירים וקדדים ויבנו בית: וילך נח וניר
כט ומלכי-צדק ויקברוה לעיר-כלל: וידבר נח אל-ניר אחיו שמר על-
ל הנער הנה בשתר עד [בא] השת כיר-ערימו בני האדם בכל-הארץ
לא והסלו לסור מאחרי אלהים והנה אסופיהו ותרנהו: ואסרי-כן
לא הלך נח למקומו: וימלו רעות גדולות לרב בכל-הארץ בימי ניר:
לב ויחל ניר להתעצב מאד ויותר מפל על-הנער ויאמר אורלי יי:
עולם בימי הסלו כל-הרעות לרב בארץ ורואה אנכי כי קרוב

לג קצנו ויבכל-הארץ משני רשת האדם: ועתה :: מה-תפראה ומה
 לד פשרו ומה אעשה-לו האמנם נס-הוא ופל אתנו באבדן: וישמע ::
 לה אל-ניר ונרא אליו במראה הקולה ויאמר אליו: ניר את-הרעות
 הרבות אשר בארץ לא-אסבל עוד והנני חסך להביא אבדן גדול
 לו על-הארץ ואבד כל-הימים אשר בארץ: ואל-הנער אל-תעצב ניר
 כי עוד מעט ואני שולח את-מיכאל ראש מלאכי ולקח את-הנער
 לו והושיבהו בנז-עזן במקום אשר הנה בו לשנים אדם שבע שנים
 כאשר הנה לו רקיע שתום תמיד עד-שלא חסא: והנער הנה לא
 יאבד עם-האובדים בדור הנה כי להיות פהו הפתנים לעולם מלבד
 צדק וערתי ונעמידהו להיות ראש הפתנים כאשר היו לשנים:
 לה-לט ויניקץ ניר משנתו ויבדד את-ו הנראה אליו ויאמר: ברוך :: אלהי
 אבותי אשר דבר אלי ביר-בחר פהו גדול בנמי בבטן צופנימה אשתי:
 כי אין לי נער אחר במשפחה הזאת להיות פהו גדול והוא בני
 ט ועבדך ואתה אלהים גדול אתה: כי מנית אותו עם-עבדיך הפתנים
 טא הגדולים עם-שתי ואנוש ורוש ועמילם ופרשנים ומהללאל ושרוג
 טב וארוסן ועלים וחנוך ומתושלח ועמדי ניר עבדך: ומלכי-צדק זה
 טז יהנה ראש לשלשת עשר הפתנים אשר היו לשנים: וגם בדור
 האחרון יהנה מלכי-צדק אחר ראשית לשנים עשר פתנים: ואמר-
 טז כן יהנה ראש לקלם פהו גדול (בעל) דבר אלהים וכל אשר יעשה
 טה אותות גדולים ונבדדים מכל אשר היו: ומלכי-צדק ההוא יהנה
 כהו ומלך במקום ארונה לאמר בשבור הארץ אשר שם נבדא
 מז אדם ושם יהנה אחר-בן קברו: ועל הפהו הראש ההוא כתוב כי
 מז הוא יהנה קבור במקום שהוא שבור הארץ: במדיכן קבר שם אדם
 את-הקבל בנו אשר הרגו קנו כי הנה משלך שלש שנים בלי קבורה
 עד-אשר נראה עוף הנקרא ערבית אשר הנה קובר את-אפרותיו:
 מה ודעתי כי גדולה תהנה המהפכה אשר תבוא ומהפכה מסוף הדור
 מט הנה ואבד הכל: מלבד לם אחי אשר ישאר ואחר-בן יהנה נטע

לג-לה ומה אעשה לו. לנער מלכי צדק. - היקום אשר בארץ. ставление véмно. -
 מה-טו במקום ארונה. עי לעיל כי א. - עורבית. галю. והוא галка ברוסית
 (=Corvus monedula ברוסית). השוה סרקי דריא כ"א: והיו אדם ועורו יושבים ובוכים
 ומתאבלים עליו ולא היו יודעים מה לעשות להבל שלא היו נהוגים בקבורה. בא עורב
 אחד שמת לו אחד מחביריו. לקח אותו וחסר בארץ וטמנהו לעיניהם. אמר אדם כעורב

1 ממִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֲנָשִׁים אֲחֵרִים יְהִיּוּ: וּמִלְכִי-צְדָק יִהְיֶה אִם רֹאשׁ הַכְּהֵנִים
 2 בְּאֲנָשִׁים מוֹלֵךְ וְעוֹבֵד אֶת-יְיָ: וַיְהִי אֶסְרֵי אֲשֶׁר הָיָה הַנַּעַר אֶרְבָּעִים
 3 יוֹם בְּבֵית נִיר וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהֵימִיכָאֵל: בַּד עַל-הָאָרֶץ אֶל-נִיר הַכְּהֵן
 4 וְלִקְחָתָּ אֶת-מִלְכִי-צְדָק נַעֲרִי אֲשֶׁר אִתּוֹ וְשָׂמָתָ אוֹתוֹ בְּגוֹדְעָדָן
 5 לְמִשְׁמֶרֶת: כִּי קְרוּבָה הָעֵת אֲשֶׁר אֲנִי מִמְסִיר אֶת-קִלְבַּסְמוֹם עַל-
 6 הָאָרֶץ וְאֶבֶד כָּל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ: וַיִּמְהַר מִיכָאֵל וַיֵּרֶד בְּלִילָה וְנִיר יָשָׁן
 7 עַל-מִשְׁכְּבוֹ וַיִּרְא אֵלָיו מִיכָאֵל וַיְדַבֵּר אֵלָיו: בַּה אָמַר יְיָ שְׁלַח נִיר
 8 אֵלַי אֶת-הַנַּעַר אֲשֶׁר מִסְרָתִי בְּגוֹדָה: וְלֹא הִבִּיר נִיר אֶת-הַדּוֹבֵר אֵלָיו
 9 וַיִּתְעַצֵּב לִבּוֹ וַיֹּאמֶר: הֲלֹא וַעֲבִירוּ הָאֲנָשִׁים אֶת-הַנַּעַר וְלִקְחָהוּ וַתִּרְבְּהוּ
 10 כִּי לֵב הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה רַע לִמְנִי יְיָ: וַיֹּאמֶר נִיר אֵל הַדּוֹבֵר אֵין
 11 הַנַּעַר אֶצְלִי וְגַם-לֹא אֶרְעֵ מִי אֶתָּה: וַעֲשֵׂן הַדּוֹבֵר אֵלָיו אֶל-תִּירָא
 12 נִיר רֹאשׁ צְבָאוֹת יְיָ אֲנֹכִי וַיִּשְׁלַחֲנִי יְיָ וַהֲגִי לֹקֵחַ הַיּוֹם אֶת-נַעֲרָה
 13 וְהִלְבַּתִּי אִתּוֹ וְשָׂמְתִיו בְּגוֹדְעָדָן וַיְהִי שֵׁם עַד-עוֹלָם: וְכַאֲשֶׁר יְהִי
 14 הַדּוֹר הַשְּׁנַיִם עָשָׂר וְאַלְפָּה וּשְׁבַעִים שָׁנָה תִּשְׁבַּעְרָה וַיֵּלֶד בְּהוֹר הַהוּא
 15 אָדָם צְדִיק אֲשֶׁר יְיָ יֹאמֶר אֵלָיו לְעֹלֹת עַל-הַקֶּבֶר הַהוּא אֲשֶׁר שָׁם
 16 עֲמָדָה תִּכַּת נֹחַ אָחִיָּה וּמֵצֵא שָׁם מִלְכִי-צְדָק אֲחֵר אֲשֶׁר הָיָה חַי
 17 שָׁם שְׁכַע שָׁנִים מִמְּסַמַּר מִבְּנֵי אָדָם הַמִּתְדַּבְּרִים לְשִׁסְיָלִים לְבָלִי
 18 וַאֲבָרְהוּ וְהוֹצִיאָהוּ וַיְהִי כֵהֵן וּמִלָּךְ רֵאשׁוֹן בְּעִיר שְׁלֵם כְּמִלְכִי-צְדָק
 19 זֶה רֵאשִׁית הַכְּהֵנִים וְשִׁלְמוֹ עַד-הָעֵת הַהִיא שְׁלֹשֶׁת אֲלָסִים וְאַרְבַּע
 20 מֵאוֹת וּשְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה מִתְחַלְלָה וּמִקְרִיאַת אָדָם וּמִמִּלְכִי-צְדָק
 21 הַהוּא יְהִי שָׁנִים עָשָׂר כֹּהֵנִים בְּמִנְתְּ עַד-הַעֲשָׂר הַגְּדוֹל הוּא הַמְּגַהֵיג
 22 אֲשֶׁר נִתְּהִיג אֶת-קִלְבַּסְרָאִים וְאִי-תִּנְרָאִים: וַיִּזְכֹּר נִיר אֶת-חִלּוּמוֹ
 23 הַרֵאשׁוֹן וַיֹּאמֶן וַיִּשָּׁב לְמִיכָאֵל וַיֹּאמֶר: בְּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר שְׁלַחָה הַיּוֹם אֵלַי
 24 וְשִׁתָּה בְּרַךְ אֶת נִיר עֲבָדָה כִּי קְרוּבָה יֵצִיאֲתִי מִדְּהַעוֹלָם הַזֶּה וְלִקְחָתָּ
 25 אֶת-הַנַּעַר וְעָשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבַּר אֵלֶיךָ יְיָ: וַיִּקַּח מִיכָאֵל אֶת-הַנַּעַר
 26 בְּלִילָה הַהוּא אֲשֶׁר יֵרְד-בּוֹ וַיִּשְׁאַהוּ עַל-בְּנִסְיוֹ וַיְשִׁימָהוּ בְּגוֹדְעָדָן:
 27 וַיִּשְׁכַּם נִיר מִמְּסֶרֶת וַיִּלָּךְ אֶל-הָאֵהָל וְלֹא מֵצֵא אֶת-הַנַּעַר וַיְהִי לוֹ עֲצָב
 28 גְדוֹל מְאֹד תַּחַת שִׁמְתָהּ כִּי לֹא-הָיָה לוֹ בֶן אַחֵר וּזְלָתוֹ: וַעֲמַת נִיר וְלֹא
 29 הָיָה אֶסְרֵיו כֵּהֵן בְּאֲנָשִׁים: וְלִמְדָהֶעֶת הַהִיא קָם מִרְד גְּדוֹל בָּאָרֶץ:

אני עושה מיד לקח ובלתו של הבל וחסר בארץ וטמנה (וע' ב"ר תיאודור עמ' 215
 גינצברג 142. Legenda V). מסוק ס' אינו בשאר כ"י.

כד ויגרא יי אל-נח אל-הו-א-ר-ר-א-ר-ר-מ בין אשר וארמניה בארץ
 ג ערב על-הים: ויאמר אליו לעשות תבה שלש מאות אמה ארבה
 ורחבה חמשים אמה ונבקה שלשים וקומות שתים לה בתוך
 ד ודלטה אמה: ושלש מאות האמות הן באמותינו חמשה עשר
 ה אלה וכן שלשים הן באמותינו תשע מאות כי אמה אחת
 ו ה היא באמתנו חמשים: ולפי המספר הזה הנהודים מסויקים
 ו במדת תבת נח כאשר אמר אליו יי ועושים קל-מדה וקל-משקל
 ז ער-היום: וישתח יי אלהים את-ארצות השמים וימטר על-הארץ
 ח ימים מאה וחמשים ויגוע כל-בשר: ויהי נח בשנת חמש מאות
 ט ויוולד שלשה בנים שם חם וצפת: ומאה שנה אחרי הולידו את-
 י שלשת בניו בא אל-התבה בנח איך לפי העברים ולפי המצרים
 יא סקנות ביום השמונה עשר: ותשם התבה ארבעים יום וקל-המים
 יב אשר היו בתבה מאה ועשרים: ונבא אל-התבה בן-שלש מאות
 יג שנה ובשנת שלש מאות ואחת לחייו יצא מן-התבה בנח שרמות
 יד לפי המצרים ולפי העברים נסן ביום העשרים ושמנה: ונחי אחר
 ט המבול שלש מאות וחמשים שנה וצפת אחרי אשר חי תשע מאות
 ו וחמשים שנה:

וי אל-הינו אשר תהלתו פתחה
 וצפת וצד סוף העולם בל אפן

כד נראה ששיעורו של פסוק ג' היה צריך להיות כך: שלש מאות האמות ההן
 באמותינו חמשה עשר אלה [וחמשים ההן באמותינו אלפים וחמש מאות] וכן השלשים
 ג-ד ההן באמותינו [אלף וחמש מאות] כי אמה אחת היא באמותינו חמשים. — הפסוקים ג'-ד'
 ז הם הערת ארכיאולוגית מאת אחד המתרגמים או המעתיקים. — פ. φαινοσα. —
 ח פ. φαρμουσα. —

ספר צוואות השבטים

מ ב ו א

א. שם הספר והצוואות הבודדות וסדרן.

השם המלל של הספר היה כדאי צוואות השבטים (כך הוא בנוסח הארמיני). אבל בכ"י היווניים מחולטים הם שמות הספר ואף שמות הפרקים. בכמה כ"י נמצא אף השם: צוואות השבטים בני יעקב, או: צוואות י"ב השבטים לבניהם. אף בנוגע לשמות של כל צוואה בודדת יש חילופים. בצוואת גפתלי העברית (ע' לקמן סוף פרק ד') שם הפרק הוא: צוואת גפתלי. ויש גם שהרחיבו את שמותיהן, כגון צוואת גד על השנאה. כרוב כ"י ניתן שם הפרק כגון נוסח זה: צוואת שמעון הבן השני ליעקב וללאה. משונה הוא, למשל, שם צוואת גד: הבן התשיעי ליעקב ולולפה. בעוד שגד בן ראשון הוא לולפה (ולפיכך הוצרכנו לשנות בתרגום ולהוסיף התיבה בן לפני שמות האמהות).

הצוואות נסדרו לא לפי סדר לידתם של השבטים אלא לפי סדר אמותיהם: בתחלה ניתנו צוואות בני לאה. אח"כ בני בלהה ואחריהם בני זלפה ובני רחל.

ב. התחלקות כל צוואה לפי תכנה וענין התוספות המאוחרות.

תכנה של כל צוואה וצוואה אפשר לחלק לג' חלקים: א) אבי השבט מספר את קורות חייו. לרוב הוא מתודה על הטאותיו אשר חטא. מפרט את כל המזות הרעות שבו. חוץ מכמה אבות המציגים למופת את חיייהם המצדק שחיו. הספורים האלה חולכים בעקבות ספורי התורה ובכמה פרטים קרובים הם אל אגדת רז"ל. ב) אבי השבט מורה לבניו מתוך נסיונות חייו את הדרך אשר בה ילכו ואת המעשה אשר יעשו. בעיקר הוא מזהיר אותם מפני החטאים שבהם נכשל הוא גופו (ראובן מזהיר מפני הזנות, יהודה — מפני השכרות ואשה נכריה, גד — מפני השנאה, ומ'). ואותם האבות שדרך חיייהם היתה תמיד תם וענוה מצוים לבניהם שיבורו אף הם להם את הדרך הזאת יורוה לבני-בניהם. ג) אבי השבט מנבא בסוף כל צוואה וצוואה על אחרית הימים, על ימות המשיח. על משפט ה'. בנבואות האלה מגיד הוא לבניו מראש כי יסורו מאחרי ה' ויעבדו אלילים, ואז ילכו בשבי ושם יכירו את אלהיהם וישובו אליו בלבב שלם והוא ירחמם וישיבם לארץ מכורתם. אבי כל שבט מזהיר את בניו להשמע ללוי (לפעמים גם ליהודה). כי ללוי נתן ה' את המהונה ואת המלוכה (בכמה צוואות ניתנה המלוכה ליהודה) וממנו עתיד לצאת עבד ה' — המשיח. שיבוא ויגאל את העולם מחטאתו. והוא יהיה לאור ישראל ולכל הגוים. בחלק השלישי של הצוואות נוספו ע"י הנוצרים כמה פרקים ופסוקים בענין גאולת העולם ע"י משיחם. אותן התוספות הנוצריות הביאו לידי כך שכל העולם המדעי, עד העשיריות האחרונות של המאה הרי"ט, היה חושב את ספר צוואות השבטים לספר נוצרי. הראשון שהורה על יהדותו של הספר היה Grabe. בהוצאתו המתוקנת, אלא שרעתו דעת יחיד היתה ולא הורו כמותה. כל החוקרים, עד הזמן האחרון, החזיקו בדעתם שהספר חיבור נוצרי הוא, ולא נתלקו אלא אם נכתב ע"י נוצרי מבין היהודים או מן הגוים. רק בזמן האחרון החזירו את עטרת הספר לישנה. Schenapp בספרו Die Testamente der zwölf Patriarchen untersucht (Halle 1884) עבר על כל המקומות הנוצריים העמיק שהם זיפים. לדעתו, רק שני החלקים הראשונים של כל צוואה וצוואה מקוריים הם ונכתבו ע"י המחבר העיקרי, אבל החלק השלישי — הנבואות התחזינות — נתוספו ע"י מאוחרים, מהם יהודים ומהם נוצרים, — כלומר הספר גופו יהודי הוא, אלא שהרבה אינטרפולציות נכנסו לתוכו.

דעה זו — אם גם לא במילואה — נתקבלה מאז ע"י כל החוקרים שעסקו בספר. לדעתם.

גם החלק השלישי יהודי הוא, אלא שעליו הוסיפו הרבה יותר מאשר על שני החלקים הראשונים. כלם, וביניהם גם צ'ארלס בהוצאתו הבקרתית ובתרגומו האנגלי, השתדלו לברר את התוספות הנוצריות, כדי לקבל את המקור העברי של הספר.

אבל התוספות הנוצריות לא כולן בבת אחת נעשו: כל מעתיק ומעתיק השתדל להוסיף כסדר בעיניו, ולפיכך גם אפיין של התוספות שונה הוא. יש מהן נוצריות-יהודיות, ויש נוצריות-פאולוניות. כפי שהזכיר Conybeare (בתקירותיו¹) הסרות בנוסח הארמיני הרבה תוספות נוצריות המצויות בנוסח היווני, אע"פ שגם שם אנו מוצאים כבר כמה תוספות זרות. מכאן ראינו שהתוספות היו הולכות ומתגבבות בהמשך הזמן.

מכאן אתה עובר אל שאלה אחרת: אם המקור העברי הוא חסיבה אחת, או אפשר שגם בו חלו ידים של בעלי תוספות.

אם נקרא את הספר בעיון רב, נראה שגם לאחר שנסיר את התוספות הנרות לרוח היהדות אנו נתקלים לפעמים בנוסח מורכב מחלקים הנראים יוצאי-דופן במבנה הציאות. הספר הוא בעיקרו ספר-מוסר: הוא בא להזהיר ולהוכיח, להורות את הטוב ואת הישר, את הדרך שיבור לו האדם בחיים. בחלק השלישי של כל צוואה וצוואה מהזיר אבי השבט את בניו לכבד את לוי, להשמע לו ולהקנע לפניו. בניהו, אולם בתוך האזהרות האלה אנו נתקלים פתאום בתוכחות-מוסר לבני-לוי עצמם, כשהכותב מתמרמר על המריבות שתהיינה בין הכהנים ועל חלול הקדוש בנבואות על מקדש ה' שיחרב ועל גלות עם ישראל. ולבסוף נגמרת הצוואה שוב בהספת מוסר, כאילו לא היו הפסוקים האחרונים אלא המשך של החלק השני (ע', למשל. צוואת שמעון — ה'—ז). על כרחנו נראה מתוך כך ששלטו כאן עוד מוטיבים, חוץ מן המגיהים הנוצרים. ועוד: בצוואת יוסף יש שני ספורים: א) על בית פוטיפר ואשתו (פרק א'—ט'), ב) על מכירת יוסף (פרק י"א—י"ז). מן הדין הוא, שהספור השני, השונה גם באפיו מספור א', יבא לפני הספור הראשון. אולם מי שהוסיף את הספור השני סדרו, כנראה, שלא במקומו. אם נשעה עוד את צוואת לוי (פרק י' ופרק י"ד וכו') וצוואת דן (פרק ה') נראה שאחרי כל התהלות התשבחות שהספור כפזר ללוי — הוא עומד וצוחק על משוכת הכהנים והלליתם ומבא פורענות לישראל עקב הסאותיהם. ולא עוד, אלא שבכל הספר לוי עיקר, ורק לפעמים אתה מוצא ליהודה בצדו. מכאן משמע שהתנגדות הרישית היתה ביחס ללוי והיה מי שרצה להזהיר אל יהודה את המלכות שניטלה הימנו ע"י לוי. הרי אתה למד, שעל יד המחבר העיקרי, המסור לבני-לוי, היו עוד מחברים-מגיהים, שראו שיש משלהם בהתאם להשקפותיהם והם שנו במקצת את פרצופו המקורי של הספר.

חוץ מאלו יש עוד תוספות של יהודים שנכנסו בזמן מאוחר במקצת. הן מצד תכנון והן מצד

סגנון נראה שאינן מעיקר הספר.

בצוואת ראובן ב' ג'—ג' ב' כל הפרק הוא תוספה מאוחרת שמקורה הוא יווני בהחלט. חוץ ממה שהפרק הזה אינו עומד בקשר אורגני עם הפרקים האחרים. הרי עצם החלוקה של שבעת החושים המופניים יסודו בתורת הסטוא. לפיה ניתנו לאדם שבעה כחות ראשיים: חמשת החושים וכה הדמיון והדבור, ועוד, — וכה השכל המושל על יתר השבעה. תוספת מעין זו נמצאת, לפי עדותו של צ'ארלס, אף באחד מכתבי-היד של בן-סימא לפני פרק י"ז ד', שבו הוא הולך ומונה את כל חושי האדם. לפי זה צריך לקיים שחוץ מן התוספות הנוצריות הנמצאות בספר ושמשו לשם מטרה ידועה, יש גם תוספות יהודיות, שנעשו ע"י יהודים, שרצו להכניס מיפירותו של יפת לתוך אהלי שם.

קצת מוזר הוא גם פרק י"ז בצוואת לוי. כל אותה הנבואה על הכהנות בשבעים השבועות אינה מובנת כלל. כל הפירושים הדתוקים, שנדרתו ראשונים ואחרונים לישבו על פשוטו, לא

1) JQR V, 375—398; VIII, 260—268, 471—483.

עורף לפרושים ולא ידיאליהם ונעשו מלכים כמלכי הגויים שבסביבותיהם. העם התפכח משמחתו. ואותה ההתנגדות התרישית, שהיתה מעמעמת סה ושם בין האוכלוסין, התחילה מתפרצת מזמן לזמן במרד גלוי. אש המרידה היתה נכבה בים של דמים הקרע שבין העם ומנהיגי הפרושים — מצד אחד, ובין השכבות הגבוהות ובית המלכות מאידך גיסא הלך הלוך התרחב וכבר לא נתאחה לעולם.

ראף הספר צוואות השבטים הגוה עד למהפכה שבאה בהשקפותיו של העם. על יד התהלות והתשבחות שבעל הספר העיקרי מפור ללוי יש גם דברי התמרמרות ותוכחת מוסר של בעל התוספת. בצבעים שהורים מתאר הוא את הוללותם את אהבת בצעם ואת משוכתם של הגדולים שביניהם. שנשמרה לנו בספרי ההיסטוריה בתיאור חייו של אלכסנדר ינאי. היה כעם ככהו: אף העם אינו חף מפשע, וכל הצרות הבאות עליהם מן השמים באו על חטאותיהם. ועל כן על העם לשוב מחטאתו ועוד ישקיף ה' משמים ויניחם על אדמתם ועליהם ימי משיח ה' שקמו אליו זה כמה. משיח זה עתיד הוא לצאת, לפי בעל התוספת, משבט יהודה, שלו המלוכה. התקפה המשיחית חורה למקומה.

ד. האיש ושיחו.

על קלסתר פרצופו המוסרי הלך נפשו של בעל הספר אפשר לעמוד מתוך פרקי ספרו. קודם-כל הוא יהודי מאמין. ביראת הכבוד מדבר הוא על תורת הקרבנות. שקרמה לעשרת הדברות וניתנה לאברהם ליצחק וליעקב. לוי נבחר להיות כהן לאל עליון ויצחק זקנו מלא את ידו ולמדהו תורת העולה והמנוחה הככורים. יעקב אביו מעשר על ידו את תבואות שדהו ובכורות מקנמו. ומשום כך לוי הגוה ראשון במעלה ועולה גם על יהודה. הוא יורה את ישראל תורה ומשפט ויאיר את כל הגויים באור הדעת וביראת אלהים. בניו יהיו מנהיגי העם ועל פני כל יכבדו. תפקידו של לוי בספר זה הוא התפתחות הרעיון של „ברית הלוי שבנבואת מלאכי (ב' ג'—ז)“: תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא-נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' יצבאות הוא.

אולם יותר מאשר על המצוות המעשיות — הקרבנות — מזהיר הסופר על הדברים המסוריים ל'ב. בפרט זה דומה הוא לספר משלי ולספר בן-סירא. הכלל הגדול של ואהבת לרעך כמוך מפותח כאן בכמה וכמה סגנונים ומעוטר כמה וכמה אזהרות.

הנעימה היסודית שבספר זה היא ל'לכת בדרך כי ה'. על האדם להדבק בה': מה הוא רחום והגון אף אתה כר. מה הוא סלחן ומחלן וגומל חסדים אף על האדם להיות כך. צוואות ראובן, שמעון, יהודה, דן וגד מלאות אזהרות על לא-תעשה. צוואות יששכר, זבולון, אשר, יוסף ובנימין באות להזהיר על התום ועל היושר. על אהבת האדם ועל התנינה. אהבת ה' ואהבת האדם אחת הן. יששכר (ה' ב') מזהיר את בניו לאהוב את ה' ואיש את רעהו. דן (ה' ג'): אהבו את ה' בכל חייכם ואיש את רעהו בלבב שלם. וכן בכל הצוואות.

אולם אם על האדם לאהוב את רעהו עליו להתרחק מכל אשר יויק לאהבה זו. משום כך מחויב הוא להתרחק בכל כחו מן השנאה וזמן הקנאה. כי השנאה תעורר עיני האדם ולא יוכל להביט בפני חברו (דן ב' ב'). הקנאה משתלפת על האדם ומתחברת תמיד עם השקר ולא תגוה כל זמן שיצליח האיש המעורר קנאה (גד ה' א', שמעון ג' ב'—ג'). אולם הירא את דבר ה' באמת בו לא תשלוט הקנאה השטן וכל רוחותיו לא יוכלו לו. החסיד אם יצליח הרי ישמח ויתפלל בעדו ואפילו יצליח הרשע בדרכיו לא יתגרה בו ולא יקנא בעושה העולה — כי המשפט לאלהים הוא (גד ז' א', שמעון ג' ה'—ז', זבולון ח' ה').

מאד מאד צריך אדם להתרחק מן השכרות ומן הזנות. מפני שתי התאוות האלה, שכל אחת מהן באה בעקב חברתה, מחזירים את בנייהם ראובן ויהודה. הראשון נכשל במעשה בלחה והשני לקח ביינו את בח'רשע הכבוענית לאשה ולבסוף נכשל במעשה תמר. זנות ויין לוקחים לב

דמעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו. יהודה לקח בשכרותו את הכנענית לאשה שלא ברצון אביו. ולפי שנשא אשה שאינה הוגנת לו יצאו ממנה בנים שאינם מהוגנים. לפיכך עמד הסופר באריכות על מעשה ער ואונן ועל אשת יהודה שמררה את חייו.

גדול הוא כחה של תשובה. כל השבטים מתענים ומסתגפים. ראובן ויהודה על חטאותיהם. שמעון על שנאתו ליוסף וכו'. ואף יוסף בשעה שהסיתה אותו המצרית מתענה כמא ימים, כדי לטהר ולצרף את נפשו. משום כך חייב האדם להנזר מן המדות המגונות הדבקות בו ולשוב בלב שלם. אולם התשובה בלבד, בלי מעשים טובים, אינה מספקת. על הבנים לאחוז במעשי אבותיהם. עליהם להתהלך בתום נפש ולרחם על עני ודל כיששכר וזבולון. להתרחק מן השנאה ומן הקנאה כדן וכגד. להלך ביושר ולהשמר מדבר שקר כאשר. וכשם שנהג יוסף עם אחיו באהבה, ולא נטר להם איבה. כן מחויב כל אדם לסלח לאשר חטאו לו ולשלם להם טובה תחת רעה. כי בכל אלה הפע' ה' זה כל האדם.

ואף גם זאת: הסופר התסידהפודש תלמיד נאמן הוא לרבותיו הנביאים. מה הם לא צתנבאו לישראל בלבד אלא גם נביאים ל ג ר י י מ הו אף הוא אינו מיוחד את ימות המשיח רק לבני עמו. המשיח יאיר באור הדעת לכל הגויים וכבוד ה' יורח גם עליהם. כל העמים ישבו בשלוח ויקבלו עליהם את עול מלכות ה' באהבה. ומשום כך אין צורך בדבר לאחר את זמן כתיבתם של כל הפסוקים. שבהם נזכרת המלה גויים ולעשותם לחוספת נוצרית. הרעיון של ישועת הגויים על ידי ישראל לא נתחדש בבית מדרשם של סופרי האותגליתן. רעיון זה מקורו בספרי הנביאים והם השפיעו מרוחם על בעל הספר. וכשם שאין הסופר נרשא פנים לבני עמו ומוכיח אותם על פשעיהם ומנבא להם גבואות של פורענות כך אינו מוציא את הגויים מן הכלל. שזרי גם אותם עתיד המשיח לגאול מממשלת השטן. משלטון בלעל. כי תמלא הארץ דעה את ה'.

מקום חשוב ביותר נתיחד בספר למשיח. לטי הרעיון המקורי של הצוואות מנבאים אבות השבטים על המשיח שעתיד הוא לקום משבט לוי. לגאל את ישראל ולחדש את פני העולם. קשה להגיד בברור מה היתה כוונתו של הסופר: אם המשיח כבר בא הוא יחנן הורקנוס. שבו נתאחדו שלש גדולות — סהונה, מלכות ונבואה. — או שמשיח עדיין לא בא. ועתיד הוא לצאת משבט לוי. שהוא ראש השבטים. מכל מקום מופיע לפנינו כאן המשיח כאישיות נעלה ונאצלת. טהורה מכל חטא. המשיח בצדק ובמישור יהלך (יהודה כ"ד א') הוא יחדש את הסהונה (לוי ח' י"ד). הוא יהיה נביא לאל עליון ומלך על כל הגויים הוא יברך את ישראל (ראובן ר' י"א). אם נסתר גם את יתר הנבואות שנאמרו עליו מתוספות זרות נראה שהסופר מיחס לו עוד תפקידים אחרים: הוא יבער את הרשע מן הארץ ויצרף את ישראל ואת הגויים ביום שבת ה' לכסא משפט לדין את כל העמים.

ביום הדיו יקיצו הצדיקים: חנוך, נח, שם, אברהם, יצחק ויעקב וכל השבטים. אחרי כן יקומו לתחיה גם שאר הצדיקים ה' ידין את הרשעים כחטאותיהם. התיאורים של ימות המשיח זשל יום הדין שבספר מוכיחים בפלאסטיות מרובה את התאור שבספר דניאל (י"ב א—ג'): זבעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העמד עליבני עמך והיתה עת צרה אשר לא ינהיתה מהיות גוי עד העת ההיא זבעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר. זרבים מישינו אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לתרפות לדראון עולם המשכילים יתירו כחר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

בעל צוואות השבטים עומד ברובו בתחומם של כתבי הקדש הן בתכן הן בסגנון. את ספורי התורה מסדר הוא בצורתם ואף מקשט הוא אותם לרוב בדברי אגדה. רק במקומות מועטים מצינו כמה פרטים שלא נמסרו בתורה ולא נמצאו באגדה. האסימולוגיות של גרשם. קהת, מרים זיוכבר (לוי י"א ב—ח) איתן בתורה. כיוצא בזה לא מצינו בשום מקום שתהא בלה שכוהה במעשה ראובן (צוואת ראובן ג' י"ג). ואין בידנו להכריע אם יש כאן מהדושי אגדה של הסופר גופו או שהיו לפניו מקורות שנעלמו מאתנו.

כמעט בכל צוואה וצוואה נזכר ספר חנוך. אולם רוב המקומות הנזכרים בספר לא נמצאו בספר חנוך הכושי שלנו. ככמה מקומות מתאימה הציטטה שבספר לחנוך הסלאבי. אלא שלאמתו של דבר אין אותם המקומות ציטטות מספר חנוך כלל. מכל מקום ידע הסופר את ספר חנוך והרבה להשתמש בו שהרי הרבה רעיונות יש שהם משותפים לשני הספרים. חזק ביותר הוא הקשר שבין הספר וספר היובילים. כמעט בכל החלקים הביזנטיים מתאימים הם זה לזה ואף סיפור המעשה בכלל נמשך אחרי אותו הסיפור בספר היובילים. ואין להסיק מכאן על איחוד זמנו של ספר צוואות השבטים, שכן צריך להקדים את זמנו של ספר היובילים עד לסוף המאה השנייה או לראשית המאה הא' לפני סה"ג. גאסטר בא ללמד מכאן שכל עיקרו לא היה סי' הצוואות אלא חלק של ספר היובילים בכלל. אולם נראה שהשערה זו אין לה על מה שתסמוך. ספר הצוואות הוא חטיבה מיוחדת, שאי אפשר להכניסה בספר היובילים בשום מקום. וגם גדלו ובנינו מעידים עליו שבמחשבתו של המחבר, שהכיר היטב את ספר היובילים. עלו צוואות השבטים כספר מסוים ומיוחד במינו⁽¹⁾.

ה. באינו לשון נכתב הספר.

כבר הוכיחו חכמים (קהלר וגאסטר, ואחריהם צ'ארלס ופרלס) שלא נכתבו הצוואות אלא עברית. ולא עוד אלא שלפי צ'ארלס תלויים הם שינויי הנוסחאות בתרגומים היוונים בשינויים שחלו במקור העברי, שכן המתרגמים היוונים השתמשו בכתב-יד עבריים שונים. החקירות האלה עוסקות ביחוד במבנה של הסגנון ובבטויים יחזיים שאינם שגורים אלא בשפה העברית ונתרגמו יחזית מלה במלה. צ'ארלס (במבוא לתוצאתו) וגם פרלס (Zur Erklärung d. Test. d. zwölf Patriarchen, 1908) מביאים כמה לשונות שאי אפשר לפרשם, אלא אם כן נקבל שניטלו מתוך המקור העברי. נביא כאן דוגמאות אחדות:

בצוואת נפתלי ר' ב' הוא אומר: והנה אניה באה מלאה מלוחים. המלים מלאה מלוחים אין להן שחר. בא גאסטר והראה שהמתרגם היחזי טעה וקרא במקור העברי מלאה מלוחים במקום בלא מלוחים, ולפיכך מסר $\mu\epsilon\sigma\tau\acute{o}\nu \tau\alpha\rho\acute{\iota}\lambda\omega\nu$.

בצוואת שמעון ג' ר' נאמר: $\kappa\alpha\iota \sigma\upsilon\gamma\gamma\iota\nu\acute{\omega}\sigma\alpha\iota \tau\omicron\iota\varsigma \acute{\alpha}\gamma\alpha\pi\acute{\omega}\sigma\iota\nu \alpha\upsilon\tau\acute{o}\nu$ המלה $\acute{\alpha}\gamma\alpha\pi\acute{\omega}\sigma\iota\nu$ היא לכל הדעות בלתי מובנת כאן. עלינו לקיים שבמקור העברי היה אוי ביה, אלא שהמתרגם היחזי טעה וקרא אהביה, וכך תרגם.

בצוואת לוי ב' ח' יש המלה $\psi\epsilon\sigma\acute{o}\varsigma$ = גמה, בשעה שבמקור העברי היה בודאי: נגה. בצוואת זבולון ט' ב' נאמר המים $\epsilon\upsilon\lambda\alpha\tau\alpha\psi\epsilon\sigma\tau\acute{o}\nu\eta\tau\alpha$ γίνονται. המלה $\epsilon\upsilon\lambda\alpha\tau\alpha\psi\epsilon\sigma\tau\acute{o}\nu\eta\tau\alpha$ ודאי טעות היא של המתרגם. נראה שבמקור היה ימסו, או גם ימאסו (= ימסו, ע' תהלים ג"ח ח') והמתרגם טעה ותרגם לפי הבנתו. טעות מעין זו מציינו גם בצוואת אשר ד' ב' בלשון $\psi\epsilon\sigma\tau\acute{o}\nu \acute{\alpha}\chi\tau\eta\sigma\tau\acute{o}\nu$ = כמים שאין מהם תועלה. אף כאן היה בודאי במקור כמים הנמסים, המתרגם היחזי קרא כמים הנמאסים (פרלס).

בצוואת יוסף י"א ד' כתוב: $\kappa\alpha\iota \acute{\epsilon}\lambda\eta\lambda\theta\upsilon\mu\epsilon\nu \alpha\upsilon\tau\acute{o}\nu \acute{\epsilon}\nu \chi\rho\upsilon\sigma\acute{\iota}\omega\ldots \kappa\alpha\iota \acute{\epsilon}\rho\chi\omega$. המלה $\acute{\epsilon}\rho\chi\omega$ (= עבודה) אין לה ענין ונראה שבמקור העברי היה כאן ועבדה.

מדוגמאות אלו זכיצא בהן נראה שמעיקרו נכתב הספר עברית⁽²⁾.

ו. התרגומים.

מן הספר צוואות השבטים הגיעו אלינו תרגומים שלמים (א) ביוונית, (ב) ארמינית, (ג) סלאבית, (ד) קסעים של תרגומים בארמית וקסע בסורית, (ועד ה) צוואת נפתלי בעברית.

(3) רשימת כל המקומות הטקטילים שבספר היובילים ובספר הצוואות מוסר צ'ארלס במבוא לתרגום האנגלי.

(4) רשימת ספורות של המקומות הקשים מוסרים צ'ארלס במבוא לתוצאתו ופרלס במספרו תנ"ל.

א) התרגום העיקרי הוא היווני שבו נשתמר הספר במלואו. על הזמן שבו נעשה תרגום זה אין להחליט. מאליו מובן שהמתרגם אהז בלשון של תרגום הע' שזיה מצוי אצלו. כך מתרגם הוא. למשל, את המלה לבטה (צוואת בנימין י' י"א) = ἐν ἑλπίδι = לבטחון, פמש כמו שמתרגמים הע' את המלה הזאת ביהוד כ"ח כ"ז, את המלה „אפרת" (?) (צוואת יוסף כ' ג') הוא מתרגם Ἰαπεθόρομος ע"פ הע' לברא מ"ח ז', ועוד כאלה.

השעה כ"י נשתמרו מן התרגום היווני: 1) בספריה הבודליאנית באוכספורד (מהמאה ה"ד), 2) בספריה האוניברסיטה בקמבריד' (המאה העשירית), 3—4) שנים (מהמאה ה"ג) בואטיקן, 5) בספריה המנזר שעל החר אתוס (המאה ה"ה), 6) כ"י פריז מהמאה ה"ה, 7) במנזר בפתמוס מהמאה ה"ט, 8—9) שנים במנזר בסיני (מהמאה ה"ז בקירוב).

את ההוצאה המתוקנת הראשונה הוציא לאור Grabe בספרו Spicilegium Patrum זאליה צרף גם את התרגום הלטיני של Grosseteste. הוצאה שניה ע"פ כ"י קמבריד' התקין Siaker בשנת 1869. את שנויי הנוסחאות השואה עם כ"י הארמנים מסר Conybeare (JQB) 1896. 1892). את ההוצאה החדשה ביחד ע"פ כל כתביהיד שנמנו לעיל וכל שינויי הנוסחאות החקין (בשנת 1908) Charles.

ב) מן התרגום הארמיני נשתמרו י"ב כ"י (מן המאות י"ב—י"ז) הנמצאים באוכספורד, לונדון, ווינה ובספריה של הקתליקוס הארמיני.

ג) התרגום הסלאבי נשתמר בב' נוסחאות (קצר ומלא), שנדפסו במאסף Н. Тихонра-вовъ, Памятники отреченной русской литературы т. I, Санктпетербургъ 1868 (96—145, 146—232).

התרגום הסלאבי נעשה מתוך התרגום היווני באופן חפשי: יש בו כמה תוספות שאינן אלא הרחבות ולפעמים הסברות לרעיונות ולשונות שבייווני. ובמקומות הרבה התרגום הסלאבי הוא לא ברור כל כך עד שאי אפשר להבין אותו בלי הנוסח היווני יותר מדי רצה המתרגם למסור את היווני בדיוקו וחטא לסדר (הערכה שלמה לתרגום זה ע"י И. Я. Порфирьевъ, Апокрифич. сказания о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ соловецкой библиотеки, Санктпетербургъ 1887, стр. 59—67).

ד) מן הגניזה נגלו בזמן האחרון קטעים מצוואות השבטים. בשנת 1900 פרסמו Pass ו-Arendzen קטע שנמצא ע"י שיכטור וגשמר בספריה האוניברסיטה בקמבריד'. קטע זה כולל פרקים בשפה הארמית, המקבילים לצוואת לוי י"א—י"ג.

בשנת 1906 פרסמו Charles ו-Gowley שוב קטע ארמי מאוצרות הגניזה. שנמצא בספריה שבאוכספורד⁵). ע"י הקטע הזה פרסמו גם חלק של צוואת לוי ביוונית, שנמצאה במנזר על הר אתוס, ושאינו בשאר כ"י היוונים. הקטע היווני הזה מקביל מלה במלה לקטע הארמי, אלא שגדול הוא ממנו הרבה. כך נתקבל חלק הגון המקביל לצוואת לוי, כי כל אותם הקטעים (הארמיים מקמבריד' ואוכספורד היווני מאתוס) משלימים זה את זה ומקבילים לפרקים ח—ט י"א—י"ג בצוואת לוי.

הקטעים הארמיים תכנם דומה למקומות המקבילים שבספר, אלא שהרבה יותר נמצא בהם על דבר הקרבנות: הם מוסרים בפירוטם דיני עצים הראויים למערכת, דיני טבילה ורחיצה, דיני קרבנות, כמות מלה, קמח, שמן, יין וקטורת שטעונים הקרבנות. קשה להכריע אם הצוואה הארמית היא ספר בפני עצמו או תרגום מן המקור העברי בצרף תוספות, או להיפך, שהנוסח העברי תורגם מן המקור הארמי. שאלת אלו עדיין תלויה הן ועומדות לבידור

5) JQR XII, 1900, 651—661. —

6) באותו הספר נדפס גם קטע בתרגום סורי. —

7) JQR XIX, 1907, 546—583. —

(ה) את צוואת נפתלי העברית פרסם גאסטיר (Proceedings of the Society of Biblio. Ar- oheology, XVI [1893-4], 33-49, 109-117) לדעתו של גאסטיר, הצוואה הזאת היא הנוסח העברי המקורי ולפי עובדה ותורגמה הצוואה היוונית בשנויים ותוספות. לדעתו עובדה כל צוואה וצוואה באופן כזה מן הנוסח העברי המקורי. Beasch השתדל להראות (Das hebr. Testamentum Naphtali, Theol. Stud. u. Krit., 1899) ע"י השוואת הנוסח העברי לנוסח היווני ששניהם אחד הם. אולם דקא השוואה זו מוכיחה שקשה מאד לקיים שהתרגום היווני נעשה מאותו הגוף העברי. משום שרק בנוגע לדעיונות העיקריים דומים הם זה לזה, אבל שונים הם הרבה הן בפרטיהם והן בתפיסה הכללית. כל צוואה וצוואה שבנוסח היווני נגמרת במיתת אבי השבט. מה שאין כן בצוואה העברית המנוחת לפנינו. שונה היא לגמרי גם עמדתו של נפתלי לגבי יוסף. אם בנוסח היווני מחבב נפתלי את יוסף, בהתאם לרוח הכללי של הספר, הרי בצוואה העברית מורגשת כעין שנאה כמרשה אליו. הוא מאשים (א' י') את יוסף שעל ידו נתגלגל הדבר וירדו ישראל למצרים. אמשי שגם כאן מצאה לה הדי השנאה. שהיתה שוררת בין ישראל השומרונים אנשי שכס שבחלקו של יוסף. מכל מקום שונה הוא לגמרי הרוח שבצוואה היוונית מן הרוח שבצוואה העברית. הרוח הזה, אם נדייק בסגנון של הצוואה העברית נראה שאף הסגנון ההלשוני מאחרים הם ביותר. כל אותה הצוואה הזאת של מדרש מאוחר טבוע בה דעושה רושם כאילו נעברה ונעתקה ממקור עתיק במאה הי"א או הי"ב. משום כך עלינו לקיים שצוואת נפתלי העברית אינה מקורית, אלא היא עיבוד מאוחר שנעשה ע"י יהודי במאה ה"ג—הי"ב מן הצוואה המקורית העברית.

התרגום העברי הניתן בזה נעשה מתוך הנוסח היווני שהוציא צ'ארלס. התוספות מיסודם של הנוצרים הופרשו מתוך גופו של הספר וניתנו כל אחת במקומה בתוך הפירוש. ואילו התוספות היהודיות או אותן שאמחותן מוטלת בספק נשארו במקומותיהן וכלי שים סימן, כדי שלא לערבב את הקורא. אף שינויי נוסחאות שבכ"י, המפיצים אור על כמה וכמה סרקים קשירה הבנה, בא עליהם הדין בתוך הפירוש. הרגומו של הספר נכתב בלשון המקרא המאוחרת משום שכך טיבו דורש בתורת ספר שנכתב בימי החשמונאים.

ז. קצת ביבליוגרפיה

(א) הוצאות הנוסח היווני:

- Grabe, Spicilegium Patrum, I, Oxon. 1698; ed. 2, 1714.
 Sinker, Testamenta XII Patriarohum, ad fidem codicis Cantabrigiensis edita, accedunt lectiones cod. Oxoniensis, Cambridge 1869. — Appendix, Cambridge 1879.
 Charles, The Greek versions of the Testaments of the Twelve Patriarchs, edited from nine MSS. together with the variants of the Armenian and Slavonic Versions and some hebrew fragments, Oxford 1908.

(ב) תרגומים חדשים:

- Charles, The Testaments of the Twelve Patriarchs, translated from the Editor's Greek Text... with introduction, notes and indices, London 1908.
 • Apokr. and Pseudep. II, 1913, 82-367.
 • with an introduction by W. O. E. Oesterley, London 1917.
 Schnapp, Die Testamente der 12 Patriarchen (Kautzsch, Apokr. und Pseudep. II, 1900, 458-506).

ספר צנאות השבטים

צנאות ראובן בכור יעקב ולאה

א העתקת צנאות ראובן אשר צנה לקניו לפני מותו בשנת מאה
 ב ועשרים וקמ"ש לחייו: ויהי מקץ שנים ימים אחרי מות יוסף
 ג כאשר חלה ראובן ונכחו קניו ובני קניו לדמותו: ויאמר אליהם
 ד בני הנה אנכי מת והלקתי בדרך אבותי: ויהי כאשר ראה שם
 אֶת־יהודה ואת־גֹד ואת־אֶשֶׁר אָחיו ויאמר אליהם חזקוני ואשב
 ה ואמר לאחי ולבני את אשר צִנַּנְתִּי בלבי כי הנה אֲמוֹתָה הַשָּׂעִם:
 ונתחוק ונשב וישק להם ויאמר אליהם שמעו אחי ובני ובחזונו
 ו אל־ראובן אָבִיבם את אשר אֲצַנֶּה לָכֶם: הנה העידותי בָּכֶם הַיּוֹם
 ז את־אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא תִלְכוּ בַשָּׂעִם גְּעוּרִים וּבְזוּנוֹתִים אֲשֶׁר
 ח בָּם נִבְשַׁלְתִּי אֲנֹכִי וְאֶחְלָל וְיָצַע יַעֲקֹב אָבִי: וְאֵינִידָה לָכֶם כִּי מִכָּה
 ט גְּדוּלָה הָיָה אוֹתִי יי על־יָרְכִי שִׁבְעָה חֲדָשִׁים וְלֹא יַעֲקֹב אָבִי
 י הִתְפַּלֵּל בְּעַדִּי אֶל־יי כִּי אֲזַח חֶסֶךְ יי לְחַמִּיתִנִּי: כִּי בְדָשָׁלְשִׁים שָׁנָה
 יא הָיִיתִי כְּאֶשֶׁר עָשִׂיתִי אֶת־הַרְעָה בְּעֵינֵי יי וְשִׁבְעָה חֲדָשִׁים חָלִיתִי עֲרֵ
 יב מוֹת: וְאֶחָר־יָכֵן נַחֲמֵתִי וְנִעַנְתִּי בְרִצּוֹן נִפְשֵׁי שִׁבְעָה שָׁנִים לִפְנֵי יי
 יג וַיֵּן וְשָׁכַר לֹא שָׁתִיתִי וּבָשָׁר לֹא בָא אֵלַי וְכָל־מֵאֵכֶל תַּאֲהָה לֹא
 יד אָבְלָתִי וְאֶת־אֲבֵל עַל־עוֹנֵי כִּי גְדוּל אֲשֶׁר לֹא נִעֲשָׂה כֹּזֶאת בְּיִשְׂרָאֵל:
 טו וְשָׂהָה שָׁמְעוּ אֵלַי בְּנֵי אֶת־אֶשֶׁר רָאִיתִי עַל־דָּבָר שִׁבְעָה רוּחוֹת

א בשנת מאה ועשרים וחמש. חיי השבטים נמסרו במדרש תדשא חי (ביהמיד
 ב ליילינג ב' קצ"א) וגם בספר הישר (שמות). זמן הולדם מוסר ספר היובלים. -
 ג שנתים ימים אחרי מות יוסף. השנה יובל. כ"ח: ראובן נולד בשנת ב' אלפים
 ד קכ"ב לבריאת העולם. יוסף - ב' אלפים קל"ד. יוסף חי קיי שנה וראובן קכ"ה. לפי זה
 ה מת שנתים אחר יוסף. מתאים למספרים אלו במדר' תדשא ובס' הישר. - אמותה
 ו הפעם. במקור: ἀπὸ τοῦ νῦν. והוא תרגום הע' לברא' מיו ל'. - נכש' לתי. במקור:
 ח νῦν ἐξῆχθῆναι = נשכחתי. - בן־שלושים. לפי יובל. ליג חטא ראובן בשנת ב' אלפים קמ"ג
 ט או קמ"ד. לפי זה היה רק בן כ"א או כ"ב. - מאכל תאוה. השנה דינאל י' ב' לחם
 י חמודות. כל השבטים צמים ומתענים על חטאותיהם (ראובן. שמעון. יהודה). גם יוסף
 יא גם שלא יכשל. וזבולון הזיר עצמו מן היין. -

ב שבעה הרוחות. השנה מדרש תדשא ו' על המספר ז'. - רוחות התהו.
 במקור ἀνεύματα τῆς ἀλάνης. כאן נתרגם: רוחות התהו. רוחות־החטא. רוחות־תענועים.
 ג רוח־עושים. - לפי הצורך. לפי צוואות השבטים שולטים הרוחות בבני אדם ומדיחים אותם לכל
 ד רע. ראש הרוחות הוא בליעל - השטן (ע' לקמן בפ' ד' ו'). המסית את בני־האדם

ב הנהו באבלי: כי שבקה רוחות נתנו נגר האדם והם ראש קל
 ג מעשי נערות: ושבקה רוחות אמרים נתנו לו כאשר נוצר וקהם
 ד יהי קל מעשה האדם: הראשון הוא רוח החיים אשר בו יסוד
 ה קיום האדם השני הוא רוח הראיה אשר בו תוצר התאנה: השלישי
 ו הוא רוח השמיעה אשר אתו תבא חכמה הרביעי הוא רוח הרים
 ז ואתו נתנו הטעם וקאיסת האויר והקשימה: החמישי הוא רוח
 ח הדבור ואתו תבא תבונה: הששי הוא רוח הטעם ועל-ידו תהנה
 ט אכילת קלמאכל ומשקה ועל-ידו יוצר הכח כי במאכלים יסוד
 י הכח: הרוח השביעי הוא רוח ההולדה והמשגל ועל-ידו יבא
 יא החסא בתאנת החשק: ועל-כן אסרון הוא במערכת הבריאה
 יב וראשון לנער כי קלא הוא קסילות ואת הנער יוביל קעור אל-כור
 יג וקבמה אל-שמת:

ג ואסרי קל-אלה עוד רוח שמיני רוח השנה אשר בו יתנה
 ב קיום התולדה ודמות המות: וקל-הרוחות האלה מתקרבים רוחות
 ג טעתיים: קראש יבון רוח הננות במבעו וקחושיו הרוח השני הוא
 ד רוח הבסן אשר לא תשבע השלישי הוא רוח הריב בקבר ובמרה:
 ה הרביעי הוא רוח התקנה ואחינת העינים למען ישא סן בהקנעו
 ו לקני איש: החמישי הוא רוח נבונה למען יתסאר ויתקנה הששי
 ז הוא רוח השקר בשואה וקנאה לבדות אמרים ולהסתיר אמרים
 ח ממשקה ומרעים: השביעי הוא רוח הרשע ואתו נגבות וקלות

ומורידם שאולה. הרוחות דוחים את האדם לעבודה זרה. לזנות. לשנאה וקנאה. לשכרון
 ולאהבת בצע. באחרית הימים יופיע משיח ה' וישטוט את בליעל על מעשיו וכל הרוחות
 הרוחות יהיו למרמס. ע' ביהוד צוואת לוי א' ד' (ושאול תשלל שלל בהוסיע עלין) וצוואת דן ה' י' ובכ"ם. - ראש. κεφαλή, והוא לי עיקר. - רוח. הכותב משתמש בשם
 ב-ד רוח (πνεύμα) במובן הפילוסופי של כח-הסטוא. מכאן מסקנותיו של צ'ארלס שהמסוקים
 ב' ג' - ג' ב' הם תוספת מאוחרת. לעומת זה משתמש הכותב לקמן במלה רוח
 בהרבה משמעות: במסוק ד' המובן של המלה הוא לפי השטח המקובל: רוח חיים
 (ויפח באטמו נשמת חיים ברא' ב' ז', כל אשר בו רוח חיים שם ר' ייז. ובכ"ם).
 וּמַמְסוּק ה' ואילך (רוח הראיה. רוח השמיעה) בא רוח במובן חוש (רשימה מסורסת של
 ט תפקידי האברים ניתנת בצוואת גתלי ב'. עיש וגם בסרי). - אל-בור. עיש משלי
 ב' ייח. ה' ה' ועוד. -

ג רוח שמיני. נראה שהוא תוספת מאוחרת. שכן מקלקלת היא את השורה של
 ד הרוחות המנויים לעיל. - בכבוד. ע' איב דרי עקיבא (ביהמיד ג' ליה): כבוד לכעוס
 ה (השנה צוואת גתלי ב' ובסרי). - בשואה וקנאה. כך במקור: εν απωλεια και ζηλω

למען ומלא תאנת נקשו כי הרשע ותחבר בקרמה עם-ל-הרוחות
 ז האלה: ועם-ל-אלה ותחבר רוח השנה והוא רוח עושים ונחנה:
 ח וקבה יאסף ל-נער בייחשיך דעתו מאמת ולא יבין בקמת ו:
 ט ולא ישמע למוסר אבותיו כאשר סבלתי גם אני בנעוריי: ועתה
 י בני אהבו אמת והיא תנצרכם שמעו אל-דברי ראובן אביכם:
 יא אל-תסנו אל-פני אשה ואל-תתחברו עם-אשת איש ואל-תתקרבו
 יב בקרקי נשים: כי לולא ראיתי את-בלקה רוחצת במקום סתר כי
 יג עתה לא נכשלתי בחסא הגדול הזה: כי כאשר נתקשו מעוני
 יד בראותי את-ערנת האשה לא נתנה שנה לי עד אשר קשיתי את-
 יו התועבה הזאת: ויהי כאשר הלך נעלב אבי אל-יצחק אביו בעת
 ז היותנו במגדל-עדר על-יד אפרת בבית-לחם ותהי בלקה שפורה
 ח ותשכב ערמה בקדרה: ואני בבואי וארא את-ערנתה ואעש את-
 ט הנקלה והיא לא קשה ואשאירה ושנה ואצא: ומלאך אלהים הודיע
 י מיד לאבי על-דבר פשעי ונבא ויתאבל עלי וקה לא נגע עוד:
 יא ועל-כן אל תסנו בני אל-יסי הנשים ואל-תסנו לבכם אל-
 יב מעשיהן והתהלכו בתם-לבב בקראת ו: ובמעשים מובים ובתורה
 יג תקויו שמלים ועל-יד עדרים עד-אשר יפן ו: לכם אשה אשר
 יד ירצה הוא קה למען לא תענו כאשר קניתי אנכי: כי עד-מות
 טו אבי לא-יהנה לי עו להביט בקניו או לדבר עם-איש מאחי מתרשה:
 ז ג-ו גם-עד-עתה נבני לבי על-פשעי: ואבי עוד הרבה לעודדני ויתפלל

א אשר שהוא שבוש ובמקור העברי היה: לשונא ומקנא. - גם פסוק ז' הוא. כנראה.
 ח תוספת מאוחרת, כדי להתאים אל ג' א'. - כאשר סבלתי. במקור: εραυον. אפשר
 י היה במקור העברי סבלתי, והוא יותר נכון. - ואל-תתחברו. במקור: אל תשבו עם...
 יא השוה בן-סירא ס' ט': אל תשב לאכל עם אשת איש. מובא גם בסנהדרין ק' ב'
 יב וביבמות כ"ג ב' בשינוי-נוסח: העלם עיניך מאשת חן פן תלכו במצודתה אל תט
 יג אצלה (נ"א: אצל בעלה)... והשוה אבות א' ה'. - בחסא הגדול. על חסא ראובן ע'
 יד באריכות ס' היובלים ל"ג. בנוגע למעשה ראובן נשתנו אחיכ הדעות. ע' ב"ר צ"ח:
 טו עלבון אמו תבע... לא דיה לאמי להתקנא באחותה אלא אף לאחר מיתה. עלה
 ז וקלקל את היוצוין... ותמי לברא' ליה כ"ב: ובלבל ית מצעא דבלהה... ואיתחשיב עלוי
 ח כאלו שמש עמה (וע"ע שבת ג"ה ב': כל האומר ראובן חסא אינו אלא טועה, וס'
 יג הישר ס' וישלח). - במגדל עדר. ביובלי ל"ג א' המקום משובש. - שכורה. לא
 טו מצינו בשום מקום שתהא בלהה שכורה בשעת מעשה אלא כאן. - ומלאך אלהים.
 ז ב' היובלים ל"ג גלתה בלהה בעצמה את המעשה ליעקב: טמאה אני לך. -
 ד בתם-לבב. ἀλλόγητον. - יכני. השוה ב"ר ס"ד (ועוד): וישב ראובן אל הבור..
 י התיכן היה. בשקו ובתעניתו. - למען יסור. ע' יובלי ל"ג ט"ו-ט"ז: ראובן לא מת

אֲלֵיךָ בַּעֲרֵי לַמֶּשֶׁן יָסוּר מִקְלֵי חַרֹן-אֲדָרָהּ כַּאֲשֶׁר נִסְּהָרְאֵנִי יי
 ה וְלִמְדֵהֶשֶׁת הַהֵיחָד עַד הַיּוֹם נִשְׁמַרְתִּי וְלֹא תִסָּאֲתִי: וְעַל-כֵּן קָנִי הַקָּנִי
 ו אֹמֵר לְכֶם שָׁמְרוּ אֶת-קַל-אֲשֶׁר אֶצְוֶה אֶתְכֶם וְלֹא תִסָּאֲאוּ: כִּי שַׁחַת
 לְנַפְשׁ הַקָּא הַגְּנוֹת כִּי יִרְחִיקָה מֵעַמְּדֵי: וַיִּקְרַב אֹתָהּ אֶל-הַאֲלֵלִים כִּי
 הוּא יוֹלִיף שׁוֹלֵל אֶת-הַדְּשֵׁת וְאֶת-הַתְּבוּנָה וַיִּאֲעִיד נְעָרִים בְּלֹא-עֲשָׂתָם
 ו שְׂאוּלָה: כִּי רַבִּים עָלְלִים הַפִּילָה הַגְּנוֹת כִּי אִם-נִזְקוּ יְהִי הַאִישׁ אוֹ
 רַם-הַנֶּחֱשׁ אִם-עָשִׂיר וְאִם-דָּל תַּעֲשֶׂה עִלְיוֹ הַרְשָׁה לְפָנַי בְּנֵי אָדָם
 ה וְשָׁחֹק יְהִי לְבָלְעֵל: הֲלֹא שָׁמַעְתֶּם עַל-דָּבָר יוֹסֵף כִּי נִשְׁמַר מֵאִשָּׁה
 וְאֶת-מַחְשְׁבוֹתָיו שָׁהַר מִקְלֹנוֹת וַיִּמָּצֵא מִן בְּעֵינַי אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים:
 ט כִּי רַבּוֹת עָשָׂתָה-לִּי הַמַּעֲרִית וְתִקְרָא לְכַפְשֵׁים וְתִשְׁקָהוּ וְסִפִּי אֶתְקַבַּה
 י נְתַנְהִילֹו וְלֹא הִרְאָה וַיַּצַּר לִבּוֹ כַל-תְּאֵנָה רָעָה: וְעַל-כֵּן הֲצִילֹו יי
 יא אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מִקְלֵמוֹת-תִּרְשָׁשׁ רָע: כִּי אִם-לֹא תִמְשַׁל הַגְּנוֹת בְּדַעַמְתִּי
 לֹא יוּכַל בְּלִיעֵל לְמַשְׁלִי-קִנּוּ:

ה כִּי רַעוֹת הֵן הַנָּשִׁים בְּנֵי וְכִי אֵין לָהֶן אִמָּךְ וְכֶם לְגִבֵּר תַּשְׁפִּיקָה
 ב בְּעֶרְמָה בַּתְּאָרֶן לַמֶּשֶׁן מִשָּׁךְ אוֹתוֹ אֱלֵהֶן: וְאֶת אֲשֶׁר לֹא-תוּכַלְקָה
 ג לְהַתְעוֹת בַּתְּאָרֶן תִּקְבַּשְׁנָה אוֹתוֹ בְּנִבְלִיתָן: כִּי עַל-אֲרוֹתֵיהֶן דָּבַר
 ד אֵלַי מִלְּאֲדָר יי וַיִּזְרַעֵנִי כִּי רוּחַ הַגְּנוֹת תִּמְשַׁל בְּנָשִׁים יוֹמֵר מֵאֲשֶׁר
 ד בְּנִקְרִים וּבְלִקְבָן תִּתְנַבְּלָנָה לְאֲנָשִׁים וּבְעֶרְבָן תוּלְכָנָה אוֹתָם שׁוֹלֵל
 וּבְשִׁקְוֵר-עֵין תַּעֲפַקְנָה וּבְמַעֲשֵׂיהֶן אֵלָה תוּלְכָנָה אוֹתָם בְּשִׁבְי: כִּי לֹא-

אצ"ס שחטא באשת אביו, כי לפני מתן תורה היה הדבר. - שחת. במקורות βόσρος -
 בור וגם δλεθρος - חורבן. וכאן נמסר במלה דמשחמעה לשני פנים. - ויקרב... אל אלילים.
 רעיון עיקרי הוא בצוואות השבטים: זנות מביאה לידי עבודה זרה. - כי רבים חללים
 לשון משלי ו' כ"ג. - לבליעל. במקור: Belial. המלה הזאת, שמשמשת כמה פעמים
 בתנ"ך (שיא לי כ"ב, דבי י"ג י"ד ועוד) כינוי לאיש רע, רשע, יש לה בספרות החיצונית
 משמעות אחרת לגמרי ונעשית שם נדרף עם שטן, שד וכדומה. ביובלים א' ב' בליעל
 הוא הקטיגור, אבי כל עובדי אלילים. כל הערלים הם בני בליעל. במלה הזאת משתמש
 כיחוד ספר זה לסמן את הראש של כל רע. אבי רוחות-התהו, מקור השקר והשנאה, מלך
 החשך (ע' לעיל ב' א'). מלכותו תחדל עם ביאת המשיח (כמו מלכות עזאול בספר
 חנוך). בע' בליעל = παράνομος - בלי עול (השוה סנהד' ק"יא ב': בנים שמרקו עול
 שמים מצוואריהם). בס' חיצונים אחרים (ס' הסיבילות ג' ס"ג) בליעל הוא משיח השקר.
 קשה להגיד באיזה דרך נכנס המושג בליעל לעולם הדימוולוגיה (ע' Encycloped. Biblica
 ע' צוואת יוסף ג' ד', י"א ו' - לא יוכל. אין השטן מושל אלא במי שחטא (השוה
 קהלי ו' כ"ג, תהלי ג"א, יובלי א' כ'). -
 רעות הן. השוה קהלי ו' כ"ג ומוצא אני מר ממות את האשה. - בתארן

תוכל האשה להחזיק בנכר לעיני כל ומעש את-הנקה במעשי
 וניניה: ועל-כן בני נוסו מפני האנות וצאו לשוקם וקנוסיהם אשר
 לא-תשבעה את-ראשון ואת-שניהן להוליד שולל את-הדעת כי כל-
 אשה העושה את-המנומות האלה תתעמר לענש עולם: כי ככה
 התעו דבשפיהן גם את-הנסילים לפני המבול כי אלה בדאומם
 אותן תמיד ויתאוו להן סאנה וידבקו בהן ויעשו את-המעשה הרע
 בנפשם כי שנו את-דמותם בדמות אנשים ויפיעו לשניהן כבוא
 אליהן בעליהן: ואלה בקמרון את-החיותם בלבן ופלדנה את-דני הענק
 כי נראו להן הנסילים כמו ראשם מניע השמקמה:

ועל-כן השמרו מן-האנות ואם-תחצו להטור בלבבכם שמרו
 גם-את-חושיהם מן-הנשים: ואותן צוה אשר לא-תתקבנה עם-
 הנקרים למען תשקנה גם-כן בלבן: כי בהתקרון תמיד אסונם
 לא-תחשאנה מסלה אנושה להן ולנו לדראון לבליעל ולחרפת
 עולמים: כי לא תבונה לאנות ולא חכמה ביה וכל-הנאה תשכן
 בתוך סאנה: ועל-כן הנני אומר לכם עוד תתקרו בקני לוי
 ותבקשו להתנשא עליהם ולא תוכלו: כי אלהים יקם את-נקמתם
 ואסם תמותו מות מרעים: כי ללוי נמן אלהים את-המלוכה וליהודה
 אתו ולי וידן וליוסף להיות נשיאים: ועל-כן הנני מצוכם לשמע
 אל-לוי כי הוא ירע את-הקפת :: והוא יתרוץ משפט ונקריב בעד
 כל-ישראל עד-יבק העתים הבהן בנשים אשר עליו דבר ::
 ואשביעכם באלהי השמים לעשות אמת איש את-קרובו ולהתהלך

במקור: ἐν ἁγιωμένοις - בחצונותן. - תיסבנה את-ראשן. השה חנוך א' ח' א' על
 עוזאל שלמד את בני האדם להתקטט ולהתהדר. - הנפילים. Eγγύοι. על ענין
 הנפילים ע' חנוך א' ו-ח' וחנוך ב' ד' וז'. - השמימה. השה חנוך א' ד' ב' שהולידו
 ענקים גדולים אשר גבהם שלשת אלפים אמה. -
 ללוי... את-המלוכה. בכל מקום מקדימים השבטים את לוי ליהודה (הוץ
 מצוואת גד ח' יא). אם נקיים שספר זה הוא אמלוגיה לחשמנאים. הרי נראית
 בזה הכוונה להראות שלוי גדול במעלה מיהודה. וכ' עת קץ' (בזמן הבית השני?
 מרד המקבים?). בזמן שבית יהודה (משפחת דוד) יחרב בעונותיו. יהיו בני
 לוי מלכים ומהם יצא המשיח. במקום שאנו מוצאים (בצוואת יהודה כ"ד א') שמלך
 המשיח יהיה מורע יהודה עלינו לקבל שוהי תוספת מאוחרת שאינה מתאימה למגמה
 הכללית של הספר. - וליהודה אתו. כל הפסוק עושה רושם של תוספת מאוחרת
 שאין לה שייכות לגוף הספר (השה דה"א ה' א' וע' ביב קכ"ב א' ות"י לברא'
 מ"ט ג': ועל די חסית ברי. אתיהיבת בכירותא ליוסף. ומלכותא ליהודה וכהונתא
 ללוי). - כל ישראל. לפי השקפת צוואות השבטים כל ישראל יושבים על אדמתם.

- ס באהבה איש את-אָהיו: וקרבו אל-לוי בשנת לבקבם למען תקבלו
 י בקרה מסיו: כי הוא יקרף את-ישראל ואת-יהודה כי בו קמר יי
 יא למלך על-שני כל-הָעָם: והשתחויו לַרְעוּ כי למענכם ימות במלחמות
 אשר תראו וְאֲשֶׁר לֹא תראו ובתוכם יהי מלך שלם:
 ז וְיָמָת רֵאשִׁיבֵן אֶחָיו אֲשֶׁר צָוָה לְבָנָיו אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:
 ב וְשִׁמְיוֹ בְּאָרוֹן עַד-הַעֲלוֹתָם אוֹתוֹ מִמִּצְרָיִם וַיִּקְרָהוּ בְּחֶבְרוֹן בְּמַעֲרַת
 הַמִּקְדָּשׁ בְּמָקוֹם קְבוּרַת אָבִיו:

צוואת שמעון בן השני ליעקב וללאה

- א העסקת דברי שמעון אשר דבר אל-בני לסי מותו בשנת
 ב מאה ועשרים לחיו בשנת מות יוסף: ויהי כאשר חלה שמעון
 ויבאו בניו לראותו ויחמקו וישב וישק להם ויאמר:
 ב שמעו בני אל-שמעון אביכם ואגידה לכם את אשר בלבי:
 ג אנכי נולדתי ליעקב בן שני לאַהַב וְלֵאָה אִמִּי קָרָאָה אֶת-שְׁמִי
 ד שמעון כי שמע אלהים את-תַּסְלֵתָהּ: וְגַם-חָמַק מֵאֵד הָיִיתִי וְלֹא

אעים שעשרת השבטים לא שבו, וזה מתאים למושגים של תקופת החשמונאים.
 גם באגרת אריסטיאס שולח אלעזר הכהן עיב וקנים, ששה לכל שבט, לעומת זה
 בספרים החיצונים שנכתבו אחרי תקופת החשמונאים נתקלים אנו שוב בהכרה שעשרת
 השבטים עדיין הם בגלותם ומלך המשיח יבוא מיהודה (ולא מלוי). כך, למשל, בס'
 העלאת משה (ר' ח' - ט'): שני השבטים באמונתם יהיו ביגון ובאנחה כי לא יוכלו
 להקריב קרבן לאלהי אבותיהם, ועשרת השבטים ירבו בין הגויים בעת גלותם, ועי'
 חזון עזרא י"א ל"ט: ואלה אשר ראית כי... קבץ אליו המון רב... אלה עשרת השבטים
 אשר גלו מארצם בימי (הושע) המלך, ועוד. - הכהן המשיח, במקור ἀρχιερέως χριστού.
 ונראית הנהגתו של צ'ארלס: χριστός - יברך, רמז לברכת משה (דב' ליג ט' וי') ולא
 לברכת יעקב, השה יובלים ל"א ט"ו, שאף שם לוי מבורך עי' ברכת משה: והיו לבני
 לוי נשיאים ושוטטים ומלאכים לכל זרע בני יעקב... ברכת ה' תושם בפיהם לברך כל
 זרע יקר, - בו בחר, יוצאי חלציו של לוי, החשמונאים, יהיו כהנים וגם מלכים, -
 לא תראו, לא ידעתי מירושו, לדעתי תוספת נוצרית היא, המכוונת למלחמה שבין
 "הבן עם השטן כרי לבאול את העולם, - מלך עולם, עי' תהי' קיי ד': כהן עולם,
 לפי השקפת הכותב לא תסוף המלכות מרע החשמונאים עד עולם. -

- א מאה ועשרים, וכן במדרש תדשא, - בעת מות יוסף, לפי יובלים כ"ה י"ג
 וכ"ד נולד שמעון בשנת ב' אלפים קכ"ד ויוסף בשנת קל"ד, יוסף מת בן קיי ושמעון
 בן קיכ, שניהם בשנה אחת, - ואקשה את לבני, בצוואות השבטים שמעון וגם לוי
 הם הגורמים העיקריים במכירת יוסף, והשה ת"י לברא' ל"ז י"ה, וכן ביר ס"ד:
 ויקחוהו - ויקחוהו כתיב, מי היה, זה שמעון. -

ד וראתי מעשות דבר ולא סחתי מכל-מסעל: כי קשה הנה לפני
 ה ודבר לבלי-תת וקרבי לבלי רמנים: כי גם הבונדה נתנה מאת
 ו אל עליון לבגראיש בגששם ובבשרם: כי בשת געורי הרביתי
 ז לקנא ביוסף כי אהבו אבי מפל: ואקשה את-לבי להרגו כי שר
 ח הסשא ורוח הקנאה עורו את-תבונתי לבלתי התהלך אתו באח
 ט ולבלתי חשך גם את-יעקב אבי: ואלהיו ואלהי אבותינו שלח
 י את-מלאכו וצילתו מידי: כי באשר הלקתי אנכי שבעה להביא
 יא משקה לעדרים וראובן דוסינה מקום היו צרכינו וכל-אוצרנו
 יב מקרו יהודה אחי לישמעאלים: וראובן בשמעו זאת התאבל כי
 יג בקש להשיבו אל-אביו: ואנכי בשמעי באלה ואקצף על-יהודה
 יד מאד כי עבו חי ואהי קוצף עליו ממשה חדשים: ויאמרני ::
 יו וימנע ממני את-חזק ידי כי ובשה נד ימיני שבעה ימים: ואדע
 יז בני כי באה לי זאת בגלל יוסף ואנחם ואבה ואתפלל אל-:: כי
 יח תשוב נדי לאיתנה וארחק מכל-שמאה ומכל-קנאה ומכל-הוללות:
 יט כי נדעתי כי מעשה רע ומותי לפני :: ולפני יעקב אבי על-דבר
 יס יוסף אחי בקנאי בו:

נ ועתה בני שמעו לי והשמרו מרום פועים ומד-הקנאה: כי
 נ הקנאה תמשל ברום האדם ולא תתנהו לאכל ולשתות ולעשות
 נ-ד טוב: כי בכל-מקום תסיטהו להרג את אשר יקנאו-בו: וכל-עוד
 ה האיש אשר יקנא בו יסרח ובל המקנאו-בו: ועליפן עייתי שגמים
 ו בצום נששי ואדע כי ינאל איש מקנאה בקראת אלהים: כי כל-
 ז אשר יגים אל-:: תרחק ממני הרוח הרעה ודעתו עליו מקל: והוא
 ח גם-את אשר קנאו-בו ירחם ויסלח לאויביו וקבה יסור מקנאה:
 ט ואבי שאלני על-נפשי כי ראה כי הלקתי קודר ואמר לו
 ט כי עייתי בבדרי: כי אנכי הרביתי להתאבל מקלם יען כי אני
 ט אשרמתי במקירת יוסף: ויהי באשר באנו מארץ-מדי ונאמר אותי
 ט בקמנל ואדע כי בצדק עייתי ולא נעצבתי: ויוסף הנה איש טוב
 ט רחום וחנון ורוח :: היתה בו ולא שמר לי עברתי ונאקבני יחד
 ט עם אחי: והשמרתיא גם-אתם בני מכל-קנאה ומסרות והתהלכו

לאויביו. במקור ἀγαπῶσιν. לפי ציארלס אפשר שאויביו באוהביו נתחלקו
 לו למתרגם היווני. -

1 בְּתֵם-לֵבָב לִמְעַן יִטֵּן יי נִם-לְקֶבֶם חֵן וְחֶסֶד וּבְרָכָה עַל-רְאֵי-שֵׁיבֶם
 כַּאֲשֶׁר רָאִיתֶם בְּיוֹסֵף: קִלְ-הַיָּמִים הָאֵלֶּה לֹא הִקְלִימֵנִי עַל-הַמַּעֲשֵׂה
 הַזֶּה וְנֹאֵהֵב אוֹתִי מִנְקִשׁוֹ וְיִכְבְּדֵנו עַל-בְּנֵינוּ וְיִטֵּן לָנוּ עֲשֶׂר וּמִקְנֵה
 2 וְתִבְוֹאוֹת לֵרֵב: וְגַם אַתֶּם בְּנֵי אֶהְבּוּ אִישׁ אֶת-אָחָיו בְּלֵב טוֹב וְחֶסֶד
 3 בְּכֶם קִלְ-רוּחַ תִּגְרָה: כִּי הוּא תִרְגֵּנוּ נֶאֱשׂר וּמִשְׁחִית בְּעֶשֶׂר רֵגְוֹ נְרִיב
 4 כִּבְיֹא לְתוֹשֵׁינָה וּמִרְתִּיחַ אֶת-הַדָּם וְתוֹלִיד דַּעַת אִישׁ שׁוֹלֵל וְתִבְיֹא
 5 כְּלֵהָ לְנֶאֱשׂר וְרַעְדָה לָנוּ: כִּי גַם-בְּשִׁנְתוֹ קִנְיָה רָעָה תִתְעַהֵו וְתֵאקְלָהוּ
 וּבְרוּחוֹת רַעוֹת תִּרְעִישׁ אֶת-נִקְשׁוֹ וְתִמְהִיל אֶת-בְּשָׂרוֹ וּבְרַעַשׁ תִּדְרֹ
 שְׁנָה מִנְקִשׁוֹ וּבְרוּחַ רַע וּמִרְעִיל קָה גִרְעָה לִבְנֵי הָאָדָם:
 6 וְלָכֵן הָיָה יוֹסֵף וְסֵה-תֹאֵר וְטוֹב רֹאֵי כִּי כִלְדַע לֹא הָיָה בוֹ:
 7 וְעַתָּה בְּנֵי הַיִּשְׁבִּיבֹו אֶת-לִבְבְּכֶם לִבְנֵי יי וְיִשְׂרוּ אֶת-דֶּרֶךְכֶּם בְּבִנֵי
 8 אֲנָשִׁים וְתִמְצְאוּ חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם: הַשְׁמִירוּ מִן-הַגְּנוּת כִּי הַגְּנוּת
 9 הִיא אִם כִּלְדַע בְּהַחְתִּיקָה מֵאֵת יי וּבְהַקְרִיבָה לְבִלְעֵל: וְאָנֹכִי
 10 רְאִיתִי בְּבִתְכֵי סֶסֶר חֲנוּךְ כִּי בְנִיכֶם יִשְׁחַתּוּ בְּגִנוּת וְיִצְרוּ לִבְנֵי לֹוֹ
 11 בְּחֶרֶב: וְלֹא יוֹקְלוּ לַעֲמֵד בְּבִנֵי לֹוֹ כִּי יִלְחֶם אֶת-מִלְחָמוֹת יי וּבְנֵי־עַ
 12 אֶת-צְבָאָכֶם: וּמִתִּי מִסָּפֵר יִהְיֶוּ וְיִחַלְקוּ בְּלֹוֹ וּבִיהוּדָה וְלֹא יִהְיֶה
 13 מִכֶּם אִישׁ לְמַלּוּכָה כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר גַּם-אֲבִינֹו בְּכִרְכוּתֹו:
 14 רְאֵה הַנְּדָתִי לְכֶם הַכֹּל לִמְעַן אֵהְיֶה נָקִי מִחַטָּאתְכֶם: וְאִם
 15 תִּסְרִירוּ מִכֶּם תִּגְרָה וְכִלְ-קִשְׁי־לֵבָב כְּשׁוֹשְׁנָה יִקְרָחוּ עֲצָמוֹתַי בְּיִשְׂרָאֵל
 16 וְכִתְבַּעַלֹּת בְּשָׂרֵי בִיהוּדָה וַיְהִי רִיחִי בְרִיחַם הַלְקָנוֹן וְתִמְלֹא מִמֵּנִי
 17 הָאָרֶץ קְדוֹשִׁים לְעוֹלָמִי עוֹלָמִים וְעַנְפִּיָהֶם לְמִרְחֹוק יִשְׁתַּרְעוּ: וְאִז
 18 יִשְׁמַד כִּלְ-גֵרַע קִנְעֹן וְלֹא תְהִי שְׂאֵרִית לְעַמְלֶק וְנִשְׁמַדוּ כִלְ-בְנֵי כַתִּים
 19 וְכִלְ-בְּנֵי מַת וּבְרַתֹו: וְאִז תִּקְסַד אֶרֶץ בְּנֵי חָם וְכִלְ-הָעָם יִשְׁמַד וְאִז

ד ט כִּי גַם בִּשְׁנַתוֹ ע' בֵּן סִירָא מ' ה' - ז': וכי ינוח מעם קט לרגע ובעתוהו
 חלומותיו... והיה כבורח גם מפני רודף וגו'. - ומרעיל, במקור: ἀνεύμα... ἰοβόλον.
 אספר שהיה כאן לפני המתרגם היווני: ראש כל רוח רע (ע' ראובן ב' ב'). -
 ה ז בכתבי ספר חנוך. בספרי חנוך שבידנו לא נמצא כלום על אודות זה. וגראה
 ח שהרבה ספרי חנוך שונים היו להם לראשונים. - מלחמות ה'. החשמונאים שנלחמו עם
 י אנטיוכוס והבאים אחריו. - ויחלקו. ע"פ ברא' מ"ט ז': אחלקם ביעקב. - וביהודה.
 ע' ת"י לברא' מ"ט ז' (גם שם שמעון, מחולקי' ביהודה). -
 ו ג כתיים. הכתיים=היוונים=המקדונים (ע' מקיא א' א', וגם ח' ה' ובפ"י). השהו יוספוס
 קדמ' א' ו' א': ובשמו קוראים העברים בשם כתיים לכל האיים ורוב המקומות שעל
 שפת הים. וכן הוא אומר ביובלים כ"ד כ"ח: ויקלל יצחק ביום ההוא את המלשטים לאמר

ה תשלם הארץ מרגזה וקלא אשר תחת השמים ממלחמה: ואז גדול
 ו ישראל יקבר שם כי ו אלהים יושיע עלי אדמות: ואז נקתנו קל
 ז רוחות הטהו למרמס ובני האדם ימשלו ברוחות הרעות: ואז אקום
 גם אנכי בשמחה ואללל אל עליון על-גאלותיו:
 ז ועתה בני שמעו אל-לוי ואל-יהודה ואל-תתקוממו לשני
 ב השבטים האלה כי מהם תקום לבם וישעת אלהים: כי יקים ו
 ג לבם מלוי כהן גדול ומיהודה מלך והוא יושיע את-כל-הגוים ואת-
 ג ישראל: ועל-כן הנני מצוכם זאת אשר תצו גם-אתם את-בניכם
 למען ישמרו זאת לדורותם:
 ח ויהי כאשר חדל שמעון לצות את-בניו וישכב עם-אבותיו
 ב והוא ברמאה ועשרים שנה: ונשימו אותו בארון-עץ למען העלות
 ג את-עצמותיו תברונה: ויעלו את-עצמותיו חרש במלחמת מצרים:
 ד כי את-עצמות יוסף שמרו המצרים בקברי המלכים כי הגידו להם
 ה סתרשמים אשר בצאת עצמות יוסף ממצרים: והנה חשר-אסלה
 בארץ ומכה גדולה למצרים אשר לא-יכיר איש את-אחיהו
 בנרות:
 ט ויכבו בני שמעון את-אביהם ויהיו במצרים עד-יום צאתם
 ממצרים ביד משה:

ה ארורים הפלשתים... יתנם אלהים ללעז ולקללה... וביד הכתים... בני חת. אמר שהם הכתים
 ה הנזכרים לעיל, והחרו חזור עוד הפעם. - יכבד ש.מ. הפסוק אינו מבורר די צרכו. במקום
 ז δόξα=יכבד, נמצא: ἐνδοξασθήσεται=יכבד, ובמקום שם (Σήμ) פעמים שח (Σήθ). אמר
 ז שבמקום Σήμ צ"ל Σήμειον=ציון (בשורק). שנתחלף מציון (בחולם). לפי זה צריך היה לתרגם
 ז את החרוז: גדול ישראל יכבד [ב]ציון, או יכבד [ב]שם (ע"פ ברא' ט' כ"ו: וישכן באהלי
 ז שם). - בסוף פסוק ה' יש תוספת נוצרית: ויבוא כבן-אדם ויושיע בו את האדם. - בספוקים
 ז ו-ז' ניתן תיאור מסורס על תחית המתים באחרית הימים. בהשפעתו של בעל ספר
 ז דניאל (י"ב). השוה תיאור של תחית המתים בס' הנוך א' (פ"ה ג', ע"ז א'). נגד דעת
 ז הנוצרים בתוספותיהם המובאות כאן במקומותיהן מדגיש הסופר בכל מקום שימות
 ז המשיח יהיו על הארץ ולא בשמים. - בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: כי ה' לבש
 ז בשר ויאכל עם בני-אדם ויושיע בני-אדם. -
 ז ומיהודה מלך. הנוצרים הוסיפו: אלהים ואדם. -
 ז בקברי המלכים. נ"א: בבית גנוי המלכים (ἐν ταμείοις). לפי המסורה היו
 ז עצמות יוסף מונחות בקברי מלכי מצרים, ע' שיר כ': ויקח משה... בתוך הפלטרין היה
 ז קבור. כדרך שהמלכים קבורין. אולם ת"י לברא' נ' כ"ו: ושון יתיה בגלוסקמא ושקעון
 ז יתיה בנו גילוס... -

צוואת לוי השלישי לנג'קב ולל'א

- א העתקת דברי לוי אשר אנה לבניו את-ל'א אשר נעשון ואת-
 ב אשר יקרה אותם ער-יום הדין: קריא ושלם הנה כ'אשר קרא להם
 כי נגלה לו אשר נמות ונהי כ'אשר נקצצו ויאמר אליהם:
 ב אני לוי נולדתי בקרן ואבא עם-אבי שקמה: ואנכי נער קבד
 ב עשרים שנה כ'אשר נקמתי מחמור נחר עם-שמעון את-נקמת דיקה
 ג אחותני: וכ'אשר רעיתי באבל-מחולה ותבא עלי ריח רשת אלהים
 ג וארא את-ל'א הנשים המשחיתים את-דרךם וכי חמות קנתה לה
 ד חסאת ועל-מגדלים רשע ישב: ואתעצב על-משחחות בני האדם
 ד ואתפלל אל-י: למען יושיעני: והנה נקלה עלי תרדמה וארא נר
 ו נבוה ואני בתוכו: והנה נפתחו השמים ומלאך יי דבר אלי ויאמר
 ז לוי לוי בוא: ואבא אל-תוך הרקיע הראשון וארא סוס רבים
 ח תלויים: וארא רקיע שני והוא מאיר ונוצץ הרבה מן-הראשון כי
 ט לנה לבלי-חך בו: ואמר אל-המלאך למה הוא כן ויאמר אלי
 ט המלאך אל-תתמה על-אלה כי תראה עוד שמנים אחרים בהירים
 י מאלה אשר אין ערוך להם: וכ'אשר תבא שמה תעמד לנד יי
 י ותאשרת לבניו ואת-תעלומותיו תגלה לבני-איש ותכשור על-אשר
 יא יבא לגאל את-יש'ראל: ומחלק יי הניף והוא לבדו והי לה שדה
 וקרם ותבוזאת הארץ ונהב וקסוף:
 ג ועתה שמע על-אדות השמים אשר הראית ועל-כן אלה אשר

ב ב כבן-עשרים. בן י"ח היה במעשה שכם (ע' לקמן י"ב ה'). והשוה יובלים כ"ח
 ג י"ג י"ד). שמעון היה קשיש ממנו שנתיים. - באבל מחולה. בערכות הירדן ע"י בית
 שאן (שופ' ז' כ"ב ועוד. והשוה Klein, EJ, I, 215). - חומות. לרשעה כוונים בית:
 ז זכריה ה' י"א. והשוה חנוך א' צ"א ה': וכל הרשעה תפרש וכל ביתה יחרב. - לענין של ז'
 ז רקיעים ע' חנוך ב' טרק ג' (במ"י). כאן יש רק תיאור של ג' רקיעים. והשוה לקמן
 ח ה' א'. - תלויים. כוונתו למים התלויים ברקיע. השוה חנוך ב' ג' ג'. יובלים ב' ד'
 ח (ע' חגיגה ט"ו א': צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים). - ג' ג'. במקור
 י ψωσ=ג'ג'ת. ולפי צ'ארלס צ"ל ψωσ=ג'ג'ת. - תעמוד... ותשרת. השוה דב' י' ח':
 הבדיל ה' את שבט הלוי... לעמוד לפני ה' לשרתו (וכן יובלים ל"א י"ד). - לדעתי
 טוף פסוק ג' הוא תוספת נוצרית: ועל ידך ועל יד יהודה נראה ה' לבני-אדם ויושיע בו
 את כל שבט האדם. -
 ג כה"ם. השוה חנוך ברוך א' ג"ג ה': וארא והנה לא אחד הוא מראה המים הירודים
 מתוכה כי בתחלה שחורים היו עד לזמן ורבים היו ואחר ראיתי את המים והנם בהירים (השוה

ז מתחת פהים הם פי ראו את-כל-משגי רשע בני האדם: ועליו
 אש ושלג וקרח הוכן ליום-דין למשפט :: ונזקו פי בו כל-הרוחות
 י המועדים לנקמת בני-האדם: וברקיע השני כל-פחות הצבא הערובים
 ליום-דין לנקם את-נקמתם ברוחות הטהור ובקליעל ולמקלה מהם
 ד הקדושים: וקליון על-כל תשפן התפארת הגדולה למקלה מקל-
 ה קדש: ואחרי השמים האלה כל-המלאכים הגדולים המשקתים
 ז והמכשרים לפני :: על-כל-שנגות הצדיקים: והמה יבואו לוי ריח
 ז ניחוח למנחה וקרבו ללא דם: ולמטה מהם המלאכים המביאים
 ח את-התשובות אל-מלאכי פני-וי: ואחרי אלה בסאות ושלשונות ובהם
 ט הנשא המיד שירה לוי: וכאשר ישקוף :: עלינו נחרד קלנו והשמים
 י והארץ ותהם ירעדו לפני גאוננו: ובני האדם לא יבינו זאת ויחמאו
 ויבטיחו אל עליון:

ד ואתה דע-לקה פריעשה :: משפט בקני האדם פי כאשר
 י בקעו הסלעים ותחשף השמש ויחרכו המים ותקרה האש וכל-
 הנוקים יחמם וכל-הרוחות אשר לא-תראו יפקו ושאלו תשלל
 ש שלל בהופיע עליון ובני-האדם לא יאמינו וברשעתם יתחזקו ועל-
 ב כן בשפטים ישפטו: ואל עליון שמע תמלתה להבדיל אותה מרשע

ז ג"כ שם נ"ו ז). וכן גם בהרבה כתובים בספרים החיצונים. - וק"ח. ע"פ יחו' א' כ"ב:
 כ ענין הקרח הנורא (השנה חגיגה י"ב כ'): מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית
 ז טללים רעים). - לנקמת. בחגיגה שם: אוצרות שלג מועדים לפורענות (השנה בן
 סירא ל"ט כ"ח: ושם רוחות נוצרו לענש ובחמתם יעתיקו הרים). - הקדושים. המושג
 של קדושים אינו ברור ביוהר. קשה לדעת למי מהכוון הכותב: אם למלאכים או לצדיקים. -
 ה השנה חנוך א'. ק"ג ד' וק"ד ב' שלמיהו אוצרות נשמות הצדיקים על יד כסא הכבוד.
 לפי זה אפשר שהקדושים כאן הם הצדיקים ע"פ תהלי' ט"ז ג' (לקדושים אשר בארץ). -
 ד התפארת. השנה חנוך א' י"ד כ': והכבוד הגדול ישב עליו ומעילו הזהיר
 י מהשמש. - והמה יביאו. המלאכים מביאים קרבנות לה' וממליצים עליהם (השנה
 ז זכריה א' דניאל י' י"א. איוב ה' א' אל מי מקדושים תפנה. ל"ג כ"ג מלאך
 מליך. חנוך א' ט' ג' ועתה אליכם קדושי שמים יפנו נפשות האנשים מתהננות לאמר הגישו
 משפטנו לפני עליון. - ללא דם. נראה שהוא מתנגד לקרבנות. התנגדות כזו קיימת
 ז היתה בימי בית שני אצל האסירים ואפשר עוד בכחות אחרות. - התשובות. בחזון ברוך
 ב' י"א-י"ב יש תיאור סקיף על מיכאל המלאך הראשון במעלה המקבל את מעשיהם
 של הצדיקים מיד מלאכים אחרים. - למלאכי פני-ה'. על מלאכי הפנים השנה
 ח סנהדרין ל"ח ב' (מססרוף). וביחוד ברכות ג"א א' סוריאל שר הפנים. - שירה. השנה
 חנוך ב' ט' ד': באור אין-סוף אומרים שירה ובהדר הם עובדים לו. -
 ד ושאלו תשלל. השנה ישע' ה' י"ד לכן הרחיבה שאלו נפשה וגו'. ג"א: שאלו

וְלִהְיוּתָהּ לֹא לְבֶן וְלַעֲבָדוֹ וְלַשְׂרֵת לְסִנְיֹוֹ: אֹרֶךְ הַיָּמִים תִּהְיֶה עִלָּיו
 וְעַקֵּב וְכִשְׁמֹשׁ תִּהְיֶה לְכָל־יָרֵעַ וְיִשְׂרָאֵל: וּבְרָכָה תִּנְתֵּן עֲלֶיהָ וְעַל־
 כָּל־יָרֵעָה עַד־אֲשֶׁר יִשְׁקֹנָה: ֹּ עַל־כָּל־הַעַמִּים בְּרַחֲמֵי עַד־עוֹלָם:
 וְעַל־בֶּן תִּגְזַדְלָהּ עֲצָה וְדַעַת לְמַעַן תֹּדִיעַ עַל־כָּל לְבָנֶיהָ: כִּי
 מִדְּבָרֶיהָ יִבְרָכּוּ וּמִקִּלְלֶיהָ יִשְׁמְדוּ:

וְאֶסְרִי־כֶן שָׁמַח לִי הַמֶּלֶךְ אֶת שַׁעֲרֵי־הַשָּׁמַיִם וְאָרָא אֶת־קְרוֹשׁ
 עֲלִיּוֹן יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא: וַיֹּאמֶר אֵלַי לֹא נָתַתִּי אֶת־בְּרָכוֹת בְּדִקְוָה
 עַד־אֲבָא וְאֲשַׁכֵּן בְּתוֹךְ וְיִשְׂרָאֵל: אֶסְרִי־כֶן הוֹרִידֵנִי הַמֶּלֶךְ אֶרְצָה
 וַיִּתְּנֵנִי לִי מִן הַיָּם וַיֹּאמֶר אֵלַי נָקַם נִקְמָתָהּ בְּשִׁבְכֶם עַל־דְּבַר דִּינָה
 אֲחֹתָהּ וְאֲנִכִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ כִּי ֹּ שְׁלַחְנִי: וְאֲשַׁמֵּד בְּעַת הַהוּא אֶת־
 בְּנֵי־עַמּוֹד בְּקִתּוֹב בְּסֶפֶד הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֲנָא ֹּ הוֹרִיעֵנִי אֶת־
 שְׁמִי לְמַעַן אֶקְרָאָה בְּיוֹם אָרְגָה: וַיֹּאמֶר אֲנִכִּי הַמֶּלֶךְ הָעוֹמֵד עַל־
 וְיִשְׂרָאֵל לְמַעַן לֹא יִשְׁמְדוּ אוֹתָם: אֶסְרִי כִּי־בָרִים הָאֵלֶּה הַקִּיצוֹתֵי
 וְאֶבְרָךְ אֶל עֲלִיּוֹן:

וַהֲיֵי כַּאֲשֶׁר בָּאתִי אֶל־אֲבִי וְאֶמְצָא שְׂרִיּוֹן גְּחֹשֶׁת וְעַל־בֶּן נִקְרָא
 שֵׁם הַהָר שְׂרִיּוֹן וְהוּא לְהָר גָּבֵל לִימִין אֲבֵלָה: וְאֲשַׁמֵּד אֶת־הַיְּהוּדִים

תהיה לבנו. אולם המושג הזה על המשיח היורד שאולה ומוציא את הנמצאים שם נראה
 לי נוצרי בהחלט ובדאי שנה המעתיק הנוצרי את הכתוב על דעה עצמו. - ולהיותך
 לו לבן. הרעיון שכל אדם מישראל הוא בן להקביה רווח הוא בהשקפת היהדות. ע'
 שיב ד' ייד אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן. ירמ' ל"א ח' כי הייתי לישראל
 לאב וגו' יובלים א' כ"ה. והשות אבות ג' י"ח חביבין ישראל שנקראו בנים למקום.
 והיא מימרא המכוונת נגד הנצרות. שלמיה רק המשיח הוא בנו של ה'. ובא ר' עקיבא
 ללמדנו שכל ישראל נקראו בנים למקום. - בסוף מסוק ד' יש תוספת נוצרית: רק בניך
 ירימו את ידיהם עליו להוקיעו. - מבר כ"ך. במקור: מבורכיו. והוא מוסב על מסוק ד'.
 במקום שאנו קוראים בנ"א, ברחמי בני. והוא תקון נוצרי במקום, ברחמי. ולפי
 צריך לקרות גם כאן מברכך במקום מבורכיו. -

בספר השמים. ספר המסחורין הוא. הנקרא במקום אחר גם לוחות השמים
 או לוחות האבות (ע' לקמן צוואת אשר ב' י'. יובלים ל' כ"ג). - המלאך העומד.
 במקור παρατουμένος=העומד לבקש (ע"ס דניאל י"ב א'. וגם י' י"א). לפי היוצא
 מספר דניאל וגם מספר חנוך א' בכ"ב (גם חנוך ב', ע' לעיל בפ"י ג' ר') הוא מיכאל
 ,השר הגדול העומד על בני עמך" (דניאל שם). והוא נלחם עם אויבי ישראל. המלאך
 הזה הוא אשר גם מלאך השלום. שבו אנו נפגשים בצוואת אשר ר' ר'. צוואת בנימין ו'
 א' וגם בספר חנוך בכמה מקומות. -

שריון. במקור Ασπις. לפי השערת Bayou (מובא בהוצ' צ'ארלס) הוא החרמון
 המונח בין Abilene ובין Gebel. אולם קשה שהרי גבל רחוק מן החרמון כארבעים מיל

ג האלה בלבי: אחר-כך נועצתי באבי ובקראובן אחי למען יאמרו
 לבג-תמור אשר לא ימולו בי קנאתי על-דבר הנקלה אשר עשו
 ד עם-אחוזתי: ואהרנ ראשונה את-שכם ושמעון הרג את-תמור:
 ה-ו ואחר-כך באו אחי ויכו את-העיר לפר-הרג: וישמע אבי זאת
 ז ויקצף ויתעצב בי נמולו ונמותו ובברכותיו לא נקרנו לשוב: כי
 ח קטאנו כי עשינו זאת ולא רוחו ונס-הוא קלה ביום ההוא: ואנכי
 ט נדעתי כי מחשבת יי היתה לרעה על-שכם כי בקשו לעשות נס-
 י עם-שרה ועם-רבקה כאשר עשו עם-דינה אחותנו וינן עצר בערם:
 יא וירדפו את-אברהם אבינו כי נר היה ונענו את-עברי בהמותיו
 יב בהיותן קרות וליובל יליד ביתו הציקו מאד: ורבה עשו לכל-
 יג הנגרים ויגלו בקוקה את-נשיהם ונדיחון: וקבא עליהם חמת יי
 יד להשמידם:
 טו ואמר ליעקב אבי בך יבום יי את-הקנענים וימן את-אזקם
 טז לה ולרעה אצריה: כי מהיום תקרא שכם עיר הכסילים כי
 טז כאשר ילעג איש לפותה בן לעגנו להם: כי נקלה עשו בישראל
 יז ונענו את-דינה אחותנו: ונסע ונבוא בית-אל:
 יח וארא שם חוון בקראשונה אצרי אשר ישכנו שם שבעים
 יט יום: וארא שם שבעה אנשים ובגדיהם לבנים ויאמרו אלי קומה

ואבילה כעשרה מיל. - גבל. הוא כנראה Gebel שבאדום. דרומית-מזרחית מים המלח.
 שציר נמסר בהרנומים (למשל. תמי לדבי' לג ב')=גבלא (ע' Klein, EJ III, 120). אולם
 אם שריון הוא חרמון יהא וכל באמת רחוק מאד וקשה לדעת היאך מסמן המחבר את
 המקום ע"י מדינה רחוקה כל כך. - א ב ל ה. במקור Αβιλά או Αβιλά. והוא Abilene=
 טסרכיה הנזכרת בקדמ' י"ח ו' י', י"ט ה' א' על יד החרמון מזרח (Neubauer, Geogra-
 טז phie du Talmud, Paris 1868, 259-60; Dictionary of Bible I, 8; EJ I, 316
 לוי סחנגד להצעת אביו שבני שכם ימולו, כי רצה לנקום את נקמת דינה. ביובלים ל'
 טז ד' אין שום זכר שבני שכם נמולו (כן גם בקדמ' א' כ"א א'). - ויענו. מן המסופר
 טז כאן אין כלום בס' בראשית. - וליובל. במקור Ιεβλαήν. וגם Ιεβλαήν. אולי עיקרו עבל. -
 יז חמת. יש משערים שבמקור העברי היה חמת (ע"פ ברא' ל"ה ה'). והסחרגם היווני
 יז מסר: ὄργη=חמת. -

טז עיר הכסילים. השה בן סירא נ' כ"ו: גרי שציר זמלשתיס וגוי נבל אשר
 טז בשכם. חושבי שכם הם השומרונים. איבה גדולה היתה שוררת ביניהם ובין בני ישראל
 טז מימות עזרא ואילך. והאיבה הזאת התגברה מימי אנטיוכוס. -
 טז שבעה אנשים. השה את שבעת המלאכים ביחזקאל ט'. חנוך א' כ' מונה
 טז שמותייהם: אוריאל, רפאל, מיכאל, שרקאל, גבריאל, רמיאל. - מגבעת הישר.
 טז בן ציל. ולא מגבעת הראש כנ"א. - אפוד הנבואה. השה שיא כ"ג ו' וט' (הגישה

וּלְבַשְׁתְּ אֶת־מְעִיל הַקֹּהֵל וְאֶת־נֹר הַעֲדָק וְאֶת־חֹשֶׁן הַדָּעַת וְאֶת־
 כֶּנֶד הָאֵמֶת וְאֶת־צִיץ הָאֲמוּנָה וְאֶת־מִנְכַּשֵׁת הַיֶּשֶׁר וְאֶת־אֶסְמוֹד
 הַנְּבוּאָה: וַיִּשְׂאוּ קֶלֶם אֶת־הַבְּגָדִים וַיֹּאמְרוּ אֵלַי מִשְׁתָּה הֵנָּה כֹּהֵן
 לִי: אָתָּה וְרַעְיָה: וַיִּמְשְׁחֵנִי הַרְאִשׁוֹן בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ וַיִּתְּנֵלִי שִׁבְמֵם
 מִשְׁפָּט: וַיִּרְעַצְנִי הַשֵּׁנִי בְּמִים סְהוּרִים וַיִּאֲכִילֵנִי לֶחֶם וַיַּיֵּן הַקֹּדֶשׁ
 וַיִּלְבִּישֵׁנִי מְעִיל קֹדֶשׁ וַתִּסְאָרַת: וַיִּלְבִּישֵׁנִי הַשְּׁלִישִׁי לְבוּשׁ בּוֹץ קִצִּין
 הָאֶסְמוֹד: וַיִּזְנְרֵנִי הַרְבִּיעִי אוֹזֵר קִצִּין הָאֲרֻנָּס: וַיִּתְּנֵלִי הַחֲמִישִׁי
 עֲגַר־עֵץ וַיִּתְּשֶׁמֶן: וַיִּמֵן הַשֵּׁשִׁי נֹר עַל־רֵאשֵׁי: וַיִּשֶׂם עָלַי הַשְּׁבִיעִי
 נֹר קֹהֵל וַיִּמְלֵא אֶת־יָדַי קִמְצַת לְכֹהֵן לִפְנֵי: אֱלֹהִים: וַיֹּאמְרוּ
 אֵלַי לֹוֹי לְשִׁלְשָׁה רְאִשִׁים יִסְרַד וְרַעְיָה לְאוֹת תִּסְאָרַת: אֲשֶׁר יָבֵא:
 יב-יג וְהִסְלַק הַרְאִשׁוֹן גְּדוֹל יְהִנֵּה וּלְמַעַלָּה מִמֶּנּוּ לֹא יִהְיֶה אַחֵר: וְהַשֵּׁנִי
 יד לְקֹהֵל יִהְיֶה: וְהַשְּׁלִישִׁי שֵׁם הַקֹּדֶשׁ יִקְרָא לוֹ כִּי מִלֵּךְ יָקוּם מִיְהוּדָה
 טו וְקֹהֵל הַרְעָה וְהַרְעָה קִדְרָךְ כַּמִּוִּיִּם: וְתוֹתוֹ יִאֲהָבוּ בְּנֵי־אֵל
 טז עֲלִיּוֹן מִרְעֵע אֲבָרְהָם אָבִינוּ: כָּל־הַסֵּד בְּיִשְׂרָאֵל לָךְ יְהִנֵּה וּלְרַעְיָה
 יז וְתֹאכְלוּ כָל־דְּבַר טוֹב לְרֵאשִׁתוֹ וְשִׁלְמֹן: יְהִנֵּה חֶלֶק וְרַעְיָה: וּמִהֵם
 יח יִהְיוּ כֹהֲנִים וְשׁוֹפְטִים וְסוֹפְרִים וְעַל־שִׁיבָתָם וְשִׁמְרַת הַקֹּדֶשׁ: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר
 יט הִקְצִיחוּתִי וְאָבִין כִּי דָמָה הַחֲלוּם הֵנָּה אֶל־הַחֲלוּם הַרְאִשׁוֹן: וְאֶסְתִּיד
 נב-אֶת־זוֹת קִלְבִּי וְלֹא הִנְדַמְתִּי לְאִישׁ עָלַי אֲדָמוֹת:
 נג וְכַעֲבַר שָׁנִי יָמִים וְאָבֵא אֲנִכִּי וַיְהוּדָה עַם־יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ אֶל־
 נד יֵאָחֵק אָבִי אָבִינוּ: וַיִּקְרְבֵנִי אָבִי אָבִי עַל־שֵׁי הַחֲלוּמוֹת אֲשֶׁר רְאִיתִי
 נה וַיִּמְאֵן לְלַקֵּת אֶתְּנִי אֶל־בֵּית־אֵל: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר בָּאנוּ בֵּית־אֵל
 נז וַיִּחַלְּם וַעֲקָב אָבִי חֲלוּם עַל־אֲרוֹתַי כִּי אֶהְיֶה לָּהֶם לְכֹהֵן לִפְנֵי
 ד-ה הָאֱלֹהִים: וַיִּקָּם בְּבִקְרַת הַשֶּׁבֶם וַיַּעֲשֶׂר עַל־יָדַי הַכֹּל לִי: וְקֹהֵל בָּאנוּ
 ו הַקְּרוּנָה לְגוֹר־שָׁם: וַיִּקְרָאנִי יֵאָחֵק תָּמִיד לְהַזְכִּירֵנִי אֶת־הַקֵּת: //

ה (האסוד) - לחם ויין הקדש. מלכי־צדק כהן לאל עליון הוציא לחם ויין (ברא' יד יח). לפי
 יז זה אין כאן אינטרפולציה נוצרית. - שם הדש. כהן לאל עליון (יובל' ליב א, ע' גם
 מפיא יד מ"א: כי יהיה להם שמעון לנשיא ולכהן גדול עד עולם). - מלך. הם
 מלכי בית השמונאי, לפי זה אפשר שצריך לקרא: ביהודה. - בסוף הפסוק יש תוספת
 טו נוצרית: לכל הגויים. - כנביא. אפשר יש כאן רמז על יוחנן הנרקנוס שלימי המסורה
 היה נביא. ע' יוספוס מלחמ' א' ב' ח': שלש גדולות נתאחדו בו - השלטון על עמנו.
 הכהונה הגדולה והנבואה. וע' סוטה ליג א': יוחנן כה"ג שמע בת קול מבית קדשי
 טז-יז הקדשים. - השוה ברכות יצחק ביובלים ליא. -
 ט גם כפי' היובלים מסופר על בקורו של לוי אצל יצחק. אלא ששם היה לוי אצל

ו פֶּאֶשֶׁר נָם הוֹרְנִי הַמִּלְאָךְ: וְגַלְמֵדֵי אֶת־מִשְׁפַּח הַקְּהֵנִה הַקְּרֻבֹת
 ח הַעֲלוֹת הַבְּבוּרִים וְהַשְּׁלָמִים: וַיִּוְרְנִי יוֹם יוֹם וַיַּעַשׂ אֵתִי לִסְנִי יי
 ט וַיֹּאמֶר אֵלַי: הַשְּׁמֵר־לָךְ מְרוֹת הַגּוֹת כִּי הוּא תִשְׁרִישׁ וְתִשְׁמַא
 י קוֹרֵצָה אֶת־הַקְּרָשִׁים: וְלָכֵן קִחֲלֶה בְּנִעְוִירָה אִשָּׁה אֲשֶׁר אֵין קָה
 יא מוֹם וְלֹא חִלְלָה וְלֹא מִשְׁקַט הַגּוֹיִם הַגֵּדִים: וְלִסְנִי בּוֹאֶה אֶל־
 יב הַקְּדָשׁ תִּמְבַּל וּבַהֲקָרִיבָה קָרְבָן תִּרְחֹץ וּבְכִלְוֹתָהּ לַהֲקָרִיב תִּשׁוּב
 יג תִּרְחֹץ: וּשְׁנַיִם עֶשֶׂר עֲצִים אֲשֶׁר הַעֲלִים עֲלֵיהֶם תָּבִיא לִסְנִי יי פֶּאֶשֶׁר
 יד הוֹרְנִי אֲבָרְקֶם אָבִי: וּמִקְלֵ־חַמִּי הַשְּׁהוּר וּמִקְלֵ־הַעוֹף תִּהְיֶיב קָרְבָן
 לַי: וּמִקְלֵ־בְבוּרִיָּה וּמִן־הַגּוֹן תִּהְיֶיב רֵאשִׁיתָם קָרְבָן לַי: וְאֵת קְלֵ־
 קָרְבָנָהּ בְּמִלַּח תִּמְלַח:

י וְעַתָּה קֵבִי שִׁמְרוּ אֶת־אֲשֶׁר אֶעֱזָרְכֶם כִּי אֶת־אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי
 ב מֵאֲבוֹתַי וְגַלְתִּי לָכֶם: וְהִנֵּה נִקְוִיתִי מִשְׁשַׁעְכֶם וּמִצְעוֹכֶם אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ
 ג דְּאֲמַרְתִּי הַעֲשִׂים כִּי תַעֲשׂוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְתִמְיוּ עָלָיו רַעוֹת רַבּוֹת
 ד מֵאֵת יי: וְאַתֶּם תִּשְׁשַׁעוּ בְּיִשְׂרָאֵל עַד־כִּי לֹא תִשָּׂא אֶתְכֶם יְרוּשָׁלַם
 ה מִסְּנֵי רַשְׁעֵכֶם: וְאַתֶּם תִּמְיוּ בֵּין הַגּוֹיִם וְתִהְיוּ שָׁם לַחֲרָשָׁה
 וּלְאֵלָהּ: כִּי הַבֵּית אֲשֶׁר בּוֹ יִבְנֶה יי יְרוּשָׁלַם יִקְרָא בְּקִתּוֹב בְּסֵפֶר
 הַגּוֹךְ הַצְּדִיק:

יא וְאֶחָד לִי אִשָּׁה וְאֵנִי בְּן־שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשָׁמָּה מִלְּכָה:
 ג-ג וְתִהְיֶה וְתִלְדַּךְ בֶּן וְאִקְרָא שְׁמוֹ גִּרְשָׁם כִּי גֵרִים הָיוּנִי בְּאֶרְצָנִי: וְאִדַּע
 ד כִּי הוּא לֹא יִהְיֶה בְּמַעֲרַכַת הָרֵאשׁוֹנָה: וּבִשְׁנַת חֲמִשׁ וְשָׁלְשִׁים לַחַיִּי
 ה נוֹלַד קָהֶת לַעֲת עֲלוֹת הַשְּׁמֶשׁ: וְאֶרָא בְּחִלּוּמִי וְהִנֵּה הוּא עוֹמֵד
 ו בְּמַעֲלָה בְּתוֹךְ קְלֵ־הַקְּהֵל: עַל־כֵּן קָרָאתִי שְׁמוֹ קָהֶת כִּי הוּא רֵאשִׁית

זקנו לפני החזון השני בבית אל. - אל י צ ח ק. יצחק חי בחברון בביתו של אברהם (יובלים
 ל"ב. השוה ככלל לפרק זה יובלי ל"א-ל"ב). - ת ס ב ל. השוה משנה יומא ג' ג'. יובלי כ"א
 ט"ו-א ש ר הע ל י מ. על האילנות שלא ישירו את עליהם ע' חנוך א' ב' א'. על מצוות
 העצים הראויים למערכה ע' בס' היובלים כ"א י"ג-ט"ז. השוה משנה מדות ב' ה', תמיד ב' ג'.
 תענית ל"א א'. בקטע הארמי של צוואת לוי מן הגניזה (JQR 1907, 586-583) ובסוף הוצאת
 צ'ארלט) נפרטו כל העצים הראויים למכות. השוה לשאלה זו: Albeok, Das Buch der
 Jubil. und die Halaoba, 1930, 23 - במלח תמלח. ע' ויקרא ב' י"ג. יובלים כ"א י"א-
 פרק זה שייך כנראה לתקופה קצת מאוחרת. המחבר רומז כאן על הרעות
 והמריבות ששררו בבית החשמונאים בימי המלכים האחרונים. - באחרית הימים. יש
 כאן חוספת נוצרית: במסיה גואל העולם. - בסוף ספוק ג' יש חוספת נוצרית: ומסך
 ההיכל יקרע למען לא תכסה ערותכם (ע' צוואת בנימין ט' ג' ובסוף שם).
 מלכה. כן ביובלים ל"ד כ'. - קהת. מן קהלת=קהלה. הלשון, כי הוא... והקהלה

י
 יב
 יד
 י
 י
 יא

1 התפארת והקהלה: ומלך לי בן שלישי את-קרדי בשנת ארבעים
 למני ויהי בהקשות אמו בלדקה ואקרא שמו קרדי לאמר קרתי
 2 כי נס-הוא נטה למות: ויוקבד נולדה במצרים בשנת הששים
 ושלש למני כי נקבדתי אז מאד בין אחי:
 3 ונקח גרשם אשה ומלך לו את-לבני ואת-שמי: ובני קהת
 4 עמרם ויזקור סברון ועזאל: ובני קרדי מחלי ומושי: ובארבע
 5 ותשעים שנה למני לקח לו עמרם את-יוקבד בתי לאשה כי ביום
 6 אהר נולדו הוא ובתי: בן-שמונה שנים הייתי כאשר באנו ארצה
 7 כנען ובן-שמונה עשרה כאשר הרגתי את-שכם ובן-תשע עשרה
 8 שנה הייתי ללוי: ובן-שמונה ועשרים שנה לקחתי אשה ובן
 9 שמונה וארבעים שנה הייתי כאשר באתי מצדקמה: והנה אתם
 10 בני דוד שלישי: ויוסף מת בשנת מאה ושמונה עשרה למני:
 11 ועשה בני הנני מצוה אתכם וראו את-י: אלהיכם בקל
 12 לבבכם והתהלכו בתם-לבבכם בקל-מצותו: ולמדו נס-אתם את-
 13 בניכם לקרא למען תהיה להם דעת בקל-מנייהם ויהיו תמיד
 14 בתורת י: כי קל-אשר ידע את-תורת י: יקבד ולא יהי זר בקל
 15 אשר נלך: ורעים רבים יקנה על-הוריו ונתאוו אנשים רבים לעבדו
 16 ולשמש תורה משיהו: ועל-בן בני עשו צדקה עלי אדמות וסאצרו
 17 בשמים: וזרעו טוב בנפשותיכם ותמצאוהו בחיכם ואסדרע תזרעו
 18 רגו ועצב תקצרו: אספו דעת בנראת י: כי אם-שכי יבא וערים
 19 וארצות תפתקנה ונהב וקסף וכל-רכוש יאבדו מאת החכם לא יבזו
 20 איש את-בתקמה לולא עזרון הששע וקשי החסא: כי אם ישמר
 21 איש מקל-הרעות האלה אז נס-בין אויביו תהי לו החקמה לתפארת
 22 ובארץ נקדיה מולדת ובתוך אויבים אוהב לו ימצא: כל-אשר נדיבות
 יורה ונעשה יסר עם-מלכים לבסא ישב כאשר קנה נס-יוסף אחי:

1 עושה רושם של תוספת מאוחרת. - מרת י: עים משלי יד י: לב יודע מרת נמשו. -
 2 בשנת מאה ושמונה עשרה. לפי ס' היובלים כיה נולד לוי בשנת ב' אלפים
 קכ"ז. והיה בן קי"ח בשנת ב' אלפים רמ"ה. יוסף נולד בשנת ב' אלפים קל"ד ומת בן
 קי" שנה בשנת רמ"ד. המספרים מתאימים בקירוב. -
 3 יג ד-ה ויתאוו... לעבדו. ע' בן סירא י' כ"ה: עבד משכיל חורים יעבדו. - ותאצרו
 בשמים. השה טוביה ד' ס': כי אוצר טוב תאצור למענה. וע' בכא בתרא י"א א':
 אבותי גנזו למטה אני גנזתי למעלה... אבותי גנזו לעוה"ז אני גנזתי לעוה"ב. מזמורי שלמה
 ס' ט' ועוד בהרבה מקומות. - רע תורעו. השה משלי כ"ב ח': זורע עולה יקצר און. -

יד ועתה אחי גדשתי מספר חנוך כי בקץ השמים תששעו בני
 ותשאוי ידיתם לכל־ששע ואחי ובושו בקם ותהיו ללעג לכל־הגוים:
 ב-ג כי אבינו יעקב תח מששע הכהנים הגדולים: בני סחורים תהיו
 בשמים על הארץ ואתם אשר אור לישראל הנכם בשמש ובגיהם
 ד תהיו: כי מה־יעשו כל־הגוים אם־בחסדך ילכו בששעכם ותבאנה
 קללות על־שכבכם והאור הנתן בתורה להאיר לכם ולכל־איש אותו
 ה תחצו לכבות ותורו את־המצות נגד חקי אלהים: את־קרבנות
 יי תגלו ומחלקיו תנגבו כל־מבקר ובששעכם עם־הזנות תאכלו:
 ו יקבעע קסת את־מצות יי תורו וקשי איש תטמאו ועם־זנות ומגאפות
 תתקברו ואת־קבנות הגוים לנשים תקחו והנה מששעכם בזהן בסדום
 ז וכעמורה: ואתם בקהנתכם תרהבו ותתנשאו על־בני־איש וגם־נגד
 ח מצות אלהים תתרוקמו: כי גם־את־הקדשים בלעג ובקלם תשקצו:
 טו ועל־כן במקדש אשר בו יבחר יי לשממה יהיה בטמאתכם
 ב ואתם שבוים תהיו בין כל־הגוים: ותהיו לשממה להם ובושה
 ג וקלמת עולם במשפט אלהים: וכל־אשר ישנאו אתכם יגילו על־
 ד מפלתכם: ואם־לא על־ידי אבריהם יצחק ויעקב אבינו תרקמו כי
 א לא ישאר איש מן־עמכם על־הארצה:

ד-טו שני הפרקים י"ד-ט"ו מתארים את המשובה וההוללות של הכהנים הגדולים.
 הפרקים האלה מכוונים או לכהנים הגדולים שבימי המתיוונים או לכהנים שבתקופת
 אלכסנדר ינאי. הלשון ובשאר נפש עם הזנות תאכלו (י"ד ה') מתאים למה שמסופר
 אצל יוסטוס קדמ' י"ג י"ד על משה נצחוננו של אלכסנדר ינאי על הפרושים: ויהי
 כאשר אכל עם הזנות במקום גלוי לעין... - באופן זה אין לקבוע את זמן חיבור
 הספר לפני שנת מותו של אלכסנדר ינאי קמ"ח שנים לפני הה"ב, אבל גם לא הרבה
 אחר כך. הנבואה על חורבן הבית היא אפוא תוכחה רגילה ואינה מכוונת לחורבן
 בשנת 70 (וע' על זה במבוא). -
 יד מספר חנוך. אפשר שהוא מתכוון לנבואה על פשעי ישראל שבחנוך א' צ"א ו'. -
 ב-ג בסוף פסוק ב' יש תוספת נוצרית: אשר ירימו את ידיהם בגואל העולם. - נגד חקי
 אלהים. הוא מן כאן כנראה על תורת הפרושים. הצדוקים. ובראשם הכהנים הגדולים.
 מורים הלכה נגד דעת הפרושים. גם הנבואה הוואת מכוונת אפוא לאלכסנדר ינאי. השוה
 קדמ' י"ג י"ב ה' ומלחמ' א' ד' ג' על מרד העם נגדו, וביחוד סוכה מ"ח ב': שפעם אהת
 נסך על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוניהם. מזמורי שלמה ח' י"ב: וירמסו את
 מוצח ה'... ובדם הנדה טמאו את הקרבנות. - ובבצ' כס"ף. השוה מיכה ג' י"א כהניה
 במחיר יורו. - ונשי איש. ע' מזמורי שלמה סר"ד. המשורר מתאונן על ההוללות
 של הכהנים (הצדוקים). - בנות הגוים. ההתנגדות לנשואי תערובות התמידה עוד
 מימי עזרא ואילך. השוה גם יובלים ל' ז': וכי יהיה איש אשר יחפון לתת את בתו...
 לאיש מזרע הנכרים, מות ימות. באבנים ירגמוהו. -

- טז ועתה ירשתי כי שבעים שבעות תתעו ואת-הקהל תחללו
 ב ואת-הקרבות תטמאו: ואת-התורה תסירו ואת-דברי הנביאים
 לאין תשימו קהתפוכות רשע ואנשים צדיקים תרדפו ותמימים
 ג תשקאו ודברי אנשי אמת תשקצו: קדשיכם לשמה יהיו עד-
 ד תסוד: ומקום שהור לא-יהיה לכם והייתם לאלה ולגרא בין
 הגוים עד-אשר ישקיף [ו] עליכם וירחמכם ויקבל אתכם:
 יז וכאשר שמעתם של-דבר שבעים השבעות שמעו גם-על
 ב דבר הקהנה: כי בקל-יוכל ויוכל קהנה תהנה ויוכל הראשון
 אשר ראשון לקהנה ומשח גדול יהי ודבר איש אל-אביו אל-
 ג אלהים ודבר וקהנתו שלמה עם-ו: תהנה: ויוכל השני אשר
 ומשח לאשר אהב בעצב ידאג והיתה קהנתו כבוד ועל-יד-כל
 ד-ה ופאר: והבהן השלישי בעצב יקבל: והרביעי יקנה כי רשע לרב
 ו ותסבר נגדו וקל ושראל ושאנו איש את-קרובו: והתמישי בחשך
 ז-ח וקטש: וקמוהו גם-השלישי וגם-השביעי: וכשביעי תהנה קמאה אשר
 לא-אוכל להגיד בסגני בני-איש כי אלה אשר נעשו אותה בדיעה:
 ט-י ועל כן לשבו ולקבנה יהיו וארצם וקל-יקומם וקשרו: וכשבו
- טז שבעים שבעות. לקוח מסי' דניאל ט' כ"ד: שבעים שבעים נחתך על עמך
 ועל עיר קדשך לכלא הפסע וגוי' עד סוף הפרק. השה גם חנוך א' ט"ט ניט (נבואה
 על מלכות יהודה וישראל): ויקרא לשבעים רועים ויתן להם את הזאן לרעות אותם.-
 המספר שבעים מקביל למספר של כאן.- קדבנות תטמאו. ע' מזמורי שלמה ח'
 ג י"ב ועוד.- צדיקים תרדפו. הצדוקים היו רודטים את הפרושים. השה את המעשה
 בכריחתם של חכמי ישראל לאלכסנדריה של מצרים ורדיפותיו של אלכסנדר ינאי (קדמ'
 י"ג. קדושין ס"ו. חגיגה י"ו ב' ב'. וע' על כל זה דור דור חורשיו לוויים א' קכ"ו-
 קכ"ט ובהערות).- כל הפרק הזה עושה רושם של תוספת מאוחרת. גם הנבואות על
 ג הכהנים אינן די ברורות.- לפני פסוק ג' יש תוספת נוצרית: ולאיש אשר בכח אל עליון
 יחדש את התורה מדיח תקראו ולאחרונה תתעוררו להרגו כי לא תכירו תפארתו ודם
 ד נקי על ראשיכם הגלו והנני אומר לכם כי בגללו...- יש שקיף [י.]. במקור ישקיף הוא.
 והוא זה לא לנו הוא.-
- יז ראשון... ימשה. לוי או גם משה. ע"פ דברי הכתוב (שמות ל"ג י"א) ודבר ה'
 אל משה פנים אל פנים (כאן: כדבר איש אל אביו).- בסוף פסוק ג' יש תוספת
 ג נוצרית: וביום שמחתו יקום להשועת העולם.- בעצב ידאג. לפי דעת קצת כוונתו
 ו לאהרן. שנועד במצרים.- על שאר הכהנים קשה להגיד בבירור למי הדברים מכוונים.
 הרביעי אשר יענה הוא לפי דעתי אכנתר. שבו נגמרת משמחת הכהנים הגדולים מבית
 עלי (השה מליא ב' כ"ז וכי התענית בכל אשר התענה אביו). אכיתר הוא כאן סמל
 למשמחת עלי. שכל ימיה כעס ומכאובים. ע"ד המסורה של בית עלי השה ר"ה י"ח א':
 משמחה אחת היתה בירושלם. שהיו מתיה מתים בני י"ח שנה. באו והודיעו את ר' יוחנן

א הַקְּמִישִׁי וְשׁוּבוּ אֶל־אֲרָצְכֶם הַשּׁוֹמְמָה וַיִּתְחַשׂוּ אֶת־בֵּית יְיָ: וּבִשְׁבוּעַ
הַשְּׁבִיעִי וְבָאוּ כְהֲנִים עֹבְדֵי אֱלִילִים מִנְּאֻסִים אוֹבְדֵי קִצֵּעַ אֲנָשִׁי
נֶאֱדָה עֹבְדֵי חֵק פּוֹשְׁעִים אֲשֶׁר נִעְרִים יִשְׁמְאוּ וּבְהִמָּה יִרְבְּעוּ:
יח וַהֲנִה כִּי־יִקָּם יְיָ אֶת־נִקְמַתוֹ מִכֶּם תִּהְיֶה הַבְּהִמָּה: וְאִן יָקִים יְיָ
ב כִּהֵן חֲדָשׁ אֲשֶׁר לֹו יִגְלוּ כָל־אֲמֵרוֹת יְיָ: וְהוּא יַעֲשֶׂה מִשְׁפַּט אֲמַת
ג עַל־יְאֻדְמוֹת בְּמִלְאֵת הַיָּמִים: וַיִּשְׁלַח כּוֹכְבוֹ בַשָּׁמַיִם כְּכוֹכַב מִלֶּךְ
ד וַיֹּאיר בְּאוֹר הַדְּעִת בַּשָּׁמַיִם לַיּוֹם: וְהוּא יִתְגַּדֵּל בְּעֹלָם: הוּא יִזְרַח
ה בַּשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ וְיִסִּיר כָּל־חֹשֶׁךְ מִמִּצַּח הַשָּׁמַיִם וְשָׁלוֹם יִהְיֶה בְּכָל־
הָאָרֶץ: יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם בְּיָמָיו וְתִגַּל הָאָרֶץ וְהַעֲנָנִים יִשְׂשׂוּ וְדַעַת יְיָ:
ו תִּסְעֶרָה עַל־הָאָדָמָה כָּמִי הַיָּמִים וּמִלֵּאכֵי הַקְּבוּרָה לִסְגִי יְיָ: וְיִגְלוּ בּוֹ:
ז וְהַשָּׁמַיִם יִשְׂמְחוּ וּמִמִּקְדָּשׁ הַקְּבוּרָה תִּסְעֶרָה עָלָיו קְדוּשָׁה בְּקוֹל אָב
ח בְּמִן־אֲבָרְקָם לִיִּצְחָק: וּקְבוּרָה אֵל עֲלִיּוֹן יַעֲרָה עָלָיו וְרוּחַ דַּעַת וְקְדוּשָׁה
ט תִּשְׁכֹּן עָלָיו: כִּי הוּא יִמְטֵר אֶת־גֹּדֶל הַשָּׁמַרְתָּ יְיָ: לִבְנֵי בְּאֵמַת לְעוֹלָם
י וְלֹא יִהְיֶה יוֹרֵשׁ לֹו לְדוֹר דָּדוֹר עַד־עוֹלָם: וְלַעַת בְּהִיבְתָנוּ יִרְבוּ הַעַמִּים
יא דַּעַת עַל־הָאָדָמָה וּבְהִיבְתָנוּ: וְעַם הַחֲמָא וְהַקְּשָׁעִים יִתְדַלְּלוּ הַדַּעַ
יב וְהַצְּדִיקִים יִגְדָּחוּ בּוֹ: וְהוּא יִשְׂמַח אֶת־שִׁעְרֵי נִזְעָרָו וְיִסִּיר אֶת־הַתְּרַב
הַמִּסְחִינָה אֶת־הָאָדָם: וַיִּשָּׂן לַקְּדוּשִׁים לְאֵלֵל מֵעַץ הַחַיִּים וְרוּחַ הַקְּדוּשׁ
יג יִהְיֶה עִמָּהֶם: וְהוּא יִאֲמַר אֶת־בְּלִיעֵל וַיִּשָּׂן אִמְעַן לִבְנֵי לְרַמֵּם אֶת־

בן זכאי. אמר להם. שמא ממספחת עלי אתם... ובשבו ע החמישי. היא השיבה מגלות
בבל. כהן העומד בראש העם הוא עזרא הסופר. - כהנים עובדי אלילים. הכהנים
המתיוונים שקמו לישראל בימי הסורים. -
יח ב- כהן חדש. הכהנים מבית השמונאי. שקמו אחרי מפלת המתיוונים. - כוכבו.
ה השנה במד' כיד י"ז: דרך כוכב מיעקב. - דעת ה'. על דרך ישע' י"א ט': כי מלאה
י הארץ דעה. - והשמים יסתחו. השנה יחו' א' א': נפתחו השמים ואראה מראות
אלהים. פתיחת השמים הוא תיאור רגיל בכל צוואות השבטים. - בקול אב. ע' לעיל
ה' ט"ו על בתקול של נבואה שיצאה ליוחנן כהן גדול. מסורה זו היתה חיה בפי
העם במשך הרבה שנים. האגדה המסופרת בסופה ליג א' (וגם בירושלמי שם י"ד) חותם
של ימים קדומים טבוע בה. - ולא יהי יורש. הכהונה תשאר לבניו עד עולם.
ט ע' מקיא י"ד מ"א: כי יהיה להם שמעון לנשיא ולכהן גדול לעולם. - דעת על-
י הארמה. הנוצרים הוסיפו: ויאירו ברחמי ה' וישראל יקטן בלי דעת ובאבל ובחשך יהיה. -
י ויסתח את־שערי גן־עדן. חרוז זה נראה מקורי (ולא נוצרי). האידיאה של פתיחת
שערי גן עדן ע"י המשיח נמצאת גם בחזון עזרא ר' י"ב: כי לפניך נפתח גן עדן
וְנִטַּע עֵץ הַחַיִּים. וגם במקצת שם ה' לוי (השנה גם את התיאור של גיהנם בחזון ב' י' י'). -
יב יאסר את־בליעל. השנה ישע' כ"ד כ"ב: וְאָסַפּוּ אֶסְמָה אֲסִיר עַל בּוֹר וּסְגִרוּ עַל
מסגר. וגם חנוך א' ס"ט כ"ח: [נהוטאים] בכבלים יאסרו ובאספת שהיתתם יהיו כלואים.
אידאה זו עברה אח"כ אל האיבנגליין. -

יג הרוחות הקדושות: וישמח יי בקניו ויתחלל בסי אשר אהב לעולם:
 יד ואן וגל אברהם ויזחק ויגלב וגם-אנכי אשמח וקלהקדושים
 ילקשו צדק:

טו ועתה בני שמעו קלכם בחרו לכם את-האור או את-החשך
 ב את-חורת יי או את-משעי בלועל: וישנהו קניו ויאמרו לפני יי
 ג גלך ובתורתו: ויאמר אליהם אביהם עד יי ועדים מלאכי ואתם
 ד עדים ואנכי עד על-דבר מוצא סיכם ויאמרו לו קניו עדים: ויגדל
 ה לוי לצות את-קניו בן וישמט את-דגליו על-המטה ויאסוף אל-
 ו אבותיו והוא בן-שבע ושלשים ומאת שנה: וישומו אותו בארון
 ואתריבן קהרהו בתרון עב-קברות אברהם יצחק ויעקב:

צואת יהודה הבן הרביעי ליעקב וללאה

א הסתקת דברי יהודה אשר דבר אל-קניו לפני מותו: ויהי
 ב כאשר נאספו ונבאו אליו ויאמר אליהם שמעו בני אלי-יהודה
 ג אביכם: אנכי נולדתי בן רביעי ליעקב אבי ולאה אמי קראה שמי
 ד יהודה פי אמרה אודה את-יי פי נתן לי גם-בן רביעי: ואנכי
 ה קרוץ הייתי בנעורי ואשמע בקול אבי לקל-דבר: ואכבד את-אמי
 ואת-אחות אמי: ויהי כאשר גדלתי ואהי לאיש ויקרבני אבי ויאמר
 מלך תהנה ובכל תצליח:

ב וימן יי לי חן בקל-משעי בשדה ובקני: ודעתי ביד-לקתי
 ג יחד עם-האולה ואצודה נאעש משעמים לאבי ויאכל: ואת-האבי
 ד תשטתי במרוצתי וכל-אשר בשדות צדתי: ואך את-הארי ואציל
 ה גדי מסיו ואת-ההלב תשטתי ברנלו ואשליכהו אל-הסחת וישבר:
 ו-ה ואחרי סויר-הישר רדסתי ואצודהו במרוצתו ואקרעהו: ובתרון
 ז קסץ גמר על-הקלב ואסו בנקבו ואשליכהו אל-הסלע וישבר
 ח לשנים: ואת-שור-הקר מצאתי והוא כשר בשדות ואתמשהו בקניו
 ט ואסובכהו קביב ואדם אותו ואשליכהו ואהרנהו:

יט ד שבע ושלשים ומאת שנה. ע' לעיל י"ב ז'. המספרים מתאימים למה שנמסר במדרש חדשא ובספר הישר. -

א מלך תהיה. הוה ב"ר מ"ד: ויאמר יהודה... ב"י מקומות דבר יהודה כפני אחיו ועשו אותו למלך עליהם. -

2 ויהי כאשר באו שני מלכי כנען והמה משרונים על-מקננו
 ועם-רב אתם וארוץ אנכי לבדי אל-מלך חצור ואבהו על-שריוני
 3 רגליו ואורידהו ארצה וכהה הרגתי: ואת-המלך השני מלך תפוח
 4 אשר ישב על-סוסו הרגתי וכהן סגדתי את-כל-עמו: ואת-מלך
 אחר איש ענק ראיתי והוא יושב על-סוסו ומורה חצים מלסקני
 ומאמריו ואקח אבן ששים ליוקרא משקלה ואור בסוס ואהרנהו:
 5 ואלחם באחר שמי שעות ואשבר את-מגו לשנים וארוצץ את-
 6 רגליו ואהרנהו: ויהי כאשר ששפתי את-שריונו והנה תשעה אנשים
 7 מנכריו באו להלחם אתי: ואקח את-בגדי על-רועי ואקלע בהם
 8 אבנים ואהרג ארבעה מהם ויתרם נסו: ויעקב אבי הרג את-בעל
 9 שילה מלך קלה-מלכים איש ענק ארבו שמים עשרה אמה: וישל
 10 עליהם שחר ונחדלו להלחם בנו: ועל-כן הנה אבי קלי-סחר
 11 במלחמותיו כאשר הייתי אנכי עם-אתי: כי ראה בחלומי על-
 12 ארוטי כי מלאך הגבורה הולך בעקבותי למען לא אפשל:
 13 ואסדר-כן קמה עלינו בנגב מלחמה גדולה מאשר בשכם
 14 ואשר מלחמה נסוד אני ואתי וארהף אלה איש ואהרג מאתם מהם

2 בספרים הבאים מצינו תיאור מסורס של המלחמה הגדולה שבין בני יעקב
 ובין מלכי כנען. תיאורים כאלה יש בכל הספרות החיצונית. השהו ס' היובלים ליד
 על שבעת מלכי האמורי שבאו להלחם עם יעקב, וע' תמי לברא' מיה כ"ב: קרתא
 דשכמ... די נסבית מידיהון דאמוראי [בעדן] די עלתון לגווה וקמית וסייעית יתכון
 בסייסי ובקשתי. שרידי רשמים מהמלחמות האלה יש גם בביר סוף פרק צ"ו ועוד. —
 השהו את התיאור המקביל למסורס כאן במדרש ויסעו (הוצ') לויסירבאך בס' הזכרון
 לצ"פ חיות), וביחוד את התיאור המסורס בספר הישר. פרשת וישלח. — מלכי כנען.
 3 כן גם בספר הישר. לפי ספר היובלים (ליד): מלכי האמורי. — חצור. יובלים שם, מקיא
 י"א ס"ו. עיר בשבט נפתלי, על יד מי מרום. — תפוח. יהושע כ"ד ל'. מקיא ס' ג'.
 4 במקור Ταφουέ. — מלך אחר. במקור: τὸν Ἀχώρ βασιλέα. וזה בודאי שבוש. ג"א:
 5 לבאר שהמלים מלך אחר חוזרות על ראשית המסוק הקודם: ואת המלך השני, שכן כל
 המסורס כאן על מלך אחר מסורס במדרש ויסעו ובספר הישר על מלך תפוח. —
 6 תשעה. לפי מדרש ויסעו וספר הישר: שמונה. — ויעקב אבי. לפי ספר הישר ומדרש
 7 ויסעו הרג יעקב ארבעה מלכים. — בעל שילה. במקור Βελισάθ. — המלחמה המתוארת
 8 בפרק ג' היתה לפי מדרש ויסעו וס' הישר על יד שכמ. המלחמה בפרק ד' — על יד חצור. —
 9 וארבעה מלכים. לפי ספר היובלים הם מלכי סרטן, געש (יהושע כ"ד ל'). בית
 10 חורון ומחנים. גם במדרש ויסעו ובס' הישר הוא מונה את המלכים, אולם שם שמוחיהם
 11 הם קצת אחרים. בכלל, מביא כל מקור ומקור שנויי גופחות אחרים, אולם התכן אחד

- ב וארבעה מלכים: וְאֶדְלַג עַל־חֹמֶה וְאֶהֲרַג עַד אַרְבָּעָה מְלָכִים:
- ג וְקָה לְכַדְנו אֶת־הַצֹּר וְנִקַּח אֶת־כָּל־שָׁלָלָם:
- ה מִמְּחַרְתָּ בָּאֵנו אֶל־סָרְסָן עִיר חֲזָקָה וּבְצִוְרָה אֲשֶׁר יוֹשְׁבֵיהָ
- ב אָמְרוּ לְהַרְגֵנוּ: וְאֵנִי וְנָד קָרַבְנוּ אֵלֶיהָ מִדְּהַמְּוֹחַ וְדָאוּכָן וְלֹא מִדְּ
- ג הַפַּעַרְבִּי: וְכֹאֲשֶׁר חָשְׁבוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עַל־חֹמֶה פִּי לְכַדְנו אֲנַחְנוּ
- ד וְנַעַרְכוּ לְגַדְנוּ: וְאֲחִי עָלוּ מִכָּל־עֵבֶר חָרָשׁ בַּיַּמְדוֹת עַל־חֹמֶה
- ה וְנִבְאוּ הָעִירָה וְהִסָּה לֹא נָדְעוּ: וַעַד אוֹתָם לִסִּי חָרַב וְאֲשֶׁר עַל־
- ו חֹמֶה נָסוּ וְנִבְאוּ אֶל־הַמְּגִדְלִים וַעֲצַת אֶת־הַמְּגִדְלִים תִּלְכְּדֵם אִתְּם:
- ז וַיְהִי כֹאֲשֶׁר הִלְכְנוּ מִשָּׁם וַיִּתְּנָסְלוּ אֲנָשֵׁי תַפּוּחַ עַל־שָׁלָלְנוּ וַתִּתְּנֵהוּ
- ז בְּיַד בָּנֵינוּ וְתִלְחֹם אִתְּם עַד תַּפּוּחַ: וַתְּהִלַּג אוֹתָם וַתְּשַׂרְף אֶת־הָעִיר
- וְכָל־אֲשֶׁר בְּתוֹכָהּ בַּיּוֹם:
- ז וַיְהִי כֹאֲשֶׁר הָיִינוּ עַל־מִימֵי כּוּבָא וְנִבְאוּ עָלֵינוּ אֲנָשֵׁי אַרְבַּל
- ב לְמִלְחָמָה: וְנִלְחַם אִתְּם וַתְּרַדְּסֵם וְאֶת־אֲנָשֵׁי שִׁילַח מַרְעִיָּהֶם הָרַגְנוּ
- ג וְלֹא הָיָה לָהֶם מִסָּלֵט מֵאִתְּנוּ לְצִאת לְקַרְאֲתָנוּ: וּכְיוֹם הַחֲמִישִׁי בָּאוּ
- ד עָלֵינוּ אֲנָשֵׁי מְבִיר לְשַׁלַּל שָׁלַל תַּצֵּא לְקַרְאֲתָם וְנַעֲצַח אוֹתָם בְּחָרַב
- ד מִדָּה וַתַּהַרְגֵם טָרָם וַעֲבָרוּ בַּמַּעֲבָרָה: וְכֹאֲשֶׁר בָּאֵנו הָעִירָה וַתִּשְׁלַבְנָהּ
- ז נְשִׁיָּהֶם אֲבָנִים בָּנוּ מֵרֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עָלָיו הַיְּתֵה הָעִיר: וַתַּחֲבֹא
- ה אֲנִי וְשִׁמְעוֹן מֵאֲחֵרֵי הָעִיר וְתִלְכְּדוּ אֶת־מַעְלֹת הָהָר תַּהַרְסוּ נָם אֶת־
- הָעִיר הַזֹּאת:
- ז וַיָּנֹד לָנוּ מִמְּחַרְתָּ פִּי מִלֶּךְ נַעֲשֵׂה יוֹצֵא לְקַרְאֲתָנוּ בְּעֵם רָב:
- ב וְאֵנִי וְדָן הִתְחַשְׁשָׁנוּ לְאֲמֹרִים וְנָבֵא אֶל־תּוֹךְ עִירָם קִבְעָלִי בְרִית:
- ג וּבְרִדַת הַלְיָלָה וְנִבְאוּ אֲחֵינוּ וְנִסְתַּח לָהֶם אֶת־הַשְּׁעָרִים וַנִּשְׁמַד אוֹתָם
- ד וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְנָקְדוּ אֶת־כָּל־רַבְּבוּשָׁם תַּהַרְסוּ אֶת־שָׁלֵשׁ חוֹמוֹתֵיהֶם:
- ד ה וַתַּקְרַב אֶל־תַּמְנָה מְקוֹם שָׁם אֲצִוֶּר כָּל־רַבְּבוּשׁ הַמְּלָכִים אוֹיְבֵינוּ: וַיְהִי

ב הוא. — ואדלג על־חומה. במדר' ויסעו: ועלה לחומה של חצר. —

ה ס' ט'ן, כן השם במקורות העבריים. במקור היווני Ἀγέρην.

ו כּוּבָא. נזכרת בדהיא ד' כ"ב, והיא כזיב שבברא' ל"ח ה'. כּוּבָא היתה לפי דהיי נחלת בני שילה בן יהודה. אפשר שהיא עין אל־כּוּבָה של עכשיו. הושה גם מיכה א' י"ד: בתי אכזיב לאכזב (ע' י' Iωβήλ) והוא שבוש. אפשר שהוא המקום שנוכר בקדם במקורות העבריים. במקור היווני Ἰωβήλ והוא שבוש. מחנה שכיר. במלחמ' י"ב י"ג א', י"ח ב' ב'. — מכיר. במדרש ויסעו: שכיר. ביובלי: מחנה שכיר. במלחמ' א' ח' א', ב' ח' ס'ז ובכ"ם נזכרת מצודת שכיר. אלא שהיא על גבול איי וערב. — תַּמְנָה. מסיא ט' ג': תַּמְנָתָה. עיר בצפונה של יהודה (קדם' ה' א' כ"ט. י"ד י"א

כאשר נדמוני ואקצת וארוץ אליהם אל ראש הקר והמה ורו בי
 אבנים וחצים: ולילא דן אחי הנה בעודי בי עתה וכלו להרנני:
 ותנשל עליהם בקצף וניסו קלם ונבאו בדרך אחרת אל אבי
 ונתחננו לסקיו תברת אתם ברית שלום: ולא עשינו להם רעה
 ויהיו לנו למס ונשב להם את כל שללם: ואבנה את תמנה ואבי
 קנה את ארבל: ואנכי בן עשרים שנה כאשר פרצה המלחמה
 הזאת: ונגורו הקנענים משני ומשני אחי מאד:
 ומקנה רב הנה לי וראש הרועים אשר לי חירם העדלמי:
 ויהי כאשר הלכתי אליו וארא את בן שוע סלך עדלם ונדבר
 עמנו ונעש לנו משטה ובהמי ונתן לי את בת שוע בתו לאשה:
 וסלך לי את שר ואת אוקן ואת שלה: ונתת לי שנים ושלה חי
 ואתם בניו:
 ושמונה עשרה שנה היתה ברית שלום בין אבי ובין עשו
 אחיו ובין בניו ובינינו אחרי אשר באנו מארם נהרים מעם עדלם:
 ובמלאת שמונה עשרה שנה בשנת הארבעים לחי נוצא עשו אחי
 אבי לקראתנו בעם כבוד ותוק: ונדן יעקב בקשתו את עשו והוא
 נתלה בהר שעיר: ותרף את בני עשו ולהם עיר בצורה חומת

ו
 ז
 ח
 ט
 י
 יא
 יב
 יג
 יד
 טו
 טז
 יז
 יח

ב' מלחמות א' י"א ב' ובכ"מ. עכשיו כמר תבנה. - במקורות העבריים היתה המלחמה
 על יד געש ולא על יד המנה. - ונשב להם. במדרש ויסעו: ושלמו ליעקב את כל
 הצאן ששבו מהם שנים באחד. - ואבנת. כן גם ביובלים שם. במדרי' ויסעו: ונסה יעקב
 לתמנה ויהודה לארבל. - בן עשרים. לפי יובלי (כ"ח ס"ו) נולד יהודה בשנת ב'
 אלפים קכ"ט והמלחמה הגדולה היתה (יובלי ליד א') בשנת קמ"ח. -
 בת שוע. לפי ס' הישר פ' וישב היה שמה עלית. - ודן פ'י. כשנתחממתי מן היין
 (כך מסער צ'ארלס במקום παρακαλέσας, שהוא לשון תחנונים. ואין לו ענין לכאן). -
 המלחמה בין יעקב ועשו מתוארת בספר היובלים ל"ז-ל"ח. במדרש ויסעו וביחוד
 בספר הישר. שריונים עיר המלחמה הזאת נשארו גם במדרשים אחרים (למשל ילקוט
 שמעוני א' קל"ב). - בארבעים שנה. לפי יובלי ל"ז פרצה המלחמה בשנת ב' אלפים
 קס"ב ואז היה יהודה רק בן ל"ג-ל"ד שנה. - וידן יעקב. לפי המסופר כאן וכן גם
 ביובלים הרג יעקב את עשו. לפי המקורות העבריים הרג את עשו חושים בן דן. ע' ת"י
 לברא' ג' י"ב: עשו לא הרשה לקבור את יעקב במערת המכפלה ועל זה הרגו חושים
 בן דן וקברו את שניהם במערת המכפלה. פרקי דר' אליעזר ל"ט: בא עליהם עשו מהר
 שעיר... ואמר שלי היא מערת המכפלה... חושים בן דן... שלף את חרבו והחיו את
 ראשו... ואת גויתו שלחו... להר שעיר (כלו) רק ראשו נקבר אצל יצחק אביו). כן גם
 בספר הישר פ' ויחי. והשוה את סמור המעשה מוסה י"ג א'. - נחלה. במקור היווני:
 νεαρός=נבלה. במדרי' ויסעו: והכה לעשו... ואז נחלה מן החץ נשאוהו בניו... והלך ומת

ח-ה
 ח
 ט
 י
 יא
 יב
 יג
 יד
 טו
 טז
 יז
 יח

בְּרַזְלִי וְשַׁעֲרֵי נְחֹשֶׁת וְלֹא יִכְלְנוּ לִבָּא בְּתוֹכָהּ וְנִשְׁמַע עֲלֶיהָ מִסְּבִיב
 וְנִצְרָה עֲלֶיהָ: וְיִהְיֶה מִקֵּץ עֲשָׂרִים יוֹם וְהָמָּה לֹא סָתְחוּ וְהָנְהָ אֲנֹכִי
 מִבּוֹיָא לְעֵינֵיהֶם קָלָם וּבְנִשְׂאֵי אֶת־מִנְיָ מִמַּעַל לְרֹאשֵׁי וְאֶעֱלֶה וְאֶנִּי
 תּוֹשֵׁשׁ אֶת־הָאֲבָנִים וְאֶהְרֵג מֵהֶם אֶרְבֶּעָה אֱלֹוֹסִים: וְדֹאֲבֹן וְגַד הָרְנִי
 שְׁשָׁה אֲחֵרִים: וְיִתְחַנְּנוּ אֵלַיִן בְּדַבְּרֵי שְׁלוֹם וְנִוְעֵץ עִם־אֲבִינֹו וְנִשְׁמַע
 אוֹתָם לְמַס: וְיִהְיֶה נֹוֹתָנִים לָנוּ חֲסֵהָ חֲמֵשׁ מֵאוֹת כּוֹר וְשִׁמֹן חֲמֵשׁ
 מֵאוֹת אִיפָה וְיִן חֲמֵשׁ מֵאוֹת מִדָּה עַד־הַרְעֵב עַד־אֲשֶׁר יִרְדְּנוּ מִצְרָיִמָּה:
 אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְקַח לוֹ עַר בְּנֵי אֶת־תְּמָר מֵאַרְם נְהָרִים
 בְּתֵדָאָרְם לוֹ לְאִשָּׁה: וְיִהְיֶה עַר רַע וְיִצָּק לְתָמָר כִּי לֹא־הָיְתָה מֵאַרְץ
 בְּנֵעַן וְנִמְיָסָהּוּ מֵלֶאֱדָר וְיִבְלִילָהּ הַשְּׁלִישִׁי: וְהוּא לֹא יִרְעָה בְּמִזְמַת
 אִמּוֹ כִּי לֹא חָסֵץ לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בָּנִים: וּבִימֵי הַמַּשְׁתָּה וְאֶתְנַקֶּה
 לְאוֹזֵן לְאִשָּׁה: וְגַם הוּא בְּרַעְתּוֹ לֹא יִרְעָה וְיַעַשׂ אִתָּהּ שְׁנָה: וְיִהְיֶה
 כְּאֲשֶׁר יִבְרָאתִי אוֹתוֹ וְיִבָּא אֵלָיָה וְשָׁחַת וְרַעַו אֶרְבֶּעָה בְּמִצְוֹת אִמּוֹ
 וְיָמַת גַּם־הוּא בְּרַעְתּוֹ: וְאֶבְכַּשׁ לְתַתָּה גַּם לְשִׁלָּה וְלֹא תִתְנֵנִי אִמּוֹ
 כִּי כַעֲשָׂה עֲלֵי־תְמָר אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה מִבְּנוֹת בְּנֵעַן כְּמוֹהָ:
 וְגַם־אֲנֹכִי יִרְעָתִי כִּי יִרְעָה מִשְׁפַּחַת הַבְּנֵעַנִים וְעַצַּת גְּעוּרִים
 נִמְהָרָה עֲוָרָה אֶת־תְּבוּנָתִי: וּבְרֹאוֹתֵי אוֹתָהּ וְהִיא הַשְּׁקֵתִנִי וְיִן וְאִשָּׁת
 וְאֶקְסָהּ בְּלֹא עֲצַת אָבִי: וְהִיא כְּאֲשֶׁר הִלְבַּתִּי וְתַלְךָ וְתַקַּח אִשָּׁה
 לְשִׁלָּה מִבְּנוֹת בְּנֵעַן: וְכְאֲשֶׁר נֹוֹדַע לִי אֲשֶׁר עָשָׂתָה וְאֶקְלָלָהּ בְּמַר
 נִפְשִׁי: וְתָמַת גַּם־הִיא בְּרַעְתָּה וְחַד אֶת־בְּנֵיהָ:
 וְיִהְיֶה אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְתָמַר בְּאֶלְמִנּוּתָהּ וּבְשִׁמְעָהּ מִקֵּץ
 שְׁנָתַיִם כִּי הוֹלִךְ אֲנֹכִי לְגֹזוֹ אֶת־צִאֲנִי וְשַׁעֲד בְּגָדֵי בְּלוֹלוֹתֶיהָ וְשָׁבַב
 בְּעִיר עֵינָיִם לְפָנָי הַשָּׁעֵר: כִּי כֵן חָק לְאֲמֹרִים אֲשֶׁר יוֹשִׁיבוּ אֶת־
 הַמֵּאֲרָבָה שְׁבָעָה יָמִים לְפָנָי הַשָּׁעֵר לְהִנְזוּתָהּ: וְאֲנֹכִי בְּשִׁתּוֹתֵי וְיִן

שם. ובסי' היוכלים הרג יעקב את עשו. - בהר ש'עיר. גיא מוסיף: וילך וימת
 באנונירם. בספר היוכלים ל"ח ט': אדורם. קדמ' י"ג ט' א': אדורה. והיא העיר שלכדה
 יוחנן הורקנוס והכריח את יושביה למול. -
 ב ת ארם. מסעים הכותב שתמר, בנגוד לאשת יהודה, ארמית היתה ולא כנענית.
 נכריה (השוה יובלי' מ"א א': מכנות ארם). - ולא נתנתני אמו, משנאתה לבנות-ארם
 (כן גם ביובלים מ"א ז'). -
 י א ותמת גם היא, ע' ב"ר ס"ד: וירד יהודה-ירידה היא לו שנשא נכרית, ירידה
 היא לו שקבר את אשתו ובניו. -
 י ב לה זנותה, השוה החק של jus primae noctis, וע' כתובות ג' ב': בתולה הנשאת... תבעל

ו לשברה לא הכרתיה ונסתני ונסיה ומראה וסי עדניה: ואט אליה
 ז ואמר אבא-נא אליך ותאמר מה-יתתן לי ואמר-לה את-משי ואת-
 ח שמי לי ואת-נגור מלכותי לערבון וכאשר באתי אליה ותהר: ובהנודעי
 ט את-אשר עשיתי ואבקש להרעה והיא שלחה אלי תרש את-
 י הערבונות ותקלימני: ויקראי לה ואשמע גם-את-דברי הסוד אשר
 ז דברתי בשבבי עמה בשכרוני: ולא יכלתי להמיתה כי מאת יי
 ח היתה זאת: ואני אמרתי אולי בעצת ערמה עשתה בקהתה את-
 ט הערבון מואשהו אחרת: ואנכי לא קרבתי אליה בלוימי סני כי
 י עשיתי את-התועבה הזאת בישראל: וגם-אנשי העיר אמרו לא
 יא היתה בשער קדשה כי מארץ אחרת באה ומשב בשער לזמן
 יב מצער: ואחשב כי לא-ידע איש כי באתי אליה: ואמר-יכן באנו
 יג מצרומה אל-יוסף משני הרעב: ואנכי אז בודשש וארבעים שנה
 ושלש ושבעים שנה נרתי במצרים:
 יד ועתה בני הנני מצוה אתכם שמעו אל-יהודה אביכם ושמו
 ט את-דברי לעשות בקל-הקנות יי ולשמע אל-מצות אלהים: ולא
 ז תלכו אחרי תאוותיכם בשרירות לב ואל-תתנאו במעשיכם ובלכת
 ח געוריקם כי כל-אלה רע בעיני יי: כי גם-אנכי התפארתי אשר
 ט במלקמות לא פתני מראה אשה וסתתאר ואחרף את-ראובן אחי
 י על-דבר בלקה אשת אבי ורום-הקנאה והגנות ערכו לנגדי (מלקמה)
 יד עד-אשר שכתתי עם-בת-שוע הבגננית ועם-תמר בלתי: כי אמרתי
 ט אל-חיתני אנעץ באבי וכן אפח את-בתה ולאשהו והוא לא חסע
 ח ונראני בדבר בתו המון וקב לבל-רחק כי מלך הנה: ונפאר אותה
 ט בקרב ובשנינים ונצוה להשקותני זין בחרר הנשים והיא ושה מאד:
 י-ז והנין השה את-עיני והמשק החשיר את-נפשי: ואנכי תשקתי בה

לטפסר תחלה. חק זה רווח היה אצל העמים הקדמונים. ביחוד על יד בתי-המקדש באסיה
 ז הקסנה ובסוריה. - נזר מלכותו. מקביל אל חותם שבספור התורה. השה גם ביר פיה:
 ח חותמך זו מלכות. המדיא שימני כחותם על לבך (שה"ש ח' ו'). כי אמ"יהיה כניהו בן
 י יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני (ירמ' כ"ב כ"ד). - חרש. השה בבא מציעא ג"ס
 יא א': גוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנא לן.
 יב מתמר... - ארבעים ושש. לפי יובלים מ"ה א' היה רק בן מ"ג. -

יג-ח ואחרף. השה סוטה ז' ב' ועוד: מי גרם [לראובן] שיודה. יהודה. - בחדר
 ה' הנשים. במקור היווני: *ἐν ἀλλοις γυναικῶν*. לפי צ'ארלס קרא היווני במקור העברי
 בהדר (בה"א) במקום בחדר. -

וְאֵשֶׁבֶט עִמָּה וְאֶעֱבֹר מִצֹּנֹת יְיָ וּמִצֹּנֹת אָבִי וְאֶקְחָהּ לְאִשָּׁה : וַיֵּן
שְׁלֹם־לִי בַעֲצַת נַפְשִׁי הִרְעָה כִּי לֹא נָחַת הָיָה לִי בְּבָנֶיהָ :
וְעֵתָה בָּנִי אֶלְתַּשְׁתֵּנוּ יְיָ לְשִׁבְרָה כִּי הוּא יָסִיר אֶת־הַלֵּב
מֵאֲדָרֵי הָאָמֶת וַיַּעֲזֹר קִנְיָה וּתְאֻנָּה וַיְטֹה אֶת־הָעֵינַיִם לֹמַעַשׂוּן
מִתְעוּעִימִים : כִּי הֵינִן בַּמִּשְׁרַת לְרוּחַ הַגּוֹת לְמַלְא תְּאֻנֹת־נַפְשׁ כִּי גַם־
שְׂנֵייהֶם וַעֲקֹשׂוּ אֶת־תְּבוּנַת הָאָדָם : כִּי אִם־תִּשְׁתָּה יְיָ לְשִׁבְרָה הוּא
יִרְצֵנוּ אֶת־רוּחָהּ בַּמִּשְׁשׁבוֹת נִתְעַבּוֹת אֲשֶׁר תִּתְעַנֶּה לְגוֹת וַיִּמָּסֵם
אֶת־גּוֹךְ לְתֹאנָה וְאִתָּה תַעֲשֶׂה אֶת־מַעֲשֶׂה הַחֶסֶד וְלֹא תְבוּשׁ : כִּן
דֶּרֶךְ הַשְּׂכֹר בָּנִי כִּי אֲשֶׁר יִשְׁתָּה לְשִׁבְרָה לֹא יְבוּשׁ מֵאִישׁ : וְהִנֵּה
גַם־אֲנֹכִי נִתְעַיְתִי לְבִלְתִּי הַכֹּלֵם מִסָּנִי הַמִּזֵּן הַעִיר כִּי לַעֲיֹר־כָּל
קִנְיִי אֶל־תִּמְרֵךְ וְאֶחֱסָא חֶסֶד נָדוּל וְאֲגַל אֶת־מִכְסֵה עֲרוֹת בָּנִי :
וְכֹאֲשֶׁר שְׁתִּיתִי יְיָ לֹא הִבְדִּיתִי אֶת־מִצֹּת אֱלֹהִים וְאֶקַּח אִשָּׁה
בְּנַעֲנִית : וְעַל־כֵּן תְּבוּנָה רַבָּה דְרוּשָׁה לְאִישׁ הַשּׂוֹמֵה יְיָ וְנָה יִהְיֶה
שְׂכָל־שִׁתְיַת הַיָּיִן אֲשֶׁר יִשְׁתָּה אִישׁ כַּל־עוֹד יְבוּשׁ : וְהָיָה כִּי יַעֲבֹר
אֶת־הַגְּבוּל הַזֶּה וְרוּח־תְּעוּעִימִים תִּתְקַח אֶת־נַפְשׁוֹ וְתִשָּׂים דְּבָרֵי נִבְלָה
בְּסִוֵּי וְהוּא יִשְׁשַׁע וְלֹא יְבוּשׁ וַיִּחַשֵּׁב כִּי טוֹב הוּא :
וְנֹאֲפָ כִּי יַעֲנֹשׁ לֹא יַחֲוֹשׁ וְכִי יִהְיֶה לְבוֹנוֹ לֹא יִכְלֹם : כִּי אִם־
יִהְיֶה אִישׁ מַלְךְ וַיִּנְאָף תִּסּוֹר מִמֶּנּוּ מַלְכוּתוֹ כִּי עָבַד לְגוֹת וְהִנֵּה
כֹּאֲשֶׁר קִנְיִתִי גַם־אֲנִי : כִּי נָתַתִּי אֶת־מִטִּי הוּא עוֹ שָׂבָטִי וְאֶת־אֲזוּרִי
הוּא גְבוּדָתִי וְאֶת־עֲזָרִי אֲשֶׁר הוּא תִּסְאָרַת מַלְכוּתִי : וּבְהַנְקָמִי עַל־
אֵלֶּה לֹא אֶכְלְתִּי בָשָׂר וַיְיָן עַד־שֵׁת וְקָנַתִּי וְכָל שִׂמְחָה לֹא רָאִיתִי :
וּמִלֶּאֶד אֱלֹהִים הִרְאֵנִי כִּי אִם־מַלְךְ וְאִם־דָּל תִּמְשַׁלְנָה בּוֹ הַנְּשִׂימִים :
וְהֵן תִּקְחָנָה מֵאֵת הַמַּלְךְ אֶת־תִּסְאָרָתוֹ מֵאֵת הַגְּבוּר אֶת־גְּבוּרָתוֹ וּמֵאֵת
הַדָּל גַּם אֶת־מִשְׁעַן דְּלוֹתוֹ הַאֲחֵרוֹן :
וְעַל־כֵּן שִׁמְרוּ בָּנִי אֶת־גְּבוּל הַיָּיִן כִּי אֶרְבַּע רוּחוֹת רָעוֹת בּוֹ
רוּחַ הַתְּמָרָה רוּחַ חֲשַׁק־בָּשָׂרִים רוּחַ הוֹלְלוֹת רוּחַ הַבָּצַע : אִם־
תִּשְׁתֵּנוּ יְיָ בְּשִׂמְחָה הֵיוּ עֲגוּיִם בְּיָרֵאת יְיָ כִּי אִם־בְּשִׂמְחַתְכֶם תִּסּוֹר
יָרֵאת יְיָ יִשְׂאֵר הַשְּׂבָרוֹן וְאִתּוֹ תֵּבֵא פְרִיצוֹת : וְאִם־תִּבְקֹשׁוּ לְחַיּוֹת
בַּעֲנָה אֶל־תִּגְשׁוּ כָּלִיל בְּיָיִן לִמְעַן לֹא תִחַסְאוּ בְּדְבָרֵי שִׂחַץ וּמְרִיבוֹת
וּבְשִׁלּוֹת־שְׂוֹא וְלֹא תַעֲבְרוּ מִצֹּת יְיָ וְתִמּוֹתוֹ לֹא בַעֲתָכֶם : כִּי הֵינִן
יְנֻלָּה גַם־סוֹדוֹת אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים כֹּאֲשֶׁר גִּלִּיתִי גַם־אֲנֹכִי אֶת־מִצֹּת
אֱלֹהִים וְסוֹדוֹת יַעֲקֹב אָבִי לְבְנַעֲנִית אֲשֶׁר אָמַר לִי אֱלֹהִים לֹא תִנְלָה :

יז ועתה אנצוקם בני אל-יתאכבו בקפה ואל-תביטו אל-ימי הנשים

כי גם-אנכי על-ידי הנהב ויסי המראה נתעיתי אחריו בת-שוש הקנענית:

יח-ג כי ידעתי בעקב שני אלה ופל ורעכם בגנות: כי גם-אנשים נכונים

מבני יצבירו על-דעתם וימעיטו את-מלכות יהודה אשר נתן לי ו:

ד עקב אשר שמעתי בקול אבי: כי אנכי לא-העצבתי את-אבי מימי כי

ה אם-בל-אשר אמר אלי עשיתי: ונקרבני וצחק אבי-אבי למלך על-

ו ישראל וגם-יעקב ברבני בן: וגם-אנכי ידעתי כי מקמי תקום המלוכה:

יח-ב ואנכי ידעתי כי תעשו רעה בארצות הנמים: ועל-כן השמרו

ג בני מן-הגנות ומאחבת-קפה ושמעו אל-יהודה אביכם: כי אלה

ד יסירו מאשרי תורת אלהים ויעורו עצת הנפש וילמדו נאנה ולא

ה יתנו לאיש לרסם על-קרובו: והם מנששו כל-מנינה ויזלו ויציקו

ו להם בעני ועמל ונידו ממנו שנה ויאכלו את-בשרו: והוא את-

ז קרבנות אלהים יטר וברפת אלהים לא יזכר נביא כי-ידבר אליו

ח לא ישמע ודברי תמימים ותעב: כי הוא לשני יצרים געבר ולא

ט יוכל לשמע בקול אלהים כי חקשיכו את-נפשו וכיום כבלילה יהלך:

יט בני אהבת הקפה תוביל לעבודת אלילים כי בתעוטי הקפה

יא יקראו לאלילים אלים והוא יסעל אשר מי שיש-לו (קפה) בשועון

ב ינהג: בעקב הקפה מתו לי בני ולולא שבתי נקנעתי ולולא תסלות

ג יעקב אבי כי אז ערירי הלבתי למות: ואלהי אבותי תמל עלי

ד כי עשיתי את-אלה ולא ידעתי: כי שר החשא עונני ואששע באדם

ה וקבשך אשר בחשאים נשחת: ואנכי הפרתי את-רסוני בקשבי כי

לא נצחתי איש:

כ ואתם דעו לכם בני כי שתי רוחות תשמרנה על-האדם רוח

ב האמת ורוח הקנב: והרוח התיכונה היא רוח תבונת השכל אשר

ג תט לכל אשר תחפץ: ומקעלי שתיהן האמת והקנב מקוקים בלב

ד האדם וזו יודע בל-אחד מהם: ואין זמן אשר בו יוכלו להסתר

ה מששי בני-איש כי בלבו מקוקים הם לפני ו: ורוח האמת תמיד

בכל ותאשים את-כל והיתה באש עוננה בלב החושא ולא יוכל

לשאת סניו אל-שוקמו:

יט ד ואם ישע. לתשובתו של יהודה השנה יובלים מ"א כ"ה: ויכופר לו. כי שב

מעוננו... כי חטא מאד לאלהינו. -

- כא ועתה בני הגני מצוה אתכם אהבו את-לוי למען תשארו ואל-
 ב תתנשאו עליו למען אשר לא-תשמדו: כי לי גמון אלהים את-
 ג המלוכה ולו את-הקדשה ושם את-המלוכה תחת הקדשה: לי גמון
 ד את-אשר על-הארץ ולו את-אשר בשמים: כי כאשר נבדו
 השמים מעל-הארץ פן נבקה קדשת אלהים ממלכות הארץ אם-
 ה לא תסוד בהטאה מאחרי: ומלכות הארץ תמשל-בה: כי
 מלאך: אמר אלי בו בחר: על-שניה לקרבו אליו ולאכל
 משלקנו ולהקריב לשניו בפירים ממשעמי בני ישראל ואתה תהיה
 ו מלך בנגב: ותהיה בנייתם פנים כי כאשר בו ותוצצו צדיק
 ודשע אלה אסירים ואלה עשירים בכה יהיה נס-בה כל-מין האדם
 אלה מסבנים יהיו ובשבי (נלכו) ואלה עשירים חומסי הון-זרים:
 ז כי המלכים פתנים יהיו ויבלעו בני-איש פדנים וקנים וקנות
 ח יקחו לעבדים וקתים ושרות ומקנה ורכוש וזלו: ובכשר רבים
 ישביעו עורבים ועגורים והמה ישלו בדרך ויתנאו בהאות-בצע:
 ט וקביצי השקר בסופות יהיו ותרדפו כל-אנשי צדק:
 כב וזו יביא עליהם ריבות איש באחיו ומלחמות תמיד תהינה
 ג בישראל: ובזרים יבא הקץ למלכותי עד-אשר תבוא תשועת
 ד ישראל עד-יושיע אלהי הצדק להשקים בשלום יעקב וכל-הגוים
 ה יהוא ישמר בחד-מלכותי עד-עולם: כי שבועה לשבע: לבלתי
 השמיד את-המלוכה מזרעי עד-עולם:
 כג ועתה בני נמצאתי מאד על-הפשעים ועל-הפשעים אשר
 תעשו נגד המלוכה כי חלכו אחרי המעוניים הנדעונים ורוחות
 ד התהו: את-בנותיכם תעשו למחוללות ולקדשות ותתקרכו בכל-
 כא-כג הפרקים כא-כ"ג מכוונים למריבות שהיו בין החשמונאים ובין מתנגדיהם. הסופר
 מהלל את בני לוי הכהנים. אבל מגנה באופן חריף את תאות הבצע ומריבותיהם התמידיות
 של בני לוי (החשמונאים). אפשר שהכוונה למריבות שבין הורקנוס ואריסטובולוס (מריבות
 איש באחיו ומלחמות תמיד" כ"ב א'-ב') ששררו בשנות 40-70 לפני סה"נ. אם כך-
 הרי יש לקבוע את זמנו של הקטע הזה למאה הראשונה לפני סה"נ. -
 כא ז ובנים ובנות. הוזה שיא ח' י"א-י"ז. -
 כב ג ריבות. ע' הקדמה לפרק זה. - לבלתי השמיד. הוזה לא יסוד שבט
 מיהודה (כרא' מיט י'). -
 כג ד לסחוללות. הוזה מזמורי שלמה ב' י"ג: וישימו את בני ירושלים לקלס.

ג תושבות הגוים: ועל־הקרים האלה יביא יי עליכם רעב ודבר
 בנות וחרב רודפת מצור־אויבים ותרפת־אוקבים על־ליכם ומותו
 את־נשיכם יגלו את־רכושכם יבזו מקדש יי ויהנה לשרסת אש
 ד ארצכם שממה ואתם ותהיו בשבי בין הגוים: ומבניכם יעשו
 ה סריסים לנשיהם: ער־אשר תשובו אל־י: בלבב שלם ותשובו
 ותלכו בקל־מצותיו ויי יפקוח עליכם ברסמים ויוציא אתכם
 משבי הגוים:

כד ואחרי כל־אלה יקום לכם בוקב מנעקב בשלום וקם איש
 מן־עו בשמש צדקה ויחלה עמ־בני אדם בתם ויצדק וכל־עולה
 ב לא תמצא בו: והשמים יסתחלו לשפך עליו רוח ברכה והוא
 ג יפוך רוח חן עליכם: ואתם תהיו לו בנים באמת ותלכו בקקותיו:
 ד-ה ואז ינהיר שכם מלכותי ומגושכם יצא חסר: וממנו יצמח שכם
 מישור לגוים ולחשיע את־כל־אשר יקרא אל־אלהים:
 כה ואז יקמו אברהם יצחק ויעקב לסוים ואנכי ואחי ראשי
 ששטי ישראל ינהה הראשון לוי השני אנכי השלישי יוסף
 הרביעי בגמין החמישי שמעון הששי יששכר וקכה קלם על־
 ב סדרם: ויקרר יי את־לוי ומלאך האנים [פרך] אותי כחות כבוד
 את־שמעון השמים את־ראובן הארץ את־יששכר הים את־יובלן

זוונות בתוכה... ותסמאנה בנות ירושלים... כי טמאו את עצמן. - לשרפת אש. אפסר
 שנבואה זו מכוונת לשרפת ביהמ"ק בימי הסורים. ע' מק"א ד' ל"ח: ויראו את מקדשנו
 שומם והמזבח מחלל והשערים שרופים באש. - בש"ב. ג"כ מכוון לגלות הסורים (או
 הרומאים בימי פומפיאוס וקיסוס). ע' שם א' א' כ"ט-מ'. וכן מזמורי שלמה ב' ו'.
 קדמ' י"ד י"א ב'. - סריסים. השוה מליב ב' י"ח: ומבניך... והיו סריסים בהיכל מלך
 בבל. לא ידוע אם למלכי בית־סיליקוס היו סריסים. -

פרק כ"ד הוא שיר תהלה על המשיח שעתיד לקום לישראל. השוה את השיר
 שבסוף צוואת לוי. המלים קם איש מזרעו הם לפי דעת רוב החוקרים (צ'ארלס בהוצאתו)
 אינטרפולציה הואיל ולפי הרעיון העיקרי של הספר עתיד המשיח להיות מזרע
 לוי. אם נקיים ששיר התהלה מכוון ליוחנן הורקנוס אז עלינו לקיים שהפסוקים ד'-ה'
 נשתרבו לכאן ממקום אחר. או שהם תוספת מאוחרת. כל הפרק הזה וגם פרק המשיח
 בצוואת לוי מושפעים בכלל משיר התהלה לישראל שבמדבר כ"ה. - ויתהלך עם
 בני אדם. לשון זה חסוד בעיני מאד כאינטרפולציה נוצרית. - רוח ברכה. כאן יש
 תוספת נוצרית: מאד קדוש. - ותלכו בחקותיו. גם כאן יש תוספת נוצרית: הראשונות
 והאחרונות הוא חסר אל עליון והוא המעין הנותן חיים לכל בשר. ובמלים הראשונות
 והאחרונות נתכוון ודאי לאיבנגיליון. - שבט מישור. השוה תהלי מ"ה ד': שבט
 מישור שבט מלכותך. -

הקרים את-יוסף האהל את-בגדיו המארות את-ידן ערן את-
 נשקלי השמש את-גדר והנרם את-אשר: ואמם תקו עם לך וששה
 אחת ולא יהנה שם רוח-תעושים מבליעל כי הוא לאש יושל
 ער-עולם: וכל אשר בגון מתו בשמחה וקומו: והמתים למען יו
 לחיים וקיצו: וצדאי יעקב בשמחה ורצו ונשרי ושראל ועיסו
 בגילה וכל-העמים יקברו את-י: לעולמים:
 ועל-כן בני שמרו כל-תורת י: כי היא תקנה לכל אשר
 יחזיקו בדרכיו: ויאמר אליהם ויהודה) הנה אנכי מת היום כך
 מאה ואשר ושמינה שנים: ואל-תקברוני בבגד-יקר ואל-תקברנו
 את-במני כי בן יעשו המלכים והעלויי חקרונה אתכם: וישכב
 יהודה עם-אבותיו אחרי דברו את-הדברים האלה ויעשו בניו ככל
 אשר צוה אותם ויקברו אותו עם-אבותיו בחקרון:

צוואת יששכר הבן הסמישי ליעקב וללאה

העמקת דברי יששכר ויקרא אל-בניו ויאמר אליהם שמעו בני
 אל-יששכר אביכם והאזינו לדברי אהוב י: אנכי נולדתי בן סמישי
 ליעקב בשכר הרוקאים: כי ראובן אחי הביא רוקאים מן-השדה
 ותפשוהו רחל ותקחם: ויך ראובן ומצא לאה אמו לקולו: ואלה
 היו ספוחים אשר ריחם מתוך הצומחים ממעל לאסיקי המים בארץ
 ארם: ותאמר רחל לא אתן-לך את-אלה וקו לי סחת בנים כי

כח ג ש ב ט י במקור ἀσπράσας. - שמה אחת. לשון הקדש. על ערכה של לשון
 הקדש ע' ביר י"ח: כשם שנחנה תורה בלהיק. כך נברא העולם בלהיק. והשוה יובלים
 ג' כ"ט: כל הבהמות החיות והעופות דברו שמה אחת. וכן תמי לברא י"א א': בלישן
 קודשא הוו ממליין דאתברי ביה עלמא. ע' שבת י"ב ב' על מלאכי השרת שאינן
 מכירין בלשון ארמי. לעומת זה מוצאים אנו דעה שאדם הראשון בלשון ארמי טיפר
 ד (מנהג' ל"ח ב'). - בסוף פסוק ד' יש תוספת נוצרית: ואביונים למען ה' יעשרו (השוה
 מתאי ה' ו'). -

מאה ועשר ושמונה. לפי ס' הישר קכ"ט שנה. לפי תדשא קי"ט. -

א יששכר מתואר בצוואות השבטים כאיש תם עובד אדמה. כמו שנאמר בברכת
 יעקב ברא' מ"ט י"ד: יששכר חמור גרם רובץ בין המשתתים... ויש שכמו לסבול יהיה
 למס עובד. וע' תרגום הע': αἰ ἐγενήθη ἀντὶ τοῦ γεωργός. לפי המסורה המאוחרת בני
 יששכר הם לומדי תורה. ע"ס דהיא י"ב ל"ב: ומכני יששכר יודעי בינה לעתים...
 ב (וע' ביר ע"ב). - דודאים. ע' ביר ע"ב על מחלוקת חכמים במהות הדודאים. -

ז שגאני :: ולא ילדתי בנים לי-עקב: ושנים היו הספוחים ותאמר
 לזה אל-רחל והי-לך אשר לקחת את-בעלי ולקחת גם-את-אלה
 ח ממני: ותאמר לה רחל והי לך ועקב הלילה הזה פתח הידאי
 ט בנה: ותאמר לה לזה לי הוא ועקב כי אנכי אשת נשדאי:
 י ותאמר רחל אל-תתנאי ואל-תתקארי כי אותי ארש לו בראשונה
 יא ולמעני עבד את-אבינו ארבע עשרה שנה: ואנכי מה-אעשה-לך
 כי רבה הערמה וקומת בני-איש וערמה תהלך עלי-אדמות כי
 יב לולא זאת לא ראית את-פני ועקב: כי לא אשתו את ובערמה
 יג הקאת לו: ואותי רבה אבי ונודשני בלילה ההוא ולא נתן את-
 יד ועקב לראותני כי לו הייתי שם לא קרהו בזאת: ואולם בהודאים
 טו האלה אשפיר לך ללילה אחד את-ועקב: ונדע ועקב את-לזה
 וסתר ופלד אותי ועל-השקר הזה נקרא שמי יששכר:
 ב ונרא אז מלאך :: אל-ועקב ויאמר שני בנים תלד רחל כי
 ג בתלה במשכב בעלה ותבחר הנזר: ולולא לזה אמי מקרה במשכבו
 את-שני הספוחים כי עמה שמונה ילדה ועלי-כן ילדה היא ששה
 ד ורחל ילדה את-השנים כי למען בהודאים השקוף עליה :: כי
 ה-ד נדע אשר למען ילדת) בנים בקשה להיות עם-ועקב ולא למען
 ה-ה (מלא) תאנסה: ומסמרת היום נתנה שנית את-ועקב: ובגלל הודאים
 ו הים שמע :: את-רחל: כי גם-כאשר קבלתם לא אכלה אותם
 ותקרב אותם בבית :: ותביאם אל-הבחן אשר הנה בנמים הים:
 ג ויהי כאשר הייתי לאיש ואתהלך בישר לבני ואהי עיבד
 אדמת אבי ונארמת) אחי ואאסף את-תבואות ארמקם בעת:
 ג-ג ונקרבני אבי כראותו כי בתם-לכבי אתהלך לשני: ואנכי לא-
 ד הייתי נמחר במעשי ולא קנאתי ולא רעה עיני בקרובי: לא הלבתי
 ה רכיל באיש ולא הרשעתי חני אדם כי בתמת עיני הלבתי: כך
 שלשים וחמש הייתי כאשר לקחתי אשה כי גמלי אכל את-כחי
 ולא השבתי על-השק נשים כי ענה ונגע הייתי ומפל עלי סרדמה:
 ו וישמח אבי תמיד על-תם-לכבי כי כל-בכור הקרבתי בנדי-הבחן

רמח. השוה ספור המעשה בביר ע' ודומה לו בס' הישר פ' ויצא. -
 כי בחלה בביר ע"ב דורשים את מעשה רחל לגנאי: לפי שזוללה בצדיק אינה
 נכנסת עמו לקבורה. - למען לדת. ע' ביר ע"ב בנוגע ללאה. שלא היתה כוונתה
 אלא לשם שמים, להפסיד שבטים. -

א לוי וכן גם-לקבני: ונגב יי את-טובו בקדי עשרת אלפי מונים ונדע
 ח גם-יעקב אבי כי יי עזרני בתמי: כי לדלים ולאשר בצרה נחתי
 מטוב האדמה בתם-לקבני:

ד ועתה בני שמעו אלי והתהלכו בתם-לכבכם כי בו ראיתי
 ב את-קלרצון יי: איש תם לא-ישאף הון מאבלי-סאנה שונים לא
 ג נחמד כגד מסלצות לא נרצה: ימים רבים לא-יבנה לחיות והוא
 ד רק לרצון יי יחקה: ועל-כן פל-רוחות תעושים לא ימשלו-בו
 ה כי לא-יואיל הבט אל-יפי הנשים למען אשר לא-יחלל נפשו
 ו בתהפוכות ורעו: אין קנאה בעצותיו והכעש לא יעצוב את-נפשו
 ז ולא יענה את-רוחו בתאנה נקובה: והוא בתמת-נפשו יתהלך וכל-
 ח דבר בישר לקבו יראה ונעצם עיני מראות רע בתסאי העולם
 ט לבל-יראה בהסר איש את-מצות יי:

ה ועל-כן שמרו בנים את-תורת אלהים וקנו תם ובישר
 ב תתהלכו ואל-תהיו קל-רעת במצות יי ובמעשי קרובים: ואהבו
 ג את-יי ואיש את-קרובו ועל-דל ועל-חולה תחמלו: שימו מעניכם
 ד לעבד את-האדמה ועמלו במסעליכם בקל-עבודת השדה והביאו
 ה מנחה בתודה לוי: כי בראשית בכורי סרי האדמה וקרף אתכם
 ו באשר ברף את-כלי-הקדושים למן-הקל ועד-שתה: כי לא-יגמון
 ז לכם סלק אחר מלבד משמני הארץ אשר סרנה בעמל תוציאו:
 ח כי גם-יעקב אבי ברכני בברכות האדמה ובראשית תבואותיה:
 ט-ו ויכבד יי את-לוי ואת-יהודה גם-בתוך בני יעקב: וימן יי להם
 ט מורשת נחלה וימן ללוי את-הבקה וליהודה את-המלוכה: ועל-
 פן שמעו אליהם והתהלכו בתמת אביכם:

ו ודעו לכם בני כי באחרית הימים יעזבו בניכם את-תקתם
 ז וידבקו באהבת-בצע לא-ימנעו שבעה ויעזבו צדק ויקרבו למזמה
 ח וינזחו את-מצות יי וידבקו בקל-על: והמה יעזבו את-עבודת
 ט האדמה ויתורו אחר צלותיהם הרעות וימוצו בין הגוים והיו עקרים
 י לאויביהם: ואתם היירו קזאת לבניכם למען אשר אם-יחמאו ושובו
 י מהרה אליי: כי הוא רחום וינאדם להשיבם אל-אדמתם:

ה ה בנ"א יש כאן חוססת: ולגר נתן לפור את הנדודים שיבואו על ישראל. וכנודאי
 נשתרבו לכאן ממקום אחר. —

ז בן-שמים ועשרים ומאה שנה אנכי היום ולא נדעתי כי כל-
 חסא: ומלבד אשתי לא נדעתי אחרת ולא וניתי בנשאי את-עיני:
 ג זון לא שתייתי ואמע וכל-הסוד אשר לרעי לא תקדתי: ערמה לא
 ה שקנה בלדבי וקזב לא עבר על-דל-שקתי: איש כי הנה בצורה
 ואננה אתו ולדל פרקתי מלחמי הסוד עשיתי כל-ימי אמת שקדתי:
 ו-ז את-י אהבתי בכל-בחי וכן אהבתי כל-איש יותר מקני: וקבה עשו
 גמ-אחסם בני וכל-רוח בליעל יגוס מקם וכל-מעשה אנשים רעים
 ח לא ימשל בקם ותדרו בקל-הינת השדה כי אתכם יהי אלחי השמים
 וקהלך כי תתהלכו עם-בני-איש בתם-ללבב: ונצו את-בניו אחרי
 ט אשר דבר להם העלויי חבדונה ושמה תקברוני במקרה עם-אבותי:
 ויששם את-רגליו ונקת בשובה מוכה קריא בכל-אבריו ולא גם
 פחו וישן שנת-עולמים:

צוואת זבולון הבן הששי ליעקב וללאה

א העתקת דברי זבולון אשר אנה את-בניו לפני מותו בשנת
 ב מאה וארבע-עשרה לחייו שנתים אחרי מות יוסף: ויאמר אליהם
 ג שמעו אלי בני זבולון והקשיבו לאמרי אביכם: אני זבולון וקר מוב
 ד וקרני ואלהים לאבותי כי בעת הנלדי ונעצם אבי מאד בצאן
 ה ובבקר בעת הנה חלקו במקלות השפלות: לא נדעתי פראחשא
 ו אשר מלבד במקשבותי: ולא אנוכר אשר אפשע מלבד הפשע
 ו אשר מעלתי ביוסף כי נדברתי עם-אחי לבלתי הגיד לאבי את
 אשר נעשה: ואבה במקטרים ימים רבים על-יוסף כי נראתי מקני

ז בן-שמים ועשרים ומאה. המספר מתאים למה שנמסר במדרש חדשא ובסי
 הישר. - כל חסא. בניא תוספת: עד יום מותי (השנה יובלי) כ"א כ"ב: ולחטא חסא עד
 ג-ה מות לפני אל עליון). - בנשאי. μετεωρισμῶ σφθαλμῶν=בנשיאת עין. - כי היה.
 השנה בן סירא ו' ל"ד: אל תמנע עצמך מאיש בוכה ועם האבלים התאבל (ושם כ"ב י"א). -

א מאה וארבע עשרה. ניא וחמישים, עשרים וארבע. - במדרש חדשא חסר זבולון.
 ונמצא ברבינו בחיי לפי שמות: זבולון נולד ז' בתשרי ומת בן קייד. לפי סדר עולם
 בן קייד (וע"ע ילינק לסי' תדשא ח' 2). - שנתים. לפי יובלי נולדו זבולון ויוסף
 בשנה אחת: ב' אלפים קליד. יוסף מת בן קיי בשנת רמ"ד. אם זבולון מת שנתים אחרי
 ג-ה יוסף היה אז רק בן קייב ולא קייד. - מקלות הפלות. ע"ס ברא' ל' ל"ז. - נדברתי.
 במקור: ἐβεβαίωσα=החזקתי=קיימתי (את דברי). -

אָחִי כִּי נִדְבְּרוּ קִלְמֵי לְהַלְגֵּנִי אֶת־אֲשֶׁר יִגְדֶּה הַסּוּדִי: וְכֹאֲשֶׁר בִּקְשׁוּ
 לְהַמִּיתוֹ וְאֶבֶר וְאֶצְעֶק אֲלֵיהֶם לְבַל־יִסְשׁוּ אֶת־הַשֹּׁשֶׁע הַזֶּה:
 ב כִּי הַלּוּד הִלְכּוּ שִׁמְעוֹן בֶּן־נָדָב לְקַרְאֵת יוֹסֵף לְהַמִּיתוֹ וְהוּא
 קָבָה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם חַיִּים עָלַי אֲחִי וְרַחֲמוּ עַל־לֵב יַעֲקֹב אֲבִינִי:
 ג- אֲלֵי־מִשְׁאוֹ אֶת־יָדֵיכֶם עָלַי לְשֹׁפֵךְ דָּם נָקִי כִּי לֹא הִסָּאתִי לָקֵם: וְאִם
 ד גַּם הִסָּאתִי עָנֹשׁ תַּעֲנֹשׁוּנִי אָחִי וְנִדְבְּכֶם אֲלֵי־תֵהִי בְרַצַּח אֲחֵיכֶם לְמַעַן
 ה יַעֲקֹב אֲבִינִי: וְכֹאֲשֶׁר דִּבֶּר יוֹסֵף אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּבֶקֶה וְלֹא
 ו נִשְׁאָתִי אֶת־אֲנָקוֹתָיו וְאָחַל לְקַבּוֹת וְלִשְׁפֹךְ קַבְדֵי וְקַל־קִירוֹת קָרְבֵי
 ז הַמַּדְמָרוֹ: וַיִּבֶקֶה יוֹסֵף וַלְקַבֵּי הַמָּה וְקַל־צִוְרֵי נֹיף דַּעְרוֹ וְלֹא יִבְלַתִּי
 ח עַמֶּד: וְכֹאֲשֶׁר רָאָה יוֹסֵף כִּי בָכִיתִי עִמּוֹ וְאֶת־אֵלֶּה הַהוֹלְכִים לְהַמִּיתוֹ
 ט וַיִּרַץ מֵאֲחֵרֵי וַיִּתְחַנֵּן אֲלֵיהֶם: וּבֵין כֹּה וְכֹה קָם רְאוּבֵן וַיֹּאמֶר אֲלֵי־נָא
 י אָחִי אֲלֵי־נִהְרָנְהוּ וְנִשְׁלִיכֵהוּ בְּאֶחָד הַבְּוֹרוֹת הַרְיָקִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר חָסְרוּ
 יא אֲבוֹתֵינוּ וְלֹא מָצְאוּ מָוִם: כִּי עָצַר יְיָ בְּעַד הַמָּוִם מִמֶּלֶא אֹתָם לְמַעַן
 יב יִהְיֶה מִסְלַט לְיוֹסֵף: וַיַּעֲשׂוּ־בֶן עַד־אֲשֶׁר חָקְרָהוּ לְיִשְׁמָעֵאלִים:
 יג וּבְרַסְתָּ שִׁבְרוֹ לֹא הָיָה לִי חֵלֶק בְּנִי: כִּי אִם שִׁמְעוֹן וְדָן וְנָדָב
 יד וּבְנֵיהֶם וַיִּקְחוּ אֶת־מַחִירוֹ וַיִּקְנוּ נַעֲלִים לָהֶם וּלְנִשְׁיָהֶם וּלְבָנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ
 טו לֹא נִמְאָלְהוּ כִּי מַחִיר אֲחִינוּ הוּא: כִּי אִם־רְמוֹם קָרַמְסֻנוּ יַעַן אֲשֶׁר
 טז אָמַר לְמַלְךְ עֲלֵינוּ וְנִרְאָה מִהֲיָהוּ סְלוֹמוֹתָיו: כִּי עַל־בֶּן כְּתוּב בְּסֹפֶר
 טז הַסּוּדִי קַל־אֲשֶׁר לֹא יִחַפֵּץ לְהַקִּים וְרַע לְאֲחָיו וְתִלְצוּ אֶת־נַעֲלָיו וְנִרְקוּ
 טז בְּסָנְיוֹ: וְאֲחִי יוֹסֵף לֹא תִסָּצוּ בְּחַיֵּי אֲחֵיהֶם וַיִּי חֵלֶק לָהֶם נַעֲלָם
 יז אֲשֶׁר נַעֲלָו בְּחַיֵּי יוֹסֵף אֲחֵיהֶם: כִּי כֹאֲשֶׁר נִדְּדוּ מִצְרַיִם וַיִּחְלְצוּ
 יח לָהֶם נַעֲרֵי יוֹסֵף אֶת־נַעֲלֵיהֶם לְסַנֵּי הַשֶּׁעַר וְקָבָה הַשְּׂמֹתָם לְסַנֵּי יוֹסֵף
 יט בַּחֵק לְמַלְךְ סָרְעָה: וְהָמָּה לֹא רַק הַשְּׂמֹתָם לְסַנֵּי כִּי גַם־נִרְקוּ
 כ עֲלֵיהֶם אֲחֵרֵי אֲשֶׁר נַעֲלָו אֲסוּם לְסַנֵּי וַיִּקְלְמוּ לְסַנֵּי הַמַּצְרִיִּים: כִּי
 כא שִׁמְעוּ הַמַּצְרִיִּים אֶת־הַדְּבָרָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לְיוֹסֵף:
 כב וַהֲיִי כֹאֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר וַיִּשְׁבּוּ אֲחֵי לְאֶמְלֵל: וְאֲנֹכִי
 כג לֹא אֶכְלַתִּי מֵאוֹמָה שְׁנֵי יָמִים וְשְׁנֵי לַיְלוֹת כִּי רַחֲמָתִי עַל־יוֹסֵף:
 כד וַיִּהְיֶה לֹא אֶכְלֵ עִמָּהֶם וַיִּשְׁמַר עַל־הַבּוֹר כִּי יֵרָא סָן וַבָּאוּ שִׁמְעוֹן

ג ו י י י ק נ ו ע ל י מ ע י ע מ ו ס ב ו י ע ל ד ר ת י ב ר א ל י מ כ י ח : ז ו ב י נ ו י ת י ו ס פ ל ע ר ב א י
 ב ע ש ר י נ מ ע י נ ד כ ס פ ו ז ו ב נ ו מ נ ה ו נ ס נ ד ל י נ ו פ ר ק י ר א ל י ע ז ר ל י ח : כ ל א ח ד ו א ח ד נ ט ל
 ש נ י כ ס פ י מ ל ק נ ו ת מ נ ע ל י מ ב ר ג ל י ה מ ו ה ו א ב נ י ג ו ד ל מ ס ו פ ר כ א נ ש ר ק ש מ ע ו נ ד ו נ ג ד ע ש ו
 ז א ת - ב ס ס ר ח נ ו ר י א : ב ס ס ר מ ש ה ו ה ו א מ ע ו ת -

ד וְגַד לְהַמִּיתוֹ: וַיְהִי כַאֲשֶׁר רָאוּ כִּי לֹא אָכַל וַיְשִׂימוּנִי לְשׂוֹמֵר עָלָיו
 עַד־אֲשֶׁר יִמְקְרְהוּ וַיְהִי בַבּוֹר שְׁלֵשָׁה יָמִים וּשְׁלֵשָׁה לַיְלֹת רָעַב
 ה וָדָבָה מִקְרָהוּ: וַיְהִי כַשֵּׁמֶע רְאוּבֵן כִּי נִמְכַר בְּעֵת לָבְתוֹ מִשָּׁם וַיַּקְרַע
 ו אֶת־בְּגָדָיו וַיַּתְּאָפֵל וַיֹּאמֶר אֵיךְ אָרְאָה אֶת־פְּנֵי יַעֲקֹב אָבִי: וַיַּקַּח
 ז אֶת־הַכֶּסֶף וַיָּרֶץ אֶחָרִי הַסּוֹסְרִים וְלֹא מָצָא אִישׁ: כִּי עָזְבוּ אֶת־
 ח הַדְרֹךְ הַגְּדֹלָה וַיַּלְכוּ אֶל־הַסְּבִיבִים בַּדְרֹךְ הַקָּצֵרָה: וַיַּעֲצֵב רְאוּבֵן וְלֹא
 ט אָכַל לֶחֶם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹא דָן וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶל־מָה וְאֶל־מַעֲצֵב
 י כִּי מָצְאוּ אֶת־אֲשֶׁר נֹאמַר לְאָבִינוּ: אָנֹכְנוּ נְשָׁחַשׁ דָּרִי עֵינַי וּשְׁבַלְתוּ
 י אֶת־הַתְּנֵת יוֹסֵף וְשָׁלְחָנוּ אֵלָיִךְ לְאָמֵר הֲכַרְנָא הַתְּנֵת בְּקַדְוָה הִיא
 יא וַיַּעֲשִׂיכוּ: כִּי אֶת־הַתְּנֵת פָּשְׁטוּ מֵיוֹסֵף כַּאֲשֶׁר מִקְרָהוּ וַיַּלְבִּישׂוּהוּ
 יב בְּגָדֵי עֶבְדִים: וַאֲוֹלָם שָׁמְעוּן לָקַח אֶת־הַתְּנֵת וְלֹא חָסַע לְהַשִּׁיבָה
 כִּי בְקֶשׁ לְקַרְעָה בְּתוֹכָהּ בְּקָצָפוֹ עַל־אֲשֶׁר לֹא הִמִּיתוֹ: וַיַּעֲמֵד בְּלִטּוֹ
 וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לֹא תִתֶּן אֶת־הַתְּנֵת נֹאמַר לְאָבִינוּ כִּי אָמַר לְבַדְדֶךָ
 יג עֲשִׂיתָ אֶת־הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בַּיָּשָׁרְאֵל: וַיֵּבֶן גֶּתֶן אוֹתָהּ לָהֶם וַחֲמָה עָשׂוּ
 כַּאֲשֶׁר אָמַר דָּן:
 ה וַעֲתָה בְּנֵי הַגְּנֵי מַצּוֹכְכֶם אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ אֶת־מִצְוֹתַי וַיְתַרְחֲמוּ
 אִישׁ עַל־קְרוּבוֹ וַתַּחֲוִסוּ עַל־כָּל־לֹא רָק עַל־בְּנֵי אָדָם כִּי אִם גַּם־
 ב עַל־קִלְטֵי אֲשֶׁר לֹא יְדַבֵּר: כִּי עַל־כֵּן בְּרָבִי וַיְבַחֲלוֹת קִלְטֵי
 ג אֲנִי לֹא נִחַלִיתִי כִּי יוֹדַע וַיְמַזְמוֹת קִלְטֵי־אִישׁ: וְעַל־כֵּן יָקְמְרוּ רַחֲמֵיכֶם
 ד כִּי כַאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִישׁ לְקְרוּבוֹ בֶּן־יְשׁוּלָם וַיְהִי: כִּי בְנֵי אָחִי תָלוּ
 ה וּנְמִיתוּ עַל־דְּבַר יוֹסֵף כִּי לֹא רַחֲמוּ בַלְבָּבְכֶם וַיְבִי נִשְׁמְרוּ מַקְל חַלְי
 כַּאֲשֶׁר יְדַעְתֶּם: וַיְהִי כַאֲשֶׁר הִנִּינוּ בְּאַרְץ כְּנַעַן עַל־חַף הַיָּם וְאַצְוֹד
 ו צִיד לְיַעֲקֹב אָבִינוּ וַרְבִּיבִים שָׁבַעוּ וְאָנְכִי נִשְׁאָרְתִי חַי:
 ז אָנְכִי הִרְאִשׁוֹן עֲשִׂיתִי סִינָה לְשׁוּשׁ קָה עַל־פְּנֵי הַיָּם כִּי גִתֵן
 ח וַיְדַע וַחֲבַמָּה לְאֶלְהָ: וְאָשִׁים עֲמוּד־עַץ מִתְּחִמָּיָה וְאַפְרָשׁ מִסָּד
 ט עַל־הָעֲמוּד הַשְּׂנֵי הַנֶּעֱצָב בְּתוֹךְ: וְאָשׁוּשׁ קָה עַל־שְׁסֶט הַיָּם וְאַצְוֹד
 י דָּגִים לְבוֹת אָבִי עַד־אֲשֶׁר קָאֲנוּ מְצָרֻקָה: וּמִצִּידֵי גִתֵי לְקִלְטֹר
 יא בְּרַחֲמֵי עָלָיו: וְכִי הִנְהִ גֵר אוֹ חוֹלָה אוֹ זָקֵן וְאָבִשָׁל אֶת־הַרְגִימִים

ה ס כייים . Τρωγλοδύτων = סכיים, לפי תרגום העז' בדה"ב י"ב ג' - בקצ"ט.
 ה הוה צוואת שמעון א' ו' (במ"י).
 ח כן ישלם. הוה שומטים א' ז': כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים. -
 י לשוט בה. הוה ברא' מ"ט י"ג: זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות. -

ד ו
 יא
 ה ג
 ו

וְאֵכֶינֶם הַיּוֹשֵׁב וְאֵתְנֶם לִפְנֵי אִישׁ אִישׁ לְפָנָיו וְאֵהוּ כּוֹאֵב עִמָּהֶם
וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם: וְעַל־כֵּן מִלֵּאנִי יי דְּגִים לָרֵב בְּצִאֲתִי לְצוּר צִוֶּד:
כִּי כָל־אֲשֶׁר יִחַלֵּק עִם־רַעְיוֹ הַרְבֵּה מוֹגִים וְקָבַל מֵאֵת יי: וְתִמַּשׁ
שְׁעִים שְׁלִיתִי דְגִים וְאִמֵּן מֵהֶם לְכָל־אֲשֶׁר רָאִיתִי וְאִמְצִיא דְגִים לְכָל־
בֵּית אָבִי: בְּקוֹץ דְּגָתִי דְגִים וּבְחִרְף רַעֲיָתִי יִמַּד אֶת־אֶחָיו:
וְעָתָה אֹדִיעַ אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי: רָאִיתִי אִישׁ בְּצִרְהָ
עָרִם בְּקִרְהָ וְנִקְמְרוּ רַעְמֵי עֲלָיו וְאֶנְגַּב בְּגֵד מִבֵּית אָבִי וְאֶתְנַהֲוֹ בַסֶּתֶר
לְאֶבְיֹן: וְגַם־אַתֶּם כִּנֵּי מִכָּל־אֲשֶׁר יִחַקְכֶם אֱלֹהִים בְּלִי הַבְּדִל חֲנוּ
בְּרַעְמֵי אֶת־כָּל וְאֶל־תִּתְמַקְהוּ וְחַנּוּ לְכָל־אִישׁ בְּלֵב טוֹב: וְכִי לֹא
יִהְיֶה לְכֶם אֵת אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְאִישׁ מִחֶסֶד יִהְיֶה מֵעִיבֵיכֶם עֲלָיו
בְּרַעְמֵי: וְדַעְתִּי כִּי כֹאֲשֶׁר לֹא מֵצָאָה יָדִי לְתֵת לְאִישׁ מִחֶסֶד
וְאַלְךָ אִתּוֹ שְׂבָעָה רִיסִים וְאֶבְרָה אִתּוֹ יִמַּד וְיִקְרָבִי וְנִקְמְרוּ עֲלָיו בְּרַעְמֵי:
וְעַל־כֵּן כִּנֵּי וְנִקְמְרוּנָא רַעְמֵיכֶם עַל־כָּל־אִישׁ בְּמַנְיָה לְמַעַן
יִחַקְכֶם יי וְיִרְחַם עֲלֵיכֶם: כִּי בְּאֶמְרֵי הַגִּמִּים יִשְׁלַח אֱלֹהִים אֶת־
רַעְמֵי עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִמְצֵא לֵב רַחוּם שָׁמָּה וְשָׁבֵן:
כִּי כֹאֲשֶׁר יִרְחַם אִישׁ עַל־רַעְיוֹ בֵּן יִרְחַם יי אוֹתוֹ: וְיִהְיֶה כֹאֲשֶׁר
כָּאֵנוּ מִצְרַיִם לֹא שָׁמַר לָנוּ יוֹסֵף עֲבָדָתוֹ: וְגַם־אַתֶּם כִּנֵּי תִלְכוּ
בְּדַרְכּוֹ זֹאת וְתִתְּקְבוּ אִישׁ אֶת־רַעְיוֹ וְאֶל־תִּתְקַרְשׁוּ רַע אִישׁ עַל־
אֶחָיו: כִּי הוּא אֶתְנֶה וְשִׁבְרֵי וּבֵין קְרוֹבִים יִסְרִיד וְיִרְגִּזוּ נֶפֶשׁ וְכָל־
רְכוּשׁ יִמְרִיב:

וְאַתֶּם דַּרְשׁוּ הַיּוֹשֵׁב בְּמִים וְדַעְוּ לְכֶם אִם־יִשְׁטַמוּ לְעִבְרֵי אֶחָד
יִקְרְסוּ אֶתְכֶם אֶבְיִים עֲצִים וְאֶדְמָה וְכָל־דָּבָר אֶתֶר: וְאִם־לְהַרְבֶּה וְרַמִּים
יִחַלְקוּ וְקִלְעָה אוֹתְכֶם הָאֶדְמָה וְנִקְמְסוּ: וְגַם־אַתֶּם אִם־תִּתְקַרְדוּ יְהִי לְכֶם
כֵּן: וְעַל־כֵּן אֶל־תִּתְקַרְדוּ לְשֵׁנֵי רְאִשִׁים כִּי כָל־אֲשֶׁר עָשָׂה יי רֹאשׁ

ז ה
ח ג

ד י ס י ס. במקור *σταδίου*. הסטדיון הוא 600 רגל יווני או 625 רגל רומי. -
כאשר ירחם, השהו מאמרו של רבן גמליאל: כל המרחם על הבריות מרחמים
עליו משמים (שבת קנ"א ב'). בחוספתא בבא קמא פ"ט גמטרא המאמר בשינוי נוסחא: כל
זמן שאתה רחמן הרחמן מרחם עליך. ר"ג זה הוא ר"ג דיבנה (שכן בחוס' ב"ק מוסר
משמו את המימרא רבי יהודה), ולא ר"ג ברבי (ע' דור דור ודורשיו ב', עמ' ס"ו הערה ב'). -
גם פ"ק ט' מכוון למלחמת האחים ששררה ביהודה בימי הורקנוס ב' ואריסטובולוס
ב', - ונמסו. במקור *καὶ γίνονται εὐκαταφρόνητα*. לפי צ'ארלס נתחלף כאן ימאסו
בימסו. השהו ש"א ס"ו ט': כל המלאכה נמבזה ונמס. אולם בתהלי ג"ח ח' יש ימאסו
(ימאסו כמו מיס') במובן ימסו. - לשני ראשונים. הורקנוס ואריסטובולוס=שני מלכים

אמר לו ושמי כתפוס שמי גרים ושמי רגלים ושאר האברים: ה
 ואנכי נרעתי על-שוי כתבי אבותי כי תתקדו בני ישראל וסלכו אמרי ו
 שני מלכים ומששו כל-תועבה: ואזביכם יוליכו אתכם בשבי ותחיו ז
 ברעה בין הגוים ברב חלי ונגון: ואמרי הדברים האלה תזכרו ח
 את-י ונתשובו והוא ישיב אתכם כי מנון נרחום הוא לא יפקד ט
 עון על-בני-איש כי קשר הקה ורחות התהו נתעום במעשיהם: י
 והנה אמרי-כן יאיר יי לקם אוד צדקה ומרסא נרסמים בקנשו יא
 והוא לבדו יגאל את-ל-שבי בני האדם מבל-ישל וכל-רוח תהו יב
 יהיה למרסם וישיב את-כל-העמים לקנא למענו ויהמקום אשר יג
 בו יבחר יי ירושלים שמו ויקרא: ועוד תבעיטה ברב מעלליכם יד
 והוא בשליך אתכם מעל בניו עד-קץ העתים: יז
 ועתה בני אל-תעצבו כי מת אנכי ואל-יפל ולבכם כי יח
 אאסוף: כי עוד אקים בתוכם כמושל בין בניו ואניל בתוך יט
 שבטי אשר ישמרו את-תורת יי ואת מצות וכלן אביהם: ועל- כ
 הרשעים יביא יי אש עולמים ותאכל אותם לדורי דורות: ועתה כא
 הנני הולך למנוחתי כאשר עשו גם-אבותי: ואתם תיראו את-י כב
 אלהיכם בכל-מאדכם כל-הימים אשר אתם חיים: ויהי ככלותו כג
 לדבר וישכב בשיבה טובה וישימו אותו בניו בארז-עץ: ואמרי- כד
 כן העלהו ויקברהו בקברו עם-אבותיו:

צוואת דן הבן השביעי לנעקב ו[בן-]בלהה

א העתקת דברי דן אשר דבר אל-בניו באמריית ימי בשנת א
 חמש ועשרים ומאה לתניו: ויקרא אל נכשות ביתו ויאמר שמעו ב
 בני דן את-דברי ומקשיבו לאמרי אביכם: אני נוכחתי בלבי ג
 בכל-ימי כי האמת והצדק טובים הם וימאארוסן בעיני אלהים

שכפסוק ה' - וחשובו במקור: ἐπιστρέψατε, נ' א: μετανοήσατε=תתחרטו, והלשון ו
 העברי משתמע לתרי אפי - כי בשר, השהו ברא' ו' ג' בשגם הוא בשר, צוואת ח
 יהודה י"ט ד': ואפשע כאדם וכבשר אשר בחסאים נשחת, - לקנא למענו, כאן יש ז
 תוספת נוצרית: ותראו את אלהים בדמות אדם. - ה
 בשיבת טובה, במקור: ἐν ὑπνώ καλῶ=בשנה טובה, בטעותו של המתרגם ו
 היווני, השהו צוואת יששכר ז' ט', צוואת דן ז' א' ועוד. -

חמש ועשרים ומאה, וכן במדרש חדשא, בסי הישר קכ"ד, - ויעירני

- ד ורעים השקר והקעם כי הם ילמדו כל־רע לפני האדם: הנדתי
 לכם היום בני כי בלדבי חרצתי להמית את־יוסף איש השוב
 ה והאמת: ואנכי שמתתי על־מכירתו כי אבינו אהב אותו מקלנו:
 ו כי רוח הקנאה והנאנה דברה אלי לאמר נס־אסה בנו קמזו:
 ז ויערני אחד מרוחות בליעל לאמר קח את־הכרב והרג־בה את־
 ח יוסף והאברה אביה במותו: והוא רוח הקנאה אשר הסיטני לסוף
 ט את־יוסף כאשר יסוף הנמר את־הנדי: ואלהי אבי יעקב לא
 אנה אותו לדי אשר אקצאהו לבדו ולא נתנני לעשות את־מעשה
 הפשע הזה למען לא יקחדו שני שבטים מישראל:
 ב ועסה בני הזה אנכי מת ואניד לכם באמת אם־לא תשמרו
 מרום הקוב והקעם ולא תאכבו אמת וארדררום אבר תאבדו:
 ג כי עורו־עינים בקנאה אשר לא יזן את־איש לראות שקני באמת:
 ד כי אם אב יהי או אם יתהלך אתם באונב או אה יהי ולא
 ז ידעו או נביא יי ולא ישמע אליו או צדיק ולא יראהו או רש
 ד ויתגבר אליו: כי רוח הפעש יאמרו ברשת תשתועים ויעור את־
 ה עיניו ובקוב תחשיך תבונתו ויראהו כל על־פי דרכו הוא: ואל־מי
 ימנה את־עיניו והלא אל־אחיו בשנאת לבב למען קנא בו:
 ו כי הפעש ענין רע בני והוא את־הנשמה נרגיו: ואת־הנשמה
 ז יבניע ובקשש ישלם וימן תמצומות לנו למען יעשה כל־רע: ואם־
 ה בקשר יעשה כל־אלה תוקה נס־הקשש את־הנעשה כי לא תראה
 ו נכוחה: ועל־כן איש כי יקעם ועו לו והנה־לו כח פי שלשה
 ז ככעסו הכח הראשון הוא חיל עורריו הכח השני עשרו כי בו
 ח יסתה ובקשש ינצח וכי ישליו הכח השלישי הוא כח והשכע של
 ה הכשר בו יעשה רעה: ואם־נמ־תקלה הפועם והנה לו כח פי
 ו שנים ככעסו כי הפעם יעור תמיד בעשות רשע: והרוח הזה
 ז יהלך עם־רוח השקר לימין הששן למען יעשו מעשיהם בקוב
 ויבלם אביר:
 ד ועל־כן הכירו בני את־כח הפעש כי הקל הוא: כי לראשונה
 ב בדברים יעורר ובמעשים יחזק את־אשר יקעם ובנקוקים קשים

ב במקור: *επιθυμει*. המתרגם היווני קרא במקור העברי ויעור או ויאמר. - שני
 שבטים. יוסף (חנהרג) וגם דן (התורג). ואולי כוונתו לאמרים ומנשה. -

ג יסעיר את-דעתו עד-אשר יעיר בכם גדול את-נקשו: ואם-ידבר
 א' איש קשות ואליכם] אל-תתעוררו לכם ואם-יהללכם איש כי
 ד ק-אשים אדם אל-תתנאו ואל-תשחנו לא לשמח ולא למאם: כי
 ה קראשונה ישיב השמים ויחדד את-דעתו לקבל עצת מומות והנה
 ו כי יקעם האיש ונאמין כי צדק בכם: וכי יאנה לקם נזק או
 ז כי תאכד לקם אברה אל-תעצבו בני כי הרים הוא ועורר אתכם
 ח להתאמות מאנה אל-הדבר האבוד למען תסלו בכם על-ידי
 ט העצב: וכי יאנה לקם נזק לרצונכם או לא לרצונכם אל-תראנו
 י כי הדאנה תוליד פעם וקוב: כי רע הפעם עם השקר ושני פנים
 יא ל ושניהם ותספרו למען תרצו לב: וכי תסער הנפש תמיד וסר
 מאליה: ובלועל ומשל-כם:

ה ועל-כן בני שמרו את-מצות: ואת-תורתו נצרו וסורו מד
 ה פעם ושנאו קוב למען ישכן בקרבכם: ובלועל יגים מקם:
 ג ודברו אמת איש את-רעהו ולא תסלו בכם וברנו ושלום והנה
 ג לקם ואלהי השלום והנה עמכם ולא תנצח אתכם מלקמה: אהבו
 ד את-: כל-ימי חניכם ואיש את-רעהו בלבב שלם: כי ידעתי כי
 ה באחרית הימים תסורו מאמרי: ומקעים את-לוי ותערכו מלקמה
 על-יהודה ולא תוקלו להם כי מלאך: יוליד את-שניהם כי בהם
 ה יקים ושראל: וכי תסורו מאמרי: ומלכו בקל-רע ותעשו את-
 ו תועבות הגוים ותגו אמרי גשי פושעים כל-רוחות הרשע וסעלו
 ג בכם בקל-רע: כי הפרתי בקסר סנוך הצדיק כי השמן לשיאכם
 ז וכל-רוחות רשע ורהב יקשרו ונאריכו ימים אצל בני לוי ויסעלו
 ז למען החסויאם לפני אל-היהם: ובני יקרבו אל-בני לוי ויחטאו
 ח אתם בכל ובני יהודה ושאמו בצע וימרפו באריות הון ורים:
 ח ועל-כן אתם יחד בשבי תוקלו ושמ תענו במכות מצרים ובכל-

ד הוא יעורר. נ"א: כי הרוח יחפוץ לעשות את הדבר הזה ולהשמידכם כליל. -
 ה ודברו אמת. השוה זכר' ח' ס"ז: ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם
 וגו'. - רוחות הרשע... כי השטן נשיאכם. למי המסורת שבמקרא ובאגדת רז"ל
 דן הוא אחד השבטים הקרובים ביותר לעבודה זרה. אולי משום שהיו בני-דן רחוקים
 מן המרכז. השוה שומטים י"ח המעשה על פסל דן שהיה, עד יום גלות הארץ.
 ז מעגלי ירבעם היה אחד בן (מלא כ"ט ל'). וע' חיי לדב' כ"ה י"ח. - אל בני לוי.
 ח גם כאן יש אפולוגיה על החשמונאים מצד אחד וכעס הסופר על הריב והמלחמות
 ששררו ביניהם מאידך גיסא (השוה צוואת לוי י' י"ד יהודה כ"א ואילך. כ"ב-כ"ד). -

ט רשעת הגוים: ואסרי בן תשובו אליו ויתן לכם רחמים והשיבכם
 י אל-מקדשו ויתן לכם שלום: ומשבת יהודה ומשבת בני-מנשה לוי תקום
 לכם ושועת יי פי הוא לברו יעשה מלקמה את-בלעל ויתן נקמת
 יא נצח באויביכם: ואן יוציא את-נקשות הצדיקים משבי בלעל וכל-
 הלקבות אשר לא אבו שמע ישיב אל-י: ויתן שלום נצח לכל-
 יב אשר יקראוהו: וכל-הקדושים ונחו בעדן וצדיקים בירושלם
 יג סתדשה גילו אשר היא תסארת אלהים לעולם: ולא עוד תשא
 יד ירושלם שממה ולא עוד ישראל בשבי ילך פי י: והנה בתוקה
 וקדוש ישראל ומשל-קה:

ו ועתה בני יראו את-י: והשקרו משני הששן וכל-רוחותיו:
 ב קרבו אל-אלהים ואל-המלאך המתפלל בעדכם כי הוא העומד
 ג בין אלהים ובין בני האדם ולשלום ישראל נגד ממלכת האויב
 ד-ה בעמד: על-כן ותאמץ האויב להשחית את-כל-אשר בשם י: וקראו:
 ה כי ידע אשר ביום שוב ישראל תהדל ממלכת האויב: כי מלאך
 ו השלום הוא ותוק את ישראל למען אשר לא-יפול בקץ הרעות:
 ו על-כן השקרו בני מכל-מעשה דע והסירו מאתכם כל-כעס

ט ויתן לכם שלום. השוה חגי ב' ט': ובמקום הזה אתן שלום. וכן חנוך א' ע"א י"ז:
 י ושלום יהי לצדיק ואורח מישור. - ומשבת יהודה. במקור רק בלשון יחיד:
 ἐξ αὐτῆς φυλῆς. אפשר לא היה כאן אלא שם של שבט אחד, בודאי לוי, והשם יהודה
 גוסף על ידי בעל התוספות. - נקמת נצח באויביכם. במקור: ἐξδάκτυλον τοῦ νίκου. והשם יהודה
 יב היווני טעה וקרא במקור העברי אבותיכם במקום אויביכם. - בירושלים החדשה.
 יג השוה את התיאור של ירושלים החדשה בישיע' גיד י"א-י"ב, ט'. ס"ו כ"ב (שמים חדשים
 ודרך חדשה). יחוקאל מפרק א' ואילך. והשוה גם חנוך א' צ' כ"ח-כ"ט. - כי ה'
 יד ישראל ימשלבה שפל ועני וכל אשר יאמין בו ימשל בשמים באמת. -
 ו העומד בין... ובין. המלאך המתווך בין ישראל לקונם הוא מיכאל שרה של
 האומה. השוה יובל' א' כ"ט: ומלאך הסנים התולך לפני מחנה ישראל. ויומא ל"ז א':
 מיכאל באמצע גבריאל בימינו ורפאל בשמאלו. השוה עוד חנוך א' מ' ט'. ובמדרש
 פטירת מרעיה (לינג ביה"ט ר' ע"ה) משה הוא המתווך ומבקש רחמים על פושעי
 ה ישראל. - יעמוד. השוה דניאל י"ב א': ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד
 ו ג על בני עמך. - מלאך השלום. הוא המלאך הסנהל את הצדיקים (ע' חנוך א' מ' ח').
 ו ג"כ ה). - בסוף פסוק ה' יש תוספת נוצרית: והיה בעת ישע ישראל יסור ה' מאתו
 ז ויחלישהו בעם אשר יבקש [לעשות] רצונו כי לא מלאך אשר ידמה לו וזה שמו בכל
 מקום בישראל ובעמים משיח. - בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: למען יקבלכם וירחמכם
 ו גואל הגויים כי הוא אמת ודרך אמים חנוך ורבי-חסד ומורה במעשים את תורת ה'. -

ו וקל-קוב ואמת ואר-ררום אהבו: ואת-אשר שמעתם מאביכם
 ח אותה תגידו לבניכם: ועל-כן סורו מכל-רשע ורקו בצדקת
 ט אלהים ויהי שבטכם לתשועה ער-עולם: וקברוני אצל אבותי:
 ז ונדבר ואליהם כאלה ונגשק להם וישכב בשוכה טובה:
 ב ונקברו בני ואחר-כן העלו את-עצמותי וישוימון במקום אשר
 ג שם אברהם יצחק ויעקב: לבד אשר נבא להם דן אשר ישבתו
 את-אלהים ויקברו מארץ נחלתם ומשכט ישראל ומארץ מכורתם:

צוואת נסתלי הבן השמיני ליעקב ורבן-בלהה

א בעתקת צוואת נסתלי אשר צוה לפני מותו בשנת שלשים
 ב ומאה לחייו: ויהי כאשר נאספו בני בחדש השביעי בראשון
 ג לחדש ונעש להם משתה: ויהי ממחרת כאשר הקיץ משנתו
 ד ויאמר להם הנה אנכי מת ולא האמינו לו: ויקרר את-הו' ויתסוק
 ה ויאמר להם הנה אנכי מת אחרי המשתה (ואשר עשיתו) אתמול:
 ו ונען ויאמר אל-בניו שמעו בני נסתלי והקשיבו לאמרי אביכם:
 ז אותי ילדה בלהה כי עשתה רחל בקרמה ותסן ליעקב את-
 ח בלהה פתחיה וסתר וסלד אותי על-ברכי רחל ועל-כן קראה
 ט את-שמי נסתלי: ותאבהני רחל מאד כי נולדתי על-ברכיה
 י ובעודני רך ומשקני ותאמר מי יתן-לי אף לה יוצא מרחמי וישנה
 יא לך: ועל-כן קמה אלי יוסף בפל פתסלת רחל: ואמי בלהה
 יב קימה בת-דתי אחי רבורה מינקת רבקה אשר נולדה ביום הולד
 יג רחל: ויהי רמי ממשפחת אברהם כשדי ורא אלהים חפשי ומצד
 יד הנחש: ויהי כאשר נסל בשבי ונקגהו לבן ויתרלו את-ערנה
 טו שפחתו לאשה וסלד בת ויקרא שמה ולסה על-שם העיר אשר

ז צצמותיו. כאן חסרות במקור היווני כמה מלים עד התיבה במקום. והוספו מסברא: וישיון. - פסוק ג' הוא כלו תוספת מאוחרת של אחד המעתיקים (ע' לעיל במ' א' ו').

א שלשים ומאה. לפי יובלים נולד נסתלי בשנת ב' אלפים קיל. לפי מדר' תרשא
 ב-ו חי קליג שנה. לפי ס' הישר (פ' שמות) קליב. - נסתלי. השנה ברא' לי ח'. - רמי.
 ג Poudaios. שם זה לא ידוע מקורו ולא נמצא במקום אחר. - ממשפחת אברהם. משתדל
 ד הכותב להראות שבני שפחת אף הם ממשפחת אברהם היו גם מצד אמותיהם. - ולסה.
 ה בלהה וולסה היו אחיות לפי המסורה (ע' יובלי כ"ח ט'). לפי תמי לברא' כ"ט כ"ד-כ"ט
 ו היו שתיהן אף הן בנות לבן מפילגשו. -

י' בַּהּ וְלִשְׁבָּה: וְאַחֲרֵי־כֵן יִלְדָה לוֹ אֶת־בְּלֵקָה לֵאמֹר וּבְהִלָּה בְּתִי כִּי
אך נולדה ותתפש בשרי ואמהו ותבהל לינק:
ב וְאֶלְכִי הָיִיתִי קָל בְּרַגְלִי בְּאַחַת הָאֲזִלוֹת וַיּוֹעִידֵנִי אָבִי לְכָל־
ב שְׁוֹרָה וְגַם־בְּרַכְנֵי לְהִיּוֹת בְּאֵלֶיהָ: כִּי כֹאֲשֶׁר יָדַע הַיּוֹצֵר אֶת־הַקָּלִי
ב קִמָּה וְכִיל וְלִשְׁיָהּ וְיִבֵּא חֶמֶר קָבֵה יָצַר גַּם־וּנְי אֶת־הַגּוֹזֵה בְּרַמּוֹת
ג הָרוּם וְלִסִּי כַח הַגּוֹף וְשֵׁחַ הָרוּם: וְלֹא יְהִי יִתְרוֹן בַּיְנוֹתָם עַד־
ד לְשִׁלִּישֵׁית הַשָּׁעֵרָה כִּי בְּמִשְׁקַל וּבְמִמְדָּה וּבְקֶוּ נּוֹצֵר כְּלִי־יֹצֵר: וְכֹאֲשֶׁר
ד יָדַע הַיּוֹצֵר שְׁרוֹת כְּלִי־לִי לְמָה וְכֹשֶׁר קָבֵה יוֹדַע: וְכֹל־בְּשָׂר אֶת־
ה הַגְּבוּל אֲשֶׁר עָדִיו יִתְהַלֵּךְ בְּטוֹב וּמָתִי יִחַל הָרַע: כִּי אִין יָצִיר וְאִין
ו מְחַשְׁבָּה וְיִי לֹא יִדְעַם כִּי אֶת־כְּלִי־הָאָדָם קָרָא בְּצִלְמִי: כִּלְכֹּם וְהָאָדָם
ז כִּן פָּעִלוּ בְּתַבּוּנָתוֹ כִּן מַעֲשֵׂהוּ כֹאֲשֶׁר אָמַם כִּן־וּכְצַע קָלְבוֹ כִּן־סִיו
ז קִעִינוּ כִּן שָׁנָתוֹ כִּנְקִשׁוֹ כִּן דְּבָרוֹ אִם־בְּתוֹרַת: וְאִם־בְּמַעֲשֵׂי בְּלִיעֵל:
ז וְכֹאֲשֶׁר הַקְּבֵדֵל בֵּין אֹרֶךְ לְחֹשֶׁךְ בֵּין רְאִיָּה לְשְׁמִיעָה קָבֵה הַקְּבֵדֵל גַּם
ח בִּין־אִישׁ לְרַעְהוֹ וּבֵין אִשָּׁה לְרַעוּתָהּ וְאִין אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי יִדְמֻוּ אֶחָד
ח לְשֵׁנֵי בְּסִנְיָהֶם אוֹ בְּדַעְתָּם: כִּי כֹל פָּעֵל אֱלֹהִים בְּסִדְרֵי חֲמִשָּׁת
הַחוּשִׁים בְּרֵאשׁ וְאֶת־הַצְּנוֹאֵר הַכּוֹר עִם־הָרֵאשׁ וַיִּמָּן עָלָיו שֶׁעַר לִיִּסִי
וּלְתַפְאֵרַת וְלֹכּ לְהַבִּין בְּשֵׁן לְהַפְרִישׁ קָבֵה וְל... קִנָּה לְבָרִיאוֹת קָבֵד
ט לְכַעַם קָרָה לְבָרִירוֹת טְחוּל לְשִׁחוּק קְלִיּוֹת לְעֶצֶה יִרְכּוּם לְכַח אֲלֵעוֹת
ט לְמַשְׁקֵב מְתַנְּנִים לְעוֹ וְכֹאֲלֶיהָ: וְקָבֵה קִנִּי יְהִיוּ כְּל־מַעֲשִׂיכֶם בְּסִדְרֵי
י לְטוֹב וְלִירְאָה אֶת־הָאֱלֹהִים וְאַל תִּתְקַסּוּ לַעֲשׂוֹת בְּגִזְאָה וְגַם־לֹא דָבָר
י כִּלֹּא עָתוֹ: כִּי כֹאֲשֶׁר יֹאמַר לְשֵׁן שְׁמַעֲנִי וְהִיא לֹא תוֹקֵל כִּן לֹא־
תוֹקְלוֹ לְהַאִיר מַעֲשִׂיכֶם אִם בְּחֹשֶׁךְ תִּהְיֶוּ:

ב ג להיות כאילה. ע' ברא' מיס כ"א. - כי במשקל השוה ישע' מ' י"ב ושקל
בפלס הרים. איוב כ"ח כ"ה לעשות לרוח משקל ומים חכן במדה. חנוך א' מ"ג ב'
ח ורא' איך נשקלו כולם במאזני צדק. ועוד. - כי כל פעל רשימת החושים
והאברים שבאדם נמצאת בברכות ס"א: חנו רבנו, כליות יועצות לב מבין לשון
מחנה פה גומר ושם מכניס ומוציא כל מיני מאכל קנה מוציא קול ריאה שואבת
כל מיני משקין כבד כועס מרה זורקת בו טפה ומניחתו טחול שוחק קרקבן טוחן
קבה ישגה אף נעור. רשימה מקבילה לזו נמצאת גם במדרש א"ב דרבי עקיבא נוסחא
א' (לינק, ביה"מ ג', ל"ה). השוה גם צוואת נפתלי העברית. - בטן להפריש.
ביווני εις διακρίσιν. בא"ב דר' עקיבא: כרס לריעה. צ'ארלס (בשם פֶּרְלֵט) מקיים
כאן טעות של המתרגם היווני שקרא לפרוש במקום לפרש. וכאן נמסר בעברית באופן
שיהא נשמע לשני פנים. - מתנים לעז. השוה דב' ליג י"א מחץ מתנים קמיו. וגם
יחז' כ"ס ז': והעמדת (=והמעדת) להם כל מתנים. -

ג ואתם אל-תמחרו להרע את-מעשיכם בתאוות-קצע ולסתות
 את-נקשכם בדבר-ישוא כי אם-תמרישו בטהר ללב תדעו להתחזק
 ב רצון ו: ולמעב רצון בלעל: השמש ותגורם והבוכבים לא ושנו
 אצבאם כן לא תמירו גם אתם את-תורת אלהים במשוכת מעשיכם:
 ג כי הגוים הלכו שולל ועצבו את-: ומירו את-דרךם וינעו לפני
 ד עץ ואבן ורוחות תעתועים: לא-כן אתם בני אשר הכרתם בקרוע
 קארץ ובנים ובכל-היצורים את-: עושם לבל-יהיו (ובאנשי) קדום
 ה אשר המירו את-דרךם: ככה השחיתו גם-הנסילים את-דרךם אשר
 קוללם ו: בעת המבול ונשם בגללם את-הארץ שקמה מיושביה
 וכל-הצומח בה:

ד ואת-בל-אלה הנני אומר לכם בני כי קראתי בספר סנוך אשר
 גס-אתם מסורו מאחרי ו: ומלכו בכל-חטאת הגוים ותעשו כל-
 ב רשעת קדום: והביא ו: עליכם שבי ועבדתם שם את-אויביכם וצרה
 ג וצוקה תקניע אתכם עד השמיד ו: את-קלכם: ונשאתם מתי-מעם
 וישארית ואן תשובו וידעתם את-: אל-היכם והשיבכם ו: לארצכם
 ד קרב סקדיו: והנה כי-תשובו אל-ארץ אבותיהם ושבו ושקחו את-
 ה וקשעו: והפיצם ו: על-פני כל-הארץ עד-בא תסד ו:

ה ובשנת הארבעים לפני ראיתי חזון על-הר היותים מקדם
 ב לירושלים כי השמש ותגורם קדמו: והנה יצחק אבי-אבי ויאמר
 ג אלינו רוצו ותקשו איש קפי כחו והנה אשר יחזיק קם והיו לו
 ג השמש ותגורם: ונרץ קלנו יסד ויתפש לוי את-השמש ויעבר
 ד והודה ויתפש את-הגורם גרומו שניהם אתם: והיו לוי כשמש
 ג והנה עלם מושיט לו שנים עשר ענפי תמר ויהודה נוצע בלכנה
 ה ותחת רגליהם שמים עשרה קרנים: ונרצו לוי ויהודה גם-שניהם
 ו יחזיקו קם: והנה שור פר על-הארץ ושמי קרנים גדולות לו

ג כ השמש והירח. השנה הנך א' ב' א' המאורות אשר בשמים והם יעלו
 ה ויבאו כלם כמשפט איש בעתו. וע' גם בן סירא סיז כ"ה - הנפילים. ע' לעיל
 צוואת ראובן ה' ו'.
 ד ו שבו ושכחו. מלכי בית חשמונאי שנחסמו אף הם בורם התרבות היוונית
 ה ובמנהגיה לאחר נצחם את הסורים. - חסד ה'. כאן בא הלשון: איש עושה צדקה
 ופועל רחמים לכל לרחוקים ולקרובים. כתוב זה חסוד בעיני כתוספת נוצרית. -
 ה החזון שבפרקים הבאים מסופר באריכות. בשנויי נוסח. בצוואת נפתלי העברית. -
 ו- שור סר. ע"פ דבי ליג י"ז. - והסורים. הסליבקידיים. הוא מונה את הסורים בסוף

וְקִנְסִים בְּנֵבוֹ בְּכִנְסֵי הַנֶּשֶׁךְ וַחֲפֵץ לַהֲסוּיֵק בּוֹ וְלֹא יִכְלְנוּ: וַיִּבֹא
 ח יוֹסֵף וַיִּמְדַּקְבּוּ וַיִּרְוּם אֹתוֹ יַחַד: וְאַנְכִי רְאִיתִי כִּי שָׁם הָיִיתִי וְהִנֵּה
 מִנְלָה קְרוּשָׁה נִרְאָתָה לָנוּ לֵאמֹר הָאֲשֹׁרִים הַקְּדִים הַפְּרָסִים הַכַּשְׂדִּים
 וְהַסּוּרִים יִהְיוּ אֶת־שְׂבִי שָׁנִים עָשָׂר שְׂבִי וְיִשְׂרָאֵל:

ו וַאֲרָא עוֹד מִקַּץ שְׂבַעַה יָמִים וְהִנֵּה אָבִינוּ יַעֲקֹב עוֹמֵד עַל־
 ב שְׂפַת יָם יִמְנָה וְאִנְחָנוּ בָּנוּ אִתּוֹ: וְהִנֵּה אָנֹכָה בָּאָה בְּלֹא מַלְחָמִים
 ג וּרְבִי־חֹבֵל וְעַל־הָאֲנָה קָתוּב אָנֹכָה יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ אָבִינוּ הִבֵּה
 ד גִּרְדָּה לַחֹף אֲנִי־מָנוּ: וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר בָּאנוּ לַתּוֹקָה וְהִנֵּה סַעַר הַזֶּקֶן
 ה הִתְחַלֵּל וְרוּח־סוּסָה גְדוּלָה וְאָבִינוּ אָשֶׁר אָסֹס בַּהֲנָה הִלֵּךְ מֵאֲתָנוּ:
 ו וְאִנְחָנוּ נִשְׁאָנוּ עַל־הַיָּם בַּסַּעֲרָה וַתִּמְלֹא הָאֲנָה מָיִם וַתִּגְדַּר בַּתּוֹךְ
 ז הַנְּלִים עַד־אֲשֶׁר נִשְׁבְּרָה: וַיִּמְלֹט יוֹסֵף עַל־הַסִּיָּרָה הָאֵתֶת וְגַם
 ח אִנְחָנוּ נִסְרַדְנוּ אִישׁ מֵאֲחָיו עַל־תְּשַׁעָה קַרְשִׁים וַיַּהֲדָה וְלוֹי הָיוּ עַל־
 ט הָאֲחָד: וַחֲסֵץ בָּלְנוּ עַד־לִקְצוֹ אֶרֶץ: וַיַּחֲדֵר לוֹי שֶׁק וַיִּתְסַלֵּל אֶל־
 י הָאֲלֹהִים: וְהִנֵּה כִּי חָדַל הַסַּעַר וַתִּגַּע הָאֲנָה אֶל־הַנְּקִשָׁה בְּשָׁלוֹם:
 י וְהִנֵּה יַעֲקֹב אָבִינוּ בָּא וַנִּשְׂמַח בָּלְנוּ יַחְדָּו:

י וַאֲנִיד לְיַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת־שְׁנֵי הַחֲלוּמוֹת הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֵלַי בּוֹא
 יב וְבֹאוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּעֵתָם אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל יַעֲנֶה הַרְבֵּה:
 יג וַיֹּאמֶר אֵלַי אָבִי אַחֲרֵי־כֵן אוֹחִילָה לְאֵל כִּי עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חָי כִּי
 יד רְאִיתִי חֲמִיד אֲשֶׁר יִקְסְרֵהוּ יְיָ יַחַד אֶתְקָם: וַיִּבְרַךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵי
 טו בְּנֵי יוֹסֵף כִּי חַי אַתָּה וְאַנְכִי לֹא אֶרְאֶה וְגַם־אַתָּה לֹא תִרְאֶה אֶת־

הרשימה של אויבי האומה את הרומאים אינו מזכיר כלל. - הכשדים נמצאים כאן
 שלא במקומם, וצ"ל: הכשדים המדים וכו'.

י ים ימניה. *Amvela* = ימניה = יבנה. לפי יוספוס (קדם' י"ב ס"ו ד') היתה יבנה
 פיר הים (השנה גם מק"ב י"ב ח' ט' ימ'). גם פליניוס (Hist. Nat. 5, 13, 68) חושב אותה
 במדה ידועה לעיריים, שהיה לה גמל משלה. חוץ מזה מוצאים אנו גם ימניה אחרת בתור
 כפר ימה (דרומית מערבית מים כנרת), ונוכרת במגלה ירו' א' א' קדם' י"ט כ"ג והיא
 ב עיר נפתלי. לפי זה תהא הכנרת ים־ימניה שלנו (ע' 8726. נא). - בלא מלחים. במקור
 העברי מלא מלחים במקום בלא מלחים (ע' צ' א'רלס בהוצאתו היוונית עמ' 153). -
 וימלט יוסף, מכון לירידת יוסף מצרימה, או לפרידת עשרת השבטים, אמשר שבאה
 כן לידי ביטוי גם השנאה ששררה בין ישראל והשומרונים, שיסבו בחלקו של אפרים. -
 ו בוא יבואו. על דרך ברא' מיא ליב ועל השנות החלום... כי נכון הדבר (השנה
 ג פרק ז' של צוואת נפתלי העברית). - ח' אתה. ע' ב"ר ס"ד: וימאן להתנחם - מתנחמים
 על המתים ואין מתנחמים על החיים. -

ד יעקב אשר הולידה: לקול דבריו בקשתי לבבות נס-אני ויהי כאשר
 ח עצורה בלבבי להגיד-לו כי נקבר יוסף ואולם וראתי מסני אחי:
 ב הנה בני הראיתי אתכם את-אסרית הנמים כי כל-אלה יקרו
 ג את-ישראל: ואתם תצוו את-בניכם אסריכם אשר יתקברו אל-לוי
 ד ויהודה כי ביהודה תקום תשועת ישראל ובו וברך יעקב: כי
 ה בשבטו יראה אלהים להציל את-עם-ישראל ויקבץ את-הצדיקים
 ו מבין הגוים: ובי תגשו נס-אתם בני את-השוב וברכוכם בני-איש
 ז ונבמלכים ודכם ותסאר אלהים בין הגוים והשטן יגוס מסניכם
 ח וחיות השדה יראו מקם ונו ואתקבכם ומלאכים יסוככו עליכם: כי
 ט כאשר יגדל איש את-הגלד היטב יסקר שמו למוכה קכה וסקרו
 י נס-ודרכם לשוב לפני אלהים כי תגשו את-השוב: ואשר לא יעשה
 יא טוב וקלהו מלאכים ואנשים ואלהים יקלל על-ידו בין הגוים
 יב והשטן יעשהו כל-משקן לו וכל-חנת השדה תרדה-בו ונו וישמנהו:
 יג כי נס-מצות התורה שני סנים להן ובתבונה תמלאנה: עת לאדם
 יד לדעת את-אשתו ועת פרש ממנה לתסלתו: כי שניהם הנם מצות
 יה וואם-לא ישמרו על-פיר-דרכם וביאו סמא גדול על-בני האדם
 יז וקכה נס-שאר המצות: ואתם בני היו סכמים ונבונים באלהים כי
 יח ידעתם את-דרך מצותיו ואת-חקו כל-מעשה למען ואתקבכם ו:
 יט ונצו אותם קאלה ויאמר אליהם אשר יעלו את-עצמותיו אתם
 כ תברונה ויקברוהו עם-אבותיו: ויהי אחרי אשר אכל ושתה אתם
 ג בשמחת-לבב ונכם את-שניו ויגעו: ויעשו בניו כל אשר אנם
 ד אביהם:

צוואת גר הבן ה' השיעי ליעקב ויבן-ולקח

א הטהרת צוואת גר אשר דבר אל בניו בשנת חמש ועשרים
 ב ומאה לחייו: ויאמר אליהם שמעו בני אנכי נולדתי בן השיעי
 ג ליעקב ואהי גבור בין המשפחות: ולכן שמרתי בלילה על-
 ד העדרים והנה כי בא הארי או הזאב או כל-חיה רעה אל-העדר

ח ב ש ב טו יראה אלהים. יש כאן תוספת נוצרית: וישכן בין בני אדם עלה אדמה. -

א חמש ועשרים ומאה. לפי יובלים כ"ח ס' נולד גר בשנת ב' אלפים ק"א. מספר
 ב זה מתאים למספרים שבמדרש תדשא ובס' הישר. - ואהי גבור. השה ביר צ"ה: כל

וארוץ אחריו ואתששהו ואחזיק בגדי ברנלו ואקלעוהו קאבן בקלע
 וקבה הרגתיו: ויוסף רצה אתנו יחד בשלשים יום ובהיותו רך
 נחל מרום הקדים: וישב חכרונה אל-אבינו ונעמהו ואבינו
 בקרבתו כי אהבו מאד: ויגד יוסף לאבינו כי שחטו בני זלפה
 ובלקה את-קל-השוב בעדר ויאכלו למרות דעת ראובן ודעת
 יהודה: כי רצה יוסף כי אנכי הצלתי סלה מפי הרב ואהרנהו
 ואשחט את-הסלה ואנכי נעצבתי אל-לבי כי לא יכל לחיות
 ונאכלהו ויגד קזאת לאבינו: ואנכי קצפתי על-יוסף בגלל זאת
 עדי-יום בו נקבר: ורום שגאה היתה בי ולא חפצתי לדעת את-
 יוסף לא לשמע און ולא למראה עינים כי הקלימו בקנינו באמרו כי
 אכלנו את-הסללים מלבד יהודה וקל-אשר הגיד לאבינו האמין-לו:
 את-הסאי אני מזכיר בני כי סעמים רבות בקשתי להרג
 אותו כי שטמתי בלבבי: ונמ-בגלל המלומות הוספתי עוד קנא
 אותו ואבקש להבחירו מארץ חיים בלחך השור את-יגד השדה:
 ועל-כן מקרנו אותו אני ושמעון לישמעאלים בשלשים שקל ונסמר
 מהם עשרה ועשרים הראינו את-אחינו: וקבה מלאה תאנות הוצע
 את-לבבנו להרגו: ואלהי אבותי הצילהו מנדי למען לא אעשה
 את-מעשה הששע הזה בישראל:
 וסעה בני שמעו דבר אמת למען תעשו צדק וכל-משפט
 עליון ולא תתעו אחרי רות השגאה כי היא הרעה בכל-מעשי
 בני האדם: קל-אשר יעשה האדם יתעב השונא כי יעשה את-
 חקות יי לא והללהו וכי יגדא מפני יי וצדק ירצה לא נאקרהו:
 אמת יגדו במקאשר יקנא דבת-עם יתעב ונאנה האהב כי השגאה
 תעור את-נפשו פאשר ראיתי גם-אנכי ביוסף:
 ועל-כן בני השמרו מפני השגאה: כי השונא יקנא גם
 לאלהים כי לא יחפץ שמוע לדברי מצותיו לאהב את-רעהו

ד
ה
ו
ז
ח
ט
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
ב

1 שנכפל שמו... היה גבור... גר ולגד אסר ברוך מרחיב גר. - כי שחטו עי תמי לברא'
 ליו ב': דחמנון אכלין בישראל דחליש מן היוא חייא... ואתא וחני לוח אבוהון. וע'
 כיר פיד: מה אמר. ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון. ר"ם אומר. חשוין הן בניך
 על אבר מן החי. ר"ש אומר. תולין הן עיניהם בכנות הארץ. ר"י אומר. מולולין בבני
 השפחות וקורין להם עבדים (וע' גם פוקי ר' אליעזר ליה). -
 2 בשלשים שקל. לפי התורה מכרהו רק בעשרים. המסמר שלשים הוא מסורה
 עממית. שנכנסה אח"כ לספרות הנוצרית. -

וְלֹאֱלֹהִים יִחַסָּא: כִּי אִם נִסְאָחֵיו יִקְשָׁל יִחַסּוּ לְהוֹרִיעַ לְכָל
 וְיִתְאַמֵּץ לְמַעַן יִשְׁפֹּט יַעֲנֹשׁ וְיִוְסַף: וְאִם-עָבַד יִהְיֶה וְהִסִּיתוּ בְּאֲדוֹנָיו
 וְתָרַשׁ עָלָיו כָּל-רָע לְמַעַן יִוְכַל לְהַמִּיתוֹ: כִּי הַשְּׂנֵאָה מַעֲוֵר כְּרַעַח
 נֶגֶד כָּל-אֲשֶׁר יִצְלִיחוּ וְהִנֵּה כִּי תִרְאֶה אוֹ תִשְׁמַע עַל-דְּבַר הַצְּלֻחָתְךָ
 וְהִלַּתָּה: כִּי כֹאֲשֶׁר תִּבְקַשׁ הָאֲהֻבָּה לְהַסִּיֹּת מֵתִים וּלְעוֹרֵר אֶת-
 הַמּוֹעֲדִים לְמָנוֹת בֵּן תִּבְקַשׁ גַּם-הַשְּׂנֵאָה לְהַרְגֵּ אֶת-הַחַיִּים וְלֹא תֵאֱכָה
 לְהַשְׂאִיר בַּחַיִּים נִסְאָשֶׁר עִנְיָם בְּחַכְלֵי הַשְּׂנָא: כִּי רִיחַ הַשְּׂנֵאָה בְּקֶצֶר
 רִיחָהּ תִּפְסַל יִתְרוֹ עַם-הַשְּׂשָׁן כִּכֹּל לְהַמִּית בְּנֵי-אִישׁ וְרִיחַ הָאֲהֻבָּה
 תִּפְסַל יִחַד עַם-תּוֹרַת הָאֱלֹהִים בְּאֲרֻחֵי רִיחַ לְהוֹשִׁיעַ אֶת-בְּנֵי הָאָדָם:
 רָעָה הִיא הַשְּׂנֵאָה כִּי הִיא תִּמְיֵד עַם-קָבוֹב תִּתְחַבֵּר וְנִגְדֵי הָאָמַת
 תִּדְבַּר תְּשִׁים קָמֹן לְגִדּוֹל חֲשָׁף לְאוֹר מֵר לְמַתּוֹק תִּקְרָא וְרַעַח
 תּוֹרָה תִּעִיר קָצָף וְתַעֲוִיר מִלְחָמָה וְאֶת-הַלֵּב תִּמְלֵא רָעָה וְחַמַּת
 הַשְּׂשָׁן: וְכֹזֹאת הִנֵּנִי אוֹמֵר לָכֶם בְּנֵי כִּי גִסְתִּי אֲשֶׁר תִּנּוּסוּ מִשְׂנֵאֹת
 רַע וְתִדְבְּרוּ בְּאֲהֻבַת אֱלֹהִים יִשָּׂר לְכָב וְנִרְשׁ שְׂנֵאָה וְשִׁנְיָה תִּסְיִן
 קִנְיָה: כִּי צִדִּיק וְעָנּוּ וְיִרְא מַעֲשׂוֹת רָשָׁע וְלֹא יִירָא אֲשַׁמַּת רַעְהוּ
 כִּי אִם-אֶת-נַפְשׁוֹ כִּי אֱלֹהִים יִרְאֶה לְלִקְבוֹ: וְלֹא יִלָּךְ רַבִּיל בְּאִישׁ
 הַסִּיד כִּי יִרְאֵת עֲלִיּוֹן תִּשְׁכַּן-בוֹ: אִם-יִירָא לְחַמָּא לֹאֱלֹהִים לֹא
 יִחַפֵּץ לַעֲשׂוֹת עוֹל לְאִישׁ וְלֹא בְּמַחֲשַׁבּוֹתָיו: וְזֹאת הִכְרַמְתִּי לְאַסְרוֹנָה
 אַחֲרֵי אֲשֶׁר שִׁבְתִּי מִחֲטָאֵי [אֲשֶׁר חֲטָאתִי] לְיוֹסֵף: כִּי הַתְּשׁוּבָה אֶל-
 אֱלֹהִים בְּאָמַת תּוֹרָה בְּסִילּוֹת וְתִסְיִן חֲשֵׁק וְתֵאִיר אֶת-הַעֵינָיִם [וְתִמְן
 דַּעַת לְנִפְשׁ וְתִנְהַל עֲצָה לְתַשׁוּעָה: וְכָל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא
 לְמַדְהוּ בְּנֵי-אִישׁ אוֹתָם יִכִּיר בְּשׁוֹבוֹ מִדְּרָכּוֹ: כִּי הִבִּיא אֱלֹהִים עָלַי
 מַחֲלַת הַקֶּבֶד וְלֹלֵא תִפְלוֹת-וְשִׁקֵּב אָבִי עָרוּנִי כִּי אֲזִן בְּמַעַשׂ קֵט
 יא- הִלַּף רִיחִי מִמֶּנִּי: כִּי כָל-אֲשֶׁר בּוֹ יִחַסָּא הָאָדָם בּוֹ יִסָּר: וְכֹאֲשֶׁר
 נִקְשָׁה בְּבִדֵי בְלִי רַחֵם עַל-יוֹסֵף בֵּן עֲנִיתִי גַם-אֲנִי בְּלִי רַחֵם בְּקַבְדֵי
 וְאֲשַׁפֵּט אַחֵר עֲשֶׂר חֲדָשׁ בְּמַסְפֵּר הַיָּמִים אֲשֶׁר שָׁנֵאתִי אֶת-יוֹסֵף עַד-
 אֲשֶׁר מִקְרָהוּ:

ב קצר רוחה. ע"פ שמות ו' ט' ותרנום הע' שם.

ד
 ה
 ו
 עם כזב תתחבר. ע' בן סירא כ' כ"ה: ושבה אני את הנגב מן המכזב תמיד
 ונחלת שניהם השפד (וע' שם גם ה' י"ד). - בו יחטא. השוה יובלים ד' ל"א-ליב: כי
 באבן הרג [קין] את הבל ובאבן נהרג במשפט צדק (וע' גם סנהד' ק"ח א'
 ועוד). -

1 ועתה בני הנהרתי אתכם אהבו איש את-אחיו והשמידו שנגאה
 מלבבכם ואהבו איש את-רעהו במעשיכם ובדברייכם ובכל ונצח
 2 לבבכם: כי בסיני אבי דברתי את-יוסף לשלום וכאשר נצאתי מאת
 3 סיני ומחשף השנגאה את-תבונתי ותרנו את-נפשי למהותי: ואתם
 אהבו איש את-רעהו בלבבכם וכי תקרא לה איש ודברת אליו
 לשלום ונרית קלאה את-חמת השנגאה ולא תשבין בנפשך ערמה:
 4 וכי יתודה וישוב מדרכו וסלחת לו ואם-יכהש אל-תרב אתו כי
 5 ישוב וקטאת קטא משנה: ואם תריב באיש אל-תגל לך סודכם
 6 וישנאה ונהפך לה לאויב וקטא לה קטא גדול כי רבות בערמה
 7 ידבר אליה או ימרש עליה רעה ומקף יקח סמתו: ואם יכחד
 8 ויבוש כי תגלה רעתו השקט ואל-תגל הרשתו כי אשר יכחד עוד
 9 ישוב מדרכו ולא יוסיף לקטא לך כי כבוד וכבוד ויירא מקף
 10 ונשלים עמך: ואם לא-ינע בשת ובדעתו יעמד וסלחת לו בלבבך
 ואת-המשפט לאלהים תעזב:
 1 וכי ייטב לרעכם מקם אל-תמצבו והתפללו בערו אשר ער-
 2 סוף ימיו וצליח כי כן טוב גם-לכם: וכי ינשא עוד אל תקנא
 3 בו וזכרו כי קץ כל-בשר למות והודו לו: אשר נתן את-הטוב
 4 ואת-המועיל לקל-בני-איש: סקר את-משפט :: וניח לה וכל-
 5 צנתה ישלים: ואם אחר הרשעים יצרהו קעשו אחי אבי אל-
 6 תתקרו בו והוחילו למועד :: כי הוא יקח מרשעים עשרם ויסלח
 7 לאשר שוב מדרכו ואשר לא ישוב וחסף לענש עולמים: כי הבל
 8 אשר לא יקנא ברעהו יהיה לרצון לפני :: כפל ומקל-בני-איש
 9 ואשר כי איך-לו ענין רע אשר לפני האדם ולענות-בו: ואתם
 10 ורו קלאה את-השנגאה מנשטותיכם ואהבו איש את-רעהו בלבב
 תמים:

1 ה אל-תגל. עים משלי כיה טי ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל-תגל (השנה גם
 בנ"סירא יים ח' ט). - יקח חמתו. ביווני: λαβὼν ἀπὸ σοῦ τὸν ἰόν. תרגם חמה=
 רעל, והוא קשה. וגראה שכוונתו: יקח ממך את נקמתו. -
 2 ז ויניח. ביווני: καταλείψει=ויאיר, ויגיה (עליך). נ"א: καταλείψει=וינת. כן
 גם ישלים הוא במקור ἡσυχάσει=ישקט. ובחזתי למסור במלים יניה וישלים (ישלים
 מתאים לעצה). השנה איוב ג' כ"ו ולא שקטתי ולא נחתי. - תתחרו. השנה תהלי
 ליו א'. - יחשך. עים איוב כ"א ל' כי ליום איך יחשך רע. - יאושר. ביווני
 3 ה- λουτεῖ=יעשר. והוא כנראה טעות. -

ח והגידו גם-לבניכם אשר יקברו את-לוי ואת-יהודה כי מהם
 ב יקום יי מושיע לישראל: כי ירשתי אשר בקץ הימים וסורו בניכם
 ג מאחרי ויעשו בל-רשע ובל-רע ובל-משהת בעיני יי: וינאש מעמ
 וינסת לדבר אליהם שמעו בני אל-אביכם וקברוני אצל אבותי:
 ד-ה ויאסף את-רגליו וישכב בשלום: ומקץ חמש שנים העלו אותו
 הקברונה ויקברהו שמה עם-אבותיו:

צוואת אשר הבן העשירי ליעקב ויוריו ולקה

א העתקת צוואת אשר אשר אנה לבניו בשנת חמש ועשרים
 ב ומאה לחייו: ונדבר אליהם והוא בריא ויאמר שמעו בני אשר
 ג אל-אביכם ובל-הישר בעיני אלהים ארצכם: שתי דרכים נתן
 אלהים לבני האדם ושני יצרים ושני מסעלים שני סנים ושני
 ד-ה קצות: ועל-כן הפל שנים שנים הם זה לקמת זה: כי שתי דרכים
 ו הן הטוב והרע ובלבנו שני היצרים המבדילים בינותם: וכי תרצה
 הנפש בטוב בל-מעשיה בצדק תעשה ואם-תחטא מזד תשוב:
 ז כי אם-תחשב על-דבר הצדק ותורה הלאה את-הרע תחמם מהר
 ח את-הרשע ותשרש את-החטא: וכי תכנע והנאש לסי (היצר) הרע
 את-בל-מעשיה ברשע תעשה ותגרש את-הטוב ותדבק ברע ובל-יעל

ח א ומקץ חמש שנים. גר נולד בשנת ב' אלפים קליא וחי לפי זה קביה שנים.
 נמצא שמת בשנת רבי' ונקבר בשנת רס"א. לפי יובלי מ"ה א' ירדו יעקב ובניו מצרימה
 בשנת ב' אלפים קע"ב. לפי צוואת בנימין (בסוף) נקברו השבטים צ"א שנה לאחר
 שירדו מצרימה=בשנת רס"ג. ב,מלחמת מצרים וכנען' (ע"פ יובלים ס"ו ט'). לפי זה
 יהא נכון הנוסח השני בראשית צוואת גר: בשנת שבע ועשרים ומאה לחייו. -

א ח חמש ועשרים ומאה. לפי תדשא - קכ"ג (וכן גם בס' הישר). - שתי דרכים.
 ע"פ דברי' ל' ס"ו וירמ' כ"א ח'. כאן יש אחד מן המקורות הקדומים ביותר ע"ד
 הבחירה החפשית. השוה הנוך ב' י"א ס"ה-ס"ו: ואקרא את שמו אדם... ואראה שתי
 דרכים אור וחושך ואומר אליו זו טובה לך וזו רעה. בן סירא ס"ו י"ד: אלהים עשה
 את האדם מראשיתו והניחו ביד היצר אם תרצה תעשה מצוותיו ותבינה לעשות רצונו.
 וע' גם מלחמ' ב' ח' י"ד וקדמ' י"ג ה' ט': הבחירה החפשית היא דעת הפרושים.
 וכן ברכות ל"ג ב': הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ועוד. - שני יצרים. כאן
 אף אחד המקורות הקדומים ביותר על היצרים. השוה בן סירא כ"א ב'. ל"ו ב': הו
 יצר רע למה נוצרת למלאת פני תבל ערמה. היצר הטוב אינו נכנע בפני השטן והוא
 ד חמשי לעשות את הטוב. - שנים שנים. השוה קהלת ד' ד'. בן סירא מ"ב כ"ג. -
 ח ובל-יעל. השטן (=בל-יעל) הוא יצר הרע והוא גם עבודה זרה (ע' בבא בתרא ס"ו

א וְשָׁלַמְתֶּם וְאִם-גַּם-עָשִׂיתָ אֶת-הַטּוֹב לְרַע נִהְפָּךְ: כִּי אִם-תִּחַל לַעֲשׂוֹת-טוֹב וְהָיוּ תוֹצְאוֹת מַעֲשֵׂיךָ רָשָׁע כִּי אֹצֵר הַנָּצַר רוּחַ רָשָׁע תִּמְלֹא: ב וְהִנָּקֵשׁ אֲשֶׁר תֹּאמַר לְהַשְׁלִימַת אֶת-הַטּוֹב עַל-הָרָע וְהָיָה טוֹף מַעֲשֵׂיךָ גַם-דֶּרֶךְ הָרָע: ג וְיֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִרְחַם עַל-עֲבֹדָיו וְאֲשֶׁר שָׁרְתוּ לְקַנְיָו הָרָע גַּם-זֶה שְׁנֵי סָגִים לוֹ אֶקַּל הַכֹּל רָשָׁע: ד וְיֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר אֶהֱבֶה עוֹשֶׂה רָע עַד-כִּי יִחַפֵּץ לְמוֹת לְמַעַנְו הָרָע וְנָלוּי הוּא שְׁנֵי סָגִים לְדָבָר הַזֶּה וְהַכֹּל עֲנֵן רָע: ה כִּי אִם-גַּם אֶהֱבֶה הֵיא אֶקַּל רָעָה הֵיא בְּכַסּוּתָהּ עַל-רָשָׁע וְעַל-כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה שְׁמוֹ טוֹב הוּא וְסוֹף מַעֲשֵׂיו לְרַע יוֹבִיל: ו וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִגְלֵב יִרְשִׁיעַ יְגֹזֵל וְנִחַמַם וְעַל-דָּל יִרְחַם גַּם-לְזֶה שְׁנֵי סָגִים וְהַכֹּל רָע: ז כִּלְאֲשֶׁר נִחַמַם אֶת-רַעְיוֹ וְקָדְשִׁים אֱלֹהִים וְיִשְׁכַּע לְשֵׁי אֵל עֲלִיָּן וְעַל-הַקְּדוֹשׁ יִרְחַם אֶת-הַנּוֹסֵן הַתּוֹרָה וְיַעֲבֹד וְיִקְדָּשׁ וְיִקְבִּיץ וְיִחַיֶּה: ח אֶת-נַפְשׁוֹ וְיִשְׁקָף וְאֶת-נַפְשׁוֹ וְיִשְׁקָף רַבִּים וְהָרֵג וְעַל-מַעֲשֵׂי וְהַמַּל גַּם-לְזֶה שְׁנֵי סָגִים וְהַכֹּל וְעֲנֵן רָע: ט וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִנְאָף וְיִנְגַּח וּמְקַל-אֶקַּל יִנְגַּח וְיִנְעוּם וְיַעֲשֶׂה עוֹל וּבְחִיל עֲשָׂרוּ וְנִחַמַם רַבִּים וּבְרַב רָשָׁעוֹ הוּא גַם-מִצְוֹת יַעֲשֶׂה גַם-לְזֶה שְׁנֵי סָגִים וְהַכֹּל רָע-הוּא: י וְקַל-אֶקַּל בְּסוּרִים וּבְכַאֲרָנְבוֹת הֵם כִּי גַם-אֶקַּל סוּדוּרִים לְמַחְצָה הַקָּה וּבְאֶמֶת קַמְאִים הֵם: יא וְקַל-אֶקַּל דָּבָר אֱלֹהִים גַּם-עַל-לוֹחֹת הַחֻקוֹת:

ב וְאַתֶּם בְּנֵי אֵל תִּהְיוּ כְמוֹתָם בְּעֲלֵי שְׁנֵי סָגִים לְטוֹב וּלְרָע כִּי בִּרְק בְּטוֹב תִּדְבְּקוּ לְמַעַן יִשְׁבְּדוּ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם יִדְרָשׁוּהוּ: ג וְנוֹסוּ לְכֶם מִפְּנֵי הָרָע וְהַבְּרִיחוּ אֶת-הַנָּצַר הָרָע בְּמַעֲשֵׂיכֶם הַטּוֹבִים כִּי אֶקַּל אֲשֶׁר שְׁנֵי סָגִים לְהֵם לֹא יַעֲבֹדוּ אֶת-הַנּוֹסֵן וְיַעֲבֹדוּ אֶת-תְּאוֹמֵיהֶם לְמַעַן יִקְצְאוּ-יָחַן בְּעֵינֵי בְּלִישַׁל וּבְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַדּוֹמִים לְהֵם:

א': הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות. שבת ק"ה ב': איזהו אל זר שבנופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע. - אוצר היצר. ביווני θεοσαυρος του διαβολου. וודאי היה במקור העברי כמו שנמסר כאן (לשון נוסל על לשון). -

ב אשר תאמר. במקור: ἐν λόγοις = בדברים. אבל כל הנוסח שם משובש הוא. -

י בנסק. במקור: λαμπρύνει = יאיר, ואין לו שחר. לפי דעתי המובן הוא יוהיר = יסוך בשמן = ינסק. - כחזירים... השוה ויקרא י"א ו' - ד', דברים י"ד ז'. בקצת נוסחאות נשמטו החזירים. - למחצה. במקור: ὅτι ἐξ ἡμῶν καθαροί. צ'ארלס מתרגם ἐξ ἡμῶν = כבי מפרוסי-פרסה הם. וטעה שהרי ארנבת אינה מפרסת פרסה. הארנבות נשתמרו בכל הנוסחאות. - על לוחות החקות. בני-א: על לוחות השמים (ע' צוואת לוי ה' ד'). -

ד כי האנשים השבים ישרים הם ואסנים-תנסים לחוקאים
 ב וקשבום לפני יי וצדקו: ורבים אשר ישמידו את-הרשעים לפני
 ג מסקלים יעשו טוב ורע אולם הכל טוב-הוא כי עקר את-הרע
 ד משרשו וישמידהו: ויש אשר ישנא חונן רל ורשע ונואף וצם גם-
 ה לזה לפני סנים ואולם כל-המסקל טוב-הוא כי הולך הוא בדרךכי
 ו אשר לא יקבל את-הנראה טוב קטוב באמת: ויש אשר לא-
 ז יחפץ לראות זמים טובים עס-הוללים למען אשר לא-יגבל את-
 ח פיו ונקשו יגאל גם-לזה לפני סנים והכל טוב-הוא: כי אלה
 ט לאצבאים ולאילות ידמו כי בהיותם קראים קטמאים ידמו וקאמת
 י שהורים הם כי קנאו לוי וילכו בדרךכו וינורו מקל-אשר צנה
 יא אלהים בקחותיו כי שנאו ויבדל בין הרע ובין הטוב:

ה ראו בני איה לפנים בכל המה זה לעמת זה והאחד בשני
 ב יסתר בצע בעשר שקרון בטוב-לב עצב בשמחה והוללות בחני
 ג האשות: אסרי הסנים קנת זכא אסרי קבוד קלון אסרי היום
 ד הלילה וחשך אסרי אור וכל-אלה תחת ושלמון היום המה והצדק
 ה תחת ושלמון החיים והרשע תחת המות ועל-כן יחבו למות בני
 ו עולם: לא יוכל איש לקרא לאמת קוב ולצדק רשע כי כל-אמת
 ז תחת האור הוא כמו כל-ונברא תחת אלהים: בקל-אלה נשיתי
 ח אני בימי בני ולא סרתי מאסרי אמת יי ואת-הכו עליון סקרתי
 ט כי בקל-כחי הילכתי בישרי אסרי הטוב:

ו ואתם בני שמרו גם-אתם את-מצות יי וילכו בישר סנים אסרי
 ז האמת: כי אלה אשר לפני סנים להם משנה ואשמו כי גם-עשה
 ח יעשו את-הרע וגם-יחנו את-כל-עושינו כי ילכו אסרי רוחות הטהו
 ט הנלקמים עם-בני איש: שמרו בני אתם את-מצות יי ואל תלכו
 ו אסרי הרע (במשפכם) אותו לטוב ודרשו אסרי הטוב באמת
 ז ושמרהו בקל-מצות יי כי תשובו אליו ובו תרגעו: כי סוף בני

ד לראות. לפי הכותב אסור לו לאדם להנור מעוהיו. אם לא לשם מצוה בלבד...
 ימים טובים. ע"פ תהלי ליד ייג ותרנום הע' שם. —
 ח חיי עולם. השוה דני ייב ב' אלה לחיי עולם. חנוך א' ליו ד' אדון הרוחות
 אשר מאתו נתן לי חלק בחיי עולם. —
 ו יאשמו. גיא: יעשו. נראה שחפס המתרגם היווני את הלשון יאשמו שבמקור
 העברי במשמעות האחרת: ושנאי צדיק יאשמו (תהלי ליד כ"ב). או כל אוכליו יאשמו
 ד (ירמ' ב' ג'). ולפיכך תרגם *κολάζουαι* — ינדעו. במקור *γνώσονται* = ידעו. לפי

הָאָדָם יוֹכִיחַ עַל-צַדִּיקָתָם כִּי יִדְעוּ לִמְלֶאכִי יי וְלִמְלֶאכִי בְלִיעַל:
 ה הַקָּשׁ כִּי תִתְרַצוּ וּמִלֶּךְ יֵצִיךְ לָהּ הַרְעַת הָאִשׁ אֹתוֹ עֲבָדָה
 ו בַּתְּאֻנְתָּהּ וּבִמְעֻשֵׁיהָ הַרְעִים: וְכִי יִשְׁלַח אִישׁ וַיְכִיר בְּשִׂמְחָה אֶת-
 מִלֶּאךְ הַשְּׁלוֹם הוּא נִתְחַהּ לִמְנֵי עוֹלָם:

ז אֶל-תִּהְיוּ בְנֵי פְסוּדִים אֲשֶׁר לֹא הִבִּידָה אֶת-מִלְּאֲכִי יי וְתֹאכְדוּ
 ב לְעַד: כִּי יִדְעֵתִי אֲשֶׁר תִּתְקַטְּאוּ וּתִתְחַנְּנוּ בִּידֵי אוֹיְבֵיכֶם וְאַרְצְכֶם
 נ שְׂמֵמָה תִהְיֶה וְכָל-מִקְדָּשֵׁיכֶם יִחָרְבוּ וְנִסְוֹרְתֶם בְּכָל-אַרְבַּע פְּנוֹת
 הָעוֹלָם וְאַתֶּם תִּהְיוּ כַגּוֹלָה וְתִתְעַבּוּ כַמַּיִם הַנִּמְסָיִם: עַד-יִשְׁקַחַף עֲלֵיכֶם
 ד עַל-הָאָדָמָה וְהוּא יָבוֹא וְאֶת-רֹאשׁ הַמַּעֲנִין יִרְוֹץ עַל-הַמַּיִם וְהוּא
 ה יוֹשִׁיעַ אֶת-עַם-יִשְׂרָאֵל וְאֶת-כָּל-הַגּוֹיִם: וְהִגִּידוּ קְוֹאת גַּם-אַתֶּם
 ו לְבָנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָמְרוּ אֶת-סִיּוֹ: כִּי קָרָאתִי בְלוֹחֹת הַשָּׁמַיִם כִּי
 ו שְׂמוֹעַ לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלָיו וְשֹׁשׁוּעַ תִּשְׁשַׁעְרֻבוּ וְלֹא תִלְכוּ בַּחֲקוֹת יי
 ז כִּי אִם-בְּמַצּוֹת בְּנֵי הָאָדָם וְתִשְׁחִיתוּ וְתִרְעוּ: וְעַל-כֵּן תִּזְרוּ קִנְדוּ
 ח וְקָדְוּ אֲדָוִי אֲשֶׁר לֹא יִכִּירוּ אֶת-אַרְצְכֶם וְאֶת-שְׂבָבְכֶם וְאֶת-שְׂשֻׁבְתֶם:
 ט וְאוֹלָם יי וְקִבַּע אֶתְכֶם בְּאֲמוֹנָה לִמְעַן תִּסְדְּרוּ וְלִמְעַן אֲבַרְתֶּם
 יֵצִיחַ וַיִּצְלַב:

ח וַיְהִי אַחֲרָי אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם בְּאֵלֶּה וַיִּצְוּ וַיֹּאמֶר קִבְרוּנִי בְּתִבְרֹוֹן:
 ט-ג וַיִּשְׁכַּב וַיָּמָת בְּשִׁיבָה מוֹכְדָה: וַיַּשְׁרִיחוּ בְנָיו כְּאֲשֶׁר צָוָם וַיַּעֲלוּ אוֹתוֹ
 הַתִּבְרֹוֹה וַיִּקְבְּרוּהוּ עַם-אֲבוֹתָיו:

צ'ארלס קרא היווני בטעות ידע במקום יָנַעַד ל...=פגש ב... (על דרך עמוס ג' ב': בלתי
 א אם נוצרו, ע' תרגום הע' שם). - י צ'יק. ע' סוטה ג' ב': אדם שעבר עבירה אחת
 ב עוה"ז מלפנתו והולכת לפניו ליום הדין. - מ לאך השלום. אחד המקורות הקדומים
 ג על המלאך המנחה את הנפש למנוחתה (ע' כתובות ק"ד א': בשעה שצדיק נפטר מן
 ד מן העולם ז' כחות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו אחת אומרת בוא בשלום וכר'). -
 ה ינחהו. במקור: εἰσφέρει, נ"א: παραμυθεῖται=ינחמהו. אפשר ששניהם נכונים. ע'
 ו ישע' נ"ז י"ח: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נהמים לו ולאבליו. -
 ז הַנְּמַסִּיִם. במקור: ἀχρηστον=ללא הועיל (ע' צוואת זבולון ט' ב'). - ר אש
 ח הַתְּנִיךְ. ע"ס חהלים ע"ד י"ג. וע' ישע' כ"ז א'. התנין בספרות החיצונית הוא סמל
 ט הגבורה של השטן. ולפעמים השטן עצמו. כיסוד לזה משמשת אגדה בבליית עתיקה.
 י במזמורי שלמה מתאר המחבר את שלטון טיפסיאוס בתור התנין הגדול (ע' Gunkel.
 ז אונברסלי כנביאים. כגון ישע' ב' ג' ועוד. ירמ' ד' ב' ועוד. תהל' כ"ב כ"ז ועוד. -
 ח כגד וכדן. השוה צוואת גד ח' ב', דן ח' ח' ד' ב'. -
 ט ב ש"ב. ביווני: בשינה טובה (השוה צוואת זבולון י' ו' בפ"י). -

צוואת יוסף הכן האמר אשר לנצלב ונבן-רחל

א העמקת צוואת יוסף | ונהי כאשר הלך למות ויקרא אל-בניו
 ב ואל-אחיו ויאמר אליהם: אחי ודני שמעו אל-יוסף אהוב ישראל
 ג והאזינו לאמר-סיו: אלכי ראיתי בסני קנאה וקנות ולא סרתי
 ד מאמת וי ואתחזק-דבה: אחי שנאוני וני אהבני הם בקשו להרני
 ה ואלהי אבותי שמרני הם בבור השליכוני ועליון העלני: לעבד נמכרתי
 ו ואדון-בל סרני בשבי לקחתי ונרעו הסוקה הושיעתי ברעב
 ז עניתי וני בלבלני: לבדי הניתי ואלהים נסמני חולה הניתי וני
 ח השקוף עלי בבית הקלא ואלהים סמני באזקים (נאסרתו) והוא
 ט האילני: בתוך דבת-עם והוא זכני עלילות רעות שמו עלי המצרים
 י והוא הושיעני עבד והניתי ונרוקמני:
 יא וקרה הסקיד פוטיפר שר השבכים אשר לסרעה את-ביתו
 יב על-ידי ואלכי נלחמתי עם-אשתו לא-נדעה-בשת אשר החזיקה
 יג בי להמא עמה ואלהי ישראל אבי שמרני מפני האש היוקרת:
 יד בבית הקלא השליכוני הבוני שמוני ללעג ואלהים נסמני לרסמים
 טו לסני שר בית-הפטר: כי לא יעזב וי את-נראיו לא בחשך ולא
 טז באזקים בגון ובצרה: כי לא איש אלהים ונבוש ונדאדם ונסחד
 טז ולא ילוד-אדמה הוא ונחלש ונסת: ובקל-אלה עור הוא ואיש לפי
 יז דרכו ינחם ואם-גם ירחק מעמ לבחן וצ-רלב: בעשירה נסיונות
 יח בקנני ובקלם ארר-רום הניתי: כי רפואה גדולה ארר-רום ותרבה
 יט מוזה תביא סבלנות:
 כ כמה נראה אותי במצרית בקנת כמה מסרה אותי לענשני:
 כא ואסר-יבן קראה לי ובי לא מספתי להיות עמה אמרה אלי אתה

צוואת יוסף מורכבת, כמו שאפשר לראות בסקירה ראשונה, משני סיפורים בלתי
 תלויים זה בזה. הפרקים א'-ג' מספרים על בית פוטיפר ואשתו והפרקים יא-יז על
 מכירת יוסף, וחלק זה ראוי היה שיבא לפני הפרקים א'-ג'. חוץ מזה מעידים גם
 הסגנון וגם התכן ששני מקורות כאן. הפרקים יח-כ' הם חזון מסתורי הדומה מאד
 לחזון דניאל, והשוה ספורי יוסף בס' הישר פ' ויצא-ויחי. -
 בבית הכלא, ע' יומא ליה ב': אמרה לו, הריני חובשתך בבית האסורים.
 אמר לה, ה' מתיר אסורים. הריני כוספת קומתך-ה' זוקף כפופים וכו' (וע' גם ביר פ"ז). -
 בעשרה נסיונות. על הנסיונות שנתנסה בהם אברהם השוה יובלים י"ז
 י"ג, י"ט ח' -

א י
 ב י

תמשל נסרבי נסרבל אשר בביתי אסיתמקסר לי ואתה תהנה
 כארוננו: ואנכי וקרתי את־דברי יעקב אבי ואלך אל־חדרי ואבך
 ואתפלל אליי: ואנכי צמתי בשבע השנים ההן ובעיני המצרים
 הייתי כמי מיר־ענוגים כי חן יצוק על־שני קלהצמים למען יי:
 ואסילא הנה ארונכי בביתו לא שתיתי יין ושלשה ימים לקחתי
 אדלי ואמן לעניים ולחולים: ואשחר לבקר את־י: ואבך על־אדות
 המצרות ואשתן מן בי הציקה לי תמיד מאד כי גם בלילה באה
 אלי ותאמר ופי באה לבקרני: וכן וקר לא הנה לה ותהי
 כמבקשת לאמצני כהן לה ואתפלל אליי ותלד זכר: ובמשך
 ימים חבקה אותי כהן ואנכי לא נרשתי ואחר־כך בקשה להסיטני
 לננות (עמה): וכראותי זאת ואעצב עד־מות וקצאתה ואת־עודד
 ואתאבל על־ארותיה ימים רבים כי הפרתי את־וצרה ואת־מומטה:
 ואדבר אליה דברי עליון למען תשוב ממאנתה הרעה:

ושעמים רבות הללתני בדברים כאיש קרוש ובקרמה שבחה
 את־ענותי לפני בעלה בעוד אשר בהיותנו לבדנו בקשה להדיטני:
 כגלוי הללתני כמו ענו ובסתר דברה אלי לאמר אל־תירא מפני
 אישי כי הוא גם־מאמין בענותך ואם יאמר לו איש עלינו לא
 נאמין: ואני בכל־אלה יצועי שק ואתפלל אליי כי וצילני מקרמת
 המצרות: ובאשר לא יקלה דבר ותבא אלי בקרמה ולקחת לקח
 לשמע את־דבר אלהים: ותאמר אלי אם חסע אתה כי אעזב את־
 האלילים שבבה עמי ואנכי אסמה את־בעלי לסוד מאמרי
 האלילים ונלך בקקות יי אלהיה: ואמר אליה אין חסע ליי
 בקמאת וראיו ולא ירעה בנואמים כי אם באלה אשר פטרה
 ללב ובנקיון ששמים וקרבו אליו ומסרש כי בקשה למלא מאנתה:
 וארבה לצום ולהתפלל למען וצילני יי מידה:

ותוסף לעת אחרת ותאמר אלי אם־לא תחפץ לננות עמי
 אנכי אהרג את־בעלי ואקחה לי לבעל: ואני בשמעי זאת ואקרע

ג ג דברי יעקב. יובלים ל' ו'. ובביר ס'ז: איקונין של אביו ראה (ועי' שם צ"ח).
 ד-ו בשבע. ביובל' ס'ז ג': עשר. - ובעיני המצרים. השנה דני' א' ס'ז. - מו' נראה
 י שסבור הכתוב שכך היה שמה. ובס' הישר: זליכה. - ואדבר אליה. ע' לעיל בפ' א' ר'. -
 ה אהרג. ע' ביר ס'ז: אמרה לו הורגת אני. אמר לה. לא דיי שאמנה באסרטיין
 (=אסרטיא=σρατιά=צבא) של נואפים אלא באסרטיין של רצחנים. -

את-בגדי ואמר האשה יראי את-י: ואל תעשי את-המעשה הרע
 הנה שן תבדתי ואת דע-לך כי אנכי אודיע לכל את-מומטך זאת:
 ותרוא ותבקש ממני אשר לא אנלה את-מומטה זאת: ותלך
 ותסימני בממנות ותשלח לי כל-סמורות בני אדם:

ו תשלח לי אכל ובו קששים: ויהי כי בא הסרים ויבא את-
 המאכל ואבים ונרא איש נרא מראה וישם לי הרב עם-הקצרה
 נאדע כי מומטה להדיחני: וקצאתו נאכד ולא שועמתי מעם מאכל
 דה ולא כל-מאכל אחר ממנה: וכעבור יום ותבא אלי ותבר את-
 האכל ותאמר אלי מדוע לא אכלת מן-המאכל הנה: ואמר אליה
 כי מלאת אותו קששים ונות ואיך אסרת לא אקריב לאליהם
 בלתי ל: לכו: והנה את דע-לך כי אלהי אבי נלה לי בנד-
 מלאכו את-דעתך ואנכי שמרתי את-המאכל למען בתי אותך אם-
 תראהו ותשובי מדרךך: ולמען תגדחי כי לא תשלם רעת
 פושעים בצדקת יראי: הנה אעב ומן-המאכל ואכל בסניך
 ובדברי אלה ואתפלל כזאת אלהי אבותי ומלאך אברהם יהיו
 עמדי ואכל: ובראימה זאת ותפל על-סנייה לרגלי ומברך וארימה
 נאדבר על-לבה: ותבטיחני לבלתי עשות עוד את-מעשה
 הפשע הנה:

ו ואולם היא הקשטה את-לבה ברעה ותחפש אי הדרך
 הציודני: ותאנח מר ותפל למשקב והיא לא חלתה וכראות בעלה
 אותה ויאמר לה למה גסלו סניך ותאמר לו צרה בלבי וכל-
 אגרות רוחי הציקוני ונרשא אותה והיא לא חלתה: והיא לעת
 מצא רצה אלי ובעלה הנה מחוץ לבית ותאמר אלי: אתנכ או
 אתנפל אל-כבוד אמלא תחפץ לשקב עמי: ובראיתי כי רוח
 בלעזל הרנינה ואתפלל אל-י: ואמר אליה: למה אמללה תרגוני
 ותתגעשי ותחפאי יעור עיניך וקרי כי אמחש לחי יד בנשך מכה
 אשמה צרמך שילגש בעלך את-סניך ותשמדי את-וקרך מעל-
 שני האדמה: ותאמר אלי הנה אהבמני רב לי אלתם על-חני ועל-
 חני בני ואנכי אסכה עוד עד-אשר אמלא נסאת-מאומי: והיא
 לא ידעה כי למען ידברתי אליה בן ולא למענה: כי אם יפל-

איש בן־חשק מאנה וְלוֹ יַעֲבֹד וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע דְּבַר טוֹב עַל־חֲשָׁקוֹ
אֲשֶׁר בּוֹ נָסַל וְקָבַל אוֹתוֹ לִמְעַן תִּמְאֲתוּ הַדְּרָגָה הַזֹּאת:

ח וְזֹאת אָמַר לָכֶם בְּנֵי כִּי כִשְׁשׁ שְׁעוֹת וּבַיּוֹם הַיּוֹם הַלְבָבָה
מֵאֵתִי וְאֲנֹכִי בְרַעְתִּי עַל־בְּרַעֲי לִסְנֵי יְיָ כְּלֵי־הַיּוֹם וְכֵל־הַלְוִיָּהּ וּבְבִקְרָה
ב קָמְתִי וְאֲבָרָה וְאֶתְסַלֵּל לְהַצִּילֵנִי מִמֶּנָּה: לְאַחֲרָיִךְ תִּשְׁשָׁה בְּבִגְדֵי
ג וְתִמְשַׁכְנֵנִי בְּחֻזָּה לְשֹׁכֵב עִמָּה: וּבְרֵאוֹתֵי כִּי הַחַיִּיקָה בְּשֹׁנֵי בְּבִגְדֵי
ד וְאֶעֱנֶהוּ וְאָנוּס עָרֹם: וְהוּא בְּהַחַיִּיקָה בְּבִגְדֵי שָׁמָּה עָלַי עַל־לוֹת־
שׁוֹא וּקְבוּא בַּעֲלָה נִתְנַנֵּי בְּמִשְׁמַר אֲשֶׁר בְּבֵיתוֹ וּמִמְחַרְת הַכְּנִי
ה וּיִשְׁלַחֵנִי אֶל־בֵּית־הַפֶּהֶר אֲשֶׁר לְפָרְעֹה: וְכֹאֲשֶׁר הָיִיתִי בְּאֶסְתֵּרִים
וּמִעֲצַב הַמַּצְרִית וּתְבֹא וְתִשְׁמַע אוֹתִי מִהַלָּל וּמְשַׁבַּח אֶת־יְיָ בְּמִקוֹם
ח חֲשָׁה וְאֲגִיל בְּקוֹל שִׁמְחָה וְאוֹרָה אֶת־אֲלֹהֵי כִּי נִצַּלְתִּי מִתְּמַנְת
הַמַּצְרִית:

ט וּשְׁעִמִּים רַבּוֹת יִשְׁלַחֵנִי אֵלַי לֵאמֹר הוֹאִילָה לְמַלְא תִּמְאֲתֵי
כ וְאֲנֹכִי אֲרִיאֶהָ מִדְּהַאֲזֻקִים וְאֶחָדָה מִחֲשָׁד: וְאֲנֹכִי לֹא נִשְׁמַשְׁתִּי לָהּ
ג אֶת־בְּמַחְשָׁבוֹתֵי כִּי אוֹהֵב יְיָ אֶת־אֲשֶׁר יִתְעַנֶּה בְּבוֹד חֲשָׁה בַּעֲנָה
ד מֵאֲשֶׁר יְהִי חַי תִּפְנוּקִים בְּסִדְרֵי־מִלָּךְ וַיִּתְהַוֶּלֶל: כִּי אִם־יִתְנֶה אִישׁ
בְּצַדִּיקְתּוֹ וּיִבְקַשׁ נִס־וְתִהְיֶה וַיִּדַע אֵל עֲלִיּוֹן כִּי־תוֹעִילָהוּ וְעָמַן לוֹ
ה נִס־אֶת־זֹאת כֹּאֲשֶׁר וְעָמַן נִס־לִי: כִּמָּה שְׁעִמִּים בָּאָה אֵלַי בְּהִיּוֹתָה
וְחִלָּה בְּמַחְשַׁד־לִיל וְתִשְׁמַע לְקוֹל תִּפְסִלְתִּי וְאֲנֹכִי בְּשִׁמְעֵי אֶת־אֲנַחְוֹתֶיךָ
ז הַחֲרָשְׁתִּי: כִּי בְּהִיּוֹתִי בְּבֵיתִי וְתִגַּל אֶת־וְרוֹעוֹתֶיךָ וְאֶת־שְׂדֵיךָ וְאֶת־
ח רְגִלְיָה לִמְעַן אֲשַׁכֵּב עִמָּה כִּי יִשְׁתַּמְרָאָה הַיְתָה עַד־מָאֵד וְהַדּוֹרָה
בְּלְבוּשָׁה לִמְעַן תִּדְיַסְנִי וַיְיָ הַצִּילֵנִי מִמּוֹמוֹתֶיךָ:

י וְעַל־כֵּן רָאוּ בְנֵי אֶת־אֲשֶׁר יִשְׁעֲלוּ אַרְךְ־רוּחַ וְתִסְלָה רְבוּם:
כ וְנִס־אֶתֶּם אִם־תִּמְלִכוּ אַחֲרֵי הַעֲנָה וְשִׁבְרָה לְקַבֵּב בְּאַרְךְ־רוּחַ וְתִסְלָה
ג וְתִצְוִמוּ בְּלֵב נִדְרָה יִשְׁכַּן בְּקַרְבְּכֶם יְיָ כִּי אֶהֱבֶה הַעֲנֵע לָכֵת: וּבְקַל־
ד אֲשֶׁר יִשְׁכַּן עֲלִיּוֹן אִם־נִס־קִנְיָה וְתַפְלִי עַל־אִישׁ אוֹ שָׁבִי אוֹ רֵצַח
אֲלֵהִים הַשׁוֹכֵן בּוֹ לֹא רַק יוֹצִיאֶהוּ מִדְּרָגָה לִמְעַן עֲנֻתוֹ כִּי נִס־
ה יְרוּמָהוּ וּיִסְאָרְהוּ כֹּאֲשֶׁר עָשָׂה נִס־אֵתִי: כִּי בְּקַל־דְּרָכָיו יִגְבַּהּ

ח ח מתאות. במקור ἀποφάσεως=מתאנת. ונמסר כאן לפי תיקונו של Ch (השוה משלי י"ח א' לתאוה [לתאנהז] יבקש נסוד ותרגום הע' שם).
ט ט הדורה. השוה יומא ליה ב': בכל יום ויום היתה אשת פוטימר משתדלת בדברים. בגדים שלבשה לו שהרית לא לבשה לו ערבית וכו'. -

ה איש אס-במעשים או בדברים או במחשבות: ודעו אחי מה-
 אהבנו אבי ואנכי לא התנאיתי בלבבי אה-בי גער הויתי ויראת
 ו הויתה בלבבי בי ודעתי כי הכל יחלף: ואנכי לא רוממתי
 נפשי לרעה ואעבד את-אחי ומיראתם התרשתי בעת מקרוני ולא
 התנתי לישמעאלים כי גד-יעקב אנכי איש גדול וצדיק:

יא וגם-אתם בני תהי יראת יי לנגד עיניכם בכל-מעשיכם וכברו
 כ את-אחיכם כי כל-אשר נעשה את-חקת יי ואהבהו יי: ויהי בנפשי
 ג עם-הישמעאלים וישאלוני לאמר העבד אתה ואמר עבד אנכי וליד
 ד בית לבל ובשו אחי: ויאמר לי הגדול בהם לא עבד אתה כי
 ה כן תעיד נס-חזותה ואנכי אמרתי עבד אנכי: ויהי כאשר באנו
 ו-1 מארומה ונריבו בעיניהם מי מהם יתן מחירי ונקמני: וגאווה כלם
 ח כי אשר במצרים אצל מוכר חזותם עד-אשר נשובו עם-חזותם:
 ו-2 ויין נתן חני בעיני הסוחר ונפקד על-ידי את ביתו: ויגברוהו אלהים
 ח לרגלי וימלא אותו זהב וקסף ועבדה: ואחי אצלו שלשה חדשים
 ותמשה ימים:

יב בעת ההיא באה ואשת מוה אשת פוטיפר במדבקה בלב
 ב הדרה כי שמעה על-אדותי מפי סריסיה: ותגד לבעלה כי העשיר
 ג הסוחר ביד גער עברי ונס-אומרים גנב גנב מארץ קנען: ואתה
 עשה-בו ששמים וקח את-הגער אל-ביתנו ויברכה אלהי העברים
 כי חסד מדהשמים נסוף עליו:

יג ונאמן פוטיפר לדבריה ויצו להביא לפניו את-הסוחר ויאמר
 ב אליו מה-הדבר אשר שמעת עליה כי גנב אתה נשאת מארץ קנען
 ג ותמכרם לעבדים: ויפל הסוחר לרגליו ויתחנן אליו ויאמר כי
 ד אדוני לא ודעתי את-אשר תאמר: ויאמר פוטיפרע אם-כן הדרה
 ג מאן העבד העברי הזה ויאמר הישמעאלים הפקודתו על-
 ד ידי עד-אשר ישובו: ולא האמין לו ויצו לנסרו בשושים ערם
 ה ויהי כי החזיק בדבריו ויאמר פוטיפרע: כיאו לפני את-הגער:
 ה אני הובאתי לפניו ואשתמנה אפום ארצה לפני פוטיפר כי הנה

הפרקים יא-י"ז הם חטיבה במני עצמה. -
 יא עבד אנכי, השוה ס' הישר פ' וישב, שאחי יוסף מוכרים אותו בתור עבד
 י יוסף צועק כי הגוה בן ליעקב. - ועבדת, במקור: εγγον=עבודה. -

1 השלישי במעלה בין שרי סרעה: ויבדילני מאתו ויאמר אלי העבד
 2 אתה אס-חששי ואמר עבד אנכי: ויאמר [עבד-] מי אתה ואמר עבד
 3 הישמעאלים: ויאמר אלי איך היית לעבד להם ואמר קנה קניני
 4 מארץ קנען: ויאמר אלי אכן שקר אתה דובר ויצו מיד לישרני
 5 בשושים על-מעמי בשרי:

יד ואשת מוץ השקיסה בעד האשנב בעת ישרוני כי קרוב ביתה
 ותשלח אלי לאמר לא בצדק שמסתת בי ענש תענש איש חששי
 2 אשר נגב באלו שושע הנה: וכאשר לא שניתי מדברי אה-כי הייתי
 3 ויצו לשום אותי במשמר עד-אשר יבאו אדוני העבד: ותאמר
 4 האשה אל-בעלה למה תאסר בזקים נשר לקום בשבי מגזע הנחש
 5 ועליך להוציאו לחששי ולשמרו: כי היא בקשה לראותני בחשק
 6 חפזה ואנכי לא נדעתי מקלנה דבר: ויאמר אליה לא-יעשה כן
 7 בתוך המצרים לקחת רכוש זרים לפני הוכיח במשפט: כזאת דבר
 8 על-הסוחר ואשר לנער היה והנה בבית הספר:

טו מקץ ארבעה ועשרים יום באו הישמעאלים כי שמעו כי-
 2 התאבל עלי ועקב אבי מאד: ויבאו ויאמרו אלי מה-הדבר אשר
 3 אמרת עבד אתה והנה נדענו כי בן אתה לאיש גדול בארץ קנען
 4 ואביך מתאבל עליך בשק ואמר: ואנכי בשמעי כזאת נמקו קרבי
 5 וימם לקבי ואבקש לבבות מאד ואתאספ לבל-אכלים את-אחי
 6 ואמר אליהם אנכי לא נדעתי דבר עבד אנכי: וינעצו למברני
 7 למען לא ימצאוני בידיהם: כי יראו משני אבי סוד-בא עליהם
 8 וינקם מהם נקמת חמה כי שמעו כי גדול הוא את-אלהים ואנשים:
 9 ויאמר אליהם הסוחר חלצוני ממשפט פוטיסרע: ואלה באו אלי
 10 ויבקשו ממני לאמר הנידה כי בבסוף קנינו אותך והוא יוציאנו
 11 לחששי:

טז ותאמר אשת מוץ אל-בעלה קנה את-הנער כי שמעתי אומרים
 2 למפר אותו: והיא שלחה מיד קרים אל-הישמעאלים ותחפץ
 3 לקנותני ויקרא רב הסוחרים לישמעאלים ויבקש לקנות אותי:
 4 וכאשר לא גאות למחיר וילך והקרים הודיע לנברתו אהרי אשר

טז ה נקמת חמה. ע' ט' הישר ט' וישב. שהישמעאלים מחליטים למכור את יוסף במצרים למען הציל את נפשותיהם (וע' שם התיאור של יסורי יוסף בבית פוטיסר). -

ד נסה אליהם דבר כי דורשים הם מתיר רב בעקב: ותשלח קרים
 אחר לאמר את-אם שמי בקרי זהב ודרךשו תנו להם אל-תחשבו
 ה זהב רק קנה את-הנער ונביאיהו אלי: ונלקך הסרים וימן להם
 ז שמונים שקלי זהב וינקחני ולמצרית הגיד פי מאה נתן: ואנכי
 נרשתי ואמריש למען לא יקלם הסרים:

יז אתם ראיתם אפוא בני את-בל-אשר עניתי למען אשר לא אכלים
 ב את-אחי: וגם-אתם אהבו איש את-רעהו ובאנדררות הסתירו איש
 ג את-עון רעהו: פי יי ישמח בקבר אחים ובחשק לב-טוב אשר
 ד ירצה באהבה: וכאשר באו אחי מצרקה ונבירו כי אנכי השבתי
 ה להם את-הכסף ולא שנאתים ואנחמם: ואחרי מות יעקב אבי עזר
 הוספתי לאהבה אותם וכל-אשר צנה עשיתי להם ער-בלי-די:
 ו-ז ולא נתתים להעצב אף על-מצער: וכל-אשר הנה בנדי נתתי להם
 ובניהם היו בני יקני להם בעקדים ונקשם בנקשוי ויגנזם ויגני וכל-
 ח חלום חלוי ונצתם מצתי: ואנכי לא התרוממתי עליהם בנאנה
 בבדר תפארתי ואחי ביניהם כאחד האחרונים:

יח וכי תלכו גם-אתם במצות יי ונשא יי אתכם בטוב לעולמים:
 ב וכי ובקש איש להרע לכם אתם גמלו אותו טוב והתפללו בערו
 ג ויי תיילכם מבלי-רע: והנה ראיתם פי בענתי ובאנדררות לקחתי
 לי לאשה את-בת-הכהן לעיר-שמש ומאה בקרי זהב נתנר-לי אשה
 ד ויי נתנם לי לעקדים: וגם יסי נתן לי יי מעל לקל-יפי ושראל
 וישמרני ער-וקנה ברחי וביסוי פי דמיתי בכל אל-יעקב:

יט ועתה שמעו את-הסלום אשר חלקתי: ראיתי והנה שמים
 ז עשרה אילות רועות ומתן נסוצו תשע: ושלוש נאלו וממחרת והנה
 ז נסוצו גם-הן ונרא והנה שלש האילות ילדו שלשה טלאים ויקראו
 ד אל-יי ויציאן יי אל-מקום-צמח ומים ונתהלם מחשך לאורה: ושם
 קראו אל-יי ער-אשר נקבצו אליהם תשע האילות ויהיו בשנים
 ה עשר בקשים ועיר מעט וקרבו ויהיו עדרים רבים: ונרא אסרי-בן

יח-ג בת הכהן. ע' יובלים מ' י' ס' הישר פרשת מקץ. - דמית. השוה ביר סיד:
 שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. ועוד (שם): כל מה שאירע לזה אירע לזה וכו'. -
 יט ב תשע. אפשר שהכוונה לתשעת השבטים שגלו בשעת החרבן הראשון ונשארו רק
 ג ג': לוי, יהודה ובנימין. לפי החזון הזה עתידים אותם השבטים לחזור. - האילות.
 ד השוה חנוך א' ס"ט ע"ב: שלשה מן-הצאן. - כבשים. בס' חנוך א' צ' ליח משתנים

והנה שנים עשר שרים יונקים מסרה אחת ומקנה נצא גם חלב
 וישתו מקנו שנים עשר העדרים ומקנה לאין מספר: ולשר הרביעי
 ודלו קרניו עד-לשמים ותהינה כחומה לעדרים ובין הפרגים
 בסוף צמחה עוד קרן אחת: וארא והנה סר בן-בקר והוא סובב
 אתם שמים עשרה פעמים וזהו לעור לכל-השרים: וכל-העדרים
 האלה יבאו בעתם באסרית הנמים: ואתם בני שמרו את-מצות
 ה' וכברו את-לוי ואת-יהודה כי מצדכם יקום לכם אשר יציל
 את-כל-הגוים ואת-ישראל: כי מלכותו מלכות עולמים תהי אשר
 לא תחלה: ומלכותי בניכם תאסף בקכת נוצרים אשר תחלה
 עם-קוץ:

נדעתי כי אסרי מותי וציקו לכם המצרים ונן וקם את-נקמתכם
 ויבוא אתכם אל-הארץ אשר דבר לאבותיכם: ואתם תקחו את-
 עצמותי אתכם כי אם-תביאו את-עצמותי שמה והנה ה' עמכם
 באורה וכל-על והנה בחשך עם-המצרים: ואתם העלו את-אחנת
 איתכם בדרך אסרמה וקבריה שמה על-יד רחל אמי: וזהו כאשר
 דבר קזאת ויששט את-רנן'ו ונמת בשובה טובה: ויתאבלו עליו
 כל-ישראל וכל-מצרים אבל גדול: ובצאת בני ישראל ממצרים
 ונעלו אתם את-עצמות יוסף ויקברהו בקברון עם-אבותיו ויהי
 ימי שני סניו מאה וקשר:

לפרים (עי' גם על הטלה הלבן). — הרביעי. הפר הרביעי הוא יהודה. יש משערים
 שבמקור היה השלישי לוי. אלא שהמעתיק הנוצרי שינה לשם מטרתו להרביעי. — אחר
 פסוק ה' יש תוספת נוצרית: וארא והנה נולדה מיהודה בתולה ולה בגד בוך וממנה
 יצא טלה חמים ולשמאלה כעין הארי וכל החיות התמרמרו אליו וינצח אותם הטלה
 ויפיצם וירמסם וישמחו עליו כל-המלאכים והאנשים וכל-הארץ. כמה חוקרים רצו להוציא
 מתוך כתוב זה אילו קטעים מקוריים. למשל. הנבואה על הארי=יהודה (והשוה חנוך א'
 צ' ל"ח). — יקום לכם. אף כאן יש הרחבה נוצרית: טלה-ה' אשר יסיר את-
 חטא העולם. —

כ ב-2 את עצמותי. השוה ספור המעשה בשמות רבה כ'. — אסרמה. במקור
 παρά τὸν Ἰακώβουον והשוה הע' לברא' מ"ח ז': בעוד כברת ארץ לבא אסרמה-
 — ἐφράθᾳ. במקור: בשינה טובה. — אבל גדול. קצת נוסחאות מוסיפים: כי גם
 עם המצרים סבל כאשר מהם (=כאחד מאומתם) ויעש להם טובות ויעזר להם בכל
 מפעל ובעצה טובה ובכל עבודה. — מאה ועשר. ברא' נ' כ"ו. —

צוואת בנימן הבהן השנים אשר לנעקב ויבן-רחל

א העמקת דברי בנימן אשר צוה לקניו בהיותו בן-חמש
 ב ונשק להם ויאמר אליהם כאשר נולד יצחק
 ג לאברהם לוקניו קכה נולדתי גם-אני לנעקב: ויהי כאשר מתה
 ד רחל אמי בעת לדתה אותי ולא הנה לי קלב ואינך שדי בלכה
 ה אקמה: ורחל היתה אחרי לדתה את-יוסף עקרה שמים עשרה
 ו שנה ותתפלל אלי: ותאם ותהר ותלד אותי: כי אהב נעקב אבי
 ז את-רחל מאד ותפלל אשר יראה ממנה שני בנים: ועל-כן קראו
 ח את-שמי בנימן לאמר בן-ימים:

ב ויהי כאשר באתי מצרומה אל-יוסף ויכירני אחי ויאמר אלי
 ג מה-אמרו לאבי אחרי אשר מקרוני: ואמר לו את-בתתך טבלו
 ד בדם וישלחיה ויאמרו הקרנא הבתנת בקה היא: ויאמר לו יוסף
 ה אכן אחי נלב ונבוי סחרי כנען בקוקה: ויהי כאשר הלכו לדרום
 ויפתירו את-בתנתי כמו חנה רעה שקעה בי ותשרפני: וקכה
 ז מקרוני רעיהם לישמעאלים והמה לא דברו קוב באמרם קואת:
 ח כי בקש יוסף להסתיר ממני את-משעי אהינו ויקרא לאחיו
 ט ויאמר אליהם: אל-תגידו לאבינו את-אשר עשיתם לי ואמרו לו
 י כאשר ספרתי אנכי לבנימן: ונס מחשבותיכם בלבכם תהינה
 יא קאלה ולא יגעו הדברים האלה ער-לב אבי:

ב ושתה בני אהבו גם-אתם את-י: אלהי השמים והארץ ושמו
 ג מצותיו ולכו בדרך יוסף האיש הטוב והקדוש: ומחשבותיכם
 ד תהינה למוקה כאשר ידעתם גם-אותי כי כל-איש אשר מחשבותיו
 ה נכחות יראה הכל אשר לקניו: יראו את-י: ואהבו את-דעכם
 ו אים-יבקשו רוחות קליעל להציק לכם בקל-צרה רעה לא ימשלו

א חמש ועשרים ומאה. לפי מדרש תרשא (ברבינו בחיי לשמות) חי קיט שנה. וזו
 ב טעות. כי אף אחד מן השכטים לא מת כששנותיו סהות משנות יוסף. וצ"ל קס"ז או
 ג קכ"ט. - לזקניו. לפי ס' הישר פ' ויבא היה יעקב בן צ"א בהולידו את יוסף. לפי
 ד יובלים י"ט י"ג נולד יעקב בשנת ב' אלפים מזו ובנימין בשנת ב' אלפים קמ"ד (שם
 ה ל"ב ל"ד). לפי זה היה יעקב בהולידו אותו בן צ"ח שנים. - בן ימים. כך מבאר גם
 ו טילון (De mut. nom., ed. Wendland III. 92). ס' הישר ב' וישלח: כי בארץ בנימן
 ז (הדרום) נולד לו. -

ח כל ספור המעשה שלכאן חדש הוא ושוונה לבמרי משאר ספורי יוסף. -

ד ככם כְּאִשֶּׁר וְלֹא מְשֻׁלָּח נָם בְּיוֹסֵף אָחִיו : מִה־רַבּוֹ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר
ה בְּקִשׁוֹ אֶת־נַפְשׁוֹ וְזֶה הָיָה עָלָיו בִּי כְּלִירָא וְאוֹהֵב רַעְיוֹ לֹא
ו לְמִשְׁלָבוֹ בִּי וְזֶה הָיָה עִקְבֵי הָאֲמִרָה אֲשֶׁר אָהֵב אֶת־רַעְיוֹ : וְיוֹסֵף
ז בְּקִשׁ מֵאֲבִינִי בִי וְתִסְלַל אֵלָיִךְ בְּעַד אָחִיו לְמַעַן לֹא יִחַשְׁבֶּהָ לְהַם
ח לְעֵינַי אֶת אֲשֶׁר עָשׂוֹ לֹא רָע : וְכִּבְּהָ קָרָא יַעֲקֹב הַבֵּן יַקִּיר לִי יוֹסֵף
ד נִצְחָתָ אֶת־רַחֲמֵי יַעֲקֹב אָבִיךָ : וְנִחְקַדְּלֵוּ וְנִשְׁקַדְּלֵוּ בְּשִׁעְתָּם :
ד אַתֶּם רְאִיתֶם כִּנְי אֶת־אֲחֵרִית הָאִישׁ הַזֶּה יוֹסֵף לְכוּ בְּמִשְׁפָּחָה
ב מִיָּבֵה בְּדַרְכֵי רַחֲמֵי לְמַעַן תִּשְׂאוּ נִס־אֲתֶם וְזֶה תִּהְיֶה : בִּי אִישׁ
ג מִזֶּה לֹא תִחַשְׁבֶּהָ עֵינָיו בִּי יָרַחֵם עַל־כֹּל וְאִם חֲסָאִים הֵם : וְאִם
ד וְאֶת־צַדִּיקִים בְּנִפְשׁוֹ יִחַבֵּב : וְכִי יִתְפָּאֵר לֹא יִתְחַר בּוֹ אִישׁ וְכִי
ה יִשְׁפָּר לֹא יִקְנֵא בּוֹ גְבוּר בִּי יְהִי וְשִׁבְחָהּוּ אֶת־צַנּוּעַ יִחַבֵּב עַל־כֹּל
ה יָרַחֵם עַל־חֻלְקָה יָחוּם וְאֶת־יְיָ יִתְלַל : לִירָא וְזֶה מִגֵּן הוּא לְאוֹהֵב
ה אֱלֹהִים יַעֲזֹר לְמַעַב עֲלֵיוֹן יוֹכִיחַ וְיִשְׁיַבְּהוּ מִדְּרַבּוֹ וְאֲשֶׁר תִּסְדֵּר רִחַם
ה מִזֶּה שְׂפוּךְ עָלָיו אוֹתוֹ יִחַבֵּב בְּנִפְשׁוֹ :
ה וְעַל־כֵּן כִּנְי אִם מִחֲשָׁבוֹתֵיכֶם תִּהְיֶינָה מִזִּכּוֹת נִס־מִרְעִים
וְיִשְׁלִימוּ לְכֶם וְהוֹלְלִים וְכוֹשֵׁי מִסְגִּיכֶם וְיִשׁוּבוּ לְמוֹט וְאֲנִשְׁרִיבֶצֶע
ב לֹא רַק יִשׁוּבוּ מִתְאַנְתֶּם בִּי נִס־נִתַּן יִתְּנוּ אֶת־חִילֶם לְאֲשֶׁר בְּצַרְהָ :
ג וְאִם־תִּשְׁעִשׂוּ מִזֶּה נִס־הַרְוֹחוֹת הַשְּׂמָאִים יְנוֹסוּ מִסְגִּיכֶם וְנִתַּת הַשְּׂדֵה
ג תִּירָא מִכֶּם : בִּי הַמְקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִכְבֵּד אִישׁ מְעַשִּׂים מִזִּכּוֹת וְעַל־
ד דַּעְתּוֹ [נִיחָה] אוֹר נִס־הַחֲשֵׁךְ יְנוֹס מִשָּׁם : בִּי אִם־עֲזוֹת יַעֲזֶה [אִישׁ]
ה לְאִישׁ קְרוֹשׁ וְהִתְנַחֵם בִּי וְחֹנֵן צַדִּיק אֶת־הַמְּנַדֵּף [וְעַרְיֵשׁ] : וְאִם
ה יִכְבֵּד אִישׁ בְּצַדִּיק וְהִתְסַלַּל וְכַעֲרוֹ בְּצַדִּיק בִּי אִם נִס־לְרַנֵּעַ קָטַן
ה יִדְבָּא עוֹד מִזֶּה יִשְׁנֵא וְהָרָו וְיוֹסִיעַ כְּאֲשֶׁר הָיָה נִס־יוֹסֵף אָחִיו :
ו וְצַר הָאִישׁ הַזֶּה לֹא גִמַּן בְּגַד רִחַם־חֲסָאֵי־בְלִיעֵל בִּי מִלְּאֵךְ
ב הַשְּׁלֹמִים וְיִתְלַל נִפְשׁוֹ : וְלֹא יִבְיֵט בְּחַאֲזָה עַל־כֹּל־דְּבָר מִשְׁחָת וְלֹא

ב סוף פסוק ה' יש תוספת (או הרחבה) נוצרית: ויאמר אליו עוד תקום כך נבואת השמים על טלה ה' ומושיע העולם כי תמים ימסר [בעון] פושעים וחף מפשע [בחטא] אנשי רשע ימות בדם הברית להושיע את הגוים ואת ישראל ולהשמד בליעל ואת כל משרחיו. -
ו יצר. השה צוואת אשר א' ג' - מלאך השלום. השה צוואת דן ו' ה' אשר

ז יצבריהון בתקרתו: לא יתסנק בפענוגים את-קרובו לא יעצוב
 ובטנו לא ימלא ומאכליו מאנה ולא ישא ולא יתור אחרי עינו
 ד כי יי חלקו: לא כבוד אנשים וקלונם וטו את-הנצר הטוב וערמה
 וקזב וריב ורבה לא ידע כי יי וישקרבו ויאיר את-נפשו ויחדהו
 ה ככל בקל-עת: ולא תהינה ליצר הטוב שמי לשונות ברבה
 וקללה ביו וכבוד עצב ושמחה שקט ורנו שפת-הקף נאמת עני
 ו ועשר כי אם רעה אחת לו ככל זכה וקהורה: לא שמע לו
 ושמע ומראה ומראה כי כל-אשר נעשה או ידבר או יראה ידע
 ז כי יי יראה לנפשו: והוא את-דעתו ויטהר למען אשר לא יאשימהו
 אלהים ואנשים וכן גם-כל-מעשי בליעל לפניו הם ותם אין בהם:
 ז ועל-כן הנני מצנכם בני נוסו מפני רעת בליעל כי הרב הוא
 ב נזמן לכל-השומעים אליו: והתרב היא אם שבע רעות לראשונה
 ומהר הדעת מבליעל ומהלך הרעה הראשונה דם השנינה בהלה
 השלישית תונה הרביעית נלות החמישית מחסור הששית רעש
 ג השביעית חרבון: ועל-כן נקם אלהים מסון שבע נקמות כי בכל-
 ד מאה שנה הביא יי עליו מכה אחת: ובהיותו בן-מאתים שנה
 החל להענות ובתשע מאות שנה נשמד בימי המבול על-דבר
 ה הכל אחיו הצדיק בשבע רעות נשפט קין ולמדך בשבעים ושבע:
 ה כי בענש הנה ידניו לעולמי-עד כל הרומים לקין בקהאת אחים
 ובשנאתם:
 ח ואתם בני נוסו מפני הרשע והקנאה ושנאת אחים ודבקו
 ב בטוב ודאבה: כי כל-אשר לו לב מהור באהבה לא יביש אל-
 אשה לונות עמה כי אין שמץ רע בלבבו כי רוח יי נחה עליו:

ד ו. - ה' חלקו צוואת לוי ב' ייב. -

ז שבע רעות. הוה אבות ה' ח': שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה
 ג גופי עבירה וכו'. בן-סירא מ' ט'. - הראשונה דם. רצח קין. - שבע נקמות.
 ה הוה ברא' ד' ט' כל הורג קין שבעתים יקם. וכאן נדון קין עצמו לשבע נקמות. -
 ד מאתים שנה. לפי יובלים ד' ב' היה קין בן ליה כשהרג את הבל. - ובתשע
 סאות. לפי יובלים ד' א' גולד קין בשנת ס'ד לבריאת העולם ונהרג בשנת תחיל.
 לפי זה חי רק תתסו שנה. - בימי המבול. לפי יובלים היה המבול בשנת אלף שיח.
 היינו שעה שנה אחרי מות קין. - ולמך. חפס כאן את למך כהורג קין. הוה ס'
 הישר ס' בראשית. -

ח ב שמץ רע. במקור μισμόν. -

ג כי כאשר לא תשנה השמש ואם-גם-על-צואה וטיט ורחה וקפה
 שניכם והסירה את-דריכם הרע בן גס-לב שהור אם גם בקרש
 אדמות ומהלך ושהר והוא לא יאסף:

ט ואחנה והנה גס-מעשים לא-מוכים יהיו בכם כאשר דבר
 חנוך הצדיק כי ונת סדום תנו ונשמדתם כמעט ותחדשו את-
 הוללותכם עם-הנשים ומלכות :: לא תשכן בניכם כי חיש מהר
 יסידנה: ואולם מקדש :: בקהלכם יהי ונדול יהנה כבוד הבית
 האחרון מן-הראשון ונקבצו שמה שנים עשר השבטים וכל-הגוים
 ער-אשר ישלח עליו את-ישועתו ויבא וישקוף עליכם:

י ויהי כאשר הנה יוסף במצרים ואתמר לראות את-צלמו ואת-
 דמות סניו: ועל-ידי תסלת יעקב אבי ראיתי ביום בקוץ בקל-
 צלמו כאשר הנה: ויהי כאשר דבר להם באלה ויאמר אליכם
 דעו לכם בני כי הנני מת: ואתם וגמלו אמת איש את-קרובו
 ושמרו את-חקות :: ואת-מצותיו: כי את-אלה אנכי מוריש לכם
 סחת כל-גמלה וגם-אתם תגחילו אלה לבניכם נחלת עולמים כי
 בן עשו אבדקם ויצחק ויעקב: כי את-כל-אלה נהנו לנו נחלה
 לאמר שמרו את-מצות :: ער-אשר ונלה :: וישועתו לכל-הגוים:
 וכן תראו את-חנוך ואת-נח ואת-שם ואת-אברהם ואת-יצחק ואת-
 יעקב עומדים לימינו בשמחה: וכן נקום גם-אנחנו איש על-שכמו

ט ב החלקכם. ביר ציג: ששני בתי מקדשות עתידין להבנות בחלקו של בנימין.
 ועי תמי לברא מיט כיו: ובאחסנתיה יתבני בית מקדשא, יומא ייב א': ומה היה
 בחלקו של בנימין, אולם והיכל ובית קדשי הקדשים. - וגדול יהיה. השוה חגי
 ב' ט'. בית החשמנאים יהא גדול ומפואר וכל ייב השבטים ישבו על אדמתם. -
 בסוף פרק זה יש תוספת נוצרית: נביא גולד יחיד והוא יכנס אל המקדש הראשון
 ושם יחרף ה' ועל עץ ירומם ומסך ההיכל יקרע ורוח ה' תעבור אל הגוים
 כאש תתפרץ והיה בצאתו מן שאל ועלה מן הארץ השמימה ואנכי ידעתי מה שפל
 יהי עלי אדמות ומה מפואר בשמים. -

י הפסוקים ו' - י"א הם אחד המקורות הקדומים ביותר על תחית המתים. השוה את
 התיאור בחנוך א' (ביחוד פרק צ'). צוואת לוי י"ח ט', יהודה כ"ה ד', דן י"ב. המתים
 שיקומו לתחיה יכנסו לגן עדן ויאכלו מעץ החיים (לוי י"ח ה') וישכנו בירושלים החדשה
 (דן ה' י"ב). - בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: אשר הופיע על האדמה בצלם איש
 כעני וכל אשר יאמינו בו עלי אדמות יגילו אתו. - לחרפות. ע"פ דניאל י"ב ב'.
 לפי חנוך א' יקיצו רק הצדיקים לתחיה. - כאן יש תוספת נוצרית: והי ידון לראשונה
 את ישראל על רשעתו כי כאשר הופיע אלהים בכשר לא האמינו בו ואז ישפוט את
 כל הגוים אשר לא האמינו בו כאשר הופיע עלי אדמות והוא יוכיח את ישראל בידי

ט ונשפתתה למלך השמים: וכל-בני-איש יקיצו אליה לכבוד ואליה
 י לתרפות: ואתם בני אם תתהלכו בקדשה במצות יי עוד תשקנו
 אתי לבטח וכל-ישראל יקבץ אלי-י:
 יא ולא עוד יקראו לי ואב מורף עקב המסקם כי אם-עובד
 ב יי מחלק סרף לעושי טוב: ובאחרית הַיָּמִים יָקוּם מִגְרָעֵי יָדִיד
 יי שומע בקולו ועושה רצונו והוא יאיר ברשת מִדָּשָׁה אֶת-קָלֵי
 הגוים והוא באור הרשת על-ישראל יושיע בישיעה:
 יב ויהי כאשר בלה את-דבריו ויאמר הנני מצוה אתכם בני
 ב העלו את-עצמותי ממצרים וקברוני בקברון אצל אבותי: ונקמת
 ג בקנמן בשיבה מוצה בקחמש ועשרים ומאה שנה: ונשימו אותו
 בקרון: ובאחת ותשעים שנה לבוא בני ישראל מארץ מצרים
 הם ואתיהם את-עצמות אבותיהם תרש במלחמת קנען ויקברו
 ד אותם בקברון לרגלי אבותיהם: והמה שבו מארץ קנען וישבו
 במצרים עד-יום עלותם מארץ מצרים:

ט בחירי הגויים כאשר הוכיח את עשיו בידי המדינים אשר פחו את אחיהם עד אשר
 גסלו בנות ובעבודת אלילים וינורו מאחרי ה' ויהיו בנים בחוך יראי ה' - לבטח.
 ביווני: ἐν ἑλπίδι = לבסחון, והוא תרגום הע' ללשון וישבו לבסח ביחזי כ"ח כ"ו. -
 יא מהלק סרף. ביווני: ἐπιφάνεια, בברא' מ"ט כ"ז נמסר יחלק שלל -
 ב ἐπιφάνεια. - ידיד ה', לשון דב' ליג י"ב. - אחר פסוק ב' יש תוספת נוצרית:
 וכזאת יסרף ממנו ויחן לקנסית הגוים ועד קץ עולמים יהיה בכנסיות הגוים ובין שריהם
 כשיר מזמור בפי-כל ובספרי הקדש יכתבו מעשהו וגם דברו והוא יהיה בחיר אלהים
 עד עולם ובהם הוא יצא ויבוא כאשר אמר יעקב אבי הוא ימלא מחסור שבטך. -
 הלשון ימלא מחסור נמצא פעמים הרבה באיבנגליון. -
 יב במלחמת כנען. אפשר שהיא המלחמה שעליה מסופר באריכות בס' הישר (פ'
 שמת). וע' צוואת זבולון ח' י"ב. גד ח' ה' (ובפי'). -

ספר היובלים

מ ב א

א. שם הספר.

ספר זה שני שמות לו: א) ספר היובלים (כך בתחלתו של קטע סורי: כתבא דלות עכ"א הו דמתקרא יוביליא) או ספר היובלות (כגון בס' יוסיפון או בס' לדברי הימים המיוחס לאחד מתלמידי רס"ג, עמ' 36) = οἱ Ἰωβηλαῖοι או τὰ Ἰωβηλαῖα, ונקרא כך על שם שהוא מחלק את ההיסטוריה למן בריאת העולם ועד מתן תורה ליובלות של מ"ט שנים היובל, ב) בראשית זוטא או זוטרתא = Μικρογένεσις או ἡ λεπτή Γένεσις, ה' אולי ניתן לו שם זה מחמת היותו קטן באיכות (אבל לא בכמות) לגבי ספר בראשית שבתורה. ואולי מחמת היותו קטן בתוכן, שהרבה מסיפורי בראשית הגיח ולא הביאם כלל. ויש להעיר שנמצאים עוד כינויים אחרים לספר זה, והם חזון משה (Μωυσέως ἀποκάλυψις) או ברית משה (ἡ διαθήκη τοῦ Μωυσέως) או חיי אדם (Βίος Ἀδάμ).

ב. טיבו של הספר וצורתו.

ספר היובלים הוא מעין מדרש אגדה למן תחלת מעשי בראשית שבספר בראשית ועד יציאת מצרים שבשמות י"ב. ואין זה מדרש כשאר המדרשים, שהם עוסקים בפירושו של לשון אחד או פסוק אחד או ענין שכתביה אחת ומתוך כך הם באים לספר דברי אגדה או של מסורת שבישראל. נראה שדרך זו עדיין לא היתה רווחת בישראל באותן הדורות, בימיהם של ראשונים, ולפיכך ספר היובלים – כלשונו בפתיחתו כך הוא: ספר חלוקת הימים – פותח מדרשו בפרשת הדברים לפי המשכם של הענינים, והולך מענין לענין לפי סדר השתלשלותם של המאורעות. ממש כבהמשך של סיפור, והוא משלב בתוך דבריו דרך הילוכו כל מה שנראה לו חשוב וכדאי למסור לקורא לרגל התכלית העומדת לפניו, ודרך אנב פותר הוא קושיות, מישב סתירות, ממלא ליקויים, וממלא אנו למדים כמה דברים חדשים, שאינם ידועים ממקום אחר, וכך נעשה ספר זה בכתיבת מסוף הראשונים, שהוא מוסר דבריהם שהיו רווחים בעולמו של הסופר בכתב ובעל פה, ואף חלוץ הוא לאחרונים, שבאו אחריו ושתו ממעינו, ואף אנו, אחרונים שבאחרונים, ענינים הרבה נודעים לנו מתוך קדמוניותה של אגדת קדמונינו, כגון על חמשת הימים שהיה אדם עסוק בהם בקריאת שמות לבריות (ג' א' - ג'). ועל הלשון המשותפת שהיתה להן לבריות שבעולם עד שלא קלקלו אדם והוה (ג' כ"ח), ועל שנים עשר בניו של אדם (ד' י'), ועל קבורתו של אדם (ד' כ"ט), שזו היתה הקבורה הראשונה שבעולמם של בני אדם, ועוד ועוד, ולא רק ענינים כלליים, אלא אף שמות פרטיים של אישים ושל מקומות מחוספים לנו באוצר ידיעותינו, ואנו לא ידענום משום מקום אחר, כגון שמותיהן של נשי קין (ד' ט"ז) ושל שת (ד' י"א) ושל קינן (ד' י"ד) ועוד, והשמות הגיאוגרפיים המרובים, וכיוצא בהם באלו הענינים, ואגב עיון בספר אנו עומדים על כמה נקודות שבהן הוא מדבר, בלשון סתמי, משפטים עם המינים והכופרים שבדורותיו ועל דברי הגנתו על היהדות ובוזה אפשר לו לקורא לעמוד על ענינים חשובים שבתולדותיה של היהדות והתפתחותה במחשבה ובחיים, ולא רק שהוא יודע מה שעליו לדרוש בו אלא אף מכיר הוא ממה עליו לפרוש, שאין לו צורך לדבר עליו לפי התכלית שתפן לעצמו מתוך טעם שבלבו, ולפיכך כמה פרטים יש בתורה שאין הוא מזכירם כלל ועובר עליהם בשתיקה גמורה, כגון שליחת העורב והיונים ע"י נח מתוך התיבה (ברא' ח' ז' - י"א) וסעודתם של המלאכים שבאו

לבקר את אברהם (שם י"ח ב' - ח') והשתדלותו של אברהם בענין סדום (שם י"ח כ"ב - ל"ג). ועוד ועוד. ומתוך השמטת ענינים חשובים כאלה וכיוצא בהם מתוך הספר, נראה שלא כותב סתם היה בעל הספר, אלא תכנית מסוימת היתה ערוכה במחשבתו, ולסיכך לא היה חס כלל על נקודות חשובות מתוך מסורתן של ישראל ומנען, וודאי נראית המסגרת התחומה שהיתה לו בעבודתו ועליה שמר בהקפדה, כמו שנראה מן ההסעמה היתירה שהוא נוהג בחשיבותם של השבת (בה הוא פותח את ספרו ובה הוא סוגר) ומועדי ישראל. אף צורה מיוחדת עלתה במחשבתו לכתיבת הספר והיא הצורה הסבועה על הספר: צורת דיבורו של שר"הסנים אל משה רבינו. צורה זו קשורה היא במעשה שהיה: כשהיה משה רבינו בהר סיני לקבל את התורה מפי הגבורה (ע' שמות כ"ד י"ב, ל"ד כ"ז - כ"ח) גילה לו הקב"ה מה שעתיד להיות בעולמן של ישראל, שעתידיים הם לשכח התורה ולהיות נענשים על כך בפרענות קשה. בה בשעה התחיל משה מתעצם עם הגבורה ומתחנן על מתן היכולת להם, לישראל, לעמוד ביראת שמים, וסוף דבר היה שפעולתו של השתדלן הגדול בעליונים עשתה פרי: הובטח לו מתן סליחה לישראל לכשיחזרו בתשובה. באותו מעמד ניתן צו לשר"הסנים לקרא לפני משה תולדות האדם למן מעשי בראשית ואילך כמו שהיו כתובות בלוחות השמים ולהעלותן על הכתב לדורי דורות. ואותה היסטוריה שבמרומים בסדר כרונולוגי היתה עריכה, ממש כמו שניתנה בספר היובלים, והיא אף מושכת והולכת לפי חשבון של יובלות בני מ"ט שנים ושל שבעות כני שבע שנים, באופן שכל מאורע ומאורע תאריכו קבוע בחשבון מדויק: בחדש סלוני לשנה ס' לשבוע ס' ליובל ס'.

ואף אותה צורת הדיבור כמו שהיתה יוצאת מפיו של שר הסנים אל משה נשתמרה בספר בעינה: יש שהוא מדבר בשם עצמו בגוף ראשון יחיד ויש שבשם פעליה של מעלה הוא משמיע את הדברים והם נאמרים בגוף ראשון של רבים, ומכוונים הדברים תדיר אל גוף שני יחיד, כל אל משה רבינו.

ג. ז מ נ ו .

הרבה נתחכטו החוקרים בהגבלת זמנו של הספר, ויש מהם שלשם כך צללו בתהום של פלפול ודברי הבאי העלו בידם, כגון Charles, שסבור היה להביא ראיה מתוך דרישת סמוכין: יוספוס (קדמ' ט"ז ר' ב') שם בסיו של אבגוסטוס קיסר מליצה, כדרכו של יוספוס, שהוא גותן ליהודים רשות לחיות על פי גימוסיהם כמו שהיו נוהגין בימי הורקנוס הכהן הגדול לאל עליון, ונאמר בס' היובלים (ל"ב א') שלוי בן יעקב אבינו חלם שמינהו והושיבוהו לכהן אל עליון, - אמור מעתה שבאותו הזמן של הורקנוס ניתן לו לכהן הגדול שבירושלים תאר רשמי של כהן לאל עליון, ומכאן שס' היובלים באותו פרק נכתב, ראיה זו כשהיא לעצמה אין לה שום ערך, שהרי כינוי אל עליון לאלהי ישראל היה רווח הרבה באותם הזמנים, כמו שנראה מכמה ספרים, ובפרט מן הספרים החיצונים, כגון הנוך ועוד, ואף בעל ס' היובלים, ויוספוס בשעתו גם הוא, אינם שסתמשים בתאור של כהן לאל עליון אלא לשם תפארת מליצה, שהיא נמשכת והולכת מתוך בראשית י"ד י"ח, ומעולם לא מצינו שיהא אותו תאר מסוגל באופן רשמי לבני החשמנאים דוקא.

אבל האמת היא שכמה רמזים יותר ברורים יש בספר שמתוכם אפשר לעמוד על זמנו: קודם כל משמע מתוך דבריו שבית המקדש קיים (א' י"ז - י"ח) ותגינת המסח היא בירושלים (מ"ט ט"ז - כ"א), שוב הוא מדבר על חופעות שעברו כבר מזמן רדיפות אטיסנים ומלחמות החשמנאים (ע' כ"ג ט"ז ואילך) או על החק הכתוב בלוחות השמים על כיסוי ערוה ועל איסור גילוי הגוף כהתגלות הגויים (ג' ל"א) המתאים למעשה

המתיוונים שבישראל מאותה התקופה ממש (כמו שמסופר בסי' הראשון למקבים בתחלתו). וכשהוא אומר (לי"ח י"ד) שבני עשו לא טסק מהם צול העבדות ששמו עליהם בני יעקב עד היום הזה. הרי ברור שאי-אפשר שיהא לשון זה יוצא מפיו של שר הפנים בדברו אל משה אם במוצל לא היה בזמנו של הכותב צול של ישראל על ערסם של בני אדום. ואם היה כך בזמנו על כל פנים היה זה קודם מלכותו של הורדוס האדומי ובימיו של יוחנן הורקנוס דוקא ששיעבד לבני אדום. כמו־כן אם נאמר (לי"ח ז') שישראל הכו לאנשי המלחמה של פלשתים. הרי שוב נרמז כאן אותו הזמן שאשדוד ועזה ערי פלשתים נחרבו ע"י הורקנוס ואלכסנדר ינאי (כידוע מסי' ראשון למקבים ומדבריו של יוספוס). מתוך רמזים אלה וכיוצא בהם נראית הסברה שהספר נכתב אחר מותו של יוחנן הורקנוס (קצ"ה שנים קודם החורבן) ולפני עלייתו של הורדוס.

ד. לשונו העיקרית וגלגוליו של גוף הספר.

מעצמו מובן וטבעי הוא שספר היובלים נכתב מעיקרו עברית. שהרי לשון זו היא לשונו הקדושה והלאומית של הכותב גופו (ע' י"ב כ"ב-כ"ג, מ"ג ס"ז). אבל אילו היינו נתבעים להוכיח ענין זה בראיות מוכיחות, לאחר שהגוף העברי עבר ובטל לצערנו מן העולם. היינו נתמכים בסימנים הרבה המעידים על מוצאו העברי, ומהם:

א) הדרשות שבעיקרן נוסדו על לשונות עבריים, וביחוד במדרשי השמות הפרטיים. כגון ויקרא את שמו ירד כי בימיו ירדו מלאכי ה' (ד' י"ח-י"ט), שלח כי אמר שלח נשלחתי (ח' ד'), רצו כי אמר הנה בני האדם היו רעים (י' י"ח). על כן נקרא שם סרוח שרוג כי סרו כלם לעשות כל חטא (י"א ו'). על כן קרא אביו שמו תרח כי הסריחום העורבים (י"א י"ג), ורבים כאלו.

ב) עבראיסמין שנשחמרו עוד בתרגומים. הכושי והרומי. אף על פי שנכתבו מתוך תרגום יווני. כגון ויתן (בכושי נמסר ונקב) ה' את השמש לאות גדול על הארץ (ב' ס'). הנסיון העשירי אשר נָפְהוּ בו אברהם (י"ט ח' = in qua tentatus est in ipse Abraham). ובחר בך (כ"ב ט' = eligere in te). ויהי לנו הדבר הזה (כ"ד כ"ב = factum est nobis sermo hic). ג) כמה לשונות קשים ובלתי מובנים יש בספר משום שסעה בהם המתרגם היווני מעברית. ואותם הלשונות יתבררו ואף יובנו טעיות המתרגם רק לאחר שיחרגמו חזרה לעברית. כגון מ"ג י' ויאמר יהודה בי אדוני, שהמלה בי היא לשון בקשה (=נא). והיווני הרגמה כפשוטה ἐν εμοί (=בתוכי). ובא הכושי אף הוא ומסרה כך מתוך התרגום היחני. שזה היה צריך למסרה בלשון δέομαι (כענינה בברא' מ"ד י"ח).

הגוף העברי של ספר היובלים היה מצוי עוד בימי הירונימוס (420-346). כן נראה מדבריו (באגרתו LXXVIII ad Fabiolam, mansio 18), שבהסבירו את השם רָפָה (במד' ל"ג כ"א) - כתב: עד כמה שזכרוני מגיע איני יודע אם מצאתי במקום אחר בכה"ק של העברים מלה זו. חוץ מבספר האפוקריפי שהיוונים קורין לו λεπτή, כלו בראשית זוטא. שם בסיפור על בנין המגדל (אולי כוונתו למלה עברית שהיתה בסוף הפסוק י' י"ח. - ובתרגום שלנו נמסרה בשם כַּפְלֶת) היא באה לפנין מסלול שעליו מתעמלים נאבקים ואתליטים ונבחנת מהירות הרצים" ווע"ש אף mansio 24, שהוא רומז שוב לספר היובלים וקורא לו ספר בראשית מן ההיצונים = apocrypho Geneseos volumine.

כמה מאות שנים אח"כ מצינו במירוש דהיי המיוחס לאחד מתלמידיו של ר"ס גאון (הוצאת רפאל קירכהיים, פראנקפורט דמיין תרל"ד, עמ' 36) שוב זכר ל"ספר היובלות שהביא אלפיומי רב סעדיה גאון מספרי הישיבה". מתוך לשונו של אותו תלמיד משמע שספר היובלות של רס"ג בעברית היתה, אבל נראה שהיה אותו נוסח ארוך מן הנוסח המצוי בכושית. שהרי הוא מביא שם דברים אף על זמנו של דוד המלך.

ס' היובלים השפיע הרבה על בעלי מדרשים קטנים, כגון מדרש חדשא¹) ומדרש ויסעו או ספר מלחמות בני יעקב²), שנמצא בהם הרבה מתכנו של ס' היובלים, ויש לשער שאף הם, בעלי המדרשים, היה לפניהם ס' היובלים בעברית.

ה. תרגומי הראשונים של ספר היובלים.

מתוך המקור העברי של ס' היובלים נעשה בומנו תרגום יווני, שהלך אף הוא לאיבוד. מתוך התרגום היווני נעשו כמה תרגומים בלשונות אחרות, מכל אותם התרגומים, היווני ובניו, נתקיימו בידנו:

(א) קטעים אחדים מן התרגום היווני שנשתיירו בספריהם של אבות הנוצרים (נדפסו ע"י Charles במקומותיהם המקבילים שבהוצאת הנוסח הכושי שלו).

(ב) קטע סורי קטן (הדפיסו Charles שם, Appendix III). אפשר שהוא קטע של תרגום סורי שנעשה מתוך הגוף העברי (אע"פ שנמצא באותו קטע העתק של המלה היוונית στάδιον = סטאדון), — כך נראה מן הרשימה שבתחלתו: שמהא דנשא דרשא אבהותא קדמא איח כתבא דלות עבריא הו דמתקרא יוביליא.

(ג) קטעים של תרגום רומי (כחלק רביעי מכל הספר). תרגום זה מתוך היווני נעשה (במצרים, או סמוך לה, ע"י יהודי בן איי, באמצע המאה החמישית, בערך), כמו שנראה מכמה מקומות שנשתבשו בו ואין השיבושים מובנים אלא דרך היוונית, ויש כמה לשונות שטעה המתרגם במשמעותן של המלים היווניות, אף צירופי מלים נמסרו אצלו כמות שהם בצירופם היווני, אע"פ שהם נגד רוחה של הלשון הרומית, והואיל והרומי נעשה מתוך היווני הרי השיבותו היא כחשיבותו של התרגום הכושי, שאף הוא מתוך היווני נעשה (ע' לקמן). הקטעים של התרגום הרומי נדפסו בפעם הראשונה ע"י Ceriani בקובצו Monumenta sacra et profana (1861) I, 1, 15—16 וחזרו ונדפסו ע"י Rönsh Das Buch der Jubiläen unter Beifügung des revidirten Textes der... lateinischen Fragmente והערכה לעבודה מדעית זו נתן Charles במבוא להוצאת הנוסח הכושי שלו (עמ' XI—XII), אף הוא חזר והדפיס אותן הקטעים הרומיים במקומותיהם המקבילים בתוך הנוסח הכושי שבהוצאתו.

(ד) תרגום כושי, תרגום זה כולל את הספר בשלימות, אף הוא (כמו התרגום הרומי) מתוך התרגום היווני נעשה.

ויש ראיות מוכחות על כך:

(א) השמות הפרטיים נעתקו לא בצורתן העברית, אלא בצורתן היוונית דווקא.

(ב) יש בו מלים שהן טראנסקריפציה ישירה מתוך היוונית, כגון ליד יא ἰαλου (=של השמש).

(ג) כמה מקומות קשי הבנה יש בו בתרגום הכושי שכדי לעמוד על משמעותם מוכרחים לתרגמם חזרה ליוונית, כגון א' כ"ט, ב' ב', ה' ד', י"ד י"ב, כ"ג י', כ"ח כ"ז, ל"ב ד', וכ"ז וכ"ט, מ"ז ה' ועוד.

ומתוך שהתרגומים הללו, הרומי והכושי, שניהם מתוך התרגום היווני נעשו, לפיכך יש בהם כדי סיוע מזה לזה בהבנת הדברים, וכמה לשונות עיקריים יש שבכושי נשתבשו וברומי נשתמרו בעצם מקוריותם.

(1) הוציאהו אברהם אפשטיין (הוא מיחסנו לר' משה הרשון) על פי כ"י בספרו מקדמוניות היהודים (וינא תרמ"ז). במבוא הספרות הוא עסק באריכות על השפעת ס' היובלים על בעל מדרש חדשא (עמ' גם מאמרו של אפשטיין [REJ XXI, 80—97] Midrasch Tadsché et le Livre des Jubilés et le Midrasch Tadsché). במבואו (עמ' VII—XI) העלה א' שקדמונינו היו מיחסים ס' היובלים לר' מנחם בן יאיר.

(2) הוציאהו י' ב' לשירבאך (על פי כ"י) בקובץ מאמרים לזכרון ר' צבי טרץ' היות (וינא תרצ"ג)

ויש להעיר שבעלי שני התרגומים הללו היו עומדים כל אחד מהם תחת השפעת הביבליה שלו: המתרגם הרומי הכניס לעבודתו מהשפעתו של תרגום הע' והמתרגם הכושי – מהשפעתו של התרגום הכושי, ולפיכך יש להתייחס אליהם כפינה זו בזוהרות שלא להסיק מתוכם על חילופי נוסחאות שבספר בראשית שהיו לפני בעל ס' היובלים גופו. כגון מה שכתוב בס' היובלים (ט"ו י"ד): אשר לא ימולו את בשר ערלתו ביום השמיני, על סמך שהוספת זו נמצאת בשמר' ובע' לספר בראשית (י"ז י"ד). ובאמת אין כאן אלא הוספת של מי שלא הרגיש כלל שבגדולים עסוק אותו כתוב והלך והוסיף אותו לשון מנוחך. ויש חוקרים שעושים בפחותם רכוש בקרתי ממקומות כיוצאים בכך. כגון Charles שנודרזו ואסף רשימה שלימה של מקומות כאלו כדי להראות עד כמה יש יתרון לנוסח השמר' והע'. שקדמון כבעל ס' היובלים מסייע בידם. ובאמת העלה חרס בידו. שהרי אותם המתרגמים של ס' היובלים – כדרך מתרגמים של ספרים חיצונים אחרים – כל איש מהם היה מסייע בעבודתו בנוסח הביבליה שהיה מצוי אצלה. מן התרגום הכושי יש ארבעה כ"י (תיאורם ע' אצל Charles בהוצאתו), והם נסמנים כך אף בהערות הבקרתיות שניהנו מתחת לגוף הספר:

A – שבספריה הלאומית בפאריז.

B – שבמוזיאון הבריטי בלונדון.

C – שבספריה האוניברסיטאית בטיבינגן.

D – כ"י שהיה ברשותו של d'Abadie.

מתוך כתבי"ד אלו נדפסו שתי מהדורות מדעיות של התרגום הכושי:

A. Dillmann, *Kufälé sive liber Jubilaeorum aethiopice ad duorum libror. manusc. (א) fidem primum ed., Kiel 1859.* (על ס' שני הכ"י CD)

R. H. Charles, *The Ethiopic Version of the Hebrew Book of Jubilees*, Oxford 1895 (ב) (על פי ארבעת הכ"י ABCD. בצירוף הציטטות היוניות. הקטעים הרומיים. שני קטעים מס' נה ומסדרש ויסעו – מתוך ביהמ"ד של ילינק חלק ג' – והקטע הסורי על שמות נשי ראשי האבות הקדמונים).

ג. התרגומים האחרונים של ס' היובלים.

מתוך שתי המהדורות הנזכרות של הנוסח הכושי ומתוך תרגומו הגרמני של דילמן נעשו כמה תרגומים חדשים. והם:

(א) מן הנוסח הכושי:

A. Dillmann, *Das Buch der Jubiläen... aus dem Aethiopischen übersetzt (Ewald's Jahrbücher der bibl. Wissensch., 1850-51, II 230-256, III 1-96).*

Schodde, *The Book of Jubilees (Bibliotheca Sacra 1885-1887).*

Charles *The Book of Jubilees (JQR 1893-1895).*

Littmann, *Das Buch d. Jubiläen (Kautzsch, Apokr. u. Pseudep. d. A. T., 1900, II, 31-119).*

Charles, *The Book of Jubilees or the Little Genesis*, London 1902.

" " " " " (The Apocr. and Pseudep. of the O. T., 1913, II 1-82).

" " " " " with an introduction by Box, London 1917.

(ב) מן התרגום הגרמני של דילמן:

ספר היובלים המכונה מדרש בראשית וזמרתא מאת שלמה ראבין (Rubin). ויין תר"ל.

A. Смирновъ, Книга Юбилеевъ, Казань 1895.

א' ב'

ספר היובלים

אלה דברי חלקת ומרתורה והעדות למעשי השנים
 לשבעות שנותיהם ויובליהם בכל-שנות העולם כאשר דבר ::
 אל-משה בהר סיני בעלותו לקחת את-לחות האבן לחות התורה
 והמצנה בדבר :: אשר דבר אליו לאמר עלה אל-ראש ההר:

א ויהי בשנה הראשונה לצאת בני-ישראל ממצרים בחדש
 השלישי בששה עשר לחדש הזה ונדבר :: אל-משה לאמר עלה
 נא אלי בהר הזה ואתנה-לך את-שני לחות האבן לחות התורה
 והמצנה אשר כתבתי להורותם: ונעל משה אליהר :: וקבור ::
 שכן בהר סיני וצנן כסוהו ששה ימים: ויקרא אל-משה ביום
 השביעי מתוך-הצנן ונרא את-קבור :: כאשר בערת על-ראש
 ההר: ויהי-שם משה על-ההר ארבעים יום וארבעים לילה ונראהו
 :: את-דברי חלקת כל-ימי התורה והעדות אשר היו ואשר
 נבאו: ויאמר שים לך אל-כל-הדבר אשר אמר אליך בהר
 הזה וכתבוהו בספר למען יראו בניהם אחריהם כי לא-עובדתי
 בגלל כל-הרעה אשר עשו בעקבם את-החק אשר אשים היום
 בהר סיני ביני ובינה לדורותם: והנה בבוא כל-זה עליהם ונדעו
 כי-צדקתי מהם בכל-משפטם ובכל-עצתם ונדעו כי תמיד הניתי
 עמיהם: ואתה כתב-לך את-כל-הדברים האלה אשר אודיעה היום
 כי ידעתי את-מדין ופרשם הקשה בטורם אביאם אל-הארץ אשר
 נשבעתי לאבותיהם לאברהם וליצחק וליעקב לאמר לנצחם אתן
 ח ארץ זבת חלב ודבש: ואכלו ושבעו וסרו אחריו אלהי נגר אשר

א משה מקבל את הלוחות וידיעות על מה שהיה ומה שיהיה וכתוב בספר (א'—ד')— חטאת ישראל
 (ה'—ט')— גלות ישראל ויהודה (י'—יד')— שיבת ציון ובנין המקדש (טז'—י"ח)— משה מתפלל בעד
 ישראל שהי יכרא להם לב טהור ורוח קדוש (י"ט—כ"א)— ה' מבטיחהו לגאלם ולשכן בחובם לכשיחזרו
 בתשובה (כ"ב—כ"ה)— משה נצטוו לכתוב את הכאות עד אחרית הימים על פי קריאתו של מלאך השמים
 מחוץ לחות השמים (כ"ז—כ"ט).

ב הנה ההרה, השוה שמות כ"ד י"ב, — אשר כתבת, בכ"י A נוסף: לך, —
 כי לא עובדתי, ג"א: כי עובדתי, ובכמה כ"י: כי לא אעזבם, — כל-זה, בכוש':
 כל עוש הדבר הזה, — צדקתי, A: צדיק, BD נוסף: אני, — ובכל עצתם, ג"א: ובכל
 מעשיהם, — ואתה, ליתא ב: נוסח A, — כתב-לך, A: כתב לי, — לאבותיהם, BC ליתא, —

ט לא יושיעום מקל־צרתם ונשמעה הערות הזאת לעדות להם: כי
 ושקחו את־קל־מצותי אשר אנכי מצוה אותם והלכו אחריו הגוים
 ואחרי סמאתם ואחרי חרשתם ועבדו את־אלהיהם והיו להם לאבן
 י נגף לצרה לפני ולמוקש: ואבדו רבים ונקדו ונסלו ביד האויב
 על־כי עזבו את־תורתִי ומצותי ומוצרי בריתי ושבתתי וקדשי
 אשר קדשתִי־לי בתוכם ומשכן קדשי אשר קדשתִי־לי בתוך־
 יא הארץ לשכן את־שמי בו: ועשו להם כמות ואשרות וקסילים
 ועבדו איש ססלו לתעות ונקחו את־בניהם לשרים ולקל־מששי
 יב שגנת לבם: ושלחתי אליהם עדים להעיד בהם ולא ישמעו כי
 ואם־ינהרגו את־הערים וקדשו את־הרשי התורה והסירו הכל
 יג והסלו לעשות הרע לנגד עיני: והסתרתי פני מהם ומכרתים ביד
 הגוים לשבי ולשלל ולאבקה ונרשתי מן־הארץ ונריתים בגוים:
 יד ושקחו את־קל־תורתִי קל־מצותי וקל־משפטי והסרו חרש ושבת
 טו ומועד יובל וחק: ואחר ושובו אלי מבין הגוים בקל־לבם ובקל־
 מאדם ואספתים מבין קל־הגוים ובקשני למען אמצא להם ואחר
 כהקשם אותי בקל־לבם ובקל־נפשם אפתח להם רב־שלום בצדק:
 טז והסריתים למטע ישר בקל־לפי ובקל־נפשי והיו לבקרה ולא
 יז לקללה לראש ולא לזנב: וקניתי את־מקדשי בתוכם ושכנתי
 עמכם והייתי להם לאלהים והם יהי־לִי לעם באמת ובצדק:
 יח־יט ולא אעזבם ולא אתנכר להם כי אני ה' אלהיהם: ויפל משה על־
 פניו ויתפלל ויאמר אדני אלהי אל־נא תתן את־עמך וגמלתך
 ללכת בשגנת לבם ואל־תמקרבם ביד־הגוים צריהם לבל־ימשלו
 כ בהם ולא יאליצום לתשא לשניה: ועל־נא רחמיה אדני על־עמך
 ובראת להם נפש ישרה ורוח בלגל אל־ימשל בהם להשטין
 עליהם לשניה ולהשותם מקל־הרף הצדק למען יאבדו משניה:
 כא והמה עמך וגמלתך אשר נאלת מיד־מאנרים בכסף הגדול ברא
 להם לב שחור ורוח קדוש ואל־ינקשו בהשאתיהם מעטה ועד

ס-י ארץ. D: הארץ הזאת. - לעדות להם. BD: ליתא. - האויב. A: צריהם. - קדשתי
 יג-יד ל. A: לשמי. - ביד. BD: ליתא. - כל תורתני. A: ליתא כל. - וכל־משפטי. A: ליתא. -
 יח-יט לאלהים. CD: לאלהיהם. - לעם. כן. A: בשאר כיי: לעמי. - צריהם. BD: ליתא. -
 כ ולא יאליצום. A: ויאליצום. - ורוח בליעל. כך הוא לדעת כל החוקרים. בכיי:
 כג-כד בלחור. - תיבה שלא נודע מוצאה. - ברא. AD: וברא. - ובכל לבם. B: ליתא. -

עולם: ויאמר יי אל-משה ידעתי את-מרים ויגזרם וקשר-קשרם וכי
 לא-ישמעו עד-אשר ידעו את-חשואם ותפאת אבותיהם: ואחר
 ושובו אלי בקל-הישר ובקל-לבם ובקל-נפשם ומלתי את-עולת
 לבם וערלת לב נרעם וקראתי להם רוח קדוש וטהרתים לבל-
 יסורו מאחרי מהיום שהוא ועד-עולם: ובקל-נפשם ובלבו אחרי
 ואחרי כל-מצותי ועשו מצותי והייתי להם לאב והם יהיו-לי
 לבנים: ונקראו קלם בני אלהים חיים ונדעו כל-מלאך וכל-רוח
 וטהירות כי בני הם ואני אביהם באמת ובצדק וכי אהבתים:
 ואמה בתברכה את כל-הדברים אשר אודיעה היום בזה הנה
 מראשית ואחרית אשר יבאו בקל-הלב וטהורים אשר בתורה
 ובערות ובשבעותיהם והיובלות עד-עולם עד-אשר-ארד ושכנתי
 בתוכם לעולם ועד: ויאמר אל-מלאך השנים כתב למשה מראשית
 הבראה עד-אשר-יבנה מקדשי בתוכם לעולמי עולמים: וקראה יי
 לעין-כל ונדעו הכל כי אני אלהי ישראל ואבי כל-בני יעקב
 ומלך בהר-ציון לעולם ועד והנה ציון וירושלים קדש: ויחך
 מלאך-השנים ההולך לפני ממנה-ישראל את-לחות חלפת השנים
 למיום הברא התורה והערות לשבעותיהן וליובלים שנה שנה
 למספר היובלים שנה שנה מיום הבראה הקדשה אשר יתחדשו
 השמים והארץ וכל-בריותם וצבאות השמים וכל-יצירי הארץ עד-
 אשר-יברא מקדש-יי בירושלים בהר-ציון וכל-המאורות ויתחדשו
 לישועה ולשלום ולברכה לכל-בחירי ישראל ולמען יהי-כן מהיום
 הנה ועד-כל-ימי הארץ:

ב ויאמר מלאך השנים אל-משה בדרך יי לאמר כתב את
 כל-דברי הבראה איה בלה יי אלהים ביום הששי את כל-
 מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי ויקדש אתו לכל-
 העולמים וישימו לאות לכל-מלאכתו: כי ביום הראשון ברא
 את-השמים ממעל ואת-הארץ ותמים וכל-הרוחות המשרתים
 לפני ומלאכי השנים ומלאכי הקדש ומלאכי רוחות האש ומלאכי

כו כתב לך. כך BC. בשאר כ"י: ואני אכתב. -
 ב פרשה כ"ב הבריות שבששת הימים (א' - ט"ו) - מתן השבת למלאכים למעלה ולישראל למטה (י"ז - ל"ט).
 ג לכל מלאכתו. A: לכל הארץ. - השמים ממעל. AD: השמים ממעל לארץ. -

רוחות הרוח ומלאכי רוחות השנים והחשך והשילג והברד והקמור
 ומלאכי התהמות והרקמים והברקים ומלאכי רוחות הקר והחם
 והחרף והאביב והקציר והקיץ וכל־רוחות בריותיו אשר בשמים
 ובראש וברגל־תהמות והחשך והאור והברק והערב אשר הכין
 בקמת לבו: ונרא און את־מעשהו ונברך אתו ונהללהו לשני
 על־כל־מעשיו כי שבעה מעשים גדולים עשה ביום הראשון:
 וביום השני עשה רקיע בין השמים ונחלקו השמים ביום ההוא חצים
 עליו למעלה וחצים נדרו למטה מהרקיע על־שני־האדמה ויעש
 רק את־המעשה הזה ביום השני: ויעש ביום השלישי באמרו לשמים
 כי ילכו מעל־פני כלה־הארץ למקום אחד ותראה הניבשה: ויעשר
 בן השמים כאשר אמר להם ויסורו מעל שני־הארץ אל־מקום אחד
 מחוץ לרקיע הזה ותראה הניבשה: וביום ההוא ברא להם את־
 השמים למקניהם וכל־הנהרות למקני השמים בקרים וכל־הארץ
 וכל־האגמים וכל־של־הארץ והנרע אשר־ינרע לנרעו וכל אשר
 נאכל ועץ עשה־שרי והנערות ונודענן למנוחה וכל־ארבעת
 המעשים הגדולים האלה עשה ביום השלישי: וביום הרביעי ברא
 את־השמש והירח והכוכבים ושימש ברקיע השמים להאיר כל־
 הארץ ולמקשלת היום והלילה ולתבדיל בין לילה ויום ובין
 חשך לאור: וישם את־השמש לאות גדול על־הארץ ולשמים
 ולשבתות ולירחים ולמועדים לשנים ולשבתות וליובלים וכל־
 עתות השנים: ונברל בין האור ובין החשך ולסגן למען יחזק
 כל־אשר יצמח ויגדל על־האדמה: שלשה מינים אלה עשה ביום
 הרביעי וביום החמישי ברא את־הסננים הגדולים בתוך־תהמות
 השמים ביום הששה ודין הראשון ואשר בראו בשר וכל־השרץ
 במים והדגה וכל־העוף אשר יעופף לכל־מיניהם: ויצא השמש
 עליהם לחוקם ועל־כל־אשר על־פני הארץ כל אשר יצמח
 מהארץ וכל־עץ עשה־שרי וכל־בשר שלשה מינים אלה עשה
 ביום החמישי: וביום הששי ברא את כל־חית הארץ וכל־הבהמה

ה ומלאכי התהמות. ציל: הקולות (וכן ביוונית φωνών). ונראה שהמעתיק הכושי
 טעה כאן מחמת שהמלים תהום וקולות בכושית דומות בצלצולן. - ויעש ביום השלישי
 ז באמרו. לפי גוסס Charles: וביום השלישי אמר. - יא כל. גא Ch: יצמח. -
 ח-ט ובין חשך לאור. אין בהוצאת Ch. - ולימים ולשבתות. לשבועות ימים. -

יו וְכִלְהֲרֵמֶשׁ עַל־הָאָרֶץ: וְאֶסְרִי קַלְאֵלָהּ בְּרֵא אֶת־הָאָדָם (אָחֵר)
 וְכִר וְיִקְבֶּה בְּרֵא אֹתָם וַיִּמְשִׁילֵהוּ בְּכֹל־אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ וּבַיָּמִים
 וְעַל־כֹּל־אֲשֶׁר יְעֹסֵף וְעַל־כֹּל־הַסִּיָּה וְהַבְּהֵמָה וְעַל־כֹּל־הָרֶמֶשׁ עַל־
 הָאָדָמָה וְעַל־כֹּל־הָאָדָמָה וַיִּמְשִׁילֵהוּ עַל־כֹּל־זֶה וַיַּעַשׂ אֶת־אֲרֻכְשֵׁת
 יא הַמַּיִנִּים הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי: וַיְהִי קָלָם עֲשָׂרִים וּשְׁנַיִם מֵיָנִים:
 יב וַיִּבֶל אֶת־כֹּל־מְלֹאכְתּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְכֹל־אֲשֶׁר בְּשָׂמַיִם וּבְאָרֶץ בַּיָּמִים
 יג וּבַתְּהַמּוֹת בְּאֹר וּבַחֲשֶׁךְ וּבְכֹל: וַיִּתְּן־לָנוּ יְיָ אֹת גְּדוּל אֶת־יוֹם
 יד הַשְּׁבֻתָּה (וַת) לְמַעַן נַעֲשֶׂה מְלָאכָה שְׁשֶׁה יָמִים (וְנִשְׁבּוֹת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 יו מִכֹּל־מְלָאכָה: וְכֹל־מְלָאכֵי הַסָּנִים וְכֹל־מְלָאכֵי הַקָּדָשׁ שְׁנֵי הַמַּיִנִּים
 יז הַגְּדוּלִים הָאֵלֶּה יֹאמְרוּ לָנוּ כִּי נִשְׁבַּת עִמּוֹ בְּשָׂמַיִם וּבְאָרֶץ: וַיֹּאמְרוּ
 יח לָנוּ הִנְנִי מְבַדִּיל־לִי עִם מְכֹל־הַעַמִּים (וְנִשְׁבַּתוּ הֵם) וְשָׂמְרוּ אֶת־
 יט הַשְּׁבֻתָּה וְקִדְשָׁתֶיהֶם־לִי לְעַם וּבְרֻכְתֵּיהֶם כַּאֲשֶׁר קִדְשָׁתִי אֶת־יָמֵי הַשְּׁבֻתָּה
 כ וְאֶקְדָּשֶׁם לִי (וְכֵן אֶבְרַכְכֶם וְהַיְיֹר־לִי לְעַם וְאֵנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים:
 כא וְאֶבְחַר בְּזֶרַע יַעֲקֹב מִכָּל אֲשֶׁר רָאִיתִי וְאֶבְרַכְהוּ לִי לְבֵן בְּכוֹר
 כב וְאֶקְדָּשׁוּהוּ לִי לְעוֹלָם וְעַד (וְהוֹדַעְתִּים אֶת־יוֹם הַשְּׁבֻתָּה לְמַעַן יִשְׁבַּתְתֶּם
 כג בּו מִכֹּל־מְלָאכָה: וַיַּעַשׂ בּו אֹת בְּנֵה אֲשֶׁר־בו וַיִּשְׁבַּתְתוּ־הֵם עִמָּנוּ
 כד בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לְאֵבֶל וְלִשְׁתוֹת וּלְבִרְךְ אֶת־בִּירְא הַכֹּל כַּאֲשֶׁר בִּרְךְ
 כה אֶת־הָעָם אֲשֶׁר בְּחַר מִכֹּל־הַעַמִּים וַיְקַדְּשׁוּ־לוֹ (כַּאֲשֶׁר יִשְׁבַּתוּ עִמָּנוּ
 כו יַחְדָּו: וַיַּעַשׂ לִסְגִיּוֹ סְקֻדּוֹתָיו לְהַעֲלוֹת רֵיחַ נִיחּוֹחַ אֲשֶׁר־יִקְעֶם
 כז לִסְגִיּוֹ כֹל־הַיָּמִים: עֲשָׂרִים וּשְׁנַיִם רְאִשֵׁי אֲנָשִׁים מֵאָדָם עַד־יַעֲקֹב
 כח וְעֲשָׂרִים וּשְׁנַיִם מֵיָנִי מְלָאכָה נַעֲשִׂי עַד־הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (וְהוּא בְּרוּךְ
 כט וְקָדוֹשׁ וְגַם־הוּא בְּרוּךְ וְקָדוֹשׁ וַיְהִי זֶה עִם־זֶה לְקַדְּשָׁה וּלְבְרַכָּה:
 לו וַיִּתְּן־לוֹ כִּי כְרוּבִים וְקַדוּשִׁים יְהִי כֹל־יָמֵי הַעֲשָׂרִים (וְהַחֵק הָרֵאשׁוֹן
 לה כַּאֲשֶׁר קִדְּשׁ אֶת־יוֹם הַשְּׁבֻתָּה וַיְבְרַכְהוּ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: וַיִּבְרָא אֶת־
 לו הַשָּׂמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְכֹל־אֲשֶׁר בְּרֵא בְּשֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּמֶן יְיָ יוֹם הַג
 לו קָדוֹשׁ לְכֹל־מַעֲשָׂיו עַל־כֵּן צָנְהָ עָלָיו כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־בו כֹּל־
 לו מְלָאכָה יָמַת וְכֹל־הַמַּשְׁמַא אֹתוֹ מוֹת יָמוֹת: וְאִתָּה צִו אֶת־בְּנֵי
 לו יִשְׂרָאֵל וְשָׂמְרוּ אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְקַדְּשׁוֹ וְלֹא יַעֲשׂוּ־בו כֹּל־מְלָאכָה

לו שני ולשבתות. כלו לשבועות של שנים. - (ושבתו הם). A: וינוחו. - וברכתים.
 BCD: וברכתיו. - מכל אשר ראיתי. לפי השערת Ch צ"ל: מכל זרעך. כלו במקום
 הנוסח שבכ"י כַּל אֶמְנָאִין (=בכל מאשר ראיתי) הוא קורא אֶמְנָאִין (=מזרעך). - וגם
 הוא ברוך וקדוש. כלו יום השביעי ויעקב. - יום חג קדוש. בנוסח Ch: את היום
 השביעי הקדוש. - את-היום הזה. Ch: אותו. ולא מצאתי סמך לזה בכ"י (וכן לנוסח

כו ולא וטמאָהוּ כּי קדוּשׁ הַיּוֹם הַזֶּה מִקְלֵה־נַפְשׁוֹת: קְלֵה־מַחְלָל אֶת־
 הַיּוֹם הַזֶּה מוֹת וְמוֹת וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־בּוֹ קְלֵה־מְלֶאכֶה מוֹת וְמוֹת
 לְעוֹלָם לְמַעַן יִשְׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדוֹרוֹתָם וְלֹא
 כה יִקְרְתוּ מִדֶּה־אֲרָץ כּי יוֹם קדוּשׁ (וְהוּא) וְיוֹם) בְּרוּךְ הוּא: וְקָל־אִישׁ
 אֲשֶׁר־יִשְׁמְרֵנוּ וְיִשְׁבֹּת־בוֹ מִקְלֵה־מְלֶאכֶתוֹ קדוּשׁ וּמִבְּרַךְ יִהְיֶה קָל־
 כט הַיָּמִים קָמְנוּ: הַגֵּד וְאָמַר לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִשְׁפַּט הַיּוֹם הַזֶּה
 וְיִשְׁבֹּתוּ־בוֹ וְאַל־יַעֲזוּבֵהוּ בְּשִׁנְגַת לֶבָב וְלֹא יַעֲשֶׂרְבוּ קְלֵה־מְלֶאכֶה
 וְלֹא יִרְאֶה לַעֲשׂוֹת־בוֹ חֶסֶד וְלֹא יִבְיֵנוּ בּוֹ מִכָּל אֲשֶׁר־יֵאָכֵל וְיִשְׁתֶּה
 וְלִשְׂאֵב־מַיִם וְלִהְבִּיא וְלִהוֹצִיא בּוֹ כָּל אֲשֶׁר־יִנְשֵׂא בְּשַׁעֲרֵיהֶם אֲשֶׁר
 לֹא־הִקְיָהוּ הַקָּה לָהֶם בְּשִׁשֶׁת יְמֵי־הַמְּלֶאכֶה בְּבִתְיָהֶם: וְלֹא יִבְיֵאוּ
 וְלֹא יוֹצִיאוּ מִבֵּית לְבַיִת בַּיּוֹם הַזֶּה כּי קדוּשׁ הוּא וּמִבְּרַךְ הוּא
 מִקְלֵיּוֹם יוֹבֵל הַיּוֹבְלִים בּוֹ נִשְׁבַּת בְּשָׁמַיִם שָׁרָם יִדְרַע לְקָל־בְּשָׂר
 לא לְשִׁבְת־בוֹ עַל־הָאָרֶץ: וְיִקְרְבוּ בּוֹרָא הַכֹּל וְלֹא קָדַשׁ קְלֵעַם
 וְעַמִּים לְשִׁבְת־בוֹ כּי אִם־יִשְׂרָאֵל לְבָדוֹ לֹא לְבָדוֹ נָתַנוּ לְאַבְל
 לב וְלִשְׁתוֹת וְלִשְׁבֹּת־בוֹ עַל־הָאָרֶץ: וְיִקְרַךְ בּוֹרָא הַכֹּל אֲשֶׁר בָּרָא אֶת־
 לד הַיּוֹם הַזֶּה לְבִרְכָה וְלִקְדוּשָׁה וְלִתְהַלָּה מִקְלֵה־נַפְשׁוֹת: וְתִזְמַן הַתּוֹרָה
 וְתַעֲדוֹת הַזֹּאת לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרוֹתָם:
 ג וּבְשִׁשֶׁת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ הַשְּׁנִי הִבְאֵנוּ בְּדַבַּר יי אֶל־הָאָדָם אֶת
 קְלֵה־הַחַיָּה וְקְלֵה־הַבְּהֵמָה וְקְלֵה־עוֹף וְקְלֵה־רֶמֶשׂ עַל־הָאָדָמָה וְקְלֵה־
 הַשָּׂרָץ בַּמַּיִם לְמִינֵיהֶם וּבְדַמּוֹתָם בַּיּוֹם הַרְאִישׁוֹן אֶת־הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה
 בַּיּוֹם הַשְּׁנִי וְהַעוֹף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי קְלֵה־רֶמֶשׂ עַל־הָאָדָמָה בַּיּוֹם
 ד הַרְבִּיעִי וְהַשָּׂרָץ בַּמַּיִם בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי: וַיִּקְרָא הָאָדָם לְקָלָם
 ה שְׁמוֹת וּכְאֲשֶׁר יִקְרָא לָהֶם הָאָדָם וְהִשְׁמָם: וּבְחַמֶּשֶׁת הַיָּמִים
 הֵאֱלָה רָאָה הָאָדָם אֶת קְלֵה־הָזֶה וְזָכַר וַיִּנְקֶדָה לְקְלֵמִין אֲשֶׁר בָּאָרֶץ
 ד וְהוּא הָיָה לְבָדוֹ וְלֹא־מָצָא לוֹ עֵזר בְּנִגְדּוֹ: וַיֹּאמֶר לָנוּ יי לֹא־טוֹב
 ה הַיּוֹת הָאָדָם לְבָדוֹ נַעֲשֶׂה־לוֹ עֵזר בְּנִגְדּוֹ: וַיִּשַׁל יי אֶל־הַיָּנוֹת הַיָּרֵדָה
 עֲלָיו וַיִּישַׁן וַיִּקַּח לְאִשָּׁה עִצָּם אֶחָת מִעֲצָמוֹתָיו וַתְּהִי הַצֶּלַע
 הַזֹּאת בְּרִיאַת הָאִשָּׁה מִתּוֹךְ־צִלְעוֹתָיו וַיִּבֶן בָּשָׂר תַּחֲתָיָה וַיִּבֶן אֶת־

ט (שַׁבְּכִיָּה). - יְמֵי הַמַּלְאָכָה. און: יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה (אָבֵל בְּכוֹשִׁי: בְּשִׁשֶׁת הַיָּמִים מִלְּאֲכֹת). -
 ג אָדָם קוֹרָא שְׁמוֹת לְכָל הַבְּרִיּוֹת (א' - ג') - בְּרִיאַת חוּה וַחַוּ וַחַוּ דִּינֵי סַהֲרָה (ד' - י"ד) - אָדָם וַחַוָּה בְּנֵי עֵדֶן.
 חֶסֶד וְטִירוּדָם (ט"ו - כ"ט) - אִיסוּר בִּלְיוֹי עֲרוּה (ל' - ל"א) - אָדָם וַחַוָּה נִמְשָׁבוּ בְּאָרֶץ אֱלֹדָה (ל"ב - ל"ה).
 עוֹר כְּנַגְדוֹ. D: רָץ לְעוֹר כְּנַגְדוֹ. - וַיִּפֹּל. כְּכִי: וַיִּנְחַ. - וַיִּכְרַחֲנָה. AD: וַיִּבָּא

ז האשה: ויעורר את־האדם משנתו ובהקיצו קם ביום הששי
 וביאה אליו ובידנה ויאמר אליה זאת השעם עצם מעצמי ובשר
 ז מבשרי ואת מקרא אשתי כי מאישה יצאה ולקחה: על־כן והיו
 ה האיש והאשה אחד ועל־כן ישוב־איש את־אביו ואת־אמו ודבק
 בראשיתו והיו לבשר אחד: בשבוע הראשון נברא האדם והצלע
 ח אשתו ובשבוע השני הראהו אותה ועל־כן נתנה המצנה לשמר
 ט שבועה ימים לזכר ולזקרה עוד שבועת ימים בסמאתו: והיו כאשר
 קלאו לאדם ארבעים יום על־האדמה אשר קה נברא וביאהו אל־
 י גן־עדן לעבדו ולשמרו ואת־אשתו הביאו ביום השמונים ואחר
 י באה אל־גן־עדן: על־כן נכתבה המצנה על־לחות השמים לזלזת
 אס־זכר ולדה שבועת ימים תשב בסמאתה בשבעת הימים הראשונים
 יא ושלשים יום ושלשה ימים תשב בדם שיהיה ובכל־קדש לא
 תגע ואל־תמקדש לא תבא עד־פלותה את־הימים האלה אשר
 יב לזכר: ולזקרה עוד שבוע בשני השבועות הראשונים בסמאתה
 יג ושלשים יום ושלשה ימים תשב בדם־טהרה והיו כלם שמונים יום:
 יד וכל־זאתה שמונים יום אלה הבאנה אל־גן־עדן כי קדוש הוא
 יו מקל־האדמה וכל־עץ אשר נטע־בו קדוש: על־כן הוקמו משפטים
 לַימים האלה לאשר תלד זכר ונקבה בכל־קדש לא־תגע ואל־
 יז בית־המקדש לא־תבוא עד־פלות הימים ההם לזכר ולזקרה:
 יח זאת התורה והעדות אשר נתנו ויקתבו לבני ישראל לשמר כל־
 יט הימים: והיו בשבוע הראשון ליובל הראשון והיו האדם ואשתו
 שבע שנים בגן־עדן ויעברוהו וישמרוהו ונסגלו עבודה
 כו ונקמדהו לעשות כל אשר נראה לעבודה: ויעבר והוא עירם ולא
 יא ידע ולא התבושש וישמר את־הגן מהעוף ומהחיה ומהבהמה
 ויאמם את־סריו ויאכל ויתרו הניח לו ולאשתו ונח לשמרו:
 כז ומקץ שבע השנים אשר בלה־שם שבע שנים תמימות ובחדש
 השני בשבעה עשר בו בא הנחש ויקרב אל־האשה ויאמר הנחש
 אל־האשה מקל־סרי העצים אשר בתוך־הגן צרכם ו: לכל־תאכלו
 יח ממנו: ותאמר לו מקל־סרי העץ אשר בגן אמר לנו אכלו ומפרי

ז אליה וידענה - ולקחה. D נוסף: זאת. - על כן יהיו. כלו עליהם להיות. -
 יז אשר נטע בו. A: כל העץ הנטוע בו. - מכל סרי. כן BC. - אשר בחוך הגן. ניא:

יט העץ אשר בתוך-הגן אל תאכלו ממנו ואל תגעו בו פקדמותיו: ויאמר
 הנחש אל־האשה לא־מות תמותון כי יודע יי כי ביום אכלכם
 כ ממנו ונסקחו עיניכם והייתם כאלהים וידעתם טוב ורע: ותרא
 האשה את־העץ כי נהמד־הוא ותאנה לעינים וסריו טוב למאכל
 כא ותקח ממנו ותאכל: ותכס את־ערותה בעלה תאנה בתחלה ותתן
 כב לאדם ויאכל ותפקחנה עיניו ונרא כי עירם הוא: ויקח עלה תאנה
 כג ויתפר ויעש לו סגורה ויכס את־ערותו: ויקלל יי את־הנחש
 כד ויקצף עד־עולם: ועל־האשה קצף כי שמעה בקול הנחש
 ויאמר אליה הרבה ארבה עצבונך וקאבה בעצב תלדי בנים ואל־
 כה א שך תשובתך והוא ימשל־ך: ואל־האדם אמר כי שמעת לקול
 אשמה ותאכל מן־העץ ההוא אשר צויתיה לבל־תאכל ממנו
 ארוגה ותהיו האדמה בעבודתה וקוץ ודורר יצמחו לך ואכלת
 לחמה בעת אסיה עד־שובך אל־האדמה אשר ממנה לקחתה כי
 כו עפר אתה ואל־עפר תשוב: ויעש להם בגדי עור וילבישם וישלחם
 כז מן־עדן: ויהי ביום ההוא ביום צאת אדם מן־עדן הקסיר לרית
 נחוח קמרת לבונה ותלבנה וקנאת ונרף בבקר בצאת השמש
 כח ביום־פפתו את־ערותו: ויקלא ביום ההוא שי כל־הנה והבהמה
 וקעוף והרמש והשרץ מדבר כי כלם ירברו איש את־רעהו ששה
 כט אחת ולשון אחת: וישלח מן־עדן כל־בשר אשר בן־עדן וישע
 ל כל־הבשר למינהו ולבריאָתו במקום אשר נברא להם: ולאדם
 לא לבדו נתן לכפות ערותו מקל־החיה והבהמה: על־כן צנה בלחות
 השמים על־כל־אשר נדעו משפט החק לכפות ערותם ואל־יתגלו
 לב בהתגלות הגוים: ויהי באמר לחדש הרביעי ויצא האדם ואשתו
 לג מן־עדן וישבו בארץ אלדה בארץ בריותם: ויקרא האדם שם
 לר־לה אשתו חנה: ויהיו ערירים עד היובל הראשון ואמר ידעה: ויעבר
 את־האדמה באשר למד בן־עדן:

די מכל עץ הגן - וכאבך. נראה שהמתרגם [היווניז] קרא וחרוגך (וכן בתרגום העי
 לברא') במקום והרוגך. - תשובתך. כן גם בע' ובתרגום הכושי לתורה (במקום תשוקתך). -
 מה-כח בעבודתך. נראה שהוא קרא בעבודך (בדלית) במקום בעבורך (וע' לפכיד). - ולשון
 לג-לו אחת = דברים אחדים (שבברא' יא א'). - בארץ אלדה. (וראי עיקרו: אֶלְדֶּה. ברא'
 כיה ד', ותוך כדי העתקות לועזיות הלכה העיין לאיבוד). - ערירים. בכושי: בלי בנים. -

ד ויהי בשבוע השלישי ביובל השני ותלד את־קנן וקרביעי
 ב ילדה את־הקל ובהמישי ילדה את־אָנן בתו: וקראשית יובל
 השלישי הרג קנן את־הקל בירדן (ו) מידו קרן ומנדרקן לא־רצה
 ג מנתנו ונהרנו בשנה: ויצעק דמו מִד־הַאֲדָמָה הַשְּׂמֹמָה ונקה על־
 ד אֲשֶׁר הִרְגוּ: וַיֵּצֵר ׀ קִנָּן בַּעֲבוּר הַקֵּל אֲשֶׁר הִרְגוּ וַיַּעַשׂ לוֹ נֹעַ
 ה על־הָאָרֶץ בְּגִלְלָהּ הֵם אָחִיהוּ וַיִּקְלְלוּ בָאָרֶץ: על־פִּנְיָ קְתוּב בְּלַחֹת
 הַשְּׂמֹמִים אָרוּר מְדָה רַעְהוּ קָרַע וַעֲנָה כִּלְהַשׁוּמַע אָמֵן וְהָאִישׁ אֲשֶׁר
 ו יָרָאָה וְלֹא יַעֲנֶה אָרוּר הוּא כְּמָהוּ: על־פִּנְיָ בְּשִׁמְעֵנוּ בָּאֵנוּ לְהַגִּיד
 לְפָנֶי ׀ אֱלֹהֵינוּ אֶת־כִּלְהַמְטָאִים אֲשֶׁר בַּשְּׂמֹמִים וּבָאָרֶץ וּבְאֹר
 ו וּבַחֲשֶׁךְ וּבַפֶּל: וַיִּתְאַבֵּל הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ עַל־הַקֵּל אַרְבַּעַה שְׁבָעוֹת
 וּבַשָּׁנָה הַרְבִּיעִית לְשָׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי שָׁמַח וַיַּדַּע שְׁנֵית אֶת־אִשְׁתּוֹ
 וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ שֵׁת בִּרְאֵמֵר שֵׁת־לָנוּ ׀ וַדַּע שֵׁנִי בָאָרֶץ
 ה מַחַת הַקֵּל בִּי הִרְגוּ קָנָן: וּבַשְּׁבוּעַ הַשְּׁשִׁי הוֹלִיד אֶת־אֹזְוֶרָה בְּתוֹ:
 ט וַיִּקַּח קָנָן אֶת־אָנָן אַחֲתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־חֲנוּךְ מִקֶּץ הַיּוֹבֵל
 הַרְבִּיעִי וּבַשְּׁנַת אַחַת לְשָׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן לַיּוֹבֵל הַחֲמִישִׁי נָבְנוּ בְּתִים
 י בָּאָרֶץ וַיְכַן קָנָן עִיר וַיִּקְרָא אֶת־שְׂמָהּ בָּשֵׁם בְּנֵי חֲנוּךְ: וְהָאָדָם יָדַע
 יא אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד עוֹד תַּשְׁעָה בָנִים: וּבַשְּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי לַיּוֹבֵל
 הַחֲמִישִׁי לָקַח שֵׁת אֶת־אֹזְוֶרָה אַחֲתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וּבַשָּׁנָה הַרְבִּיעִית
 יב יָלְדָה לוֹ אֶת־אֲנוּשׁ: וְהוּא הַחַל רִאשׁוֹנָה לְקָרָא בָּשֵׁם ׀ בָּאָרֶץ:
 יג וּבַיּוֹבֵל הַשְּׁבִיעִי בַּשְּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי לָקַח אֲנוּשׁ אֶת־יַעֲטָמִי אַחֲתוֹ לוֹ
 יד לְאִשָּׁה וַתֵּלְדֵּלּוּ בֵּן בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית בַּשְּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי וַיִּקְרָא
 שְׁמוֹ קִינָן: וּמִקֶּץ הַיּוֹבֵל הַשְּׁמִינִי לָקַח־לוֹ קִינָן לְאִשָּׁה אֶת־
 טו מְהֻלְלָאִית אַחֲתוֹ וַתֵּלְדֵּלּוּ בֵּן בַּיּוֹבֵל הַחֲמִישִׁי בַּשְּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן
 בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית בַּשְּׁבוּעַ הַזֶּה וַיִּקְרָא שְׁמוֹ מְהֻלְלָאֵל: וּבַשְּׁבוּעַ
 הַשְּׁנִי לַיּוֹבֵל הַעֲשִׂירִי לָקַח מְהֻלְלָאֵל אֶת־רִיקָה בַת־בְּרִיאֵל

ד קין והבל ושאר בניו של אדם (א'—י"ב) — אנוש, קינן, מהללאל ויטר (י"ג—ס"ו) — חנוך והולדותיו (ס"ז—כ"ה) —
 ארבעה מקומות קדושים בארץ (כ"ו)—מחושלח, לפך ונח (כ"ז—כ"ח) —מות אדם וקין (כ"ט—ל"ב) —שם, חם ויפת (ל"ג).

ב כִּי רָצָה BD: כִּי רָצִינוּ. נִיא: נִרְצָה. — מִיִּדּוֹ. A לִיתָא. — קִרְבָּן. B: קִרְבָּנוּ. A:
 ו קִרְבָּן הַבֶּל. — מִנְחַתוֹ. Ch: וּמִנְחַת קִינָן לֹא נִרְצָתָה. וְאִין לִזְה סַמְךְ בְּכִי. — נֹעַ. בְּכוּשִׁי
 נֹחַ. וּשְׂבוּשׁ זֶה הוּא מִפְּנֵי שֶׁהַבְּכוּשִׁים אוֹהֲבִים לְכַתּוּב חַיִּית בְּמִקּוֹם עֵינָן. וְהַמְלָה פִירוּשָׁה
 ה בְּכוּשִׁית: אֲרָךְ. וְהַבְּכוּשִׁי הַבֵּינָן: וַיִּחַן לוֹ אֲרָךְ [יָמִים]. בְּמִקּוֹם: וַיַּעֲשֶׂהוּ נֹעַ וְנָד. — אֲרוּר
 י-י הוּא. בְּכוּשִׁי: אֲרוּר יִהְיֶה. — אֲרַבְעָה שְׁבוּעוֹת. כִּלּוֹ שְׁבוּעוֹת שְׁנַיִם. — תִּשְׁעָה בְּנִים.
 יא—טו A: הִרְבָּה בְּנִים. — בַּשְּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי. בַּעֲצַת כִּי: בַּשְּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי. — עִירִים. עִיר

בת-אחות אביו לו לאשה ותלד לו בן בשבוע השלישי בשנה
 הששית ונקרא את-שמו יגד פי בְּנָמִי יָרְדוּ מִלֵּאכִי וְ אֲשֶׁר
 עִדִים יִקְרָאוּ עַל-הָאָרֶץ לְלַמַּד אֶת-בְּנֵי הָאָדָם עֲשׂוֹת מִשְׁשָׁם
 וְיִזְדַּק בְּאָרֶץ: וּבְיֹבֵל הָאֶחָד עָשָׂר לָקַח לוֹ יָגֵד אִשָּׁה וְשָׁמָּה בְּרָבָה
 בַּת-רַצְוָאֵל בַּת-אֲחֹת אָבִיו לוֹ לְאִשָּׁה בְּשָׁבוֹעַ הַרְבִּיעִי לְיֹבֵל
 הַהוּא וְתֵלֵד לוֹ בֶן בְּשָׁבוֹעַ הַחֲמִישִׁי בַשָּׁנָה הַרְבִּיעִית לְיֹבֵל וְיִקְרָא
 שְׁמוֹ סְנוּךְ: הוּא הָרֵאשׁוֹן מִבְּנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר נִלְדוּ בְּאָרֶץ אֲשֶׁר
 לָמַד סֵפֶר וּמִדָּע וְחִקְמָה וַיִּכְתֹּב אֶת-אוֹתוֹת[ו] הַשָּׁמַיִם בְּסֵפֶר גְּמִיחִים
 בַּסֵּפֶר לְמַעַן יִדְעוּ בְּנֵי-הָאָדָם אֶת-זְמַן הַשָּׁנִים לְסִדְרָם לְגִמְחִיהֶם:
 הוּא הַחֵל לְכַתֵּב עֲדוֹת וְעַד לִבְנֵי הָאָדָם בַּתְּלֻדוֹת הָאָרֶץ וְשָׁבְעוֹת
 הַיֹּבֵלִים אָמַר וַיִּגַּד אֶת-יָמֵי הַשָּׁנִים וַיְסַדֵּר אֶת-הַיְהוּדִים וַיֹּאמֶר אֶת-
 שְׁבֻתוֹת הַשָּׁנָה כַּאֲשֶׁר הִנְדָּקְהוּ: וַיֵּרָא אֶת אֲשֶׁר-רָבָה וְאֵת אֲשֶׁר-
 יָהֵנָה בַּחֲזוֹת לְיֵלֵה בְּחֵלוֹם אֶת אֲשֶׁר-יָהֵנָה לִבְנֵי הָאָדָם בְּדִרְוֹתָם
 עַד-יּוֹם הַדִּין הַכֹּל רָאָה וַיִּדַּע וַיִּקְרָבֵנוּ לְעֲדוֹת וַיְשִׁימָהוּ לְעֲדוֹת
 בְּאָרֶץ עַל-כִּלְבַּי-הָאָדָם וּלְדִרְוֹתָם: וּבְיֹבֵל הַשָּׁנִים עָשָׂר בְּשָׁבוֹעַ
 הַשְּׁבִיעִי לָקַח לוֹ אִשָּׁה וְשָׁמָּה עֲרָבָה בַּת-רַצְוָאֵל בַּת-אֲחֹת אָבִיו
 לוֹ לְאִשָּׁה וּבַשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית בְּשָׁבוֹעַ הַנּוֹה לְדָהָה לוֹ בֶן וַיִּקְרָא אֶת-
 שְׁמוֹ מִתּוֹשֵׁלַח: וַיְהִי עִם-מִלְאכִי וְ אִשָּׁה יֹבֵלֹת שָׁנִים וַיֵּרָאָהוּ אֶת
 כָּל-אֲשֶׁר בְּאָרֶץ וּבַשָּׁמַיִם מִמְּשַׁלַּת הַשָּׁמַיִם וַיִּכְתֹּב אֶת-הַכֹּל: וַיִּעַד עַל-
 הָעִדִים אֲשֶׁר חָסְאוּ עִם-בְּנוֹת הָאֲנָשִׁים כִּי-יִחַלְדוּ לְשֹׁכֵב עִם-בְּנוֹת
 הָאָרֶץ לְהַשְׁמָא וַיִּעַד סְנוּךְ עַל-קָלָם: וַיִּלְקַח מִתּוֹךְ בְּנֵי-הָאָדָם
 וַיְוֹלִיכֵהוּ אֶל-גִּזְדָּעַן לְנִדְלָה וּלְקַבּוֹד וַיְהִי שֵׁם כְּתָב דִּין וּמִשְׁשָׁם
 לְעוֹלָם וְכָל-רֵשֶׁת בְּנֵי-הָאָדָם: וּבַעֲבוּרֹו הִבִּיא [וְ] מִי-הַמְּבוּל עַל-כָּל-
 אֶרֶץ עֵדֶן כִּי שָׁם נָתַן לְאוֹת וּלְמַעַן יַעֲיֵד לְכָל-בְּנֵי-הָאָדָם לְהַגִּיד
 כָּל-מַעֲשֵׂי הַדְּרוֹת עַד-יּוֹם הַדִּין: וַיִּקְטֹר קַמְרַת בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר
 נִרְצָה בְּעֵינָי וְ בַּהֲרֵי-הָרֹם: כִּי אֶרְבָּעָה מִקְמוֹת בְּאָרֶץ לְוֵי הַם
 גִּזְדָּעַן וְהַר-הַבְּקָר (בֹּו) וְהַקָּר אֲשֶׁר אִתָּה עַמֵּד עָלָיו הַיּוֹם הַרְרִיסֵנִי
 וְהַרְרִיצֵנִי יִתְקַדֵּשׁ בְּבִרְיָאָה מִדָּשָׁה לְקַדְּשֵׁת הָאָרֶץ עַל-יָבֵן מִקְדָּשׁ

ט בארמית (=ציר. בעברית) ענינו מלאך. - בחזות לילה בחלום. כד. ס. - ויכתבנו
 כ-א לעדות. נ"א: ויכתב עדותו (וכן Ch). - עדות. בכושי: אָדְנִי. - ויהי עם מלאכי ה'.
 כד בכושי: ויהי אנך. אולי עיקרו: ויהי חנוך. - ממשלת השמש. A נוסף: והירה. - ובעבורו
 כה הביא. A: ובעבורו ירדו. - ויקטר קסרת. CD נוסף: הערב. - בהר-הדרום.

כו הארץ מקל-הטאה ומקל-טמאתה לדרות עולם: וכיובל הארבעה
 עשר שהוא לקח לו מתושלח את-עזרה בת-עזריאל בת-אחות
 אביו לו לאשה בשבוע השלישי בשנת אחת בו ויולד בן
 כח ויקרא שמו למך: וכיובל החמשה עשר בשבוע השלישי לקח
 לו למך אשה ושמה בתנוש בת-ברקאל בת-אחות אביו לו לאשה
 ומלך לו בשבוע הזה בן ויקרא את-שמו נח כיר-אמר זה ינקמי
 כט מקל-עמלי ומקד-האדמה אשר ארר יי: ומקץ היובל התשעה עשר
 בשבוע השביעי בשנה הששית מת אדם ויקברהו כל-בניו בארץ
 ל בראתו והוא הראשון אשר נקבר באדמה: ויחקרו-לו שבעים
 שנה לאלה כי אלה שנה ביום אחד בערות השמים על-בן
 נכתב ברבר עץ הדעת כי ביום אכלכם ממנו תמותו על-בן לא-
 לא בלה את-שנות היום שהוא כי בו מת: ומקץ היובל הזה נהרג בן
 שנה ואחת אחריו ויפל ביתו עליו וימת בתוך-ביתו ונהרג באביו
 לב כי באבן הרג את-הקל ובאבן נהרג במשפט-צדק: על-בן הוקם
 בלחות השמים בדבר אשר הרג איש את-רעהו בו נהרג באשר
 לב פצעו בן וצעה-לו: וכיובל החמשה ועשרים לקח לו נח אשה
 ושמה אמורה בת-ברקאל בת-אחותו לו לאשה בשנה הראשונה
 בשבוע החמישי ומלך לו בשנה השלישית את-שם ובשנה
 החמישית ילדה לו את-הם ובשנה הראשונה בשבוע הששי ילדה
 לו את-יפת:

ה והי כיר-המלך בני-האדם לרב על-בני כל-הארץ ובינות
 ילדו להם ויראון מלאכי יי באחת משנות היובל שהוא כי ימות-
 מראה הן וישאו אותן להם לנשים מכל אשר בקרו ומלדנה להם
 ב בנים והם הענקים: ויגדל ההם בארץ וכל-בשר השחית את-דרךבו

כו במקור: בחצות היום. מתוך סכיס נראה שכונתו כאן להר ציון. - ההוא. נוסף על
 כח פי Ch. - בשנת אחת בה. בנוסח Ch: בשבוע הזה. - זה ינחמני בקצת כיי
 כט נוסף: יהות. - עמלי. Ch נוסף: מעצבי. - בארץ בריאתו. CD: בארץ בריאת אדם. -
 לא-כא שנה אחריו. כלי' אחר מותו של אדם. - אמורה בת רכאל. אלגזי הסופר הערבי
 כתב: אמרע בת ברקאל. - אחותו. ניא: בת אחות אביו. -

ה מלאכי טרום נושאים בנות אדם (א) - לקול כל בשר (ב-ג) - ענש הנפילים ובניהם ויום הדין
 (ד-טז) - יום הכפורים (יז-יח) - גת והמכול (יט-לב).
 ב מלאכי ה'. כן אף בתרגום העי' לברא' ר' א'. - מח שבות. בכ"י: ידיעת. -
 ר. ק. בכ"י: כה. אולי טעה המתרגם הכושי. שקרא רק בצירי. ובמקום כנתו כתב כפז. -

מאדם ער־בהמה וער־בהמה והעוף וכל־הרמש על־הארץ כלם
השחיתו ודרבם וחקומיהם ויחלו לאכל איש את־רעהו ויגדל החכם
ג בארץ וכל־יצר מחשבות כל־בני־האדם רק רע כל־הנמים: ונרא
ו את־הארץ והנה נשחתה כ־השחית כל־בִּישָׁר את־דרכו ונרעו כלם
ד לנגד עיניו כל אשר־בָּאָרֶץ: ויאמר אֱמֶתָה אֶת־הָאָדָם וכל־הַבְּיָשָׁר
ה-ו אשר נברא על־פני האדמה: ונח לבדו מצא חן בעיניו: ועל־
מלאכיו אשר שלח לארץ קצת מאד להסורם מכל־ממשלתם
ז ויצננו לאדם במשמקי האדמה והנחם אסורים בהם לבדם: ועל־
בניהם יצא הדבר מאת שניו לדקקם בתרב ולנרשם מפתח השמים:
ח ויאמר לא־ידון רוחי באדם לעולם כי בִּישָׁר הם והיו ימיהם מאה
ט ועשרים שנה: וישלח ביניהם את־תרכבו להרג איש רעהו ויחלו
להרג זה את־זה ער־בי נסלו כלם בתרב וימחו מד־הארץ:
י וצבומיהם יעידו ואחר נאסרו במשמקי הארץ עד־יום הדין הגדול
(ער־)היות המשפט לעולם על־כל־אשר השחיתו ודרבם ונצתם
יא לפניו: וימח הכל מקמו ולא נשאר אחר מהם אשר לא־שפט
יב בכל־דעתם: ויעש לכל־מעשהו בריאה חרשה וצדיקה לכל־החַסָּא
יג בכל־ברואתם עד־עולם ויצדקו כל־אחד בדרו כל־הנמים:
יד ומשפט כלם הוקם ויכתב בקחות השמים מבלי חכם ועל־כל־
אשר סרו מדרכם אשר הוקם להם ללכת בו ועל־אשר לא־הלכו
יז בו הנה נכתב משפט על־כל־בריאה ועל־כל־דור: ואין דבר
בשמים ובארץ ובתוך האור ובתוך החשך ובשואל ובתהום ובצלמנות
יח וכל־משפטם קים וכתוב וחרות: וכלם לקטן ולגדול לגדול בגדלו
יט ולקטן בקטנו וכל־אחד בדרכו ישפטנו: ולא ישא סנים ולא יקח
שחד באמרו לעשות משפט לכל־אחד גם אם־יתן כל־אשר בארץ
יז לא־ישא סניו ולא יקח מנדו כי שופט צדק הוא: ועל־בני ישראל
נכתב וקים אם־ישובו אליו בצדק ישוב כל־חַסָּאתם ונשא לכל־
יח עינם: קים ונכתב כ־יגרתם על־כל־השבים מכל־מגורייהם פעם

ד-ו אמחה. BC: ימחה. - וכל־הבשר. בכמה כפי נוסף: אשר. - להסירם. בכושי:
ז-ח להשחיתם. - מאת פניו. נ"א: מאת פני ה'. - ידון. במקור: לא ידור (וכן בע'). -
י"א-י"ז המשפט לעולם. כוונתו ליום הדין. - לא שפט. נ"א: לא שפטו. - לקטן ולגדול.
י"ח-י"ט אין בנוסח Ch. - צדק. חסר בכמה כפי. - כי ירחם. כי נמצא רק בקצת כפי. - מגורייהם.

י" בְּכֹל־שָׁנָה: וְכָל אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ אֶת־דְּרָכֵיהֶם וְעִצְתָּם לִפְנֵי הַמַּבּוּל
 לֹא־יִנְשָׂא לָהֶם שָׁנִים רַק לָנֶחַ לְבָדוֹ כִּי־יִנְשָׂא אֵלָיו פְּנֵיו בַּעֲבוּר
 בְּנֵיו אֲשֶׁר הִצִּילָם מִמַּדְּהַמַּבּוּל בַּעֲבוּרוֹ כִּי צָדִיק לָבֹו בְּכָל־דְּרָכָיו
 ב כִּמְצֹנָה עָלָיו וְלֹא עָבַר עַל־כָּל־אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְיָ: וַיֹּאמֶר יְיָ וַיַּחַח כָּל
 אֲשֶׁר־בִּיבְשָׁה וְכָל־הַיְקוּם מֵאֲדָם עַד־חַיָּה וְעַד־בְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל־
 כ"א הָרֶמֶשׂ עַל־הָאָרֶץ: וַיְצַו אֶת־לֵחַם לַעֲשׂוֹת־לָוּ תִּבְּהָ לְהַצִּילֹו מִמֵּי
 כ"ב הַמַּבּוּל: וַיַּעַשׂ נֶחַח תִּבְּהָ כָּכָל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ בְּיּוֹבֵל הַשָּׁנִים הָעֲשָׂרִים
 כ"ג וְשִׁשָּׁה בַּשָּׁבֹועַ הַחֲמִישִׁי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית: וַיִּבְנֵא בַשְּׁשִׁית־בּוֹ בַחֲדָשׁ
 הַשְּׁנִי בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי עַד־שִׁשָּׁה עָשָׂר [בּוֹ] כִּי הוּא וְכָל־אֲשֶׁר
 הִבְאִנּוּ אֵלָיו אֶל־הַתִּבְּהָ וַיִּסְגֵּר יְיָ בַּעֲדֹו [מַחֲוֹן] בַּשְּׁבַעָה עָשָׂר
 כ"ד בְּעָרְב: וַיִּפְתַּח יְיָ שְׁבַע אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם וּפְיוֹת מַעְיָנוֹת תְּהִיֶם רִבְּהָ
 כ"ה שְׁבַעָה פְיוֹת בְּמִקְסָר: וְתַחֲלִינָה הָאֲרָבּוֹת לְהוֹרִיד מַיִם מִן־הַשָּׁמַיִם
 אֲרָבָעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וּמַעְיָנוֹת־תְּהִיֶם וְעָלוּ מַיִם עַד־מְלֵאת
 כ"ו כָּל־הָעוֹלָם מַיִם: וַיִּנְדְּלוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ מִמֶּשֶׁה עָשָׂר בָּאֲמָה עָלוּ
 הַמַּיִם עַל־כָּל־הָרַ נִשְׂא וְתָרַם הַתִּבְּהָ מֵעַל־הָאָרֶץ וַתִּלָּךְ עַל־פְּנֵי
 כ"ז הַמַּיִם: וַיַּעֲמְדוּ הַמַּיִם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ מִמֶּשֶׁה חֲדָשִׁים מֵאָה וְחַמְּשִׁים
 נה-כ"ח יוֹם: וַתִּלָּךְ הַתִּבְּהָ וַתִּנַּח עַל־רֹאשׁ לִיבָר אַחַד הָרִי אֲרָרְט: בַּחֲדָשׁ
 הָרִבִּיעִי נִקְרְוּ מַעְיָנוֹת תְּהִיֶם רִבְּהָ וְאַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם נִכְלָאוּ וּבְאֶחָד
 בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי נִסְתַּחוּ כָּל־פְּיוֹת מַעְמְקֵי אָרֶץ וַיִּסְלְוּ הַמַּיִם לְרֹדֹת
 ל אֶל־תְּהִיֶם תַּחֲתֶיהָ: וּבְאֶחָד בַּחֲדָשׁ הָעֲשָׂרִי נִקְרְאוּ רְאִשֵׁי הַהָרִים
 ל"א וּבְרֹאשׁ הַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן נִרְאָתָה הָאָרֶץ: וַיִּחְקְרוּ הַמַּיִם מֵעַל־הָאָרֶץ
 בַּשָּׁבֹועַ הַחֲמִישִׁי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בּוֹ וּבַשְּׁבַעָה עָשָׂר בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנִי
 ל"ב וּבִשְׁשִׁים הָאָרֶץ: וּבְעֲשָׂרִים וְשִׁבְעָה בּוֹ סָתַח אֶת־הַתִּבְּהָ וַיִּשְׁלַח מִתּוֹכָהָ
 אֶת־יְהִיָּה וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְהָרֶמֶשׂ:
 וּבְאֶחָד לַחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי יָצָא מִן־הַתִּבְּהָ וַיִּבֶן מִנְבֶּחַ עַל־הָהָר

י" א: מדינות הגוים. - אשר הציילם. בקצת כפי נוסף: ה'. - צדיק לבו בכל
 דרכיו. AD: צדיק לבם בכל דרכיהם. - לא עבר. AD: ולא עברו. - צוהו ה'. A:
 כ"א-כ"ג צוה ה' אותם. - לעשות לו. AB חסר לו. - בששית בו. כלו בשנה הששית בשבוע
 כ"ד-כ"ו ההוא. - ופיות. A: ופתח פיות. - על כל-הר. A: על כל ההרים והגבעות הנשאות
 כ"ח-כ"ט עלו המים. - על ראש. A: על ההרים ועל ראש הר אחד. - נסגרו. במקור: כלו.
 אולי טעות במקום נכלאו. - נפתחו כל-פיות מעמקי ארץ. A: פתח ה' כל מעינות
 מעמקי ארץ ותהום תחתיה. -

ב והוא: וַיָּרָא עַל-הָאָרֶץ וַיִּקַּח זָרִי-עַיִם וַיִּכְסֶה בְּדָמָו עַל-כָּל-הַמַּטָּאֵת
 הָאָרֶץ כִּי נִמְחָה כָּל-אֲשֶׁר קָה לְבַד מֵאֲשֶׁר הָיוּ עִסְלַח בַּמַּקְהָה:
 ג וַיַּעַל אֶת-הַסֵּלֶב עַל-הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקַּח פָּר וְאֵיל וְשֶׂה וְעַיִם וְמִלַּח וְתוֹר
 וּבְדִיּוֹנָה וַיַּעַל עֹלָה עַל-הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשֶׂם עֲלֵיהֶם מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
 ד וַיִּצַק יַיִן וַיִּשֶׂם עָלָיו קִמְרַת וַיַּעַל רֵיחַ נִיחֹחַ אֲשֶׁה לַיהוָה: וַיִּרְחַח יְיָ
 אֶת-רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיִּקְרַת עִמּוֹ בְּרִית לְכָל-יְהוּדָיִם מִי הַמִּבּוּל עַל-הָאָרֶץ
 לְשִׁמְחָה כָּל-יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וַקָּצִיר לֹא יִשְׁכַּחוּ לָרַחֵם קוֹץ
 ה וְחֶרֶף יוֹם וְלִזְלָה לַאֲיֹשְׁנוּ חֶקֶם וְלֹא יִשְׁכַּחוּ לְעוֹלָם: וְאַתֶּם פָּרוּ
 וַיְרִבּוּ בָאָרֶץ וַיְרִבּוּ עֲלֵיהֶם וַהֲיִיתֶם לְבָרְכָה בְּתוֹכָהּ מִזְרָאֵכֶם וְחֶתְקֶם
 ו אֲסֹן עַל-כָּל-אֲשֶׁר בָּאָרֶץ וּבָנִים: וַהֲנָה נִסְתִּי לָכֶם אֵת כָּל-הַסִּמְיָה
 וְכָל-הַבְּהֵמָה וְכָל-הָעוֹף וְכָל-הָרֶמֶשׂ עַל-הָאָרֶץ וְדַגַּת הַיָּם וְהַפֶּלַל
 ו לְמַחְיָה כִּי־נִקַּח הָעֶשֶׂב נִסְתִּי לָכֶם הַכֹּל לְאֹכְלָה: וְרַק אֶת-הַבָּשָׂר אֲשֶׁר
 בְּנִשְׁשׁוֹ (וּבְדָמָו לֹא תֹאכְלוּ כִּי הָדָם הוּא נִשְׁשׁ כָּל-הַבָּשָׂר שֶׁנִּיִּירֶשׁ
 ח הַדָּמָם לְנַשְׁוֹמִיָּם: מִיָּד כֹּל אֲדָרֶשׁ אֶת-דָּם הָאָדָם כָּל-שֹׁשֶׁף דָּם
 אָדָם כִּי־יִדְרֹאֲדָם דָּמָו יִשְׁפֹּךְ כִּי בְּצֵלָם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת-הָאָדָם:
 ט וְאַתֶּם פָּרוּ וַיְרִבּוּ בָאָרֶץ: וַיִּשְׁכַּע נֹחַ וַיְבָרְכוּ אִם-יֹאכְלוּ כָל-דָּם לְכָל-
 י אֲשֶׁר וַיִּקְרַת בְּרִית לִפְנֵי יְיָ הָאֱלֹהִים לְעוֹלָם לְכָל-הַדְּרוֹת הָאָרֶץ
 כִּי־יִדְרֹשׁ הַיָּהּ: עַל-כֵּן אָמַר לָךְ כִּי־תִקְרַת בְּרִית אִתָּה עִם-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 יב כִּי־יִדְרֹשׁ הַיָּהּ בְּקֶרֶךְ בְּשִׁבוּסָה וְהָיִיתָ עֲלֵיהֶם דָּם בְּעִבּוֹר כָּל-
 יג הַדְּבָרִי הַבְּרִית אֲשֶׁר קָרַת יְיָ עִמָּהֶם לְכָל-הַיָּמִים: וְתִקְטַב הָעַדּוֹת
 הַזֹּאת עֲלֵיכֶם לְמַעַן תִּשְׁמְרוּהָ כָּל-הַיָּמִים לְכָל-תֹּאכְלוֹ כָּל-הַיָּמִים
 כָּל-דָּם חַיָּה וְעוֹף וּבְהֵמָה כָּל-יְמֵי הָאָרֶץ וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל דָּם-
 חַיָּה וּבְהֵמָה וְעוֹף כָּל-יְמֵי-הָאָרֶץ וַיִּקְרַת הוּא וַיִּרְשׁוּ מִדְּהָאָרֶץ:
 יד וְאַתָּה צִוִּי אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְלֹא יֹאכְלוּ כָל-דָּם לְמַעַן יִהְיֶה שָׁמָּה

ו קרבנו של נח (א-ג) - ברית הי עם נח ואיסור לאכל דם (ד-י) - משה נצטווה על חידוש איסור זה של אכילת דם (י"א-י"ד) - הקשת בענן לאות (ט"ז-ט"ז) - קביעת חג השבועות וענין שמירתו (י"ז-כ"ב) - חג של ראש החודש (כ"ג-כ"ח) - חלוקת השנה לששיר ימים (כ"ט-ל"ח).
 א-ב על ההר ההוא. A: בארץ ההיא. - וַיָּרָא עַל-הָאָרֶץ. Ch מתרגם בעקבות B: ויכסר על הארץ. ולי נראה שהמעתיק טעה וכתב אַסְתַּכְרִי (=ויכסר) שבאמצע הפסוק גם כאן בתחלתו. במקום אַסְתַּכְרִי (=נראה). - יין. A: דם. C: דם ויין. - אשה. תרגומו חסיד במקור: אשר מצא חן לפני ה'. - לשחתה. במקור: לשחת הארץ. וראיתי לשנות מפני הסגנון. - בתוכה. בכ"י: בתוך. ושיבוש הוא. Ch מגיה: עליה. - ובדמו. A: דמו. - הדם הוא נפש כל בשר. לפי Ch צ"ל: כי נפש כל בשר בדמו. - מיד-כל.

יד וּנְרַעַם לִפְנֵי יי אֱלֹהֵינוּ כְּלִי־הַנְּמִים: וְאֵין לַחֵק הַזֶּה קֶץ הַנְּמִים עַד־
 עוֹלָם הוּא וְשִׁמְרָהוּ לְדוֹרֵי דָרוֹת לְכַסֵּר עֲלֵיהֶם בְּדָם לִפְנֵי יי לְמַעַן
 טו וְשִׁמְרָהוּ וְלֹא יִבְרָתוּ: וַיִּמַּן לָנֶס וּלְבָנָיו אוֹת לְבַל־יִהְיֶה עוֹד מִבּוֹל
 טז עַל־הָאָרֶץ: אֶת־קִשְׁתּוֹ נָתַן בְּעַנְוֵן לְאוֹת בְּרִית עוֹלָם לְבַל־יִהְיֶה עוֹד
 יז מִי הַמִּבּוֹל עַל־הָאָרֶץ לְשִׁמְתָהּ כְּלִי־יָמֵי הָאָרֶץ: עַל־כֵּן הוֹקֵם וַיִּקְטַּב
 בְּלַחֹת הַשָּׁמַיִם כִּי־נַעֲשׂוּ אֶת־חַגְבֵי־הַשָּׁבָעוֹת בַּחֲדָשׁ הַזֶּה שָׁנָם בְּשָׁנָה
 יח לְחַדֵּשׁ אֶת־הַבְּרִית בְּכַל־שָׁנָה וְשָׁנָה: וַיַּעַשׂ כְּלִי־הַחַג הַזֶּה בְּשָׁמַיִם
 מִיּוֹם הַבְּרִיאָה עַד־יָמֵי נֹחַ עֲשָׂרִים וְשֵׁשׁ יוֹבְלוֹת וְתַמְשָׁה שָׁבָעוֹת
 שָׁנִים וַיִּשְׁמְרָהוּ נֹחַ וּבָנָיו שִׁבְעָה יוֹבְלוֹת וְשִׁבְעֵי שָׁנִים אַחַד עַד־מוֹת
 נח וּמִיּוֹם מוֹת נֹחַ שָׁחַתּוּ בָנָיו עַד־יָמֵי אַבְרָהָם וַיֵּאכְלוּ דָם:
 יט וַיִּשְׁמַר אַבְרָהָם לְבָדוֹ וְנִאֲחָק וַיַּעֲקֹב וַיַּעֲקֹב שִׁמְרָהוּ כִּי בָנָיו הֵם עַד־יָמֵיהָ
 כ וּבְיָמֶיהָ שָׁחַתּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־אֲשֶׁר חִדַּשְׁתִּיו בְּיַד הַזֶּה: וְאַתָּה צו
 אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְרוּ אֶת־חַג הַזֶּה בְּכַל־דְּרוֹתֵיהֶם לְמַאֲנֶה לָהֶם
 כא יוֹם אַחַד בְּשָׁנָה בַּחֲדָשׁ הַזֶּה יַחֲזִי בּוֹ: כִּי חַג־הַשָּׁבָעוֹת הוּא וְחַג־
 הַכְּבוֹדִים הוּא מְשַׁנֵּה־חַג הוּא וּמְשַׁנֵּה מִשְׁפַּט הַחַג הַזֶּה כְּכַתוּב
 כב וְחָרוֹת בּוֹ תַעֲשֶׂהוּ: כִּי כַתְּבִי בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר בּוֹ
 כַתְּבִי לָךְ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּמוֹעֲדוֹ יוֹם אַחַד בְּשָׁנָה וְקָרַבְנוּ אֶמְרָתִי לָךְ
 לְמַעַן יוֹדְרָהוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְעֲשֶׂהוּ לְדוֹתָם בַּחֲדָשׁ הַזֶּה יוֹם אַחַד
 כג בְּכַל־שָׁנָה וְשָׁנָה: וְהָאֶחָד לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן וְהָאֶחָד לַחֲדָשׁ הַרְבִּיעִי
 וְהָאֶחָד לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי וְהָאֶחָד לַחֲדָשׁ הָעֲשִׂירִי וְיִמְרוּן־הֶם הֵם וַיִּמְרֹ
 מוֹעֵד הֵם בְּאַרְבַּע תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה כְּתוּבִים וְנִקְּמִים הֵם לַעֲדוֹת
 יד לַעֲוִלָם: וְנִשְׁיָמָם נֹחַ לוֹ לְחַנּוּם לְדָרוֹת עוֹלָם כִּי־הִנֵּה לוֹ בָּהֶם
 כה וְקָרוֹן: וּבְאֶחָד לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן נֶאֱמַר־לוֹ כִּי־נַעֲשֶׂה מִכָּה וְבוֹ יִבְשָׂה
 כו הָאָרֶץ וַיִּסְתַּח וַיִּרְא אֶת־הָאָרֶץ: וּבְאֶחָד לַחֲדָשׁ הַרְבִּיעִי נֶאֱמַר שִׁיר
 מַעֲמָקֵי תְהִם תַּחֲתֶיהָ וּבְאֶחָד לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי נֶאֱמַר כְּלִי־מַעֲמָקֵי
 כז הָאָרֶץ וַיַּחֲלוּ הַמַּיִם לָרֶדֶת אֶל־תְּהִם תַּחֲתֶיהָ: וּבְאֶחָד לַחֲדָשׁ הָעֲשִׂירִי
 כח נֶאֱמַר רֵאשֵׁי הַקְּהִלִים וַיִּשְׁמַח נֹחַ: וְעַל־כֵּן שָׁם אוֹתָם לוֹ לְחַנּוּם לְזָכְרוֹן
 כט עַד־עוֹלָם וְכֵה הֵם שׂוֹמֵי־מַיִם: וַיַּעֲלוּם עַל־לַחֹת הַשָּׁמַיִם שְׁלֹשָׁה עָשָׂר
 שָׁבָעוֹת כְּלִי־אֶחָד מֵהֶם מִזֶּה עַד־זֶה וְזָרוֹן מִהָרִאשׁוֹן עַד־הַשְּׁנִי

יח-ט

כז-כט

Ch מנסח: מיד כל-אדם. - ומיום מות נח. כך לפי נוסח Ch. - ויש מר. נ"א: וישמרהו. -
 כי בניו הם. אין בנוסח Ch. תקופות. בכ"י חלקי. וב אחד. נ"א: באחד. - כל אחד

ל מהשני ער־השלישי מהשלישי ער־הרביעי: ויהי כ־ימי המצוה
 לא חמשים ושנים שבתות ימים וקָלוֹן שָׁנָה תמימה: כָּכָה נְחֻדַת והוקם
 לב בלחות השמים ולא יעבר שָׁנָה אֶחָת ומשָׁנָה לְשָׁנָה: ואתָה צוֹ אֶת־
 בני ישראל וְשָׁמְרוּ אֶת־הַשָּׁנִים כַּמִּסְפָּר הַזֶּה שְׁלֹשׁ מאות וששים
 וארבעָה ימים יהיו שָׁנָה תמימה ולא יִשְׁחִיתוּ אֶת־מוֹעֲדָהּ מִיָּמֶיהָ
 ומחֲנִיָּה כִּי הַכֹּל יבוא אֲלֵיהֶם לְסִי עֲדוּתָם ולא יִאָּבְדוּ ולא יִשְׁחִיתוּ
 לג קֹנֵ: ואִם־יַעֲבְרוּ ולא יַעֲשׂוּם כַּאֲשֶׁר צִוּוּ עֲלֵיהֶם כָּלֵם יִשְׁחִיתוּ אֶת־
 ומְנִיָּהֶם וְהִלְכוּ הַשָּׁנִים מִזֶּה וְהַיּוֹמִים וְהַשָּׁנִים וְעָבְרוּ אֶת־חֻקָּם:
 לד וְשָׁבְחוּ כ־ל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִמָּצְאוּ אֶת־דַּרְדָּרַ הַשָּׁנִים וְשָׁבְחוּ חֲדָשׁ
 לה וְשָׁבַת וְחַג וְכ־ל־חֻק הַשָּׁנִים יִתְעוּ: כִּי־יִדְעָתִי אֲנִי וּמַעֲטָהּ הִגִּי
 מַנִּידָהּ וְלֹא מִלְכוּ כִּי כִסֵּר כְּתוּב לִסְגִי וְתַנְתֵּן בְּלַחֲוֹת הַשָּׁמַיִם חֻלְקַת
 הַיָּמִים כִּי־יִשְׁבְּחוּ אֶת־מוֹעֲדֵי יוֹדֵיָי וְהִלְכוּ כַּמוֹעֲדֵי הַעֲמִים
 לו אֲחֵרֵי שִׁנְתָם וְאֲחֵרֵי אֲוִלְתָּם: וְהָיוּ אֲשֶׁר יִבְיָאוּ אֶל־הַיָּרֵחַ
 והוא יִשְׁחִית אֶת־הַיּוֹמִים וְיִקְדָּם מִשָּׁנָה לְשָׁנָה גְּשָׁרָה יָמִים:
 לו עֲלִיבֹן תְּבִאָּה לָהֶם שָׁנִים אֲשֶׁר בָּהֵן יִשְׁחִיתוּ וְיַעֲשׂוּ יוֹם הַעֲדוּת
 לבוֹן יוֹם סָמָאָה לְחַג וּבְלִבְלוֹ כ־ל־יִמֵּר־קֹדֶשׁ בְּשָׁמַיִם יוֹם סָמָאָה
 לה בַּיּוֹם קֹדֶשׁ כִּי־יִשְׁחִיתוּ הַיָּרְחִים וְהַשְּׁבָתוֹת וְהַיּוֹבְלִים: עֲלִי
 כִּן אֲנִי מַצְוָה וְהַעֲדוּתִי בָּהּ לְמַעַן תַּעֲיֵד בָּהֶם כִּי אֲחֵרֵי מוֹתָהּ יִשְׁחִיתוּ
 בְּנֵיהָ וְלֹא יַעֲשׂוּ אֶת־הַשָּׁנָה שְׁלֹשׁ מאות וששים וארבעָה ימים לְבָרֶם
 ועֲלִיבֹן יִפְרִיעוּ רֹאשׁ חֲדָשׁ וְשָׁבַת וּמוֹעֵד וְחַג וְאֶקְלוּ כ־לְדָם עִם־
 כ־לְבָשָׁר:

ז ובשָׁבוֹעַ הַשְּׁבִיעִי בְּשָׁנָתוֹ תִּרְאֶשׁוּנָה בַּיּוֹבֵל הַזֶּה נָטַע נֹחַ בָּרֶם
 בָּהָר אֲשֶׁר עָלָיו נְחָה הַמִּבְּרָה אֲשֶׁר שָׁמָּה לֹא־בָרַי מִהָרִי אֲרָרֶשׁ וְיַעֲשׂ
 פָרִי בַשָּׁנָה הַרְבִּיעִית וְיִשְׁמַר פָּרִיו וְיִאָּסֵף בַּשָּׁנָה הַחֲדָשׁ
 ב הַשְּׁבִיעִי: וְיַעֲשׂ מִמֶּנּוּ יֵין וְיִשְׁיַמְחוּ בְּכָלִי וְיִשְׁמַר עֲרֵי־הַשָּׁנָה

א מהם. כלו כל תקופה. - והוקם. A: הוקם ונכתב. - [משנה לשנה]. נראה שהוא
 לג-לח פירושו. - יתעו. כחוב: יתעו (בבנין הקל). - כי ישכתו. Ch מנסח: לכל ישכתו.
 לו ואולי צדק. - כי ישחיתו. עיקרו: כי יפריעו. -
 ז נח נוסע כרם ומביא קרבן (אי-ה) - נשחך ונתגלה (וי-ט) - קללה כנען וברכת שם ויפת (י-יב) -
 בניו ובני בניו של נח ועריהם (יג-יט) - נח מורה לבניו סבות המבול ומזהירם על אכילת דם ועל
 רציחה ועל שמירת המצוה כנען פרי העץ והשמטת הארץ מקץ שבע שנים כמצווה מפי חנוך (כ-ל"ט).
 ב כרם. בכושי: יין. - וישמר. ג'א: וישמרהו. - באחד לחדש הראשון. נראה

ג התמישית עד-היום הראשון באחד לחדש הראשון: ויעש את-
 היום שהוא חג בשמחה ויעל עולה לו: סר קדקדק אחד ואיל
 אחד ושקעה בקשים בני-שנה ושעיר אחד לכשרבו עליו ועל-
 ד קניו: ויעש את-השעיר ראשונה וישם מרמו על-הבשר אשר על-
 המונח אשר עשה וקל-החלב העלה על-המונח אשר עשה עליו
 העולה לו: והסר והאיל והצאן ויעל את-קל-בשרם על-המונח:
 ה וישם את-קל-מנתחם בלולה בשמן עליהם ואחר יצק יין באש
 אשר שם ראשונה על-המונח וישם קמחת על-המונח ויעל ריח
 ניחוח לרצון לפני יי אלהיו: וישמח וישת מן-היין הזה הוא
 ז וקניו בשמחה: ויהי-ערב ויבוא אל-אחלו וישכב שבור וישן
 ח ויתגל בתוך אהלו והוא ישן: וירא חם את-נח אביו ערם ויצא
 ט ויאמר לשני אחיו בחוץ: ויקח שם את-בגדו ויקם הוא וישת
 וישימו את-הבגד על-שכמם וקנייהם אחרנית ויקסו את-ערות
 י אביהם: וייקץ נח משנתו וירע את-כל אשר-עשה לו בנו הקטן
 יא ויקלל את-בנו ויאמר ארור קנען עבד עבדים יהיה לאחיו: ויגרד
 יב את-שם ויאמר ברוך יי אלהי שם ויהי קנען עבד לו: ושת
 יג אלהים לישת וישפן יי במשכנ-שם ויהי קנען עבד לו: וירע חם
 יד בירקלל אביו את-בנו הקטן ויחר-לו בירקלל את-בנו וישרד
 טו מאביו הוא וקניו עמו מוש ומצרים ופוט וקנען: ויבדלו עיר
 טז ויקרא את-שמה בשם אשתו גחלת מחוק: וירא וקנא
 טז באחיו ויבן נסדהוא עיר ויקרא שמה בשם אשתו ערדת-שש:
 טז וישם ושב אצל נח אביו ויבן עיר בנד-אביו קהר ויקרא שמה
 יז נסדהוא בשם אשתו צדקת לבב: והנה שלש הערים האלה בקרבת
 לוקר קהר צדקת לבב לפני קהר מוקחה לו ונחלת מחוק קני
 יח הנגב ועדת-שש באכה ימה: ואלה קני שם עילם ואשור
 יט וארשקשר והוא נולד שנתים אחר המבול וארם ולוד: קני ושת
 כ גמר ומנוג ומדי ון תובל משך ותירם אלה בני-נח: וביוכל

ג שהוא פירוש להיות הראשון. - ויעש את-היום ההוא. ג'א: ויעש את חג היום ההוא. -
 ט-י-י' על ש'כ'מ. בקצת כ"י נוסף: וילכו. או: בלכתם. - ויאמר. אין בנוסח דילמן. - נחלת
 מחוק. בנוסח דילמן: נאולת מין. ובנוסח הסורית: נחל מחוק. ואולי כך עיקרו: נחלת מחוק. -
 טו-טז עדתן-שש. בסורית: אדנת גשא (=עדנת נשים). ואולי צ"ל: עדנת משוש. - צדקת
 יח לבב. בסורית: זדקת גבב. - וארם ולוד. מן הכושי נראה שהמתרגם קרא: וארם

הַעֲשִׂימוּ וְשִׁמְרוּהָ הַחַל נַח לְצִוּוֹת לִבְנֵי קִנְיֹן אֶת-הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה
 וְכָל-הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יָדַע וַיַּעַד בְּקִנְיֹן בֵּי-יַעֲשׂוֹ צַדִּיק וְכִי יִכְסּוּ עֲרֹת
 בְּשָׂרָם וַיִּבְרְכוּ אֶת-בְּרֹאֵם וַיִּכְבְּדוּ אֹב וְאָם וְאָהָבוּ אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ
 וַיִּשְׁמְרוּ לְנַפְשָׁם מִכָּל-נַנּוֹת וּמִכָּל-טַמְאָה וְחָמָס׃ כִּי עַל-שִׁלְשָׁה אֵלֶּה
 הָיָה הַמִּבּוּל עַל-הָאָרֶץ כִּי בְגַלְל הַגִּזּוֹת אֲשֶׁר וָנוּ הַעֲוִיִּים מִמִּצְוֹת
 גְּשִׁימָם [אַחֲרֵי בְנוֹת הָאָדָם] וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחֲרוּ
 וַיַּעֲשׂוּ רְאשִׁית הַטַּמְאָה׃ וַיּוֹלִידוּ בָנִים אֶת-הַנְּסִילִים וְלֹא רָמוּ בָלָם
 [וְהָ לָוָה] וַיֹּאכְלוּ אִישׁ אֶת-אָחִיו וַיַּהַרְגוּ יָרֵבֶחַ אֶת-נִסְיֹל וְנִסְיֹל הָרַג
 אֶת-עֲלוֹ וְעֲלוֹ הָרַג בְּרֹאֲדָם וְכִנְיֹן אָדָם אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ׃ וְכָלֶם הִתְמַקְּרוּ
 לַעֲשׂוֹת חָמָס וְלִשְׂפֹךְ דָּם רַב וַתִּמְלֹא הָאָרֶץ חָמָס׃ וְאַחַר כָּל-אֵלֶּה
 הַמִּנְיָה וְהַבְּהִמָּה וְהַעֹפֹת וְהַרְמֵשׁ וְהַשָּׂרֵץ עַל-הָאֲדָמָה וַיִּשְׂפֹךְ דָּם רַב
 עַל-הָאָרֶץ וְכָל-מִחְשַׁבַּת הָאָדָם יִחְשַׁב וְחִסְצוּ רִיק וְרַע כָּל-יִמְיוֹ׃
 וַיִּמַח יְיָ אֶת-הַכֹּל מִעַל-פְּנֵי-הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר רֵעַ מִעֲשִׂיהֶם וּבַעֲבוּר
 הַדָּם אֲשֶׁר נִשְׂפָךְ בְּתוֹךְ-הָאָרֶץ׃ וַיִּשְׂאֵר אָנִי וְאַתֶּם בְּנֵי וְכָל-הַבָּא
 אַתֶּם אֵלֵי-הַמִּבְּקָה וְהִנֵּה אֲנִי רֹאֶה לְפָנַי אֶת-מַעֲשֵׂיכֶם כִּי לֹא-תִלְכוּ
 בְּצַדִּיק כִּי אִם-בְּדַרְךְ הָאֲבֵרוֹן תַּחֲלוֹתֶם לָקַח וְתִסְרְדוּ אִישׁ מֵרֵעֵהוּ
 וְתִקְנְאוּ וְהָ בָּנָה וְכִי לֹא-תִחְיוּ וְתָדוּ בְּנֵי אִישׁ עִם-רֵעֵהוּ [וְעִם] אָחִיו׃
 כִּי-רְאִיתִי אֲנִי וְהִנֵּה הַרְוֵחוֹת הַחֹלֹו לְהַתְּעוֹת אֶתְכֶם וְאֶת-
 בְּנוֹכֶם וְעַתָּה יֵרְאֵתִי לָכֶם שׂוֹתֵשְׁכֶם דָּם אָדָם עַל-פְּנֵי הָאָרֶץ
 אַחֲרֵי מוֹתִי וְתִמְחוּ מֵעַל-פְּנֵיהֶ׃ כִּי כָל-שֹׁפֵךְ דָּם-אָדָם וְכָל-
 אֹכֵל דָּם-כָּל-בְּשָׂר יִמְחוּ קָלָם מִן-הָאָרֶץ׃ וְלֹא יִשְׂאֵר כָּל-אִישׁ
 אֲשֶׁר יֹאכֵל דָּם וַיִּשְׂפֹךְ דָּם עַל-הָאָרֶץ וְלֹא יִשְׂאֵר-לוֹ גֵרַע וְאַחֲרֵית
 בְּתַיִם תַּחַת הַשָּׁמַיִם כִּי אֵל-שָׂאוֹל יִלְכוּ וְאֵל-מְקוֹם הַדִּין יִבְדּוּ
 לְחַשְׁבַּת מַעֲמָקִים וְכֹאֵו קָלָם בְּמֹת נֹרָא׃ וְלֹא יִרְאֶה עֲלֵיכֶם כָּל-

כא
 כב
 כג
 כד
 כה
 כו
 כז
 כח
 כט
 ל

יט וסעות מובהקת היא. - [אחרי בנות האדם]. רק בקצת כ"י. A אין. - הנפילים.
 כב בכושי: הנפילים, ושבתא דקריינא היא. - י רב ה. בכושית פירושו ענק. הוא הרג לנפיל
 (השנה נפילים שבתורה), ונפיל, כלו מין ענק שני, הרג לעליו (בכושי באלף, אולי עיקרו
 עליון, כלו גדול, ענק) - מין ענק שלישי, ונפיל נלחם עם בני האדם, יש להשוות
 לכאן הספורים השכיחים אצל עמי הקדם על מלחמות הענקים ביניהם ועם האלילים ועם
 בני האדם. - תחלת הכתוב מגיה Ch: ואחר כל אלה חסאר בבהמה בחיה... ולי נראה
 שאין צורך כלל בחיקון זה. - יח שב. אין בכ"י. - ריק ורע. נראה שכך קרא המתרגם
 במקום נקצע. - רע. אין AD. - בתוך הארץ. BC נוסף: מחה הכל. - לא תחיו
 יחדו. בקצת כ"י נוסף: בני. - במות נורא. בכושי: במות גדול. - בפסוק כ"ז נראה

דם אשר הוא כל ומרשחמכם בלתינה ובהמה וכל מעופף על
 הארץ ועשו אדקה לגשומתיכם בקבר בל אשר ישפך על אגרי
 הארץ: ואלתיהיו כאכל עליתם וחוקי לכל יאכלו דם לפניכם
 כפי אתיתם על הארץ כי בן אגותי להעיד לכם ולבניכם עם
 בל אשר בשר הוא: ואל תאכלו את הנפש עם הבשר סויהרש
 דמכם לגשומתיכם מר בל בשר אשר ישפך על הארץ: כי הארץ
 לא תטהר מן הדם אשר ישפך עליה כי בדם השפך תטהר
 הארץ בכל דרות הארץ: ועתה בני שמעו ועשו אדק ואמת למען
 תנקטו באמת על פני בל הארץ ועלה בבורכם לפני אליה אשר
 הצילני ממיתה מובל: והנה אתם תלכו ובניתם לכם ערים ותשעו
 בהן כל משע אשר על הארץ וכל עץ עשה פרי: שלש שנים לא
 יאסף פריו לאכלו ובשנה הרביעית יאסף פריו ויעלה ראשית הפרי
 לפני ה' אליהו אל עליון אשר ברא שמים וארץ ובל אשר בהם
 למען יעלו כליל ראשית התירוש והצוקר ראשית הפרי על
 מזבח ה' לרצון והנותר יאכלו משרתי בית ה' לרצון לפני
 המזבח: ובשנה החמישית תעשו שמחה ונטשתם אתם אתם
 בצדק ובתמים והייתם אדקה ויתם כל משעכם: כי בן אנה חנוך
 אבי אביכם את מתושלח בנו ומתושלח את בניו למך ויצוני למך
 כל אשר אהו אבותיו: ואני מצנכם בני פאשר אנה חנוך את בני
 ביובל הראשון בהיותו השביעי בדרו אנה והעיד לבני ולבני בני
 עריו מותו:

ח וביובל העשרים ותשעה בשבוע הראשון בראשיתו לקח
 לו ארסקר אשה ושמה רשונה בת שושן בת עילם ומלדלו בן
 בשנה השלישית בשבוע ההוא ויקרא שמו קינן: ויגדל הבן וילמדו
 אביו ספר וילך לתור לו מקום אשר יקח לו בו עיר: וימצא קרב
 אשר תקרו הראשונים בשלע ויקרא את אשר בו וישתיקרו וימצא

כט-לג הנוסח משובש. - אשר ישפך. דמו. - בכל דרות הארץ. גיא: בכל דרותיה. -
 לו ובשנה הרביעית יאסף. BC: ובשנה הרביעית יוקדש. - ראשית הפרי. A אין. -
 כליל. זהו לדעתי תרגומה הנכון של המלה הכושית בטול. -

ח קינן מצא כתבת בענין השמש והכוכבים (א-ד) - בניו (ה-ח) - בני נח וחלוקה הארץ ביניהם על
 פי נח (י-יא) - נחלת שם (יב-כא) - חם (כב-כד) - ויפת (כה-ל).

ג עילם. בכושי: אילם. - וימצא בתוכו. בכושי: רסע = רשע. שפירושו שכח

בתוכו ביהיקמה בו תורת העידים אשר בה יראו כשפי השמש
 והגהם והכוכבים וקלאותות השמים: וכתב ולא דבר בזה ברנרא
 אתגם מדברבו שןיקצת עליו בעבורו: וכיובל השלשים בשבוע
 השני בשנה הראשונה לקחלו אשה ושמה מלכה בתמדי בת
 יסת ובשנה הרביעית ילדה לו בן ויקרא שמו שלח פי אמר שלח
 נשלתתי: (בשנה הרביעית נולד) ויגדל שלח ויקחלו אשה ושמה
 מעקה בתקשר אחי אביו לו לאשה ביובל האחד ושלושים בשבוע
 החמישי בשנתו הראשונה: ומלדלו בן בשנה החמישית ויקרא
 שמו עבר ויקחלו אשה ושמה אונרה בתנמרוד ביובל השלושים
 ושנים בשבוע השביעי בשנתו השלישית: ומלדלו בשנה השלישית
 בן ויקרא שמו שלג כי בימי הנלדו החלו בגרם לחלק להם את
 הארץ עלבן קרא שמו שלג: ויחלקו להם אתהארץ ברע ביניהם
 ויאמרו להם: ויהי בראשית היובל השלושים וישלשו אתהארץ
 לשלשה חלקים לשם ולחם וליסת איש בנחלתו בשנה הראשונה
 לשבוע הראשון אחד מאתנו יושב [אתם] מלאך אשר נשלח אליהם:
 ויקרא לבניו ויקרבו אליו הם ובניהם ויחלק אתהארץ בגורל
 אשר יקחו שלשת בניו וישלחו ידיהם ויקחו להם מגלה מחיק
 נח אביהם: ויצא במגלה גורל שם תוך הארץ אשר יקח לנחלה
 [הוא] ובניו לדרות עולם מתוךהקבר רסא ממוצא מי נהרשינה
 והלך גרלו מערבה עדאמצע הנקר שהוא והלך עדקרבו אל
 מיתהם אשר משם יצא הנקר שהוא ויצא הנקר שהוא וישפך
 מימיו אליהם מיאת והלך הנקר שהוא אלתיים הגדול כלאשר
 מצפון ליסת וכלאשר שני דרומה לשם: והלך עדקרבו כרשו
 אשר היא תוך סזהלשון נשקסת נגבה: והלך גורלו עדתיים
 הגדול והלך נכחו עדקרבו מערבה ללשון הנשקסת נגבה כי
 לים הנה יקרא לשון יםמאנרים: וסבב משם נגבה עדפי הים
 הגדול עלשקסת המים והלך מערבה לעפדה והלך עדביעי למר
 גיחון הנקר ונגבה למריגחון עדשפוט הנקר הנזה: והלך מנרחה

(=וישכת). אולי תורגם ממקור ארמי. כי בארמית שכה = מצא, והמתרגם טעה. - כ ש מ י
 ח ש מ ש. נ"א: מרכבת השמש. - בת"מ ד. בכ"י יש שינויי נוסחאות: עבדי. אמדי
 וכר. - מעכה. בכושי: מואך. - תוך הארץ. בכ"י: סבור. - מיתתהום. כך א. -

עֲדֵה־גֵּיעוּ לְגֹד־עַרְוֹן וְנָקְדָה לְנֹכַח וּמִמִּנְחָה כְּלֵי־אֶרֶץ עַרְוֹן וּלְכַל־הַמִּנְחָה
 וְסָבַב מִן־רִחְקָה וּבָא עֲדֵה־גֵּיעוּ מִן־רִחְקָה לְהָרֵ אֲשֶׁר שְׁמוֹ רִסָּא וְגֵרָה עֲדֵה־
 קָצָה מוֹצֵא מִי נְהַר־סִינָה: וַיֵּצֵא הַחֶלֶק הַזֶּה בְּגֹדֶל שֵׁם וּבְקִינֵי
 לְאַחַזַּת עוֹלָם וּלְדִרוֹתָיו עֲדֵה־עוֹלָם: וַיִּשְׁמַח גַּם כִּי־יֵצֵא הַחֶלֶק הַזֶּה
 לְשֵׁם וּלְקִינֵי וַיִּזְכֹּר אֶת־דְּבָרֵי אֲשֶׁר אָמַר בְּסוּף בְּנֹבְאָה לֵאמֹר בְּרוּךְ
 יי אֱלֹהֵי שֵׁם וַיִּשְׁכַּן יי בְּאֶהֱלֵי־שֵׁם: וַיַּדַּע כִּי גֹד־עַרְוֹן קָדַשׁ קְדָשִׁים
 וּמִשְׁכַּן יי הוּא וְהַר־סִינַי תוֹךְ הַמִּדְבָּר וְהַר־צִיּוֹן תוֹךְ טַבּוּר הָאֶרֶץ
 שְׁלֹשָׁתָם זֶה מוֹלֵזָה לְקַדְשָׁה נִבְרָאוּ: וְנִבְרָךְ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים
 אֲשֶׁר שֵׁם בְּסוּף דְּבָרֵי יי (אֶת־הָאֱלֹהִים עֲדֵה־עוֹלָם): וַיַּדַּע כִּי חֶלְקָה
 מְבָרָכָה וּבְרָכָה וּבְהֵן בָּאָה לְשֵׁם וּלְקִינֵי לְדִרוֹת עוֹלָם כְּלֵי־אֶרֶץ עַרְוֹן
 וְכֵל־אֶרֶץ יַם־סוּף וְכֵל־אֶרֶץ הַמִּנְחָה וְהָרֵי וּבְנֵי־סוּף וּבְהָרֵי וְכֵל־אֶרֶץ
 הַבְּשָׁן וְכֵל־אֶרֶץ הַלְּבָנוֹן וְאֵי בַּסְּתוֹר וְכֵל־הָרֵי שְׁנִיר וְאִמְנָה וְהָרֵי
 אֲשׁוּר אֲשֶׁר מִצְּפוֹן וְכֵל־אֶרֶץ עֵילָם וְאֲשׁוּר וּבְבַל וְשׁוּשַׁן וּמְדֵי וְכֵל־
 הָרֵי אֲדָרַט וְכֵל־עֵבֶר הַיָּם אֲשֶׁר מִעֵבֶר הַר־אֲשׁוּר צְפוֹנָה אֶרֶץ בְּרוּכָה
 וְרַחֲבַת יָרִים וְכֵל־אֲשֶׁר־בָּהּ טוֹב מְאֹד: וְלָחֶם יֵצֵא חֶלְקוֹ הַשְּׁנִי
 מִעֵבֶר לְגִיחֹן דְּרוּמָה מִימִין הַיָּן וְהַלֵּךְ דְּרוּמָה וְסָבַב אֶת־כְּלֵי־הָרֵי
 הָאֵל וְהַלֵּךְ מִעֵבֶר עַד־יָם אֲמִיל וְהַלֵּךְ מִעֵבֶר עֲדֵה־גֵּיעוּ אֶל־יָם
 מְעוֹג אֲשֶׁר כְּלֵי־הַיּוֹרֵד בּוֹ יֵאבֵד: וּבָא צְפוֹנָה עֲדֵה־קָצָה נְדִיר וּבָא
 עֲדֵה־שְׁסֹת מִי הַיָּם מִעֵבֶר לַיָּם הַגְּדוֹל עֲדֵה־גֵּיעוּ אֶל־גְּהֵר גִּיחֹן וְהַלֵּךְ
 קֹהַר גִּיחֹן עֲדֵה־גֵּיעוּ לִימִין גֹּד־עַרְוֹן: וְזֹאת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר יֵצֵא לָחֶם
 בַּחֶלֶק אֲשֶׁר לְקַח לְעוֹלָם לֹו וּלְקִינֵי לְדִרוֹתֵיהֶם עֲדֵה־עוֹלָם: וּלְיִשְׁרָאֵל
 יֵצֵא הַחֶלֶק הַשְּׁלִישִׁי מִעֵבֶר לְקֹהַר סִינָה צְפוֹנָה לְמוֹצֵא מִימִין וְהַלֵּךְ
 מִן־רִחְקָה צְפוֹנָה כְּלֵי־נָבוֹל גּוֹג וְכֵל־מִן־רִחְקָה: וְהַלֵּךְ צְפוֹנָה לְצִפּוֹן וְסָבַב
 אֶת־הָרֵי גִילָם צְפוֹנָה בּוֹאָכָה יָם מְעוֹג וּבָא מִן־רִחְקָה לְגִדִיר עֲדֵה־
 גְּדוֹת מִי הַיָּם: וְהַלֵּךְ עֲדֵה־גֵּיעוּ מִעֵבֶר לְרִסָּא וְשָׁב עֲדֵה־אֲסִירָג
 וְהַלֵּךְ מִן־רִחְקָה דְּרֹךְ מִי יָם מִיָּאת: וְהַלֵּךְ עֲדֵה־עֵבֶר קֹהַר סִינָה מִן־רִחְקָה
 צְפוֹנָה עֲדֵה־גֵּיעוּ אֶל־קָצָה מִימִין עֲדֵה־הַר רִסָּא וְשָׁב צְפוֹנָה: זֹאת
 הָאֶרֶץ אֲשֶׁר יֵצֵא לְיִשְׁרָאֵל וְחֶלֶק נִחְלָתוֹ אֲשֶׁר לְקַח לֹו לְעוֹלָם

כ (את האלהים עד עולם). נראה שהוא נוסח ב' ללשון את־אלהי האלהים. שבראשית
 כדנכונה הכתוב. — הבשן. בכושי משובש: פסור. — גדיר. כך בכושי: ולפי Ch. גדית. — מימין.
 כן צ"ל. ובכושי: מימיהם. —

ולקניו לדרומיהם עד-עולם אנים גדולים סמשה וארץ גדולה
 בצפון: אפס פי קרה היא וארץ חם חמה היא וארץ שם לא
 חמה ולא קרה פי מערבה היא מקר נחם:
 גיחלקתם בין קניו ויצא החלק הראשון לכוש באכה מנרח
 ומערבה לו לסוש ומערבה לו לקנען עד-מערב הים: ושם חלק
 נסיהוא בין קניו ויצא הגורל הראשון לעילם ולקניו מנרסה לחדקל
 הנקר עד-הגיעו למנרח כל-ארץ הדו ובנסוסף בששתו ומי דדן
 וכל-הרי מברה ואילה וכל-ארץ שושן וכל-אשר בעבר סרנד
 עד גנסוסף ועד-נהר שינה: ולאשור יצא החלק השני כל-ארץ
 אשור ונינה ושנצר ועד-קרבת הדו ועלה עד-נהר נדבה:
 ולארשקשד יצא החלק השלישי כל-ארץ גבול הכשדים מנרסה
 לקרת הקרוב לנסוסף וכל-מי הסדקר עד-קרבת לשון הים
 הנשקפת מצרומה וכל-ארץ הקנען וישנר ואמנה עד-קרבת סרת:
 ולארם יצא החלק הרביעי כל-ארץ ארם-נברום בין-החדקל וסרת
 צפונה לכשדים עד-קרבת הר-אשור וארץ אררה: לבנו יצא
 חלקו החמישי הר-אשור וכל-אשר-לו עד-יקרב מנרסה לאשור
 אחיו: ונסת נסיהוא חלק את-ארץ נסלתו בין קניו: ויצא החלק
 הראשון לנמר מנרסה מסני צפון עד-נהר שינה ובצפון למנוג
 יצא כל-יתוף בצפון עד-יקרב לים מיאת: ולמדי יצא חלקו לקמת
 ממערב לשני אחיו עד-האיים ועד-שפות האיים: ולנן יצא החלק
 הרביעי כל-האיים והאיים עד-שפת לוד: ולתובל יצא החלק
 החמישי בין הלשון אשר תקרב אל-שפת גדות חלק לוד עד-
 הלשון השניה עד-עבר הלשון השנית עד-הלשון השלישית: ולמשך
 יצא החלק הששי וכל-עבר הלשון השלישית עד-יקרב מנרסה
 לגריר: ולתירם יצא החלק השביעי ארבעה אנים גדולים בתוך-הים
 אשר יקרבו אל-חלק חם ואני קמטורי לבני ארשקשד יצאו בגורל
 לו לגמלה: קכה חלקו קני נס לבניהם בסני נס אביהם וישבע

ט חלוקה מפורטת של שלש הנחלות בין בני בניו של נח: בין בניו של חם (לי) - שם (בי-ג) - ויסת (ז-יג) - שבועת בני נח (יד-טז).
 ח ומערבה AB נוסף: לו למצרים ומערבה - אררה = אררט - לאשור אחיו.
 ח- בתוצאת CB יש נוסח אחר: ללוד יצא החלק החמישי הר אשור עד קרבו אל הים
 גדול וקרב באכה מנרח לאשור אחיו - עד שסת לוד. ג"א: עד יד לח. -
 י וישב צ. ג"א: וישביעם. -

באֵלֶּה לְקַלֵּל כְּלֵי־אֲשֶׁר יִבְקֹשׁ לְקַחַת אֶת־הַחֶלֶק אֲשֶׁר לֹא־יִצְאָה
בְּנוֹדְלוֹ: וַיֹּאמְרוּ קָלִים אָמֵן כֵּן יְהִי לָהֶם וּלְבָנֵיהֶם עַד־עוֹלָם לְרָעָם
עַד־יְיּוֹם הַדִּין אֲשֶׁר בּוֹ יִשְׁפָּטֵם : אֱלֹהִים בַּחֶרֶב וּבְקַלְדָּרְעַת
סָמָאֵת שִׁנְגַתָּם אֲשֶׁר מָלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ עֶזֶן וְשִׁמְאָה וְזוֹת וְנִסְאָה:
וּבִשְׂבוּעַ הַשָּׁלִישִׁי לְיֻזְבֵּל הִנֵּה הַחֲלוֹ הַרוּחֹת הַשְּׂמָאִים לְהַתְּעוֹת
אֶת־בְּנֵי נֹחַ וּלְסַתּוֹתָם וּלְאַבְדָּם: וַיָּבֹאוּ בְּעִיר־נֹחַ אֶל־נֹחַ אֲבִיהֶם
וַיֹּאמְרוּ־לּוֹ בְּדַבַּר הַרוּחֹת הַשְּׂמָעִים אֶת־בְּנֵי בְּנֵי וַיִּמְכֹּרִים בְּסַנְגוּרִים
וְדַרְגִּים אוֹתָם: וַיִּתְּסַלֵּל לִפְנֵי : אֱלֹהֵיו וַיֹּאמֶר וְאַל אֱלֹהֵי הַרוּחֹת
לְכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וַתַּצַּל אֹתִי וְאֶת־בְּנֵי מִמִּי הַמַּבּוּל
וְלֹא נִתְּמַנִּי לְאַבְדַּר כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְבְנֵי הָאֲבֹדִין כִּי גְדוֹלִים רַמְסִיָּה
עָלַי וְגְדוֹל חֶרְדָּה עַל־נַפְשִׁי יַעֲלוּ־נָא רַמְסִיָּה עַל־בְּנֵי בְּנֵיהָ וְאַל־
יִמְשְׁלוּ בָּהֶם רוּחֹת רָעִים שֶׁךְ־יִשְׁחִיתוּ אוֹתָם מִן־הָאָרֶץ: וְאַתָּה
קִבַּרְתָּ אוֹתִי וּבְנֵי לְמַעַן נִקְרָה וְנִקְרָה וְנִמְלֵא אֶת־הָאָרֶץ: וְאַתָּה יִרְעָה
אֶת־אֲשֶׁר עָשׂוּ עִירְיָה אֲבוֹת אֵלֶּה הַרוּחֹת בְּנֵי וְהַרוּחֹת אֲשֶׁר
בַּחַיִּים אֲסָרָם וְקָחָם אֶל־מְקוֹם הַדִּין וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּבְנֵי עֲבָדָה אֱלֹהֵי
כִּי רָעִים הֵם וְלִהְשִׁחִית נִבְרָאוּ: וְאַל־יִמְשְׁלוּ בְּנִשְׁבַּשׁ הַחַיִּים כִּי אַתָּה
לְבַדָּה תִּדְעַ מִשְׁפָּטָם: וְאַל יִשְׁלְטוּ בְּבְנֵי הַצַּדִּיקִים מִעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:
וַיִּצְוֵנִי : אֱלֹהֵינוּ לְאַסֵּר אֶת־קָלִים וַיְבֹא מִשְׁטֵמָה מִלְּאֶף הַרוּחֹת
וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הַבּוֹרָא הַשָּׂאֵר מֵהֶם לִפְנֵי וְשִׁמְעוּ לְקוֹלִי וַעֲשׂוּ כָל־
אֲשֶׁר אֹמַר אֲלֵיהֶם כִּי אִם־לֹא־יִשְׁאָרוּ לִי מֵהֶם לֹא־אוּכַל עֲשׂוֹת
מִמְשַׁלַּת רְצוֹנִי בְּבְנֵי אֲדָם כִּי הֵם הֵמָּה לְהַשְׁחִית וּלְאַבְדַּר וְלִהְתְּעוֹת
לִפְנֵי מִשְׁפָּטִי כִּי רָבָה רַעַת בְּנֵי הָאָדָם: וַיֹּאמֶר תִּשְׁאָר לִפְנֵי
עֲשִׂירֵיהֶם וְנִרְדּוּ תִשְׁעָה מִלְּקִים אֶל־מְקוֹם הַדִּין: וְלֹאֲחֵד מֵאַתָּנִי אָמַר
כִּי נִלְמַד אֶת־נֹחַ אֶת־כָּל־רִפְּוֹאָתָם כִּי־יִרְעַע כִּי לֹא בִישָׁר יִהְלָכוּ
וְלֹא בְּצַדִּיק יִרְבּוּ: וַנַּעַשׂ כַּדְּבָרֵי כְּלֵי־הָרָעִים אֲשֶׁר הִרְעוּ אֲסָרְנוּ

רוחות רעים ממעים את בניו של נח (אי-כז) - החלטתו של נח (ג-ו) - למשטמה הותר ליקח מעשר
מן הרוחות שברשותו (ז-יא) - נח למד מפי המלאכים את סגולת הצמחים נגד הרוחות הרעות (יב-יד) -
מותו של נח (טו-יז) - בנייתו של בבל ובלבול הלשונות (יח-כז) - כנען כובש את ארצו (כט-לד) -
מדי כובש את ארצו (לה-לז).

Ch מנסח על פי ביהמ"ד של ילינק (158, III): החלו רוחות הממזר להתגרות
בבני נח להשטות ולטעות ולחבל ולהכות, אבל אין מכאן ראיה שלפני המתרגם היה אותו
ח-ג נוסח בעינו. - ויתסלל. A נוסף: נח. - בני בניך. A: בני בני. - בבני עבדך.
ז-ח-ט-יא: בני בניו של עבדך. - משפטם. כלר טיבם. - ה' אלהינו. כך A. - תשאר

במקום הדין ונשאר עשיריתם למען ישקמו לפני השמן בארץ:
 יב ורמואת מחלתם קלה אמרנו לנח עם-התענותם למען ורשא בעצי
 יג הארץ: ויקתב נח את-הכל באשר למדנה: בספר בקלמיני
 יד הרמואות ויקלאו הרוחות הרעים מאחרי בני נח: וימן את כל-
 טו-סו השמים אשר קתב לשם בנו הגדול כי אתו אהב מאד מקל-
 טו-סו קניו: וישכב נח עם-אבותיו ויקבר ביהר לוקר בארץ ארדם: תשע
 מאות וחמשים שנה מלאו לו בחייו תשעה עשר יובלים ושני
 יז שבעות וחמש שנים: והוא האריך ימים בארץ מבני האדם בעבור
 צדקו כי תמים הנה בצדקו מלבד חנוך כי מששה חנוך בריאה
 היא להעיר לדרות עולם למען יגיד כל-משעי הדרות ביום-הדין:
 יח ויובל השלשים ושלשה בשנת אחת לשבוע השני לקח לו
 סלג אשה ושמה לומנה בת-שנער ותלד-לו בן בשנה הרביעית
 בשבוע ההוא ויקרא את-שמו רעו כי אמר הנה בני-האנשים היו
 יט רעים בעצה הרעה לבנות להם עיר ומגדל בארץ שנוער: כי נרדו
 מארץ ארדם מנרחה אל-שנוער כי בזמני בנו את-העיר והמגדל
 כ לאמר נעלה-בנו השמימה: ונחלו לבנות ובשבוע הרביעי לבנו
 לכנים באש ותהינה להם הלבנים לאבן והשמים אשר שחו בו חסר
 כא היוצא מהים וממעיני המים בארץ שנוער: ויבנהו ארבעים שנה
 ושלש שנים בנהו לבנה שלמה מאתום ושלש לבנים רחבו וגבה
 (הלבנה) שליש האחת חמשת אלפים וארבע מאות ושלשים ושלש
 כב באמה שלה נבהו וישתי נרות ושלש-עשרה סרסה: ויאמר יי
 אלהינו לנו הנה עם אהר החלו לעשות נעמה לא-ויבצר מהם
 הבה נרדה ונבלה שפתם ולא ישמעו איש דבר רעהו ונפוצו
 כג בערים ובעמים ולא תהיה עצה אחת בהם ער-יום הדין: ונרד
 יי ונרד עמו לראות את-העיר והמגדל אשר בנו בני האדם:
 כד ויקל כל-דברי לשונותיהם ולא שמע איש דבר רעהו ויחדלו
 כה לבנות העיר והמגדל: על-כן נקראה כל-ארץ שנוער בקל כי שם
 כלל אלהים את כל-לשונות בני האדם ומשם נפוצו לכל-עריהם
 כו וקלשונותיהם ולעמיהם: וישלח יי רוח גדולה אל-המגדל ונטילהו

י"ח - למניו. AC: לפני. - הספרים. חסר בקצת כ"י. - ביום הדין. Ch: עד יום הדין. -
 כ"ג - לבנו לבנים. כך מנסה Ch. - שליש האחת. הנוסח משובש והרבה עמלו בו
 כ"ט - לתקנו. - כל דברי. ס חסר. וכך הנוסח בשמרי' ובע'. - רוח גדולה. ע' יוספוס

ארצה והנה הוא המגדל (אשר) בין ארץ אשור ובבל בארץ שנגר
 כו ויקרא שמו מפלת: בשבוע הרביעי בשנת אחת בראשיתה ביוכל
 עה השלשים וארבעה נסוגו מארץ שנגר: וילך הם ובניו אל-ארץ
 כח אחרתו אשר מצא בתלכו בארץ הנגב: ונרא קנעו את-ארץ התקנו
 ער-נחל מצרים כי מוצה היא מאד ולא הלה אל-ארץ נחלתו
 למערב הים וישב בארץ התקנו ממזרח וממערב לארץ הנדון
 ל ועל-שפת הים: ויאמרו-לו הם אביו וכוש ומצרים אחיו בירושבת
 בארץ לא לה אשר לא-נצאה לנו בגורל אלה-עש קזאת כי אם-
 עשית זאת אתה ובניה תשלו במרד בארץ וארורים במרד כי במרד
 לא נושבתם ובמרד יסלו בניה ותקרת לעולם: אלה-תשבן במשבן שם
 לב ובניו כי לשם ולבניו יצא בגורלם: ארור אתה וארור תהיה מכל-
 בני נח בקללה אשר הקימונו באלה לפני השופט הקדוש ובבני
 לג נח אבינו: ולא שמע אליהם וישב בארץ התקנו מסמת ער-
 לד בוצקה מצרים הוא ובניו ער-היום הנה: על-כן תקרא הארץ
 לה שהיא וארץ קנעו: ונסת ובניו הלכו ומה וישבו בתלכם ונרא קרי
 את-ארץ הים ולא ישרה בעיניו ויבקש מעילם ואשור וארשכשר
 מאת אחי אשתו וישב בארץ מרקוז בקרבת אחי אשתו ער-היום
 הנה ויקרא למושבו ולמושב בניו מרקוז בשם קרי אביהם:
 יא וביובל השלשים וממשה בשבוע השלישי בשנת אחת בו
 לקח-לו רעי אשה ושמה אורה בת אור בן-בשור ותלד-לו בן
 ויקרא שמו שרונג בשנה השביעית לשבוע הנה וליובל הנה:
 ב ויחלו בני נח להלחם לשבות שבי ויחרג איש את-אחיו ולשפר
 דם-אדם בארץ ולאכל דם ולבנות ערים בצורות וחומה ומגדל
 וקרוםם איש על-העם ולעשות מלוכה ראשונה וקצאת למלחמה
 עם על-עם ולאם על-לאם ועיר על-עיר והפל להרע ולקנות כל-
 הרב וללמד בנייהם מלחמה ויחלו לקבר עיר ולקבר ויושביה
 ג (לעבדים ושפחות: ויבן אור בן-בשור את-אור בשדים ויקרא את-
 ד שמה בשמו ובשם אביו: ויעש לו מסכה וישתחו כל-איש לאילילים

לה קדמי' א' ג' ד' - מפלת. ע' סנהדרין ק"ט א'. - מדי ק"ן. אולי מדין. -

יא רעו ושרונג (א) - התהוות מלחמה ושפיכת דם ואכילת דם ועבודת אלילים (ב) - (ז) - נחור ותרח (ח) - (יד) - אברם מכיר את בוראו ועושה נפלאות (פז) - (כ"ז).

א בן כשד. ניא: אחות כשד. ותלד לו בן. ניא: בנים. - שרונג. ניא: סרה. -
 ב-ג-ד-ו-לאם על לאם. בכ"י: ועמים על עמים. - את אור. בכ"י: אנה. - עשו לנו שם

אֲשֶׁר עָשׂוּ לְנַפְשָׁם מִסֵּבָה וַיַּחֲלוּ לַעֲשׂוֹת פְּסִילִים וּתְמוּנָה מִמָּאָה
 ה הַרְחֹתוֹת הַרְעִים וַעֲזָרוּם וַיִּתְּעוּ לַעֲשׂוֹת עֹן וּמִמָּאָה: וְהָיָה מִשְׁטֵמָה
 מִתְּאֵמֶן לַעֲשׂוֹת בְּלִיָּה וְשִׁלַּח בְּיַד הַרְחֹתוֹת אֲשֶׁר-נִתְּנוּ תַחַת יָדוֹ
 לַעֲשׂוֹת בְּלִי-שִׁנְיָה וּמִמָּא וּבְלִי-עֹן לְהַשְׁחִית וּלְאַבֵּד וּלְשַׁרְדֵּם בְּאֶרֶץ:
 ו עַל-כֵּן נִקְרָא שֵׁם סְרוּחַ שְׂרוּג כִּי סְרוּ בָלֵם לַעֲשׂוֹת בְּלִי-חֶסֶד:
 ז וַיַּגְדֵּל וַיִּשָּׁב בְּאוֹר בְּשָׂדִים בְּקִרְבַּת אָבִי אִם אִשְׁתּוֹ וַיַּעֲבֵד אֶת-
 הַאֲלִילִים וַיִּקְחֵ-לוֹ אִשָּׁה בְּיוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וְשָׁשָׁה בַשְּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי
 ח בַּשָּׁנָה הַרְאִשׁוֹנָה בּוֹ וַשְּׁמָה מִלְּכָה בַת-בְּכָר בַת-אָחִי אָבִיו: וַתִּלְדֵ-
 לוֹ אֶת-נְחֹר בַּשָּׁנָה אַחַת לַשְּׁבוּעַ הַזֶּה וַיַּגְדֵּל וַיִּשָּׁב בְּאוֹר בְּשָׂדִים
 וַיִּלְמְדוּ אָבִיו אֶת-הַקְּמַת הַבְּשָׂדִים קִנְחָשׁ וּלְכַשְׁף בְּאֵתוֹת הַשָּׁמַיִם:
 ט וּבְיוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה בַשְּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי בַּשָּׁנָה אַחַת בּוֹ קָח לּוֹ
 י אִשָּׁה וַשְּׁמָה יִסְכָּה בַת-נִסְמוֹן מִן הַבְּשָׂדִים: וַתִּלְדֵ-לוֹ אֶת-תְּרַח בַּשָּׁנָה
 יא הַשְּׁבִיעִית בַּשְּׁבוּעַ הַזֶּה: וַיִּשְׁלַח הַנְּשִׂיא מִשְׁטֵמָה עוֹרְכִים וַעֲבָרִים
 לְאַבֵּל אֶת-הַזֶּרַע אֲשֶׁר יָצַע בְּאֶדְמָה לְהַשְׁחִית הָאֶרֶץ לְמַעַן יִגְזְלוּ
 מִבְּנֵי הָאָדָם אֶת-פְּסָלָתָם בְּסֶרֶם יַחֲרִשׁוּ בְּזֶרַע וּלְקַשְׁהוּ הָעוֹרְכִים
 יב מֵעַל פְּנֵי הָאֶדְמָה: עַל-כֵּן קָרָא אָבִיו שְׁמוֹ תְּרַח כִּי הַסְּדִיחִים
 יג הָעוֹרְכִים וְהָעוֹף וַיֹּאבְלוּ אֶת-זֶרְעָם לָהֶם: וַתַּחֲלִיקָה הַשָּׁנִים שָׁנֹת
 בְּצִרְתָּ מַסְנֵי הָעוֹף וּבְלִי-סְרִי-עַץ יֹאבְלוּ מֵעַל-הַעֲצִים וּבְקַמֵּל גְּדוֹל
 יד וְגָלוּ לְהַצִּיל מֵעַט מִבְּלִי-סְרִי הָאֶרֶץ בְּיַמֵּיהֶם: וּבְיוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים
 וַתִּשְׁעָה בַשְּׁבוּעַ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה אַחַת לְקַח-לוֹ תְּרַח אִשָּׁה וַשְּׁמָה עֲרִיָּה
 טו בַת-אֲבָרָם בַּת אַחֹת-אָבִיו לוֹ לְאִשָּׁה: וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לַשְּׁבוּעַ
 טז הַזֶּה יָלְדָה לוֹ בֵן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֲבָרָם בְּשֵׁם אָבִי אִמּוֹ כִּי מֵת וְהָיָה
 טז בְּתוֹ שָׂרָם תֵּהֵר לְבֵן: וַיַּחֲלֵ הַנְּזִיר לְדַעַת אֶת-שָׁנַת הָאֶרֶץ כִּי שָׁנָה
 הַכֹּל אֲחֵרֵי הַפְּסִילִים וְאֲחֵרֵי הַחֶסֶד וַיִּלְמְדוּהוּ אָבִיו כְּתָב וְהוּא בָרַךְ
 שְׁבוּעוֹת שָׁנִים וַיִּסְרַד מֵאָבִיו (מִיִּרְאָה) שֶׁוַיִּשְׁמַתְנָה עִמּוֹ לְאִלִּילִים:
 יז וַיַּחֲלֵ לְהַתְּפִיל אֶל-בּוֹרָא הַכֹּל כִּי-נִצְלָהּ מִשָּׁנַת בְּנֵי-הָאָדָם וְכִי
 יח לֹא-יִשׁוּל וַיִּגְדֵּל (וְלָלְכַת) אֲחֵרֵי הַחֶסֶד וְהַתּוֹעֵבָה: וַתּוֹבֵא עֵת הַזֶּרַע לְזָרַע
 בְּאֶרֶץ וַיֵּצְאוּ בָלֵם לְשֹׁמֵר עַל-זֶרְעָם מַסְנֵי הָעוֹרְכִים וַיֵּצֵא אֲבָרָם

י-ב מסכה. נ"א: להם כוכבים. טז: ויעשו להם. - יסכה. בכושי: אאָסָךְ. - הסריחום
 העורבים. בכושי: הביאום לידי עניות. ונראה שלפני המתרגם היתה צורה פוגיטית
 תרח וטרח ועל סמך זה נעשית האטימולוגיה העממית. -

יט עס־היוצאים והוא נער קד־ארבע עשרה שנה: ושני עורבים בא
 לאכל את־הנרע ונרץ אברם לקראתם בשם: וישבו על־הארץ
 ויאצק עליהם וינער בהם בשם: וישבו על־הארץ לאכל את הנרע
 ויאמר אל־תרדו שיכו אל־המקום אשר יצאתם משם וישוכו אליו:
 כ וישוכו ביום ההוא שני עורבים שבעים פעם וישלחם ולא
 וישבו מכל העורבים בקל־השדה אשר שם אברם ולא נותר אף־
 כא אחד: ונראהו כל אשר עמו בקל־השדות והוא צעק וקל־העורבים
 כב וישבו ויגדל שמו בקל־ארץ הכשפים: ונבאו אליו בשנה ההיא
 כל־הזרים וילך עמיהם עד־גלות עת־נרע האדמה ויורש את־אדמתם
 כג ויבאו בשנה ההיא בר ויאכלו וישבעו: ובשנת אחת בשבוע
 התמישי למד אברם את־עשי כלי השקרים את־הרשי העצים
 ונעשו כלי על־האדמה מול יתד המחרשה להניח עליו נרע ונסל
 מקונו הנרע בקצה המחרשה ונתקא באדמה ולא נראו משני העורבים:
 כד ונעש פן על־גל־יתד מחרשה על־האדמה ונרעו ויעבדו את־כל־
 האדמה ככל אשר צוה אברם ולא נראו משני העוף:
 יב והיו בשבוע הששי בשנה השביעית בו ונדבר אברם אל־
 ב תרח אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני: ויאמר מה התשועה
 והתועלת לנו מהאלילים האלה אשר תעבדום: ותשתחוה להם:
 ג כי אין בהם רוח כי אלמים הם ושגת הלב הם אל־תעבדום:
 ד עבדו את־אלהי השמים המודיר טל ונשם על־האדמה ואשר
 ה ברא הפל בקרבו וכל־החיים מלשגיו והם: ולמה תעבדו את־
 אשר אין בהם לב ורוח כי מעשי גרים הם ועל־בתסוקם תשאום
 ואין להם בהם תשועה ותרפה גדולה הם לאשר יעשו ושגת
 ו הלב לאשר יעבדום אל־תעבדום: ויאמר תרח ידעתי בני ומה
 ז אעשה לָעַם הזה אשר צויתי לשרת לשניהם: ואם־אמר להם
 האמת והרגוני כי הלקה נשם אתריהם לעבדם ולהללם החרש
 ח בני שד־הרגוק: ויאמר את־הקברים האלה לשני אחיו ויקאמו

יב אברם מבקש להסיר את תרח מעבודת אלילים (א-ח) - נישואי שרי (ט) - הרן ונחור (ט-יא) - אברם שורף את האלילים, מותו של הרן (יב-יד) - תרח ובייתו הולכים לחרן (טו) - אברם מביט אל הכוכבים ומתפלל (טז-כא) - נצטוו לילך לנענן ונחברך (כב-כז) - גיחן לו הכח לדבר עברית (כח-כ"ז) - צוה את חרן לילך לנענן (כ"ח-ל"א).

ט עליו ונחש: וכיובל הארבעים בשבוע השני בשנה השביעית בו
 י לקחלו אבדום אשה ושמה שרי בת-אביו ונהי לו לאשה: והרן
 אחיו נשא לו (אשה) בשנה השלישית בשבוע השלישי ותלד לו
 יא ואשתו] בן בשנה השביעית בשבוע ההוא ונקרא שמו לזם: ונחזר
 יב אחיו נשא לו אשה: ונהי בשנת הששים להני אבדום והיא השביע
 הרביעי בשנה הרביעית ונקם אבדום בלילה ונקער את-בית
 יג האלילים וישרף את-כל-אשר בבית ואיש לא ידע: ונקומו בלילה
 יד ונקשו להציל את-אלהיהם מתוך האש: ונמחר הרן להצילם
 והאש בוערת עליו וישרף בתוך-האש ונקם מאור בשדים לפני
 טו תרת אביו ונקברהו באור: ונצא סרח מאור בשדים הוא וקניו
 לקבת ארצה הלכנו וארצה קנעו וישב בקרן וישב אבדום עם
 טז תרת אביו בקרן שבועים שנים: ונהי בשבוע הששי בשנה
 השמישית בו (ונקם) אבדום וישב בלילה בראש התרש השביעי
 להביט בפוכבים מהערב עד-הבקר לראות מה-יהיה מעשה השנה
 יז בגשמים ונהי הוא וישב לבדו ומביט: ויבוא דבר בלבו ויאמר
 כל-אתות הפוכבים וכל-אתות השמש והגחם הפל ביד :: ולמה
 יח אני חקר: בקצוני ומסיר ערב ויבקר ובקצוני יוריד [של] והפל
 יט בידו הוא: ויתפלל בלילה שהוא ויאמר אלהי אל עליון אתה
 לבדך לי אלהים ואתה בקראת הפל והפל מעשה ידך הוא ובה
 כ ובשבדךתך בקרתי: הצילני מיד הרוחות הרעים המושלים במחשבות
 לב-איש ואל נהעוני מאחרי אלהי ונהשיבני אותי ונרעי לעולם
 כא ואל-נתעב מעתה ועד-עולם: ויאמר האשוב אל-אור בשדים אשר
 בקשו סני לשוב אליהם ואם-אשכ-פה במקום הזה דרך ושרה
 לשניה הצליחה בנד-עבדה ונעש ואל-ילך בשנת לבו אלהי:
 כב הוא כלה לדבר ולהתפלל והנה נשלוו דברי :: אליו בנדי לאמר
 קום [לה] מארצה וממולדתך ומבית אביך אל-הארץ אשר ארצה
 כג ואעשה [בארץ גדולה] לגוי גדול ורב: ואבדקה ואגדל שמה
 והיית ברית בארץ ויתברכו בה כל גווי הארץ ואבדך מקבריה

ט-י אביו - צווי. נ"א: אלצוני הכריחוני. - אשה. אין CD. - אשתו. רק בקצת כ"י. -
 יב-יח שבנת הששים. מתוקן לפי Ch. - באור. Ch. באור כשדים. - בחרן. נ"א: בארץ
 חייט-מחרן. - יוריד. נ"א: לא יוריד. - ובשבדךתך. נ"א: ובמלכותך. - ויאמר. הגהת Ch. -
 כג-כז בארץ גדולה. רק בקצת כ"י. - והיית ברוך. כך מסר המתרגם את הלשון והיית

כד וּמְקַלְלֶיהָ אָמַר: וְהָיִיתִי לָהּ לְאֱלֹהִים לְקַנְיָהּ וּלְבִנֶיהָ בְּנִיָּהּ וּלְקָלֶל
 וְרַעְיָהּ וְאֶחְרִיָּהּ אֲנִי אֱלֹהֶיהָ אֲלֵתֶיהָ אֲלֵתֶיהָ מִעֲמֶתָהּ וְעַד-קְלֵל־הַרְוֹת הָאָרֶץ
 כה אֲנִי אֱלֹהֶיהָ: וַיֹּאמֶר אֵלָי: הֲ אֱלֹהִים שָׂמַח סִיּוֹ וְאֶנְיוֹ לְמַעַן יִשְׁמַע
 וְדַבֵּר בְּשִׂשָׁה אֲשֶׁר תִּרְאֶה בִּי-שִׁבְתָּהּ מִסִּי קְלֵבִי הָאָדָם וּמִיָּמִי
 כו הַמַּסְלֵת: וְאֶסְתַּח סִיּוֹ וּשְׁפָתָיו וְאֶסְתַּח אֶנְיוֹ וְאֶחָל לְדַבֵּר עִמּוֹ
 כז עֲבָרִית בְּלִשׁוֹן הַבְּרִיאָה: וַיִּקַּח סִסְרִי אֲבוֹתָיו וְהִמָּה קְתוּבִים עֲבָרִית
 וַיִּשְׁתַּיְקֶם וַיַּחֲל לְהַגִּיחַ בָּהֶם מֵאֵד וַאֲנִידִלּוּ אֲנִי אֶת-קְלֵל־הַקִּשָּׁה מִמֶּנּוּ
 כח וַיְהִינָה בָּהֶם בְּשִׁשָּׁת יָדַי הַנְּשָׂם: וְהָיִי הַשְּׂקָה הַשְּׂבִיעִית בְּשָׁבוּעַ
 הַשְּׁשִׁי וַיְדַבֵּר עִם-אֲבוֹי וַעֲנִדִלּוּ בִּי-נִצָּא מִחֶרֶן לְלִבָּת אֶרְצָה בְּנַעַן
 כט לְרֵאוּתָהּ וַיָּשׁוּב אֵלָיו: וַיֹּאמְרוּ לוֹ תֵּרַח אֲבוֹי לָךְ בְּשָׁלוֹם אֶל-עוֹלָמִי
 יִישֶׁר דְּרָכָה וַיְהִי: עֲמָה וַיִּשְׁמְרָה מִכְּלִרַע וְגַתָּן לָךְ הַסֵּד וּרְחֻמִּים
 וְתַן בְּעֵינֵי רוּאִיָּה וְלֹא תִהְיֶה שְׁלִשׁוֹן לְקְלֵבִי הָאָדָם עֲלֶיךָ לְהַרַע
 ל לָךְ לָךְ בְּשָׁלוֹם: וְכִי תִרְאֶה אֶרֶץ שׁוֹבָה בְּעֵינֶיךָ לְשִׁבְתָּ בָּהּ יָוִם
 וּלְקַחְתֵּנִי אִתָּה אֲלֶיךָ וּלְקַחְתָּ אֶת-לוֹשׁ אִתָּה אֶת-בְּרִיתְךָן אֲחִיָּה לָךְ
 לא לְבִן וְיָ עֲמָה: וְאֵת נְחֹדֵר אֲחִיָּה תַעֲזֹב אֲצִלִּי עַד-שׁוֹבָה בְּשָׁלוֹם
 וְהִלְכֵנִי עִמָּה קָלְנוּ יַחְדָּו:

יג וַיִּלָּךְ אֲבָרָם מִחֶרֶן וַיִּקַּח אֶת-שָׂרִי אֲשֶׁתוֹ וְאֶת-לוֹשׁ בְּרִיתְךָן
 אֲחִיו אֶל-אֶרֶץ בְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ אֲשׁוּר וַיִּסַּע עַד-שָׁקֶם וַיָּשָׁב בְּאֵלֶן
 ב גְּבִתָּה: וַיִּרְא אֶת-הָאָרֶץ וְהִנֵּה שׁוֹבָה מֵאֵד מִבּוֹאָהּ חִמָּת עַד-הַקֵּדָר
 ג-ד הַקְּבִיבָה: וַיֹּאמְרוּ לוֹ: לָךְ וּלְרַעְיָה אִתָּן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת: וַיִּבֶן שָׁם
 ה מְנַבְס וַיַּעַל עָלָיו עוֹלָה לַיָּוֹ אֲשֶׁר נִרְאָה אֵלָיו: וַיִּקַּם מִשָּׁם וַיִּלָּךְ
 ו הַר-בֵּית-אֵל עַד-רִיבְסִים וְהָשִׁי מִמְּנַרְח וַיִּט־שָׁם אֶהְלוֹ: וַיִּרְא וְהִנֵּה
 אֶרֶץ שׁוֹבָה וּרְחֻבַת יָדַיִם וּשְׁמֵנָה מֵאֵד וְהַפֶּל צִמַּח בָּהּ יָוִן וְהָאֵנִים

כד ברכה (כרא' י"ב ב'). - ואחר כך. נראה שיצור הכתוב: והייתי לך ולבניך ולבני בניך
 ולכל זרעך אחר כך לאלהים. וקרוב לכך הנוסח של Ch: והייתי לך ולבנך ולבן בנך
 כה וכל זרעך לאלהים. - ודבר בשפה. גיא: במיו. או: בלשונ. - המסלת. כך הוא מכנה
 כו-כז לחורבת המגדל של דור המסלגה. - ואסתח אזוניו. אין בנוסח Ch. - ויעתיקם.
 נראה שכוונתו להעתקה מלוח אל לוח. ואין כאן לשון תרגום. שהרי כתובים היו עברית
 כט והוא כבר היה מדבר עברית. - אל-עולמי. גיא: אל העולמים. ונראה שכן צ"ל. -
 ל וה' עמך. א חסר. -

יג מסע אברם מתוך לשכם בארץ כנען ומשם לחברון ומחברון למצרים (א-י"ד) - הוא חוזר לכנען ושם. לאחר
 שנשרד לוט היסנו. הובטח על הארץ ונסע לחברון (י"ד-כ"א) - מלחמתו של כדורעומר על סדום
 ועמורה ושבת לוט (כ"ג-כ"ד) - מתן דין של מעשר (כ"ה-כ"ט).

באלון גבה. באלון בממרא. ולמי התרגום ממרא=גבוה. - ושמונה. בכושי:

ורמונים ועץ כלן ודרם ואלות ועצמות וארזים וילבנון וברזשים
 ז וכליעץ השדה ומים עליהקרים: ויבדד את: אשר הוציאו מאר
 ח פשדים וביאהו אל-הארץ הזאת: והיו בשנה הראשונה בשבוע
 השביעי בראש החודש הראשון ויבן מזבח קטר שהוא ויקרא בשם
 ט אדני אתה אלהי אל עולם: ויעל עליהמזבח עולה ל: כריתתה
 י עמו ולא ישוקנו כל-ימי חיו: ונקם משם וילך צמנה ויבוא עד-
 חברון וחברון נבנתה אז וישב שם שתי שנים בארץ הנגב עד-
 יא בוא לזמ ויהי רעב בארץ: וילך אברהם מצרופה בשנה השלישית
 בשבוע ההוא וישב במצרים חמש שנים טרם נלקחה ממנו אשתו:
 יב-יג ויצען מצרים נבנתה אז שבע שנים אחר חברון: והיו כאשר לקח
 פרעה את-שרי אשת אברהם ויננע : את-פרעה וכל-ביתו מכה
 יד גדולה בגלל שרי אשת אברהם: ואברהם פחד מאד במקנה בצאן
 וכבקר ובחמורים ובפוסים ובגמלים ובצבאים ובשחיות וכבשר
 טו ובזהב הרבה מאד ולזמ גדאחיו במקנה: וישב פרעה את-שרי
 אשת אברהם וישלחנו מארץ מצרים וילך אל-המקום אשר נטה
 שם אהלו הראשון מקום המזבח והעי ממזרח בית-אל וילך ויבדד
 טז את-: אלהיו אשר השיבו בשלום: והיו ביובל הארבעים ואחד
 בשנת שלש בשבוע הראשון וישב אל-המקום ההוא ויעל עליו
 עולה ויקרא בשם אדני ויאמר אתה אדני אל עליון אלהי לעולם
 יז ועד: ובשנה הרביעית בשבוע ההוא נטרד לזמ ממנו וישב לזמ
 יח בקדום ואנשי קדום חסאים מאד: ויתעצב אל-לבו כי נטרד כך
 יט אחיו ממנו כי אין לו קנים: בשנה ההיא כאשר הקנה לזמ
 ויאמר : לאברהם אחרי הטרד-לזמ ממנו בשנה הרביעית בשבוע
 הזה ויאמר אליו שא ציניה מזרמקום אשר אתה ישב שם דרופה
 כ וצמונה ומה וברמה: כי כל-הארץ אשר תראה אסודלה ולרעה
 עד-עולם ושמתי את-ורעה כחול הים אם-יוכל איש לקטר את-
 כא חול הים נס-ורעה וקטר: קום לך לארפה ולרחקה וראה את-
 כב קלה כי לרעה אתנה וילך אברהם חברופה וישב שמה: ובשנה

משובחה. - ועץ כלן ודרם. סיבם של אילנות אלו אינו ידוע. - זארזים ולבנון.
 שנים במקום אחד: וארזי לבנון. - כי יהיה עמו. למען יהיה עמו. - צפונה. עיקרו:
 דרומה. השמות צפון ודרום מתחלטים בכושית. - והעי ממזרח בית אל. אל. מניה
 (על פי בראי י"ב ח'): העי מקדם ובית אל מיס. - את חול הים. גיא: את-עפר

ט-
 טו
 כ

כה היא בא בדרך לעמר מלך עילם ואמר של מלך שגשר ואירוד מלך
 קליסר ותרגל מלך גוים ונפו את-מלך שמונה ונגם מלך קדום
 כג וישלו רבים פצושים בעמק השדים בנים-המלח: וילקדו את-קדום
 ואדמה וצבויים ונגלו את-לוט בן-אחי אברהם וקל-מקנהו וולך עד
 כד-כה דן: ונבוא הקליט ונוד לאברהם כי הגלה בן-אחיו: וישם ילד
 ביתו על-אברהם ועל-ורעו המשער הראשון לו: וישם ו: להקד
 כו עולם ביריותהו לכהנים אשר ישבתו לסגיו ולקחהו לעולם: ואין
 למצנה הזאת קץ הנשים כי לדרות עולם שמה ביריותנו משער
 לו: מן-הנרע ומתנין ומתשמן (מן-הדגן מהתירוש ומתניצרה) ומן
 כז הקקר ומן-הצאן: והוא נהן לכהניו לאכל ולשתות בשמחה לסגיו:
 כח ונבוא אליו מלך קדום וישתחו לסגיו ויאמר ארוננו אברהם תך
 כט לנו את-הנפש אשר הצלת והנה תרכוש לך: ויאמר אליו אברהם
 הרימותי ידי לאל עליון מחוט עד-שרוד נעל אס-אקח מכל-אשר
 לך שדתאמר אני העשיתי את-אברהם בלערי וקד-אשר אכלו
 הנערים וחלק הנאשים אשר הלכו אתי אונן ואשכול ומקרא הם
 יקחו חלקם:

יד אחר הדברים האלה בשנה הרביעית לשבוע הזה בראש
 התרש השלישי הנה דבר-ו: אל-אברהם בכלום לאמר אל-תינא
 ב אברהם כי אנכי מנן לך ושקרה הרבה מאד: ויאמר אדני אדני
 מה-התת-לי ואנכי הלך ערירי ובן-משק בן-אמתי הוא ומשק
 ג אליעזר הוא וירשני ולי לא נחם נרע: ויאמר אליו לא וירשף
 ד זה בראם אשר יצא ממערה הוא וירשף: ויוצא אתו החוצה
 ויאמר אליו הבט השמקמה וראה את-בוכבי השמים אם-יתוכל לקפר
 ה אתם: ויבט השמקמה וראה את-הבוכבים ויאמר כה והנה נרעה:
 ו-ו והאמין בנו ויחשבה לו צדקה: ויאמר לו אני ו: אלהיה אשר
 הוצאתיה מאור פשדים לתת לך את-ארץ כנען לאחוזת עולם

כג-כד הארץ - כדר לעמר בכי: כלודוגומר - ואמרפל בכי: אימלפל - בן-אחי
 כט אברהם ניא - בן אחיו - אם אקח כוונתו: אם אקח מחוט עד שרוך נעל - אונן
 במקום: ענר (וכך גם בע').
 יד לאברהם הובסה בן ורע רב (א-ד) - הוא מביא קרבן ובאותו מעמד הונד לו על ורעו שהוא עמיד להיות
 בר כספרים (ח-יז) - בריתו של ה' עם אברהם (יח-כ) - הגד ילדה את ישמעאל (כא-כד).
 ו-ו ובן-משק שם פרטי לדעת המתרגם - וראה ניא: וספור - ארץ כנען.

ח וקויתי לך לאלהים ולנרעה אחריה: ויאמר אדני אדני :: אלהים
ט כמה ארע כי אירש: ויאמר אליו קח לך עגלה משלשת ועו
י משלשת ואול משלש ותור ונוול: ויקח את-קל-אלה בתאי החרש
יא והוא ישב באלון ממרא אשר אצל חברון: ויבן שם מבטח ויזבח
את-קל-אלה וישפך דמם על-המזבח ויבטח אותם במקור וימן איש
יב בתרו ואת-הצפור לא בחר: ומרדנה הצארים על-הגורים ויגרשן
יג אבדם ולא נתן לצארים לגשת בהם: והיו כבוא השמש וסחר נסל
על-אבדם והנה אימה חשכה גדולה נוסלת עליו ויאמר לאבדם
יד דע מדע כינור יהנה ורעה בארץ נכר ועבדים וענו אותם ארבע
טו מאות שנה: וגם את-הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחר-כך יצאו
טז ברכוש גדול: ואתה מלך אל-אבותיה בשלום ותקבר בשיבה טובה:
טז ובדור הרביעי ישובו הנה כי לא-שלם עון האמרי עד-עתה:
יז וייקץ משנתו ויקם והשמש באה ולהבה הנתה והנה חנור עשן
יח ולפיד אש עבר בין הגורים: ביום ההוא ברת :: ברית את-אבדם
לאמר לנרעה אתן את-הארץ הזאת מגדל מצרים עד-הנהר הגדול
(נהר) סרת וארץ הקניזי ונעקמניזי והפרזי והרסאים והסקורים
יט ותחיו והאמרי והקנעני והגרגשי: ויעבר והיום וישל אבדם את
כ הגורים והצפור ומקחתם ויקבם ותאכלם האש: וביום ההוא
כא ברתנו ברית את-אבדם בברית אשר ברתנו בתרש ההוא את-נח
וכ ויחדש אבדם את-הבחג ואת-ההקדה לו עד-עולם: וישמח אבדם
כב ויגר את כל-הדבר הזה לשרי אשתו ויבטח כי יזנה-לו ורע והוא
כג לא ילך: ותיעץ שרי לאבדם אישה ותאמר בוא אל-הנר ששקתי
כד המצריה אולי יבנה לך ממנה ורע: וישמע אבדם בקול שרי אשתו
כד ותתנה לאבדם אישה למען תהנה לו לאשה: ויבוא אליה ותכר ומלך
כד בן ויקרא שמו ישמעאל בשנה השמישית בשבוע הזה והשנה
היא שנת שמונים ושש לחי אבדם:

ח-יג נ"א: ארץ הכנענים. - ה' אלהים. רק בקצת כ"י. - על הגזרים. כך מגיה Ch במקום
טז הפגרים שבמקרא. בכושי כתוב: על המונח. - ובדור הרביעי. כך הבין המתרגם את
יח לשון המקרא: ודור רביעי. - עד-עתה. כך הבין את התיבה הנה שבמקרא. - והגרגשי.
ככ כ"י אחד גוסף: והיבוס. -

טו ובשנה החמישית בשבוע הרביעי ביוכל שהוא בחדש השלישי
 ב בנאי החדש עשה אברהם חג בכורי קציר הקמה: ונקרב מנחה
 חדשה על-המזבח ראשית התבואה לו: וקר ואיל ושה על-המזבח
 ג עולה לו: ומנחתם ונספיהם העלה על-המזבח על-הקמרת: ונרא
 ה: אל-אברהם ויאמר לו אני אל שדי התהלה לפני והנה תמים:
 ד-ה ואתנה את-בריתי ביני ובינה וארצה אותה מאד: ויפל אברהם על-
 ו פניו ונדבר אליו ה: לאמר: הנה בריתי עמך ואשימה אב המון
 ז גוים: ולא יקרא שמך עוד אברהם והנה שמך מעתה ועד-עולם
 ח אברהם כי אב המון גוים נסתיה: ונאנדלה מאד ואת-דלה גוים
 ט ומלכים ממה יצאו: ואתנה בריתי ביני ובינה ובין ורעה אסריה
 י לדרותם חקת עולם והייתי לה לאלהים ולורעה אסריה לדרותם:
 יא ונתתי לה ולורעה אסריה את-ארץ מגוריהם ארץ כנען אשר
 יב תמשל ובה לעולם והייתי להם לאלהים: ויאמר ה: לאברהם
 ואתה שמר את-בריתי אתה וורעה אסריה ומלתם את-כל-ערלותיכם
 ג והנה אות בריתי לעולם ביני ובינה ולדרות: וגוים השמיני תמולו
 ד כל-זקר בזרעכם וליר-בית ומקנת בספקם מקל-בני-זקר אשר
 ה קניתם אשר לא מזרעה: המול ומולו כל-בני ביתך ומקנת בספק
 ו זמולו והיתה בריתי בבשרכם חקת עולם: והערל בקל-וכורכם
 ז אשר לא-ימול את-בשר ערלתו ביום השמיני ונקרתה הנקש שהיא
 ט מעמיה כי את-בריתי הסר: ויאמר ה: אל-אברהם והנה שרי אשתך
 טו לא יקרא שמך שרי כי שרה שמך: ואברהם ואתנה לה
 יז ממנה בן וברכתיו והנה לגוי ומלכי גוים יהיו ממנו: ויפל אברהם
 יח על-פניו וישמח ויאמר בלבו הקדמא שנה יוליד-בן ושרה בת-
 יט תשעים תולד: ויאמר אברהם אל-ה: לו ישמעאל יתנה לשניה:
 כ ויאמר ה: בן אבך שרה תלד לה בן וקראה שמו יצחק ונקימותי
 בריתי עמך לעולם ולורעו אסרי: ולישמעאל שמעתיך ואברהם

טו אברהם עשה חג הכיכורים (אי-ב) - הוא נצטוו על שינוי השם ועל המילה (ג-יד) - שינוי שמה של שרי והכסתה על לידת יצחק (טז-כ"א) - אברהם וכיתו וישמעאל גימולו (כ"ב-כ"ד) - מילה מצוה לזכרות (כ"ה-כ"ו) - כחירתן של ישראל לעם ה' (כ"ז-כ"ט) - ישראל מונהגים ע"י ה' ושאר העמים ע"י שרים (ל-ל"ב) - ישראל עתידים להיות באמנים לאלהיהם (ל"ג-ל"ד).

ט ארץ מגוריהם. בכושי: הארץ אשר גלית שמה. ונראה שהבין ארץ מגורים = ארץ של גר ולא של תושב בה. - וזרעך אחריו. נ"א תוססת: כל זכורכם. - טו-כ ו אברהם. נ"א: וברכתיה. - יהיו. נ"א: יצאו. - בשנה הבאה. בכושי: בשנה השנית.

והקביתיו והקביתני אתו מאד ושנים-עשר מלכים יוליד ונקמתיו לגוי
 כא גדול: ואת-קביתני אקים את-יזחק אשר תלד לה שרה בימים האלה
 כב-כג בשנה הבאה: ויכל לדבר אתו ויעל יי מעל אברהם: ויעש אברהם
 באשר דבר אליו יי ויקח את-ישמעאל בנו וכל-יליד ביתו וכל-
 כד מקנת פסו כל-זכר אשר בביתו וימל בשר ערלתם: ובעצם היום
 הנה נמול אברהם וכל-אנשי ביתו וכל-מקנת פסו מבני נכד נמולו
 כה עמו: וזה חק כל-הדרות עולם ואין מילת ימים ולא יעבר יום אחד
 משמונת הימים כי חקת עולם היא שומה וקתובה בקלות השמים:
 כו וכל-הילוד אשר לא-ימול בשר נקשו ער-היום השמיני לא מבני
 הקבית הוא אשר קרת יי לאברהם כי אמר-מבני האכדון ואין-בו אות
 כי מאת יי הוא כי לאבד ולהשמיד מעל הארץ ולהקביתו מן-הארץ
 כז כי את-קבית יי אליהו הסר: כל-מלאכי השנים וכל-מלאכי הקדש
 כח וקרה קראם מיום הקראם ויפס אל-מלאכי קדש הקדשים ויקדש את-
 ישראל להיות עמו ועם-מלאכיו הקדושים: ואתה צו את-בני ישראל
 ושמרו את-אות הקבית הזאת לכל דורותם לחקת עולם ולא יקרתו
 כט מן-הארץ: כי המאנה שומה לקבית למען ישמרוה לעולם בכל-בני
 ל ישראל: כי את-ישמעאל וקניו ואחיו ועשו לא-הקריב יי אליו ולא
 דבר קרהם כי בני-אברהם הם ביי-ידעם ויבחר בישראל להיות לו
 לא קצם: ויקדשו ויאספו מכל-בני-הארץ כי הרבה עמים רוב לאמים וקלם
 לב לו ובקלם המשיל רוחות להתעוהם מאחריו: ובישראל לא המשיל
 כל-מלאך וכל-רוח כי הוא לבדו שושפם והוא ישמרם ויבקשם מיד-
 מלאכיו ומרוחותיו ומנד-קלם וכל-מעותיו למען ישמרם ויברכם והיו
 לג לו והוא יקנה להם מעטה ועד-עולם: ועתה אודיעה כי בחקת הזאת
 יאשע בני-ישראל ולא נמולו את-בניהם בכל-התורה הזאת כי מבשר
 מילתם יצונו את-מילת בניהם זאת וכל-בני-בליעל יצונו את-בניהם
 לד בלי מילה באשר נולדו: ויצא קצת גדול על-בני-ישראל מאת יי כי
 יצונו את-קביתו ויסודו ויקניארו ולא עשו חקתם לאות הזאת ביעשו
 נששותם פגוים להגרשם ולהקרתם מהארץ ואין להם שליחה ומחילה
 לקלם ולמחל ולהם) על-כל-הספאים ספאי השננה הזאת לעולם:

כח-כה והוא תרגום של כעת היה. - מילת ימים. ג'א: ערלת ימים. - לכל דורות. ג'א:
 ל-ג לדורות. - כי בני אברהם. אף כי בני אברהם. - וכל בני בליעל. בטשי:
 וכל בני בלחור. וענינו מעין: וכל בני שטן. -

זז ובאחד לחדש הרביעי נראינו לאברהם באלוני ממרא ונדרב
 ב עמו ונגדלו כי ונתן-לו בן משנה אשתו: ותצחק שרה כי שמעה
 כאשר דברנו את-הדברים האלה עם-אברהם ונגזרה ותרא
 ג ותבטח כי צמקה בגלל הדברים (האלה): ונאמר לה את-שם-בנה
 ד ככתוב בלחות השמים יצחק (ל)שמו: וישובנו אליה למועד ותהר
 ה (והנה) בן (במעיקה): ובחדש ההוא עשה יי את-משפט סדום ועמורה
 וצבנים וכל-ארץ הגדן וישרשן באש ויבשרית ויבשרית עד-היום
 וזה כאשר הנדתי לה כל-מעשיהם כי רעים הם (ותפאים מאד
 ונטמאו וינונו ויעשו סמאה בארץ: וכן ועשה יי משפט בכל-
 ז המקומות אשר עשו שם כסמאת סדום כמשפט סדום: ואת-לוא
 ח הציל כי זכר יי את-אברהם ויוציאהו מתוך המהפכה: ויעש הוא
 ויבנותיו סמא בארץ אשר לא הנה כמהו מימי אדם עד-יקמו כי
 ט שכב האיש עם-בנותיו: והנה אנה ונחרת על-כל-דורו בלחות
 השמים להבדיתם ולעשות משפטים כמשפט סדום וכי לא ישאר-
 י לו כל-דור אדם ביום הדין: ובחדש ההוא נסע אברהם מתברון
 יא וישב בין קדש ושור בקרי נר: ובחצי החדש החמישי יצא משם
 יב וישב בבאר-שבע: ובחצי החדש הששי סקר יי את-שרה ויעש
 יג לה כאשר אמר לה ותהר: ותלך בן בחדש השלישי בחצי החדש
 יד בימים אשר אמר יי לאברהם בחרג הבפורים נולד יצחק: וימל
 אברהם את-בנו ביום השמיני הוא הראשון אשר נמול בבית
 טו כאשר הוקם לעולם: ובשנה הששית בחדש הנה בשבוע הרביעי
 טז באנו אל-אברהם בארה שבע ונרא אליו כאשר אמרנו לשרה
 זז כי גשוב אליה והיא הרה בן: ונשב בחדש הרביעי ונמצא את-
 שרה הרה לפנינו ונברך אותה ונבשרנה בכל אשר צוינו כי לא
 ימות עד-כי וילדו ולו עוד ששה בנים ויראה סרם ימות וביצחק
 יז יקרא לו שם ונרע: וכל-דור בקיו גוים יהיה ועל הגוים יקמו

טז מלאכים נגלו לאברהם בחברון והבטיחוהו שוב על לידת יצחק (א-ד) - מהפכת סדום והצלת לוא (ה-ט) - אברהם בבאר שבע, לידתו ומילתו של יצחק שנרעו יהיה נאלח ה' (י-יט) - חיקון חג הסוכות (כ-לא).

ביצד ונגזרה בה. A: ונפחידנה. - ככתוב. נוסח Ch: כמצוה. - במעיה. אין בכי. - חז"א ויזנו. Ch: נוסף: בבשרם. - הציל. בקצת כיי: נציל. - בבאר שבע. בכושי: באר השבועה. סירוש הדבר תמצא לקמן. - בחדש הזה. רק בקצת כיי. - ונברך אותה ונבשרנה. בקצת כיי: אותו ונבשרנו. - צוינו. נא: אנה עליו. - ויראה. בקצת כיי

יח ומקניו יצחק אהר יהנה לנרע קדש ובגוים לא יתחשב: פי לחלק
 עליון יהנה וכל אשר לאלהים נרד הוא וכל-נרעו להיות נרע
 יי עם-סגולה מקל-עם ולמען יהנה ממלכת ברתים ונזי קדוש:
 יט ונלך נרענו ונכשר את-שנה (וכל-אשר אמרנו לו וישמחו שניהם
 כ שמחה גדולה מאד: ויבן שם מזבח לז אשר הצילו וישמחהו
 בארץ מגנריו ויעש חג שמחה גדולה בחדש שהוא שבעת זמיו
 כא אצל המזבח אשר בנה בבאר-שבע: ויבן סבות לו ולעקריו בחג
 כב שהוא והוא ראשון עשה חג הסבות בארץ: ויבשבעת הזמיו האלה
 יקריב אברהם מדי יום ביומו על-המזבח עולה לז פרים שנים
 כג קבשים שבעה ושעיר אהר לחטאת ולכשר-בו עליו ועל-נרעו:
 ויקרבן שלמים אילים שבעה שעירים שבעה קבשים שבעה ושבע
 עזים ומנחתם ונספיהם על-כל-חלבם וקטיר על-קרפן העולה לרצון
 כד לז לרים נוחות: והקטיר בקר וערב קטרת סמים ולבנה ותלבנה
 ונשא ונרד ונר וקשט כל-שבעה אלה יקריב וישחק נחד בד בבר
 כה טהור: ויעש כן חג שבעה זמיו וישמח בכל-לבו ובכל-נפשו הוא
 ט וכל-אשר בביתו ובנזכר אין עמו וכל-ערל: ויברך את-בראו
 אשר בראהו ברדו כי ברצנו ברא אתו כי גרע ורעה כי ממנו
 נצא מטע צדק לדרות עולם וממנו נרע קדש להיות כמהו לעשות
 כז הכל: ויברך את-בראו וישמח ויברך את-שם החג שהוא חג יי
 כח שמחה לרצון לאל עליון: ויברכהו לעולם וכל-נרעו אחריו דרות
 והעולם בזארץ כי עשה את החג שהוא בעתו בערות לחות השמים:
 כט על-בן הוקם בלחות השמים על-ישראל כי יהיו עושים את-חג
 הסבות שבעת זמיו בשמחה בחדש השביעי ויהי לרצון לפני יי
 ל תקדעולם לדרותם בכל-שנה ושנה: ואין לזה קץ הזמיו כי לעולם
 הוקם לישראל לעשותו וישבו בסבות ושמו בתרים על ראשם
 לא ולקחו ענה עירעבת ושרבי-גמל: ויקח אברהם לבות תמרים וסרי
 עץ הדר וסבב מדי יום ביומו את המזבח בענפים שבע ליום
 ובבקר והלל ויודה לאלהיו על-הכל בשמחה:

יח-כ נוסף: אותם כלם. - עם סגולה. בכ"י: עם נחלה. - חג. נ"א: את החג הוא. -
 כג-לא פרים שנים. נ"א: אילים שנים. - לבות תמרים. נראה שבמקור היה כתוב: לולבי
 תמרים והמתרגם טעה. -

יז ובשנת אחת בשבוע השמישי ביוכל שהוא נגמל יצחק ויעש
 אברהם משתה גדול בחגש השלישי ביום הנמל את-בנו יצחק:
 ב וישמעאל בן-הגזר המצרית הנה לפני אברהם אביו במקומו וישמח
 ג אברהם ויגדר את-ו: כי ראה בנים ולא מת צדידי: ויזכר את-
 ד דברו אשר דבר אליו ביום השרד-לוט ממנו וישמח כי נתן לו
 ה ו: זרע בארץ לרשת את-הארץ ויגדר בקל-אסוי את-בורא הפל:
 ו וטרם שרה את-ישמעאל והוא מצחק ורוקד ואברהם שמח שמחה
 ז גדולה ותקנא בישמעאל ותאמר אל-אברהם גרש את-האמה הזאת
 ח ובה כי לא ירש בן-האמה הזאת עם-בני יצחק: וזרע הגזר
 ט הנה בעיני אברהם על-אדות אמתו ועל-אדות בנו כי יגרשם
 י מסניו: ויאמר ו: לאברהם אל-זרע בעיניו בגלל הגלד ובגלל
 יא הגזרה כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה ועשה כי ביצחק
 יב יקרא לה שם וזרע: וגם את-בן-האמה הזאת אשים לגוי גדול
 יג כי מזגה הוא: ויקם אברהם בבקר ויקח בקרי לחם וסמת מים
 יד וישם על-שכם הגזר ואת-הגלד וישלחה: וסלך וסמע במדבר
 טו באר שבע ויגלו המים מן-החמת ויצמא הגלד וילא מלכת ויפל:
 טז ותקחהו אמו ומשליכהו תחת אחד הזיתים וסלך ומשב מנגדו
 יז הרחק במסעו קשת כי אמרה אל-ארה במות ילדי ומשב ומתבד:
 יח ויאמר אליה מלאך האלהים אחד הקדושים מדהנה תבכי הגזר
 יט קומי שאי את-הגלד והסויקי אתו בגזר כי שמע ו: את-קולך:
 כ וטרם את-הגלד ותבקח את-עיניה וטרם באר מים וסלך ותמלא
 כא את-החמת מים ומשק את-גלדה ותקם וסלך אל-מדבר שארן:
 כב ויגדל הגלד ויהי רובה קשת ויהי ו: עמו ותקח-לו אמו אשה
 כג מקנות מצרים: וסלד-לו בן ותקרא שמו גביות כי אמרה קרוב
 כד ו: לי בקראי אליו: ויהי בשבוע השביעי בשנה הראשונה בחגש

יז טרדתם של הגזר וישמעאל (א' - י"ז) - משטמה מציע להי שירוש מאת אברהם להקריב את יצחק כדי לנסות אהבתו ויראתו, עשרה נסיונות שנחטפה בהם אברהם (ט"ו - י"ח).

א-ג בכ"י השיעור: נגמל יצחק ביוכל ההוא. - לרשת את הארץ. רק בקצת כ"י.
 ד וכוונתו: בחייו. - ב[כל] מיו. B חסר כל. - ורוקד. ברומי נוסף: עם יצחק. - האמה.
 ז ג"א: הנערה. - בן-האמה. בכ"י (וכן במ"ז) חסר האמה. - הנערה. כך גם בע'. -
 יז י"ח ותשליכהו ברוב כ"י כתוב: ובלכתה השליכתו. - בידך. ג"א: בידך. - וטרם.
 יג-כ ג"א: וירא. - ותקרא. בכ"י: ויקרא. - אשר יאמר אליו. כך ברוב כ"י. - בעשרת
 המלכים. בכ"י: במעשר המלכים. -

הראשון ביוכל שהוא בשנים עשר לחרש הנה היה דבר בשמים
 על-אדות אברהם כי נאמן הוא בקל-אשר ידבר וי אהבו כי
 בקל-צרה נאמן הוא: ויבא השר משטמה ויאמר לשני האלהים
 הנה אברהם אהב את-יצחק בנו ויבקרנו על-כל אמר-לו ויגלהו
 עולה על-המזבח ואתה תראה אם-יעשה את-הדבר הנה ומדע אם-
 נאמן הוא בכל אשר תנסהו: ואלהים נדע כי נאמן אברהם בקל-
 צרה אשר יאמר אליו כי נסהו בארצו ויבדעב וינסהו בעשרת
 המלכים וינסהו עוד באשתו בהלקחה ממנו ובמילה וינסהו
 בישמעאל ובהגר אמתו באשר שלחם ובכל אשר נסהו נמצא
 נאמן ולא קצרה רוחו ולא בושש לעשות כי נאמן היה ואהב את-י:
 ויאמר יי אל-אברהם אברהם ויאמר הנני אלני: ויאמר אליו
 קח את-בנה אשר אהבת את-יצחק ולד-לה אל-ארץ רמה והעלהו
 על-אחד ההרים אשר אמר אליך: וישבם בבקר ויעמם על-אתנו
 ויקח את-שני נעריו עמו ואת-יצחק בנו ויבקע עצי עולה וילך
 אל-המקום ביום השלישי וירא את-המקום מרחוק: ויבא ער-
 באר-מים ויאמר אל-נעריו שבו בזה עם-האתון ואני והנער נלכה
 ונשתחנה ונשובה אליכם: ויקח עצי עולה וישם על-שכם ויצחק
 בנו ויקח את-האש בגדו ואת-המאכלת וילכו שניהם יחדו ער-
 המקום ההוא: ויאמר יצחק אל אביו אבי ויאמר הנני בני (ויאמר)
 אליו הנה האש והמאכלת והעצים ואני השא לעולה אבי: ויאמר
 יי יראה-לי השא לעולה בני ויקרב אל-מקום הר יי: ויבן מזבח
 וישם עצים על-המזבח ויעקר את-יצחק בנו וישימהו על-העצים
 ממשל למזבח וישם ידו לקחת את-המאכלת לשחט את-יצחק:
 ואעמד לשני ולשני השר משטמה ויאמר יי אמר-לו אל-יורד ידו
 על-הנער ואל-יעש לו מאומה כי עשה נדעתי כי ירא אלהים
 הוא: ויקראהו יי מן-השמים ויאמר אליו אברהם אברהם ויחרד
 ויאמר הנני: ויאמר אליו אל-תשלת נרף אל-הנער ואל-תעש לו
 מאומה כי עשה נדעתי כי ירא אלהים אתה ולא השבת את-בנה

יח עקירת יצחק לחרפתו של משטמה (א' ג') - אברהם נתברך טוב והוא חוזר לכאר שבע (יד-רס).
 א-ג אדני. חסר בכמה כ"י. - אשר אהבת = יידיך (כמו בע', במקום יידיך שבנוסח
 תעברי). - ארץ רמה. כמו בע' (במקום ארץ המוריה). ובסור: ארץ האמרי. - וישכם
 דה"ב B נוסף: משם. - ונשתחנה. בכ"י: ונשתחנתו. - בידו. נ"א: בידו. - אחד. כמו

יב את־בְּכוֹרֶךָ מִמֶּנִּי: וְנִבּוֹשׁ הַשָּׂר מִשְׁטֵמָה וַיִּשָּׂא אֶבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה אֵיל אֶחָד נָאֻמוֹ וְנֹבֵא בְּקִרְוֵי וַיֵּלֶךְ אֶבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה תַּחַת בְּנֵי: וַיִּקְרָא אֶבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא רָאָה יי אֲשֶׁר יֵאמֶר יי רָאָה וְזֶה הִרְצִיּוֹן: וַיִּקְרָא יי לְאֶבְרָהָם שְׁנִית בְּשֵׁמוֹ מִן־הַשָּׁמַיִם כִּי־אֲשֶׁר נִרְאִינוּ לְדַבֵּר עִמּוֹ בְּשֵׁם יי: וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָאֻם יי אֱלֹהִים יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הִשְׁבַּעְתָּ מִמֶּנִּי אֶת־בְּכוֹרֶךָ בְּכוֹרֶךָ אֲשֶׁר אֶהְבֵּתָ בִּי כִּדְבַר אֶבְרָהָה וְהִרְבֵּה אֶבְרָהָה אֶת־זַרְעָהּ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכֹחֹל אֲשֶׁר עַל־שָׁפַת הַיָּם וַיִּירָשׁ זַרְעָהּ אֶת שְׂעַר אוֹיְבָיו: וְהִתְקַבְּלוּ בְּזַרְעָהּ פְּלִגְוֵי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שְׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי וְתוֹדַע לְכָל בִּי נֶאֱמַן אִתָּה לִי כָּל אֲשֶׁר אֶעֱבֹד לָךְ בְּשָׁלוֹם: וַיֵּלֶךְ אֶבְרָהָם אֶל־נֶעְרָיו וַיִּקְמֵו וַיִּלְכְּוּ בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיִּחְדּוּ וַיֵּשֶׁב אֶבְרָהָם בְּבְאֵר שֶׁבַע: וַיִּחַג אֶת־הַחַג הַזֶּה בְּכָל־הַשָּׁנִים שֶׁבַע יָמִים בְּשִׁמְחָה וַיִּקְרָא לוֹ חַג יי כִּי־יִשְׁבַּע הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵלַךְ וַיֵּשֶׁב בְּשָׁלוֹם: [בֵּן הַיּוֹקֵם וַיִּקְחֵם בְּלַחֹת הַשָּׁמַיִם עַל־אֲדוֹת יִשְׂרָאֵל וַיִּרְעוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחַג הַזֶּה שְׁבַע יָמִים בְּשִׁמְחָה:

יט וּבִשְׁנַת אַחַת בְּשָׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן בְּיוֹבֵל הָאֲרֻבַּעִים וּשְׁנֹנִם זֶה שָׁב אֶבְרָהָם וַיֵּשֶׁב מִל חֲבֵרוֹן אֲשֶׁר הִיא חֲרֵי־תֶּאֱרָבַע עוֹד שָׁבוּעִים שְׁנָיִם: וּבִשְׁנָה הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר בְּשָׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר בְּיוֹבֵל הַזֶּה קָלוּ יָמֵי חַיֵּי שָׂרָה וְתָמַת בְּחֵבֵרוֹן: וַיֵּלֶךְ אֶבְרָהָם לְבֹתָהּ וּלְקַבְרָהּ וַיִּגְשֶׁהוּ הַתַּאֲרֵךְ רוּחוֹ אֶם־יִתְקַשָּׂא בְּאִמְרֵי סוּי וַיִּמְצָא אֶת אַסִּים בְּזֶה וְלֹא יִקְעָם: כִּי בְּאֶרֶךְ רוּחַ דָּבָר עַם־בְּנֵי־חַת בִּי וַיִּתְנַרְלוּ מְקוֹם לְקַבֵּר אֶת־מֵתוֹ בּוֹ: וַיִּן נָתַן אֶת־חַנּוֹ בְּעֵינָי קַלְדוּאִיו וַיִּבְקַשׁ בְּרֵךְ לֵב אֶת־בְּנֵי־חַת וַיִּתְנַרְלוּ אֶת־אֶרֶץ מְעַרַת הַמַּבְסֵלָה אֲשֶׁר מִל מִמְּרָא אֲשֶׁר הִיא חֵבֵרוֹן בְּאֶרֶבַע מְאוֹת] כְּסָף: וְהֵם בְּקִשְׁתּוֹ לֵאמֹר נָתַן־לָךְ־חַנָּם וְהוּא לֹא לָקַח מִיָּדָם חַנָּם כִּי נָתַן אֶת־מַחִיר הַמָּקוֹם כְּסָף שְׁלֵם

בע', ובנוסח המסורת: אחר. - ויבא, כבר שער Ch שפעות המעתיק היא, וציל בסבך. - ה' ראה, נראה שהמתרגם היה אובד עצות כי לא ידע הפירוש בנוסח העברי שלמניו. - כאשר נראינו, Ch מגיה: כאשר שמו אותנו. - בנך בכורך, כך למי נוסח דילמן. Ch מגיה: ידיך (ע' בס"ב). - ותודע, א: ואודיעך. -

חורו של אברהם לחבון, מיתה וקבורה של שרה (א-ט) - גישואיו של יצחק וגישואיו שניים של אברהם, לידת עשו ויעקב (י-יד) - אברהם מצוה לרבקה על יעקב ומנכחו (סו-ל"א). קרית ארבע, בכ"י: קרית רבוק (כמו בע'). - מ.מ.א. בכ"י: ממברם, או ממבראם. - בארבע מ[אות], בכ"י: בארבעים, ונראה שבמקור העברי היה מאות בקיצור (=מ). והמתרגם קרא: בארבע[ים], - והוא לא לקח מידם חנם.

יז
יח
יט
כ
כא

וישתחו להם אשים וארצה) ואחר קבר את-מתו במערת המכפלה:
 ז ויהיו כל-ימי חני שרה מאה ועשרים ושבע (שנים) והן יובלים
 ח שנים וארבעה שבעות ושנה אחת אלה ימי חני שרה: ונה
 ט הנשיון העשירי אשר נסה בו אברהם וימצא נאמן וארד-רוח: ולא
 י דבר דבר על-אדות הדברים אשר בארץ אשר אמר :: לתהלו
 י ולגרעו אחריו כי אם בקש-שם לקבר את-מתו כי נמצא נאמן
 י וארד-רוח) ונקמב אהב :: בלחות השמים: ובשנה הרביעית לו
 יא לקח ליצחק בנו אשה ושמה רבקה בת-בתואל בן-נחור אחי
 יב אברהם: ואברהם לקח לו אשה שלישית ושמה קטורה מילידי
 יג ביתו כי מתה הגר לפני שרה: ותלד לו בנים ששה ונקר ונקשן
 יד וקדי וקרה ויזבוק ויחוי בשני שבעות שנים: ובשבע הששי
 טו בשנתו השנית ילדה רבקה ליצחק שני בנים את-יעקב ואת-עשו
 טז (ויהיו) יעקב איש תם וישר ועשו גאה איש שדה שעיר ויעקב
 יז יושב אהלים: ויגדלו הנערים וילמד יעקב ססר ועשו לא למד כי
 יח איש שדה הוא וציד וילמד קרב וכל-מעשיו נאנה: ויאהב אברהם
 יט את-יעקב ויאהב את-עשו: ורא אברהם את-מעשה עשו
 כ ונדע כי ביעקב יקרא לו שם ונדע ויקרא לרבקה ויצו על-אדות
 כא יעקב כי ראה כי אהבה את-יעקב מעשו מאד: ויאמר אליה בתי
 כב שקמי את-בני את-יעקב כי הוא יהיה תחמי בארץ לבדקה בבני
 כג אדם ולכל-נרע שם לתהלה: כי נדעתי כי בו יבחר :: לו לעם
 כד קנלה מכל (העמים) אשר על-פני הארמה: והנה יצחק בני אהב
 כה את-עשו מיעקב ואני ראיתיך כי אהבת-צדק אהבת את-יעקב:
 כו הרבי עוד הישב לו והיו עיניך עליו לאהבה כי הוא יהיה לי
 כז לבדקה בארץ מעמה ועד-בל-הרות העולם: ממזקנה בידך ושחתי
 כח בבקר ביעקב כי אתו אהבתי מאד מכל-בני עד-עולם ותברך ו:
 כט בוז ויהי נרעו מלא בלי-הארץ: אס-יוכל אדם לספר את-עשר הארץ

י רק בקצת כ"י. - ושנה אחת. אם נחשב שיוכל הוא שבעה שבועות, כלי מיט
 י שנים. - אחי אברהם. A נוסף: אחות לכן ובת בתואל בן מלכה אשת נחור אחי
 יב אברהם (מתוקן ע"י Ch). - לשמות הבנים השה ברא' כ"ה ב': זמון יקשן מן מדין ישב
 יג-ג ושוח. - איש תם. בקצת כ"י: איש חלק. - דרות העולם. בכ"י: דרות הארץ. ניא:
 כ-כ לעולם ולכל הדורות. - ושחתי. ניא: ויגל לבך. - (ה' בול). חסר ברוב הכ"י. - ומה ללא ל.
 בקצת כ"י: ואנוש. -

כג וְרָעוּ יִסְפְּרוּ: וְכָל-הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּרַכְנִי יְיָ אֹתִי וְאֶת-יְרֻשָׁי לְיַעֲקֹב
 כד וְיִלְרְעוּ תִהְיֶה כָּל-הַיָּמִים: וּבְיָרְעוּ יִתְבָּרַךְ שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתַי שֵׁם וְנֹחַ
 כה וְסִנְיֹךְ וּמִהַלְלָאֵל וְשֵׁם אָדָם: וְהָיוּ הֵם לְיִשְׂרָאֵל הַשְּׁמַיִם וְלַחֲזֹק הָאָרֶץ
 כו וְלַחֲדָשׁ כָּל-הַמְּאֹרֹת אֲשֶׁר בְּרַקִּיעַ: וַיִּקְרָא לְיַעֲקֹב לְעֵינֵי רַבְקָה אִמּוֹ
 כז וַיִּשְׁקָהּוּ וַיְבָרְכֶהּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו: בְּנִי יַעֲקֹב אֱהוּבִי אֲשֶׁר אֶהְבֶּה נַפְשִׁי
 וְרַבְרָה אֱלֹהִים מֵעַל לְרַקִּיעִים וַיִּתְּרָלָה אֶת-כָּל-הַבְּרָכוֹת אֲשֶׁר בָּרַךְ
 אֶת-אָדָם וְחִנּוּךְ וְנֹחַ וְשֵׁם וְכָל אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָי וְכָל אֲשֶׁר אָמַר לְתַת־
 כח לִי יְדַבֶּק-בָּהּ וּבְיָרְעֶה עַד-עוֹלָם כִּימֵי הַשְּׁמַיִם עַל-הָאָרֶץ: וְלֹא יִמְשְׁלוּ
 בָּהּ וּבְיָרְעֶה רִחוּת מִשְׁטֵמָה לְהַרְחִיק אוֹתָהּ מֵאֶחָרַי יְיָ אֲשֶׁר-הוּא
 כט אֱלֹהֵיהָ מִעַתָּה וְעַד-עוֹלָם: וְהָיָה לָהּ יְיָ אֱלֹהִים לְאָב וְאִמָּהּ בְּנוֹ
 ל בְּכָרוֹ וְעַמּוֹ כָּל-הַיָּמִים לָהּ בְּנֵי בְשָׁלוֹם: וַיִּצְאֻהוּ שְׁנֵיהֶם וַחֲדָיו מֵאֵת
 לא אֲבָרְהָם: וְסֵמְיָהּ רַבְקָה אֶת-יַעֲקֹב בְּכָל-לֵבָהּ וּבְכָל-נַפְשָׁהּ הַרְבֵּה
 מְאֹד מִעֲשׂוֹ וַיִּצְחַק אֶהֱב אֶת-עֲשׂוֹ מִיַּעֲקֹב:
 ב וּבְיוֹבֵל הָאֲרָבָעִים וְשָׁנָיִם בְּשָׁנָה הָרְאשׁוֹנָה בַּשְּׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי
 קָרָא אֲבָרְהָם אֶת-יִשְׁמָעֵאל וְשָׁנָיִם עָשָׂר בְּנָיו וְאֶת-יִצְחָק וְשָׁנֵי בְנָיו
 ג וְשֵׁשֶׁת בְּנֵי קַטּוּרָה וּבְנֵיהֶם: וַיָּצֹם לְשִׁמְרֵה אֶת-דָּרָךְ יְיָ לְעִשׂוֹת-
 ד צֶדֶק וְלִצְדִיקָה אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְלִהְיוֹת כְּמֹהוּ לְכָל-אָדָם וְלִלְבֹת כְּכֹה
 ה אִישׁ-אִישׁ וּבָשִׂים לְבֹ אֱלֹהִים וְלְעִשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצֶדֶק בְּאָרֶץ: וְכִי
 וּמֹלוּ אֶת-בְּנֵיהֶם בְּבְרִית אֲשֶׁר נִכְרְתָה עִמָּם וְלֹא יִסְוּרוּ יָמִין וְשִׁמְאֵל
 ז מִכָּל-הַיְרֻכִים אֲשֶׁר צָנָם יְיָ וַיִּשְׁמְרוּ מִכָּל-טָמֵא וְכִי נִצּוּב מִבְּיַנּוּ
 ח כָּל-שְׂמָאָה וַיְנֹת: וְכִי תִזְנֶה לָבָם כָּל-אִשָּׁה אוֹ בֵת בָּאֵשׁ תִּשְׂרַסְוּהָ
 וְלֹא תִזְנִינָה אַחֲרַי עֵינֵיהֶן וְלִבָּן וְלֹא יִקְחוּ לָהֶם אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן כִּי
 ט וּבְרַתּוֹ אֶת-יָרְעֵה כְּנָעַן מִדֶּה-אָרֶץ: וַיֹּאמֶר לָהֶם אֶת-מִשְׁפָּט הַעֲנֻקִים
 י וּמִשְׁפָּט קְרוֹם כַּאֲשֶׁר נִשְׁפָּטוּ בְּגִלְלֵ רַעְתָּם וּבְגִלְלֵ הַיְגוּת וְהַשְּׂמָאָה
 הַשְּׁחִיתָם בְּיַעֲרֵם: וְאִתָּם הַשְּׁמָרוּ מִכָּל-זָנוּת וּמִשְׂמָאָה וּמִכָּל-זֵעַל
 הַחֲסָא לְכָל-תַּתְּנוּ שְׁמֵנוּ לְקַלְלָהּ וְכָל-תַּחֲנוּכָם לְשִׁרְקָהּ וּבְיָכָם לְהַשְׁחִית

כ אברהם צוה לבניו ולבני בניו לעשות צדק, לשמר מצות מילה ולהמנע מטמאה ועבודת אלילים (א-ה) -
 שלח את בניו מעל פניו במתנות (יא) - מקומותיהם של בני ישמעאל ובני קטורה (יב-יג).
 ב לכל-אדם, כך מגיה Ch, ובכושית: צבא=מלחמה, שבא=[בני] אדם. - אשר
 ג צום, בקצת כ"י: אשר צונן. - מכל טמא, בקצת כ"י: מכל זנות וטמאה. - כי יכרתו
 ה את-יָרְעֵה כְּנָעַן, ג"א: כי כל זרע כנען יכרת. - השחיתם ביניהם, בכמה כ"י
 ו יש תוספת: בזנות מתה. - לשרקה, כך מתקן Ch, ולי נראה שבמקור היה כתוב:

ז בקרב והייתם ארורים בסדום ושארייתכם בבני עמוֹרה: אעִדה
 דבם בני אהבו את־אלהי השמים ודבקו בכל־מזותיו ואל־תלכו
 ח אחר־י אֱלֹהֵיהֶם ואחרי סמאֶתם: אֱלֹהֵי מסכה לא תעשוֹ לָכֶם
 ופסילים כי שֵׁן הֵם וק־רונם אין בהם כי מעשה ידים הֵם וק־ל
 ט הבושם בם בטח בשֵׁן לא תעבדום ולא תשפתו להם: ועבדו
 אל עליון והשפתו לו תמיד וכוֹי בקל־עת ועשו הנִשָּׂר והצדק
 לשניו למען ירצה בכם וימן לָכֶם רחמי ויוריד לָכֶם וַשֵּׁם בְּקֶרֶב
 וערב וברך קל־מעשיכם אשר עשיתם בארץ וברך וכולה ומימיה
 וברך פרי במנה ופרי אדמתה ועשתרות אלשיה ועדרי צאנה:
 י והיית לברכה בארץ ורצו בכם קל־גוֹי הארץ ויברכו את־בניכם
 יא בשמי למען יהיו ברובים כמוני: וימן לִישַׁמְעאל בנו ולבני קסורה
 יב מתנות וישלחם מעל יצחק בנו: וילך וישַׁמְעאל ובניו ובני קסורה
 ובניהם יחדו וישבו משרמון עד־בואכה בכל קכל־הארץ אשר שני
 מן־רחה מול הַיְשִׁימוֹן ויתַעֲרְבוּ אֵלֶיהָ באלה ויקרא שָׁמֶם עָרְבֵי וישַׁמְעאלים:
 כא ובשנה הששית בשבוע השביעי אשר ביוכל הוֹה קרא אבריהם
 לַיִצְחָק בְּנוֹ וַצַּנְהוּ אָבִיו לֵאמֹר הִנֵּה זְקַנְתִּי וְלֹא יָרַעְתִּי אֶת־יוֹם מוֹתִי
 ב כי שבע ימים אנכי: בְּדִמְאָה וְשִׁבְעִים וְחֲמֵשׁ שָׁנִים הֵנִי וּבְכָל־
 ג ימי חַיִּי זְכַרְתִּי אֶת־יְיָ וְאֶדְרָשְׁנוּ בְּכָל־לְבָבִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אֱלֹהֵי וּלְמַעַן
 ד אֲנִשֵּׂר לְבַת בְּכָל־דְּרָכָיו: הָאֱלֹהִים שָׁנְאָה נַפְשִׁי לְמַעַן אֲשַׁמֵּר לַעֲשׂוֹת
 רְצוֹן בְּרָאִי: כי אֱלֹהִים חַיִּים הוּא וקְדוֹשׁ הוּא וְנֶאֱמָרְהוּא וְצַדִּיק
 הוּא מְבַל וְאֵין בּוֹ חָסֶם וּמְשׂוּאָה שָׁנִים וּמִקַּח שַׁחַד כִּי אֱלֹהֵי־צַדִּיק
 ח הוּא וְעוֹשֶׂה מִשְׁפָּט הוּא בְּכָל־עוֹבְרֵי מִצְוֹתָיו וּבְנֵי בְרִיתוֹ: וְאַתָּה
 י בְּנִי שָׁמֵר מִצְוֹתָי וְחֻקְתָּי וּמִשְׁפָּטֵי וְאֶל־תֵּלֵךְ אַחֲרֵי הַשִּׁמְאִים וְאַחֲרֵי
 י הַפְּסִילִים וְאַחֲרֵי הַמַּסְכּוֹת: וְאֶל־תֵּאֱכַל קל־דָּם־חַיָּה וּבְהֵמָה וְק־ל
 י עוֹף אֲשֶׁר וְעוֹסֵף בַּשָּׁמַיִם: וּבְנֻבְחָה זָכַח לְקַרְבֵּן שְׁלָמִים לְמַעַן
 יֵיטֵב הַזָּבַח וְנִדְרָתָה אֶת־דָּמֹה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְק־ל־חֶלֶב הַקִּלִּיל תַּעֲלֶה
 עַל־הַמִּזְבֵּחַ בַּסֵּלֶת וְקַרְבֵּן הַמִּנְחָה בְּשֶׁמֶן עִם־נֶקֶבֹה תַּעֲלֶה הַכֹּל יַחַד

ט לקלס. - ומימיה. א: ואדמתך. פרי בסנך ופרי אדמתך. בכושי: זרע בטנך
 י-יג זרע אדמתך. - והיית. ברומי: והייתם. - בשמי. ניא: בשמים. - משרמון. נראה
 שציל מפארן. - ברומי נוסף בסוף המסוק: עד היום הזה. -
 כא אברתם צוה ליצחק להזהר מעבודת אלילים ומאכלת דם ולימדהו דיני קרבנות ועני קרבן (א-כיה).
 ט-י כי שבע ימים אנכי. בכושי: כי שבעתי אחיימי. - ואל תאכל. ניא ואל-

ח על-המנוח אשה ריח ניחוח לוי: ותלב קרבן השלמים תשים
על-האש בתלב הקרב וכל-החלב אשר על-הקרב ושמי הקליות
וכל-החלב אשר עליהן ועל-הקרעים והקבד על-הקליות יחד:
ט ומעלה קל-זה לריח ניחוח אשה לוי עם-קרבנו ועם-נקבו מעלה
י הפל יחד לריח ניחוח לחם הקרבן לוי: ואת-בשרו תאכל ביום
ההוא ולמחרתו ולא יבא עליו השמש ביום הקמרת ער-אשר
יא נאכל ולא ישאר ליום השלישי כי לא יישב כי לא נבחר ואל-
יב תאכלנו) וכל-אכליו את-עונם ישאו כי כן מצאתי כתוב בספר
אבותי הראשונים בדברי חנוך ובדברי-נח: ובכל-קרבנותיה תשים
קלח ואל-תשבת ברית המלח בכל-קרבנותיה לפני יי: והשמר
פעמי הקרבן ואל תביא עצי קרבן על-המנוח מלבד ברוש דקרון
שגר ארן אשית ארז ארז אדם תמר ונת מר דקנה ואתרוג ערער
יג ובשם: מן-העצים האלה תשים על-המנוח תחת קרבן הקליל
ונבטן מראיהם ולא תשים קל-עץ נקע ושחור-המראה עצים
קשים ונקיים אשר אין בהם כל-מום תמימים ושנית נסועים ואל-
יד תשם עץ ישן כיר-שג ריחו כיר-אין ריחו בו כבראשונה: ומלבד
העצים האלה לא תשים (עוד) אחרים כי ריחם סג וולא
טו מעלה ריח ריחו השמימה: שמר את-המצנה ועשה בני למען
טז תישר בכל-מעשיה: ובכל-עצת שחור תהנה בבשרה ורחמך במים
קדם לבתה להעלות על-המנוח ורחמך: ודיה ורגליה קדם תקרב
יז אל-המנוח ובכלותה להעלות תשוב ותרחם ודיה ורגליה: ולא
יח יראה בכם כל-ידם ובבגדיכם ונשמרת בני בדם השמר-לה מאד
בשם תכסנו: ואל-תאכל את-הדם כיהוא בנפש ולא תאכל כל-
יט דם: ולא תקח שחר על-כל-דם-אדם כי ישפך דם בלי משפט
כי הדם הוא אשר נשפך והסניף את-הארץ והארץ לא תוכל
כ להשחר מדם-האדם כי אם-בדם שפכו: ולא-תקח שחר ובשר
בדם האדם דם תחת דם למען תרצה לפני יי אל עליון והנה
שומר הטוב ולמען תשמר מקל-דע ולמען תאילך מקל-מנת:

ח-יג תאכלו.-ה שלמים. בכושי: קרבן הגאולה, אבל משמעו שלמים.-ונקיים. לפי חיקון Ch.-
טו ועשה. A: ועשנה.-והחניף. בכושי: והחטיא.-וכסר. גיא: ומתח.-לבכל דרות
הארץ. חסר בנוסח A.

כא וראיתי אני בני את-קל-מעשה בן-האדם כי חסא ורעה הוא וכל-
 כב מעשיהם שמאזה ונאצה ומכל ואי-צדק בהם: השמר-לה שן-מלך
 בדרכיהם ובעקבותיהם לא תדרך ואל-תחטא חסא מות לסני אל-
 כג עליון והסתיר פניו ממה והשיבה בנר-חשאתה והבריתה מן-הארץ
 ורעה מתחת השמים ואבר שמה ורעה מקל-הארץ: סור מקל-
 מעשיהם ומקל-שמאמם ושמר חקת אל עליון ועשה רצנו והישרת
 כד בכל: וברכה בקל-מעשיה ולקח ממה מטע-צדק בקל-הארץ
 (בקל-דרות הארץ) ונודע שמי ושמה תחת השמים בקל-המים:
 כה לך בני בשלום ותוקר אל עליון אלהי ואלהיה לעשות רצנו
 וברך קל-ורעה ושארית ורעה לדרי דרות העולם בקל-ברכת
 כו הצדק והיית ברכה בקל-הארץ: ונצא מאתו ונגל וישמח:
 כז ויהי בשבוע הראשון ביוכל הארבעים וארבעה בשנת שנים
 היא השנה אשר-בה מת אברהם ונבאו יצחק וישמעאל מבאר
 שבע להג את-חג השקעות והוא חג הבכורים אל-אברהם אביהם
 ב וישמח אברהם כי באו שני בניו: כי מקנה רב ליצחק בבאר
 ג שבע והלך יצחק לראות את-מקנהו ושב אל-אביו: ובמים ההם
 בא ישמעאל לראות את-אביו ונבאו שניהם יחדו ונזבח יצחק וזח
 ד לעולה ונעל על-מזבח-אביו אשר עשה בקברון: ונזבח וזח תודה
 ונעש משתה-שמחה לפני ישמעאל אחיו ונעש רבקה ענות חדשות
 מהנבול הקדש ותתנן ליצקב בנה והשובו להביא לאברהם אביו
 מראשית פרי האדמה למען יאכל וברך את-בורא הכל שרם ימות:
 ה ויצחק שלח בנר יצקב מקנה טובה וזח תודה ול-אברהם למען
 ו ישתה ויאכל: ויאכל וישת וברך את-האל העליון אשר ברא את-
 השמים והארץ ונעש קל-חלב הארץ וימן לבני אדם לאכל ולשתות
 ז ולברך את-בוראם: ושתה אודה אלהי כי הראיתני את-היום הזה
 ח הנה אני בן-מאה ושבעים וחמש שנה ומן ושבע ימים וקל-ימי היו
 שלום: חרב אויב לא נצחתני בכל אשר נתת-לי ולבני קל-ימי

כב יצחק וישמעאל ויעקב חגגו עם אברהם חג הביכורים בבאר שבע (א-ה) - תפלת אברהם (ו-ט) - דברי אברהם האחרונים וברכתו ליעקב (י-ל).

א-ג ביובל הארבעים וארבעה. Ch מוסיף: הנה. - שניהם. כך בנוסח הרומי.
 ד-ז תודה. ברומי: שלמים. - (הטוב). רק בקצת כ"י. - ושבע ימים. בכושי: ומלא ימים.
 ח-ט נצחתני. ג"א: המחודתני. - חסדך. ברומי: רחמיך ושלומך. גם Ch: ושלומך. -

טז סני ער-היום הנה: והו אלהי ספרה על-עבדה ועל-גורע בניו והנה
 לה לעם-סגלה ונחלה מקל-עמי הארץ מעתה ועד-כל-ימי דרות
 י הארץ לכל-העולמים: ויקרא ליגלב ויאמר אליו יגלב בני וברכה
 אלהי הכל ואמאך לעשות-צדק ורצונו לשגור וחסר בך וברכה
 להיות לעם-נחלתו ברצונו כל-הימים ואתה יגלב בני קרב וישקתני:
 יא ויקרב וישקהו ויאמר ברוך יגלב בני וכל-בניו לאל עליון לכל-
 העולמים ויתן-לה אלהים גורע צדק ומכניה ומדש בכל-הארץ
 יב ויעבדה עמים וישתחוו לגרעה כל-גוים: חזק לשגי האנשים ומשלת
 בכל-גורע הארץ ובכל-גורע שם ואז יצדקו דרכיה ודרכי בניו
 יג להיות לעם-קדשו: ויתן-לה אל עליון את-כל-הברכות אשר ברכני
 ואשר ברך את-נח ואדם גוחו על-ראש קדוש גרעה לדורי דרות
 יד וער-עולם: ויברם יי מקל-רשע ויזקמאה למען יבשר עליה מקל-
 טו עון אשר בשגגותיה ותזקה וברכה וגרשת את כל-הארץ: וחדש
 את-בריתו עמה והיות לעם נחלתו לכל-העולמים והוא יהנה לה
 טז ולגרעה לאלהים באמת ובצדק כל-ימי הארץ: ואתה בני יגלב
 ובר דברי ושמר את-מצות אברהם אביה הקדל מהגוים ואל-תאכל
 אתם ואל-תעש במעשיהם ואל-תתגרע אתם כי מעשיהם טמאה וכל-
 יז דרכיהם תכל ותועבה מן-חזמיהם: למתים יזכחו ולשרים ישתחוו
 יח ובין הקברים יאכלו וכל-מעשיהם הקל גשוא: ואין ביהם לב
 להשכיל ועיניהם לא תראינה מעשיהם ואיך יתעו באמרם לען
 יט אלהי אתה ולאבן גברתי את ואתה מושיעני ואיך-לב: ואתה בני
 יגלב יגורה אל עליון ואלהי השמים יברכה והסירה מטמאתם
 כ ומכל-שגגותיהם: השמר-לה יגלב בני שדתקח אשה מקל-גורע
 כא בנות כנען כי כל-גורעו יקרת מן-האדמה: כי בחסאותם ובישגנת
 כב כנען וכל-גורעו ימחה מן-האדמה וכל-שאריתו ולא ינצל מהם ואיש
 ביום הדין: ולעובדי האלילים ולשנואים אין כל-תקנה בארץ הסנים
 כי אל-שאל ירדו ואל-מקום הדין ילכו ואין להם כל-זכר בארץ
 כאשר לקחו בני-סדום מן-הארץ בבה יקחו כל-עובדי האלילים:

י-ג ויקרא. ברומי חוספת: אברהם לכנו. - ראש קדוש. גראה שזהו תרגום הלשון קדקד
 י-ח גזיר שבברא' מיט כיו. - מכל-עון. כל סכל עונד. - גברתי את. בכושית אכן מין
 ט זכר. ולסיכך שם הנוסח: אתה אדוני. - ואין לב. ברומי: ואין לב להם. - בחסאותם

כג אל-תירא בני יעקב ואל-תסת בן-אברהם אל עליון ושמרה ומקל-
 כד דרך השנה האלה: והפית הנה בנתי לי לשכן את-שמי עליו
 בארץ אשר נתנה-לך ולרעה לעולם ויקרא שמו בית אברהם
 וקמן לה ולרעה לעולם כי אתה תקנה את-ביתי ונקים את-שמי
 לפני האלהים עד-עולם ורעה ושמך יקומו בקל-הרות הארץ:
 כה-כו ויכל ולדבר אליו ולצותו ולקרכו: וישקבו שניהם יחדו במשה
 אחת וישן יעקב בסיק אברהם אבי אביו ודמיונו וישקוהו שבע
 כז פעמים ויגילו רחמיו ולבו עליו: ויקרכו בקל-לבו ויאמר אל עליון
 אלהי הכל ובורא הכל אשר הוצאתני מאור בשמים לתת-לי את-
 הארץ הזאת לרשת אותה לעולם ולקקים גרע קדש נתברך עליון
 כח לעולם: ויקרף את-יעקב ויאמר בני אשר בקל-לבי ורחמי אשמה
 כט בו ויהיו ספרה ורחמיה גדולים עליו ועל-ארעו כל-הימים: ואל-
 ל מעוקבו ואל-תששנו מעטה וער-ימי עולם והיו עיניה שקחות עליו
 ל ועל-ארעו לשמרו ולקרכו ולמען תקדש את-עם-גמלתה: קברהו
 בקל-ברכותיה מעטה וער-כל-ימי העולם וחדש בריתה וספרה
 עמו ועם-ארעו בקל-רצונה עד-כל-הרות הארץ:
 כב וישם את-שתי אצבעות יעקב על-עיניו ויקרף את-אלהי
 האלהים ויכס פניו וישלח רגליו וישן שנת עולם ויאסף אל-
 ב אבותיו: ויקל-נה וישב יעקב בסיקו ולא גרע כרמת אברהם
 ג אבי אביו: וייקץ יעקב משנתו והנה קר אברהם בקרת ויאמר
 ד אבי אבי ואין עונה גרע כרמת אברהם: ויקם מחיקו ויקץ וגד
 לרבקה אמו ושלף רבקה אל-יצחק לילה ותאמר לו וילכו יחדו
 ויעקב עמהם ולפיד בידיו וילכו וימצאו את-אברהם שוכב מת:
 ה-ו וישל יצחק על-פני אברהם אביו ויקה וישקל-לו: והקול נשמע
 בית אברהם ויקם וישמעאל בנו ושלף אל-אברהם אביו ויקה על-

כד-כו ובשגגת. בכמה כפי: בחטא-חם שחת. - לשכון. נ"א: לשים. - ודמיונו. כלומר:
 אשר דמה לו. - שבע פעמים. א: שבע נשיות. -

כב פטירת אברהם וקבורתו (א-ח) - התמצות השנים והתרבות הקלוקל של בני האדם - חבלי משיח
 ומלחמת איש באחיו וחוסאי הגוים יבאו להלהם בישראל (ט-כ"ה) - על החחדשות ליסוד התורה והחדשות
 האדם - מלכות המשיח ושלוש הצדיקים (כ"ו-ל"א).

ג וישלח רגליו. כך בכוש' ובסור' השוה ברא' מיט ליג ויאסף רגליו. -

ד ויאסף אל אבותיו. שם כ"ה ח': אל-עמיו. - כרמת אברהם. בנוסח א אין

ה-ו אברהם. - ויבך. בקצת כפי נוסף: ויברכהו. - ולהקסין מהיוב לים. ברומי: ולהמעים

ז אבִרְהִם אָבִיו הוּא וְכֹל־בֵּית אַבְרָהָם וַיָּבֹאוּ בְּכִי רַב׃ וַיִּקְרָהוּ
 יִצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנָיו בְּמַעֲרַת הַמְּכַפְלָה אֲצֵל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ וַיִּבְרְתוּ
 אַרְבָּעִים יוֹם כָּל־אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ וַיִּצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל וְכֹל־בְּנֵיהֶם וּבְנֵי
 ח קטוֹרָה בְּמַקּוֹמָם וַיָּבֹלוּ יָמֵי אַבְרָהָם וּבְכִיתוֹ׃ וַנְּחִי שְׁלֹשָׁה
 יוֹבְלִים וְאַרְבָּעָה שָׁבוּעוֹת שָׁנִים מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחֲמִשׁ שָׁנָה וַיָּבֹלוּ
 ט יָמֵי סָנְיָו וַהֲיִי זָקֵן וְשָׁבַע יָמַי׃ כִּי יָמֵי סָנְיָו הִקְדָּמוֹנִים הֵם תִּשְׁעָה
 עָשָׂר יוֹבְלִים וְאַחֲרָיו הַמְּבֹול הַחֲלוֹ לְהַמְעִיט מִתִּשְׁעָה עָשָׂר יוֹבְלִים
 וְלְהַקְטִין מֵהַיּוֹבְלִים וְלְהַזְקִין מִהֵרָה וְלִשְׁבַע יָמֵיהֶם מִסְּנֵי הָעָנִי הַגָּדוֹל
 י רַע דְּרַכְבֵּיהֶם לְכַד מֵאַבְרָהָם׃ כִּי אַבְרָהָם תָּמִים וּבְכֹל־מַעֲשָׂיו אֶת־
 הָאֱלֹהִים וְשׁוֹמֵר צֶדֶק כָּל־יָמָיו הָיָה וְלֹא כָּלָה אַרְבָּעָה יוֹבְלִים בְּסָנְיָו
 יא עַד כִּי זָקֵן בִּשְׁנֵי הַרְּעָה וַיִּשְׁבַּע יָמָיו׃ וְכֹל־הַדְּרוֹת אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵעַתָּה
 וְעַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל וַיָּקֶנוּ מֵהַר שָׁרָם וְשָׁלִימוּ שְׁנֵי יוֹבְלִים וְתַעֲבֹבָם
 יב דַּעֲתָם מִזְּכוּנֵיהֶם וְאַבְדָּה כָּל־דַּעֲתָם׃ וּבְיָמֵים הָהֵם אִם־יִהְיֶה אָדָם
 יוֹבֵל וַחֲצֵי יוֹבֵל וְאָמְרוּ עָלָיו הָאֲרִיךְ יָמָיו רַב׃ יָמָיו עָמַל וְתִלְאָה
 יג וְעָצָב וְאִין שְׁלוֹם׃ כִּי מִכָּה עַל־מִכָּה וְסָעַע עַל־סָעַע וְעָצָב עַל־עָצָב
 וְרָעָה עַל־רָעָה וְחָלִי עַל־חָלִי וְכֹל־מִשְׁשֻׁמ־רַע בָּזָה הוּא חָלִי וְאַבְדָּן
 וְשִׁלְג וְקַסּוֹר וְקַרְחָה וְקַדְחָה וְקָר וְעָנִי וְסִלְצוֹת וְרָעָב וְמָוֶת וְסִרְבָּ
 יד וְשָׁבִי וְכֹל־מִכָּה וְעָנִי׃ כָּל־אֵלֶּה יָבֹאוּ בַּדּוֹר הַרְּעָה אֲשֶׁר יִסְנִיף
 טו אֶת־הָאָרֶץ סָמְאָה וְנֹת תִּבְּל וְתוֹעֵבָה מַעֲשֵׂיהֶם׃ אֲזִי יֹאמְרוּ יָמֵי
 הַקְּדָמוֹנִים רַבִּים עַד־אֵלֶּה שָׁנָה וְסוֹבִיִּים וְהִנֵּה יָמֵי סָנְיָו אִם־יִרְבָּה
 אָדָם לַחַיּוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה וְאִם בְּגִבּוֹרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְקָלָם וְרָקַ
 טז רַע וְאִין שְׁלוֹם בַּדּוֹר הַרְּעָה הַזֶּה׃ וּבַדּוֹר הַהוּא יִגְעֲרוּ הַבָּנִים בְּאַבּוֹתֵיהֶם
 וּבְזֻקְנֵיהֶם בְּגִלְלַת הַחֲסָא וְהַחֲמָם וּבְגִלְלַת אִמְרֵי סִיחָם וּבְגִלְלַת הַרְּעָה
 הַגָּדוֹלָה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ וְעַל־עוֹבָם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְיָ בְּיַדֵּיהֶם וּבִינֵנוּ
 לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת כָּל־מִצְוֹתָיו וְהַקּוֹטְיוֹ וְכֹל־תּוֹרָתוֹ וְלֹא יִסּוּרוּ יָמִין
 יז וְשִׁמְאָל׃ כִּי כָלָם הִרְעוּ וְכֹל־שָׂה יְדַבֵּר רָשָׁע וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם־סָמְאָה
 יח וְתוֹעֵבָה וְכֹל־דְּרַכְבֵּיהֶם תִּבְּל וְסָמְאָה וְאַבְדָּוִין׃ הִנֵּה תֹאכֵד הָאָרֶץ
 בְּעִבּוֹר כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם וְאִין מַשְׁע־בָּרָם וְאִיד־שָׁמֵן כִּי כָל־מַעֲשֵׂיהֶם כְּחַשׁ
 וְאַבְדּוּ כָלָם יַחַד הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכֹל־דָּנִי הַיָּם מִסְּנֵי בְּנֵי־

יג ימי חייהם. - ורעה על-רעה. גיא: ובשורה רעה על בשורה רעה. - וקדחת וקר.
 יד כך גראה סירוש המלים לפי הרומי. ובכושי קשה לפרשן כי אין להן את. - טמאה.

כא וראיתי אני בני את-קל-מעשה בן-האדם כי חסא ורעה הוא וקל-
 כב מעשיהם חמאה ונאצה ותכל ואין-צדק בהם: השמר-לה שן-מלך
 בנדיניהם ובעקבותיהם לא תדרך ואל-תחטא חסא מנת לפני אל-
 עליון והסתיר פניו ממך והשיבה בנדי-חשאתה והקריתה מן-הארץ
 כג ורעה מתחת השמים ואבר שמה ורעה מקל-הארץ: סור מקל-
 מעשיהם ומקל-שמאתם ושמר חקת אל עליון ועשה רצנו והישרת
 כד ככל: וברכה בקל-מעשיה ולקח ממך משע-צדק בקל-הארץ
 ובקל-דרות הארץ ונודע שמי ושמה תחת השמים בקל-הימים:
 כה לה בני בשלום וחזקה אל עליון אלהי ואלהיה לעשות רצנו
 וברך כל-ורעה ושארות ורעה לדרי דרות העולם בקל-ברכת
 כו הצדק והיית ברכה בקל-הארץ: ויצא מאתו ויגל וישמח:
 כז ויהי בשבוע הראשון ביובל הארבעים וארבעה בשנת שתים
 היא השנה אשר-בה מת אברהם ויבאו יצחק וישמעאל מבאר
 שבע לחג את-חג השבעות והוא חג הכפורים אל-אברהם אביהם
 ב וישמח אברהם כי באו שני בניו: כי מקנה רב ליצחק בבאר
 ג שבע והלך יצחק לראות את-מקנהו ושב אל-אביו: ובמים הים
 ד בא ישמעאל לראות את-אביו ויבאו שניהם תרו וינבח ויצחק נבח
 לעולה ויעל על-מזבח-אביו אשר עשה בתברון: וינבח נבח תודה
 ועש משתה-שמחה לפני ישמעאל אחיו ועשש רבקה ענות תדשות
 מהיובל החדש ותתנן ליצקב בנה והשובו להביא לאברהם אביו
 מראשית פרי האדמה למען יאכל וברך את-בורא הכל טרם ימות:
 ה ויצחק שלח בנד יצקב מנחה טובה נבח תודה ולואברהם למען
 ו ישתה ויאכל: ויאכל וישת ויברך את-האל העליון אשר ברא את-
 השמים והארץ ועש כל-חלב הארץ וישן לבני אדם לאכל ולשתות
 ז ולברך את-בוראם: ועשה אודה אלהי כי הראימני את-היום הזה
 ח הנה אני בן-חמאה ושבעים ותמש שנה זמן וישבע ימים וקל-ימי היו
 שלום: חרב אויב לא נצחתני ככל אשר נסת-לי ולבני קל-ימי

כב יצחק וישמעאל ויעקב חננו עם אברהם חג הביכורים בבאר שבע (א-ה) - חסלה אברהם (ו-ט) - דברי אברהם האחרונים וברכתו ליעקב (ו-ל).

א-ג ביובל הארבעים וארבעה חג סוסיף: הזה. - שניהם. כך בנוסח הרומי.
 ד-ו תודה ברומי: שלמים. (הטוב). רק בקצת כ"י. - ושבע ימים. בכושי: ומלא ימים.
 ח-ט נצחתני ג"א: הפחדתני. - חסדך. ברומי: רחמיך ושלומך. גם Ch: ושלומך. -

ט חני ער-היום הנה: והי אלהי חסדך על-עבדך ועל-נרע בני ונהיה
 קח לעם-סגולה ונחלה מקל-עמי הארץ מעתה ועד-כל-ימי דרות
 י הארץ לכל-העולמים: ויקרא לעקב ויאמר אליו יעקב בני וברכה
 אלהי הכל ואמץך לעשות-צדק ורצונו לשני וחסר בך וברכה
 להיות לעם-נחלתו כרצונו כל-הימים ואתה יעקב בני קרב ונשקתני:
 יא ויקרב וישקו ויאמר ברוך יעקב בני וכל-בניו לאל עליון לכל-
 העולמים ותן-לך אלהים נרע צדק ומקנה: קדש בכל-הארץ
 יב ויעבדוה עמים וישתחוו לנרעה כל-גוים: חזק לפני האנשים ומשלת
 בכל-נרע הארץ ובכל-נרע שת ואז יצדקו דרכיך ודרכי בניך
 יג להיות לעם-קדשו: ותן-לך אל עליון את-כל-הברכות אשר ברכני
 ואשר ברה את-נח ואדם ונחו על-ראש קדוש נרעה לדורי דרות
 יד ועד-עולם: וסדרם יי מקל-רשע ון-סמאה למען יכסר עליה מקל-
 טו עון אשר בשגגותיה וחזקה וברכה וגשף את כל-הארץ: ותדש
 את-בריתו עמה והייתה לעם נחלתו לכל-העולמים והוא יהנה לך
 טז ולנרעה לאלהים באמת ובצדק כל-ימי הארץ: ואתה בני יעקב
 ובר דברי ושמר את-מצות אברהם אביך הקדל מהגוים ואל-תאכל
 אתם ואל-תעש במעשיהם ואל-תתירע אתם כי מעשיהם טמאה וכל-
 יז דרכיהם תכל ותועבה מן-בחזיתיהם: למתים ונחוו ולשרים ושתחו
 יח ובין הקברים יאכלו וכל-מעשיהם הקל ושוא: ואין בהם לב
 להשכיל ויעניהם לא תראינה מעשיהם ואיך יתעו באמנם לעץ
 יט אלהי אתה ולאבן וברתי את ואתה מושיעני ואין-לב: ואתה בני
 יעקב יעזרה אל עליון ואלהי השמים יברכה והסירה מטמאתם
 כ ומכל-שגגותיהם: השמר-לך יעקב בני שן-תקח אשה מקל-נרע
 כא בנות כנען כי כל-נרעו יקרת מן-האדמה: כי כחטאיהם ובשגגת
 כב כנען וכל-נרעו ימחה מן-האדמה וכל-שאריתו ולא יצל מהם ואיש
 ביום הדין: ולעובדי האלילים ולשנואים אין כל-תקוה בארץ החיים
 כי אל-שאל ירדו ואל-מקום הדין ילכו ואין להם כל-זכר בארץ
 כ אשר לקחו בני-סדום מן-הארץ בבה וקחו כל-עובדי האלילים:

י-י ויקרא. ברומי תוספת: אברהם לבנו. - ראש קדוש. גראה שזהו תרגום הלשון קדקד
 י-י נזיר שבכרא' מיט כ"ו. - מכל-עון. כל מכל עונך. - גברתי את. בכושית אבן מין
 ט זכר. ולפיכך שם הנוסח: אתה אדוני. - ואין לב. ברומי: ואין לב להם. - בחטא-חם

כג אל־תִּירָא בְּנֵי יַעֲקֹב וְאֶל־תַּחַת בְּנֵי־אַבְרָהָם אֵל עֲלִיּוֹן וְשִׁמְרָה וּמְקַל־
כד דַּרְךְ הַשְּׁמִינָה בְּצִילָהּ: וְתַפְּנֹת הִנֵּה בְּנִיתִי לִי לְשֹׁכֵן אֶת־שְׁמִי עֲלָיו
בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נִתְּנָה־לָּהּ וְלַעֲרֵפָה לְעוֹלָם וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בֵּית אַבְרָהָם
וְגִסָּן לָהּ וְלַעֲרֵפָה לְעוֹלָם כִּי אִתָּה תִּבְנֶה אֶת־בֵּיתִי וְתָקִים אֶת־שְׁמִי
לְשָׁנֵי הָאֱלֹהִים עַד־עוֹלָם וְנִרְשָׁה וְשִׁמְרָה וְקִיּוּמוֹ בְּקַל־הַרֹת הָאֶרֶץ:
כה-כו וְכָל וְלִדְבַר אֱלֹהֵי הַלְּצוֹתוֹ וּלְקַרְבּוֹ: וַיִּשְׁקְבוּ שְׁמֵיהֶם וַחֲדָיו בְּמִשְׁחָה
אֶחָת וַיִּישָׁן יַעֲקֹב בְּחִיק אַבְרָהָם אָבִי אָבִיו וְדָמְיוֹ וַיִּשְׁקְהוּ שְׁבַע
כז סְעָמִים וַיִּגְלוּ דַחְמָיו וְלָבו עֲלָיו: וַיִּקְרְבוּ בְּקַל־לָבוּ וַיֹּאמֶר אֵל עֲלִיּוֹן
אֱלֹהֵי הַכֹּל וּבֹרָא הַכֹּל אֲשֶׁר הוֹצֵאתִנִי מֵאוּר כְּשָׂרִים לְתַת־לִי אֶת־
הָאֶרֶץ הַזֹּאת לְרֵשֶׁת אוֹתָהּ לְעוֹלָם וּלְהַקִּים וְרַע קָדַשׁ יִתְבָּרַךְ עֲלִיּוֹן
כח לְעוֹלָם: וַיִּבְרָךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר בְּנֵי אֲשֶׁר בְּקַל־לָבִי וְרַחֲמֵי אֲשַׁמַּח־
כט בּוֹ וַיְהִי חֶסֶדָּהּ וְרַחֲמֶיהָ גְדוּלִים עֲלָיו וְעַל־זְרַעוֹ כָּל־הַיָּמִים: וְאֶל־
ל מַעֲרֹבָנוּ וְאֶל־תַּשְׁשָׁנוּ מִעֲתָה וְעַד־יָמֵי עוֹלָם וְהָיוּ עֵינֶיהָ שִׁקְחוֹת עֲלָיו
וְעַל־זְרַעוֹ לְשִׁמְרוֹ וּלְקַרְבּוֹ וּלְמַעַן תִּתְקַדַּשׁ אֶת־עַם־נַחֲלָתָהּ: בְּרַכְהוּ
בְּקַל־בְּרֻכּוֹתֶיהָ מִעֲתָה וְעַד־קְלָיָמֵי הָעוֹלָם וְחַדַּשׁ בְּרִיתָהּ וְחֶסֶדָּהּ
עִמּוֹ וְעַם־זְרַעוֹ בְּקַל־רְצוֹנָהּ עַד־קַל־הַרֹת הָאֶרֶץ:
כג וַיִּשֶׁם אֶת־שְׁמֵי אֲצָבָעוֹת יַעֲקֹב עַל־עֵינָיו וַיִּבְרָךְ אֶת־אֱלֹהֵי
הָאֱלֹהִים וְנֹכַח שְׁנָיו וַיִּשְׁלַח רַגְלָיו וַיִּישָׁן שְׁנַת עוֹלָם וַיִּאָּסֶף אֶל־
ג אֲבוֹתָיו: וּבְקַלָּנָהּ יַשְׁכַּב יַעֲקֹב בְּחִיקוֹ וְלֹא יָדַע כִּי־מַת אַבְרָהָם
ג אָבִי אָבִיו: וַיִּימָךְ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וְהִנֵּה קָר אַבְרָהָם בַּקְרָח וַיֹּאמֶר
ד אָבִי אָבִי נֵאֵין עוֹנָה וַיָּדַע כִּי־מַת אַבְרָהָם: וַיָּקָם מִחִיקוֹ וַיֵּרָץ וַיַּגִּיד
לְדָבָרָה אֲמוֹ וְתַלְפָּה רַבְּקָה אֶל־יֶצְחָק לֵילָה וְתֹאמַר לוֹ וַיִּלְכוּ וַחֲדָיו
וַיַּעֲקֹב עִמָּהֶם וְלִשְׂדֵי בְּגָדָיו וַיִּלְכוּ וַיִּמָּצְאוּ אֶת־אַבְרָהָם שׁוֹכֵב מַת:
ה-ו וַיִּפֹּל יֶצְחָק עַל־שָׁנָי אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּבְרָךְ וַיִּשְׁקַל־לוֹ: וְהַקּוֹל נִשְׁמַע
בֵּית אַבְרָהָם וַיָּקָם וַיִּשְׁמַעֲאֵל בְּנֵי וַיִּלְךְ אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּבְרָךְ עַל־

כד-כו וב שגגת, בכמה כ"י: בחטא"חם שחת. - לש כן, נ"א: לשים. - וד מ"ונו. כלומר: אשר דמה לו. - שבע פעמים. A: שבע נשיקות. -

כג מסירת אברהם וקבורתו (א-ח) - החמצנות השנים והתרבות הקלוקל של בני האדם - חבלי משיח וסלחמת איש באחיו וחוטאי הגוים יבאו להלחם בישראל (טו-כ"ה) - על המחודשות לימוד התורה והתחדשות האדם - מלכות המשיח ושלום הצדיקים (כ"ו-ל"א).

א וישלח רגליו, כך בכושי ובסורתי, הווה ברא' מיט ליג ויאסף רגליו. -
ג ויאסף אל אבותיו, שם כ"ה ח': אל-צמיו. - כ"י-מת אברהם, בנוסח A אין
ה-ח אברהם. - ויבך, בקצת כ"י נוסף: ויברכהו. - ולהקסין מהיובלים, ברומי: ולהמציט

אֲבָרְהָם אָבִיו הוּא וְכָל־בֵּית אֲבָרְהָם וַיִּכְכְּוּ בְּכִי רַב: וַיִּקְבְּרוּהוּ
 וַיִּצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנָיו בְּמַעֲרַת הַמְּכַסְלָה אֵצֶל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ וַיִּכְבְּדוּהוּ
 אֲרָבָעִים יוֹם כָּל־אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ וַיִּצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל וְכָל־בְּנֵיהֶם וּבְנֵי
 קַטּוּרָה בְּמַקּוֹמָם וַיִּכְלוּ יָמֵי אָבֶל אֲבָרְהָם וּבְכֵיתוֹ: וַיְהִי שָׁלֹשָׁה
 יוֹבְלִים וְאַרְבָּעָה שָׁבוּעוֹת שָׁנִים מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה וַיִּכְלוּ
 יָמֵי חַיָּיו וַיְהִי זָמַן וַיִּשְׁבַּע יָמִים: כִּי יָמֵי חַיָּי הַקְּדָמוֹנִים הֵם תִּשְׁעָה
 עָשָׂר יוֹבְלִים וְאַחֲרָי הַמְּבֹרָךְ הַחֲלוֹ לְהַמְעִיט מִתִּשְׁעָה עָשָׂר יוֹבְלִים
 וְלְהַקְטִין מֵהַיּוֹבְלִים וְלְהַזְכִּין מִהַרְדָּה וְלִשְׁבַּע יָמֵיהֶם מִשְׁנֵי הַעֲנִי הַגָּדוֹל
 וְרַע דְּרָכֵיהֶם לְכַד מֵאַבְרָהָם: כִּי אֲבָרְהָם תָּמִים וּבְכָל־מַעֲשָׂיו אֶת־
 הָאֱלֹהִים וְשׁוֹמֵר עֲדָק כָּל־יָמֵי חַיָּיו וְלֹא כָּלָה אֲרָבָעָה יוֹבְלִים בְּחַיָּיו
 עַד כִּי זָמַן בְּשָׁנֵי הַרְעָה וַיִּשְׁבַּע יָמָיו: וְכָל־הַיְדֻרוֹת אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵעַתָּה
 וְעַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל יִזְכְּרוּ מִהַר שָׁרָם וְשָׁלִימוּ שְׁנֵי יוֹבְלִים וְתַעֲזֹבֶם
 דַּעְתָּם מִזְּקוֹנֵיהֶם וְאַבְרָהָה כָּל־דַּעְתָּם: וּבְיָמֵים הַהֵם אִם־יִחַתְּנָה אָדָם
 יוֹבֵל וַחֲצֵי יוֹבֵל וְאָמְרוּ עָלָיו הַאֲדִירָה יָמִים רַבִּים יָמָיו עָמַל וְתִלְאָה
 וְעָצָב וְאִין שְׁלוֹם: כִּי מִקָּה עַל־מִקָּה וְסָעַע עַל־סָעַע וְעָצָב עַל־עָצָב
 וְרָעָה עַל־רָעָה וְחָלִי עַל־חָלִי וְכָל־מִשְׁשָׁמ־רַע כְּזֶה הוּא חָלִי וְאַבְרָהָן
 וְשָׁלֵג וְכַסּוֹר וְגַדְחָה וְקַדְחָה וְקַר וְעָנִי וְסָלְצוֹת וְרָעָב וְקָמֹת וְחִרְבַּ
 וְשָׁבִי וְכָל־מִקָּה וְעָנִי: כָּל־אֵלֶּה יָבֹאוּ בַּדּוֹר הַרְעָה אֲשֶׁר יַחֲנִיחַ
 אֶת־הָאָרֶץ מִמֵּאָה זָנוֹת תִּבְּל וְתוֹעֵבָה מֵעֲשִׂייתָם: אִן יֹאמְרוּ יָמֵי
 הַקְּדָמוֹנִים רַבִּים עַד־אֵלֶּה שָׁנָה וְשׁוֹבִים וְהִנֵּה יָמֵי חַיָּינו אִם־יִרְבֶּה
 אָדָם לַחַיּוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה וְאִם בְּגִבּוֹרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְכָלֵם וְרָקוּ
 רַע וְאִין שְׁלוֹם בַּדּוֹר הַרְעָה הַזֶּה: וּבַדּוֹר הַהוּא יִגְעָרוּ הַבָּנִים בְּאֲבוֹתֵיהֶם
 וּבִקְנִיָּהֶם בְּגִלְלַת הַחֲסָא וְהַחֲמָם וּבְגִלְלַת אִמְרֵי סִיָּה וּבְגִלְלַת הַרְעָה
 הַגָּדוֹלָה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ וְעַל־עֲזָבֶם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְיָ בְּיַדֵּיהֶם וּבֵינוּ
 לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת כָּל־מִצְוֹתָיו וְחֻקּוֹתָיו וְכָל־תּוֹרָתוֹ וְלֹא יִסּוּרוּ זָמַן
 וְשִׁמְאֵל: כִּי כָלֵם הִרְעוּ וְכָל־שָׂה וְרַבֵּר רָשַׁע וְכָל מַעֲשִׂיהֶם־מִמֵּאָה
 וְתוֹעֵבָה וְכָל־דְּרָכֵיהֶם תִּבְּל וְשִׁמְאֵה וְאַבְדוֹן: הִנֵּה תֹאבֵד הָאָרֶץ
 בְּעִבּוֹר כָּל־מַעֲשִׂיהֶם וְאִין מִשְׁע־כָּרָם וְאִין־שָׁמֵן כִּי כָל־מַעֲשִׂיהֶם כַּחֵשׁ
 וְאַבְדּוּ כָלֵם וְחַד הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה וְהַעוֹף וְכָל־דָּגֵי הַיָּם מִשְׁנֵי כְּנִי־

יג ימי חייהם. - ורעה על-רעה. ג'א: ובשורה רעה על בשורה רעה. - וקדחת וקר.
 יד כך נראה פירוש המלים לטי הרומי. ובכושי קשה לפרשן כי אין להן את. - טמאה.

יט האדם: ורכו אלה באלה הנקשרים בקנים ותקנים בנקשרים הנקשרים
 בעשיר הנקלה בנקבד הרש בשר בגלל החק ובגלל הקרית כי
 כ שקחו מצותיו ובריתו ומג וחדש ושבת ויובל וכל-משפט: וקמו
 כה בחרבות ובמלקמה להשיבם הדרך ולא ישובו עד-אשר ישפד
 דם רב בארץ אלה באלה: והנצלים לדרך הצדק לא ישובו
 מדעתם כי קלם במקמה לעשר וקומו לקחת איש את אשר לרעהו
 ובשם הגדול יקראו ולא באמת ולא בצדק וסמאו את-קדש
 כג הקדשים במקמת הרם תועבתם: והיה מוסר גדול על-משגי הדור
 כז שהוא מאת יי ונתנם לתרב ולמשפט ולשבי ולשלל לאכלה: והעיר
 עליהם את-חוקאי הגוים אשר אין בהם עליהם רחמים וחסד וסני
 איש לא ישאו לקנן ולנער ולאיש כי רעים וגבורים המה להרע
 מקל-בני האדם ועשו בישראל חקם והסא בנעקב ונשפד דם-רב
 כד בארץ ואין מאספ ואין קובר: בנימים קהם יצקו ויקראו ויתפללו
 כה להצילם מיד הגוים החוקאים ואין מציל: והקבינו ראשי הקנים
 בש"בה ונראה הילד בוד-שלשת השבעות בקנן בךמאה שנה ואברה
 כו קומתם בצרה ובקלמץ: ובנימים קהם נחלו הקנים לדרש החקים
 כז ולדרש במצות ולשוב לדרך הצדק: והסלו בנימים לגדל ולרבות
 ובני האדם דור מדור ויום מיום עד-יקרבו ימיהם לאלף שנה
 כח ולמספר שנים גדול ממספר בנימים: ואין זמן ואין שבע ימים כי
 כט קלם נקשרים ובנים יהיו: וכלו כל-ימיהם בשלום ובשמחה וסיו
 ואין שטן ואין איש רע לאבד כי כל-ימיהם ימי שלום ומרפא
 ל ובקרה יהיו: קשת יהיא ירשא יי את-עקריו וראו שלום רב ורשו
 את-שונאייהם ויקראו צדיקים וידו וישמחו בשמחה לעולם ועד וראו
 לא בשנאייהם כל-משפטם וכל-מלקתם: וינחוו עצמותיהם בארץ ורוחם
 נרקה שמחה ורדעו כי יי עושה משפט ועושה חסד למאות ולרבות
 לב ולכל אוהביו: ואתה משה כתב את-הדברים האלה בייכן הם
 כתובים והעלום על-לוחות השמים לדרות עולם:
 כד ויהי אחריו מות אברהם ויקרר יי את-יאצחק בנו ויקם וילך

כו-כז ברומי: בטומאה. - להצילם. ככושי: להנצל. - מציל. ככושי: נצל. - ובני האדם.
 לב A: בבני האדם. - על-לחות השמים. Ch מוסיף: לעדות. -
 כד יצחק ישב על באר לחי ראי (א) - עשו מסר בכורחו (ב-ד) - יצחק בגד וענינו עם אבימלך (ח-כז) -
 יצחק קלל את פלשתים (כ"ה-לב).

מחקרון וישב על-באר ראי בשנת אחת לשבוע השלישי ליוכל
ג הנה שבע שנים: ובשנת אחת בשבוע הרביעי החל רעב בארץ
ד מלבד הרעב הראשון אשר הנה בימי אברהם: ונוד יעקב נזיד
ה-ו ערשים ונבא עשו מן-השדה רעב ויאמר אל-יעקב אחי תדלי
ז מן-גזיר-התבואה הנה ויאמר אליו יעקב מקרה לי בכרתה ראשית
ח הלקה ואתנה לך לחם ומן-גזיר התבואה: ויאמר עשו בלבד
ט הנני הולך למות לקה-נה לי בכורה ויאמר ליעקב הנה נתתי
י-י לך: ויאמר יעקב השקעה-לי כיום וישבע לו: וימן יעקב לאחיו
י-ו לעשו לחם ונזיד ויאכל לשבע ויכו עשו את-בכורתו: על-בן
י-ז קרא שם עשו אדום על-הנזיד האדם אשר נתן לו יעקב בכרתו:
י-ח ויהי רעב בארץ ונבא יצחק ונרד מצרומה בשנה השניה לשבוע
י-ט הנה וילך אל-מלך פלשתים גררה אל-אבימלך: ונרא אליו ::
י-י ויאמר אליו אל-תרד מצרומה שב בארץ אשר אמר אליך גור
י-יא בארץ ההיא והייתי עמך וברכתיה: כי לך ולרעהך אמן את-כל-
י-יב הארץ הזאת והקומתי את-שבקתי אשר נשבעתי לאברהם אביך
י-יג והרביתי את-ורעהך ככוכבי השמים ואמן לורעהך את-כל-הארץ
י-יד הזאת: והתקרכו בורעהך כל גוני הארץ עקב אשר שמע אביך
י-יז בקולי וישמר את-דברי ומצותי וחקותי ודריתי ועתה שמע בקולי
י-יח וישב בארץ הזאת: וישב בגרר שלשה שבעות שנים: ויצו
י-יט אבימלך על-אדמתיו ועל-אדות כל-אשר-לו לאמר כל-הנוגע בו
י-כ ובכל-אשר-לו מות ומות: ויגדל יצחק בארץ פלשתים ונהי-לו
י-כא מקנה-רב בקר וצאן וימלים ואתנות ומקנה-דב: ויזרע בארץ
י-כב פלשתים ויעל מאה שערים ויגדל יצחק מאד ויקנאו בו פלשתים:
י-כג וכל-הבארות אשר חפרו עבדי אברהם בחני אברהם סתמן
י-כד פלשתים אחרי מות אברהם וימלאון עפר: ויאמר אבימלך ליצחק
י-כה לך מאתנו כי עצמת ממנו מאד וילך יצחק בשנת אחת בשבוע
י-כו השביעי משם ויגר בנחל גרר: וישבו ויחפרו את-בארות המים
י-כז אשר חפרו עבדי אברהם אביו ויקתמו פלשתים אחרי מות
י-כח אברהם אביו ויקרא להן שמות כשמות אשר-קרא להן אברהם

ג נזיד-התבואה. המתרגם קרא ביונית $\sigma\upsilon\sigma\tau\epsilon\upsilon$ (=תבואה) במקום $\sigma\upsilon\sigma\tau\epsilon\upsilon$ (=אדום).
ד ויצא לו נזיד התבואה (במקום נזיד האדום). - ראשית הלקה. ביאור הוא לבכורתך
ה-ו-י שלפניו. - בכורה. ככופי: ראשית הלקה. - לעשו. אין בנוסח A. - הנזיד האדם.

יט אָביו: וַיִּחַסְרוּ עֲבָדֵי־יִצְחָק בָּאֵר בְּנַחַל וַיִּמְצְאוּ מִיּוֹם הַיּוֹם תְּרִיבוּ
 רוֹעֵי נֶגֶד עַמ־רוֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם הָאֵלֶּה וַיִּקְרָא יִצְחָק
 כ אֶת־שֵׁם הַבְּאֵר הַהוּא קָשִׁי כִּי הִקְשׁוּ עִמָּנוּ: וַיִּחַסְרוּ בָּאֵר אֶת־רַת
 וַיְרִיבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא יִצְחָק שְׁמָהּ שִׁמְנָה וַעֲמַק מִשָּׁם וַיִּחַסְרוּ בָּאֵר אֶת־רַת
 וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר יִצְחָק עֲמָה הִרְחִיב
 כא לָנוּ: וַיַּגְדֵּל בְּאֶרֶץ: וַיַּעַל מִשָּׁם בָּאֵר שְׁבַע בְּשַׁנַּת אֶחָת לְשָׁבוּעַ
 כב הַרְאִשׁוֹן בְּיוֹבֵל הָאֲרֻבָּעִים וְאֲרֻבָּעָה: וַיֵּרָא אֵלָיו: בְּלִילָהּ הַהוּא
 בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַרְאִשׁוֹן וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֱלֹהֵי אֲבֹתְכֶם אָבִיךָ אֵל־
 תִּירָא כִּי אֲתָךְ אֲנֹכִי וּבְרַבְתִּיךָ וְהַרְבֵּה אֲרַבְּהָ אֶת־נֶרְשָׁה בְּחוּל הַיָּם
 כג כַּעֲבוּר אֲבֹתְכֶם עֲבָדֵי: וַיְכַן מִנְּבֶחַ בְּמִקְוֹם אֲשֶׁר בָּנָה אֲבֹתְכֶם אָבִיו
 רֵאשֻׁנָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם: וַיִּקְרַב קִרְבָּן לֵאלֹהֵי אֲבֹתְכֶם אָבִיו:
 כד-כה וַיִּחַסְרוּ בָּאֵר וַיִּמְצְאוּ מִיּוֹם הַיּוֹם: וַיִּקְרוּ עֲבָדֵי יִצְחָק בָּאֵר שְׁנֵית
 וְלֹא מִצְאוּ מַיִם וַיִּלְכוּ וַיַּגִּידוּ לְיִצְחָק כִּי־לֹא מִצְאוּ מַיִם וַיֹּאמֶר
 כו יִצְחָק נִשְׁבַּעְתִּי כִּיּוֹם הַזֶּה לְשִׁלְשֻׁתַיִם וַיְהִי לָנוּ הַיָּדָר הַזֶּה: וַיִּקְרָא
 יִצְחָק שֵׁם הַמִּקְוֹם הַהוּא בָּאֵר שְׁבַע כִּי שֵׁם נִשְׁבַּע לְאֲבִימֶלֶךְ
 כז וְלֵאחֲזָת מְרַעְיָה וְלִסְיִבֵּל שׁוּמְרוֹ: וַיַּדַּע יִצְחָק כִּיּוֹם הַהוּא כִּי בִלְחֹץ
 כח נִשְׁבַּע לָהֶם לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם שְׁלוֹם: וַיִּקְלַל יִצְחָק כִּיּוֹם הַהוּא אֶת־
 שְׁלִישֻׁתַיִם לֵאמֹר אֲרוּרִים שְׁלִישֻׁתַיִם לְיוֹם־הָאֵת וְהַתְּרוֹן מִכָּל־הַגּוֹיִם
 וַיִּתְּנֵם אֱלֹהִים לְלַעֲגַ וְלַקְלָלָהּ וְלֵאחֵת וְהַתְּרוֹן בְּיַד הַגּוֹיִם הַנְּשָׂאִים וּבְיַד
 כט הַתְּתוּיִם וְהַקְּרִיתוּם: וְהַנְּצֹל מִתְּרַב הָאוֹיֵב וּמִהַחֲתוּמִים יִקְרִיתוּם עִם־
 צַדִּיקִים כַּמִּשְׁשֵׁט מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כִּי צָרִים וְשׁוֹנְאִים יִהְיוּ לְעַנֵּי
 ל בִּימֵיהֶם עַל־הָאֲדָמָה: וְלֹא יִשָּׂאֵר לָהֶם שְׂרִיד וְסָלִיט מִיּוֹם דִּין
 הַקָּצֵף כִּי לֹא־יִבְדַּע וְלֹא־יִבְרִית וְלֹא־יִשָּׂאֵר מִהָאֶרֶץ כְּלִי־רַע שְׁלִישֻׁתַיִם וְאֵין
 לא לְכָל־כְּפֹתוֹד שֵׁם וְשִׁאֲרֵית גְּרַע עַל־הָאֲדָמָה: כִּי אִם־יִוֹסֵק שְׁמֹנֶם
 מִשָּׁם יוֹדִידְהוּ וְאִם יִתְבַּצֵּר בְּאֶרֶץ מִשָּׁם יִנְטַק וְאִם־בְּגוֹיִם יִסְתַּמֵּר
 מִשָּׁם יִקְרַת וְאִם־שְׂאוּל יִרַד שֵׁם יִרְבֶּה מִשְׁשֻׁמוֹ וְגַם־שָׁם אֵין שְׁלוֹם
 לב לוֹ: אִם־בְּשָׂבִי יִלְךְ בְּיַד מִבְּקָשֵׁי נִשְׁשׁוּ בְּדַרְךָ וְהִרְגֵהוּ וְלֹא יִשָּׂאֵר־

יט כבושי: נזיד החבואה (ע' במ"ט). - הקשו עמנו. השוה ברא' כיו' כי עסק כי התעסקו
 כ-כב עמו. - ונגדל. כך בנוסח A. כשאר כיו' ויגדל. - כחול הים. Ch: כעמר הארץ. -
 כו ולאחזת מרעהו. - חפס אחזת כשם פרסי. - שומר. ברומי: שר צבאו (וע' ברא'
 כ"ט כ"ט כיו' כיו'). - נשבע להם. ניא: נשבעו לו. - החתים. אין ברוב הכי. - כימיהם.
 ברומי: בדורותם. -

לג לו שם ונרע בקל-הארץ כי בקללת עולם ילך: וכן נכתב ונתרת
 עליו קלחות השמים לעשות-לו ביום הדין ולהקריתו מן-הארץ:
 כה ובשנת שתים לשבוע הזה ביוכל הזה קראה רבקה את-יעקב
 בנה ותדבר אליו לאמר בני אלתקח לך אשה מבנות כנען כי
 עשו אחיה אשר לקח-לו שתי נשים מזרע כנען ותמרנה את-
 רוחי בקל-מעשה סמאמן כי כל-מעשיהן ונות והוללות ואי-צדק
 בן כי אס-רע: ואנכי בני אהבתיך מאד מאד ולפי ורחמי וברכה
 בקל-עת ואשמרת הלילה: ועתה בני שמע בקולי ועשה רצון אמך
 ואלתקח-לך אשה מבנות הארץ הזאת כי אס-מבית אביה וממשפחת
 אביה ולקחת לך אשה מבית אבי וברכה אל עליון והיו בניה
 דור-צדק ונרעה קדוש: ונדבר ויעקב אל-רבקה אמו ויאמר אליה
 הנני אמי בדתשעה שבעות שנים ואשה לא ירשתי ולא נעמתי
 ולא ארשתי ולא תשבת לי לקחת לי אשה מקל-זרע בנות כנען:
 ה כי וקרתי אמי את-דברי אברהם אבינו אשר צוני לבל-אקח אשה
 מקל-זרע בית כנען כי אס-מזרע בית אבי אקח-לי אשה וממשפחתי:
 ו שמעתי לסגור-בן כי נולדו בנות ללבן אחיה ואליהן שמתי לפי
 לקחת מהן אשה: על-כן נשמרתי לנקשי כי לא-אחפא ולא-אשחית
 בקל-דרכי כל-ימי מני כי על-ההוללות והנות הרבה אברהם אבי
 לצות אותי: ועם-כל-אשר צוני עשרים ושתים שנים אלה וירבני
 אחי ונרבה דבריו אלי ויאמר אחי קח אשה אחת מאחיות שתי
 נשי ואני לא אחפץ לעשות כמעשי אחי: נשבעתי אמי לסגור
 כל-ימי מני אס-אקח-לי אשה מזרע כל-בנות כנען ואם ארע לעשות
 כאשר עשה אחי: אלתיראי אמי בנחתי כי אעשה רצונך ובישר
 אהלך ולא אשחית דרכי לעולם: ותשא סגיה השמימה ותפרש
 אצבעות ידיה השמימה ותסתח את-יביה ותברך את-האל העליון
 אשר ברא את-השמים והארץ ותתן-לו תודה ושבח: ותאמר ברוך
 ה' אלהים וברוך שמו לעולם ועד אשר נתן לי את-יעקב בן מהור
 ונרע קדוש כי לך הוא ילך והי ורעו לקל-הימים בקל-הרות

כה רבקה צוה על יעקב שלא ישא אשה מבנות כנען (א-ב) - יעקב הכניח לישא אשה מבנות לבן, אע"פ שעשו דבר על לבו לישא מבנות כנען (ד-י) - רבקה ברכה את יעקב (יא-כ"ג).

ג-ג וזרעך. ג"א: וזרע. - מזרע כל-בנות כנען. ג"א: מבנות זרע כנען. -
 יב וברוך שמו. ג"א: וברוך שם קדשו. - בכל דרות העולם. ג"א: ער-עולם. -

יג- יד העולם: ברכה זו וישים בסי ברכת-צדק למען אברכהו: וקצת
 טו היתה גרד רחמי-הקדש בסייה ותסמך את-שמי נדיה על-ראש יעקב
 ותאמר: ברוך אתה אלהי ארצי צדק ואלהי העולמים וברך אותה מקל-
 טז דרות האדם ונסדלה בני ברך צדק ולנרעה וספת-צדק: והרבה
 בניו בסייה ויהי למספר גרמי השנה ובניהם ירבו ויגדלו מבוכי
 יז השמים ומחול הנם ירב מספרם: ויסן להם את-הארץ השוקה
 הזאת כאשר אמר לתת לאברהם ולנרעו אמריו כל-הנמים ולקחנה
 יח לאחזת עולם: ואראה לה בני בני-ברכה בסייה אלה ונרע קדש
 יט יהי כל-נרעה: וכאשר השיבות נפש אמה בסייה מרחמה אשר
 ולדתה בן וברכיה רחמי ושדי וברכיה וסי ולשני והללה מאד:
 כ וסרית וסרצת בארץ ונרעה יהי תמים בכל-העולם בשמחת השמים
 כא והארץ ושמה זרעה וביום השלום הגדול יהי לו שלום: שמה
 ונרעה יקומו לכל-העולמים והנה האל העליון להם לאלהים ואל
 כב עליון עמקם ושב ובהם יבנה מקדשו לכל-העולמות: מברכה ברוך
 כג וכל-בשר אשר יקללה בכחש ארור יהנה: ותשקלו ותאמר אליו
 באהבה אלהי העולמים בשמח בך לב אמה ורחמייה ויברכה ותכל
 לברך:
 כד ובשנה השביעית בשבוע הנה קרא יצחק את-עשו בנו הגדול
 ויאמר אליו בני אני וקנתי והנה עיני ביה מראות ולא נדעתי יום
 ב מותי: ועתה שא-נא בלי צידה וקשתה ותלנה וצא השדה וצודה-
 ג לי וקח-לי בני ועשה-לי מטעמים כאשר אהבה נפשי והביא-ה-לי
 ד ואכלה ותברכה נפשי בשרם אמות: ורבקה שומעת בדבר יצחק
 ה אל-עשו: וישבם עשו [ונצא] השדה לצוד ולקחת וילביא לאביו:
 ו ותקרא רבקה את-יעקב בנה ותאמר לו הנה שמעתי את-יצחק
 אביו מדבר עם-עשו אחיך לאמר צודה-לי ועשה-לי מטעמים
 ז והביא-ה-לי ואברכה לפני זו בשרם אמות: ועתה שמע בני בקולי
 לאשר אצוה לך-נא אל-מרתה וקח-לי שני גרני עזים טובים

יג-יט רוח-הקדש. נ"א: רוח-הצדק. - השיבות נפש. נ"א: הנחת נפש. -

כד יצחק שלח את עשו לצוד ציד (א-ד) - רבקה למדה את יעקב לקבל ברכת יצחק (ה-ט) - יעקב התחמש לעשו וקבל הברכה (י-כיד) - עשו הביא ציד וקבל אף הוא ברכה (כיה-ל"ד) - עשו שסם את יעקב (לה).

כ"ד כמת עת ע. בכושי: כעושה רע. - מערמי בשרו. א: צוארו. - המטעמים.

וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָם מִטַּעֲמִים כַּאֲשֶׁר אָהַב וְהִבֵּאתָ לְאָבִיךָ וְאָכַל בְּעִבּוֹר
 ז וְדָרְבָה לִפְנֵי יְיָ בְּשָׂרָם וְזָמִית וְהָיִיתָ דְרוֹד: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-דְּרָבָה
 אִמּוֹ אֲמִי לֹא אֶחְשֶׁךְ מֵאוֹמָה מִכָּל אֲשֶׁר יֹאכַל אָבִי וְאֲשֶׁר יֵשֵׁב
 ח בְּעֵינָיו וְאוֹלָם יֵרֵאתִי אִמִּי שֶׁדְּבִיר אֶת-קוֹלִי וַיִּבְקֹשׁ לְהַמְשִׁינִי: וְאַתָּה
 הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי חָלַק אֲנִי וְעָשׂוֹ אָחִי שָׁעִיר וְהָיִיתִי בְּעֵינָיו בְּמִתְעַמֵּעַ
 וְעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְקָצַף עָלַי וְהִבֵּאתִי עָלַי קִלְלָה וְלֹא
 ט דְּרָבָה: וְתֹאמְרִי אֵלָיו דְּרָבָה אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אֵךְ שָׁמַע בְּקוֹלִי:
 י וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב בְּקוֹל דְּרָבָה אִמּוֹ וַיִּלֶּךְ וַיִּקְחָה שְׁנֵי גִדְּיָיִם צוּיִם טוֹבִים
 יא וְשִׁמְנִים וַיְבִיאֵם לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אוֹתָם אִמּוֹ כַּאֲשֶׁר יָצָהּ: וַתִּקַּח דְּרָבָה
 אֶת-בְּגָדֵי עָשׂוֹ בְּנֵה הַקְּדוֹל הַמְקֻדָּוֹת אֲשֶׁר אָתָּה בִּקִּית וַתִּלְבַּשׂ אֶת-
 יב יַעֲקֹב אֶצְלָה וְאֶת-עֲרוֹת גִּדְּיָיִם הַצּוּיִם שָׂמָה עַל-גִּדְּיוֹ וְעַל-מַעְרָמֵי
 יג בְּשָׂרוֹ: וַתִּמַּן אֶת-הַמַּטַּעֲמִים וַתִּלְחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּנִד וַיַּעֲקֹב בְּנֵה:
 יד וַיָּבֵא אֶל-אָבִיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲנִי בָנָה עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי קוּם-
 טו כָּא שָׂבָה וְאֶקְלָה אָבִי מִצִּידֵי לְבַעֲבוֹר תִּבְרַכְנִי נַחֲשָׁה: וַיֹּאמֶר יִצְחָק
 טז אֶל-בְּנָו מִהֲרֵה רְבָה מִהֲרַתְּ לְמַצֵּא בְנִי: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כִּי הִקְרָה
 טז אֶל-הִיָּה לִפְנֵי: וַיֹּאמֶר יִצְחָק קָרַב אֵלַי וְאֶמְשָׁה בְנִי הֵאֵתָה הוּא עָשׂוֹ
 ז' י"ח בְּנִי אִם-לֹא: וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל-יִצְחָק אָבִיו וַיִּקְשְׁהוּ וַיֹּאמֶר: הַקּוֹל קוֹל
 יַעֲקֹב וְהַגִּידִים יָדֵי עָשׂוֹ וְלֹא הִבִּירוּ כִּי מִן-הַשָּׁמַיִם הִוָּתֵה שׁוֹמֵה
 לְהַעֲבִיר רוּחוֹ וְלֹא יָדַע יִצְחָק כִּי וְהָיָו יָדָיו כְּגִידָיו וְכִידָיו עָשׂוֹ
 יט הַשָּׁעִיר לְבַעֲבוֹר וְדָרְבָנוּ: וַיֹּאמֶר אֶתְהַוֶּה בְנִי עָשׂוֹ וַיֹּאמֶר אֲנִי בָנָה
 כ וַיֹּאמֶר הַיְיִשָּׁה לִּי וְאֶקְלָה מִצִּידֶךָ בְנִי בְּעִבּוֹר תִּבְרַכְךָ נַחֲשִׁי: וַיִּגַּשׁ-
 כא לוֹ מִטַּעֲמִים וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ זֵינ וַיִּשָּׂת: וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו
 כב גְּשָׁה וַיִּשְׁקֶה-לִּי בְנִי וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁקֶה-לוֹ: וַיִּרַח אֶת-רִיחֵ בְּגָדָיו וַיִּבְרַכְהוּ
 כג וַיֹּאמֶר הִנֵּה רִיחַ בְּנֵי בָרִית הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר בְּרַכְו יְיָ: וַיִּתְדַלֶּה אֱלֹהִים
 כד וַיִּוֹסַף לָהֶן מַטְל הַשָּׁמַיִם וּמַטְל הָאָרֶץ וְרַב דָּגָן וַיִּצְדַּק דְּרָבָה-לָהֶן
 כה וַעֲבָדוּהָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶן לְאֲמִים: הִנֵּה גִבִיר לְאֲחִיָּה וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶן
 כו בְּנֵי אִמָּה וְכָל-הַדְּרָבָוֹת אֲשֶׁר בְּרַכְנִי יְיָ וְאֲשֶׁר בָּרַךְ אֶת-אֲבֹתָהֶם אָבִי
 כז וְהָיוּ לָהֶן וְלִזְרַעָה עַד-עוֹלָם אוֹבְרִיָּה אֲרוּר וּמִקְרַבֶּיָּה דְרוֹד: וַיְהִי
 כח כַּאֲשֶׁר בָּלָה יִצְחָק לְדָרָה אֶת-יַעֲקֹב בְּנֵו וַיְהִי אֲחִירֵי אֲצֵת יַעֲקֹב מֵאֵת
 כט יִצְחָק אָבִיו וַיִּסְתַּחֲר וְעָשׂוֹ אָחִיו כָּא מִצִּידוֹ: וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מִטַּעֲמִים

וַיָּבֹא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו קוּם אָבִי וְאָכַל מִצִּידִי לְכַעֲבוֹר תִּכְרַכְנִי
 כו נִשְׁשָׂה: וַיֹּאמֶר יַחֲזֵק אָבִיו מִרְאָתָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אָנִי בְנוֹה בְּכוֹרְךָ
 כח עָשׂוּ עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתֵנִי: וַיַּחֲרַד יַחֲזֵק סִרְדָּה גְדוּלָּה קָאֵד וַיֹּאמֶר
 מִי־הוּא אֲשֶׁר יָצָא לְצֹדֵר וַיֵּצֵד לִי וַיָּבֹא וְאָכַל מִכָּל בְּטָרָם תְּבוֹא
 כט וְאַבְרָכָהּ בְּרוּךְ יְהִי הוּא וְכָל־רְשׁוֹ עַד־עוֹלָם: וַיְהִי כִשְׁמַע עָשׂוּ אֶת־
 דְּבָרֵי יַחֲזֵק אָבִיו וַיֵּצֵק צַעֲקָה גְדוּלָּה וּמְרָה עַד־מָאֵד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו
 ל אָבִי גַם־אֲנִי אָבִי: וַיֹּאמֶר אֵלָיו כָּא אַחִיָּה בְּמִרְמָה וַיִּקַּח אֶת־
 בְּרִכּוֹתֶיהָ וַיֹּאמֶר עֲתָה יְדַעְתִּי לָמָּה קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב הִנֵּה עָקְבִי
 זֶה שִׁמְיוֹם רֵאשִׁית אֶת־בְּכוֹרְתִי לְקַח וְעֲתָה לְקַח גַּם־אֶת־בְּרִכְתֵּי:
 לא וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אֶצְלַתְּ לִי בְּרִכָּה אָבִי וַיִּעַן יַחֲזֵק וַיֹּאמֶר לַעֲשׂוּ הֵן גְּבִיר
 שְׁמֵתִיו לָךְ וְכָל־אֲחִיו גָּתִי לֹא לַהֲיוֹת לֹא לַעֲבָדִים וְדָב דָּעֵן וְתִירַשׁ
 לב וַיֵּצֵר כְּמִכְתּוֹ וְלָהּ מִהֲזָה אֶעֱשֶׂה עֲתָה בְּנִי: וַיֹּאמֶר עָשׂוּ לִי־יַחֲזֵק
 אָבִיו הַבְּרִכָּה אַחַת הִיא לָךְ אָבִי בְּרִכְנִי גַם־אֲנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עָשׂוּ
 לג אֶת־קוֹלוֹ וַיִּבְרַךְ: וַיִּעַן יַחֲזֵק וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשָּׁל הָאָרֶץ יְהִי
 לד מוֹשְׁבָהּ וּמִשָּׁל הַשָּׁמַיִם מַעַל: וְעַל־סִרְבָּה תִּסְתַּח וְאֶת־אֲחִיָּה תַעֲבֹד
 והִנֵּה כַּאֲשֶׁר לֹא תֹאכְלָה וְסָרְקָתָ עָלָי מַעַל צִוְּיָרָה וְתִשָּׂאֵת חֲסָא
 לה קוֹת וּנְכַרְתָּ כָּל־יֹרְשָׁה מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: וַיִּשְׁטַם עָשׂוּ אֶת־יַעֲקֹב עַל־
 הַבְּרִכָּה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ עֲתָה יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִי
 וְאַתְּרָנָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי:

כז וַיֵּצֵד לְרִבְקָה בְּחִלּוֹם אֶת־דְּבָרֵי עָשׂוּ בְּנֵה הַגְּדוּל וְתִשְׁלַח רִבְקָה
 ב וְתִקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּשָׁן וְתֹאמֶר אֵלָיו: הִנֵּה עָשׂוּ אַחִיָּה מִתְנַחֵם
 ג לָךְ לְהִרְנָה: וְעֲתָה שָׁמַע בְּקוֹלִי קוּם וּבְרַח אֶל־לְבָן אָחִי וַיִּשְׁבַּת
 עִמּוֹ יָמִים אַחֲרָיִם עַד־שׁוֹב סָמַת אַחִיָּה וְעֲבָרָה חֲמַתוֹ מִמָּה וְשָׁכַח
 ד אֶת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לֹא וְשָׁלַחְתִּי וְלִקְחַתִּיָּה מִשָּׁם: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא אֵיךָ
 ה אִם־יִבְקַשׁ לְהִרְנֵנִי אֶהְרַג אֹתוֹ: וְתֹאמֶר לֹא לֹא אֶשְׁכַּל אֶת־שְׁנֵי בְּנֵי
 ו יוֹם אֶחָד: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְרִבְקָה אִמּוֹ הִנֵּה יְדַעְתָּ כִּי זָמַן אָבִי וְלֹא־

מ-ל כ"ז. - קום אבי ואכל. נ"א: יקום אבי ואכל. - ויאמר עתה. ויאמר אין בכושי. -
 לר-לה ראשית. נ"א: ראשית הלדה. - לא תאבה. נ"א: תגדל. - וישטם עשו את. נ"א:
 ויאיים עשו על יעקב. -

כז רבקה חרדה לגורלו של יעקב ועוררה את יחזק לשלחו לארם (א-י"ב) - יחזק נחם את רבקה לרגל
 הליכתו של יעקב (י"ג-י"ח) - חלומו של יעקב ונדרו בבית אל (י"ט-כ"ז).

גירא אל-לבן אחי. A תוספת: חרנה. - ולא-יראה. בכושי: נארא. - ואל שרי.

וְרָאָה כִּי קָבְרוּ עֵינָיו וְאִם־שָׁכַבְתִּי רַע יִהְיֶה בְּעֵינָיו כִּי אֶשְׁכַּב וְאֵלֶיךָ
 מִמֶּם וְקָצַף אָבִי וְקָלְלָנִי לֹא אֵלֶיךָ וְאִם־יִשְׁלַחְנִי וְקִדְּאֵן אֵלֶיךָ: וַתֹּאמֶר
 רִבְקָה לְיַעֲקֹב אֲנִי אָבָא וְאִדְבַר עִמּוֹ וְשִׁלַּחְתָּ: וַתֵּבֵא רִבְקָה וַתְּדַבֵּר
 אֶל־יַחֲזָק קִצְתִּי בְּחַיִּי מִשְׁמֵי בְנוֹת הַתּ אֲשֶׁר לָקַח לוֹ עִשׂוֹ לְגִשְׁיִם
 וְאִם יִקְחֵלֹו יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת בְּנֵעַן לְמַה־לִּי חַיִּים כִּי רַעוֹת הֵן
 בְּנוֹת אֶרֶץ כְּנָעַן: וַיִּקְרָא יַחֲזָק אֶת־יַעֲקֹב בְּנֵו וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ וַיִּצְוֶהוּ
 וַיֹּאמֶר לוֹ: לֹא תִקְחֶלֶךָ אִשָּׁה מִכָּל־בְּנוֹת כְּנָעַן כִּי־לֶךְ סִדְּנָה
 אֲרָם אֶל־בֵּית אָבִי אִמְךָ בֵּית בְּתוּאֵל וְקִחְלֶךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת
 לְבֵן אַחִי אִמְךָ: וְאֵל שְׂדֵי וְבָרֶךְ אוֹתָךְ וַיִּסְרָךְ וַיְרַבְּךָ וְהִיִּיתָ לְקַהֵל
 עַמִּים וַיִּסְדְּלֶךָ אֶת־בְּרִיכוֹת אֲבִרְהָם אָבִי לֶךְ וְלִזְרַעַךְ אַחֲרֶיךָ לְרִשְׁתָּךְ
 אֶת־אֶרֶץ מִנְּזִיחַ וְכָל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר גָּמַן: לְאֲבִרְהָם לֶךְ בְּנֵי בְּשָׁלוֹם:
 וַיִּשְׁלַח יַחֲזָק אֶת־יַעֲקֹב וַיִּלְךְ סִדְּנָה אֲרָם אֶל־לְבָן בְּדִבְתוּאֵל הָאֲרָמִי
 אַחִי רִבְקָה אִם יַעֲקֹב: וְהִי אַחֲרָי אֲשֶׁר קָם יַעֲקֹב לְלֶבֶת סִדְּנָה
 אֲרָם וַיַּתְעֲצֵב רוּחַ רִבְקָה אַחֲרָי לֶבֶת בְּנָה וַתִּבְרָךְ: וַיֹּאמֶר יַחֲזָק
 אֶל־רִבְקָה אַחֲוֹתִי אֶל־תִּבְכִּי עַל־אֲדוֹת יַעֲקֹב בְּנֵי כִּי בְּשָׁלוֹם יִלְךְ
 וּבְשָׁלוֹם יָשׁוּב: אֵל עֲלִיּוֹן יִשְׁמְרֵנוּ מִכָּל־דָּעַ וְהִנֵּה עִמּוֹ כִּי לֹא
 יַעֲזֹבֵהוּ כְּלַיְמֵי חַיָּו: כִּי רִאִיתִי כִּי יִצְלִיחַ: אֶת־דְּרָכָיו בְּכָל־אֲשֶׁר
 יִלְךְ עַד־שׁוּבוֹ אֵלַי בְּשָׁלוֹם וְרִאִיתִי בְּשָׁלוֹם: אֶל־תִּירָאִי בְּעַבְדוֹ
 אַחֲוֹתִי כִּי יִשְׁרָה דְרָכּוֹ וְאִישׁ תָּמִים וְנֹאמֵן הוּא וְלֹא יֹאבֵד אֶל־
 תִּבְכִּי: וַיִּנְחַם יַחֲזָק אֶת־רִבְקָה עַל־אֲדוֹת יַעֲקֹב בְּנָה וַיְבָרְכֶהּ:
 וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע לְלֶבֶת חֲרָנָה בְּשַׁנַּת אַחַת בְּשָׁבוּעַ הַשְּׁנִי
 בַּיּוֹבֵל הָאֲרָבָעִים וְאַרְבָּעָה וַיָּבֵא אֶל־לוֹ אֲשֶׁר בְּהָרִים אֲשֶׁר הִיא
 בֵּית־אֵל בְּרֵאשׁ הַחֲדָשׁ הָרֵאשׁוֹן בְּשָׁבוּעַ הַזֶּה וַיָּבֵא אֶל־הַמָּקוֹם
 בְּעָרֵב וַיִּסַּר מִדְּהַדְרֵךְ מִעַרְבָה לְדֶרֶךְ בְּלִילָה הַהוּא וַיִּישֶׁן שָׁם כִּי־
 בָּא הַשָּׁמֶשׁ: וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם הַהוּא וַיִּשְׁימְנָה תַּחַת הַעֵץ הַהוּא
 וְהוּא הוֹלֵךְ לְבַדּוֹ וַיִּישֶׁן: וַיִּחַלֵּם בְּלִילָה הַהוּא חֲלוֹם וְהִנֵּה סָלֵם
 מִצֵּב אֲרָצָה וְרֵאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמִימָה וְהִנֵּה מִלְּאֲכָבִי: עוֹלָיִם וַיִּוְרְדִים
 כּוֹ וְהִנֵּה: וַיָּצַב עֲלָיו: וַיֹּאמֶר: אֶל־יַעֲקֹב אֲנִי: אֵלֵהִי אֲבִרְהָם
 אָבִיךָ וְאֵלֵהִי יַחֲזָק הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אָסַף שׁוֹכֵב עֲלֶיךָ לֶךְ אֶתְנַנֶּה

יג-כך א. בשאר כ"י: ואלהי השמים. - הארמי. בכושי כתוב: הסורי. - בנה. נ"א:
 כג-כב לבנה. - נצב עליו. לפי הכושי פירושו: נצב על הסלם. - אתה שוכב. בכושי: אתה

כג וְלִדְרָגָה אֲחֵרִיָּה: וְהִנֵּה דְרָגָה בְּחֹל הַיָּם וְסֻרְצָתָ יָמָה וְקִרְמָה צְמוּקָה
 כד וְנִגְבָּה וַיִּתְקַרְבוּ בָּהּ כָּל-אֲרָצוֹת הַגּוֹיִם וּבְדֻרְעָה: וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵד
 כה לֹא אֶעֱזָבָה עַד-אֲשֶׁר אִם-עָשִׂיתִי אֶת-כָּל-אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ: וַיִּישָׁן
 יַעֲקֹב אֶת-שָׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲבִן בֵּית יי בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יִדְעָתִי
 וַיִּירָא וַיֹּאמֶר נִוְרָא בַּמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֹאת כִּי בֵּית אֱלֹהִים הוּא וְנֵה
 נו שְׁעַר הַשָּׁמַיִם: וַיִּשְׁכֶּם יַעֲקֹב בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח אֲבִן מִרְאשׁוֹתָיו וַיְקַיְמֶנָה
 כז מִצְבֵּה לְאוֹת בַּמָּקוֹם הַהוּא וַיִּצַק שָׁמֶן עַל-רֵאשֵׁיהָ וַיִּקְרָא אֶת-שֵׁם
 הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית-אֵל וְלִדְרָאשׁוֹנָה שָׁמָּה לֹא בִשְׁם הָאָרֶץ: וַיִּדַּר יַעֲקֹב
 נדר לוֹ: לֵאמֹר אִם-יִהְיֶה יי עִמָּדִי וְשָׁמְרֵנִי בַדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי
 הוֹלֵךְ בּוֹ וְנִתְּנָלִי יי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגֵד לִלְבָּשׁ וְשָׁבְתִי בֵּית אָבִי
 בְּשָׁלוֹם וְהִנֵּה יי לִי לְאֱלֹהִים וְהָאֲבִן הַזֶּה אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי מִצְבֵּה בַּמָּקוֹם
 הַזֶּה לְאוֹת תִּהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתְּנָלִי אֶעֱשֶׂרְנֵה לָךְ אֱלֹהִי:
 כח וַיִּשָּׂא רִגְלוֹ וַיֵּלֶךְ אֶרֶץ הַקְּדוֹם אֶל-לָבָן אָחִיו רִבְקָה אִמּוֹ וַיְהִי
 ט אִתּוֹ וַיַּעֲבֹד אֹתוֹ בְּרַחֵל בְּתוֹ שְׁבוּעַ אֶחָד: וּבִשְׁנֵה הָרְאשׁוֹנָה בְּשִׁבְעַ
 הַשָּׁלִישִׁי אָמַר אֵלָיו הֲבֵה אֶת-אִשְׁתִּי אֲשֶׁר בָּהּ עֲבַדְתִּיךָ שְׁבַע שָׁנִים
 י וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב אֲנִי אֶתְּנֶלְךָ אֶת-אִשְׁתֶּךָ: וַיַּעַשׂ לָבָן מִשְׁתָּה
 יא וַיִּקַּח אֶת-לֵאָה בְּתוֹ הַגְּדוּלָּה וַיִּתְּנָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה וַיִּתְּנָלָהּ אֶת-
 יב זֶלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְשִׁפְחָה וַיַּעֲקֹב לֹא יָדַע כִּי חָשַׁב כִּי רַחֵל-הִיא: וַיֵּבֵא
 יג אֵלָיָה וְהִנֵּה הִיא לֵאָה וַיִּחַר אַף יַעֲקֹב בְּלָבָן וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה
 יד עָשִׂיתָ כֹּזָאת הֲלֹא בְרַחֵל עֲבַדְתִּיךָ וְלֹא בְּלֵאָה לָמָּה רָמִיתַנִּי קַח
 טו אֶת-בִּתְּךָ וְאַלְךָ כִּי הִרְעוּתָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ-לִּי: כִּי אָהֵב יַעֲקֹב אֶת-
 טז רַחֵל מִלֵּאָה כִּי עֵינֵי לֵאָה רַבּוֹת וְרַק מִרְאָה נָאָה מְאֹד וְעֵינֵי רַחֵל
 יז יְסוֹת וְתֵהִי יִסַּת מִרְאָה וְתֵאֵר מְאֹד: וַיֹּאמֶר לָבָן אֶל-יַעֲקֹב לֹא-יַעֲשֶׂה
 יח כֵּן בְּאָרְצָנוּ לְמַת הַצְּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה: וְלֹא יִשָּׂר לְעִשׂוֹת-כֵּן כִּי
 יט כֵּן הוּקַם וְכַתּוּב בְּלִחוֹת הַשָּׁמַיִם כִּי לֹא-יִתֵּן אִישׁ אֶת-בְּתוֹ הַצְּעִירָה
 כ לִפְנֵי הַבְּכִירָה כִּי אִם אֶת-הַבְּכִירָה יִקְדִּים לְמַת וְאַחֲרֶיהָ אֶת-הַצְּעִירָה

כג-כח ישן. - כחול הים. גיא: כעפר הארץ. - ויישן יעקב את שנתו. Ch. מורגס:

וייקץ יעקב משנתו, ואין לתיקון זה שום יסוד. כי יעקב מדבר כל דבריו בחלום, כנראה

כז מן הפסוק הבא. - מראשותיו, גיא: אשר שם מראשותיו. -

כח יעקב בשא את לאה ואת רחל (א-י) - בניו שנולדו לו מלאה ורחל ושפוחותיהן (יא-כ"ד) - יעקב

רצה לעזוב את לבן והסכים להשאיר בתנאים שהתנה (כ"ה-כ"ח) - יעקב העשיר (כ"ט-ל').

ויהאיש אשר נעשה ואתו יעלו עליו בעבורו השקומה ואין איש
 אשר נעשה ויצדק כי רע המעשה הזה לפני יי: ואתה צו את-
 בני ישראל ונעשו את-הדבר הזה ואל-ישאו ואל-יתנו את-הצעירה
 בשנים ותנו ראשונה את-הבכירה כי רע מאד הוא: ויאמר לכן אל-
 יעקב יעברו שבעת ימי המשטה אשר לזאת ואמן-לה את-רחל
 ועברת לי עוד שבע שנים ורעית את-צאני כאשר עשית בשבוע
 הראשון: וכיום אשר עברו שבעת ימי משטה לאה נתן לכן את-
 רחל ליעקב למען יעברו-לו שבוע שנים שנית ויתן לרחל את-
 בלחה אחות ולשה לשפחה: ויעבר עוד שבע שנים ברחל כי לאה
 נתנה-לו חנם: ויפתח יי את-רחם לאה וטהר ומלד ליעקב בן
 ויקרא את-שמו ראובן בארבעה עשר לחדש השלישי בשנה
 הראשונה לשבוע השלישי: ורחם רחל נסגר כי ראה יי כי שנואה
 לאה ורחל תאהב: ויבא יעקב עוד אל-לאה וטהר ומלד ליעקב
 בן שני ויקרא את-שמו שמעון בעשרים ואחד לחדש העשירי
 ובשנה השלישית לשבוע הזה: ויבא יעקב עוד אל-לאה וטהר
 ומלד לו בן שלישי ויקרא שמו לוי בראש החדש הראשון בשנת
 שש לשבוע ההוא: ויבא יעקב עוד אל-לאה וטהר ומלד-לו עוד
 בן רביעי ויקרא שמו יהודה בחמשה עשר לחדש השלישי בשנת
 אחת לשבוע הרביעי: ובבל-זה הנאה רחל בלאה כי-היא לא ילדה
 ותאמר ליעקב הבה-לי בן ויאמר לה יעקב האני מנעתי ממך פרי
 בשנה האנכי עובתך: ויהי בראות רחל כי ילדה לאה ארבעה
 בנים ליעקב את-ראובן ושמעון ולוי ויהודה ותאמר אליו בא אל-
 בלחה שפחתי והרטה וילדה-לי בן: ויבא אליה וטהר ומלד-לו
 בן ותקרא שמו דן בתשעה לחדש הששי בשנת שש בשבוע
 השלישי: ויבא יעקב עוד שנית אל-בלחה וטהר ומלד בן שני
 ליעקב ותקרא רחל את-שמו נפתלי בחמשה לחדש השביעי בשנה
 השנית לשבוע הרביעי: וכראות לאה כי עמדה מלדת ותקנא
 היא ברחל ותמן את-ולשה שפחטה ליעקב לאשה וטהר ומלד
 בן ותקרא שמו גד בשנים עשר לחדש השמיני בשנה השלישית
 בשבוע הרביעי: ויבא עוד אליה וטהר ומלד לו בן שני ותקרא

לאה את-שמו אשר בשני לחדש האחד אשר בשנה החמישית
 בשבוע הרביעי: ויבא יעקב אל-לאה וטהר ותלד לישראל ותקרא
 את-שמו יששכר קרביעי לחדש החמישי בשנה הרביעית לשבוע
 הרביעי ותתנהו לאומנת: ויבא יעקב עוד אליה וטהר ותלד תאומים
 בן ובת ותקרא את-שמו זבולן והבת שמה דינה בשבועה לחדש
 השביעי בשנה הששית בשבוע הרביעי: וירחם יי את-רחל ויפתח
 את-רחמה וטהר ותלד בן ותקרא שמו יוסף באחד לחדש הרביעי
 בשנה הששית בשבוע שהוא הרביעי: ויהי בימי הולדת את-יוסף
 ויאמר יעקב אל-לזן תדלי את-נשי ואת-בני ואלקה אל-יפתק אבי
 ואעשה-לי בית כי בליתי שנותי אשר עבדתיה בשתי בנותיה
 ואלקה אל-בית אבי: ויאמר לזן אל-יעקב שבה עמדי בשכרה
 ורעה לי שנית את-עדרי ולקחת שכרה: וידברו ביניהם כי יתן
 לו שכרו כל-שה מן-הבקשים ומן-העצים כל-שה חום ושלוא ולזן
 אשר יגיד יהיה שכרו: ותלדנה כל-הצאן נקדים ונקדים ושלואים
 ותלדנה הצאן שנית כמוהו ויהיו כל הנקד יעקב ואשר אינם
 נקדים ללזן: וירב מקנה יעקב מאד ויהי לו בקר וצאן ואתנות
 וקמלים ועבדים ושפחות: ויבאוי לזן ויקניו ביעקב וישב לזן את-
 צאנו ממנו ויבט-בו לרעה:

ויהי כאשר ילדה רחל את-יוסף וילד לזן לזו את-צאנו כי
 רחוקים הם ממנו מהלך שלשה ימים: וירא יעקב כי הלה לזן
 לזו את-צאנו ויקרא יעקב ללאה וילך רחל וידבר על-לזן ללכת עמו
 ארצה קנען: כי אמר להן את כל-אשר ראה בעלום וכל-אשר
 נאמר-לו כי ישוב בית אביו ותאמנה אליו אל-כל-אשר תלך אתה
 אמה גלה: ויברך יעקב את אלכזי אביו ואתק ואלכזי אברהם אבי
 אביו וישא את-נשיו ואת-בניו ויפת את-כל-מקנהו ויעבר את-הקנה
 ויבא ארץ הגלעד ויסתר יעקב אתו-אשר בולבו מלזן ולא הגיד-
 לו: ובשנה השביעית בשבוע הרביעי שם יעקב סניו הגלעד

כ-כז שפחתה לו לאשה. - עמדה מלדת. בכ"י: היתה עקרה. - וס' לוא. כך צ"ל. ובכ"ש:
 ונקד. בכלל, הנוסח הכ"ש משובש כאן. -

כט יעקב הלך בחשאי מעם לבן ולבן דרך אחריו (א' ו') - כרית יעקב ולבן (ז' ח') - על מקומות האפורי
 שנהיבו (ט' י"א) - לבן הלך למקומו (י"ב) - יעקב השלים עם עשו (י"ג) - יעקב היה שולח מזונות
 אל הוריו ארבע פעמים בשנה ועשו החישב בהר שער (י"ד-כ').

בחדש הראשון בעשרים ואחד בו ונדרת לכן אחריו וימצא את-
 יעקב בחר הגלעד בחדש השלישי בשלשה עשר בו: ולא נתנו
 יי לדרע ליעקב כי גרזה אליו בתלום הלילה ונדרר לכן אל-
 יעקב: ובחמשה עשר לימים ההם עשה יעקב משתה ללדן ולכל-
 הבאים עמו וישבע יעקב ללדן ביום ההוא ולדן ליעקב אם-יעבר
 אחד משניהם לרעה את-הר הגלעד: ויעש שם גל גדול לערות
 על-בן נקרא שם המקום ההוא גלעד כול הנה: ואולם לראשונה
 קראו לארץ הגלעד ארץ רפאים כי ארץ רפאים היא ודרות
 רפאים ענקים אשר באמה ומשע באמה ושמונה באמה ער-שבע
 באמה גבהם: ומשובותיהם מארץ בני-עמון עד-הר-חרמון ובית
 מלכותם קרנים ועשתרות וארדעי ומישור ובען: וישמידם יי מפני
 רע מעשיהם כי עושי רע היו וישבו האמורים תחמיהם רעים
 והסאים ואין כיום עם אשר השלים כל-חטאייהם ואין להם ארץ
 ימים בארץ: וישלח יעקב את-לדן וילך סדנה ארם ארץ קדם
 ויעקב שב ארץ הגלעד: ויעבר את-הנבוק בחדש התשיעי באחד
 עשר בו וביום ההוא בא אליו עשו אחיו ויעשו שלום וילך מאתו
 ארצה שעיר וישב יעקב באהלים: ובשנת אחת לשבוע החמישי
 ביוכל הנה עבר את-הגדרן וישב בעבר הגדרן לרעות את-גאנו
 מארץ הגלעד עד בית-שאן ועד-דוֹתן ועד-עקרבנים: וישלח לאביו
 ליצחק מכל אשר-לו בגד ואכל וקשר ומשקה חלב ושמן ונגינה
 ומתמרי הבקעה: ולאמו לרבקה ישלח ארבע פעמים בשנה בין
 עתות הנרחים בין התריש והקציר בין הסתו והיורה בין התרף
 והאביב אל-מגדל אברהם: כי יצחק שב מבאר שבע ויעל אל-
 מגדל אברהם אביו וישב שם נפרד מעשו בנו: כי בימי לכת
 יעקב סדנה ארם לקח לו עשו אשה את-מחלת בת-ישמעאל ויאסף
 כל-עדרו אביו וקשו ויעל וישב בחר שעיר ויעוב את-יצחק אביו
 בבאר שבע לכהו: ויעל יצחק מבאר שבע וישב במגדל אברהם
 אביו בחר חדרון: ושמה ישלח יעקב כל-אשר ישלח לאביו ולאמו
 משת לשת כל-מחסונם ויקרכו את-יעקב בכל-לדם וקבל-נפשם:

כ שלשה עשר בו. זיא: בשנים עשר בו. - רפאים. בכיו: רסאל. - מארץ
 הגלעד. ברומי: מים המלח. -

ל ובשנת אחת לשבוע הששי עלה שלם אשר מנחה לשכם
 ב בשלום בחדש הרביעי: ושם חטפו את־דינה בת־יעקב אל־בית
 שכם בן־חמור החוי נשיא הארץ וישכב עמה וישמאה והיא גערה
 ג קטנה בת־שנים עשרה שנה: וידרשנה מאת אביה ומאת אחיה
 ד כי תנתנו־לו לאשה ויחר אף יעקב ובניו באנשי שכם כי טמאו
 את־דינה אחותם ונדברו עמהם בערמה ובמרמה: ויבא שמעון
 וְלוֹי שְׂתָאִם וַיַּעֲשׂוּ מִשְׁפָּט עַל־כָּל־אֲנָשֵׁי שָׁכֶם וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר אֲשֶׁר
 ה בָּצְאוּ בָהּ וְלֹא הִשְׁאִירוּ בָהּ אֶת־אֶחָד כָּלֶם הָרְגוּ בְּמִכְאוּבִים כִּי
 טמאו את־דינה אחותם: וכן לא יעשה מעתה ועד־עולם לשמא
 ו בת ישראל כי בשמים הוקם עליהם משפט להכרית בתרב את־
 ז כָּל־אֲנָשֵׁי שָׁכֶם כִּי עָשׂוּ נִבְלָה בְּיִשְׂרָאֵל: וַיִּתְּנֶם יְיָ בְּיַד בְּנֵי־יַעֲקֹב
 ח לַהֲכַרְתָּם בַּחֶרֶב וְלַעֲשׂוֹת בָּהֶם שְׁפָטִים וְלִכְבֹּל וַיְהִי כִּזְאת בְּיִשְׂרָאֵל
 ט לְשִׂמְאָה בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל: וְאִישׁ בְּיַד־הָיָה בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִכְשַׁף לְמַת
 י אֶת־בְּתוּ אוֹ אֶחָתוֹ לְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר מִזְרַע הַגּוֹיִם מוֹת יָמוֹת וּבְאֶבֶן
 ידְגָמָהוּ כִּי עָשָׂה חֲסָא וּנְבִלָה בְּיִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה יִשְׁרָמוּ בָּאִשׁ
 ח כִּי טִמְאָה אֶת־שֵׁם בֵּית אָבִיהָ וּנְכַרְתָּה מִיִּשְׂרָאֵל: וְלֹא תִמְצָא וְנוֹת
 ט וּשְׂמָאָה בְּיִשְׂרָאֵל כָּל־דְּרוֹת הָאָרֶץ כִּי קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל לַיְיָ וְכָל הַמַּטְמָא
 ט (ואתו) מוֹת יָמוֹת בָּאֶבֶן ידְגָמָהוּ: כִּי כֵן הוֹחֵק וְנִכְמַת בְּלַחֹת הַשָּׁמַיִם עַל־
 י כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל הַמַּטְמָא מוֹת יָמוֹת וּבְאֶבֶן ידְגָמָהוּ: וְאִין לַחֵק הַזֶּה
 קַץ הַיָּמִים וְאִין פְּלִיחָה וְאִין כָּל־בְּשָׂרָה כִּי אִם־יָבֶרֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר
 טמא אֶת־בְּתוֹ מִבְּיַן כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי מִזְרַעוֹ נָתַן לְמֶלֶךְ וַיַּחֲטֵא לְשִׂמְאוֹ:
 יא וְאֵתָה מִשָּׁה צוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָעַד בָּהֶם כִּי לֹא־יִתְּנוּ מִבְּנוֹתֵיהֶם
 יב לְגוֹיִם וְכִי לֹא־יִקְחוּ מִבְּנוֹת הַגּוֹיִם כִּי תוֹעֵבָה הִיא לִפְנֵי יְיָ: עַל־כֵּן
 כְּתִבְתִּי לָךְ בְּדַבְרֵי הַחֵק כָּל־מַעֲשֵׂי וּבְנִין שָׁכֶם אֲשֶׁר עָשׂוּ לְדִינָה
 וְאֲשֶׁר דָּבְרוּ בְּנֵי יַעֲקֹב לֵאמֹר לֹא נָתַן אֶת־בְּתוּלָה לְעַרְל כִּי חֲרָשָׁה
 יג הִיא לָנוּ: וְחֲרָשָׁה הִיא לְיִשְׂרָאֵל וְלַנְּתֻנִים וְלַנְּשָׂאִים מִבְּנוֹת הַגּוֹיִם
 יד כִּי טִמְאָה הִיא וְתוֹעֵבָה לְיִשְׂרָאֵל: וְלֹא יִשְׁהַר יִשְׂרָאֵל מִהַטְמָאָה הַזֹּאת
 אֲשֶׁר לוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת הַגּוֹיִם אוֹ אֲשֶׁר נָתַן מִבְּנוֹתָיו לְאִישׁ מִכָּל־
 טו הַגּוֹיִם: כִּי מוֹסֵר עַל־מוֹסֵר הוּא וְקַלְלָה עַל־קַלְלָה וְכָל־מִשְׁפָּט וּמוֹסֵר

המעשה בדינה (א-ג) - הריגת בני שכם (ד-ו) - איסורי חיתון בין ישראל ונכרים (ז-י) -
 בחירת לוי לכהנה בשכר המעשה בבני שכם (יח-כג) - החזרת דינה מבית שכם (כד) - תוכחת
 יעקב (כיה-כו).

וקללה נבאו ואם-נעשה כדבר הנה והעלים עיני מעושי הטמאה
 וממטמאי מקדש יי וממסללי שם קדשו ונשפט כל-העם יתרו על-
 כל-הטמאה והחליל הנה: ואין משוא פנים (ואין בקרת פנים) ולא
 יקח מגדיו פרי ומנחה ועולה וסלב ואשה רים נוחים לרצותו
 ונשפט כל-איש ואשה בישראל אשר וטמאו מקדשו: על-כן צויתיה
 לאמר העד את-העדות הזאת בישראל ראה את אשר הנה לשכם
 ולקניה אשר נתנה בנד-שני בני יעקב ונתרנום במקאובים ומהי
 להם צדקה ותקתב להם לצדקה: ויצטר ורע לוי לכהנים וללויים
 לשרת לפני יי כמונו בכל-הימים ויברך לוי וקניו לעולם כי קנא
 לעשות-צדק ומשפט ונקמה מקל-הקמים על-ישראל: וכן תקתב-
 לו בעדות בלחות השמים ברבה וצדק לפני אלהי הכל: ונתתנו
 גזר את-הצדקה אשר עשה האדם בתניו בכל-עמות השנה עד-
 אלה דור ברבה תקתב ותבוא עליו ולדרותיו אחריו ונקתב אוהב
 וצדיק בלחות השמים: וכל-הדבר הנה בתבתי לך ואצוה להגיד
 לבני ישראל כי לא יתמאו ולא יעברו חק ולא יסרו את-הבניות
 אשר הוקמה להם לעשותה ונקתבו אוהבים: ואם-עברו ועשו מקל-
 דרכי הטמאה ונקתבו שונאים בלחות השמים ונמחו מספר החיים
 ונקתבו בספר האבדים ועם-הנבדחים מדהארץ: ויום הרוג בני
 יעקב את-שכם עלה להם ספר השמומה כי עשו צדק וישר ונקמה
 בחוקאים ויקתב לברכה: ויוציאו את-דינה אחותם מבית שכם
 ונבזו את-כל-אשר בשכם צאנם וברקם ונמוריהם וכל-שדריהם
 וכל-בליהם ונבזאו הכל אל-יעקב אביהם: ונדבר עמהם על-אדות
 העיר אשר הרנו כי נרא את-יושבי הארץ הקנענים והפרזים: ומהי
 חמת אלהים על-כל-הערים אשר מסביב לשכם ולא קמו לרדת
 אחריו בני יעקב כי סחד נפל עליהם:
 ויהי בראש החדש ונדבר יעקב אל-כל-אנשי-ביתו לאמר הטהרו
 ותסלפו שמלותיכם ונקומה ונעלה בית-אל במקום אשר נדרתי
 גר בברתי משני עשו אחי כי הנה (וי) עמדי ונשיבני אל-הארץ

טו
 יז
 יח
 יט
 כ
 כא
 כב
 כג
 כד
 כה
 כו
 לא

ונשפט ט. בכושי: והיה. -

יעקב הלך לבית אל להקריב (א-ג) - יחזק ברך את לוי ואח יהודה (ד-כ"ב) - יעקב ספר ליצחק
 שהצליחו ה' (כ"ד-כ"ה) - יעקב הלך לבית אל עם רבקה ורבורה (כ"ז-ל') - יעקב ברך לאלהי
 אבותיו (ל"א-ל"ב).

יז
 לא

ב הזאת בשלום ונקסירו את-אלהי הנקר אשר בתוככם: ויקרעו את-
 אלהי הנקר ואשר באזניהם ועל-צנאריהם והאלילים אשר נזכה
 רחל מבית לבן אביה ותמן את-הפלל ליעקב וישקם ויתצם
 ג וישחיתם וישקמם תחת האלה אשר בארץ שקם: ויעל בראש
 החרש השביעי בית-אל ויבן מזבח במקום אשר לדשם ויבן שם
 מזבה וישלח אל-יצחק אביו לבוא אליו אל-זבחו וילדבקה אמו:
 ד-ה ויאמר יצחק לבוא בני יעקב ואראנו בשרם אמות: וילך יעקב אל-
 יצחק אביו ואלדבקה אמו אל-בית אברהם אביו ושנים מבניו
 ו לקח אתו לוי ויהודה ויבוא אל-אביו יצחק ואל-אמו רבקה: ותצא
 רבקה מן-המגדל אל-שער המגדל ליעקב ולחבקו פי תיטה
 ז ריחה בשקמה הנה יעקב בנה בא ותשקלו: ותרא את-שני בניו
 ותסירם ותאמר אליו אלה הם בניך בני ותחבקם ותשק להם
 ותחרכם לאמר קכם יקבד ורע אברהם ואתם תהיו לברכה
 ח בארץ: ויבוא יעקב אל-יצחק אביו אל-סדרו אשר בו ישכב ושני
 בניו עמו ויקח את-ידי אביו וישתחו וישקלו ויתלה יצחק על-
 ט צנארי יעקב בנו ונקה על-צנארי: ותחלת הצל מעיני יצחק ורא
 את-שני בני יעקב לוי ויהודה ויאמר רבניך הם אלה בני פי ידמו
 י לך: ויאמר לו פי באמת בניו הם ובאמת ראית פי באמת בני
 יא-יב הם: ויקרבו אליו וישן וינשקם ויחבקם קלם יחד: ויחד ריח הובואה
 יג בסיו ויקח את-לוי בנה וימינו ואת-יהודה בשמאלו: וישן אל-לוי
 ויחל לקרבו ראשונה ויאמר אליו וברכה :: אלהי הפל אדני כל-
 יד העולמים אותך ורבניך בכל-העולמים: ותמן :: לה ולרעה גדלה
 וקבוד וקרוב אותך ורעה אליו מכל-האשר לשרתו במקדשו
 טו במלאכי השנים ובקדושים פן יהיה ורע רבניך לקבוד ולגדלה
 ולקדשה ויגדלם בכל-העולמים: והיו נשיאים ושושנים ומלאכים
 לקל-ורע בני יעקב דברי :: בערך וברו וכל-משפטו בערך
 וישפטו והגירו דרכי ליעקב והראום לישקאל ברכת :: תושם
 טז בסיחם לקרן כל-ורע יקיר: לה קראה אמה שמה לוי ובאמת
 קראה שמה גלנה לוי תהנה ואוהב לכל-בני יעקב שלחנו לה ויהיה

ו-א כשם עה. א מוסיף: לאמר. - וישן בכיו: וישנו. - ויחבקם כלם. Ch מניה
 לפי הרומי: שניהם. וטעות המעתיק הכושי היא שכתב כלם במקום כלאים (=שנים.
 גרסי-בכושית). - וקרוב. ב' β: והקים. - והראום. Ch מניה: ונתיבותי. - את-הברכה.

ואתה ובניך תאכלו עליו ובכל-הדרות והי שלחנה מלא ולא יחסר
 י" לה מאכלה לכל-העולמים: וכל-שונאיה לשניה יסלו וכל-צריה
 יקרתו ויאבדו ומקבריה ברובים וכל-עם מאבדיה ארורים יהיו:
 יח וליהודה אמר ותן-לה יי בוח ועצמה לדרה על-כל-משנאיה נשיא
 תהנה אתה ואחד מבניה לבני יעקב שמה ושם בניה גלף ויעבר
 בבל-הארץ והמדינה וייראו שמים משניה וירעדו כל-הגוים וכל-
 יט העמים יתדרו: בה תהנה עורת יעקב ובה תמצא ושושת ישראל:
 כ ובשבתה על-כסא כבוד-אדקה גדול יהנה השלום לכל-נרע בני
 נקור מקבריה בריוף וכל-משנאיה ולוחציה ומקלליה יקרתו ויאבדו
 כא מן-הארץ והיו ארורים: ויסן וישקלו שנית ויחבקהו וישמח מאד
 כב כי ראה את בני יעקב בנו בצדק: ויצא מבין רגליו ויפל וישתחו
 לו ויקרבו וינח שם אצל יצחק אביו בלילה שהוא ויאכלו וישתו
 כד בשמחה: וישן את-שני בני יעקב אחד מימינו ואחד משמאלו
 כה ותחשב-לו צדקה: ויספר יעקב הכל לאביו בלילה את-אשר עשה יי
 עמו חסד גדול ואשר הצליח כל-דרכיו ויצילהו מכל-רע: ויקרר
 יצחק את-אלהי אביו אברהם אשר לא עוב חסדו ונאמתו מקר
 כו עבדו יצחק: והיו בבקר ויספר יעקב ליצחק אביו את-דבר הנדר
 אשר נדר ליי והמראה אשר ראה ואשר בנה מנחת והכל נכון
 לקררן להקריב לפני יי באשר נדר וכי בא לשאתו עליהם-מור:
 כז ויאמר יצחק אלי-יעקב בנו לא אוכל לבא עמך כי זקנתי ולא
 אוכל עבר בדרך לך בני בשלום כי בן-חמש וששים ומאה שנה
 כח אנכי היום ולא אוכל לנסע הושב את-אמך ותלך אתך: ואנכי
 ידעתי בני כי בעבורי באת והיום הזה יהיה בריוף אשר-בו ראיתיני
 כט חי וראיתיה אני בני: הצלח ועשה את-נדרך אשר נדרת ואל-
 תאחר את-נדרך ואתה מחר לעשות את-נדרך ומצאתן ביעני
 ל עושה כל אשר לו נדרת נדר: ויאמר אל רבקה לבי עם-יעקב
 לא בנה ותלך רבקה עם-יעקב ועמה דבורה ויבאו בית-אל: ויזכר
 יעקב את-הברכה אשר ברכו אביו ושני בניו לוי ויהודה וישמח
 לב ויקרר את-אלהי אבותיו אברהם ויצחק: ויאמר עתה ידעתי כי
 תקנת עולם לי ולבני לפני אלהי כל וכה הוסיק על-אדות שניהם
 ויקטב להם פסדות עולם בלחות השמים באשר ברכם יצחק:

לב וְלֵן בְּלִילָה הִהוּא בְּבֵית-אֵל וַיְחַלֵּם לֹוי וַהֲנִיחַ מִקְדוֹ וַיּוֹשִׁיבֵהוּ
ב לְבֵהוּ לְאֵל עֲלִיּוֹן אוֹתוֹ וְאֶת-בְּנָיו עַד-עוֹלָם וַיִּקַּח מִשְׁנֵתוֹ וַיַּבְרֵךְ אֶת-
ג יְיָ וַיִּשְׁבַּח וַיְשַׁבַּח בְּבִקְרָא בְּאֶרְבָּעָה עָשָׂר לַחֲדָשׁ הַהוּא וַיַּעֲשֶׂר מִכָּל
ד אֲשֶׁר-רָבָא עִמּוֹ מֵאָדָם וְעַד-בְּהֵמָה וּמִן-הַנְּחֻבָּה עַד-כָּל-הַבְּהֵמָה וְהַבְּנָדִים
ה וַיַּעֲשֶׂר מִכָּל: וַיְהִי בַּיָּמִים הֵהֵם וַתֵּהֵר רַחֵל אֶת-בְּנִימִין בְּנֵהּ וַיִּסְפָּר
ו וַיְשַׁבַּח אֶת-בְּנָיו מִמֶּנּוּ וַמְעַלָּה וַיִּפֹּל לֹוי בְּגוֹרֵל יְיָ וַיִּלְבֹּשׂוּהוּ אָבִיו
ז בְּגָדֵי קֹהֵן וַיִּמְלֵא אֶת-יְרֵדָיו: וַבַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֲדָשׁ הַזֶּה הִעֲלָה
ח עַל-הַמִּזְבֵּחַ פָּרִים בְּנֵי-בְקָרָא אֶרְבָּעָה עָשָׂר וְאֵילִים עֲשָׂרִים וְשִׁמּוֹנָה
ט וְצֹאן אֶרְבָּעִים וְתִשְׁעָה בְּבָשִׂים שִׁבְעָה נְדָבִי עֹזִים עֲשָׂרִים וְתִשְׁעָה
י עוֹלָה עַל-הַמִּזְבֵּחַ לְקָרְבָן אִשָּׁה רֵיחַ נִיחֻחַ לַיְיָ אֱלֹהִים: וְהָ קָרְבַּן
יא נָדָבֹו אֲשֶׁר נָדָב לַעֲשֹׂר וּמִנְחָתָם וּמִכִּבְיָתָם: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר אָבְדָה הָאֵשׁ
יב וַיִּקְטַר קִטְרֹת עַל-הָאֵשׁ עֲלֵיהֶם וּלְקָרְבָן תּוֹרָה פָּרִים שְׁנַיִם וְאֵילִים
יג אֶרְבָּעָה בְּבָשִׂים אֶרְבָּעָה וְשִׁעִירִים אֶרְבָּעָה וּבְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שְׁנַיִם
יד וַנְדָבִי עֹזִים שְׁנַיִם בָּבָה וַיַּעֲשֶׂה כָּל-בְּקָרָא שִׁבְעַת יָמִים: וַיֵּאבְדּוּ שֵׁם
טו הוּא וְכָל-בְּנָיו וְאֲנָשָׁיו בְּשִׁמְחָה שִׁבְעַת יָמִים וַיַּבְרְכוּ וַיְהַלְלוּ אֶת-יְיָ
טז אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִכָּל-תְּלָאוֹתָיו וְאֲשֶׁר הִקִּים לוֹ אֶת-יְרֵדָיו: וַיַּעֲשֶׂר אֶת-
יז כָּל-הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וַיַּעֲשֶׂ עוֹלָה וְאֶת-הַבְּהֵמָה הַשְּׂמֵמָה נָתַן לִלְוִי
יח בְּנוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶת-נַפְשׁוֹת הָאָדָם: וַיִּכְתֵּן לֹוי בְּבֵית-אֵל לְסֻגֵּי יַעֲקֹב
יט אָבִיהוּ מִעֲשֻׂדַת אֲחָיו וַיְהִי שֵׁם לְבֵהוּ וַיִּתְּנֵהוּ יַעֲקֹב אֶת-יְרֵדָיו בָּבָה
כ וַיַּעֲשֶׂר שְׁנֵית מַעֲשֶׂר לֵי: וַיַּקְדִּישׁוּהוּ וַיְהִי קֹדֶשׁ לוֹ: וְעַל-כֵּן אָנֹה בְּלַחֲת
כא הַשְּׂמֹום לַחֵק לַעֲשֹׂר מַעֲשֶׂר שְׁנֵי לְאָכַל לְסֻגֵּי יְיָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
כב לְשֹׁבְנֵי שְׂמוֹ שֵׁם שָׁנָה בְּשָׁנָה וְאִין לַחֵק הַנֶּה כּוֹץ הַיָּמִים עַד-עוֹלָם:
כג וְהַמַּעֲנָה הַזֹּאת כְּתוּבָה לַעֲשׂוֹתָהּ שָׁנָה בְּשָׁנָה לְאָכַל מַעֲשֶׂר שְׁנֵי
כד לְסֻגֵּי יְיָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַר וְלֹא וְשִׁאִירוֹ מִמֶּנּוּ מִשְׁנָה לְשָׁנָה הַבָּאָה:
כה כִּי בְשֵׁנְתוֹ וַאֲכַל הַזֶּרַע עַד-יָמֵי עֶבֶר זֶרַע הַשָּׁנָה וְהַגֶּשֶׁם עַד-יָמֵי
כו הַגֶּשֶׁם וְהַנֹּת עַד-יָמֵי הַנֹּת וְהַנֹּת מִמֶּנּוּ: וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ תִּקַּל יְהִיֵה בָאֵשׁ

לב חלומו של לוי בבית אל (א) - לוי נבחר לכהונה (ב-ג) - יעקב עשר עזי לוי (ד-ט) - קביעת מצות מעשר (י-ט"ו) - יעקב קרא בלוחות השמים את עתידו ועתיד צאצאיו (ט"ז-כ"ו) - חגג את יום העצרת, כליו את היום השמיני של סכות (כ"ז-כ"ט) - מות דבורה (ל) - לידת בנימין ומות רחל (ל"ג-ל"ד).

א-ג וילן ברומי: וילינו, - לפנן, ניא: לקהן, - בגורל ה', כלוי יעקב עישר את בניו ולוי ניתן מעשר לה', - ארבעים ותשעה, ניא: ששים, - עשרים ותשעה, ניא: עשרים ואחד, וכן Ch. לדעת Bousset היא טעות, - ויברכו ויהללו, ניא: ויברך

יד וַיִּשְׂרַף כִּי טָמֵא הוּא: וְכִּבְהָ יֵאבְדְּהוּ וְחַד בְּבִיבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְלֹא
 טו יַעֲשֶׂהוּ יָשׁוּן: וְכָל־מַעֲשֵׂי בְּקֶר וְצִאן לְדָשׁ לֵוִי וְלִכְהֻנֵּי וְהִנֵּה אֲשֶׁר
 יֵאבְדְּהוּ לִסְגִי שְׁנֵה בְּשִׁנֵּה כִּי בֵן אָזָה וְנִחְרַת בְּדַבֵּר הַמַּעֲשֵׂי בְּלַחֲוֹת
 טז הַשָּׁמַיִם: וּבְלִילָה הַשְּׁנִי בְּעֵשְׂרִים וּשְׁנֹנִים לַיְמֵי הַתְּרַשׁ אָמַר יַעֲקֹב
 לְבָנוֹת אֶת־הַמְּקוֹם הַזֶּה וְלִהְיוּ־בָּן וְלִקְדָּשׁוֹ וְלַעֲשֹׂתוֹ קְדוֹשׁ לְעוֹלָם
 יז לוֹ וְלִבְנֵי אֶחָיו: וַיֵּרָא אֵלָיו יי בְּלִילָה וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר לֹא יִקְרָא
 יח שְׁמָה (עוֹד) יַעֲקֹב לְבָרוֹ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמָה: וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 שְׁנִית אֲנִי יי אֵל־הַיְהוָה אֲשֶׁר בְּרָאתִי אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְהַפְּרִיטִיךָ
 וְהַרְבִּיתִיךָ בְּמֵאד מֵאד וּמְלָכִים מִמֶּה יִהְיוּ וְשָׁפְטוּ הַכֹּל בְּכָל־מְקוֹם
 טט אֲשֶׁר דָּרְכָה בּוֹ כַּת־רִגְל בְּוֶאֶדָּם: וְאַתָּן לְזַרְעָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 תַּחַת הַשָּׁמַיִם וְשָׁפְטוּ בְּכָל־הַגּוֹיִם בְּרִצּוֹנָם וְאַחַר יִקְחוּ לָהֶם אֶת־
 ב כָּל־הָאָרֶץ וּיְרַשׁוּהָ לְעוֹלָם: וְיִכַּל לְדַבֵּר עִמּוֹ וַיַּעַל מֵאֲתָו וַיִּבַט
 כא יַעֲקֹב עַד־אֲשֶׁר עָלָה הַשָּׁמַיְמָה: וַיֵּרָא בְּמֵרְאוֹת הַלִּילָה וְהִנֵּה מַלְאָךְ
 יוֹרֵד מִן־הַשָּׁמַיִם וְשִׁבְעָה לַחֹת בְּיָדָיו וַיִּמְן לְיַעֲקֹב וַיִּקְרָא אֶת־
 כב הַכְּתוּב בָּהֶם אֲשֶׁר יִהְיֶה־לוֹ וְלִבְנָיו בְּכָל־הָעוֹלָמִים: וַיֵּרָאֵהוּ אֶת־כָּל־
 הַכְּתוּב בְּלַחֲוֹת וַיֹּאמֶר לוֹ אֶל־תִּבְנֶה אֶת־הַמְּקוֹם הַזֶּה וְאֶל־תַּעֲשֶׂהוּ
 מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם וְאֶל־תִּשְׁבֹּתֶהָ כִּי־לֹא לָךְ הַמְּקוֹם הַזֶּה לָךְ אֶל־
 בֵּית אַבְרָהָם אָבִיךָ וְשִׁבְת־שָׁם אֲצִל וַיִּצְחַק אָבִיךָ עַד־יוֹם מוֹת אָבִיךָ:
 כג כִּי בְּמִצְרַיִם תָּמוּת בְּשָׁלוֹם וּבְצֶאֱרָךְ הַזֹּאת תִּקְבֵר בְּכַבּוֹד בְּקִבְרוֹת
 כד אֲבוֹתֶיךָ עַם־אַבְרָהָם וַיִּצְחַק: אֶל־תִּירָא כִּי כִּאֲשֶׁר רָאִיתָ וַיִּקְרָאתָ בֵּן
 כה יִהְיֶה הַכֹּל וְאַתָּה כָּתֹב הַכֹּל כִּאֲשֶׁר רָאִיתָ וַיִּקְרָאתָ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
 וְאִיךְ אֲזַכֵּר אֶת־כָּל־אֲשֶׁר קָרָאתִי וְרָאִיתִי וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי אֲזַכִּירָךָ
 כו הַכֹּל: וַיַּעַל מֵאֲתָו וַיִּיקֶן מִשְׁנֵתוֹ וַיִּזְכֵּר כָּל־אֲשֶׁר קָרָא וְרָאָה וַיִּכְתֹּב
 כז כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא וְאֲשֶׁר רָאָה: וַיַּעַשׂ שָׁם עוֹד יוֹם אֶחָד
 וַיִּקְרַב בּוֹ כָּל־אֲשֶׁר הִקְרִיב בְּיָמָיִם הָרִאשׁוֹנִים וַיִּקְרָא שְׁמוֹ עֲצֵרַת
 כח כִּי נֹסֵף הַיּוֹם הַזֶּה וְלִרְאשׁוֹנִים קָרָא לָהֶם חָג: וְכִּבְהָ נִרְאָה לְהִיּוֹת
 וְכַתוּב הוּא בְּלַחֲוֹת הַשָּׁמַיִם עַל־בֶּן נִגְלָה לוֹ לַעֲשׂוֹת וְלִהְיוֹת אוֹתוֹ
 כט לְחַג עַל־שִׁבְעַת הַיָּמִים: וַיִּקְרָא שְׁמוֹ עֲצֵרַת כִּי יַעֲלוּ אוֹתוֹ עַל עַדוֹת

יב-י"ו ויהלל. - עבר. ניא: אסף. - יהיה שמך. ניא יקרא שמך. או: יקראו שמך. - ויקרא.
 כג-כד ברומי: ויקראם וידע (וכן Ch). - ושבת שם. אין בנוסח Ch. - ויאמר יעקב. בקצת
 כה-כט כ"י נוסף: אדוני. - ויכתב. ברומי: ויסתר. וסעות קריאה היא: εἰρησε במקום εἰρασε -

ל הַיָּמִים וּבַחַג בְּמִסְפַּר יָמֵי הַשָּׁנָה: וּבְלֵיל הַעֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ
 כִּזְוָה מִתְּהַר דְּבוּרָה מִיְנֻקַּת רַבֵּקָה וּיְקַבְרוּהָ מִתַּחַת לַעֵיר תַּחַת אֵלּוֹן
 הַנָּחַל וַיִּקְרָא שֵׁם הַנָּחַל הַהוּא נַחַל דְּבוּרָה וְהָאֵלּוֹן אֵלּוֹן אֶבֶל
 דְּבוּרָה: וּמִלְךְ רַבֵּקָה וּמִשָּׁב לְבֵיתָהּ וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב בְּגֵרָה אֶל-יִצְחָק
 אָבִיו אֵילִים וַצֹּאן וּשְׁעִירִים לַעֲשׂוֹת מִטַּעֲמִים לְאָבִיו כַּאֲשֶׁר אָהָב: וְהוּא
 הִלְךְ אַחֲרֵי אָמוֹ עַד-בְּכַרְת־אָרְץ וַיִּשָּׁב שָׁמָּה: וּמִלְךְ רַחֵל בְּלִילָהּ
 בֵּן וּתְקָרָא שְׁמוֹ בֶּן עֲגִי בִּי הִקְשַׁתָּה בְּלִילָתָהּ וְאָבִיו קָרָא שְׁמוֹ
 בְּנֵימִין בְּאַחֵר עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּשָּׁנָה אֶתֶּת לְשִׁבּוּעַ הַשְּׁשִׁי
 לְיוֹבֵל הַהוּא: וְתַמַּת שֵׁם רַחֵל וַתַּקְבֵּר בְּאָרֶץ אֶסְרָתָהּ הִיא בֵּית-
 לַחֵם וַיַּעַב יַעֲקֹב מַצְבָּה עַל-קַבְרֵהּ רַחֵל בְּדֹרֶךְ עַל-הַקְּבָרָה:
 וַיִּלְךְ יַעֲקֹב וַיִּשָּׁב בְּאָרֶץ הַנָּגֹב בְּמִגְדַל-רְעָה וַיִּלְךְ אֶל-יִצְחָק
 אָבִיו הוּא וְלֵאָה אִשְׁתּוֹ בְּרֵאשִׁית הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי: וַיֵּרָא רְאוּבֵן אֶת-
 בְּלֵקָה שִׁסְמַת רַחֵל פִּילְגַשׁ אָבִיו רוֹחֶצֶת בַּמַּיִם בַּסֶּתֶר וַיִּצְהַקְהָ:
 וַיִּתְמַכָּא בְּלִילָהּ וַיָּבֵא אֶל-בֵּית בְּלֵקָה לְיִלְדָהּ וַיִּמְצְאֶהּ שׁוֹכֶבֶת בַּמֶּשֶׁה
 לְבֵדָהּ וְהוּא וְשָׁנָה בְּבֵיתָהּ: וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וַתִּקַּע וַתֵּרָא וְהִנֵּה רְאוּבֵן
 אִתָּהּ עַל-מִשְׁכְּבָהּ וַתִּגַּל בְּנִסָּהּ וַתִּתְחַשְׁשֶׁהּ וַתִּצְעַק וַתִּכְרַם בִּי רְאוּבֵן
 הוּא: וַתְּבוֹשׁ מִסְגִּיּוֹ וַתִּנַּח גְּדָה מִמֶּנּוּ וַיִּכְרַח: וַתִּתְעַצֵּב עַל-יְהוָה
 כִּזְוָה מֵאֲדָר וְלֹא הִגִּידָה לְאִישׁ וְדָבָר: וְהִנֵּי כְּבוֹא יַעֲקֹב וְהִכְרִישָׁהּ
 וַתֹּאמֶר לֹא לֹא סְהוּדָה אֲנִי לָךְ בִּי נִטְמָאתִי לָךְ בִּי טָמְאָה אֹתִי
 רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב עִמָּי בְּלִילָהּ וְאֲנִי וְשָׁנָה וְלֹא גִדַּשְׁתִּי עַד-כִּי גִלָּהּ
 בְּנָפְסִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּי: וַיִּסַּח אֶף יַעֲקֹב בְּרְאוּבֵן מֵאֲדָר עַל-שִׁכְבוֹ עִם
 בְּלֵקָה בִּי גִלָּה אֶת-דְּבָרֹת אָבִיו: וְלֹא קָרַב יַעֲקֹב אֵלֶיהָ בִּי טָמְאָה
 רְאוּבֵן וְכָל-אֲדָרָם בִּי וְגִלָּה דְּבָרֹת אָבִיו רַע מַעֲשֶׂהוּ מֵאֲדָר וַתִּכְבֵּל
 הוּא לִסְגִי יָי: עַל-בֶּן דָּתוּב וְחִקוּק בְּלַחֹת הַשָּׁמַיִם בִּי לֹא יִשְׁכַּב
 אִישׁ עִם-אִשְׁתּוֹ אָבִיו וְכִי לֹא יִגְלֶה אֶת-דְּבָרֹת אָבִיו בִּי טָמְאָה הוּא
 מוֹת יְמוֹתוֹ יִחְדָּו הָאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם-אִשְׁתּוֹ אָבִיו וְהָאִשָּׁה בִּי
 יֵאָמְרָה עָשׂוֹ בְּאָרֶץ: וְלֹא יִהְיֶה טָמֵא לִסְגִי אֲלֵהִינוּ בָּעָם אֲשֶׁר בְּחַר

לב ע צ ר ת . כ נ ו ש י : מ ו כ ף . - כ כ ר ת א ר ן . כ נ ו ש י (כ ט ע ו ת) : ע ר ד ץ ב ן .
 לג ח ס א ר א ו ב ן ע ם ב ל ה א (א - ט) - א י ס ו ר י ע ר ו ח (י - כ) - י ע ק ב ו ב י ת ו ה ל כ ו א ל י צ ח ק ו ר ב ק א ו י ש ב ו
 ב נ י א א ב ר ה ם (כ י א - כ י ב)
 א-ב כ מ ג ד ל ר ע ף . ה ו א מ ג ד ל ע ד ר א פ ר ת (כ ר א ל י ה כ י א) . - ו י א ה ב ה . א י ן ב נ ו ס ח א ו ת
 ג-ה A B . - ש ו כ ב ת . D : י ש נ ת . - ו ת ב ו ש מ ס נ י ו . ב ר ו מ י : ו י ב ו ש מ ס נ י ה . - ו י ב ר ת . B :

יב לו לנחלה: ועוד כתוב ארור שוכב עם-אשת אביו כי נלה
 יג ערות אביו ויאמרו כל קדושי יי אמן ואמן: ואתה משה צו את-
 בני ישראל ושמרו את-הדברים האלה כי משפט מות הוא וקטא
 הוא ואין כפרה לכפר על-האדם אשר עשה הרע הזה כי אם-
 יד להמיתו ולהקנו ולקנומו באבנים ולהקריתו מבין עם-אלהינו: כי
 לא-יהיה יום אחד בארץ כל-איש אשר יעשה-זאת בישראל כי
 טו נתקב וקטא הוא: ואל-יאמרו לראובן היו חיים וכפרה בשבבו
 עם-סילגש אביו והיא לה בעל ובטלה יעקב אביו הי: כי עוד לא
 נגלו התורה והמשפט והחק בתמם לכל כי בנמיה הנה לחק את
 יז ונימים וחק-עולם לדורות עולם: ואין לחק הנה מליפת הנימים ולא
 כפרה לו כי אם-יקרתו שניהם יחד מתוך-הקם ביום אשר בו עשו
 יח ואת-הדבר הזה ויקתנו: ואתה משה כתב לישראל ולא יעשו
 כדבר הזה ולא ישחיתו לקטא קטא מנת כי יי אלהינו שופט
 יט אשר לא-ישא פנים ולא יקח שחד: ואמרם להם את-דברי
 הברית האלה למען ישמעו לשמר ולהשמר ולסוד מהם ולא
 יאבדו ולא יקרתו מן-הארץ כי קמאה ותועבה ותכל וגעל לפני
 כ אלהינו כל-עשה אלה בארץ: ואין קטא גדול מהגות אשר ינו
 בארץ כי עם קדוש ישראל ליי ועם-סקלה לאלהיו ועם-כבדים
 וממלכה הוא ונחלתו הוא ולא תראה קמאה כזאת בתוך-הקם
 כא הקדוש: ובשנה השלישית בשבוע הששי הלך יעקב וכל-בניו
 כב וישבו בבית-אברהם בקרבת יצחק אביו ואמו רבקה: ואלה שמות
 בני יעקב ראובן בבורו ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון בני
 לאה ובני רחל יוסף ובנמין ובני בלהה דן ונפתלי ובני זלפה
 כג גד ואשר ודינה בת-לאה בת-יהודה ליעקב: וילכו וישתטוו ליצחק
 ולרבקה ויהי בראותם אותם ויקרכו את-יעקב וכל-בניו וישמח
 יצחק מאד כי ראה את-בני יעקב בנו הצעיר ויקרבם:
 לד ובשנה הששית לשבוע הנה ליובל הארבעים וארבעה ההוא

ט-ו-ותברח. - וכל אדם. ניא: ולכל אדם. - פילגש. ניא: אשת. יומתו. בכי: ימיתום. -
 יח-ט לישראל. בקצת כיו נוסף: וליעקב. - דברי הברית האלה. ניא: דברי הברית
 הזאת. - וממלכה. B: וממלכת כהנים. ונכון. -

לד מלחמת מלכי האמורי עם יעקב ובניו (א-ס) - יעקב שלח את יוסף לראות שלום אחיו (י) - יוסף
 נמכר והורד מצרימה (יא-יב) - אבל יעקב על יוסף וזאת בלהה ודינה (יג-יד) - קביעת יום הכפורים
 ביום שכאה הידועה אל יעקב על מות יוסף (יח-יט) - נשותיהם של בני יעקב (כ-כא).

שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־בָּנָיו לְרֵעוֹת אֶת־צִנְאָנוּ וְיַעֲרִיו עִמָּהֶם אֶל־מִדְבַּר
 שָׂכָם: וַיִּזְעַקוּ עֲלֵיהֶם שִׁבְעַת מַלְכֵי הָאֲמָרִי לְהִרְגָם מִן־הַמֶּאֲרָב
 תַּחַת הַעֲצָיִם וְלָבוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם וְנָשְׂיָהֶם: וַיַּעֲקֹב וְלוֹי וַיהוּדָה וַיֹּסֵף
 הָיוּ כַּבֵּית אֲשֶׁר־בוּ יִצְחָק אֲבִיהֶם כִּי עָצְבָהוּ רוּחוֹ וְלֹא יָבִלּוּ לְעֻבּוֹ
 וּבְנִגְמִין הוּא הַקָּשָׁן עַל־כֵּן יָשָׁב אֶצֶל אָבִיו: וַיָּבֹאוּ מַלְכֵי תַּסּוּסִים
 וּמַלְכֵי אֲרָשָׁה וּמַלְכֵי שֶׁרָזָן וּמַלְכֵי שִׁילָה וּמַלְכֵי־נַעֲשׂ וּמַלְכֵי בֵית
 חֲרוֹן וּמַלְכֵי מַעֲנֵי־שָׁבִיר וְכָל־הַיְּשׁוּבִים בָּהָר הַהוּא אֲשֶׁר יָשָׁבוּ
 בְּחִרְשַׁת אֲרָצָה בְּנָעַן: וַנִּגְדְּרוּ לַיַּעֲקֹב כִּי הִנֵּה מַלְכֵי הָאֲמָרִי
 סָבְבוּ אֶת־בָּנָיו וַיָּבֹאוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם: וַיָּקָם מִבֵּיתוֹ הוּא וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו
 וְכָל־עַבְדֵי אָבִיו וַעֲבָדָיו וַיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם כִּשְׁשַׁת אֱלֹסִים אִישׁ שִׁלַּח
 הָרָב: וַיַּכּוּם בְּמִדְבַּר שָׂכָם וַיַּרְדּוּם אֲחֵרֵי הַבּוֹרְחִים וַיַּכּוּם לַסִּי־הָרָב
 וַיַּהַרְגוּ אֶת־אֲרָשָׁה וְאֶת־תַּסּוּסִים וְאֶת־שֶׁרָזָן וְאֶת־שִׁילָה וְאֶת־מַעֲנֵי־שָׁבִיר וְאֶת־
 נַעֲשׂ: וַיֵּאֱסֹף אֶת־מִקְנֵהוּ וַיִּגְבֵּר עֲלֵיהֶם וַיִּשָּׂם מַם עֲלֵיהֶם הַחֲמִשׁ מִסָּרֵי
 אֲרָצָם וַיָּבִן אֶת־אֲרָבֶל וְאֶת־תַּמְנַת הָרָם: וַיָּשָׁב בְּשָׁלוֹם וַיַּעֲשׂ עִמָּהֶם
 שָׁלוֹם וַיְהִי לוֹ עֲבָדִים עַד־יוֹם רִדְתּוֹ הוּא וּבָנָיו מִצְרָאֵלָה: וּבְשָׁנָה
 הַשְּׁבִיעִית לָשָׁבוּעַ הַזֶּה שָׁלַח אֶת־יֹסֵף לְדַעַת אֶת־שָׁלוֹם אָחָיו מִבֵּיתוֹ
 אֲבִיהֶם וַיִּמְצָאם בְּאֶרֶץ רוֹתֵן: וַיִּתְנַבְּלוּ אֵלָיו וַיַּעֲשׂוּ לוֹ בְּעֶרְמָה
 לְהַמִּיתוֹ וַיָּשׁוּבוּ וַיִּמְקְרְהוּ לְסוֹחָרִים וַיִּשְׁמַעֲאֵלִים וַיִּדְרִידְהוּ מִצְרָאֵלָה
 וַיִּמְקְרְהוּ לְסוֹשִׁיֶסֶר בָּרִים סָרְעָה שֶׁר הַשְּׁבָחִים כִּהֵן הָעִיר אֵלָיו:
 וּבְנֵי יַעֲקֹב שָׁסְמוּ שְׁעֵיר עֲזִים וַיִּמְבְּלוּ אֶת־בְּתֻלַת יֹסֵף בְּדָמּוֹ וַיִּשְׁלַחֵהוּ
 אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וַיְהִי בְּעֵשְׂרֵי לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי: וַיִּתְאַבֵּל כָּל־הַיּוֹם
 הַהוּא עַד־הָעֶרֶב וַיְבִיאֻהָ לוֹ וַיְהִי קוֹדֶם בְּהַתְּאַבְּלוֹ עַל־מוֹתוֹ וַיֹּאמֶר
 הִנֵּה רָעָה אֶבְלָה אֶת־יֹסֵף וַיְהִי עִמּוֹ כָּל־אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא
 וַיִּתְעַצְבוּ וַיִּתְאַבְּלוּ עִמּוֹ כָּל־הַיּוֹם: וַיִּקְוִמוּ בָּנָיו וּבְתוֹ לְנַסְמוֹ וְלֹא
 הִתְנַחֵם עַל־בְּנוֹ: וַתִּשְׁמַע בְּלִלְהָ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָבִד יֹסֵף וּבְהַתְּאַבְּלָהָ
 עָלָיו מֵתָה וַיְהִי יוֹשֶׁבֶת בְּבִקְרָ־שָׁב וַדִּינָה בְתוֹ מֵתָה אֲחֵרֵי אָבִיר

א-ב וַנִּזְעַקוּ וַיִּזְעַקוּ וַיִּזְעַקוּ וַיִּזְעַקוּ וַיִּזְעַקוּ וַיִּזְעַקוּ וַיִּזְעַקוּ וַיִּזְעַקוּ וַיִּזְעַקוּ וַיִּזְעַקוּ
 ה וַיִּבְנֶן אֶת־אֲרָבֶל וְאֶת־תַּמְנַת חֲרָס. נִיא: וַיִּבְנֶן רֹאוּבֵן אֶת תַּמְנַת חֲרָס. הַשֵּׁם רֹאוּבֵן בְּכוֹשִׁית
 י-יב הוּא רֹבִיבֵל. וּמִכָּאֵן הַסּוּעוֹת. - אֵלֹהִים נִרְאָה שֶׁהִיא אֵוֶן. - וַיִּתְאַבֵּל. נִיא: וַיִּתְאַבְּלוּ. - וַיְהִי לוֹ.
 נִיא: וַיִּתְאַבְּלוּ. בְּכוֹשִׁית אִפְשֵׁר לְסוּעוֹת וְלוֹמֵר בְּמִקְוֹם לַהֲיוֹ (=הַתְּאַבְּלוּ) - הַלְוִי (=הַיּוֹ). -
 טו כָּל־הַיּוֹם. לְפִי Ch הַתְּאַבְּלוּ כָּל הַלַּיְלָה. שֶׁהָרִי בְּעֶרֶב הַבִּיאוֹת אֵלָיו. - בְּכַסֵּר-טב. אוֹלֵי
 עִיקְרוֹ: כַּסֵּר אֲפִרִים. או קִרִית אֲפִרִים. -

יוסף ויבאו על-ישראל שלשת ומקרוי האבל האלה בחדש אחד:
 ויקברו את-בלקה ממול קבר רחל ואת-דינה בתו קברו שם:
 ויתאבל על-יוסף שנה אחת ולא חדל כי אמר ארר שאלה
 בהתאבלי על-בני: על-כן הוקם על-בני ישראל לשנות נפשם
 בעשורה לחדש השביעי בבוא היום אשר-בו יבכו את-יוסף אצל
 בעקב אביו לכבודו עליו בשעיר עזים בעשורה לחדש השביעי
 פעם בשנה בעבור המאומתים כי העציבו את-דממי אבותם בעבור
 יוסף בנו: ויושם היום שהוא להתעצבו בעבור המאומתים
 ובעבור כל-שפעם ובעבור כל-שגגותיהם לטהר נפשם ביום ההוא
 פעם בשנה: ואחרי אשר יוסף לקחו להם בני בעקב נשים שם-
 אשת ראובן ערה ושם-אשת שמעון אדיבה הבגזנית ושם-אשת
 לוי מלקה מבנות ארם מצרע בני-תרח ושם-אשת יהודה בת-שוע
 הבגזנית ושם-אשת יששכר סוקה ושם-אשת זבולון נעמה ושם-
 אשת דן עגלה ושם-אשת נפתלי רישה הארמית ושם-אשת נר
 מצודה ושם-אשת אשר יונה ושם-אשת יוסף אסנת המצרית ושם-
 אשת בנימין יסרה: וישב שמעון ויקח אשה שנית מארם באחיו:
 ובשנת אחת לשבוע הראשון ביוכל הארבעים וקמשה קראה
 רבקה ליעקב בנה ותצודה על-אביו ועל-אחיו לכבדם כל ימי
 חיי יעקב: ויאמר יעקב אעשה ככל אשר צויתני כי לכבוד
 ולגדלה לי הדרבך הנה ואדקה לי לפני: וי לכבדם: ואת אמי
 מרעי מיום הנקדי עד-היום הנה כל-מעשי וכל-אשר בלבי כי
 כל-ימי השבתי טובה על-בל-איש: ואיך לא אעשה את-הדבר
 הנה אשר צויתני לכבוד את-אבי ואת-אחי: אמר-לי אמי מה-עגל
 ראית כי ואני וסורן אסור ממנו והנה לי חסד: ותאמר אליו בני
 כל-ימי לא ראיתי כה ועגל וכל-דבר עולה כי אס-הישר ורקד
 האמת אנדר-לה בני אני בשנה הזאת אמות ולא אוציא את-
 השנה הזאת בחיים כי ראיתי בסלומי את-יום מותי כי לא אהנה
 למעלה ממאה ונמשים ונמש שנה והנה בליתי כל-ימי חיי אשר

לה מצות רבקה ליעקב ותשובתו (א-ה) - רבקה מבקשת מיצחק להשביע את עשו כי לא ירע ליעקב
 (ט-יז) - יצחק מסכים (יג-יז) - עשו ויעקב נשבעו (יח-כ"ז) - מות רבקה (כ"ז).

ד-ח צויתני, ברומי נוסף: לעשות. - בראש המסוק ה' נוסף ברומי: ואולם אבקש
 ממך. - ותאמר אליו, ברומי נוסף: רבקה. - בחיים, Ch: בחייו, - בחלומי, Ch:

ז עלי לחיות: ויצחק יעקב לדברי אמו כי אמרה אמו אשר תמות
 והיא יושבת למולו וכחה פח ולא נלאקה מלחה כי תבוא ומצא
 ח ותראה ושניה סוקות וכל-חלי לא נגע בה כל-ימי חייה: ויאמר
 אליה יעקב אשרי אמי בקרב ימי לימי חנוך ונהיה כבה פחי כי
 ט ככחך ולא תמותי כי הכל תדברי אתי על-מועד: ותבוא אל-
 יצחק ותאמר לו שאלה אחת אשאל ממך השבע את-עשו כי-לא
 יפגע ביעקב ולא ירדפנו בשנאה כי אתה נרשט את-יגור לב
 עשו כי רעהוהא מגעוריו ואין-טוב-בו כי יבקש להמיתו אמרי
 י מותה: ואתה נרשט את כל-אשר עשה כל-הימים למיום לכת
 יעקב אחיו חרנה ער-היום הנה כי בכל-לבו עזבנו ונעש הרע
 יא אתנו עדריה לקח לו ויולך את-כל-מקנה משניה: וכאשר
 יב בקשנה ונשאלהו על-אשר לנו ונעש באדם המרחם עלינו: ולבו
 מר עליה כי ברבת את-יעקב בקה בתמים והישר כי אינבו רע
 כי אם-טוב ומיום בואו מתרן ער-היום הנה לא גרע ממנו מאומה
 כי הכל יביא לנו בזמנו וכל-יום ושמח בכל-לבו בקחתנו מגדיו ויברכנו
 ולא ישרד ממנו מיום בואו מתרן ער-היום הנה והוא יושב איתנו תמיד
 יג בביתנו ויכבדנו: ויאמר לה יצחק אני נרשטי ונראיתי את-מעשי
 יעקב אשר אתנו כי בכל-לבו ויכבדנו ואהב את-עשו ראשונה
 מי-יעקב מיום הלדתו ועתה אהבתי את-יעקב מעשו כי הרבה
 להרע את-מעשיו ואין-בו-צדק כי כל-דרךבו חסם ושד ואין-צדק
 יד לו סביבותיו: ועתה יסעם לבי על-כל-מעשיו ולא ינצל הוא
 ורעו כי הם יעברו מוד-ארץ ויכרתו מתחת השמים כי את-אלהי
 אברהם עוב וילך אחריו גשיו אחריו השמאה ואשרי שנגמון הוא
 טו וקניו: ואת אמרת לי כי-אשביעהו כי לא יברג את-יעקב אם-
 טז ישבע לא יקים את-שבועתו ולא יעשה-טוב כי אם-רע: ועל
 בקשו להרג את-יעקב אחיו בנר-יעקב יגמון ולא ימלט מגדיו כי
 יז בגדיו נרד: ואת אל-תיראי על-דבר יעקב כי שומר יעקב גדול הוא
 יח ועצום ונקבר ומה-כל משומר עשו: ותשלח רבקה ומקרא לעשו
 ויבוא אליה ותאמר לו שאלה יש-לי בני לשאל ממך ואמר כי
 יט תעשה את אשר אמר לך בני: ויאמר לה אני אעשה כל-אשר

ז-ט-יט בחלום. - ושניה חזקות. אין בנוסח א. - בי עקב. ברומי נוסף: אחיו. - בביתנו.

כ תאמרי לי ולא אמנע מאומה משאלתך: ותאמר אליו אשאל ממה
 כי ביום מותי תביאני ותקברני אצל שרה אם אביה וכי תאהבו
 אותה ויעקב אחיה איש את-דעהו ולא יבקש איש לאחיו רעה כי
 נאהבהו למען תגדלו בני ונקברתם בתוך הארץ ולא ישמת עליכם
 כא שונא והייתם לברכה ולרחמים בעיני כל-אנשיכם: ויאמר אעשה
 ככל אשר אמרת לי וקברתיך ביום מותך אצל שרה אם אבי
 כב כאשר אהבתך כי יהיו עצמותיה קרובות לעצמותיך: ואת-יעקב
 אחי אהב מכל-בשר ואין-לי את ככל-הארץ כי אס-הוא לבדו
 ולא גדולה היא לי זאת אס-אהבהו כי אחי הוא ונתדו נורענו
 בבשרנו ונתדו נפאנו מרחמך ואס-לא אהב את-אחי את-מי אהב:
 כג ונם אני אבקשך כי תעירי ביעקב בעבורי ובעבור בני כי ידעתי
 כי מלך ומלך עלי ועל-בני כי ביום אשר ברכו אבי שם אותו
 כד מעל ואותי שם מתחת: ואני נשבעתי לך כי אהבהו ולא אבקש
 רעתו כל-ימי חיי כי אס-דק מורה וישבע לה על-כל-הדבר הזה:
 כה ותקרא ליעקב לעיני עשו ותצוהו כדבר אשר דברה עס-עשו:
 כו ויאמר אעשה רצונך והאמיני לי כי לא נצא רע ממני ומבני על-
 כז עשו אחי ולא אהיה הראשון ולהרעו כי אס-באהבתו לך: ויאכלו
 וישתו היא ובניה בלילה שהוא ותמת בת-שלשה יובלים ושבוע
 אחד ושנה אחת בלילה שהוא ויקברוהו שני בניה עשו ויעקב
 במקרת המכסלה בקרבת שרה אם אביהם:
 לו ובשנה השלישית לשבוע הזה קרא יצחק לשני בניו עשו ויעקב
 ויבאו אליו ויאמר אליהם בני הנני הולך בדרך אבותי אל-בית
 ב העולם אשר שם אבותי: וקברתוני בקרבת אברהם אבי במקרת
 המכסלה בשדה עפרון החתי אשר קנה אברהם לאהזת קבר שמה
 ג תקברוני: ואת אצונכם בני ב-תעשו כדבר ויהישר בארץ למען
 ד יביא יי עליכם את-כל-דבר יי לעשות לאברהם ולרעו: ואהבתם
 בני את-אחיכם בניכם באיש אשר יאהב את-נפשו ויבקש איש
 לאחיו להיטיב לו ולעשות יחד בארץ ואהבו זה את-זה כנקשם:

מ גיא: בבית. - במערת המכסלה. בנוסח D: במערה אשר. -

לו יצחק צוה לבניו על קבורתו והזהירם על אהבתם איש לאחיו (א'-יא) - חלק ביניהם את רבושו ומת (יב-יח) - יעקב נפשו נפדו זה מזה (יט-כ) - לאה מתה ובני יעקב באו לנחמהו (כא-כד).

ג-ג-ה שמה. בנוסח A: שם בקברים אשר כריתי לי. - ולורעו. A: ולבניו. - אצוכם.

ה ועל־דבר האלילים אצוקם ואעידה ככם כי תתעבו אותם ושברתום
 ושנאתום ולא תאקבוים כי מלאי שגגה הם לעובדיהם ולמשתמיו
 ו להם: וזכרתם בני את־י: אלהי אברהם אביכם וכאשר עבדתיו
 ועבדו דודק למען ירדכם בשמחה והסרה ירעכם כבוכבי השמים
 ללב וקשכם בארץ מטע־צדק אשר לא ישרש לקל־הרות העולם:
 ו ועתה אשפיעם בשבועה גדולה אשר אין שבועה אשר תגדל ממנה
 בשם המקלל ונהקד ונהדול אשר עשה את־השמים ואת־הארץ והכל
 ה נסר כי תיראהו וסעבדהו: ואהב כל־אחד את־אחיו ברמים ובצדק
 ולא ירש איש רע לאחיו מעתה ועד־עולם כל ימי חייכם למען
 ס תצליחו בקל־מעשיכם ולא תאכזרו: וכי ירש איש מקם רע לאחיו
 דעו מעתה כי כל־אשר יבקש רעה לאחיו יגדו יפל ונקרת מארץ
 ה חיים ונרעו יאכר ממתת השמים: ויום הקללה והמבוכה וכאש
 ה בוערת והאוקלת באשר שרף את־קרום קבה ושרף את־ארצו
 ואת־עירו וכל־אשר־לו ונמקה מספר עדות בני אדם ולא יבוא
 ב מספר החיים כי יאכר ועבר לקללת עולם כי לקל־הימים והנה
 ד יקם כי תתחדש בשנאה ובקללה ובקצף ובצער ובחמה ובמכה
 ו בקלי עולם: אני אדבר ואעידה ככם בני במשפט אשר יבוא
 י ב על־האדם אשר יבקש לעשות עול לאחיו: ויחלק את־קל־מקנהו
 ב ין שניהם ביום שהוא וישן את־החלק הגדול לבכור והמגדל וכל־
 י נ סביבותיו וכל־אשר קנה אברהם בבאר שבע: ויאמר את־החלק הגדול
 י ד הנה אנדיל לבכור: ויאמר עשו מכרתי ליעקב ואמנל־ו את־בכורתי
 טו ליעקב יגמן ולא אדבר דבר קנה כי לו היא: ויאמר יצחק תניח
 ע ליקם בריתי בני ועל־מדעכם ביום הזה כי הנחתוני ולא נעצב
 עו לבי בדבר הבכורה כִּי־לא יעשה כעבורה רע: וכך אל עליון
 יז את־האיש אשר יעשה־צדק אותו ונרעו עד־עולם: וכל לצותם
 ו לקרבם ויאכלו וישתו לטניו וישמח כי היתה רעה אמת ביניהם
 יח ונצאו מאתו וינחמו ביום שהוא וישנו: וישן יצחק במשנתו ביום

ה-1 חסר B. - ואעידה. חסר CD. בכס. חסר AB. - ושברתים. חסר AB. - ועבדתו.
 ו-1 Ch: ועבדתיו. והגדול. בקצת כ"י: המפואר והנורא והגבור. - הקללה והמבוכה.
 ג"א: המבוכה והקללה. בקצת כ"י נוסף: והחמה והקצף. - כי יאכר ועבר. ג"א: כי
 יא אם כין האובדים ועובדים. - כמ ש ש ט. CD: כמשפטי. - אשר יבקש לעשות עול.
 יג"ר ח"א: אשר יעשה הרע. - אנדיל. Ch: מגיה: אתן. - ברכתי. AB: ברכה. - במסתו.

ההוא וישמח ויישן שנת עולמים ונקמת בן-מאה ושמונים שנה
 עשרים ונקמשה שבעות ותמש שנים בלה ונקברהו שני בניו עשו
 יט-כ ויעקב: וילך עשו לארץ אדום אל-הר שעיר וישב שם: ויעקב
 ישב בקרי חברון במגדל אשר בארץ מגורי אברהם אביו ויעבד
 כא את יי בקל-לבו ובמזותיו הנגלות אשר חלק בימי הולדתו: ותמת
 לאה אשתו בשנה הרביעית לשבוע השני ביוכל הארבעים ונקמשה
 ונקברה בקברת המקפלה אצל רבקה אמו משמאל לקבר שרה
 כב אם אביו: ויבאו כל-בניהו ובניו לבנות ללאה אשתו עמו ולנחמו
 כג עליה כי התאבל עליה: כי אהבה מאד מיום מות רחל אחותה
 כי תמימה וישרה היתה בכל-דרךיה ותכבד את-יעקב ובכל-הימים
 אשר היתה עמו לא-שמע מטיה דבר קשה כי ערנה וישר ושלום
 כד וקבור היו בה: ויזכר את-כל-מעשיה אשר עשתה בחייה ויתאבל
 עליה מאד בכל-לבו ובכל-נפשו:

לו ויהי ביום מות יצחק אבי יעקב ועשו וישמעו בני עשו בר
 כ נתן יצחק את-הבכורה ליעקב בנו הקטן ויקצפו-קאד: ויריבו
 כא בכביהם לאמר הלא אתה הבכור ויעקב הצעיר ולמה-זה נתן
 ג את-הבכורה ליעקב ואוהף קוב: ויאמר אליהם כי מביתי
 את-בכורתי ליעקב במעט נזיר גדשים וכיום אשר שלחני אבי
 לצוד וצוד וצוד ולתפוש ולהביא לו לבקבור יאכל ויברכני בא במקמה
 ויבא לאבי משעמים ומשקה ויברכו אבי ואוהי שם תחת ידו:
 ד ועתה השביענו אבינו אותי ואותו כי לא נדרש איש רצת אחיו
 ה וכי נתנה באהבה ובשלום איש עב-אחיו ולא נשחית דרכינו:
 ויאמרו אליו לא נשמע אליך לעשות עמו שלום כי כחנו עצום
 מבחו ואנחנו עצומים ממנו נצא עליו ונכרנהו ונאבד את-בניו
 ו ואם-לא תלך עמנו נשטמה: עתה שמענו ונשלח בארם ובקלשתים
 ובמואב ובעמון ונבחר לנו אנשים בחירים חבוצרים לקרב ונצא
 עליו ונלחמנו בו ונשמדו מן-הארץ בטרם יבה שגש ועצמה:

יט-כ A: במטה - ויעקב ישב... D: וישב יעקב בארץ חברון - ובמצותיו. ניא:
 כג וכמצוות - הולדתו. תרגומו של Ch כאן אינו נכון. - ותכבד. D: ותאהב. -
 לו בני עשו קצפו על אביהם שיצחק נתן את הבכורה ליעקב והכריזוהו לצאת עם ארבעת אלפים
 אנשי חיל לבלחמה על יעקב (א' - ס"ו) - יעקב הוכיח את עשו (מ"ז - ר"ז) - תשובתו של עשו (י"ח - כ"ה).
 ה-ו את-הבכורה. בענין ירושתו. - ונאבד את בניו. A: ונאבדו. - יכה

ז ויאמר אליהם אביהם אל-תלכו ואל-תעשו מלחמה בו לבל-תשלו
 ח לשניו: ויאמרו אליו וזה-הוא (כ)אשר עשית מנעוריך עד היום
 ט הנה ותבא צנארה בעלו לא נשמע לדבר הנה: וישלחו אל-אדם
 י ולאדורם אל-רע אביהם וישקרו מהם אלה בגי-חיל בחורי
 יא מלחמה: ויבאו אליהם ממואב ומבני עמון אשר שקרו אלה
 יב בחורים ומקלשתיים אלה בחורי מלחמה ומאדום ומד-חורים אלה
 יג בחורי מלחמה ומד-חתיים אנשים אמיצים בגי-חיל: ויאמרו אל-
 יד אביהם צא נהלם ואם-לא וברגנוף: וימלא קצה וטמה קשת
 יו ראותו את-בניו והם מאקצים אותו כי ילך לשניהם וינהלם על-
 יז יעקב אחיו: ואחר זכר את-בל-הרעה השמונה בלבו על-יעקב
 יח אחיו ולא זכר את-שקעתו אשר נשבע לאביו ולאמו אם-יירש
 יט בל-ימיו רעה ליעקב אחיו: ובכל-זה לא ידע יעקב כירבאים הם
 כו עליו למלחמה והוא מתאבל על-לאה אשתו עד-כי קרבו מאד
 כא אל-המגדל בארבעת אלפים אנשי-חיל בחורי מלחמה: וישלחו
 כב אליו אנשי חבורן לאמר הנה אחיה בא עליה להלחם-בה בארבעת
 כג אלפים איש חגורי חרב ונושאי מגנים וקלי מלחמה כי אהבו
 כד את-יעקב מעשו כי יעקב איש נדיב ורחום מעשו ויגידו לו: ולא
 כה האמין יעקב עד-כי קרבו מאד אל-המגדל: ויסגר את שערי
 כז המגדל ויעמד בפתחו וידבר עם-אחיו עשו ויאמר תנחומים טובים
 כח נתמנתי באת אלי בגלל אשתי אשר מתה ה זאת היא השבועה
 כט אשר נשבעת לאביה ולאמה שנית לשני מותם חטאת לשבועה
 לד ובעבור אשר נשבעת לאביה נששטת: אז ישא עשו את-קולו
 לו ויאמר אליו אין לבני אדם ולחית הארץ שבועת אמת אשר
 לו נשבעו שבועתם עד-עולם ובבקר ידרשו זה לזה רעה ולחג איש
 לו את-שונאו וצרו: ותשנאני אותי ואת בני עד-עולם ואין לעשות
 לו עמה אהנה: שמע דברי אלה אשר אמר אליך אם-יחסך חזיר
 לו ערו וישערו-תויו כצמר ירבו אם-ינאמית בראשו קרנים בקרני איל
 לו וצאן אז אעשה עמה אהנה: ואם-ישררו וינקים משדי אדם

ז-ח שרש. Ch: יקח כח. - לסניו. ניא: מפניו. - (כ)אשר. כך AD. ניא: הלא זה
 י-יג במעשיך. - צא נהלם. ניא: צא עמהם. - את שבועתו. ניא: את השבועה. -
 י-יח קרבו. BD נוסף: אליו. - בפתחו. ניא: על המגדל. - ובעבור. ניא: ובעת. -
 ט יונקים משדי אדם. ניא: שדים מאדם. - לא אהיה לך. ניא: לא תהיה לי. -

לֹא-אֶהְיֶה לָךְ אָח וְאִם-יַעֲשׂוּ הַנְּאֻכִּים שְׁלוֹם עַם-הַשִּׁוִּית לְבַלְתִּי
 אֶקְלָם וּלְבַלְתִּי הַצֶּק לָהֶם וְאִם-יִהְיֶה לָבָם עֲלֵיהֶם לְהִיטִיב אִם יִהְיֶה
 כב בְּלִבִּי עֲלֶיךָ שְׁלוֹם: וְאָרְנָה כִּי יִתְרַע עַם-הַשׁוֹר וְאִם-יִצְמַד עִמּוֹ בַעַל
 כג אֶחָד וְקָרַשׁ עִמּוֹ אִם אֲעֲשֶׂה עִמָּךְ שְׁלוֹם: וְכִי יִלְבִּין הַעֹרֵב בְּעוֹף רֶוַח
 אִם אֲדַע כִּי אֶהְבַּתִּיךָ [עֲשִׂיתִי עִמָּךְ שְׁלוֹם הַקֶּרֶת וּמִקֶּרֶת] אֶתָּה וְנִקְרַתוּ
 כד בְּנֵיהָ וְלֹא יִהְיֶה שְׁלוֹם: וְיֵרָא יַעֲקֹב כִּי הִרַע לְבוֹ עֲלָיו וּבְקָל-נִשְׂאוֹ
 כה אֲתוֹ וְלֹא יִסּוֹן מִמֶּנּוּ: אִם יֹאמֶר לְאֲנָשָׁיו וּלְעַבְדָּיו לְהִתְנַסֵּל עֲלָיו
 וְעַל-בָּל-אֲשֶׁר אֲתוֹ:

לח וְאִתֵּר דְּבַר יְהוּדָה אֶל-יַעֲקֹב אָבִיו לֵאמֹר: דְּרָךְ קִשְׁתָּךְ אָבִי
 וּשְׁלַח הַצֶּק וְהַסֵּל אֶת-הַשׁוֹנָא וְהַמַּת אֶת-הַצֹּר וְהִנֵּה לָךְ בַּח כִּי לֹא
 ב נָמִית אֶת-אֶחָיִךָ וְהוּא אֶצְלָךְ וְעִמָּךְ הוּא לְכַבֹּד אֶצְלָנוּ: אִם יִדְרֶךְ
 ג יַעֲקֹב קִשְׁתּוֹ וַיִּשְׁלַח חֲצוֹ וַיִּסַּל אֶת-עֲשׂוֹ אֶחָיו וַיַּהֲרִימוּ: וַיִּשְׁלַח עוֹד
 ד חֲצוֹ וַיֵּךְ אֶת-אֲדוֹרָם הָאֲרָמִי בַסּוּה שְׁמֵאלוֹ וַיִּגְרַשְׁהוּ וַיִּמִּיתְהוּ: וְאִתֵּר
 ה יֵצְאוּ בְנֵי יַעֲקֹב הֵם וְעַבְדֵיהֶם וַיִּתְחַלְקוּ לְאַרְבַּע סָנוֹת הַמִּגְדָּל:
 ה רֵאשׁוֹנָה יֵצֵא יְהוּדָה וְנַסְתָּלִי וְנָד עִמּוֹ וְחַמְשִׁים נְעָרִים עִמּוֹ סָנֵי נְנִבָה
 ו לַמִּגְדָּל וַיָּבֹאוּ אֶת-בָּל-אֲשֶׁר מִצְאוּ לְסִנְיָהֶם וְלֹא נִמְלַט מֵהֶם עַד-אֶחָד:
 ו [לְוִי וְדָן וְאֲשֶׁר יֵצְאוּ סָנֵי מוֹרְחָה לַמִּגְדָּל וְחַמְשִׁים נְעָרִים אִתָּם וַיָּבֹאוּ
 ו אֶת-גְּבוּרֵי מוֹאָב וְעַמּוֹן: וַיֵּצְאוּ רְאוּבֵן וַיִּשְׁשַׁכֵּר וַיִּקְלוֹן סָנֵי צְפוּנָה
 לַמִּגְדָּל הַמָּה וְחַמְשִׁים וַיָּבֹאוּ אֶת-אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר לְשִׁלְשִׁתִּים:
 ח וַיֵּצְאוּ שְׁמֵעוֹן וּבְנֵימִן וְחִנּוֹךְ בְּדָדָאוּבֵן סָנֵי מַעֲרֵב לַמִּגְדָּל וְחַמְשִׁים
 עִמָּהֶם וַיָּבֹאוּ מֵאֲדוּם וּמֵהַחֹרִים אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ אֲמִיצִים אֲנָשֵׁי
 מִלְחָמָה וְשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ גָּסִי וְאַרְבַּעַת בְּנֵי עֲשׂוֹ גָסִי עִמָּהֶם וַיַּעֲבֹדוּ
 ט אֶת-אֲבִיהֶם הַרְיֹג בְּאֲשֶׁר נָסַל עַל-הַנְּבִיָּה אֲשֶׁר בְּאֲדוֹרָם: וַיִּרְדְּסוּ
 בְנֵי יַעֲקֹב אֶת-רֵישֵׁי עַד-הַר-שְׁעִיר וַיַּעֲקֹב קָבַר אֶת-אֶחָיו בְּנִבְעָה

כב-כג יתרע עם-השור. בקצת כ"י נוסף: יעשה עמו שלום. - כעוף רזא. כך שמו
 בכושית. ונראה שהוא מין חסידה. - אז אדע. ג"א: תדע. אי: דע. - ולא יהי שלום.
 ג"א: ולא יהי לך שלום. -

לח מלחמם יעקב ועשו ומות עשו ומלח חילו (א'-י) - אדום נשתעבדה. עד היום הזה (יא-י"ד) -
 מלכי אדום (ט"ז-כ"ד).

ח צד. ג"א: חציק. - השונא. A: שונאך. - ועמך הוא. ג"א: וכמוך הוא. -
 כ לכבוד אצלנו. ג"א (וכן ברומי ובנוסח Ch): ונתן לו כבוד. - את עשו אחיו.

י אשר בארזים וישב אל-ביתו: וילחצו בני יעקב את-בני עשו בהר
 יא שעיר ובקניעו ערשם להיות עבדים לבני יעקב: וישלחו אל-אביהם
 יב ולדעתו הנעשו שלום עמהם אמ-ומיתום: וישלח יעקב אל-בניו
 יג כי יעשו שלום ויעשו שלום עמהם וישמו את-על העבדות עליהם
 יד ויעלו מס ליעקב ולבניו קל-הנמים: ויהי הם משלמים מס ליעקב
 יו עד-יום רדת יעקב ארצה מצרים: ולא נחלצו בני עשו מעל
 ז' העבדות אשר שמו עליהם שנים עשר בני יעקב עד-היום הנה:
 ח ואלה המלכים אשר מלכו לארזים לפני מלך-מלך על-ישראל עד-
 ט היום הנה בארץ ארזים: וימלך בלק בן-בשור ושם עירו דגהבה:
 י-י"ח ונמת בלק וימלך תחתיו יוקב בן-נרח מבצרה: ונמת יוקב וימלך
 יט תחתיו חישם אשר מהר תימן: ונמת חישם וימלך תחתיו הדר
 כ בן-בדר אשר הנה את-מדין בשדה מואב ושם עירו צוית: ונמת
 כא הדר וימלך תחתיו שמלה אשר ממשקה: ונמת שמלה וימלך
 כב תחתיו שאול אשר מרחבות הנקרה: ונמת שאול וימלך תחתיו בעל
 כג חנן בן-עקבור: ונמת בעל חנן וימלך תחתיו הדר ושם אשתו
 כד קהישבאל בת-ממרד בת מי וקב: אלה המלכים אשר מלכו
 בארץ ארזים:

לט וישב יעקב בארץ מגורי אביו ארץ כנען: אלה תולדות יעקב
 ב יוסף בן-ישבע-עשרה שנה ויורידהו מצרימה ויקנהו פוטיפר קרים
 ג פרעה שר המבצחים: וישם את-יוסף על-כל-ביתו ויהי ברפת יו
 ד בבית המצרי בגלל יוסף וכל אשר עשה האלים יו ויבדלו: ויעזב
 ה המצרי את-כל-אשר לו ליוסף כי ראה כי יו עמו וכל-אשר יעשה
 ו האלים יו: ויוסף וסדה-תאר ויטה מראה מאד ותשא אשת-אדוניו
 את-ענינה ותרא את-יוסף ותחמדהו ותבקש ממנו לשכב עמה:

יד ברומי (וכן בנוסח Ch) נוסף: בחזה ימינו (ההשוה פסוק ג). - בני עשו. בקצת כ"י
 טו (וברומי): אדום. - לאדום. ג"א: באדום. - על-ישראל. ג"א: על בני ישראל. -
 טז-י"ט וימלך. בניא נוסף: באדום. ויש ג"א: בסדום. - בן-בדר. בכ"י (כמו בע'): ברד
 כ-כ"ג (בריש'). - שמלה. בכ"י: שלמן. - בעל חנן. בקצת כ"י נוסף: בן עכבור. -

לט יוסף הושם על בית פוטיפר (א-ד). - סהר נמשו ומאמרו (ה-יג). - מאסרם של שר הפשקים ושר
 האופים וחרון חלומותיהם ע"י יוסף (יד-יח).

י שר-הטבחים. כך בכ"י. ונרחיח הגהתו של Ch (כאן. וכן מ' י'): שר-השומרים. -
 י ליוסף. Ch מתקן על דעת עצמו: ביד יוסף. - כי ראה. A נוסף: ויתבונן וידע. -

ו והוא לא מסר לה את-נפשו ויזכר את-י: ואת-הדברים אשר קרא
 ויעלב אביו מדברי אברהם כי לא ונה איש עם-אשת ורעהו ועם-
 אשתו איש כי עליו משפט מות אשר הושם עליו בשמים לפני
 אל עליון והטשא יעלה בעבורו בסערי עולם כל-הימים לפני י:
 ז-ה ויזכר יוסף את-הדברים האלה ולא תסע לשכב עמה: ותבקשהו
 ט שנה אחת וימאן ולא אבה שמש: ותחבקהו ותתפשטהו בבית לאלצו
 לשכב עמה ותסגר את-דלת הבית והוא נשמש מגידה ויעוב בגדו
 י בגדה וישבר את הדברים ונגם משניה התוצה: ותרא האשה כי לא
 ישכב עמה ותלשן עליו לפני אדוניו לאמר בקש עבדך העברי
 אשר אהבת לאלצני לשכב עמו ויהי כהרימי קולי ונגם ויעוב
 יא בגדו בגדי בתקשיו אתו וישבר את-הדברים: ונרא המצרי את-בגד
 יוסף והברים שבור וישמע לדברי אשתו וימן את-יוסף בבית
 יב הפהר מקום שם ישבו האסורים אשר אסר המלך: ויהי-שם בבית
 הפהר וימן י: סן ליוסף בעיניו שר שומרי בית-הפהר ורחמים
 יג מלפניו כי ראה כי י: אתו וכל אשר געשה יצליח י: ויעוב הכל
 יד בגדו ושר השומרים לא-ידע אתו דבר כי כל-אשר געשה יוסף
 יר יצליח י: וישכב שם שנתים ימים וכמים היום קצת פרעה מלך
 מזרעים על שני סריסיו על שר המשקים ועל שר האוסים ויתנם
 סו במשמר בית שר השבחים בית הפהר אשר יוסף אסור שם: ויפקד
 סז שר שומרי הפהר את-יוסף לשבתם וישרת לפניהם: ויחלמו שניהם
 יז חלום שר המשקים ושר האוסים ויגידהו ליוסף: וכאשר סתר להם
 יח פן יהיה להם ואת-שר המשקים השיב פרעה על-כנו ואת-האשה
 המית כאשר סתר להם יוסף: וישכח שר המשקים את-יוסף בבית
 הפהר ואף ביהודיעו את אשר יהיה-עליו ולא-זכר להודיע את-
 פרעה כאשר אמר לו יוסף כי שכם:
 מ ויהי בימים ההם ויחלם פרעה חלום פעמים בלילה אחד

ו וכל-אשר יעשה א נוסף: ויחמד בלבו. - [רעהו ועם-אשת]. חסר בקצת כ"י. -
 ז-ה לפני ה'. א: אל עליון. - את-הדברים האלה. ג"א: את-הקריאה הזאת. - שנה
 ט אחת. א נוסף: תמימה והוא. - שמוע. א נוסף: את-הדבר הזה. - את-דלת הבית.
 יב בקצת כ"י נוסף: ותחמשהו. - והוא בשמש מידיה. חסר בקצת כ"י. - בידו. בכ"י:
 יז לפניו. - לא ידע אתו דבר. כך נראה לי תרגום הנוסח הכושי המסובך. - ואת-
 יח האוסה. ברומי: ואת שר האופים. - [אף] כ"י. כך ג"ל. ובכ"י אין. -
 ט חלומות פרעה ופתרונם (א-ד) - יוסף עלה לגרולה ונשא אשה (ה-יג).

על־דבר הרעה אשר תהיה בקל־הארץ ויִקַח משנתו ויקרא לקל־
 פתרי החלמות אשר במצרים והמכשפים ויגד להם את־שני חלמותיו
 ב ולא יגלו לדעת: ויזכר אז שר המשקים את־יוסף וידבר עליו
 ג אל־המלך ויציאהו מבית הספר ויספר־לו את־שני חלמותיו:
 ד וידבר לפני פרעה כי שני חלמותיו חלום אחד הם ויאמר לו שבע
 שנים תבאנה שבע בקל־ארץ מצרים ואחר־כן שבע שני רעב
 ה אשר לא תהא כמהו (ורעב) בקל־הארץ: ועתה יסגר פרעה בקל־
 ו ארץ מצרים סקידים ויקבצו אכל העיר בעיר בימי שני השבע
 ויהי לאכל לשבע שני הרעב ולא תקרת הארץ מפני הרעב כי
 ח חזק מאד: ויסן :: ליוסף חן ורחמים בעיני פרעה ויאמר פרעה
 ו אל־עבדיו לא נמצא איש חכם ונבון כאיש הזה כי רוח אלהים
 ו עליו: וישימהו משנה בקל־מלכותו וימשילהו על־כל־מצרים
 ז וישיבהו במרְקֶבֶת המשנה אשר לפרעה: וילבישהו בגד־שש
 ח וישם רביד הזהב על־צנארו ויקראוהו לסקיו לאמר (ואברך) ויסן
 את־השבעת בידו וימשילהו בקל־ביתו ויגדלו ויאמר אליו לא
 ט יגדל ממך כי אם הפסא לכהו: וימשל יוסף בקל־ארץ מצרים
 ויאקהו כל־שרי פרעה וכל־עבדיו וכל־עושי מלאכת המלך כי
 י בישר ותלך ואיך־בו נאנה ונדל־לב ולא משוא פנים ומקח שחד
 יא כי בישר ישפט את־כל־עמי הארץ: ותשקט ארץ מצרים לפני
 יב פרעה בגלל יוסף כי :: עמו ויתגלו חן ורחמים לקל־ורעו לפני
 ויקרא המלך שם יוסף ואסנת פענתו ויסן את־בת פוטיפרע בת
 זלמן און שר המבטחים ליוסף לאשה: וקיום עמר יוסף לפני פרעה
 (והוא) בן־שלושים שנה בעמדו לפני פרעה: בשנה בהיא מת יצחק
 ויבא כאשר אמר יוסף בדבר פתרון שני החלמות כאשר דבר
 ויהיו שבע שני שבע (בקל־ארץ מצרים) ותסדה ארץ מצרים הרבה

ב לדעת. נ"א: לדעתו. - המלך. ברומי נוסף: פרעה. - ויציאהו. נ"א:
 ג-ד-א ואוציאהו. - וידבר. ברומי: ויפתר. - ולא תכרת. בכ"י: ולא חאבר. - עליו. נ"א:
 ז בן. - [אברך]. בכושי: אל אל ואברך. ונראה שהוא סירוס מן אברך שבברא' מיא מיג
 ח- CB מנסח: אל אל ואביר אל. - יהלך. A: יהלכו. - [צפנת פענת]. בכושי: צפנת־ימנס.
 יב ונראה שהוא סירוס מן צפנת פענת שבברא' מיא מיה. - כהן אן. בכושי: הליופוליס. -
 [בכל־ארץ מצרים]. חסר בהוצאת דילמן. -

יג במקרה אחת אלקה ושמונה מאות מדות: ויצבר יוסף אכל העיר
 קעיר עד-כי קלאה בר עד-אשר גלאו לקפר ולמד מלב:
 מא וביוכל הארבעים וקמשה בשבוע השני ובשנה השנית לקח
 ב יהודה לער בכורו אשה מבנות ארם ושמה תמר: וישנאה ולא
 שכת אתה כי אמו מבנות קנען ונקלש לשאת לו אשה ממשפחת
 ג-ד אמו ולא קתנו יהודה אביו: והוא הבכור רע ונמיתהו :: ויאמר
 יהודה לאונן בנו בוא אל-אשת אחיך ונבם אותה והקם רע
 ה לאחיה: ורע אונן כי לא רעו והיה כי אם רע אחיו ונבא אל-
 ו בית אשת אחיו וישפך הרע ארצה ורע בעיני :: ונמיתהו: ויאמר
 יהודה לתמר בלתי שבי בית-אביך אלמנה עד-אשר יגדל שלח
 ו בני ונתתיך לו לאשה: ויגדל ולא נתנה בת-שוע אשת יהודה
 את-שלח בנה להתחמן ונתת בת-שוע אשת יהודה בשנת חמש
 ה בשבוע הנה: ובשנה הששית עלה יהודה לגו את-צאנו בתמנתה:
 ט ותסר את-בגדי אלמנותה ונתקם בן-אעריה ונתקפה ותשב בשער
 י בדרך תמנתה: ובלכת יהודה מצאה ונתשבה לקדשה ויאמר אליה
 יא אבא אליך ותאמר בוא ונבא: ותאמר לו תנלי שקרי ויאמר לה
 אין בגדי כי אם-טבעתי אשר באצבעי וקתילי ומקלי אשר בגדי:
 יב ותאמר אליו תנם-לי עד-אשר תשלח-לי שקרי ויאמר אליה אשלח-
 יג לך גדי עזים ונתנם-לה ותהר לו: וילך יהודה אל-צאנו ונהיא
 יד הלכה אל-בית אביהו: וישלח יהודה גדי עזים ביד רועה שרלמי
 ולא מצאה וישאל את-אנשי המקום לאמר אינה הקדשה אשר בנה
 טו ויאמרו אליו לא-היתה בנה קדשה ואין אצלנו קדשה: וישב ויגד-
 לו כי לא מצאה ויאמר אליו שאלתי את-אנשי המקום ויאמרו לי
 טז אין בנה קדשה ויאמר קופה ונלכה סן נהנה לצחוק: וככלות שלשה
 ירחים נודע כי הרה היא ונידו ליהודה לאמר הנה סמר בלתיך

מא בני יהודה ותמר (א-י) - מעשה יהודה עם תמר (ח-כ) - תמר ילדה תאומים (כז-כח) - ליהודה
 נטלח עונו כי בשגגה חטא (כג-כד).

ג-ד תמר בכושי הכתיב: תעמר - הבכור. ניא: ער בכור יהודה - לאונן בנו.
 ה-ו ניא: לאונן אחיו - כי אם בקצת כיי נוסף: רק - בת שוע. ברומי: בידסואל -
 ח בת מנתה. Ch מוסף. כנראה מסברא: ויגידו לתמר הנה חסין עולה לגו צאנו בתמנתה -
 ט-יכ (ותתכס ב) צעיר. בכושי: ותלבש צעיר. ויאמר. ברומי: ויאמר יהודה - ויתנם
 י לה. ברומי נוסף: ויבא אליה. - רועה שרלמי. Ch גורם כברומי וכבע: רעהו העדלמי -
 יד-טז מרומי מקום. ניא: העיר. - לצחוק. ניא: לבו. - לזנוים. אין ברומי - ולא סוה רק בקצת

יז הרתה לנגונים: ויגדך יהודה אל-בית אביה ויאמר לאביה ולאמה
 יח ולאחיה ויאמרוהו לשרפה כי נקלה עשתה בישראל: ויהי אחריו
 הוציאם אותה לשרפה ותשלח לתמיה את-הטבעת והסתיל והמפלל
 יט לאמר הברקא למי אלה פי לו אני הרה: ויבר יהודה ויאמר
 כ אדקה חמר ממני ולא תשרפוה: ועל-כן לא נתנה לשלה ולא
 כא יוסף לקרב אליה: ואחר-יכן ילדה שני בנים את-שרע ואת-גרח
 כב בשנת שבע לשבוע הזה השני: ואחר-יכן קלו שבע שני השבע
 כג אשר אמר יוסף לפרעה: וינרע יהודה פי רע הדבר אשר עשה
 כד בנו ויחל להתעצב ויתחטא לפניו: ועל-חטאיו: וידבר אליו (וין)
 כה בקלום פי ויכפר-לו פי התחטא מאד ויתעצב ולא יסף לעשות
 כו קזאת: ויכפר-לו כי שב מחטאיו ומסבלותו כי חטא גדול הוא
 לפניו: ואלהינו וקל-עושה זאת והשוכב עם-פלתו וישרהו באש
 לו למען וישרפה פי נקלה ותועבה עליהם באש וישרפום: ואתה
 (ומשה) צו את-בני ישראל ולא תהנה נקלה בתוכם פי כל-השוכב
 עם-חנתתו ועם-פלתו נקלה עשה באש וישרפו את-האיש השוכב
 כז עמה ואת-האשה וקר-הקצף והמנקה מישראל: וליהודה אמרנו
 כי לא שובו עמה שני בניו ועל-כן קם גרעו למשפחה אחרת
 כח ולא יקרת: פי הלה ויבקש דין פי על-פי משפט אברהם אשר
 צנה לבניו בקש יהודה לשרפה באש:
 מב ובשנה הראשונה לשבוע השלישי ליובל הארבעים ותמשה
 החל הרעב לבוא בארץ וימנע הנשם מדהארץ פי לא ירד
 ג מאומה: ותרעב הארץ ויבארץ מצרים לכדה הנה שבר פי
 קבץ יוסף ולתת להם שבר ויצבר יוסף את-גרע הארץ בשבע
 ג שני השבע וישמרהו: ויבאו מצרים אל-יוסף פי יתן להם שבר

כ"י - ויוציאוה. Ch ג"א: הוציאוה (והשוה ברא' ל"ח כ"ד). - נב לה. בכ"ושי: טומאה -
 כג-כד [על חטאיו]. אין בנוסח A. - כלתו. בכ"י: חמותו. וטעות זו ברורה מן הפסוק הבא. -
 כו [משה]. חסר בקצת כ"י. - עם חותנתו ועם כלתו. Ch: עם-כלתו ועם-חותנתו. -
 כז יעקב שלח את בניו מצרימה לשבור שבר כי היה רעב בכנען (א"ד-י) - יוסף הכירם ונעב את שמעון ודרש
 מהם להביא את בנימין כשירדו שנית (ה' - י"ב) - בני יעקב לוקחים אתם את בנימין בדתם שנית
 מצרימה (י"ג - כ"ה).
 כ [לתת להם שבר ויצבר יוסף]. אין ברומי ובנוסחאות DA. - הארץ. A:
 ג-ד ארץ מצרים. - וימכרנה. A: וימכר. - פסוק ד' תחלתו ברומי: והרעב חזק מאד בארץ

וישמח את-האצרות אשר בהם תבואת השנה הראשונה וימקרה
 ד לעם הארץ בקסף: וישמע יעקב כי נש-שקר במצרים וישלח
 את-עשרת בניו לשבר-לו במצרים ואת-בנימין לא שלח ונבאו
 ה בתוך הבאים: ויגידם יוסף והקה לא הכירוהו וידבר עמהם
 וישאלם ויאמר אליהם הלא אנשים קרנילים אתם ונבאו לבקש
 ו ערות הארץ ונאסרם: ואמר סתתם וישאר את-שמעון לבדו ותשעת
 ז אחיו שלם: ויסלא אמתחותיהם וקרן ואת-כססם שם להם
 ח באמתחותיהם והם לא ידעו: ויצום להביא את-אחיהם הקטן כי
 ט אמרו לו כי אביהם חי ואחיהם הקטן: ויעלו מארץ מצרים
 ונבאו ארצה קנען ויגידו לאביהם כל-אשר מצאם ואיך דבר
 עמהם האיש שר הארץ קשות וחסוק בשמעון עד-הביאם לו את-
 י בנימין: ויאמר יעקב אותי שפלתם יוסף אינני ושמעון איננו
 יא ואת-בנימין תקחו עלי רשתכם: ויאמר לא ילך בני עמכם שך
 נחלה כי שגום ילדה אפם והאחד אבד ואת-זה תקחו וקרח
 יב בדרך והורדתם את-שיבתי בניגון הקוטה: כי ראה פי-שם כססם
 יג כלו בצררותיהם ועל-כן נרא לשלחו: והרעב גדל וחסוק בארץ
 קנען ויבכל-הארץ לבד מארץ מצרים כי רבים מבני מצרים אצרו
 ורעם לשבר בראותם את-יוסף צבר ורע וישימהו באצרות
 יד וישמר לשנות הרעב: ויתנהלו בני מצרים בלחם בשנת הרעב
 טו הראשונה אשר להם: ויהי בראות ישראל כי חוק מאד הרעב
 בארץ ואיך-דוח ויאמר לבניו לכו שובו ושבדו לנו אכל ולא
 טז נמות: ויאמרו לא נלך אם-לא ילך אחינו הקטן עמנו לא נלך:
 יז ונרא ישראל כי אם-לא-ישלחהו עמהם ואבדו כלם משני הרעב:
 יח ויאמר ראובן תנהו לי בנדי ואם-לא השיבותיו אליך את-שני בני

כנען (ע' ברא' מא גז'). - במצרים. BC: בארץ מצרים (וכן בתרגום הכושי לברא'
 ח מיב א'). - ויבאו. ברומי גוסף: עשרת בני יעקב מצרימה. - וידבר עמהם. בקצח
 ז כיי: קשות. - ערות הארץ. בכושי: עקבות הארץ. - (ברא'. אין ברומי. - להם.
 ח-ט א חסר. - והם לא ידעו. אין ברומי. - הקטן. א חסר. - ויעלו. ברומי: בני יעקב. -
 קשות. רק בקצח כיי. - עד-הביאם אליו את-בנימין. ברומי: עד-אשר געמיד
 י-יא לפניו את-בנימין. - עלי. בקצח כיי: עליכם. - המותה. אולי ציל שאולה. והכושי
 יב-יז חרגם כך. - ראה. ברומי: אמרו. - ירא. ברומי גוסף: יעקב. - ויתנהלו. בכושי:
 יז-יח ויתכללו. - ואבדו כלם. גיא: ואבד כלו. - עמך. א: עמכם (וכן ברא' מיב ליח). -

יט תמית פחת נקשו ויאמר לא נלך עמך: ויגש יהודה ויאמר
 שְׁלַחְהוּ עִמִּי וְאִם-לֹא הִשְׁיבוּתִי אֵלֶיךָ וְחָשָׂאתִי לְפָנֶיךָ כְּלִימֵי טָיִם:
 כ וישלחהו עמקם בשנה השנית לשבוע הזה בראש החדש ויבאו
 ארצה מצרים עם-כל-החלבים ומנתתם בידיהם למ וישקרום בקנים
 כא ודבש שהוד: ויבאו ויעמדו לפני יוסף וירא את-בגדיו אֲחִיו
 ויגידהו ויאמר אליהם הנה הוא אחיכם הקטן ויאמרו לו בן הוא
 כב הוא ויאמר ויִיחַקְהוּ בְנֵי: וישלחהו אל-ביתו ויוצא אליהם את-שמעון
 ויעש להם משתה ויקריבו לו את-המנחה אשר הביאו בנדם:
 כג ויאכלו לפניו וימן מגות לקלם וירב חלק בגנמין מחלקו קלם
 כד-כה שבעתים: ויאכלו וישתו ויקומו וילינו אצל חמוריהם: ויבקש
 יוסף לחקר ולדעת את-לבם אם-משפחת שלום ביניהם ויאמר
 לאיש אשר על-ביתו מלא להם כל-אמתחותיהם אכל ואת-כסףם
 השב להם בתורת-בליהם ויביעי אשר בו אשתה את-גביע הכסף
 שים באמתחת הקטן ושלחם:

מג ויעש כאשר אמר לו יוסף ומלא להם אמתחותיהם קלם
 שקר וכסףם שם באמתחותיהם ואת-הגביע שם באמתחת בגדיו:
 ב וילכו בבקר השכם ויהי אר-יבאו משם ויאמר יוסף לאיש רדף
 אחריהם רוע ורבת עמקם לאמר פחת טובה שלמתם-לי רעה
 גגבתם את-גביע הכסף אשר-בו ושתה אדני וקושיה-לי את-
 ג אחיהם הקטן והביאהו מהרה בקרם אצא אל-בית משפטי: וירע
 ד אחריהם וידבר אליהם כדברים האלה: ויאמרו אליו חלילה
 לשפדך משעות כדבר הזה ולא נגבו מבית אדוניך כל-כלי
 ה והכסף אשר מצאנו ראשונה באמתחותינו הביאו שקדך מארץ
 פנען: ואיך נגב דבר הזה אנחנו ואמתחותינו חפשי ואשר תמצא
 אצלו את-הגביע באמתחת אחד מקנו יומת ואנחנו וחמורינו נהנה
 ו שקדים לאדוניך: ויאמר להם לא-כן האיש אשר אמצא אצלו

יט-כא ויאמר בקצת כ"י נוסף: אליו. - שלחהו עמי. AB: עמנו. - כן. חסר בקצת כ"י.
 כב-כד וישלחהו. C: וישלחם. - ויעש. A: ויעשו. - לסניו. A: לפניהם. - וגביעי.
 A: והגביע. -

מג מחשבת יוסף לעכב את אחיו (א'י) - בקשת יהודה (יא-יג) - יוסף החודע אל אחיו ושלחם
 אל אביו (י"ד-כ"ד).

כ לאיש. בקצת כ"י: לאיש-ביתו. כלו' לאשר על ביתו. - לאמר. בקצת כ"י:

ז אתו לבדו אָקח לעבד ואתם תלכו בשלום לביתכם: ויהי בתששו
 בבליהם בגדול החל ובקטן פלה וימצא באמתתת בגמין הקטן
 ח ויחדרו: ויגרשו שמלותיהם וישאו על-חמוריהם וישוכו העירה
 ט ויבאו אל-בית יוסף וישתחוו לו כלם אפים ארצה: ויאמר אליהם
 יוסף הרעותם אשר עשיתם ויאמרו אליו מה-נאמר ומה-נצטרק
 אדונינו מצא השאת עבדיך הנה אנחנו עבדים לאדונינו ונחמורינו
 י לך: ויאמר אליהם יוסף את-האלהים אני נרא אתם לבו לבתיכם
 ואתיכם הקטן והנה עבד לי כי רע עשיתם הלא מדעו ביי-אֵהב
 יא אדם את-נביעו וכי אשתה בגביע הנה ותגבבו אתו כמני: ויאמר
 והנה בי אדוני אדבר דבר באוני אדוני לפני אחים ולדה אמו
 לעבדה אבינו ויצא האחד ויאבד ולא נמצא והוא לבדו נשאר
 יב מאמו ועבדה אבינו אהבו ונשאו קשורה בנששו: והנה בבואנו
 אל-עבדה אבינו והנער אין אתנו ומת ואבדנו את-אבינו בגזון עד
 יג מות: אשב אני עבדה לבדי תחת הנער עבד לאדוני והנער ילך
 עם-אחיו כי ערבתיו מידי עבדה אבינו ואב-לא השיבותיו וקטא
 יד עבדה לאבינו בל-הימים: ונרא יוסף את-לב כלם כי שנה איש
 את-רעהו והואו לטובה ולא גבל להתאפק ונגד להם כי יוסף
 טו הוא: וידבר עמם ובקשון העבדות ויפל על-צוואריהם ויבה
 טז והמה לא הכירהו ויחלו נחם לבבות: ויאמר אליהם אל-תבכו
 עלי מחרו והביאו את-אבי אלי ויראני בטרים: מות ועיני בגמין
 יז אחי ראות: כי זה השנה השנית רעב ועוד חמש שנים ואשר
 יח אין קציר ואין פרי-עץ ואין חריש: מחרו רדו אתם ויביתכם ואל-
 תאבדו ברעב ואל תעצבו ועליכם ועל-מקניכם כי למשפט שלחני
 יט ללפניכם להחיות עם רב: והגדתם לאבי כי עודני חי ואתם
 הנה ראיתם אותי כי שמני יי אב לפרעה ולמשל בביתו ובכל-
 כ ארץ מצרים: והגדתם לאבי את-כל-כבודי וכל-אשר חנני יי עשר
 כא וכבוד: ויתן להם בדבר פרעה עגלות ואדה לדרך ויתן להם
 כב בגדי שש וקסא: ולאביהם שלח פרעה שמלות וקסא ועשרה

ז-יט ומרת. - הקטן ויחדרו. רק בקצת כ"י. - לך. רק CD. - ויפל על. בכושי: ויחבק.

טו ויראני בטרים ימות. בכושי: ואראנו בטרים אמות. - ועיני... רואות. הכושי משובש.

יז והשוה ברא' מיה י"ב. - מהרו. חסר A. - בדבר. בקצת כ"י נוסף: סי. - חרד בלבנו.

כב ברא': סג לבנו. - ותחי רוחו. A: ויתחדשו חיי רוחו.

כג חמורים לשאי קר וישלחם: ויעלו ונידו לאביהם כי יוסף חי וקר
 כד הוא משביר לקל-עמי הארץ ומושל בקל-ארץ מצרים: ולא האמין
 אביהם כי קרד בלבן וקראתו את-העגלות אשר שלח יוסף ותתחדש
 ותחי רוחו ויאמר רבלי כי יוסף חי ארד ואראנו בטרם אמות:
 מד ונקם ישראל מתוקרון מביתו בראש החדש השלישי וילך
 בקרדף באר שבע וינבח וקחים לאלהי אביו יצחק בשבעה לחדש
 כ שהוא: וינפר יעקב את-החלום אשר חלם בבית-אל ויירא לרדת
 ג מצרומה: ויהי בקשבו לשלח ליוסף לבוא אליו והוא לא ירד
 ד וישב שם שבעת ימים אולי יראה וכן מראה הנשכ אם-יוד: וישע
 חג קציר הבכורים מתבואה ושנה כי אין בקל-ארץ קנען מלא
 החסן ורע בארץ כי הנה הרעב שהוא לקל-הסנה והבהמה והעוף
 ה והאדם: ובששה עשר בו נראה אליו יי ויאמר אליו יעקב יעקב
 ויאמר הנני ויאמר אליו אני אלהי אבותיך אלהי אברהם ויצחק
 ו אלתיקא מרדה מצרומה כי לגוי גדול אשימך שם: אנכי ארד
 עמה ואנכי אעלה אל-הארץ הזאת ומה תקבר יוסף ישית ידו על-
 ז עיניך אלתיקא רד מצרומה: ונקם הוא קניו וקני-קניו וישאו את-
 ח אביהם וקליהם בעגלות: ונקם ישראל מבאר שבע בששה עשר
 ט לחדש שהוא השלישי וילך ארצה מצרים: וישלח ישראל את-
 י יהודה בנו לשקני אל-יוסף לראות את-ארץ גשן כי שמה אמר יוסף
 י לאהיו לבוא לשבת שם להיות קרובים אליו: ושוכה היא בארץ
 יא מצרים וקרובה אליו לקלם ולבהמה: ואלה שמות בני יעקב
 יב הבאים מצרומה עם-יעקב אביהם: ראובן בכור ישראל ואלה
 יג שמות בני חנוך ופלוא ותצרון וכרמי משה: שמעון וקניו ואלה
 שמות בני ימואל וזמין ואהר וזבין וצמר ושואל קד-הבגננית
 יד שבעה: לוי וקניו ואלה שמות בניו גרשון קהת ופררי ארבעה:
 טו-טז ויהודה וקניו ואלה שמות בניו שלה ושרץ ונרח ארבעה: וששבר
 יז וקניו ואלה שמות בניו תולע וסנה וישוב ושמרון משה: וקלון
 יח וקניו ואלה שמות בניו סרד ואלון ונתלאל ארבעה: ואלה בני

מד יעקב חגג חג הביכורים וירד מצרימה על פי הגבורה (א-י) - שמות צאצאיו (יא-לד).

ה-ו מח [ב]רון. בכושי: מחרן. - אלהי אבותיך. חסר CD. - אעלך. ג'א:
 ז אוליכך. - אלה ארץ הזאת. ג'א: וכארץ הזאת. - ויקם. ג'א: ויקמו (וכן Ch). -
 חיד-כבויקם. ג'א: ויסע. - גרשון. בכושי: גדשון (בדלית). - ארבעים וארבעה. יחד

יט וַיִּקְרָא וַיְבָרֵךְ אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 כ וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 כא וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 כב וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 כג וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 כד וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 כה וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 כו וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 כז וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 כח וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 כט וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 ל וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 לא וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 לב וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 לג וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 לד וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶת־עַמּוּדֵי הַבָּיִת
 אֶת־הַמִּתִּים וַיִּשְׁמֹו בֵּין שִׁבְעִים הַגּוֹיִם:

מה וַיִּבְרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־רֵצֵה מִצְרַיִם אֶת־רֵצֵה מִצְרַיִם אֶת־רֵצֵה מִצְרַיִם אֶת־רֵצֵה מִצְרַיִם אֶת־רֵצֵה מִצְרַיִם
 ב בְּשֵׁנַת שְׁתַּיִם לְשִׁבְעֵי הַשְּׁלִישִׁי לַיּוֹבֵל הָאֲרִבְעִים תַּמְשָׁה: וַיִּבְרָא
 ג יוֹסֵף לְקַרְאֵת אֲבִיו יַעֲקֹב אֶת־רֵצֵה מִצְרַיִם וַיִּבְרָא: וַיִּבְרָא:
 ד וַיִּבְרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־יוֹסֵף אֶת־מִתְּהַה הַסַּעַם אֶת־רֵצֵה מִצְרַיִם אֶת־רֵצֵה מִצְרַיִם אֶת־רֵצֵה מִצְרַיִם
 ה בְּרִיךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי אֲבֹתָם וַאֲלֵהֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר לֹא־מָנַע
 ו רַחֲמָיו וַתִּסְדֹּו מַעֲבָדוֹ יַעֲקֹב: רַב־לֵי רֵאֲוִתִי סִנְיָה עֹדְדִנִי הִי כִּי אָמַת

כה-לר עם יעקב - וארד. בכושי: וארצו. - ויושמו בין שבעים הגוים. כלו נשתקעו בתוך הגוים. -

מה יוסף פנש את אביו ונתן לו את גושן (א-ז) - יוסף קנה את כל ארץ מצרים ויושביה לפרעה (ח) - י"ב) - יעקב מת ונקבר בחברון (יג-ט"ו) - ספריו וספרי אבותיו נתן ללוו (ט"ז).

ב-ו-ז ויסל על. בכושי: ויחבק את. - וברצמסס. בכושי: רמסניה. - די מסורם.

ה המראה אשר ראיתי בבית-אל ברוך יי אלהי לעולם ועד וברוך
ה שמו: ויאכל יוסף ואחיו לפני אביהם לחם וישתו יין וישמח ויעקב
שמחה גדולה מאד כי ראה את-יוסף אבל עם-אחיו ושתה לשניו
ונוכח את-בירא הכל אשר שמרו וישמר-לו את-שנים עשר בניו:
ויתן יוסף לאביו ולאחיו מתנה לשבת בארץ גשן וברעמסם ובכל-
קבובותיהם אשר הוא מושל ובהן לפני סרעה וישב ישראל ובניו
בארץ גשן במישב ארץ מצרים וישאל בן-מאה ושלשים שנה
ז בבואו ארצה מצרים: ויכלכל יוסף את-אביו ואחיו ומקניהם בלחם
ה די-מחסורם לשבע שני הרעב: ותענה ארץ מצרים משני הרעב
ה ויאסף יוסף את-כל-אדמת ארץ מצרים לפרעה בשבר והאנשים
ט ובקמתם והכל קנה פרעה: ותקלינה שנות הרעב ויתן יוסף לעם
אשר בארץ מצרים זרע למחנה ולזרע בשנה השמינית כי מלא
י הנאור בכל-ארץ מצרים: כי בשבע שני הרעב לא השקתה לבד
ממקמות אחרים על-גדות הנאור ועתה עלה ויזרעו מצרים את-
יא האדמה ותעש הרבה בר בשנה הזאת: והשנה הזאת הראשונה
יב לשבוע הרביעי ליובל הארבעים ותמשה: ויטח יוסף מהבד אשר
זרעו חמישית למלך וארבע גדות הזתיר להם למחנה ולזרע וישמחו
יג יוסף לחק לארץ מצרים עד-היום הנה: והי ישראל בארץ מצרים
שבע עשרה שנה ויהיו כל-ימי חיו שלשה יובלים שבע וארבעים
ומאה שנה וימת בשנת ארבע לשבוע החמישי ליובל הארבעים
יד ותמשה: ויברך ישראל את-בניו לפני מותו ויגד להם את-כל-אשר
יקראם בארץ מצרים ובאחרית הימים כאשר יבוא עליהם ויגד
טו להם הכל ויברכם ויתן ליוסף שני מקומים בארץ: וישכב עם-
אבותיו ויקבר במקרת המבטלה בארץ קנען בקרבת אברהם אביו
טז בקברים אשר ברה לנפשו במקרת המבטלה בארץ חברון: ויתן
את-כל-סגרו וסגרי אבותיו לגוי בנו ולחמשם לשניו עד-היום הנה:

ח-ט בברא': לפי הסף. - ותענה. פירוש הוא ללשון ותלה שבברא' מיו יג. - ולזרע.
י ברומי נוסף: את האדמה. - כי מלא היאור. כלו עלה. - לא הושקתה. ברומי:
יב לא עלה ולא השקה. - ותעש. ברומי: ויקצרו. - מהבר אשר זרעו. ברומי: מכל
יג-טו אשר צמח בארץ מצרים. - וישמחו יוסף. ברומי נוסף: בארץ מצרים. יקראם. A
טז נוסף: ויברכם. - וישכב. בכושי וישן. ופירושו: ויאסף אל. - אבותיו. ברומי:
אביו. -

10 ויהי אחרי מות יעקב וירבו בני ישראל בארץ מצרים ויהיו
 לעם רב ויהיו קלם שלמים בלבם לאהב את את-אחיו וירבו
 ונעצמו מאד ועשרה שקעות שנים כל ומי-חני יוסף ואשר חי
 2 אחרי אביו: ואין ששון ואין בל-רע כל ומי-חני יוסף אשר חי
 3 אחרי יעקב כי בדרו כל-מצרים את-בני ישראל כל-ימיו: ונקת
 יוסף בן-מאה ועשר שנה שבע עשרה שנה ישב בארץ גנען ועשר
 שנים ישב בהיותו עבד ושלוש שנים בבית-הספר ושמונים שנה
 4 תחת המלך במשלו על-כל-ארץ מצרים: ונמותו כל-אחיו וכל-
 5 הדור ההוא: ויצו את-בני ישראל לפני מותו להעלות את-עצמותיו
 6 ביום צאתם ממצרים: וישביעם על-דבר עצמותיו כי ידע כי לא-
 יוסיפו מצרים להוציאו ולקברו בארץ גנען כי מקרון מלך גנען
 היישוב בארץ אשר גלחם בבקעה עם-מלך מצרים ונמיתהו שם
 7 וירדה אחרי מצרים עד-שערי ארמון: ולא יכל לבוא ולתקוה
 8 כי מלך מלך אשר חדש על-מצרים ונחוק ממנו וישב לארץ גנען
 9 ויסקרו שערי מצרים ואין-בא מצרומה: ונקת יוסף ביובל הארבעים
 10 וששה הוא בשביע הששי בשנה השנית ויקברהו בארץ מצרים
 11 ונמותו כל-אחיו אחריו: ויצא מלך מצרים להלחם במלך גנען
 12 ביובל הארבעים ושבעה הוא בשביע השני בשנת שתים ויוציאו
 13 בני ישראל את-עצמות כל-בני יעקב מלבד עצמות יוסף ויקברון
 14 בשדה במערת המכפלה בקר: וישו בו רבים מצרומה ומעטים
 15 לשאר מהם בקרי מקרון וישאר עמרם אביו עמהם: ויגבר מלך
 16 גנען על-מלך מצרים ויסקר את-שער מצרים: ויחשב מהשקד רעה
 17 על-בני ישראל לענותם ויאמר לאנשי מצרים: הנה עם בני-ישראל
 18 סרו ורבו ממנו הבה נתחכמה להם שד-ירבו וענינום בעבודה סך-
 19 תקראנו מלחמה ונלחמו הם בנו וסך-נקפו עליהונו ועלו מארצנו
 20 כי לבם וקניהם לארץ גנען: וישם עליהם שרי עבודה לענותם

10 התרבותם והצלחתם של בני ישראל במצרים (א-כ) - מות יוסף (ג-ה) - במלחמה שהיתה בין מצרים
 וכנען העלו עצמותיהם של בני יעקב, חוץ מעצמות יוסף, וקברום כחברון (ו-י"א) - מצרים להחיים
 את בני ישראל (י"ב-ט"ז).

1 סוף הכתוב הראשון נמצא רק בקצת כ"י. - וימותו. נ"א: וימת (הוא) וכל. -
 ה-ו-ז ביום צאתם. בכושי: בימים אשר נצאו. - מקרון. נ"א: מצררון. - מ.נ.ו. א: מהם. -
 י-יב ואין בא מצרימה. בקצת כ"י נוסף: ואין יוצא. - שער. נ"א: שערי. - ויחשב.
 2 הרומי כתב בטעות: ויחשב מלך כנען. - לענותם בסבל. כך בכושי. והשוה שמות א"י א

בשבל ונצוים ויבנו ערי מקבנות לטרעה את-שיתם ואת-דעמסם ויבנו
את-כל-החמות וכל-הקירות הנוסלים אשר בערי מצרים: ויעבדוים
בכח וכאשר יענום בן ירבו וכן יעצמו: ויחשבו אנשי מצרים את-
בני ישראל לשמאים:

טו

ובשבוש השביעי בשנה השביעית פיובל הארבעים ושבעה
ההוא בא אביה מארץ כנען ויולידה בשבוש הרביעי בשנה הששית
ליובל הארבעים ושמונה והנמים ההם ימי צרה לבני ישראל:

מז

ויצו פרעה מלך מצרים ומצות עליהם להשליך את-בניהם כל-

ב

הבן היולד הנאורה: וישליכו בן שבעה ירחים עד-יום הלדת אותה
ותצננה אמה שלשה חדשים וידברו עליה: ותעש לה תבה ותחמנה

ג

בנסת ובחמר ותשימה בעשב על-שפת הניאור ותשימה בתוכה
שבעת ימים ואמה תבוא בלילה ותיניקה וביום תשמר עליה מרים

ד

אחותה מהעוסות: ובנמים ההם באה חרמות בת-פרעה לרחץ בניאור
ותשמע את-קולה כי תבכה ותאמר לנערות אשר לה להביאה

ה

ותביאה אותה אליה: ותוצא אותה מן-התבה ותרחם עליה:
ותאמר לה אחותה האלף וקראתי לה אחת מן-העבריות אשר

ו

תגדל ותיניק לה את-הילד ותאמר לבני: וסלה ותקרא לאמה
ליוכבד ותסגלה שבעה ותגדלה: ויהי כאשר גדלה ויעלה אל-

ז

בית פרעה ותהי לו לבן וילמדו עמם אביה ססר ויכלותה שלשה
שבעות הביאה אל-מצר המלכות: ותהי בחצר שלשה שבעות

ח

שנים עד-יום צאתה מצר המלכות ותרא מצרי מכה רעה מבני
ישראל ותהנהו ותקנהו בחול: ויהי ביום השני ותמצא שנים

ט

מבני ישראל נצים ותאמר לרשע למה מכה רעה: ויקצה ויסר
אפו ויאמר מי שמה שר ושוסט עלינו הלקחנו אתה אומר כאשר

יב

הרנת את-מול את-המצרי ותירא ותברח בגלל הדבר הזה:

שרי מטים למען ענותם בסבלותם. - ערי מסכנות. בכושי: ערים בצורות (כמו בע'). -
וכל-הקירות. נראה שהוא חסר. ושיעורו: ויקוממו את כל-הקירות. -

מז לידת משה (א' ד') - משה נלקח לבן לכת פרעה (ה' - ס') - הוא המית איש מצרי וברח ממצרים (י' - י"ב).
ד-ה בע שב. כך, ולא בסוף. - תרמות. א: תרמותה. - לנערות. בכושי: לעבריות.
שטעה במלה היוונית ἀβρααμ (ביוונית נערה ἀβραα) וחשב שענינה עבריות, וברומי נכון:
puellae. - ותוצא. בקצת כיי: ותוצאנה. - אל בית פרעה ותהי לו. ניא: אל בת
י-יב פרעה ותהי לה (וכן גורם Ob). - רעך. בכושי: אחיך. - שר ושוסט. בכושי: מלך ושר. -

מח ובשנה הששית לשבוע השלישי ליוכל הארבעים ותשעה
 הלקח ותשב שם חמשה שבועות ושנה אחת ותשב מצרומה בשבוע
 ב השני בשנה השנית ביוכל החמשים: ואתה גרעת את אשר ואמר
 לך בהרסיני ואשר בקש לעשות עמה השר משטמה בשוקה
 ג מצרומה בדרך ובהיותה באקה: הלא בקל פחו בקש להרקה
 ולהושיע את המצרים מגיה בראתו אותה כי נשלחת לעשות
 ד ששמים ונקמה במצרים: ואצילך מרו ואעש אתות ומוסותם אשר
 ה נשלחת לעשות במצרים בסרעה ובקל-ביתו ובקדו ובקמו: ויעש
 יי בהם נקמה גדולה על-אדות ישראל וינגעם ויגם בהם ובאסרדע
 וביתושים ובקרב ובשחין רע פורח אבקעות ובהקמתם בקנות
 ובאבני ברך אשר בלה בו כל הצומח להם ובארבה אשר אכל
 את-היתר הנותר להם מן-הברד ובחשך ובלבבורי אדם ובהמה
 ו בקל-אלהיהם עשה יי נקמה וישרשם באש: והכל נשלח בנה
 למען מעשה שרם ועשה ותדבר למלך מצרים ולפני כל-עבדיו
 ז ולפני עמי: והכל הנה בקררה עשרה ששמים גדולים רעים באו
 ח על-ארץ מצרים למען תקם נקמת ישראל: והכל עשה יי בעבור
 ישראל ובבריתו אשר כרת עם-אברהם להגנם בהם כאשר העבדום
 ט מצרים בלחם: והשר משטמה התקומם עליה ויבקש להפילה בידי
 י סרעה ויעזר לחקטמי מצרים ויעמדו ויעשו לסנה ובלטיהם: הרע
 יא נתנום לעשות והרסואה לא הרשינו להם להעשות על-ידם: ויגם
 יב יי בשחין רע ולא יכלו לעמד כי האכרנום מעשות נסאות אחר:
 ובקל-אות ומוסות בוש השר משטמה עד-אשר התגבר ויקרא
 למצרים לרדת אסרנה בקל-חיל מצרים ברקבם ובסרשיהם ובקל-
 יג עמי מצרים הרבים: ואעמד בין מצרים ובינה ובין ישראל ונצל
 יד את-ישראל מנדם ומד מצרים ויוציאם יי בקרבה: וקל-הקם אשר

מח משה חור מפרין למצרים - משטמה רצה להמיתו בדרך (א-ג) - עשר הסכות (ד-ה) - יציאת ישראל
 ממצרים ומפלתם של המצרים בים סוף (יב-יט).
 ב ותשב שם. בארץ מדין (כך ברומי). - [כה יותך ב]סכה. בכושי: בדרך חג
 הסכות, והוא לשון קשה. וברור שהיה כאן לשון מעין: בהיותך בסכה (השנה שמות ד'
 כ"ד: ויהי בדרך במלון ויפגשהו). כיוצא בזה הרומי: in via in qua praeteristi eam in
 ח refectioe. - ויכם. בכושי: ויהרגם. וטעות המתרגם היא שלא תפס המשמעות הראשונה
 של הכה ומסר במשמעות השניה. - וביחושיו. מתאים לכנים שבמקרא. - ובערוב.
 יג בכושי: זכוכי כלב. - ובינג. חסר בקצת כ"י. - ונצל. ג"א: ואצל. - מידם. א:

הוציא לדרך אררי ישראל ירה יי אלהינו בתוך הים במעמקי
 תהום תחת בני ישראל כאשר השליכו אנשי מצרים את בנייהם
 הַיְאוּרָה וַיַּעַשׂ נִקְמָה בְּאַלְפֵי אֱלֹסִיָּהֶם וְאַלְפֵי נְבוּרִים וְאַמִּיָּעִים קָבְעוּ
 בַּעֲבוּר יְלֵד אֶחָד מִבְּנֵי עַמֶּךָ אֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ הַיְאוּרָה: וּבַיּוֹם הַהִיאַרְבַּעָה
 עָשָׂר וּבַיּוֹם הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר וּבַיּוֹם הַשִּׁשָּׁה עָשָׂר וּבַיּוֹם הַשְּׁבַעָה עָשָׂר
 וּבַיּוֹם הַשְּׁמוֹנֶה עָשָׂר הָיָה הַיָּם מִשְׁטָמָה אָסוּר וְעָצוּר מֵאַרְיֵי בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל לְכָל יְשׁוּעֵי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וּבַיּוֹם הַתְּשֻׁעָה עָשָׂר שְׁתַּחֲנוּוּ
 לְמַעַן יַעֲזֹר לְמִצְרַיִם לְדֶרֶךְ אַרְיֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּקְבֹּד אֶת־לִבָּם
 וַיִּסְתַּחֲקוּ וַיִּתְחַזְּקוּ מֵאַת יי אלהינו לְהַבֹּת אֶת־מִצְרַיִם וּלְהַשְׁלִיכֵם בְּתוֹךְ
 הַיָּם: וּבַיּוֹם הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר אֶסְרָנְהוּ לְכָל יְלָשׁוֹן עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 בַּיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִשְׁאַלוּ כָּלִים וְשִׁמְלוֹת מֵאַנְשֵׁי מִצְרַיִם קְלִי־קֶסֶף וְקְלֵי
 זָהָב וְקְלֵי נְחֹשֶׁת וַיִּבְזוּ אֶת־מִצְרַיִם תַּחַת הַעֲבָדוֹת אֲשֶׁר הִעֲבִידוּם
 בְּכַת: וְלֹא הוֹצִיאנוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם רִיקָם:
 זְכוּר אֶת־הַמַּצְנֶה אֲשֶׁר צִוָּה יי בְּדַבַּר הַפֶּסֶח לַעֲשׂוֹתוֹ בְּעֵתוֹ
 בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְזִבְחוֹ בְּשָׁרִם יַעֲרֹב וְלִמְעַן יֵאָבְדְהוּ
 בַלְיָלָה עָרַב הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר מֵעַת בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ: כִּי הַיּוֹם הַזֶּה רֵאשִׁית
 הַחֵג הוּא וְרֵאשִׁית הַשְּׂמֵחָה וְאַתֶּם תִּשְׁבּוּ וְאַבְלַתֶּם אֶת־הַפֶּסֶח
 בְּמִצְרַיִם וְכָל־חַיִּי־מִשְׁטָמָה נִשְׁלַחוּ בְּמִצְרַיִם לְהַרְגֵי כָל־בְּכוֹר בְּאַרְבַּע
 מִצְרַיִם מִבְּכוֹר שְׂרָעָה עַד־בְּכוֹר הַשְּׂפִיחָה הַשְּׂבִיחָה אֲשֶׁר אַחַר
 הַרְסוּם וּבִבְהֵמָה: וְזֶה הָאוֹת אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם יי בְּכָל־בַּיִת אֲשֶׁר
 שְׁמוֹ עַל שְׁעָרוֹ דָּם שֶׁהַ בְּדִשְׁנָתוֹ לֹא יָבֹאוּ לְבֵיתוֹ לְהַרְגֵי כִּי יִסְסַחוּ
 עֲלָיו לְמַעַן יִנָּצְלוּ כָל־אֲשֶׁר בְּבֵית כִּי אוֹת הַדָּם בְּשַׁעְרוֹ: וַיַּעֲשׂוּ
 וַצְּבֹאוֹת יי כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יי וַיַּעֲבְדוּ עַל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא
 בָּאָה עֲלֵיהֶם הַמַּגָּפָה לְהַשְׁחִית מֵהֶם כָּל־נֶפֶשׁ מִהַבְּהֵמָה וְעַד־הָאָדָם
 וְעַד־הַקְּלָב: וַתְּהִי בְּמִצְרַיִם מַגָּפָה גְדוֹלָה מְאֹד וְאַיִן־בַּיִת [בְּמִצְרַיִם]
 אֲשֶׁר אֵין שֵׁם מֵת וּבְכִי וַיִּלְלָה: וְכָל־יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים וְאַבְלִים אֶת־

מז - ומיד מצרים, BD: ומיד עם־מצרים, A: ומיד עמו - פתח נוהו, בכושי
 יח בטעות: פתחנום. - וביום החמשה עשר, בכ"י יש חילופי נוסחאות: השבעה עשר,
 הארבעה עשר. -

הפסח והלחנו.

מז - שמו, Ch גורס: ראה, - [צבאות ה], בנוסח הכושי יש חילופי נוסחאות. -
 יז - ויעברו, סבירין: ויפסחו. - ומעבדותם, נ"א: ומהעבודה הקשה. - את־היום הזה.

ב אשר הפסח ושתיים יין ומתללים ומסארים ומקרבנים את יי אלהי
 ז אביהם ויכונים לצאת מעל מצרים ומעבודתם: וזכרת את-היום
 הזה כל-ימי חינוך פעם בשנה ביומו בכל-הקתו ואל-תשכח יום
 ח מנינו ומתחדשים חדש: כי תקדעולם הוא תרות על-לחות
 השמים לבני-ישראל לעשתו בכל-שנה ושנה פעם בשנה בכל
 ט הרוחיהם ואין-סוף הימים כי לעולם הושם: והאיש המהור אשר
 לא יבוא לעשתו בעת יומו להביא קרבן נוחם לפני יי ביום חגו
 ולאכל ולשתות לפני יי ביום חגו ונקרת האיש שהוא המהור
 והקרוב כי קרבן יי לא הביא בעתו ונשא האיש את-עונו לנשאו:
 י ובאו בני ישראל ועשו את-הפסח בעתו ביום הארבעה אשר
 לחדש הראשון בין הערבים משלישית היום עד-שלישית הלילה
 יא כי שני חלקי היום נתנו לאור ושלישית לערב: וההוא אשר
 יב צוה יי לעשתו בין הערבים: ולא יהנה וזכו כל-עת האור כי אם
 בעת קרב הערב ואכלהו לעת-ערב עד-שלישית הלילה והנותר
 יג מכל-בשרו משלישית הלילה שנית באש ישררהו: ולא יבשלהו
 במים ולא יאכלהו נא כי אם צלי ומקשל באש ראשו על-קרביו
 ועל-קרביו יאכלהו באש וכל-עצם לא תשבר בו כי לא נשברה
 יד מבני ישראל כל-עצם: על-כן צוה יי את-בני ישראל לעשות את-
 הפסח ביום מועדו וכל-עצם לא תשבר-בו כי יום תגהוא יום
 מענה ולא יעברו בו יום מיום וחדש מתדשם ביום חגו ועשה:
 טו ואתה צו את-בני ישראל ועשו את-הפסח בימיהם בכל שנה פעם
 בשנה ביום מועדו וכן לזרון לפני יי נוחם ולא תבוא עליהם
 מנסה לתרג ולנגח בשנה ההיא בעשותם את-הפסח במועדו בכל-
 טז אשר צווי: ולא יאכל מחוץ לבית מקדש יי וכל-קהל עדת ישראל
 יז יעשהו במועדו: כל-איש אשר בא ביומו יאכלהו בבית מקדש
 אלהיכם לפני יי מן-דעשרים שנה ומעלה כירכז נכתב והוחק
 יח לאכלו בבית מקדש יי: וכי יבאו בני ישראל אל-הארץ אשר
 יקחו ארץ גנעז ונמטעו את-משכן יי בתוך הארץ באחד משבטיהם
 עד-אשר יבנה מקדש יי בארץ ובאו ועשו את-הפסח בתוך משכן

ח בקצת כפי נוסף: לעשות אותו שנה שנה. - לבני ישראל. ברומי: לכל-בני ישראל.
 יב-יג בכל-שנה ושנה. ברומי: ביומו. - קרב הערב. זיא: גבול הערב. - ומבשל באש.
 יד-ט גראה שאינו אלא פירוש לצלי. - באחד משבטיהם. בכושי: באחד צבאותם. - בית

יט :: וישקמהו לפני :: מדי שנה בשנה: ובנימים אשר יקנה בית
לשם :: בארץ נחלתם ילכו שמה וישחטו את-הססח בערב בבוא
כ השמש בשליש היום: ותעלו את-הדים על-קרב המזבח ושמו
את-חלבו על-הזש אשר על-המזבח ואכלו את-בשרו צלי-אש
כא כחצר בית המקדש בשם :: ולא יוכלו לעשות הססח בעריהם
ובכל הארצות כי אם לפני משכן :: או לפני הבית אשר שמו
כב שוכן בו ולא יסורו מאסרי :: ואתה משה צו את-בני ישראל
ושמרו את-הקת הססח כאשר צוית לעשותו שנה בשנה וביומו
ונח המצות ואכלו מצות שבעת ימים לעשות חנו להביא קרבנו
יום יום בשבעת ימי השמחה האלה לפני :: על-מזבח אלהיכם:
כג כי בחסון עשיתם את-החג הנה באאתכם ממצרים עד-עקרבם
את-הים במדבר שור כי על-שפת הים בליתם אתו:
ג ואסרי החק הנה הנדתי לה את-ימי השבתות במדבר סיני
ב אשר בין עילם וסיני: ושבתות הארץ הנדתי לה בחר סיני ושנות
היובלים בשבתות השנים הנדנו לה וישנתו לא הודענו לה עד-
ג בואה אל-הארץ אשר תנהלו: ושבתה הארץ בשבתותיה בשבתתם
ד בה ונדעו את-שנת היובל: על-כן שמתי לה שבע שנים ויובלים
מימי אדם עד-היום הנה ארבעים ותשעה ושבע אחר ושתי שנים
ועוד ארבעים שנה מעברנה עד-אשר נדעו את-מצות :: עד-עקרבם
ה את-גבולות ארץ כנען בעקרבם את-היבדן שני מערבה: ויובלים
יעברו עד-אשר יסתר ישראל מקל הגות והחמא והחמאה
ותתועבה ותעון ותשננה וישבו בכל-הארץ לבטח ואין ששן לו
ו ואינרע ושהרה הארץ מהעת ההיא לקל-הנמים: והנה את-מצות
ז השבת בתיתי לה וכל-משמטי הקומיה: ששת ימים תעשה מלאכה
וביום השביעי שבת לך אלהיכם לא תעשו בו כל מלאכה
ובניכם ועבדיכם ואמהותיכם וכל בהמתכם ונריכם אשר בקם:
ח והאיש אשר יעשה-בו כל-מלאכה יקת וכל-איש אשר יחלל את-

כב המקדש. נ"א: הבית אשר נקדש. - לעשותו. B: לאמר להם (כיוצא בו ברומי).
כג עד-עברכם את-הים. כך CD. נ"א: עד-בואכם מדבר שור.
ג דיני יובלים (א-ה) ושבת (ו-יג).
ד-ח תעברנה. בכושי: רחוקות. - ויום מלוכה. נ"א: ויום מלוכה קדושה. - ואשר
יכה. נ"א: אשר יכה ואשר יצוד הן בהמה ופוף הן דגים. -

היום הזה ואשר ישכב עם-אשה ואשר ידבר דבר לעשות-בו
 ולצאת בו לדרך וכל משא ומתן והשואב בו מים אשר לא הכין
 לו ביום הששי ואשר ישא כל-משא להוציא מאהלו או מביתו
 ומת: לא תעשו ביום השבת כל-מלאכה אשר לא הכינתם לכם
 ביום הששי לאכל ולשתות ולגנוח ולשבת מקל-עבודה ביום הזה
 ולקרר את :: אל-היכם אשר נתן לכם יום שבתון ויום קדוש ויום
 מלוכה קדוש היום הזה לכל-ישראל בימכם בקל הימים: כי גדול
 הכבוד אשר נתן :: לישראל לאכל ולשתות ולשבע ביום השבתון
 הזה ולגנוח ביום ההוא מקל-מלאכה אשר הוא מלאכת אדם כי אם
 להקטיר קמרת ולהביא קרבן וזבח לפני :: לגמים ולשבתות:
 המלאכה הזאת לבדה תעשה בימי השבת בבית מקדש :: אל-היכם
 לכסר על-ישראל וקאה תמיד יום יום באשר צויתיה: וכל-איש
 אשר יעשה-בו מלאכה ואשר ילך בדרך ואשר יעבר את-האדמה
 אם-בביתו ואם-בכל-מקום ואשר יקעיר אש ואשר ישא על-בהמתו
 והיורד באגנה בגם ואשר יכה ויכה כל-איש והשוחט בהמה ועוף
 והצם והעשה מלקחה ביום השבת: והאיש אשר יעשה ודבר
 מקל-זה ביום השבת ומת למען ישבתו בני ישראל במצות שבתות
 הארץ ככתוב בתורה לחות השמים אשר נתן בני לכתב לך חפץ
 שת ושת בתקת ומיה:

בזה עם ספר חלפת הניסים: שבת לאדני כל הגריעה
 לפלד המלקים לעולם ולעולם ועד עפן ועפן:

עלית משה

מ ב א

א. הספר ושמו.

בשנת 1861 פרסם Ceriani האיטלקי בחוברת הראשונה (עמ' 64-55) של קובצו Monumenta sacra et profana מתוך כ"י (פאלימפטיסט) רומי (מן המאה הששית לסה"נ) שבספריה האמברוסיאנית שבמילאנו ספר קטן (ח' דפים, ב' עמודות בכל עמוד, י"ב-י"ח אותיות בכל שורה, בלי חלוקת התיבות) הקטוע בסופו והכולל נבואת משה רבינו על מהלך ההיסטוריה הישראלית בדורות שיבואו אחריו למן זמנו של משה ועד זמנם של בני הורדוס. נבואה זו ניתנה בתוך מסגרת של הרצאה על התכונות של משה לפטירתו מן העולם ומינוי יהושע בן-נון במקומו על פי הגבורה.

ציטטה אחת שנמצאה אצל גילאסיוס קיטיקינוס¹ שהוא מביא מתוך ספר קדום הנקרא בשם Ἀνάληψις Μωυσεως היא ממש כלשון הכתוב בספר זה (א' י"ד) שפרסם Ceriani, ומכאן שיערו חכמים שספר זה הוא הוא. שהיו ראשונים קורין לו בשם Ἀνάληψις Μωυσεως, וברומית Assumptio Mosis =עֲלֵית מֹשֶׁה או: עֲלֵית מֹשֶׁה (השוא מליב ב' א' וי"א).

שמו זה מוכיח על הספר שהיה עסוק בעיקרו בסיפור פטירתו של משה מן העולם הזה ועליתו אל העולם העליון. והואיל והספר שפרסם Ceriani נקטע בסופו באמצע הכתוב, קרובה לודאי ההשערה שהספר באותה אגדה של פטירתו דוקא נקטע. בכלל היתה האגדה הקדומה מטפלת בחבה יתרה בענין הסתלקותו של משה, אלא שהרבה מאותן היצירות האגדיות הלכו לאיבוד: כמו שנראה, למשל, מדבריו של אוריגינס² שהאגדה הנרמזת (באגרת יהודה שבאיבנגליון, פסוק ט') על הויכוח והריב שהיה למיכאל המלאך עם השטן על גיית משה ניטלה מתוך ספר קדום שהיה שמו Adcaensio Mosis (=עֲלֵית מֹשֶׁה).

וכך אף הספ' הוה, עֲלֵית מֹשֶׁה, כמעט שהלך לאיבוד ולא נודע כלל בעולם, עד שנמצא הכ"י היחידי המשובש והמטושטש והקטוע בסוף מחציתו הראשונה, ולפיכך אין לנו הימנו אלא נבואתו של משה - שהיא נבואה מעין vaticinium ex eventu - על גורלם של ישראל בכל הדורות שעברו עד זמנו של הכותב, וודאי בהשפעת שירת האזינו ומה שנאמר בכלל בסוף ס' דברים נכתבה, ואילו החלק השני, שהיה כולל העיקר של דברי אגדה על פטירת משה, הוא לעת עתה בבחינת חבל על דאבדין ולא משתכחין.

ב. תכן הספר לפי הפרקים על סדר המשכבם.

א) בארץ עמון שבכער הירדן המזרחי מגלה משה ליהושע בן-נון שקרבו ימיו להפטר מן העולם והוא מטיל על יהושע להיות מנהיגם של ישראל ומוסר בידו ספר

1) Gelazii Cyzieni Commentarius Actorum Concilii Nicaeni, lib. II, c. 18. וזהו לשונו (מביאו בלשונו היווני שירר Gesch III¹, 294): לכשהיה משה הנביא קרוב לעזוב את החיים, ככתוב בספר Ἀνάληψις Μωυσεως, קרא ליהושע בן נון ודבר אליו לאמר, ויכוני האלהים למני בריאת העולם להיות סרסרי (εἰς τὴν μέ... μεσίτην) בריחו. -

2) De princip. III, 2, 1. -

נבואתו לעתיד לבוא שהוא מצוה עליו לשמרו במקום סתר שנבחר לכך מפי הגבורה.
 (ב) משה מתחיל חוזר באזני יהושע על תכנה של אותה נבואה בקיצור מה שעתיד להיות עם ישראל למן כניסתם לארץ כנען ועד שקיעתן של מלכויות ישראל ויהודה.
 (ג) ממזרח יבוא מלך (נבוכדראצר) שישרוף את העיר ואת המקדש ויגלה את התושבים לבבל. שם, בארץ גלותם, יזכרו בנבואה שנתנבא משה על כל מה שאירע להם.
 (ד) צדיק גדול (דניאל) יעמוד בראשם של ישראל ובזכות תפלתו ירחמם ה' ויעיר מלך (כורש) שישלחם לארצם. אבל רק מקצתם משני השבטים יחזרו מן הגולה והנשארים בבבל יהיו מצטערים שאין בידם להביא קרבנות לאלהי אבותיהם.
 (ה) אחר כך (בזמן רדיפות היוונים) יקלקלו ותבוא עליהם פורענות בידי מלכים, והיהודים גופם יהיו מהולקים בדעתם על האמת, ועבדים בני עבדים, שאינם מורע כהנים, יחללו את המזבח ומוריהם ורבותיהם יהיו נושאים להם פנים והארץ תהיה מלאה עָנָל.

(ח) נקם וזעם שלא היו כמותם יבואו עליהם: מלך גדול (אנטיוכוס אפיפנס) יתעורר עליהם והוא יגזור על המילה ויתלה את הנימולים וימשוך ערלת הצעירים ויכריחם לישא בפרהסיא את הפסילים הטמאים ולחלל שם שמים.
 (ט) בזמן אותן הרדיפות יקום איש משבט לוי ושמו סכסו (נראה שהכוונה למתתיהו החשמונאי) ולו שבעה בנים והוא ידבר על לבם של אנשיו לצום ג' ימים ולהסתתר ביום ד' במערה שבשדה מחמת האויב האכזרי. כי טוב להם למות במערה מלעבור על מצוות אלהיהם.

(ז) אחר כך יהיו להם מלכים (מבני החשמונאים) שבשם כהני אל עליון יהיו נקראים ובקדש הקדשים יעשו רשע, ואחריהם יקום מלך רשע (הורדוס) שאינו ממשפחת כהנים, והוא ירצח את הגדולים שבאומה כראוי להם, ויקברם במקומות בלתי ידועים, וזקנים ונערים יהרוג בלי המלה, ליד שנים יהיה שופט אותם, ממש כבשעבוד מצרים, ואחריו ישלטו בניו, שלא יאריכו ימים בשלטונם כאביהם, מלך אדיר (Quintilius Varus) יבוא לארץ ויכניעה ויוליך מן התושבים בשבי, וחלק של המקדש ישרוף באש, וכמה מישראל יתלה קרוב לבתיהם.

(ז) ואז יבוא קץ הזמנים: אנשים רשעים ישלטו, מהם אוכלי רכושם של עניים, והם טמאים במחשבותיהם ובמעשיהם והושבים עצמם צדיקים, והם זוללים וטובאים ומוצאים חן בעיני עצמם בהתנהגותם.

(י) ואז תופיע מלכות שמים: הגוים יקבלו ענשם וישראל יהיו מצליחים, הדברים האלה והספר הזה נצטוה יהושע מפי משה על שמירתם.
 (יא) כששמע יהושע את הבשורה הרעה על פטירתו של משה התחיל מקונן ומביע חששו לחולשת כחו עד כדי להוציא אל הפועל את הענין הגדול שרבו מטיל עליו.
 (יב) משה מעודדו שיבטח בכחו ושלא יתיאש בענין עתידם של ישראל, שהרי עתידים הם רק להיות נעששים על עוונותיהם, אבל קיומם מובטח להם לעולם.

ג. אימתי נכתב הספר.

חוץ מן המקומות שהיו חשובים לקביעת זמנו של הספר ושניטשטשו בכ"י, נשארו עוד לפליטה שני מקומות שמתוכם אפשר לעמוד על הזמן שבו נכתב הספר. המקום האחד הוא בסוף פרק ו', שבו מדובר על הפולמוס של ווארוס, וזה היה ע"ד שנים קודם לחורבן, והמקום השני אף הוא באותו פרק, הכותב מדבר על הורדוס ועל זמן מלכותו.

שהיה ליד שנים, ותוך כדי דיבור הוא מוסיף שבניו של הורדוס ימשלו זמן קצר (*breviora tempora*) מאביהם. והואיל ושנים משלשת בניו של הורדוס שמלכו אחריו, אנטיפס ופיליפוס, משלו יותר מאביהם (אנטיפס משל מיג שנים ופיליפוס – לזו שנים). הרי הסברה גותנת שהסופר, בשעה שכתב את דבריו, לא ידע עדיין על מותו של פיליפוס. אם כן, הדברים נכתבו רק לאחר מלאתו של ארכילאוס בנו השלישי של הורדוס. שממשלתו ארכה כעשר שנים ואח"כ הגלהו אבנוסטוס קיסר לארץ גליה, ומלאתו זו של ארכילאוס סיד שנים קודם לחורבן היתה. הרי אומר, הספר נכתב בין מלאתו של ארכילאוס ובין מותו של פיליפוס שהיה בערך לזו שנים קודם לחורבן.

ד. מי היה המחבר ובאיזו לשון כתב וטיבו של התרגום הרומי.

על אישיותו של הסופר אין להוציא שום דבר מתוך הספר הקטוע הזה. אמת, בטרק ד' מתאר הוא את אנשי החברה השלסת, אבל הוא מרצה את דבריו כמי שאינו נוגע בדבר: מדבר הוא בקצף גדול על ראשי העם שמקולקלים וצבועים היו ומעמידים פנים כקדושים וטהורים. אבל מהיכן היה יודע ומכיר בטיבם ובמעשיהם ואם היה בא אהם במגע ומשא, – כל זה נעלם מעינינו. נראה שכן ארץ ישראל היה ובירושלים דוקא היה מושבו, והיה קרוב אל אותם הרשעים קרבת מקום.

ודאי כתב את ספרו עברית, – כך נראה מן הלשונות העבריים שבספר, כגון א' י"ח במקודה אשר ימקדם (*in respectu quo respiciet*). ב' ד' שבטי הקדש (*tribus sanotitatis*). ג' ג' ארץ מולדתו (*terram patriae suae*) ג' י"ב והעד העיד (*testans .. invocabat testes*). ה' ב' יתלקו על האמת (*dividentur ad veritatem*) ו' א' כהני... יקראו (*in sacerdotas*) ו' ב' תמלאנה ידי (*implebantur manus*) המלאך, וכדומה. מן המקור העברי נעשה בימים ראשונים תרגום יווני, ומתוך היווני נעשה התרגום הרומי (מסגנונו וכתביו נראה שאינו מאוחר למאה החמישית לסה"נ), כמו שנראה מכמה מלים יווניות שהשארין המתרגם הרומי כמות שהן ומסרן רק בדרך העתקה, כגון א' י"ז *chedrio* מן *αεδρόω*, ג' ז' *clibais* מן *κλίβαις*, ג' י"א *heremus* מן *ἔρημος*, ח' ג' *acrobia* מן *ἀκροβυστία*, ואף יש לשונות שנמסרו בצירוף מליהם על דרך יוונית, כגון ג' י"ג *usque nos duci captivos* שהוא מתאים ללשון יווני *αλγαλωτισθησῶν ἕως τοῦ ἡμῶν*, וכיוצא בכך. ואף לשונות משובשים יש בו, ברומי, שאמסר לתקנם רק בדרך תרגום חוזר ליוונית, כגון ב' ז' שנחלף לו למתרגם הרומי *ῥακον* (=ברית) ב'*δρον* (=גבול). או *ἐν ἀργύρῳ* (=בכסף) ב'*ἐν ἀργῶ* (=בשדה).

קצת ביבליוגרפיה:

Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, 1861 (I, 1, 55–64),

Schmidt und Merx, *Die Assumptio Mosis* (Merx, *Archiv f. wissenschaft. Erforschung d. A. T.*, 1869, 111–152),

Charles, *The Assumption of Moses*, London 1897,

" " " " " (Apocr. and Pseudep. II, 407–424),

עלית משה מאת ד"ר א' ש' קאמיניצקי (השלה כרך ס"ה, 38–50).

F. Rosenthal, *Vier apokryphische Bücher*, 1885 (13–38),

Schürer, *Gesch. d. jüd. Volkes III*⁴ (294–305).

עלית משה

א ודבריו משה אשר דבר בשנת מאה ועשרים למיתו: היא שנת
 ב אלפים וחמש מאות לבריאת העולם: ולפי אנשי המנחה המנח
 ד הוא (---) [---] [---] לבריאת בן-עם: כאשר יצא העם בנסעו
 ה על-ידי משה עד-עמון בעבר הירדן: ואחריו הנבואה אשר היתה
 ו מאת משה בספר דברים: כאשר קרא אליו את-יהושע בן-נון
 ז האיש הטוב לפניו: להיות אחריו משרת העם ומשכן העדות
 ח וקל-בלי הקדש אשר-לו: ולהביא את-העם אל-הארץ אשר נתנה
 ט לאבותיהם: למען תנחם להם על-ידי הברית והשבועה אשר דבר
 י במשכן לתת (אוקה) ביד יהושע וידבר אל-יהושע בדבר הנה:
 יא (פוקו) ואמץ בכתף לעשות את כל-הדברים אשר צווי למען תהיה
 יב יא-ב תמים עם אלהים: כה אמר ארון העולם: אשר קרא את העולם
 יג למען עמו: ולא הואיל לנלות ממשקבתי-הבריאה הזאת מאז יסד
 יד העולם למען אשר יקחו הנזים בדבר הנה ולתקפתם יוכיחו את-

א המסוק הראשון. שהיה נכלל בכי בג' שורות. נטשטש. ואפשר להוסימו רק
 מסברא: מן התכן שבהמשך נראה שהכותב נתכוון לשים בפיו של משה דברי נבואה
 על עתידם של ישראל. כעין תוספת לדבריו של משה שבס' דברים לא על מינויו של
 יהושע במקומו (השוה לקמן פסוק ה': [אחריו] הנבואה...). ולפיכך יש לשער שנוסחו של
 ב המסוק הראשון היה תכנו כעין מה שניתן כאן. - שנת אלפים וחמש מאות.
 חשבונות שונים יש לבריאת העולם. כגון לפי התורה עברו עד אותו פרק 2706 שנים.
 ג ולפי ס' היובלים (ג') - 2450. ולפי חזון עזרא (י' מיה-מיו) - 3000 שנה עד בנין בית
 ראשון (וצ"ע מליא ר' א'. ויוסמוס קדמ' ח' ג' א'. ועוד). - ולפי אנשי המזרח.
 ד לשון זה גופו מוכיח על הכתוב שהוא הערה שהוסיף אחד מאנשי המערב. על כל פנים
 יש כאן רמז לחארץ שאין בידנו לידע טיבו מחמת שהכתוב לקוי בכ"י. - לבריאת
 ה כנען. *profectionis fynicis* (=בריאת צורן). - כאשר יצא העם. נראה שלבריאת
 ז מצרים כוונתו. - בנסעו. ברומי: *post profectionem quae fiebat* (=אחרי המסע אשר
 ח היה). - [אחריו] הנבואה... כך נראה לפי ההמשך (ברומי יש כאן רק החיבה *prophetiae*
 [=בנבואה]). ואין לה מובן. כוונתו לנבואה שנצטוה בה משה מפי הגבורה למנות את
 י יהושע להיות מנהיגן של ישראל במקומו (ע' דב' ליא). - להיות אחריו משרת
 יא העם. ברומי: *ut sit successor plebi*. - [חוק] ואמץ. ברומי יש רק: *et promitte* (=ואמר).
 יב וכבר עמד על כך רוזינתאל. שעיקרו היה: [חוק] ואמץ. והשוה לקמן י' סיו. -
 יג לענין בריאת העולם בשביל ישראל השוה חזון עזרא ר' גיה וג'ט. ו' ייא ועוד. -
 סחשבת הבריאה הזאת. ברומי: *eam inceptioem* (אותה המחשבה המוקדמת). -

יד זאת בהתנבצתם זה עם זה: ועל-כן חשב וימצא אותי אשר מראשית
 טו העולם נועדתי להיות עושה-ך-בר-בריתו: ועתה אנלה-לך כי כלו
 מז ימי שני חצי והנני עובר לשכב עם-אבותי לעיני כל-העם: ואתה
 קח את-הכתב הזה כי אתה תרע לשמר את-הספרים אשר אני נותן
 יז לך: וערכת אותם ומשחתם בשמן ארזים ושמתם בקל-חרס במקום
 יח אשר עשה אלהים מראשית בריות העולם: למען יקרא שמו עד-
 יום התשובה בשקדה אשר יסקדם יי בקלות קץ הנמים:
 ב (והנה כי) באוי על-גדיך אל-הארץ אשר יעד ואשר דבר
 ג למת לאבותיהם: אשר בה תקרבם ונתת לאיש איש ונקימות להם
 נחלתם (בה) וכוננת להם מלוכה ושמת נציבים במקומות באשר
 ג ירצה לאלהיהם במשפט ובצדקה: (וקוית) אסרי בואם אל-ארצם
 וקמש ועשרים שנה) ואחר-כך ימשלו בה נשיאים ומושלים שמונה
 עשרה שנה ותשע עשרה שנה יקרעו ומעליהם עשרת השבטים:
 ד ונרדו שני שבטים והעבירו את-משכן העדות ואלהי השמים יגל
 ה אז את-קבור משקנו ואש קדשו והתכוננו שני שבטי הקדש: ועשרת
 ו השבטים יקיימו להם ממלכה במשפטיהם: והקריבו קרבנות עשרים

יד עושה-דבר-בריתו ברומי: arbiter (וכן ג' י"ב). ואולי במקור השתמש בלשון
 שכדברים ה' ה' מעין: עומד בין בריתו וביניכם. בלשון המאוחרת מצינו התאר סרטור.
 שניתן למשה בחפיקדו זה. כגון אהה היית סרטור ביני לבין בני (דב"ר ג' י"ג). -
 יז ומשחתם בשמן ארזים. נוהגים היו לעשות כך בספרים כדי לשמרם מן העש. השוה
 הורציוס (A. P. 332): carmina linenda. וצ"ע חנוך ב' י' ג' שהספרים שהביא אוריאל
 המלאך אל הנוך במרום היו גודפים מור. - ושמתם בכלי חרס. השוה ירמ' ל"ב
 יח י"ד. - במקום... למקום בית המקדש הוא מתכוון. - בסקודה. לטובה. -
 ב אשר בה תברכם. רמו למתן הברכה על הר גרזים (דב' כ"ה י"א-י"ב). יהושע
 ח' ל"ג). - נחלתם (בה). ברומי: נחלתם בי (in me). ואין לו המשך. שהרי בכל
 ג הפרשה משה הוא המדבר. - (חמש ועשרים שנה). כך יש לשער על פי הכתוב
 בספר הישר. - שמונה עשרה שנה. גראית הסכרא שבשם שנה הוא מתכוון כאן
 (וכן בפ"ז) לחקופת ממשלה של כל שופט ומלך שעמדו לישראל אחר מות יהושע
 (עתניאל, אהוד, ברק, שמגר, גדעון, אבימלך, תולע, יאיר, יפתח, אבצן, אלון, עבדון,
 שמשון, עלי, שמואל, שאול, דוד, שלמה) עד חלוקת הממלכה ע"י ירבעם בן נבט.
 ד שאליו כוונתו בלשון ותשע עשרה שנה. - וירדו. nam descendent. ולשון מרישה
 ו התכדלות הוא על דרך הכתוב (ירמ' ב' ל"א) רדנו לואינבוא עוד אליך. - והקריבו
 ו קרבנות. בבית המקדש שבירושלים. - עשרים שנה. עשרים דורות שמן רחבעם ועד
 צדקיהו (רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיה, עתליה, יואש, אמציה, עוזיה, יוחם,
 י אחז, חזקיה, מנשה, אמון, יאשיה, יהואחז, יהויקים, יהויכין, צדקיה). - ושבעה שבעה

ז שָׁנָה: וְשָׂבָה וּבָרָא אֶת־הַחֹמֹת מִסָּבִיב וְנִסְבוּ תַשְׁעָה וְקָרְבוּ אֶל־
 בְּרִית הָאֱלֹהִים וְאֶרְבָּעָה יִחַלְלוּ אֶת־הַבְּרִית אֲשֶׁר קָרַת יי עִמָּהֶם:
 ח וְנָחֲחוּ אֶת־יְלָדֵיהֶם לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וְהִעֲמִידוּ פְסִילִים בְּמִשְׁכַּן וּבְקָדוֹם:
 ט וּבְבֵית יי יִרְשִׁיעוּ לַעֲשׂוֹת וַחֲקוּ צִלְמֵי קַל־בְּהֵמָה לְרֹב:
 ג בְּנֵימִים הֵבִים יבֵּא עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מִמִּזְרַח וְכִסּוּ פָרְשָׁיו אֶת־אֲרָצָם:
 ב וְשָׂרָף אֶת־אֲרָץ מוֹשְׁבָם בָּאֵשׁ וְאֶת־מִקְדָּשׁ יי וְנִשָּׂא אֶת קַל־קְלֵי
 ג הַקֶּדֶשׁ: וְהִנֵּלָה אֶת קַל־הַקֶּסֶם וְהוֹלִיכֶם אֶל־אֲרָץ מוֹלְדְתוֹ וְשָׂנֵי שָׂבָטִים
 ד יוֹלִידֵי אֲתוֹ: אֹז וַיִּקְרָאוּ שְׂנֵי הַשָּׂבָטִים אֶל־עֲשֵׂרֶת הַשָּׂבָטִים וְהִלְכוּ
 ה כְּלִבְיָאָה בְּעַרְבוֹת הַחֹל רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים: וַיִּקְרָאוּ בְּקוֹל צְדִיק יי:
 ו וַיִּקְדוּשׁ כִּי גַם־אַתֶּם חֲטָאתֶם וּבְמִוְכָם נָלִינוּ אֶתְכֶם גַּם־אֲנָחְנוּ (גַּם־
 ז טַפְּנוּ): וַיִּכְבוּ עֲשֵׂרֶת הַשָּׂבָטִים בְּשִׂמְעָם דְּבָרֵי תוֹכְחוֹת הַשָּׂבָטִים
 ח הַשְּׂנֵי: וְאָמְרוּ מִה־עַשִׂינוּ לָכֶם אֲחִים הֲלֹא עַל־קַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
 ט בָּאָה הַבָּרָה הַזֹּאת: וַיִּכְבוּ כָל הַשָּׂבָטִים וַיִּקְרָאוּ אֶל־הַשָּׁמַיִם וְאָמְרוּ:
 י אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְקִרְיָנָא אֶת בְּרִיתְךָ אֲשֶׁר
 י קָרַת עִמָּהֶם וְאֶת־הַשְּׂבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׂבַעְתָּ לָהֶם בְּךָ בִּירְלָא וַיִּכְחַד
 יא וַיִּרְעַם מִזֶּה־אֲרָץ אֲשֶׁר נָתַתָּ לָהֶם: אֹז וַיִּקְרוּנֵי וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא
 יב שָׂבָט אֶל־שָׂבָט וְאִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ: הֲלֹא זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר נִבְּא עָלֵינוּ
 מֵאִז מִשָּׁה (וְהָאִישׁ) אֲשֶׁר רַבּוֹת סָבַל בְּמִצְרַיִם וְעַל־יַם־סוּף וּבַמִּדְבָּר
 אֶרְבָּעִים שָׁנָה: וְהָעַד הָעִיד בְּנו אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאֲרָץ לְבִלְתִּי־עֲבֹר

מלכים מרחבעם ואילך (רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיה, עתליה). - ונס בו.
 כך נראה מן ההמשך, וברומי *et oiroamibo (=נספתי)*, ונדחקו המפרשים לומר: אסובב
 ברחמי (על דרך דבי ליב כיא) להגן על תשעת המלכים. - ולא נראה, שהרי משה
 הוא המדבר כאן על מה שעתיד להיות, ואין הקביה מדבר (השוה נחלתם [בה], במ"ב). -
 תשעת המלכים הם: יואש, אמציה, עזיה, יוחם, אחז, חזקיה, מנשה, אמון, יאשיהו. -
 וארבעה, ממלכי יהודה: יהואחז, יהויקים, יהויכין, צדקיהו. - יחללו את הברית.
 ברומי *finem (=גבול)*, וברור ש־*εραρον (=ברית)* ב־*ερον (=גבול)* נתחלק לו. - וזכור
 את־ילדיהם, ע' מליב ט"ז ג', - והעמידו פסילים... השוה יחו' ח' ח' - ט"ז. -
 למסוק ט' ע"ש ח' ט' - י'. -

ג מלך ממזרח, נבוכדנאצר מלך בבל (586-588). - את־ארץ מושבם.
colonia[m] eorum (וכן ה' ו' ו' ט'), מכאן יש להסיק על זמנו של התרגום, שלא
 נקראה איי בשם *colonia (=מושבה)* של הרומיים עד ימי אדריינוס (ש' 135). - ושני
 שבטים, וזו ביאורית: היינו שני שבטים... - מכאן ראייה שהדברים נכתבו מעיקרם
 ד עברית. - וְהִלְכוּ, *et ducent se*, מסתבר שכוונתו: מהלכים יהיו ושואגים כלביאה... -
 ה הכתוב עושה את בני יהודה ערבים לחטאותיהם של עשרת השבטים (על דרך ירמ' י"א
 יב י"ז בגלל רעת בית־ישראל). - את־מצוות ה', ברומי נתפרש בלשון *mandata illius*. -

יג את-מִצְוֹת יי אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ בְּנֵדוּ: אֵלֶּה בָּאוּנוּ אִתְּךָ מוֹתוֹ כְּדָבְרֶיךָ
 וּבְתוֹכָהֶם אֲשֶׁר הִעִיד בָּנוּ בְּיָמֵינוּ הֵהֱמָ וְאֲשֶׁר עוֹלְלוּ לָנוּ עַד-
 יד לְלִבְתָּ בְּשִׁבְעֵי אֶל-אֶרֶץ מִזְרָח: וְעָבְדוּ בְּשִׁבְעֵים וְשִׁבְעֵים שָׁנִים:
 ד אִן וְבֵא אִישׁ אֲשֶׁר הוּא נְבוֹנָה עֲלֵיהֶם וּפְרָשׁ כְּפִיו וְכָרַע עַל-
 ג כְּרָכָיו וְהִתְסַלֵּל בְּעַדָם לֵאמֹר: אֲדוּךְ-כָּל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל-כְּסֵא-אֶרֶץ
 מוֹשֵׁל עוֹלָם אֲשֶׁר רָצִיתָ בְּעַם-נְוֵה לְהִיּוֹת לָהֶּ לְעַם סָגְלָה אַתָּה הוֹאֵלֶתָ
 ג לְהַקְרִיא אֶל-הֵיחָם לְפִי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתָּ עִם-אֲבוֹתֵיהֶם: וְהִנֵּה הִלְכּוּ
 שְׂבִי לְאֶרֶץ נְדָרָה הֵם וְנָשִׂיחָם וְשָׂמָם וּמִסְבִּיב שְׁעָרֵי הַגּוֹיִם וְאִנִּי
 ד-ה כְּבוֹדְךָ הַגָּדוֹל: הַשְּׁקִיפָה וְרַחֵם עֲלֵיהֶם אֲדוֹן הַשָּׁמַיִם: וְזָכַר אוֹתָם
 אֱלֹהִים בְּגִלְגַל הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתָּ עִם-אֲבוֹתֵיהֶם וְנִלְהַ רַחֲמֶיךָ וְגַם-
 י בְּיָמֵינוּ הֵהֱמָ: וְנָתַן בְּלִבְךָ הַמֶּלֶךְ לְרַחֲמֶם וּשְׁלָחֶם אֶל-אֶרֶץ וְאֵל
 ז גְּבוּלָם: אִן יַעֲלוּ מִקְצֵת הַשְּׁבָטִים וּבָאוּ אֶל-מְקוֹמָם הַנוֹעַד וּבָצְרוּ
 ח אֶת-הַמְּקוֹם וְחָדְשֵׁהוּ: וְשָׁנֵי הַשְּׁבָטִים נִחְוִיקוּ בְּאִמּוֹתָם הַמִּקְבֵּלֹת אֶת
 עֲצוּבִים וּמִתְאֲבָלִים יְהִי כִּי לֹא יוֹבְלוּ לְהַקְרִיב וְכַחֲסִים לֵאלֹהֵי
 ט אֲבוֹתֵיהֶם: וְעֲשֵׂרֶת הַשְּׁבָטִים יִסְרוּ וְיָרְכוּ בְּגוֹיִם (בְּעֵת שְׂבִיתָם):
 ה וּכְאֲשֶׁר יִקְרְבוּ יָמֵי הַתּוֹכָחָה וּבָאוּ הַשְּׁפִוּמִים בְּיַד מְלָכִים חִבְרֵי
 ב רָשָׁעִים וְנִשְׁפָּטוּ אוֹתָם: וְנִסְיָהֶם יִחַלְקוּ עַל-הָאָמֶת כְּדָבָר אֲשֶׁר
 ג נְעִשָׂה: יִרְסָקוּ מִצִּדְקָה וְיִקְרְבוּ אֶל-רָשָׁע וְשָׂמָאוּ בְּתוֹעֵבוֹת אֶת-כִּבְיֹת
 ד מִקְדָּשָׁם כִּי יָנּוּ אִתְּךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וְלֹא יִלְכוּ אִתְּךָ אִתְּךָ יי

יג כשבעים ושבע שנים. נראה שכוונתו: שנים רבות (על דרך ברא' ד' כ"ד ולמן שבעים ושבעה). שאם לא כן הרי היה נוח לו להשתמש במנין שבעים סתם, שנקבע לגלות בגל בירמ' כ"ה י"א-י"ב וכ"ט י' וששימש ענין לדרש לבעל ס' דניאל (ט' כ"ד). -
 ד איש. דניאל (השוה דנ' ט' ד' -י"ט). - לסגנון הכתוב השוה עזרא ט' ה'. -
 יג-ה הכתוב מתכוון לכורש מלך פרס (השוה עזרא א' ודה"ב ל"ו כ"ב). - מקצת השבטים. חלק משני השבטים (42,360 נפש. ע' עזרא ב' ס"ד). - ושני השבטים. רובם של שני השבטים שיסארו בבבל ולא יעלו לא"י. - מסוק ט' קשה בצורתו: et X tribus in tempore tribuum crescent et devenient apud natos in tempore tribuum ואין הלשון מחפרש אלא כשיבוש בקריאה עברית: בעת שבטים=בעת שביתם. -
 ה יש כאן רמז למלכי סוריה. שמתחלה היו על צדם של רשעי ישראל המתיוונים ואחר כך מאסו בהם (ע' ב' ד' ט"ז). - וגשפטו אותם. השוה הלשון ישעי' ס"ז ט"ז. ירמ' ב' ל"ה ועוד. - וגם הם... מתוך ההמשך מסיג ואילך נראה שכוונתו לרשעי ישראל שלא עמדו על טיבם של המאורעות ולא הבינו טעותם והוסיפו לילך בדרך רשעם. - עבדים בני עבדים. רמז ליאסון ומינלאוס הכהנים ההיליניסטיים (מינלאוס לא היה משבט לוי, אלא מבנימין. ע' מקיב ג' ד'. ד' כ"ג. והשוה מקיב

כי את-המנובח יחללו במקחות אשר יקריבו לני אנשים אשר לא
 ה כהנים הקה כי אם-עבדים בני עבדים: ומקמיהם רבותיהם בנים
 ההם יהיו נושאים שני חמודיהם ובמקח-שחד ומו משפט בקהתם-
 ו כסר: ועל-כן תקלא ארץ מושבם וגבול מגוריהם רשע ועגל כי
 עושי רשעה יהיו שופטים בתוכה לשפט ובקסף] קרצון איש ואיש:
 ו אז ועמדו להם מלכים מושלים וכחני אל עליון יקראו
 ב והרשיעו לעשות בקדש הנקדשים: ואמריהם יהיה מלך עושים
 אשר לא יהיה ממשפחת הכהנים אדם נושא ולא ידע בשת ושפט
 ג אותם כראוי להם: והשמיד את-ראשיהם בחרב ובמקומות נקדדים
 ד יקבר את-סגריהם לכל ידע איש אנה מקום סגריהם: והרג זקנים
 ה-ו ונקרים ולא יחמל: אז ימר להם בארצם מסחורו: ועשה בהם
 שפטים כאשר עשו בהם המצרים וענה אותם ארבע ושלשים
 ו-ח שנה: והוליד בנים אשר ימלכו אחריו שנים קצרות ממנו: ועלה
 ט [וכא אונב] בארצותיהם ומלך אדיר מסערב אשר יקבשם: והוליקם
 בשבי וקצת היקלם ישרף באש וזמיהם יתלה סביב למקום
 מושבם:

ו ז' יד) שקדמו לימי החשמנאים (ע' מקיב ד' יג וייס-כ', ה' ח'). - לשפט [בכסף].
 ברומי in campo (=בשדה). ולפי השערת *év ἀργύρεω Ch* (=בכסף) ב-*ἀργύρεω* (=בשדה)
 נתחלף לו. -

ו כוונתו למלכים מבית החשמנאים. - והרשיעו לעשות. אין להכריע לאיזה
 ב מעשה הוא רומי. - מלך עושים. הורדוס בן אנטיפטרוס שהיה מן הנכרים. -
 ג ושפט אותם. הורדוס השמיד כל צאצאי החשמנאים. - את-ראשיהם. כשנעשה
 ד מלך רצח הורדוס מיה איש מראשי הצדוקים (יוספוס קדמ' סיו א' ב', מלחמ' א' יח
 ו ד'). - ארבע ושלשים שנה. שמלך הורדוס לכשהכריזוהו הרומיים למלך. אחר מותו של
 ז-ח-ט אנטיגונוס. - ימלכו. *do[m]narent*. - כך מגיהים. - שני הכתובים ח'-ט' רומזים לפולמוס של
Varus. נציב סוריה, שדכא התקוממות העם נגד בית הורדוס (בשנת ע"ד קודם להרבן).
 ובפקודתו של סבינוס, הממונה של קיסר רומי, שרפו הרומיים את שדרות העמדים
 שמתחת ליציע של היכל, שמשם היו היהודים יורים בהם (יוספוס קדמ' יז א'-ב',
 מלחמ' ב' ג' א'-ג'). - בארצותיהם. בניו של הורדוס שמלכו אחריו הם: ארכילאוס-
 מושל יהודה ושמרון ואדום, הורדוס אנטיפס - מושל הגליל ועבר הירדן, פיליפוס-מושל
 הבשן וטרכון והחורן. משלשת בניו האריך הורדוס במלכותו רק מארכילאוס. שירד
 משלסונו ס"ד שנים קודם לחורבן, כלו' עשר שנים אחר מותו של הורדוס. והורדוס
 גופו מלך קצת יותר מליד שנים. ואילו אנטיפס משל מיג שנים ופיליפוס - ליז שנים.
 מכאן יש לשער שהכותב ראה רק מסלתו של ארכילאוס, ולפיכך יש לקבוע הזמן של
 כתיבת הספר כארבעים שנה קודם לחורבן. -

ז אחר הדברים האלה תקלינה העתים [ועמד] שתאם מהדך
 ג-ג [השנים] שעות ארבע תבאנה: ואלצו [ה-ל-ל-ל-]: ומשלו
 ד מהם אנשים משתתים [רעים האומרים כי צדיקים הם]: והם
 יעירו תמת-דוחם כי אנשי מרמה יהיו השוכים בעיניהם אנשי קנב
 ה בקל-מעשיהם אוהבי משתה וזוללים סובאים קל-היום: [ו-
 ו-]: אוקלי וניע [העניים] ואומרים כי בצדקה יעשר-זאת:
 ז משיגי גבול מחר-מרידיב אנשי קנב המסתתרים לכל יצורום:
 ח רשעים מלאי עון ועול מצאת שמש ועד-בואה האומרים נעשה
 ט משתה ומענונים אכול ושתה והיינו כשדים: וידיהם ומחשבותיהם
 י סמאה תפעלנה וסיהם עתק ידבר: ואמרו אל-תנע-בי סן תטמאני
 במקום ואשר אני עומר עלינו:

ח וקאו עליהם נקם וזעם אשר לא היו להם למן העולם ועד-
 היום שהוא כי יעיר עליהם מלך מלכי הארץ ומושל בפיר-בם אשר
 ג המחזיקים בנמצות] מילה על-עץ ותלה: ואת-המקרים יענה ושלחם
 ג אסורים אל-משמר: ונשיהם לאילי הגנים תנמנה ויגיהם הצעירים
 ד בידי רופאים יתחוו למשך להם ערלה: ואתרים בהם יענו בענוים
 קאש ובחרב ואת-איליהם הטמאים יהיו אנוסים לשאת בגלוי
 ה קמחזיקים בהם: ובגד מעניהם יהיו נאנסים נס-בן לבא אל-מקום
 סתרים ובדרבנות יהיו נאנסים לחלל את-השם בתרפות ואתרי-בן
 גס-את-הקיום אשר להם עלי-מנכחו:

ז בפרק ז' מתואר הזמן שבו נכתב הספר. חוץ ממקומות בודדים נתחלקלו בכ"י
 אף שני פסוקים שלימים (ב' וה') ללא שום תיקון, ודוקא מתוך שני פסוקים אלו אפשר
 היה לעמוד בדיוק על הזמן שבו נכתב הספר. -
 אחר הדברים האלה. אחר המאורעות שהיו בארץ ישראל בפולמוס של
 ווארוס. - [ועמד] שתאם מהלך [השנים]. כך מניהים: [m]omento [fini]etur cursus
 [anorum]. - שעות ארבע. תקופות ארבע. ואין להכריע לאיזו תקופות כוונתו. ואולי
 תוספת היא לרמוז על מאורעות מאוחרים לפולמוס של ווארוס. -

ח נראית דעתו של Ch שהפרשיות ח'-ט' נכנסו כאן שלא במקומן ועיקרן כסדר
 של המאורעות אחר פרשה ה', שהרי שתי פרשיות אלו עסוקות ברדיפות אנטיוכוס
 ג אפיפנס שהיו בימי החשמונאים. - המסרים. במקור necantes (לשון הריגה). ומניהים:
 ח Ch. negantes. מניה: celantes (=המסתירים). - ובדרבנות. - stimulis. - לחלל את-
 השם. שם שמים (השוה ויק' כ"ד י"א). ברומי כתוב verbum. והוא ככינוי הארמי
 מימרא. הרגיל בתרגום אונקלוס. - גס-את-החקים אשר להם על-מנכחו.
 כוונתו: אותו רשע יכריחם לחלל דיני קרבנות הנוגעים למנבח ה', והוא רמוז להקרבנות

ט ביום ההוא יהיה איש משקמו לוי וישמו טקמו ולו שבעה
 ב בנים ודבר אליהם והתחננו להם: ראו בני הנה סקודה שניה באה
 על הקטם אכזריה היא שמאנה ובונרה ללא חמלה ועולה היא על
 ג הראשונה: ומי המשפחה ומה הארץ ומי הקטם החפאים לוי ואשר
 הרבו לעשות תועבות (מי מאלה) סבלו רעות רבות קרעות הקאות
 ד עלינו: ועתה בני שמעו לי הלא תראו וידעתם כי נם-אבותינו נם-
 ה אבות אבותם מעולם לא נסו את האלהים לעבר מאותיו: ודעו
 ו כי באלה לחנו וכן נעשה: נצומה שלשת ימים וביום הרביעי נבא
 אלהי המערה אשר בשדה כי טוב מותנו מעברנו מצות אלהי האלהים
 אלהי אבותינו: ואם-קזאת נעשה ומתנו דמנו וקם לפני יי:
 ז ואן תוסיע מלכותו על-כל-בריותו ואן יהיה הקץ לשמן ונס
 ב עמו ונון: אן תמלאנה ידי המלאך אשר העמד בראש ומברה וקם
 ג נקמתם מאובייהם: כי אלהי השמים יקום מכסא מלכותו ויצא
 ד ממעון קדשו באף ובזעם בגלל בניו: ורעה הארץ ער-קצותיה
 ה תחיל וההרים הגבוהים ישפלו והנבעות תמוטינה תפלקנה: השמש
 לא ותראור וקרני הירח לחשך תהפדנה ונשברו ונהסבו לדם
 ו בלן וחוג הכוכבים ופרע: ונס ער-תהום וסנו ער-נבטי מנס נהרות
 ז ונתרבו ונתרדו וכל-הבריות: כי יקום עליון אל עולם לבדו ולעיני-

חזיר על המזבח בימי אנטיוכוס, ככתוב במקיא א' מז. ומיוחדת ההגהה (של קמיניצקי):
 et leges quod afferent supra altarium suum (= וחקים [חקק] שיעלו על המזבח חזיר).
 במקום הכתוב et leges quod habent supra altarium suum.

ט ביום ההוא, כהגהת שמידט-מירכס: illo die erit (במקום הכתוב illo dicente
 שאין לו המשך לשלפניו). - טכסו, Taxo. כמה השערות, בדרך גימטריות וכדומה, נאמרו
 בפתרונו של שם זה, וכלן נדחות שאין דבר מהן מתקבל על הדעת. על כל פנים, ברור
 שכוונתו בשם זה אל מתיתו החשמונאי, אצ"ט שניתגו לו כאן (ודאי בסעות סופר)
 שבעה בנים במקום החמשה. -

י עשרת הפסוקים הראשונים שבפרשה י' הם בחרוזים, ונראה שעשר חרוזות בנות
 שלש שורות הן, ויש כאן ג' חלקים: א) א'-ב', ב) ג'-ו', ג) ז'-י'. -
 מלכותו, מלכות שמים תוסיע ומלכותו של השטן תיעלם. - לשטן, Zabalus
 (= Diabolus). - המלאך, מיכאל, שר של ישראל (ע' דנ' י"א ב'). - והנבעות תמוטינה
 ח תפלנה, במקור et conouitientur et conualles cadent (= וימוטו והבקעות תשקענה), וכבר
 הגיה Ch על פי ישע' מ' ד' וחנך א' א' ו': et colles conouitientur et cadent, ואף
 ה המשקל מחייב הגהה זו. - יש מנסחים (על סמך יואל ב' י', ג' ט"ו, קה"י י"ב ב'):
 וקרני השמש תשברנה והפכו לחשך והירח לא יתן אורו וכלו לדם יהסך. - ואין הכרח. -

- ח כל יבא להקדם בנוים וכל־קסיליהם יאבד: והיית מִאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל
 ט ועלית על־צנאר הנָשֶׁר ועל־בְּנֵי וְשִׁלְמוֹ וְיָמֵי אֲבֵלָה: וירוממה
 י אלהים והקריבה לשמי כוכבים אל־מקום מִשְׁכָּנִים: והשקפת מִמְרוֹם
 וראית אוֹרֵיָה בְּעֶשֶׂר והפרתם ושמחתם והודית והאמת בבוראה:
 יא ואמה יהושע בדנון שֶׁמֶר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה:
 יב כי מניום) מתי והאָסִי וְעַד־בּוֹאוֹ וְתִהְיֶינָה עֵתִים קָאֵתִים וְקַמְשִׁים:
 יג יי וזאת תהנה מרוצת העתים אֲשֶׁר תבאנה עֲדֵתֶמֶן: ואני אלך ושכבתי
 טו עִם־אֲבוֹתַי: לכן (סוק וְאָמַעַץ יְהוֹשֻׁעַ וּבְרָגוֹן) כִּי כִּף בָּסֵר אֱלֹהִים
 לְבָא אֲחֵרֵי בְּבֵרִית הַזֹּאת:
 יא ויהיו בשמע יהושע את־לִדְבָרֵי מֹשֶׁה הַבְּתוּבִים בָּכָה
 בִּסְסוֹ כָּל־אֲשֶׁר הִגִּיד מֵרֹאשׁ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיַּפֵּל לָרֶגֶל
 ג-ד ומשה: ונגממהו משה וַיִּבֶךְ עִמוֹ: וַיֵּעַן יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר לוֹ: מֶה־
 תנחמני אֲדוֹנֵי מֹשֶׁה וְאִיךְ אֶנְחֵם עַל־הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּקוֹל מִר
 אֲשֶׁר יָצָא מִפִּיךָ וְהוּא מְלֹא דְמַעוֹת וְאַנְחוֹת כִּי סִלַּף מֵאֵת הַקֶּם
 ה-ו הנה: ואי־נה מקום אֲשֶׁר יִאֲסֶסָה: ומה־תִּהְיֶה מַצְבַּת קְבוּרַתְךָ:
 ז וְיָמֵי יַעֲזוֹ לְהַעֲבִיר אֶת־גּוֹיְתְךָ מִזֶּה כּוֹאֲמֵדוּ הָאָדָם מִמְּקוֹם לְמְקוֹם:
 ח כִּי כֹל־הַמַּתִּים בְּעַרְבָם כֵּן קְבוּרוֹתָם עַל־אֲדָמוֹת וְאִתָּה קְבוּרַתְךָ
 מִמְּזֻרַח שָׁמֶשׁ עַד־מְבּוֹאוֹ וּמִנְּגַב וְעַד־קִצֵּה צִמּוֹן כִּלְדַסְכֵי מִבֵּל כֵּם
 ט-י קְבֻרָה: אֲדוֹנֵי אִתָּה הוֹלֵךְ וְיָמֵי וְכִלְכַּל אֶת־הַקֶּם הַזֶּה: וְיִמִּיהוּא
 יא אֲשֶׁר יִרְחֵם עֲלֵיהֶם וְיָמֵי יִהְיֶה לָהֶם מְגַהֵל בְּדָרְךָ: אוֹ מִי יִתְסַלֵּל
 בְּעַדָם וְלֹא יִתְדַל אֶת־יְיָוִם אֲחֵר לִמְעַן אָבִיָאם אֶל־אֶרֶץ הָאֲמּוּרִי:
 יב וְאִיךְ אוֹכֵל (לְשֹׂאֵת) אֶת־הַקֶּם הַזֶּה כְּאֵב אֶת־בְּנֵי יְחִידוֹ אוֹ כְּאִשָּׁה
 אֶת־בְּתָהּ הַבְּתוּלָה הַיְעוּדָה לְבַעַל אֲשֶׁר תִּירָאֵנוּ בְּשֹׁמְרָה בְּעוֹרָה
 יג מִשְׁמֶשׁ וְרַגְלֵיהָ מִנְּחָף כִּי תִדּוּעַ עַל־הָאֶרֶץ: וְאִיךְ אִמֵּן לָהֶם לְרִצּוֹנָם
 יד מֵאֲכָל וּמִשְׁקָה כְּאֹנֵת נִשְׁשָׁם: וְהַמְסַסְרָם) שֵׁשׁ מֵאֹת אֶלְפָּה וְכִכָּה רַבּוֹ
 טו בַּתְּסֻלוֹתֶיךָ אֲדוֹנֵי מֹשֶׁה: וְמָה חֲכָמָה אוֹ בִּינָה לִי לְשַׁפֵּט אוֹ לְהַשִּׁיב
 טז דְּבַר בְּבֵית וְיָ: וְנִסְ־מִלְכֵי הָאֲמּוּרִי בְּשִׁמְעָם (וְבוֹאוֹ) לְהִלָּחֵם בְּנוֹ
 בְּאֲמָרָם אֵין בָּהֶם עוֹד וְרַע קִדְשׁ רוּחַ בְּרוּחַ יי רַב וְלֹא־יִחַדְּחֵקְךָ
 אֲדוֹן־הַדְּבָר נֶאֱמַן כָּל־כִּיאוֹ הָאֱלֹהִים בְּרַחֲמֵי מִבֵּל הַמּוֹרָה הַכְּלִיל
 יז בְּעוֹלָם אֵינְנוֹ עוֹד בְּתוֹכָם וְאֲמָרוּ נַעֲלָה עֲלֵיהֶם: וְאִם־יִחַסְאוּ עוֹד

לארזניהם אין מליץ להם אשר ישא בעדם תפלה לני באשר הנה
 עושה משה המלאך הגדול אשר בקל-שעה יומם ולילה הנה
 כורע על-ברכיו ארצה מתפלל ומצפה אל-מושל כל-הארץ ברמנים
 ובאדקה בהנבירו ברית אבות ובהסיקו רצון מני בשבועה: ואמרו
 איננו בתוכם לבו ונשמדם מעל-פני האדמה: ומה-יהנה לשם
 הנה אדוני משה:

יא ואמרו כלות יהושע את-ברכיו ויפל שנית לרגלי משה:
 ב-ג ומשה אסו בידו ונעמידהו על-בשא לסקיו ויען ויאמר לו: יהושע
 ד אל-תמל בעיניך כי אם-בשח ותקשיבה לדרךי: את-כל-הגוים
 אשר ברמכי מבל ברא אלהים ואותנו מראשית בריאת מבל ועד-
 אחרית העולם ואין דבר נעזב מלסקיו עד-הדבר הקטן והכל ידע
 ה מראש ויציף קלכם: ונס-כל-אשר יהנה ברמכי מבל צפה מראש
 ו הנה בא ויום עברה: ונקימני להתפלל עליהם ועל-משאמיהם
 ז ואתחנן בעדם: ולא ביקלתי או בלתי כי אם-ברמקיו ובארץ רוחו
 ח באו ואלה לי: והנני אמר לה יהושע כי לא באדקת העם הנה
 ט משמיד את-הגוים: כל-דקיעי השמים ומוסדי הארץ בידי אלהים
 י נעשו ויבחנו ויבצל מינו הם: ועל-כן העושים והמבצעים מצות
 יא האלהים הם יקדלו וראו מיום טובים: והחוסאים והבוזים את-
 המצות יתקרו הטוב אשר הנה מראש וקני בידי הגוים בששמים
 יב-יג גדולים: אך להשמדם קלה ולעונכם לא יוכל: כי יצא האלהים
 אשר צפה הכל לעולמים ובריתו נאמנת ושבועתו אשר נשבע
 לאבותיהם לא תוסר [- - - - -]

יב ב השה ספרי במדבר ק"ט: מיד העמידו [משה ליהושע] מן הארץ והושיבו אצלו על הספסל. -